නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

දීඝනිකායෙ

මහාවග්ගට්ඨකථා

1. මහාපදානසුත්තවණ්ණනා

පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තකථා

1. එවං මෙ සුතං…පෙ…. කරෙරිකුටිකායන්ති මහාපදානසුත්තං. තත්‍රායං අපුබ්බපදවණ්ණනා – **කරෙරිකුටිකායන්**ති කරෙරීති වරුණරුක්ඛස්ස නාමං, කරෙරිමණ්ඩපො තස්සා කුටිකාය ද්වාරෙ ඨිතො, තස්මා ‘‘කරෙරිකුටිකා’’ති වුච්චති, යථා කොසම්බරුක්ඛස්ස ද්වාරෙ ඨිතත්තා ‘‘කොසම්බකුටිකා’’ති. අන්තොජෙතවනෙ කිර කරෙරිකුටි කොසම්බකුටි ගන්ධකුටි සලළාගාරන්ති චත්තාරි මහාගෙහානි, එකෙකං සතසහස්සපරිච්චාගෙන නිප්ඵන්නං. තෙසු සලළාගාරං රඤ්ඤා පසෙනදිනා කාරිතං, සෙසානි අනාථපිණ්ඩිකෙන කාරිතානි. ඉති භගවා අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා ථම්භානං උපරි කාරිතාය දෙවවිමානකප්පාය කරෙරිකුටිකායං විහරති . **පච්ඡාභත්ත**න්ති එකාසනිකඛලුපච්ඡාභත්තිකානං පාතොව භුත්තානං අන්තොමජ්ඣන්හිකෙපි පච්ඡාභත්තමෙව. ඉධ පන පකතිභත්තස්ස පච්ඡතො ‘‘පච්ඡාභත්ත’’න්ති අධිප්පෙතං. **පිණ්ඩපාතපටික්කන්තාන**න්ති පිණ්ඩපාතතො පටික්කන්තානං, භත්තකිච්චං නිට්ඨපෙත්වා උට්ඨිතානන්ති අත්ථො.

කරෙරිමණ්ඩලමාළෙති තස්සෙව කරෙරිමණ්ඩපස්ස අවිදූරෙ කතාය නිසීදනසාලාය. සො කිර කරෙරිමණ්ඩපො ගන්ධකුටිකාය ච සාලාය ච අන්තරෙ හොති, තස්මා ගන්ධකුටිපි කරෙරිකුටිකාපි සාලාපි – ‘‘කරෙරිමණ්ඩලමාළො’’ති වුච්චති. **පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තා**ති ‘‘එකම්පි ජාතිං, ද්වෙපි ජාතියො’’ති එවං විභත්තෙන පුබ්බෙනිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානසඞ්ඛාතෙන පුබ්බෙනිවාසෙන සද්ධිං යොජෙත්වා පවත්තිතා. **ධම්මී**ති ධම්මසංයුත්තා.

උදපාදීති අහො අච්ඡරියං දසබලස්ස පුබ්බෙනිවාසඤාණං , **පුබ්බෙනිවාසං** නාම කෙ අනුස්සරන්ති, කෙ නානුස්සරන්තීති. තිත්ථියා අනුස්සරන්ති, සාවකා ච පච්චෙකබුද්ධා ච බුද්ධා ච අනුස්සරන්ති. කතරතිත්ථියා අනුස්සරන්ති? යෙ අග්ගප්පත්තකම්මවාදිනො, තෙපි චත්තාලීසංයෙව කප්පෙ අනුස්සරන්ති, න තතො පරං. සාවකා කප්පසතසහස්සං අනුස්සරන්ති. ද්වෙ අග්ගසාවකා අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යඤ්චෙව කප්පසතසහස්සඤ්ච. පච්චෙකබුද්ධා ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච. බුද්ධානං පන එත්තකන්ති පරිච්ඡෙදො නත්ථි, යාවතකං ආකඞ්ඛන්ති, තාවතකං අනුස්සරන්ති.

තිත්ථියා ඛන්ධපටිපාටියා අනුස්සරන්ති, පටිපාටිං මුඤ්චිත්වා න සක්කොන්ති. පටිපාටියා අනුස්සරන්තාපි අසඤ්ඤභවං පත්වා ඛන්ධප්පවත්තිං න පස්සන්ති, ජාලෙ පතිතා කුණ්ඨා විය, කූපෙ පතිතා පඞ්ගුළා විය ච හොන්ති. තෙ තත්ථ ඨත්වා ‘‘එත්තකමෙව, ඉතො පරං නත්ථී’’ති දිට්ඨිං ගණ්හන්ති. ඉති තිත්ථියානං පුබ්බෙනිවාසානුස්සරණං අන්ධානං යට්ඨිකොටිගමනං විය හොති. යථා හි අන්ධා යට්ඨිකොටිග්ගාහකෙ සතියෙව ගච්ඡන්ති, අසති තත්ථෙව නිසීදන්ති, එවමෙව තිත්ථියා ඛන්ධපටිපාටියාව අනුස්සරිතුං සක්කොන්ති, පටිපාටිං විස්සජ්ජෙත්වා න සක්කොන්ති.

සාවකාපි ඛන්ධපටිපාටියාව අනුස්සරන්ති, අසඤ්ඤභවං පත්වා ඛන්ධප්පවත්තිං න පස්සන්ති. එවං සන්තෙපි තෙ වට්ටෙ සංසරණකසත්තානං ඛන්ධානං අභාවකාලො නාම නත්ථි. අසඤ්ඤභවෙ පන පඤ්චකප්පසතානි පවත්තන්තීති තත්තකං කාලං අතික්කමිත්වා බුද්ධෙහි දින්නනයෙ ඨත්වා පරතො අනුස්සරන්ති; සෙය්‍යථාපි ආයස්මා සොභිතො. ද්වෙ අග්ගසාවකා පන පච්චෙකබුද්ධා ච චුතිපටිසන්ධිං ඔලොකෙත්වා අනුස්සරන්ති. බුද්ධානං චුතිපටිසන්ධිකිච්චං නත්ථි, යං යං ඨානං පස්සිතුකාමා හොන්ති, තං තදෙව පස්සන්ති.

තිත්ථියා ච පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරමානා අත්තනා දිට්ඨකතසුතමෙව අනුස්සරන්ති. තථා සාවකා ච පච්චෙකබුද්ධා ච. බුද්ධා පන අත්තනා වා පරෙහි වා දිට්ඨකතසුතං සබ්බමෙව අනුස්සරන්ති.

තිත්ථියානං පුබ්බෙනිවාසඤාණං ඛජ්ජොපනකඔභාසසදිසං, සාවකානං පදීපොභාසසදිසං, අග්ගසාවකානං ඔසධිතාරකොභාසසදිසං, පච්චෙකබුද්ධානං චන්දොභාසසදිසං, බුද්ධානං සරදසූරියමණ්ඩලොභාසසදිසං. තස්ස එත්තකානි ජාතිසතානි ජාතිසහස්සානි ජාතිසතසහස්සානීති වා එත්තකානි කප්පසතානි කප්පසහස්සානි කප්පසතසහස්සානීති වා නත්ථි, යං කිඤ්චි අනුස්සරන්තස්ස නෙව ඛලිතං, න පටිඝාතං හොති, ආවජ්ජනපටිබද්ධමෙව ආකඞ්ඛමනසිකාරචිත්තුප්පාදපටිබද්ධමෙව හොති. දුබ්බලපත්තපුටෙ වෙගක්ඛිත්තනාරාචො විය, සිනෙරුකූටෙ විස්සට්ඨඉන්දවජිරං විය ච අසජ්ජමානමෙව ගච්ඡති. ‘‘අහො මහන්තං භගවතො පුබ්බෙනිවාසඤාණ’’න්ති එවං

භගවන්තංයෙව ආරබ්භ කථා උප්පන්නා, ජාතා පවත්තාති අත්ථො. තං සබ්බම්පි සඞ්ඛෙපතො දස්සෙතුං ‘‘ඉතිපි පුබ්බෙනිවාසො, ඉතිපි පුබ්වෙනිවාසො’’ති එත්තකමෙව පාළියං වුත්තං. තත්ථ **ඉතිපීති** එවම්පි.

2-3. **අස්සොසි ඛො…පෙ.… අථ භගවා අනුප්පත්තොති** එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං **බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනායං** වුත්තමෙව. අයමෙව හි විසෙසො – තත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන අස්සොසි, ඉධ දිබ්බසොතෙන. තත්ථ ච වණ්ණාවණ්ණකථා විප්පකතා, ඉධ පුබ්බෙනිවාසකථා. තස්මා භගවා – ‘‘ඉමෙ භික්ඛූ මම පුබ්බෙනිවාසඤාණං ආරබ්භ ගුණං ථොමෙන්ති, පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස පන මෙ නිප්ඵත්තිං න ජානන්ති; හන්ද නෙසං තස්ස නිප්ඵත්තිං කථෙත්වා දස්සාමී’’ති ආගන්ත්වා පකතියාපි බුද්ධානං නිසීදිත්වා ධම්මදෙසනත්ථමෙව ඨපිතෙ තඞ්ඛණෙ භික්ඛූහි පප්ඵොටෙත්වා දින්නෙ වරබුද්ධාසනෙ නිසීදිත්වා ‘‘කාය නුත්ථ, භික්ඛවෙ’’ති පුච්ඡාය ච ‘‘ඉධ , භන්තෙ’’තිආදිපටිවචනස්ස ච පරියොසානෙ තෙසං පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තං ධම්මිං කථං කථෙතුකාමො **ඉච්ඡෙය්‍යාථ නො**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉච්ඡෙය්‍යාථ නොති** ඉච්ඡෙය්‍යාථ නු. අථ නං පහට්ඨමානසා භික්ඛූ යාචමානා **එතස්ස භගවා**තිආදිමාහංසු. තත්ථ **එතස්සාති** එතස්ස ධම්මිකථාකරණස්ස.

4. අථ භගවා තෙසං යාචනං ගහෙත්වා කථෙතුකාමො ‘‘තෙන හි, භික්ඛවෙ, සුණාථා’’ති තෙ සොතාවධාරණසාධුකමනසිකාරෙසු නියොජෙත්වා අඤ්ඤෙසං අසාධාරණං ඡින්නවටුමකානුස්සරණං පකාසෙතුකාමො **ඉතො සො, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **යං විපස්සීති** යස්මිං කප්පෙ විපස්සී. අයඤ්හි ‘ය’න්ති සද්දො ‘‘යං මෙ, භන්තෙ, දෙවානං තාවතිංසානං සම්මුඛා සුතං සම්මුඛා පටිග්ගහිතං, ආරොචෙමි තං, භගවතො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.203) පච්චත්තවචනෙ දිස්සති. ‘‘යං තං අපුච්ඡිම්හ අකිත්තයී නො, අඤ්ඤං තං පුච්ඡාම තදිඞ්ඝ බ්‍රූහී’’තිආදීසු (සු. නි. 881) උපයොගවචනෙ. ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා’’තිආදීසු (අ. නි. 1.277) කරණවචනෙ. ඉධ පන භුම්මත්ථෙති දට්ඨබ්බො. තෙන වුත්තං – ‘‘යස්මිං කප්පෙ’’ති. **උදපාදීති** දසසහස්සිලොකධාතුං උන්නාදෙන්තො උප්පජ්ජි.

භද්දකප්පෙති පඤ්චබුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතත්තා සුන්දරකප්පෙ සාරකප්පෙති භගවා ඉමං කප්පං ථොමෙන්තො එවමාහ. යතො පට්ඨාය කිර අම්හාකං භගවතා අභිනීහාරො කතො, එතස්මිං අන්තරෙ එකකප්පෙපි පඤ්ච බුද්ධා නිබ්බත්තා නාම නත්ථි. අම්හාකං භගවතො අභිනීහාරස්ස පුරතො පන තණ්හඞ්කරො, මෙධඞ්කරො, සරණඞ්කරො, දීපඞ්කරොති චත්තාරො බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ නිබ්බත්තිංසු. තෙසං ඔරභාගෙ එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි.

අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පපරියොසානෙ පන කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො එකොව එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නො. තතොපි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි. අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පපරියොසානෙ මඞ්ගලො, සුමනො, රෙවතො, සොභිතොති චත්තාරො බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නා . තතොපි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි. අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පපරියොසානෙ පන ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකස්ස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යස්ස උපරි අනොමදස්සී, පදුමො, නාරදොති තයො බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නා. තතොපි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං බුද්ධසුඤ්ඤමෙව අහොසි. අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පපරියොසානෙ පන ඉතො කප්පසතසහස්සානං උපරි පදුමුත්තරො භගවා එකොව එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නො. තස්ස ඔරභාගෙ ඉතො තිංසකප්පසහස්සානං උපරි සුමෙධො, සුජාතොති ද්වෙ බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නා. තතො ඔරභාගෙ ඉතො අට්ඨාරසන්නං කප්පසහස්සානං උපරි පියදස්සී, අත්ථදස්සී, ධම්මදස්සීති තයො බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නා. අථ ඉතො චතුනවුතිකප්පෙ සිද්ධත්ථො නාම බුද්ධො එකොව එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නො. ඉතො ද්වෙ නවුතිකප්පෙ තිස්සො, ඵුස්සොති ද්වෙ බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ උප්පන්නා. ඉතො එකනවුතිකප්පෙ විපස්සී භගවා උප්පන්නො. ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛී, වෙස්සභූති ද්වෙ බුද්ධා උප්පන්නා. ඉමස්මිං භද්දකප්පෙ කකුසන්ධො, කොණාගමනො, කස්සපො, ගොතමො අම්හාකං සම්මාසම්බුද්ධොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, මෙත්තෙය්‍යො උප්පජ්ජිස්සති. එවමයං කප්පො පඤ්චබුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතත්තා සුන්දරකප්පො සාරකප්පොති භගවා ඉමං කප්පං ථොමෙන්තො එවමාහ.

කිං පනෙතං බුද්ධානංයෙව පාකටං හොති – ‘‘ඉමස්මිං කප්පෙ එත්තකා බුද්ධා උප්පන්නා වා උප්පජ්ජිස්සන්තීති වා’’ති, උදාහු අඤ්ඤෙසම්පි පාකටං හොතීති? අඤ්ඤෙසම්පි පාකටං හොති. කෙසං? සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානං. කප්පසණ්ඨානකාලස්මිඤ්හි එකමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං එකඞ්ගණං හුත්වා ඨිතෙ ලොකසන්නිවාසෙ ලොකස්ස සණ්ඨානත්ථාය දෙවො වස්සිතුං ආරභති. ආදිතොව අන්තරට්ඨකෙ හිමපාතො විය හොති. තතො තිලමත්තා කණමත්තා තණ්ඩුලමත්තා මුග්ග-මාස-බදර-ආමලක-එළාලුක-කුම්භණ්ඩ-අලාබුමත්තා උදකධාරා හුත්වා අනුක්කමෙන උසභද්වෙඋසභඅඩ්ඪගාවුතගාවුතද්වෙගාවුතඅඩ්ඪයොජනයොජනද්වියොජන…පෙ.… යොජනසතයොජනසහස්සයොජනසතසහස්සමත්තා හුත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළබ්භන්තරෙ යාව අවිනට්ඨබ්‍රහ්මලොකා පූරෙත්වා තිට්ඨන්ති. අථ තං උදකං අනුපුබ්බෙන භස්සති, භස්සන්තෙ උදකෙ පකතිදෙවලොකට්ඨානෙසු දෙවලොකා සණ්ඨහන්ති, තෙසං සණ්ඨහනවිධානං **විසුද්ධිමග්ගෙ** පුබ්බෙනිවාසකථායං වුත්තමෙව.

මනුස්සලොකසණ්ඨහනට්ඨානං පන පත්තෙ උදකෙ ධමකරණමුඛෙ පිහිතෙ විය වාතවසෙන තං උදකං සන්තිට්ඨති, උදකපිට්ඨෙ උප්පලිනිපණ්ණං විය පථවී සණ්ඨහති. මහාබොධිපල්ලඞ්කො විනස්සමානෙ ලොකෙ පච්ඡා විනස්සති, සණ්ඨහමානෙ පඨමං සණ්ඨහති. තත්ථ පුබ්බනිමිත්තං හුත්වා එකො පදුමිනිගච්ඡො උප්පජ්ජති, තස්ස සචෙ

තස්මිං කප්පෙ බුද්ධො නිබ්බත්තිස්සති, පුප්ඵං උප්පජ්ජති. නො චෙ, නුප්පජ්ජති. උප්පජ්ජමානඤ්ච සචෙ එකො බුද්ධො නිබ්බත්තිස්සති, එකං උප්පජ්ජති. සචෙ ද්වෙ, තයො, චත්තාරො, පඤ්ච බුද්ධා නිබ්බත්තිස්සන්ති, පඤ්ච උප්පජ්ජන්ති. තානි ච ඛො එකස්මිංයෙව නාළෙ කණ්ණිකාබද්ධානි හුත්වා. සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො ''ආයාම , මයං මාරිසා, පුබ්බනිමිත්තං පස්සිස්සාමා''ති මහාබොධිපල්ලඞ්කට්ඨානං ආගච්ඡන්ති, බුද්ධානං අනිබ්බත්තනකප්පෙ පුප්ඵං න හොති. තෙ පන අපුප්ඵිතගච්ඡං දිස්වා – ''අන්ධකාරො වත භො ලොකො භවිස්සති, මතා මතා සත්තා අපායෙ පූරෙස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා නව බ්‍රහ්මලොකා සුඤ්ඤා භවිස්සන්තී''ති අනත්තමනා හොන්ති. පුප්ඵිතකාලෙ පන පුප්ඵං දිස්වා – ''සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තෙසු මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තෙසු නික්ඛමන්තෙසු සම්බුජ්ඣන්තෙසු ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙසු යමකපාටිහාරියං කරොන්තෙසු දෙවොරොහනං කරොන්තෙසු ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජ්ජන්තෙසු පරිනිබ්බායන්තෙසු දසසහස්සචක්කවාළකම්පනාදීනි පාටිහාරියානි දක්ඛිස්සාමා''ති ච ''චත්තාරො අපායා පරිහායිස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා නව බ්‍රහ්මලොකා පරිපූරෙස්සන්තී''ති ච අත්තමනා උදානං උදානෙන්තා අත්තනො අත්තනො බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡන්ති. ඉමස්මිං භද්දකප්පෙ පඤ්ච පදුමානි උප්පජ්ජිංසු. තෙසං නිමිත්තානං ආනුභාවෙන චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, පඤ්චමො උප්පජ්ජිස්සති. සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානොපි තානි පදුමානි දිස්වා ඉමමත්ථං ජානිංසු. තෙන වුත්තං – ''අඤ්ඤෙසම්පි පාකටං හොතී''ති.

ආයුපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

5-7. ඉති භගවා – ''ඉතො සො, භික්ඛවෙ''තිආදිනා නයෙන කප්පපරිච්ඡෙදවසෙන පුබ්බෙනිවාසං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙසං බුද්ධානං ජාතිපරිච්ඡෙදාදිවසෙන දස්සෙතුං **විපස්සී, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ ආයුපරිච්ඡෙදෙ **පරිත්තං ලහුක**න්ති උභයමෙතං අප්පකස්සෙව වෙවචනං. යඤ්හි අප්පකං, තං පරිත්තඤ්චෙව ලහුකඤ්ච හොති.

අප්පං වා භියොති වස්සසතතො වා උපරි අප්පං, අඤ්ඤං වස්සසතං අපත්වා වීසං වා තිංසං වා චත්තාලීසං වා පණ්ණාසං වා සට්ඨිං වා වස්සානි ජීවති. එවං දීඝායුකො පන අතිදුල්ලභො, අසුකො කිර එවං චිරං ජීවතීති තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා දට්ඨබ්බො හොති. තත්ථ විසාඛා උපාසිකා වීසවස්සසතං ජීවති, තථා පොක්ඛරසාති බ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායු බ්‍රාහ්මණො, සෙලො බ්‍රාහ්මණො, බාවරියබ්‍රාහ්මණො, ආනන්දත්ථෙරො, මහාකස්සපත්ථෙරොති. අනුරුද්ධත්ථෙරො පන වස්සසතඤ්චෙව පණ්ණාසඤ්ච වස්සානි, බාකුලත්ථෙරො වස්සසතඤ්චෙව සට්ඨිං ච වස්සානි. අයං සබ්බදීඝායුකො. සොපි ද්වෙ වස්සසතානි න ජීවති.

විපස්සීආදයො පන සබ්බෙපි බොධිසත්තා මෙත්තාපුබ්බභාගෙන සොමනස්සසහගතඤාණසම්පයුත්තඅසඞ්ඛාරිකචිත්තෙන මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හිංසු. තෙන චිත්තෙන ගහිතාය පටිසන්ධියා අසඞ්ඛෙය්‍යං ආයු, ඉති සබ්බෙ බුද්ධා අසඞ්ඛෙය්‍යායුකා. තෙ කස්මා අසඞ්ඛෙය්‍යං න අට්ඨංසු? උතුභොජනවිපත්තියා. උතුභොජනවසෙන හි ආයු හායතිපි වඩ්ඪතිපි.

තත්ථ යදා රාජානො අධම්මිකා හොන්ති, තදා උපරාජානො, සෙනාපති, සෙට්ඨි, සකලනගරං, සකලරට්ඨං අධම්මිකමෙව හොති; අථ තෙසං ආරක්ඛදෙවතා, තාසං දෙවතානං මිත්තා භූමට්ඨදෙවතා, තාසං දෙවතානං මිත්තා ආකාසට්ඨකදෙවතා, ආකාසට්ඨකදෙවතානං මිත්තා උණ්හවලාහකා දෙවතා, තාසං මිත්තා අබ්භවලාහකා දෙවතා, තාසං මිත්තා සීතවලාහකා දෙවතා, තාසං මිත්තා වස්සවලාහකා දෙවතා, තාසං මිත්තා චාතුමහාරාජිකා දෙවතා, තාසං මිත්තා තාවතිංසා දෙවතා, තාසං මිත්තා යාමා දෙවතාති එවමාදි. එවං යාව භවග්ගා ඨපෙත්වා අරියසාවකෙ සබ්බා දෙවබ්‍රහ්මපරිසාපි අධම්මිකාව හොන්ති. තාසං අධම්මිකතාය විසමං චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති, වාතො යථාමග්ගෙන න වායති, අයථාමග්ගෙන වායන්තො ආකාසට්ඨකවිමානානි ඛොභෙති, විමානෙසු ඛොභිතෙසු දෙවතානං කීළනත්ථාය චිත්තානි න නමන්ති, දෙවතානං කීළනත්ථාය චිත්තෙසු අනමන්තෙසු සීතුණ්හභෙදො උතු යථාකාලෙන න සම්පජ්ජති, තස්මිං අසම්පජ්ජන්තෙ න සම්මා දෙවො වස්සති, කදාචි වස්සති, කදාචි න වස්සති; කත්ථචි වස්සති, කත්ථචි න වස්සති, වස්සන්තොපි වප්පකාලෙ අඞ්කුරකාලෙ නාළකාලෙ පුප්ඵකාලෙ ඛීරග්ගහණාදිකාලෙසු යථා යථා සස්සානං උපකාරො න හොති, තථා තථා වස්සති ච විගච්ඡති ච, තෙන සස්සානි විසමපාකානි හොන්ති, විගතගන්ධවණ්ණරසාදිසම්පන්නානි. එකභාජනෙ පක්ඛිත්තතණ්ඩුලෙසුපි එකස්මිං පදෙසෙ භත්තං උත්තණ්ඩුලං හොති, එකස්මිං අතිකිලින්නං, එකස්මිං සමපාකං. තං පරිභුත්තං කුච්ඡියම්පි තීහාකාරෙහි පච්චති. තෙන සත්තා බහ්වාබාධා චෙව හොන්ති, අප්පායුකා ච. එවං තාව උතුභොජනවසෙන ආයු හායති.

යදා පන රාජානො ධම්මිකා හොන්ති, තදා උපරාජානොපි ධම්මිකා හොන්තීති පුරිමනයෙනෙව යාව බ්‍රහ්මලොකා සබ්බෙපි ධම්මිකා හොන්ති. තෙසං ධම්මිකත්තා සමං චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති, යථාමග්ගෙන වාතො වායති, යථාමග්ගෙන වායන්තො ආකාසට්ඨකවිමානානි න ඛොභෙති, තෙසං අඛොභා දෙවතානං කීළනත්ථාය චිත්තානි නමන්ති. එවං කාලෙන උතු සම්පජ්ජති, දෙවො සම්මා වස්සති, වප්පකාලතො පට්ඨාය සස්සානං උපකාරං කරොන්තො කාලෙ වස්සති, කාලෙ විගච්ඡති, තෙන සස්සානි සමපාකානි සුගන්ධානි සුවණ්ණානි සුරසානි ඔජවන්තානි හොන්ති, තෙහි සම්පාදිතං භොජනං පරිභුත්තම්පි සම්මා පරිපාකං ගච්ඡති , තෙන සත්තා අරොගා දීඝායුකා හොන්ති. එවං උතුභොජනවසෙන ආයු වඩ්ඪති.

තත්ථ විපස්සී භගවා අසීතිවස්සසහස්සායුකකාලෙ නිබ්බත්තො, සිඛී සත්තතිවස්සසහස්සායුකකාලෙති ඉදං අනුපුබ්බෙන පරිහීනසදිසං කතං, න පන එවං පරිහීනං, වඩ්ඪිත්වා වඩ්ඪිත්වා පරිහීනන්ති වෙදිතබ්බං. කථං? ඉමස්මිං

තාව කප්පෙ කකුසන්ධො භගවා චත්තාලීසවස්සසහස්සායුකකාලෙ නිබ්බත්තො, ආයුප්පමාණං පඤ්ච කොට්ඨාසෙ කත්වා චත්තාරි ඨත්වා පඤ්චමෙ විජ්ජමානෙයෙව පරිනිබ්බුතො. තං ආයු පරිහායමානං දසවස්සකාලං පත්වා පුන වඩ්ඪමානං අසඞ්ඛෙය්‍යං හුත්වා තතො පරිහායමානං තිංසවස්සසහස්සකාලෙ ඨිතං; තදා කොණාගමනො භගවා නිබ්බත්තො. තස්මිම්පි තථෙව පරිනිබ්බුතෙ තං ආයු දසවස්සකාලං පත්වා පුන වඩ්ඪමානං අසඞ්ඛෙය්‍යං හුත්වා පරිහායිත්වා වීසතිවස්සසහස්සකාලෙ ඨිතං; තදා කස්සපො භගවා නිබ්බත්තො. තස්මිම්පි තථෙව පරිනිබ්බුතෙ තං ආයු දසවස්සකාලං පත්වා පුන වඩ්ඪමානං අසඞ්ඛෙය්‍යං හුත්වා පරිහායිත්වා වස්සසතකාලං පත්තං, අථ අම්හාකං සම්මාසම්බුද්ධො නිබ්බත්තො. එවං අනුපුබ්බෙන පරිහායිත්වා පරිහායිත්වා වඩ්ඪිත්වා වඩ්ඪිත්වා පරිහීනන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථ යං යං ආයුපරිමාණෙසු මනුස්සෙසු බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, තෙසම්පි තං තදෙව ආයුපරිමාණං හොතීති වෙදිතබ්බං.

ආයුපරිච්ඡෙදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොධිපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

8. බොධිපරිච්ඡෙදෙ පන **පාටලියා මූලෙ**ති පාටලිරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා. තස්සා පන පාටලියා ඛන්ධො තං දිවසං පණ්ණාසරතනො හුත්වා අබ්භුග්ගතො, සාඛා පණ්ණාසරතනාති උබ්බෙධෙන රතනසතං අහොසි. තං දිවසඤ්ච සා පාටලි කණ්ණිකාබද්ධෙහි විය පුප්ඵෙහි මූලතො පට්ඨාය එකසඤ්ඡන්නා අහොසි, දිබ්බගන්ධං වායති. න කෙවලඤ්ච තදා අයමෙව පුප්ඵිතා, දසසහස්සචක්කවාළෙ සබ්බපාටලියො පුප්ඵිතා. න කෙවලඤ්ච පාටලියො, දසසහස්සචක්කවාළෙ සබ්බරුක්ඛානං ඛන්ධෙසු ඛන්ධපදුමානි, සාඛාසු සාඛාපදුමානි, ලතාසු ලතාපදුමානි, ආකාසෙ ආකාසපදුමානි පුප්ඵිතානි, පථවිතලං භින්දිත්වාපි මහාපදුමානි උට්ඨිතානි. මහාසමුද්දොපි පඤ්චවණ්ණෙහි පදුමෙහි නීලුප්පලරත්තුප්පලෙහි ච සඤ්ඡන්නො අහොසි. සකලදසසහස්සචක්කවාළං ධජමාලාකුලං තත්ථ තත්ථ නිබද්ධපුප්ඵදාමවිස්සට්ඨමාලාගුළවිප්පකිණ්ණං නානාවණ්ණකුසුමසමුජ්ජලං නන්දනවනචිත්තලතාවනමිස්සකවනඵාරුසකවනසදිසං අහොසි. පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං උස්සිතද්ධජා පච්ඡිමචක්කවාළමුඛවට්ටිං අභිහනන්ති. පච්ඡිමදක්ඛිණඋත්තරචක්කවාළමුඛවට්ටියං උස්සිතද්ධජා දක්ඛිණචක්කවාළමුඛවට්ටිං අභිහනන්ති. එවං අඤ්ඤමඤ්ඤසිරිසම්පත්තානි චක්කවාළානි අහෙසුං. **අභිසම්බුද්ධො**ති සකලං බුද්ධගුණවිභවසිරිං පටිවිජ්ඣමානො චත්තාරි සච්චානි අභිසම්බුද්ධො.

''සිඛී, භික්ඛවෙ, භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො පුණ්ඩරීකස්ස මූලෙ අභිසම්බුද්ධො''තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන පදවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. එත්ථ පන **පුණ්ඩරීකො**ති සෙතම්බරුක්ඛො. තස්සාපි තදෙව පරිමාණං. තං දිවසඤ්ච සොපි දිබ්බගන්ධෙහි පුප්ඵෙහි සුසඤ්ඡන්නො අහොසි. න කෙවලඤ්ච පුප්ඵෙහි, ඵලෙහිපි සඤ්ඡන්නො අහොසි. තස්ස එකතො තරුණානි ඵලානි, එකතො මජ්ඣිමානි ඵලානි, එකතො නාතිපක්කානි ඵලානි, එකතො සුපක්කානි පක්ඛිත්තදිබ්බොජානි විය සුරසානි ඔලම්බන්ති. යථා සො, එවං සකලදසසහස්සචක්කවාළෙසු පුප්ඵූපගරුක්ඛා පුප්ඵෙහි, ඵලූපගරුක්ඛා ඵලෙහි පටිමණ්ඩිතා අහෙසුං.

සාලොති සාලරුක්ඛො. තස්සාපි තදෙව පරිමාණං, තථෙව පුප්ඵසිරිවිභවො වෙදිතබ්බො. සිරීසරුක්ඛෙපි එසෙව නයො. උදුම්බරරුක්ඛෙ පුප්ඵානි නාහෙසුං, ඵලවිභූති පනෙත්ථ අම්බෙ වුත්තනයාව, තථා නිග්‍රොධෙ, තථා අස්සත්ථෙ. ඉති සබ්බබුද්ධානං එකොව පල්ලඞ්කො, රුක්ඛා පන අඤ්ඤෙපි හොන්ති. තෙසු යස්ස යස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ චතුමග්ගඤාණසඞ්ඛාතබොධිං බුද්ධා පටිවිජ්ඣන්ති, සො සො **බොධී**ති වුච්චති. අයං බොධිපරිච්ඡෙදො නාම.

සාවකයුගපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

9. සාවකයුගපරිච්ඡෙදෙ පන **ඛණ්ඩතිස්ස**න්ති ඛණ්ඩො ච තිස්සො ච. තෙසු ඛණ්ඩො එකපිතිකො කනිට්ඨභාතා, තිස්සො පුරොහිතපුත්තො . ඛණ්ඩො පඤ්ඤාපාරමියා මත්ථකං පත්තො, තිස්සො සමාධිපාරමියා මත්ථකං පත්තො. **අග්ග**න්ති ඨපෙත්වා විපස්සිං භගවන්තං අවසෙසෙහි සද්ධිං අසදිසගුණතාය උත්තමං. **භද්දයුග**න්ති අග්ගත්තායෙව භද්දයුගං. **අභිභූසම්භව**න්ති අභිභූ ච සම්භවො ච. තෙසු අභිභූ පඤ්ඤාපාරමියා මත්ථකං පත්තො. සිඛිනා භගවතා සද්ධිං අරුණවතිතො බ්‍රහ්මලොකං ගන්ත්වා බ්‍රහ්මපරිසාය විවිධානි පාටිහාරියානි දස්සෙන්තො ධම්මං දෙසෙත්වා දසසහස්සිලොකධාතුං අන්ධකාරෙන ඵරිත්වා – ''කිං ඉද''න්ති සඤ්ජාතසංවෙගානං ඔභාසං ඵරිත්වා – ''සබ්බෙ මෙ රූපඤ්ච පස්සන්තු, සද්දඤ්ච සුණන්තූ''ති අධිට්ඨහිත්වා – ''ආරම්භථා''ති ගාථාද්වයං (සං. නි. 1.185) භණන්තො සද්දං සාවෙසි. සම්භවො සමාධිපාරමියා මත්ථකං පත්තො අහොසි.

සොණුත්තරන්ති සොණො ච උත්තරො ච. තෙසුපි සොණො පඤ්ඤාපාරමිං පත්තො, උත්තරො සමාධිපාරමිං පත්තො අහොසි. **විධුරසඤ්ජීව**න්ති විධුරො ච සඤ්ජීවො ච. තෙසු විධුරො පඤ්ඤාපාරමිං පත්තො අහොසි, සඤ්ජීවො සමාධිපාරමිං පත්තො. සමාපජ්ජනබහුලො රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානකුටිලෙණමණ්ඩපාදීසු සමාපත්තිබලෙන ඣායන්තො එකදිවසං අරඤ්ඤෙ නිරොධං සමාපජ්ජි, අථ නං වනකම්මිකාදයො ''මතො''ති සල්ලක්ඛෙත්වා ඣාපෙසුං. සො යථාපරිච්ඡෙදෙන සමාපත්තිතො උට්ඨාය චීවරානි පප්ඵොටෙත්වා ගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි. තදුපාදායෙව ච නං ''සඤ්ජීවො''ති සඤ්ජානිංසු. **භියොසුත්තර**න්ති භියොසො ච උත්තරො ච. තෙසු භියොසො පඤ්ඤාය උත්තරො,

උත්තරො සමාධිනා අග්ගො අහොසි. **තිස්සභාරද්වාජන්ති** තිස්සො ච භාරද්වාජො ච . තෙසු තිස්සො පඤ්ඤාපාරමිං පත්තො, භාරද්වාජො සමාධිපාරමිං පත්තො අහොසි . **සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානන්ති** සාරිපුත්තො ච මොග්ගල්ලානො ච. තෙසු සාරිපුත්තො පඤ්ඤාවිසයෙ, මොග්ගල්ලානො සමාධිවිසයෙ අග්ගො අහොසි. අයං සාවකයුගපරිච්ඡෙදො නාම.

සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

10. සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡෙදෙ විපස්සිස්ස භගවතො පඨමසන්නිපාතො චතුරඞ්ගිකො අහොසි, සබ්බෙ එහිභික්ඛූ, සබ්බෙ ඉද්ධියා නිබ්බත්තපත්තචීවරා, සබ්බෙ අනාමන්තිතාව ආගතා, ඉති තෙ ච ඛො පන්නරසෙ උපොසථදිවසෙ. අථ සත්ථා බීජනිං ගහෙත්වා නිසින්නො උපොසථං ඔසාරෙසි. දුතියතතියෙසුපි එසෙව නයො. තථා සෙසබුද්ධානං සබ්බසන්නිපාතෙසු. යස්මා පන අම්හාකං භගවතො පඨමබොධියාව සන්නිපාතො අහොසි, ඉදඤ්ච සුත්තං අපරභාගෙ වුත්තං, තස්මා “මය්හං, භික්ඛවෙ, එතරහි එකො සාවකානං සන්නිපාතො”ති අනිට්ඨපෙත්වා “අහොසී”ති වුත්තං.

තත්ථ **අඩ්ඪතෙළසානි භික්ඛුසතානීති** පුරාණජටිලානං සහස්සං, ද්වින්නං අග්ගසාවකානං පරිවාරානි අඩ්ඪතෙය්‍යසතානීති අඩ්ඪතෙළසානි භික්ඛුසතානි. තත්ථ ද්වින්නං අග්ගසාවකානං අභිනීහාරතො පට්ඨාය වත්ථුං කථෙත්වා පබ්බජ්ජා දීපෙතබ්බා. පබ්බජිතානං පන තෙසං මහාමොග්ගල්ලානො සත්තමෙ දිවසෙ අරහත්තං පත්තො. ධම්මසෙනාපති පන්නරසමෙ දිවසෙ ගිජ්ඣකූටපබ්බතමජ්ඣෙ සූකරඛතලෙණපබ්භාරෙ භාගිනෙය්‍යස්ස දීඝනඛපරිබ්බාජකස්ස සජ්ජිතෙ ධම්මයාගෙ වෙදනාපරිග්ගහසුත්තන්තෙ (ම. නි. 2.201) දෙසියමානෙ දෙසනං අනුබුජ්ඣමානං ඤාණං පෙසෙත්වා සාවකපාරමිඤාණං පත්තො. භගවා ථෙරස්ස අරහත්තප්පත්තිං ඤත්වා වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා වෙළුවනෙයෙව පච්චුට්ඨාසි. ථෙරො – “කුහිං නු ඛො භගවා ගතො”ති ආවජ්ජන්තො වෙළුවනෙ පතිට්ඨිතභාවං ඤත්වා සයම්පි වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා වෙළුවනෙයෙව පච්චුට්ඨාසි. අථ භගවා පාතිමොක්ඛං ඔසාරෙසි. තං සන්නිපාතං සන්ධාය භගවා – “අඩ්ඪතෙළසානි භික්ඛුසතානී”ති ආහ. අයං සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡෙදො නාම.

උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

11. උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදෙ පන **ආනන්දොති** නිබද්ධුපට්ඨාකභාවං සන්ධාය වුත්තං. භගවතො හි පඨමබොධියං අනිබද්ධා උපට්ඨාකා අහෙසුං. එකදා නාගසමාලො පත්තචීවරං ගහෙත්වා විචරි, එකදා නාගිතො, එකදා උපවානො, එකදා සුනක්ඛත්තො, එකදා චුන්දො සමණුද්දෙසො, එකදා සාගතො , එකදා මෙඝියො. තත්ථ එකදා භගවා නාගසමාලත්ථෙරෙන සද්ධිං අද්ධානමග්ගපටිපන්නො ද්වෙධාපථං පත්තො. ථෙරො මග්ගා ඔක්කම්ම – “භගවා, අහං ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමී”ති ආහ. අථ නං භගවා – “එහි භික්ඛු, ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමා”ති ආහ. සො – “හන්ද, භගවා, තුම්හාකං පත්තචීවරං ගණ්හථ, අහං ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමී”ති වත්වා පත්තචීවරං ඡමායං ඨපෙතුං ආරද්ධො. අථ නං භගවා – “ආහර, භික්ඛූ”ති වත්වා පත්තචීවරං ගහෙත්වා ගතො. තස්සපි භික්ඛුනො ඉතරෙන මග්ගෙන ගච්ඡතො චොරා පත්තචීවරඤ්චෙව හරිංසු, සීසඤ්ච භින්දිංසු. සො – “භගවා ඉදානි මෙ පටිසරණං, න අඤ්ඤො”ති චින්තෙත්වා ලොහිතෙන ගළිතෙන භගවතො සන්තිකං අගමාසි. “කිමිදං භික්ඛූ”ති ච වුත්තෙ තං පවත්තිං ආරොචෙසි. අථ නං භගවා – “මා චින්තයි, භික්ඛු, එතංයෙව තෙ කාරණං සල්ලක්ඛෙත්වා නිවාරයිම්හා”ති වත්වා නං සමස්සාසෙසි.

එකදා පන භගවා මෙඝියත්ථෙරෙන සද්ධිං පාචීනවංසමිගදායෙ ජන්තුගාමං අගමාසි. තත්‍රාපි මෙඝියො ජන්තුගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා නදීතීරෙ පාසාදිකං අම්බවනං දිස්වා – “භගවා, තුම්හාකං පත්තචීවරං ගණ්හථ, අහං තස්මිං අම්බවනෙ සමණධම්මං කරොමී”ති වත්වා භගවතා තික්ඛත්තුං නිවාරියමානොපි ගන්ත්වා අකුසලවිතක්කෙහි උපද්දුතො අන්වාසත්තො (අ. නි. 9.3; උදාන පරිච්ඡෙදො 31 දට්ඨබ්බො). පච්චාගන්ත්වා තං පවත්තිං ආරොචෙසි. තම්පි භගවා – “ඉදමෙව තෙ කාරණං සල්ලක්ඛෙත්වා නිවාරයිම්හා”ති වත්වා අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං අගමාසි. තත්ථ ගන්ධකුටිපරිවෙණෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නො භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො භික්ඛූ ආමන්තෙසි – “භික්ඛවෙ, ඉදානිම්හි මහල්ලකො, ‘එකච්චෙ භික්ඛූ ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමා’ති වුත්තෙ අඤ්ඤෙන ගච්ඡන්ති, එකච්චෙ මය්හං පත්තචීවරං නික්ඛිපන්ති, මය්හං නිබද්ධුපට්ඨාකං එකං භික්ඛුං ජානාථා”ති. භික්ඛූනං ධම්මසංවෙගො උදපාදි. අථායස්මා සාරිපුත්තො උට්ඨායාසනා භගවන්තං වන්දිත්වා – “අහං , භන්තෙ, තුම්හෙයෙව පත්ථයමානො සතසහස්සකප්පාධිකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං පාරමියො පූරයිං, නනු මාදිසො මහාපඤ්ඤො උපට්ඨාකො නාම වට්ටති, අහං උපට්ඨහිස්සාමී”ති ආහ. තං භගවා – “අලං සාරිපුත්ත, යස්සං දිසායං ත්වං විහරසි, අසුඤ්ඤායෙව මෙ සා දිසා, තව ඔවාදො බුද්ධානං ඔවාදසදිසො, න මෙ තයා උපට්ඨාකකිච්චං අත්ථී”ති පටික්ඛිපි. එතෙනෙවුපායෙන මහාමොග්ගල්ලානං ආදිං කත්වා අසීතිමහාසාවකා උට්ඨහිංසු. තෙ සබ්බෙපි භගවා පටික්ඛිපි.

ආනන්දත්ථෙරො පන තුණ්හීයෙව නිසීදි. අථ නං භික්ඛූ එවමාහංසු – “ආවුසො, ආනන්ද, භික්ඛුසඞ්ඝො උපට්ඨාකට්ඨානං යාචති, ත්වම්පි යාචාහී”ති. සො ආහ – “යාචිත්වා ලද්ධුපට්ඨානං නාම ආවුසො කීදිසං හොති, කිං මං සත්ථා න පස්සති, සචෙ රොචිස්සති, ආනන්දො මං උපට්ඨාතූති වක්ඛතී”ති. අථ භගවා – “න, භික්ඛවෙ, ආනන්දො අඤ්ඤෙන උස්සාහෙතබ්බො, සයමෙව ජානිත්වා මං උපට්ඨහිස්සතී”ති ආහ. තතො භික්ඛූ – “උට්ඨෙහි, ආවුසො

ආනන්ද, උට්ඨෙහි ආවුසො ආනන්ද, දසබලං උපට්ඨාකට්ඨානං යාචාහී''ති ආහංසු. ථෙරො උට්ඨහිත්වා චත්තාරො පටික්ඛෙපෙ, චතස්සො ච ආයාචනාති අට්ඨ වරෙ යාචි.

චත්තාරො පටික්ඛෙපා නාම – ''සචෙ මෙ, භන්තෙ, භගවා අත්තනා ලද්ධං පණීතං චීවරං න දස්සති, පිණ්ඩපාතං න දස්සති, එකගන්ධකුටියං වසිතුං න දස්සති, නිමන්තනං ගහෙත්වා න ගමිස්සති, එවාහං භගවන්තං උපට්ඨහිස්සාමී''ති වත්වා – ''කිං පනෙත්ථ, ආනන්ද, ආදීනවං පස්සසී''ති වුත්තෙ – ''සචාහං, භන්තෙ, ඉමානි වත්ථූනි ලභිස්සාමි, භවිස්සන්ති වත්තාරො – 'ආනන්දො දසබලෙන ලද්ධං පණීතං චීවරං පරිභුඤ්ජති, පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජති, එකගන්ධකුටියං වසති, එකතො නිමන්තනං ගච්ඡති, එතං ලාභං ලභන්තො තථාගතං උපට්ඨාති, කො එවං උපට්ඨහතො භාරො'ති'' ඉමෙ චත්තාරො පටික්ඛෙපෙ යාචි.

චතස්සො ආයාචනා නාම – ''සචෙ, භන්තෙ, භගවා මයා ගහිතනිමන්තනං ගමිස්සති, සචාහං තිරොරට්ඨා තිරොජනපදා භගවන්තං දට්ඨුං ආගතං පරිසං ආගතක්ඛණෙ එව භගවන්තං දස්සෙතුං ලච්ඡාමි, යදා මෙ කඞ්ඛා උප්පජ්ජති, තස්මිංයෙව ඛණෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිතුං ලච්ඡාමි, යං භගවා මය්හං පරම්මුඛා ධම්මං දෙසෙති, තං ආගන්ත්වා මය්හං කථෙස්සති, එවාහං භගවන්තං උපට්ඨහිස්සාමී''ති වත්වා – ''කං පනෙත්ථ, ආනන්ද, ආනිසංසං පස්සසී''ති වුත්තෙ – ''ඉධ, භන්තෙ, සද්ධා කුලපුත්තා භගවතො ඔකාසං අලභන්තා මං එවං වදන්ති – 'ස්වෙ, භන්තෙ ආනන්ද, භගවතා සද්ධිං අම්හාකං ඝරෙ භික්ඛං ගණ්හෙය්‍යාථා'ති, සචෙ භන්තෙ භගවා තත්ථ න ගමිස්සති, ඉච්ඡිතක්ඛණෙයෙව පරිසං දස්සෙතුං, කඞ්ඛඤ්ච විනොදෙතුං ඔකාසං න ලච්ඡාමි, භවිස්සන්ති වත්තාරො – 'කිං ආනන්දො දසබලං උපට්ඨාති, එත්තකම්පිස්ස අනුග්ගහං භගවා න කරොතී'ති. භගවතො ච පරම්මුඛා මං පුච්ඡිස්සන්ති – 'අයං, ආවුසො ආනන්ද, ගාථා, ඉදං සුත්තං, ඉදං ජාතකං, කත්ථ දෙසිත'න්ති. සචාහං තං න සම්පාදයිස්සාමි, භවිස්සන්ති වත්තාරො – 'එත්තකම්පි, ආවුසො, න ජානාසි, කස්මා ත්වං ඡායා විය භගවන්තං අවිජහන්තො දීඝරත්තං විචරසී'ති. තෙනාහං පරම්මුඛා දෙසිතස්සපි ධම්මස්ස පුන කථනං ඉච්ඡාමී''ති ඉමා චතස්සො ආයාචනා යාචි. භගවාපිස්ස අදාසි.

එවං ඉමෙ අට්ඨ වරෙ ගහෙත්වා නිබද්ධුපට්ඨාකො අහොසි. තස්සෙව ඨානන්තරස්සත්ථාය කප්පසතසහස්සං පූරිතානං පාරමීනං ඵලං පාපුණීති ඉමස්ස නිබද්ධුපට්ඨාකභාවං සන්ධාය – ''මය්හං, භික්ඛවෙ, එතරහි ආනන්දො භික්ඛු උපට්ඨාකො අග්ගුපට්ඨාකො''ති ආහ. අයං උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො නාම.

12. පිතිපරිච්ඡෙදො උත්තානත්ථොයෙව.

විහාරං පාවිසීති කස්මා විහාරං පාවිසි? භගවා කිර එත්තකං කථෙත්වා චින්තෙසි – ''න තාව මයා සත්තන්නං බුද්ධානං වංසො නිරන්තරං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතො, අජ්ජ මයි පන විහාරං පවිට්ඨෙ ඉමෙ භික්ඛූ භියොසො මත්තාය පුබ්බෙනිවාසඤාණං ආරබ්භ වණ්ණං කථයිස්සන්ති. අථාහං ආගන්ත්වා නිරන්තරං බුද්ධවංසං කථෙත්වා මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සාමී''ති භික්ඛූනං කථාවාරස්ස ඔකාසං දත්වා උට්ඨායාසනා විහාරං පාවිසි.

යඤ්චෙතං භගවා තන්තිං කථෙසි, තත්ථ කප්පපරිච්ඡෙදො, ජාතිපරිච්ඡෙදො, ගොත්තපරිච්ඡෙදො, ආයුපරිච්ඡෙදො, බොධිපරිච්ඡෙදො, සාවකයුගපරිච්ඡෙදො, සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡෙදො, උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො, පිතිපරිච්ඡෙදොති නවිමෙ වාරා ආගතා, සම්බහුලවාරො අනාගතො, ආනෙත්වා පන දීපෙතබ්බො.

සම්බහුලවාරකථාවණ්ණනා

සබ්බබොධිසත්තානඤ්හි එකස්මිං කුලවංසානුරූපෙ පුත්තෙ ජාතෙ නික්ඛමිත්වා පබ්බජිතබ්බන්ති අයමෙව වංසො, අයං පවෙණී. කස්මා? සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානඤ්හි මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමනතො පට්ඨාය පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරානි අනෙකානි පාටිහාරියානි හොන්ති, තත්‍ර නෙසං යදි නෙව ජාතනගරං, න පිතා, න මාතා, න භරියා, න පුත්තො පඤ්ඤායෙය්‍ය, ''ඉමස්ස නෙව ජාතනගරං, න පිතා, න භරියා, න පුත්තො පඤ්ඤායති, දෙවො වා සක්කො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා එස මඤ්ඤෙ, දෙවානඤ්ච ඊදිසං පාටිහාරියං අනච්ඡරිය''න්ති මඤ්ඤමානො ජනො නෙව සොතබ්බං, න සද්ධාතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍ය. තතො අභිසමයො න භවෙය්‍ය, අභිසමයෙ අසති නිරත්ථකොව බුද්ධුප්පාදො, අනිය්‍යානිකං සාසනං හොති. තස්මා සබ්බබොධිසත්තානං – ''එකස්මිං කුලවංසානුරූපෙ පුත්තෙ ජාතෙ නික්ඛමිත්වා පබ්බජිතබ්බ''න්ති අයමෙව වංසො අයං පවෙණී. තස්මා පුත්තාදීනං වසෙන සම්බහුලවාරො ආනෙත්වා දීපෙතබ්බො.

සම්බහුලපරිච්ඡෙදවණ්ණනා

තත්ථ –

සමවත්තක්ඛන්ධො අතුලො, සුප්පබුද්ධො ච උත්තරො;
සත්ථවාහො විජිතසෙනො, රාහුලො භවති සත්තමොති.

එතෙ තාව සත්තන්නම්පි බොධිසත්තානං අනුක්කමෙනෙව සත්ත පුත්තා වෙදිතබ්බා.

තත්ථ රාහුලභද්දෙ තාව ජාතෙ පණ්ණං ආහරිත්වා මහාපුරිසස්ස හත්ථෙ ඨපයිංසු. අථස්ස තාවදෙව සකලසරීරං ඛොභෙත්වා පුත්තසිනෙහො අට්ඨාසි. සො චින්තෙසි – ''එකස්මිං තාව ජාතෙ එවරූපො පුත්තසිනෙහො, පරොසහස්සං කිර මෙ පුත්තා භවිස්සන්ති, තෙසු එකෙකස්මිං ජාතෙ ඉදං සිනෙහබන්ධනං එවං වඩ්ඪන්තං දුබ්බෙජ්ජං භවිස්සති, රාහු ජාතො, බන්ධනං ජාත''න්ති ආහ. තං දිවසමෙව ච රජ්ජං පහාය නික්ඛන්තො. එස නයො සබ්බෙසං පුත්තුප්පත්තියන්ති. අයං පුත්තපරිච්ඡෙදො.

සුතනා සබ්බකාමා ච, සුචිත්තා අථ රොචිනී;
රුචග්ගතී සුනන්දා ච, බිම්බා භවති සත්තමාති.

එතා තෙසං සත්තන්නම්පි පුත්තානං මාතරො අහෙසුං. බිම්බාදෙවී පන රාහුලකුමාරෙ ජාතෙ රාහුලමාතාති පඤ්ඤායිත්ථ. අයං භරියපරිච්ඡෙදො.

විපස්සී කකුසන්ධොති ඉමෙ පන ද්වෙ බොධිසත්තා පයුත්තආජඤ්ඤරථමාරුය්හ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිංසු. සිඛී කොණාගමනොති ඉමෙ ද්වෙ හත්ථික්ඛන්ධවරගතා හුත්වා නික්ඛමිංසු. වෙස්සභූ සුවණ්ණසිවිකාය නිසීදිත්වා නික්ඛමි. කස්සපො උපරිපාසාදෙ මහාතලෙ නිසින්නොව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ඣානා උට්ඨාය තං ඣානං පාදකං කත්වා – ''පාසාදො උග්ගන්ත්වා බොධිමණ්ඩෙ ඔතරතූ''ති අධිට්ඨාසි. පාසාදො ආකාසෙන ගන්ත්වා බොධිමණ්ඩෙ ඔතරි. මහාපුරිසොපි තතො ඔතරිත්වා භූමියං ඨත්වා – ''පාසාදො යථාඨානෙයෙව පතිට්ඨාතූ''ති චින්තෙසි. සො යථාඨානෙ පතිට්ඨාසි. මහාපුරිසොපි සත්ත දිවසානි පධානමනුයුඤ්ජිත්වා බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසීදිත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පටිවිජ්ඣි. අම්හාකං පන බොධිසත්තො කණ්ටකං අස්සවරමාරුය්හ නික්ඛන්තොති. අයං යානපරිච්ඡෙදො.

විපස්සිස්ස පන භගවතො යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ විහාරො පතිට්ඨාසි, සිඛිස්ස තිගාවුතෙ, වෙස්සභුස්ස අඩ්ඪයොජනෙ, කකුසන්ධස්ස ගාවුතෙ, කොණාගමනස්ස අඩ්ඪගාවුතෙ, කස්සපස්ස වීසතිඋසභෙ. අම්හාකං භගවතො පකතිමානෙන සොළසකරීසෙ, රාජමානෙන අට්ඨකරීසෙ පදෙසෙ විහාරො පතිට්ඨිතොති. අයං විහාරපරිච්ඡෙදො.

විපස්සිස්ස පන භගවතො එකරතනායාමා විදත්ථිවිත්ථාරා අට්ඨඞ්ගුලුබ්බෙධා සුවණ්ණිට්ඨකා කාරෙත්වා වූළංසෙන ඡාදෙත්වා විහාරට්ඨානං කිණිංසු. සිඛිස්ස සුවණ්ණයට්ඨිඵාලෙහි ඡාදෙත්වා කිණිංසු. වෙස්සභුස්ස සුවණ්ණහත්ථිපාදානි කාරෙත්වා තෙසං වූළංසෙන ඡාදෙත්වා කිණිංසු. කකුසන්ධස්ස වුත්තනයෙනෙව සුවණ්ණිට්ඨකාහි ඡාදෙත්වා කිණිංසු. කොණාගමනස්ස වුත්තනයෙනෙව සුවණ්ණකච්ඡපෙහි ඡාදෙත්වා කිණිංසු. කස්සපස්ස සුවණ්ණකට්ටීහියෙව ඡාදෙත්වා කිණිංසු. අම්හාකං භගවතො සලක්ඛණානං කහාපණානං වූළංසෙන ඡාදෙත්වා කිණිංසු. අයං විහාරභූමිග්ගහණධනපරිච්ඡෙදො.

තත්ථ විපස්සිස්ස භගවතො තථා භූමිං කිණිත්වා විහාරං කත්වා දින්නුපට්ඨාකො **පුනබ්බසුමිත්තො** නාම අහොසි, සිඛිස්ස **සිරිවඩ්ඪනො** නාම, වෙස්සභුස්ස **සොත්ථියො** නාම, කකුසන්ධස්ස **අච්චුතො** නාම, කොණාගමනස්ස **උග්ගො** නාම, කස්සපස්ස **සුමනො** නාම, අම්හාකං භගවතො **සුදත්තො** නාම. සබ්බෙ චෙතෙ ගහපතිමහාසාලා සෙට්ඨිනො අහෙසුන්ති. අයං උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො නාම.

අපරානි චත්තාරි අවිජහිතට්ඨානානි නාම හොන්ති. සබ්බබුද්ධානඤ්හි බොධිපල්ලඞ්කො අවිජහිතො, එකස්මිංයෙව ඨානෙ හොති. ධම්මචක්කප්පවත්තනං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අවිජහිතමෙව හොති. දෙවොරොහනකාලෙ සඞ්කස්සනගරද්වාරෙ පඨමපදගණ්ඨිකා අවිජහිතාව හොති. ජෙතවනෙ ගන්ධකුටියා චත්තාරි මඤ්චපාදට්ඨානානි අවිජහිතානෙව හොන්ති. විහාරො පන ඛුද්දකොපි මහන්තොපි හොති, විහාරොපි න විජහිතොයෙව, නගරං පන විජහති. යදා නගරං පාචීනතො හොති, තදා විහාරො පච්ඡිමතො; යදා නගරං දක්ඛිණතො, තදා විහාරො උත්තරතො. යදා නගරං පච්ඡිමතො, තදා විහාරො පාචීනතො; යදා නගරං උත්තරතො, තදා විහාරො දක්ඛිණතො. ඉදානි පන නගරං උත්තරතො, විහාරො දක්ඛිණතො.

සබ්බබුද්ධානඤ්ච ආයුවෙමත්තං, පමාණවෙමත්තං, කුලවෙමත්තං, පධානවෙමත්තං, රස්මිවෙමත්තන්ති පඤ්ච වෙමත්තානි හොන්ති. **ආයුවෙමත්තං** නාම කෙචි දීඝායුකා හොන්ති, කෙචි අප්පායුකා. තථා හි දීපඞ්කරස්ස වස්සසතසහස්සං ආයුප්පමාණං අහොසි, අම්හාකං භගවතො වස්සසතං ආයුප්පමාණං.

පමාණවෙමත්තං නාම කෙචි දීඝා හොන්ති කෙචි රස්සා. තථා හි දීපඞ්කරො අසීතිහත්ථො අහොසි, සුමනො නවුතිහත්ථො, අම්හාකං භගවා අට්ඨාරසහත්ථො.

කුලවෙමත්තං නාම කෙචි ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තන්ති, කෙචි බ්‍රාහ්මණකුලෙ. **පධානවෙමත්තං** නාම කෙසඤ්චි පධානං ඉත්තරකාලමෙව හොති, යථා කස්සපස්ස භගවතො. කෙසඤ්චි අද්ධනියං, යථා අම්හාකං භගවතො.

රස්මිවෙමත්තං නාම මඞ්ගලස්ස භගවතො සරීරරස්මි දසසහස්සිලොකධාතුප්පමාණා අහොසි. අම්හාකං භගවතො සමන්තා බ්‍යාමමත්තා . තත්‍ර රස්මිවෙමත්තං අජ්ඣාසයප්පටිබද්ධං, යො යත්තකං ඉච්ඡති, තස්ස තත්තකං සරීරප්පභා

එරති. මඞ්ගලස්ස පන නිච්චම්පි දසසහස්සිලොකධාතුං එරතූති අජ්ඣාසයො අහොසි. පටිවිද්ධගුණෙසු පන කස්සචි වෙමත්තං නාම නත්ථි.

අපරං අම්හාකංයෙව භගවතො සහජාතපරිච්ඡෙදඤ්ච නක්ඛත්තපරිච්ඡෙදඤ්ච දීපෙසුං. සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තෙන කිර සද්ධිං රාහුලමාතා, ආනන්දත්ථෙරො, ඡන්නො, කණ්ටකො, නිධිකුම්භො, මහාබොධි, කාළුදායීති ඉමානි සත්ත සහජාතානි. මහාපුරිසො ච උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙනෙව මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමි, මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි, ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, යමකපාටිහාරියං අකාසි. විසාඛානක්ඛත්තෙන ජාතො ච අභිසම්බුද්ධො ච පරිනිබ්බුතො ච. මාඝනක්ඛත්තෙනස්ස සාවකසන්නිපාතො ච අහොසි, ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනඤ්ච, අස්සයුජනක්ඛත්තෙන දෙවොරොහනන්ති එත්තකං ආහරිත්වා දීපෙතබ්බං. අයං සම්බහුලපරිච්ඡෙදො නාම.

13. ඉදානි **අථ ඛො තෙසං භික්ඛූන**න්තිආදීසු තෙ භික්ඛූ – ‘‘ආවුසො, පුබ්බෙනිවාසස්ස නාම අයං ගති, යදිදං චුතිතො පට්ඨාය පටිසන්ධිආරොහනං. යං පන ඉදං පටිසන්ධිතො පට්ඨාය පච්ඡාමුඛං ඤාණං පෙසෙත්වා චුති ගන්තබ්බං, ඉදං අතිගරුකං. ආකාසෙ පදං දස්සෙන්තො විය භගවා කථෙසී’’ති අතිවිම්හයජාතා හුත්වා – ‘‘අච්ඡරියං, ආවුසො,’’තිආදීනි වත්වා පුන අපරම්පි කාරණං දස්සෙන්තො – ‘‘යත්‍ර හි නාම තථාගතො’’තිආදිමාහංසු . තත්ථ **යත්‍ර හි නාමා**ති අච්ඡරියත්ථෙ නිපාතො, යො නාම තථාගතොති අත්ථො. **ඡින්නපපඤ්චෙ**ති එත්ථ පපඤ්චා නාම තණ්හා මානො දිට්ඨීති ඉමෙ තයො කිලෙසා. **ඡින්නවටුමෙ**ති එත්ථ වටුමන්ති කුසලාකුසලකම්මවට්ටං වුච්චති. **පරියාදින්නවට්ටෙ**ති තස්සෙව වෙවචනං, පරියාදින්නසබ්බකම්මවට්ටෙති අත්ථො. **සබ්බදුක්ඛවීතිවත්තෙ**ති සබ්බං විපාකවට්ටසඞ්ඛාතං දුක්ඛං වීතිවත්තෙ . **අනුස්සරිස්සතී**ති ඉදං **යත්‍රා**ති නිපාතවසෙන අනාගතවචනං, අත්ථො පනෙත්ථ අතීතවසෙන වෙදිතබ්බො. භගවා හි තෙ බුද්ධෙ අනුස්සරි, න ඉදානි අනුස්සරිස්සති. **එවංසීලා**ති මග්ගසීලෙන ඵලසීලෙන ලොකියලොකුත්තරසීලෙන එවංසීලා. **එවංධම්මා**ති එත්ථ සමාධිපක්ඛා ධම්මා අධිප්පෙතා, මග්ගසමාධිනා ඵලසමාධිනා ලොකියලොකුත්තරසමාධිනා, එවංසමාධයොති අත්ථො. **එවංපඤ්ඤා**ති මග්ගපඤ්ඤාදිවසෙනෙව එවංපඤ්ඤා. **එවංවිහාරී**ති එත්ථ පන හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො ගහිතොව පුන කස්මා ගහිතමෙව ගණ්හාතීති චෙ; න ඉදං ගහිතමෙව, ඉදඤ්හි නිරොධසමාපත්තිදීපනත්ථං වුත්තං. තස්මා එවං නිරොධසමාපත්තිවිහාරී තෙ භගවන්තො අහෙසුන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවංවිමුත්තාති එත්ථ වික්ඛම්භනවිමුත්ති, තදඞ්ගවිමුත්ති, සමුච්ඡෙදවිමුත්ති, පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්ති, නිස්සරණවිමුත්තීති පඤ්චවිධා විමුත්ති. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො සයං වික්ඛම්භිතෙහි නීවරණාදීහි විමුත්තත්තා **වික්ඛම්භනවිමුත්තී**ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. අනිච්චානුපස්සනාදිකා සත්තානුපස්සනා සයං තස්ස තස්ස පච්චනීකඞ්ගවසෙන පරිච්චත්තාහි නිච්චසඤ්ඤාදීහි විමුත්තත්තා **තදඞ්ගවිමුත්තී**ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. චත්තාරො අරියමග්ගා සයං සමුච්ඡින්නෙහි කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා **සමුච්ඡෙදවිමුත්තී**ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තා **පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තී**ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං සබ්බකිලෙසෙහි නිස්සටත්තා අපගතත්තා දූරෙ ඨිතත්තා **නිස්සරණවිමුත්තී**ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. ඉති ඉමාසං පඤ්චන්නං විමුත්තීනං වසෙන – ‘‘එවං විමුත්තා’’ති එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

14. **පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො**ති එකීභාවා වුට්ඨිතො.

16. **‘‘ඉතො සො, භික්ඛවෙ’’**ති කො අනුසන්ධි? ඉදඤ්හි සුත්තං – ‘‘තථාගතස්සෙවෙසා, භික්ඛවෙ, ධම්මධාතු සුප්පටිවිද්ධා’’ති ච ‘‘දෙවතාපි තථාගතස්ස එතමත්ථං ආරොචෙසු’’න්ති ච ඉමෙහි ද්වීහි පදෙහි ආබද්ධං. තත්ථ දෙවතාරොචනපදං සුත්තන්තපරියොසානෙ දෙවචාරිකකොලාහලං දස්සෙන්තො විචාරෙස්සති . ධම්මධාතුපදානුසන්ධිවසෙන පන අයං දෙසනා ආරද්ධා. තත්ථ **ඛත්තියො ජාතියා**තිආදීනි එකාදසපදානි නිදානකණ්ඩෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

බොධිසත්තධම්මතාවණ්ණනා

17. **අථ ඛො, භික්ඛවෙ, විපස්සී බොධිසත්තො**තිආදීසු පන **විපස්සී**ති තස්ස නාමං, තඤ්ච ඛො විවිධෙ අත්ථෙ පස්සනකුසලතාය ලද්ධං. **බොධිසත්තො**ති පණ්ඩිතසත්තො බුජ්ඣනකසත්තො. බොධිසඞ්ඛාතෙසු වා චතූසු මග්ගෙසු සත්තො ආසත්තො ලග්ගමානසොති බොධිසත්තො. **සතො සම්පජානො**ති එත්ථ **සතො**ති සතියෙව. **සම්පජානො**ති ඤාණං. සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමීති අත්ථො. **ඔක්කමී**ති ඉමිනා චස්ස ඔක්කන්තභාවො පාළියං දස්සිතො, න ඔක්කමනක්කමො. සො පන යස්මා අට්ඨකථං ආරුළ්හො, තස්මා එවං වෙදිතබ්බො –

සබ්බබොධිසත්තා හි සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා, පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා, ඤාතත්ථචරියලොකත්ථචරියබුද්ධචරියානං කොටිං පත්වා, වෙස්සන්තරසදිසෙ තතියෙ අත්තභාවෙ ඨත්වා, සත්ත මහාදානානි දත්වා, සත්තක්ඛත්තුං පථවිං කම්පෙත්වා, කාලඞ්කත්වා, දුතියචිත්තවාරෙ තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තන්ති. විපස්සී බොධිසත්තොපි තථෙව කත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා සට්ඨිසතසහස්සාධිකා සත්තපඤ්ඤාස වස්සකොටියො තත්ථ අට්ඨාසි. අඤ්ඤදා පන දීඝායුකදෙවලොකෙ නිබ්බත්තා බොධිසත්තා න යාවතායුකං තිට්ඨන්ති.

කස්මා? තත්ථ පාරමීනං දුප්පූරණීයත්තා. තෙ අධිමුත්තිකාලකිරියං කත්වා මනුස්සපථෙයෙව නිබ්බත්තන්ති. පාරමීනං පූරෙන්තො පන යථා ඉදානි එකෙන අත්තභාවෙන සබ්බඤ්ඤුතං උපනෙතුං සක්කොන්ති, එවං සබ්බසො පූරිතත්තා තදා විපස්සී බොධිසත්තො තත්ථ යාවතායුකං අට්ඨාසි.

දෙවතානං පන – ''මනුස්සානං ගණනාවසෙන ඉදානි සත්තහි දිවසෙහි චුති භවිස්සතී''ති **පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි** උප්පජ්ජන්ති – මාලා මිලායන්ති, වත්ථානි කිලිස්සන්ති, කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්ති, කායෙ දුබ්බණ්ණියං ඔක්කමති, දෙවො දෙවාසනෙ න සණ්ඨාති. තත්ථ මාලාති පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ පිළන්ධනමාලා , තා කිර සට්ඨිසතසහස්සාධිකා සත්තපණ්ණාස වස්සකොටියො අමිලායිත්වා තදා මිලායන්ති. වත්ථෙසුපි එසෙව නයො. එත්තකං පන කාලං දෙවානං නෙව සීතං න උණ්හං හොති, තස්මිං කාලෙ සරීරා බින්දුබින්දුවසෙන සෙදා මුච්චන්ති. එත්තකඤ්ච කාලං තෙසං සරීරෙ ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවසෙන විවණ්ණතා න පඤ්ඤායති, දෙවධීතා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය ඛායන්ති, දෙවපුත්තා වීසතිවස්සුද්දෙසිකා විය ඛායන්ති, මරණකාලෙ පන තෙසං කිලන්තරූපො අත්තභාවො හොති. එත්තකඤ්ච තෙසං කාලං දෙවලොකෙ උක්කණ්ඨිතා නාම නත්ථි, මරණකාලෙ පන නිස්සසන්ති විජම්භන්ති, සකෙ ආසනෙ නාභිරමන්ති.

ඉමානි පන පුබ්බනිමිත්තානි යථා ලොකෙ මහාපුඤ්ඤානං රාජරාජමහාමත්තාදීනංයෙව උක්කාපාතභූමිචාලචන්දග්ගාහාදීනි නිමිත්තානි පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං; එවං මහෙසක්ඛදෙවතානංයෙව පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං. යථා ච මනුස්සෙසු පුබ්බනිමිත්තානි නක්ඛත්තපාඨකාදයොව ජානන්ති, න සබ්බෙ; එවං තානිපි න සබ්බදෙවතා ජානන්ති, පණ්ඩිතා එව පන ජානන්ති. තත්ථ යෙ මන්දෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තා දෙවපුත්තා, තෙ තෙසු උප්පන්නෙසු – ''ඉදානි කො ජානාති, 'කුහිං නිබ්බත්තෙස්සාමා'ති'' භායන්ති. යෙ මහාපුඤ්ඤා, තෙ ''අම්හෙහි දින්නං දානං, රක්ඛිතං සීලං, භාවිතං භාවනං ආගම්ම උපරි දෙවලොකෙසු සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා''ති න භායන්ති. විපස්සී බොධිසත්තොපි තානි පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා ''ඉදානි අනන්තරෙ අත්තභාවෙ බුද්ධො භවිස්සාමී''ති න භායති. අථස්ස තෙසු නිමිත්තෙසු පාතුභූතෙසු දසසහස්සචක්කවාළදෙවතා සන්නිපතිත්වා – ''මාරිස, තුම්හෙහි දස පාරමියො පූරෙන්තෙහි න සක්කසම්පත්තිං, න මාරසම්පත්තිං, න බ්‍රහ්මසම්පත්තිං, න චක්කවත්තිසම්පත්තිං පත්ථෙන්තෙහි පූරිතා, ලොකනිත්ථරණත්ථාය පන බුද්ධත්තං පත්ථයමානෙහි පූරිතා. සො වො, ඉදානි කාලො, මාරිස, බුද්ධත්තාය, සමයො, මාරිස, බුද්ධත්තායා''ති යාචන්ති.

අථ මහාසත්තො තාසං දෙවතානං පටිඤ්ඤං අදත්වාව කාලදීපදෙසකුලජනෙත්තිආයුපරිච්ඡෙදවසෙන පඤ්චමහාවිලොකනං නාම විලොකෙසි. තත්ථ ''කාලො නු ඛො, න කාලො''ති පඨමං කාලං විලොකෙසි. තත්ථ වස්සසතසහස්සතො උද්ධං වඩ්ඪිතආයුකාලො කාලො නාම න හොති. කස්මා? තදා හි සත්තානං ජාතිජරාමරණානි න පඤ්ඤායන්ති, බුද්ධානඤ්ච ධම්මදෙසනා නාම තිලක්ඛණමුත්තා නත්ථි. තෙ තෙසං – ''අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා''ති කථෙන්තානං – ''කිං නාමෙතං කථෙන්තී''ති නෙව සොතුං, න සද්දහිතුං මඤ්ඤන්ති, තතො අභිසමයො න හොති, තස්මිං අසති අනිය්‍යානිකං සාසනං හොති. තස්මා සො අකාලො. වස්සසතතො ඌනආයුකාලොපි කාලො න හොති. කස්මා? තදා හි සත්තා උස්සන්නකිලෙසා හොන්ති, උස්සන්නකිලෙසානඤ්ච දින්නො ඔවාදො ඔවාදට්ඨානෙ න තිට්ඨති, උදකෙ දණ්ඩරාජි විය ඛිප්පං විගච්ඡති. තස්මා සොපි අකාලොව. වස්සසතසහස්සතො පට්ඨාය හෙට්ඨා, වස්සසතතො පට්ඨාය උද්ධං ආයුකාලො කාලො නාම, තදා ච අසීතිවස්සසහස්සායුකා මනුස්සා. අථ මහාසත්තො – ''නිබ්බත්තිතබ්බකාලො''ති කාලං පස්සි.

තතො දීපං විලොකෙන්තො සපරිවාරෙ චත්තාරො දීපෙ ඔලොකෙත්වා – ''තීසු දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්තී''ති දීපං පස්සි.

තතො – ''ජම්බුදීපො නාම මහා, දසයොජනසහස්සපරිමාණො, කතරස්මිං නු ඛො පදෙසෙ බුද්ධා නිබ්බත්තන්තී''ති දෙසං විලොකෙන්තො මජ්ඣිමදෙසං පස්සි. මජ්ඣිමදෙසො නාම – ''පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඞ්ගලං නාම නිගමො''තිආදිනා (මහාව. 259) නයෙන විනයෙ වුත්තොව. සො ආයාමතො තීණි යොජනසතානි, විත්ථාරතො අඩ්ඪතෙය්‍යානි, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතානීති. එතස්මිඤ්හි පදෙසෙ බුද්ධා පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා අසීති මහාසාවකා චක්කවත්තිරාජානො අඤ්ඤෙ ච මහෙසක්ඛා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිමහාසාලා උප්පජ්ජන්ති. ඉදඤ්චෙත්ථ ඛන්ධුමතී නාම නගරං, තත්ථ මයා නිබ්බත්තිතබ්බන්ති නිට්ඨං අගමාසි.

තතො කුලං විලොකෙන්තො – ''බුද්ධා නාම ලොකසම්මතෙ කුලෙ නිබ්බත්තන්ති. ඉදානි ච ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං, තත්ථ නිබ්බත්තිස්සාමි, ඛන්ධුමා නාම මෙ රාජා පිතා භවිස්සතී''ති කුලං පස්සි.

තතො මාතරං විලොකෙන්තො – ''බුද්ධමාතා නාම ලොලා සුරාධුත්තා න හොති, කප්පසතසහස්සං පූරිතපාරමී, ජාතිතො පට්ඨාය අඛණ්ඩපඤ්චසීලා හොති, අයඤ්ච ඛන්ධුමතී නාම දෙවී ඊදිසා, අයං මෙ මාතා භවිස්සති , ''කිත්තකං පනස්සා ආයූ''ති ආවජ්ජන්තො ''දසන්නං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානී''ති පස්සි.

ඉති ඉමං පඤ්චමහාවිලොකනං විලොකෙත්වා ''කාලො, මෙ මාරිසා, බුද්ධභාවායා''ති දෙවතානං සඞ්ගහං කරොන්තො පටිඤ්ඤං දත්වා – ''ගච්ඡථ, තුම්හෙ''ති තා දෙවතා උය්‍යොජෙත්වා තුසිතදෙවතාහි පරිවුතො තුසිතපුරෙ නන්දනවනං පාවිසි. සබ්බදෙවලොකෙසු හි නන්දනවනං අත්ථියෙව. තත්‍ර නං දෙවතා ඉතො චුතො සුගතිං ගච්ඡාති

පුබ්බෙකතකුසලකම්මොකාසං සාරයමානා විචරන්ති. සො එවං දෙවතාහි කුසලං සාරයමානාහි පරිවුතො තත්ථ විචරන්තොයෙව චවි.

එවං චුතො ච 'චවාමී'ති ජානාති, චුතිචිත්තං න ජානාති. පටිසන්ධිං ගහෙත්වාපි ජානාති, පටිසන්ධිචිත්තමෙව න ජානාති. ''ඉමස්මිං මෙ ඨානෙ පටිසන්ධි ගහිතා''ති එවං පන ජානාති. කෙචි පන ථෙරා – ''ආවජ්ජනපරියායො නාම ලද්ධුං වට්ටති, දුතියතතියචිත්තවාරෙ එව ජානිස්සතී''ති වදන්ති. තිපිටකමහාසීවත්ථෙරො පන ආහ – ''මහාසත්තානං පටිසන්ධි න අඤ්ඤෙසං පටිසන්ධිසදිසා, කොටිප්පත්තං පන තෙසං සතිසම්පජඤ්ඤං. යස්මා පන තෙනෙව චිත්තෙන තං චිත්තං ඤාතුං න සක්කා, තස්මා චුතිචිත්තං න ජානාති. චුතික්ඛණෙපි 'චවාමී'ති ජානාති. පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති. 'අසුකස්මිං මෙ ඨානෙ පටිසන්ධි ගහිතා'ති ජානාති, තස්මිං කාලෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පතී''ති. එවං සතො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තො පන එකූනවීසතියා පටිසන්ධිචිත්තෙසු මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස සොමනස්සසහගතඤාණසම්පයුත්තඅසඞ්ඛාරිකකුසලචිත්තස්ස සදිසමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධි ගණ්හි. මහාසීවත්ථෙරො පන උපෙක්ඛාසහගතෙනාති ආහ. යථා ච අම්හාකං භගවා, එවං සොපි ආසාළ්හීපුණ්ණමායං උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙනෙව පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි.

තදා කිර පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධාදිවිභූතිසම්පන්නං නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා බොධිසත්තමාතා සත්තමෙ දිවසෙ පාතො උට්ඨාය ගන්ධොදකෙන නහායිත්වා සබ්බාලඞ්කාරවිභූසිතා වරභොජනං භුඤ්ජිත්වා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉදං සුපිනං අද්දස – ''චත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපිත්වා අනොතත්තදහං නෙත්වා නහාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා දිබ්බගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුප්ඵානි පිළන්ධිත්වා, තතො අවිදූරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථි, තස්මිං පාචීනතො සීසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙතවරවාරණො හුත්වා තතො අවිදූරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ චරිත්වා තතො ඔරුය්හ රජතපබ්බතං අභිරුහිත්වා කනකවිමානං පවිසිත්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණපස්සං ඵාලෙත්වා කුච්ඡිං පවිට්ඨසදිසො අහොසි''.

අථ පබුද්ධා දෙවී තං සුපිනං රඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා විභාතාය රත්තියා චතුසට්ඨිමත්තෙ බ්‍රාහ්මණපාමොක්ඛෙ පක්කොසාපෙත්වා හරිතූපලිත්තාය ලාජාදීහි කතමඞ්ගලසක්කාරාය භූමියා මහාරහානි ආසනානි පඤ්ඤපෙත්වා තත්ථ නිසින්නානං බ්‍රාහ්මණානං සප්පිමධුසක්කරාභිසඞ්ඛතස්ස වරපායාසස්ස සුවණ්ණරජතපාතියො පූරෙත්වා සුවණ්ණරජතපාතීහෙව පටිකුජ්ජිත්වා අදාසි, අඤ්ඤෙහි ච අහතවත්ථකපිලගාවීදානාදීහි නෙසං සන්තප්පෙසි. අථ නෙසං සබ්බකාමසන්තප්පිතානං තං සුපිනං ආරොචෙත්වා – ''කිං භවිස්සතී''ති පුච්ඡි. බ්‍රාහ්මණා ආහංසු – ''මා චින්තයි, මහාරාජ, දෙවියා තෙ කුච්ඡිම්හි ගබ්භො පතිට්ඨිතො, සො ච ඛො පුරිසගබ්භො න ඉත්ථිගබ්භො, පුත්තො තෙ භවිස්සති. සො සචෙ අගාරං අජ්ඣාවසිස්සති, රාජා භවිස්සති චක්කවත්තී. සචෙ අගාරා නික්ඛම්ම පබ්බජිස්සති, බුද්ධො භවිස්සති ලොකෙ විවට්ටච්ඡදො''ති. අයං තාව – ''මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමී''ති එත්ථ වණ්ණනාක්කමො.

අයමෙත්ථ ධම්මතාති අයං එත්ථ මාතුකුච්ඡිඔක්කමනෙ ධම්මතා, අයං සභාවො, අයං නියාමොති වුත්තං හොති. **නියාමො** ච නාමෙස කම්මනියාමො, උතුනියාමො, බීජනියාමො, චිත්තනියාමො, ධම්මනියාමොති පඤ්චවිධො (ධ. ස. අට්ඨ. 498).

තත්ථ කුසලස්ස ඉට්ඨවිපාකදානං, අකුසලස්ස අනිට්ඨවිපාකදානන්ති අයං **කම්මනියාමො.** තස්ස දීපනත්ථං – ''න අන්තලික්ඛෙ''ති (ධ. පා. 127) ගාථාය වත්ථූනි වත්තබ්බානි. අපිච එකා කිර ඉත්ථී සාමිකෙන සද්ධිං භණ්ඩිත්වා උබ්බන්ධිත්වා මරිතුකාමා රජ්ජුපාසෙ ගීවං පවෙසෙසි. අඤ්ඤතරො පුරිසො වාසිං නිසෙන්තො තං ඉත්ථිකම්මං දිස්වා රජ්ජුං ඡින්දිතුකාමො – ''මා භායි, මා භායී''ති තං සමස්සාසෙන්තො උපධාවි. රජ්ජු ආසීවිසො හුත්වා අට්ඨාසි. සො භීතො පලායි. ඉතරා තත්ථෙව මරි. එවමාදීනි චෙත්ථ වත්ථූනි දස්සෙතබ්බානි.

තෙසු තෙසු ජනපදෙසු තස්මිං තස්මිං කාලෙ එකප්පහාරෙනෙව රුක්ඛානං පුප්ඵඵලගහණාදීනි, වාතස්ස වායනං අවායනං, ආතපස්ස තික්ඛතා මන්දතා, දෙවස්ස වස්සනං අවස්සනං, පදුමානං දිවා විකසනං රත්තිං මිලායනන්ති එවමාදි **උතුනියාමො.**

යං පනෙතං සාලිබීජතො සාලිඵලමෙව, මධුරතො මධුරසංයෙව, තිත්තතො තිත්තරසංයෙව ඵලං හොති, අයං **බීජනියාමො.**

පුරිමා පුරිමා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති එවං යදෙතං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං අනන්තරා සම්පටිච්ඡනාදීනං නිබ්බත්තනං, අයං **චිත්තනියාමො.**

යා පනෙසා බොධිසත්තානං මාතුකුච්ඡිඔක්කමනාදීසු දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදීනං පවත්ති, අයං **ධම්මනියාමො** නාම. තෙසු ඉධ ධම්මනියාමො අධිප්පෙතො. තස්මා තමෙවත්ථං දස්සෙන්තො **ධම්මතා එසා භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ.

18. තත්ථ **කුච්ඡිං ඔක්කමතීති** එත්ථ කුච්ඡිං ඔක්කන්තො හොතීති අයමෙවත්ථො . ඔක්කන්තෙ හි තස්මිං එවං හොති, න ඔක්කමමානෙ. **අප්පමාණොති** වුඩ්ඪිප්පමාණො, විපුලොති අත්ථො. **උළාරොති** තස්සෙව වෙවචනං. උළාරානි උළාරානි ඛාදනීයානි ඛාදන්තීතිආදීසු (ම. නි. 1.399) හි මධුරං උළාරන්ති වුත්තං. උළාරාය ඛලු භවං වච්ඡායනො සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසතීතිආදීසු (ම. නි. 1.288) සෙට්ඨං උළාරන්ති වුත්තං. ඉධ පන විපුලං අධිප්පෙතං. **දෙවානං දෙවානුභාවන්ති** එත්ථ දෙවානං අයමානුභාවො නිවත්ථවත්ථස්ස පභා ද්වාදසයොජනානි ඵරති, තථා සරීරස්ස, තථා අලඞ්කාරස්ස, තථා විමානස්ස, තං අතික්කමිත්වාති අත්ථො.

ලොකන්තරිකාති තිණ්ණං තිණ්ණං චක්කවාළානං අන්තරා එකෙකො ලොකන්තරිකො හොති, තිණ්ණං සකටචක්කානං වා තිණ්ණං පත්තානං වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහච්ච ඨපිතානං මජ්ඣෙ ඔකාසො විය. සො පන ලොකන්තරිකනිරයො පරිමාණතො අට්ඨයොජනසහස්සො හොති. **අඝාති** නිච්චවිවටා. **අසංවුතාති** හෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා. **අන්ධකාරාති** තමභූතා. **අන්ධකාරතිමිසාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණතො අන්ධභාවකරණතිමිසෙන සමන්නාගතා. තත්ථ කිර චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති. **එවංමහිද්ධිකාති** චන්දිමසූරියා කිර එකප්පහාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති, එවං මහිද්ධිකා. එකෙකාය දිසාය නව නව යොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙන්ති, **එවංමහානුභාවා. ආභාය නානුභොන්තීති** අත්තනො පභාය නප්පහොන්ති. තෙ කිර චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙන විචරන්ති, චක්කවාළපබ්බතඤ්ච අතික්කම්ම ලොකන්තරිකනිරයා. තස්මා තෙ තත්ථ ආභාය නප්පහොන්ති.

යෙපි තත්ථ සත්තාති යෙපි තස්මිං ලොකන්තරිකමහානිරයෙ සත්තා උප්පන්නා. කිං පන කම්මං කත්වා තත්ථ උප්පජ්ජන්තීති. භාරියං දාරුණං මාතාපිතූනං ධම්මිකසමණබ්‌රාහ්මණානඤ්ච උපරි අපරාධං, අඤ්ඤඤ්ච දිවසෙ දිවසෙ පාණවධාදිසාහසිකකම්මං කත්වා උප්පජ්ජන්ති, තම්බපණ්ණිදීපෙ අභයචොරනාගචොරාදයො විය. තෙසං අත්තභාවො තිගාවුතිකො හොති, වග්ගුලීනං විය දීඝනඛා හොන්ති. තෙ රුක්ඛෙ වග්ගුලියො විය නඛෙහි චක්කවාළපබ්බතෙ ලග්ගන්ති. යදා සංසප්පන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථපාසං ගතා හොන්ති, අථ ‘‘භක්ඛො නො ලද්ධො’’ති මඤ්ඤමානා තත්ථ වාවටා විපරිවත්තිත්වා ලොකසන්ධාරකඋදකෙ පතන්ති, වාතෙ පහරන්තෙපි මධුකඵලානි විය ඡිජ්ජිත්වා උදකෙ පතන්ති, පතිතමත්තාව අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ පිට්ඨපිණ්ඩි විය විලීයන්ති.

අඤ්ඤෙපි කිර භො සන්ති සත්තාති භො යථා මයං මහාදුක්ඛං අනුභවාම, එවං අඤ්ඤෙ කිර සත්තාපි ඉමං දුක්ඛමනුභවනත්ථාය ඉධූපපන්නාති තං දිවසං පස්සන්ති. අයං පන ඔභාසො එකයාගුපානමත්තම්පි න තිට්ඨති, අච්ඡරාසඞ්ඝාටමත්තමෙව විජ්ජොභාසො විය නිච්ඡරිත්වා – ‘‘කිං ඉද’’න්ති භණන්තානංයෙව අන්තරධායති. **සඞ්කම්පතීති** සමන්තතො කම්පති. ඉතරද්වයං පුරිමපදස්සෙව වෙවචනං. පුන **අප්පමාණො චාති**ආදි නිගමනත්ථං වුත්තං.

19. **චත්තාරො නං දෙවපුත්තා චාතුද්දිසං රක්ඛාය උපගච්ඡන්තීති** එත්ථ **චත්තාරොති** චතුන්නං මහාරාජානං වසෙන වුත්තං. දසසහස්සචක්කවාළෙසු පන චත්තාරො චත්තාරො කත්වා චත්තාලීසසහස්සානි හොන්ති. තත්ථ ඉමස්මිං චක්කවාළෙ මහාරාජානො ඛග්ගහත්ථා බොධිසත්තස්ස ආරක්ඛත්ථාය උපගන්ත්වා සිරිගබ්භං පවිට්ඨා, ඉතරෙ ගබ්භද්වාරතො පට්ඨාය අවරුද්ධකෙ පංසුපිසාචකාදියක්ඛගණෙ පටික්කමාපෙත්වා යාව චක්කවාළා ආරක්ඛං ගණ්හිංසු.

කිමත්ථාය පනායං රක්ඛා? නනු පටිසන්ධික්ඛණෙ කලලකාලතො පට්ඨාය සචෙපි කොටිසතසහස්සමාරා කොටිසතසහස්සසිනෙරුං උක්ඛිපිත්වා බොධිසත්තස්ස වා බොධිසත්තමාතුයා වා අන්තරායකරණත්ථං ආගච්ඡෙය්‍යුං, සබ්බෙ අන්තරාව අන්තරධායෙය්‍යුං. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා රුහිරුප්පාදවත්ථුස්මිං – ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං පරූපක්කමෙන තථාගතං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය. අනුපක්කමෙන, භික්ඛවෙ, තථාගතා පරිනිබ්බායන්ති. ගච්ඡථ, තුම්හෙ භික්ඛවෙ, යථාවිහාරං, අරක්ඛියා, භික්ඛවෙ තථාගතා’’ති (චූළව. 341). එවමෙව, තෙන පරූපක්කමෙන න තෙසං ජීවිතන්තරායො අත්ථි, සන්ති ඛො පන අමනුස්සා විරූපා දුද්දසිකා භෙරවරූපා මිගපක්ඛිනො, යෙසං රූපං වා දිස්වා සද්දං වා සුත්වා බොධිසත්තමාතු භයං වා සන්තාසො වා උප්පජ්ජෙය්‍ය, තෙසං නිවාරණත්ථාය රක්ඛං අග්ගහෙසුං. අපිච බොධිසත්තස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන සඤ්ජාතගාරවා අත්තනො ගාරවචොදිතාපි තෙ එවමකංසු.

කිං පන තෙ අන්තොගබ්භං පවිසිත්වා ඨිතා චත්තාරො මහාරාජානො බොධිසත්තස්ස මාතුයා අත්තානං දස්සෙන්ති, න දස්සෙන්තීති? නහානමණ්ඩනභොජනාදිසරීරකිච්චකාලෙ න දස්සෙන්ති, සිරිගබ්භං පවිසිත්වා වරසයනෙ නිපන්නකාලෙ පන දස්සෙන්ති. තත්ථ කිඤ්චාපි අමනුස්සදස්සනං නාම මනුස්සානං සප්පටිභයං හොති, බොධිසත්තස්ස මාතා පන අත්තනො චෙව පුත්තස්ස ච පුඤ්ඤානුභාවෙන තෙ දිස්වා න භායති, පකතිඅන්තෙපුරපාලකෙසු විය අස්සා එතෙසු චිත්තං උප්පජ්ජති.

20. **පකතියා සීලවතීති** සභාවෙනෙව සීලසම්පන්නා. අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ මනුස්සා තාපසපරිබ්බාජකානං සන්තිකෙ වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සීලං ගණ්හන්ති. බොධිසත්තමාතාපි කාලදෙවිලස්ස ඉසිනො සන්තිකෙ සීලං ගණ්හාති. බොධිසත්තෙ පන කුච්ඡිගතෙ අඤ්ඤස්ස පාදමූලෙ නිසීදිතුං නාම න සක්කා, සමානාසනෙ නිසීදිත්වා ගහිතසීලම්පි ආවජ්ජනකරණමත්තං හොති. තස්මා සයමෙව සීලං අග්ගහෙසීති වුත්තං හොති.

21. **පුරිසෙසූ**ති බොධිසත්තස්ස පිතරං ආදිං කත්වා කෙසුචි මනුස්සෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති. බොධිසත්තමාතුරූපං පන කුසලා සිප්පිකා පොත්ථකම්මාදීසුපි කාතුං න සක්කොන්ති. තං දිස්වා පුරිසස්ස රාගො නුප්පජ්ජතීති න සක්කා වත්තුං, සචෙ පන තං රත්තචිත්තො උපසඞ්කමිතුකාමො හොති, පාදා න වහන්ති, දිබ්බසඞ්ඛලිකා විය බජ්ඣන්ති. තස්මා ‘‘අනතික්කමනීයා’’තිආදි වුත්තං.

22. **පඤ්චන්නං කාමගුණාන**න්ති පුබ්බෙ කාමගුණූපසඤ්හිතන්ති ඉමිනා පුරිසාධිප්පායවසෙන වත්ථුපටික්ඛෙපො කතො, ඉධ ආරම්මණප්පටිලාභො දස්සිතො. තදා කිර දෙවියා එවරූපො පුත්තො කුච්ඡිං උපපන්නොති සුත්වා සමන්තතො රාජානො මහග්ඝආභරණතූරියාදිවසෙන පඤ්චද්වාරාරම්මණවත්ථුභූතං පණ්ණාකාරං පෙසෙන්ති. බොධිසත්තස්ස ච බොධිසත්තමාතු ච කතකම්මස්ස උස්සන්නත්තා ලාභසක්කාරස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නත්ථි.

23. **අකිලන්තකායා**ති යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො ගබ්භභාරෙන කිලමන්ති හත්ථපාදා උද්ධුමාතකාදීනි පාපුණන්ති, එවං තස්සා කොචි කිලමථො නාහොසි. **තිරොකුච්ඡිගත**න්ති අන්තොකුච්ඡිගතං. **පස්සතී**ති කලලාදිකාලං අතික්කමිත්වා සඤ්ජාතඅඞ්ගපච්චඞ්ගඅහීනින්ද්‍රියභාවං උපගතංයෙව පස්සති. කිමත්ථං පස්සති? සුඛවාසත්ථංයෙව. යථෙව හි මාතා පුත්තෙන සද්ධිං නිපන්නා වා නිසින්නා වා – ‘‘හත්ථං වාස්ස පාදං වා ඔලම්බන්තං උක්ඛිපිත්වා සණ්ඨපෙස්සාමී’’ති සුඛවාසත්ථං පුත්තං ඔලොකෙති, එවං බොධිසත්තමාතාපි යං තං මාතු උට්ඨානගමනපරිවත්තනනිසජ්ජාදීසු උණ්හසීතලොණිකතිත්තකකටුකාහාරඅජ්ඣොහරණකාලෙසු ච ගබ්භස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ‘‘අත්ථි නු ඛො මෙ තං පුත්තස්සා’’ති සුඛවාසත්ථං ඔලොකයමානා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නං බොධිසත්තං පස්සති. යථා හි අඤ්ඤෙ අන්තොකුච්ඡිගතා පක්කාසයං අවත්ථරිත්වා ආමාසයං උක්ඛිපිත්වා උදරපටලං පිට්ඨිතො කත්වා පිට්ඨිකණ්ඩකං නිස්සාය උක්කුටිකං ද්වීසු මුට්ඨීසු හනුකං ඨපෙත්වා දෙවෙ වස්සන්තෙ රුක්ඛසුසිරෙ මක්කටා විය නිසීදන්ති, න එවං බොධිසත්තො, බොධිසත්තො පන පිට්ඨිකණ්ඩකං පිට්ඨිතො කත්වා ධම්මාසනෙ ධම්මකථිකො විය පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා පුරත්ථාභිමුඛො නිසීදති. පුබ්බෙකතකම්මං පනස්සා වත්ථුං සොධෙති, සුද්ධෙ වත්ථුම්හි සුඛුමච්ඡවිලක්ඛණං නිබ්බත්තති. අථ නං කුච්ඡිතචො පටිච්ඡාදෙතුං න සක්කොති, ඔලොකෙන්තියා බහිඨිතො විය පඤ්ඤායති. තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො භගවා **සෙය්‍යථාපී**තිආදිමාහ. බොධිසත්තො පන අන්තොකුච්ඡිගතො මාතරං න පස්සති. න හි අන්තොකුච්ඡියං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති.

24. **කාලඞ්කරොතී**ති න විජාතභාවපච්චයා, ආයුපරික්ඛයෙනෙව. බොධිසත්තෙන වසිතට්ඨානඤ්හි චෙතියකුටිසදිසං හොති, අඤ්ඤෙසං අපරිභොගාරහං, න ච සක්කා බොධිසත්තමාතරං අපනෙත්වා අඤ්ඤං අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ඨපෙතුන්ති තත්තකංයෙව බොධිසත්තමාතු ආයුප්පමාණං හොති, තස්මා තදා කාලඞ්කරොති. කතරස්මිං පන වයෙ කාලං කරොතීති? මජ්ඣිමවයෙ. පඨමවයස්මිඤ්හි සත්තානං අත්තභාවෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, තෙන තදා සඤ්ජාතගබ්භා ඉත්ථී ගබ්භං අනුරක්ඛිතුං න සක්කොති, ගබ්භො බහ්වාබාධො හොති. මජ්ඣිමවයස්ස පන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අතික්කම්ම තතියෙ කොට්ඨාසෙ වත්ථු විසදං හොති, විසදෙ වත්ථුම්හි නිබ්බත්තදාරකා අරොගා හොන්ති, තස්මා බොධිසත්තමාතාපි පඨමවයෙ සම්පත්තිං අනුභවිත්වා මජ්ඣිමවයස්ස තතියෙ කොට්ඨාසෙ විජායිත්වා කාලං කරොතීති අයමෙත්ථ ධම්මතා.

25. **නව වා දස වා**ති එත්ථ වා සද්දස්ස විකප්පනවසෙන සත්ත වා අට්ඨ වා එකාදස වා ද්වාදස වාති එවමාදීනං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සත්තමාසජාතො ජීවති, සීතුණ්හක්ඛමො පන න හොති. අට්ඨමාසජාතො න ජීවති, අවසෙසා ජීවන්ති.

27. **දෙවා පඨමං පටිග්ගණ්හන්තී**ති ඛීණාසවා සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො පටිග්ගණ්හන්ති. කථං පටිග්ගණ්හන්ති? ‘‘සූතිවෙසං ගණ්හිත්වා’’ති එකෙ. තං පන පටික්ඛිපිත්වා ඉදං වුත්තං – ‘තදා බොධිසත්තමාතා සුවණ්ණඛචිතං වත්ථං නිවාසෙත්වා මච්ඡක්ඛිසදිසං දුකූලපටං යාව පාදන්තා පාරුපිත්වා අට්ඨාසි. අථස්සා සල්ලහුකගබ්භවුට්ඨානං අහොසි, ධමකරණතො උදකනික්ඛමනසදිසං. අථ තෙ පකතිබ්‍රහ්මවෙසෙනෙව උපසඞ්කමිත්වා පඨමං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගහෙසුං. තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා පටිග්ගහෙසුං. තතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන පටිග්ගහෙසුං’. තෙන වුත්තං – ‘‘දෙවා පඨමං පටිග්ගණ්හන්ති, පච්ඡා මනුස්සා’’ති.

28. **චත්තාරො නං දෙවපුත්තා**ති චත්තාරො මහාරාජානො. **පටිග්ගහෙත්වා**ති අජිනප්පවෙණියා පටිග්ගහෙත්වා. **මහෙසක්ඛො**ති මහාතෙජො මහායසො ලක්ඛණසම්පන්නො.

29. **විසදොව නික්ඛමතී**ති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා යොනිමග්ගෙ ලග්ගන්තා භග්ගවිභග්ගා නික්ඛමන්ති, න එවං නික්ඛමති, අලග්ගො හුත්වා නික්ඛමතීති අත්ථො. **උදෙනා**ති උදකෙන. **කෙනචි අසුචිනා**ති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා කම්මජවාතෙහි උද්ධංපාදා අධොසිරා යොනිමග්ගෙ පක්ඛිත්තා සතපොරිසං නරකපපාතං පතන්තා විය, තාළච්ඡිද්දෙන නික්කඩ්ඪියමානා හත්ථී විය මහාදුක්ඛං අනුභවන්තා නානාඅසුචිමක්ඛිතාව නික්ඛමන්ති, න එවං බොධිසත්තො. බොධිසත්තඤ්හි කම්මජවාතා උද්ධපාදං අධොසිරං කාතුං න සක්කොන්ති. සො ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය, නිස්සෙණිතො ඔතරන්තො පුරිසො විය ච ද්වෙ හත්ථෙ ච ද්වෙ පාදෙ ච පසාරෙත්වා ඨිතකොව මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතොව නික්ඛමති.

උදකස්ස ධාරාති උදකවට්ටියො. තාසු සීතා සුවණ්ණකටාහෙ පතති උණ්හා රජතකටාහෙ. ඉදඤ්ච පථවිතලෙ කෙනචි අසුචිනා අසම්මිස්සං තෙසං පානීයපරිභොජනීයඋදකඤ්චෙව අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං කීළාඋදකඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං, අඤ්ඤස්ස පන සුවණ්ණරජතඝටෙහි ආහරියමානඋදකස්ස චෙව හංසවත්තකාදිපොක්ඛරණීගතස්ස ච උදකස්ස පරිච්ඡෙදො නත්ථි.

31. **සම්පතිජාතොති** මුහුත්තජාතො. පාළියං පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො විය දස්සිතො, න එවං දට්ඨබ්බං. නික්ඛන්තමත්තඤ්හි නං පඨමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන. මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො. **සෙතම්හි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙති** දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ අනුධාරියමානම්හි. එත්ථ ච ඡත්තස්ස පරිවාරානි ඛග්ගාදීනි පඤ්ච රාජකකුධභණ්ඩානිපි ආගතානෙව. පාළියං පන රාජගමනෙ රාජා විය ඡත්තමෙව වුත්තං. තෙසු ඡත්තමෙව පඤ්ඤායති, න ඡත්තග්ගාහකො. තථා ඛග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාළබීජනීඋණ්හීසමත්තායෙව පඤ්ඤායන්ති, න තෙසං ගාහකා. සබ්බානි කිර තානි අදිස්සමානරූපා දෙවතා ගණ්හිංසු. වුත්තඤ්චෙතං –

> ‘‘අනෙකසාඛඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
> ඡත්තං මරූ ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
> සුවණ්ණදණ්ඩා විපතන්ති චාමරා,
> න දිස්සරෙ චාමරඡත්තගාහකා’’ති. (සු. නි. 693);

සබ්බා ච දිසාති ඉදං සත්තපදවීතිහාරූපරි ඨිතස්ස විය සබ්බදිසානුවිලොකනං වුත්තං, න ඛො පනෙවං දට්ඨබ්බං. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි. අනෙකානි චක්කවාළසහස්සානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා – ‘‘මහාපුරිස, ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො’’ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා, හෙට්ඨා, උපරීති දස දිසා අනුවිලොකෙත්වා අත්තනා සදිසං අදිස්වා – ‘‘අයං උත්තරා දිසා’’ති උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ආසභින්ති** උත්තමං. **අග්ගොති** ගුණෙහි සබ්බපඨමො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි එතස්සෙව වෙවචනානි. **අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති** පදද්වයෙන ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

එත්ථ ච සමෙහි පාදෙහි පථවියා පතිට්ඨානං චතුරිද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරාභිමුඛභාවො මහාජනං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සත්තපදගමනං සත්තබොජ්ඣඞ්ගරතනපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, දිබ්බසෙතච්ඡත්තධාරණං විමුත්තිවරඡත්තපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චරාජකකුධභණ්ඩානං පටිලාභො පඤ්චහි විමුත්තීහි විමුච්චනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සබ්බදිසානුවිලොකනං අනාවරණඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ආසභිවාචාභාසනං අප්පටිවත්තියධම්මචක්කප්පවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ‘‘අයමන්තිමා ජාති’’ති සීහනාදො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානස්ස පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං . ඉමෙ වාරා පාළියං ආගතා, සම්බහුලවාරො පන නාගතො, ආහරිත්වා දීපෙතබ්බො.

මහාපුරිසස්ස හි ජාතදිවසෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පි. දසසහස්සිලොකධාතුම්හි දෙවතා එකචක්කවාළෙ සන්නිපතිංසු. පඨමං දෙවා පටිග්ගණ්හිංසු, පච්ඡා මනුස්සා. තන්තිබද්ධා වීණා චම්මබද්ධා භෙරියො ච කෙනචි අවාදිතා සයමෙව වජ්ජිංසු. මනුස්සානං අන්දුබන්ධනාදීනි ඛණ්ඩාඛණ්ඩං භිජ්ජිංසු. සබ්බරොගා වූපසමිංසු, අම්බිලෙන ධොතතම්බමලං විය විගච්ඡිංසු. ජච්චන්ධා රූපානි පස්සිංසු. ජච්චබධිරා සද්දං සුණිංසු. පීඨසප්පී ජවසම්පන්නා අහෙසුං. ජාතිජළානම්පි එළමූගානං සති පතිට්ඨාසි. විදෙසපක්ඛන්දා නාවා සුපට්ටනං පාපුණිංසු. ආකාසට්ඨකභූමට්ඨකරතනානි සකතෙජොභාසිතානි අහෙසුං. වෙරිනො මෙත්තචිත්තං පටිලභිංසු. අවීචිම්හි අග්ගි නිබ්බායි. ලොකන්තරෙසු ආලොකො උදපාදි. නදීසු ජලං නප්පවත්තති. මහාසමුද්දෙ මධුරසං උදකං අහොසි. වාතො න වායි. ආකාසපබ්බතරුක්ඛගතා සකුණා භස්සිත්වා පථවිගතා අහෙසුං. චන්දො අතිවිරොචි. සූරියො න උණ්හො, න සීතලො, නිම්මලො උතුසම්පන්නො අහොසි. දෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානද්වාරෙ ඨත්වා අප්ඵොටනසෙළනචෙලුක්ඛෙපාදීහි මහාකීළකං කීළිංසු. චාතුද්දීපිකමහාමෙඝො වස්සි. මහාජනං නෙව ඛුදා න පිපාසා පීළෙසි. ද්වාරකවාටානි සයමෙව විවරිංසු. පුප්ඵූපගඵලූපගා රුක්ඛා පුප්ඵඵලානි ගණ්හිංසු. දසසහස්සිලොකධාතු එකද්ධජමාලා අහොසි.

තත්‍රාපි දසසහස්සිලොකධාතුකම්පො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. දෙවතානං එකචක්කවාළෙ සන්නිපාතො ධම්මචක්කප්පවත්තනකාලෙ එකප්පහාරෙනෙව සන්නිපතිත්වා ධම්මං පටිග්ගණ්හනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පඨමං දෙවතානං පටිග්ගහණං චතුන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං චතුන්නං අරූපාවචරජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. තන්තිබද්ධවීණානං සයං වජ්ජනං අනුපුබ්බවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. චම්මබද්ධභෙරීනං වජ්ජනං මහතියා ධම්මභෙරියා අනුස්සාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. අන්දුබන්ධනාදීනං ඡෙදො අස්මිමානසමුච්ඡෙදස්ස පුබ්බනිමිත්තං. මහාජනස්ස රොගවිගමො චතුසච්චපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ජච්චන්ධානං රූපදස්සනං දිබ්බචක්ඛුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං . බධිරානං සද්දස්සවනං දිබ්බසොතධාතුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පීඨසප්පීනං ජවසම්පදා චතුරිද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ජළානං සතිපතිට්ඨානං චතුසතිපට්ඨානපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. විදෙසපක්ඛන්දනාවානං සුපට්ටනසම්පාපුණනං

චතුපටිසම්භිදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං. රතනානං සකතෙජොභාසිතත්තං යං ලොකස්ස ධම්මොභාසං දස්සෙස්සති, තස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

වෙරීනං මෙත්තචිත්තපටිලාභො චතුබ්‍රහ්මවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. අවීචිම්හි අග්ගිනිබ්බායනං එකාදසඅග්ගිනිබ්බායනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ලොකන්තරිකාලොකො අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා ඤාණාලොකදස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. මහාසමුද්දස්ස මධුරතා නිබ්බානරසෙන එකරසභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. වාතස්ස අවායනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභින්දනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සකුණානං පථවිගමනං මහාජනස්ස ඔවාදං සුත්වා පාණෙහි සරණගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. චන්දස්ස අතිවිරොචනං බහුජනකන්තතාය පුබ්බනිමිත්තං. සූරියස්ස උණ්හසීතවිවජ්ජනඋතුසුඛතා කායිකචෙතසිකසුඛුප්පත්තියා පුබ්බනිමිත්තං. දෙවතානං විමානද්වාරෙසු ඨත්වා අප්ඵොටනාදීහි කීළනං බුද්ධභාවං පත්වා උදානං උදානස්ස පුබ්බනිමිත්තං. චාතුද්දීපිකමහාමෙඝවස්සනං මහතො ධම්මමෙඝවස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ඛුදාපීළනස්ස අභාවො කායගතාසතිඅමතපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පිපාසාපීළනස්ස අභාවො විමුත්තිසුඛෙන සුඛිතභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ද්වාරකවාටානං සයමෙව විවරණං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගද්වාරවිවරණස්ස පුබ්බනිමිත්තං. රුක්ඛානං පුප්ඵඵලග්ගහණං විමුත්තිපුප්ඵෙහි පුප්ඵිතස්ස ච සාමඤ්ඤඵලභාරභරිතභාවස්ස ච පුබ්බනිමිත්තං. දසසහස්සිලොකධාතුයා එකද්ධජමාලිතා අරියද්ධජමාලමාලිතාය පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අයං සම්බහුලවාරො නාම.

එත්ථ පඤ්හං පුච්ඡන්ති – ‘‘යදා මහාපුරිසො පථවියං පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාභිමුඛො පදසා ගන්ත්වා ආසභිං වාචං අභාසි, තදා කිං පථවියා ගතො, උදාහු ආකාසෙන; දිස්සමානො ගතො, උදාහු අදිස්සමානො; අචෙලකො ගතො, උදාහු අලඞ්කතපටියත්තො; දහරො හුත්වා ගතො , උදාහු මහල්ලකො; පච්ඡාපි කිං තාදිසොව අහොසි, උදාහු පුන බාලදාරකො’’ති? අයං පන පඤ්හො හෙට්ඨාලොහපාසාදෙ සමුට්ඨිතො තිපිටකචූළාභයත්ථෙරෙන විස්සජ්ජිතොව. ථෙරො කිර එත්ථ නියතිපුබ්බෙකතකම්මඉස්සරනිම්මානවාදවසෙන තං තං බහුං වත්වා අවසානෙ එවං බ්‍යාකරි – ‘‘මහාපුරිසො පථවියා ගතො, මහාජනස්ස පන ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය අහොසි. දිස්සමානො ගතො, මහාජනස්ස පන අදිස්සමානො විය අහොසි. අචෙලකො ගතො, මහාජනස්ස පන අලඞ්කතපටියත්තො විය උපට්ඨාසි. දහරොව ගතො, මහාජනස්ස පන සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය අහොසි. පච්ඡා පන බාලදාරකොව අහොසි, න තාදිසො’’ති. පරිසා චස්ස – ‘‘බුද්ධෙන විය හුත්වා භො ථෙරෙන පඤ්හො කථිතො’’ති අත්තමනා අහොසි. ලොකන්තරිකවාරො වුත්තනයො එව.

ඉමා ච පන ආදිතො පට්ඨාය කථිතා සබ්බධම්මතා සබ්බබොධිසත්තානං හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණවණ්ණනා

33. **අද්දස ඛො**ති දුකූලචුම්බටකෙ නිපජ්ජාපෙත්වා ආනීතං අද්දස. **මහාපුරිසස්සා**ති ජාතිගොත්තකුලපදෙසාදිවසෙන මහන්තස්ස පුරිසස්ස. **ද්වෙ ගතියො**ති ද්වෙ නිට්ඨා, ද්වෙ නිප්ඵත්තියො. අයඤ්හි ගතිසද්දො – ‘‘පඤ්ච ඛො ඉමා, සාරිපුත්ත, ගතියො’’ති (ම. නි. 1.153) එත්ථ නිරයාදිභෙදාය සත්තෙහි ගන්තබ්බගතියා වත්තති. ‘‘ඉමෙසං ඛො අහං භික්ඛූනං සීලවන්තානං කල්‍යාණධම්මානං නෙව ජානාමි ආගතිං වා ගතිං වා’’ති (ම. නි. 1.508) එත්ථ අජ්ඣාසයෙ. ‘‘නිබ්බානං අරහතො ගතී’’ති (පරි. 339) එත්ථ පටිස්සරණෙ. ‘‘අපි ච ත්‍යාහං බ්‍රහ්මෙ ගතිඤ්ච පජානාමි, ජුතිඤ්ච පජානාමි එවංමහිද්ධිකො බකො බ්‍රහ්මා’’ති (ම. නි. 1.503) එත්ථ නිප්ඵත්තියං වත්තති. ස්වායමිධාපි නිප්ඵත්තියං වත්තතීති වෙදිතබ්බො. **අනඤ්ඤා**ති අඤ්ඤා ගති නිප්ඵත්ති නාම නත්ථි.

ධම්මිකොති දසකුසලධම්මසමන්නාගතො අගතිගමනවිරහිතො. **ධම්මරාජා**ති ඉදං පුරිමපදස්සෙව වෙවචනං. ධම්මෙන වා ලද්ධරජ්ජත්තා ධම්මරාජා. **චාතුරන්තො**ති පුරත්ථිමසමුද්දාදීනං චතුන්නං සමුද්දානං වසෙන චතුරන්තාය පථවියා ඉස්සරො. **විජිතාවී**ති විජිතසඞ්ගාමො. ජනපදො අස්මිං ථාවරියං ථිරභාවං පත්තොති **ජනපදත්ථාවරියප්පත්තො.** චණ්ඩස්ස හි රඤ්ඤො බලිදණ්ඩාදීහි ලොකං පීළයතො මනුස්සා මජ්ඣිමජනපදං ඡඩ්ඩෙත්වා පබ්බතසමුද්දතීරාදීනි නිස්සාය පච්චන්තෙ වාසං කප්පෙන්ති. අතිමුදුකස්ස රඤ්ඤො චොරෙහි සාහසිකධනවිලොපපීළිතා මනුස්සා පච්චන්තං පහාය ජනපදමජ්ඣෙ වාසං කප්පෙන්ති, ඉති එවරූපෙ රාජිනි ජනපදො ථිරභාවං න පාපුණාති. ඉමස්මිං පන කුමාරෙ රජ්ජං කාරයමානෙ එතස්ස ජනපදො පාසාණපිට්ඨියං ඨපෙත්වා අයොපට්ටෙන පරික්ඛිත්තො විය ථිරො භවිස්සතීති දස්සෙන්තො – ‘‘ජනපදත්ථාවරියප්පත්තො’’ති ආහංසු.

සත්තරතනසමන්නාගතොති එත්ථ රතිජනනට්ඨෙන **රතනං.** අපිච –

> ‘‘චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චති’’.

චක්කරතනස්ස ච නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය අඤ්ඤං දෙවට්ඨානං නාම න හොති, සබ්බෙ ගන්ධපුප්ඵාදීහි තස්සෙව පූජඤ්ච අභිවාදනාදීනි ච කරොන්තීති චිත්තීකතට්ඨෙන රතනං. චක්කරතනස්ස ච එත්තකං නාම ධනං අග්ඝතීති අග්ඝො නත්ථි, ඉති මහග්ඝට්ඨෙනාපි රතනං. චක්කරතනඤ්ච අඤ්ඤෙහි ලොකෙ විජ්ජමානරතනෙහි අසදිසන්ති අතුලට්ඨෙනාපි රතනං. යස්මා ච පන යස්මිං කප්පෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, තස්මිංයෙව චක්කවත්තිනො

උප්පජ්ජන්ති, බුද්ධා ච කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති, තස්මා දුල්ලභදස්සනට්ඨෙනාපි රතනං. තදෙතං ජාතිරූපකුලඉස්සරියාදීහි අනොමස්ස උළාරසත්තස්සෙව උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤස්සාති අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙනාපි රතනං. යථා චක්කරතනං, එවං සෙසානිපීති. ඉමෙහි සත්තහි රතනෙහි පරිවාරභාවෙන චෙව සබ්බභොගූපකරණභාවෙන ච සමන්නාගතොති සත්තරතනසමන්නාගතො.

ඉදානි තෙසං සරූපතො දස්සනත්ථං **තස්සිමානී**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **චක්කරතනන්**තිආදීසු අයං සඞ්ඛෙපාධිප්පායො – ද්වෙසහස්සදීපපරිවාරානං චතුන්නං මහාදීපානං සිරිවිභවං ගහෙත්වා දාතුං සමත්ථං චක්කරතනං පාතුභවති. තථා පුරෙභත්තමෙව සාගරපරියන්තං පථවිං අනුසංයායනසමත්ථං වෙහාසඞ්ගමං **හත්ථිරතනං,** තාදිසමෙව **අස්සරතනං,** චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ යොජනප්පමාණං අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකදස්සනසමත්ථං **මණිරතනං,** ඡබ්බිධදොසවිවජ්ජිතං මනාපචාරි **ඉත්ථිරතනං,** යොජනප්පමාණෙ අන්තොපථවිගතං නිධිං දස්සනසමත්ථං **ගහපතිරතනං,** අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තිත්වා සකලරජ්ජමනුසාසනසමත්ථං ජෙට්ඨපුත්තසඞ්ඛාතං **පරිණායකරතනං** පාතුභවති.

පරොසහස්සන්ති අතිරෙකසහස්සං. **සූරා**ති අභීරුකා. **වීරඞ්ගරූපා**ති වීරානං අඞ්ගං වීරඞ්ගං, වීරියස්සෙතං නාමං, වීරඞ්ගං රූපමෙතෙසන්ති වීරඞ්ගරූපා, වීරියජාතිකා වීරියසභාවා වීරියමයා අකිලාසුනො අහෙසුං. දිවසම්පි යුජ්ඣන්තා න කිලමන්තීති වුත්තං හොති. **සාගරපරියන්තන්**ති චක්කවාළපබ්බතං සීමං කත්වා ඨිතසමුද්දපරියන්තං. **අදණ්ඩෙනා**ති යෙ කතාපරාධෙ සත්තෙ සතම්පි සහස්සම්පි ගණ්හන්ති, තෙ ධනදණ්ඩෙන රජ්ජං කාරෙන්ති. යෙ ඡෙජ්ජභෙජ්ජං අනුසාසන්ති, තෙ සත්ථදණ්ඩෙන. අයං පන දුවිධම්පි දණ්ඩං පහාය අදණ්ඩෙන අජ්ඣාවසති. **අසත්ථෙනා**ති යෙ එකතොධාරාදිනා සත්ථෙන පරං විහෙසන්ති, තෙ සත්ථෙන රජ්ජං කාරෙන්ති නාම. අයං පන සත්ථෙන ඛුද්දමක්ඛිකායපි පිවනමත්තං ලොහිතං කස්සචි අනුප්පාදෙත්වා ධම්මෙනෙව – ‘‘එහි ඛො මහාරාජා’’ති එවං පටිරාජූහි සම්පටිච්ඡිතාගමනො වුත්තප්පකාරං පථවිං අභිවිජිනිත්වා අජ්ඣාවසති, අභිභවිත්වා සාමී හුත්වා වසතීති අත්ථො.

එවං එකං නිප්ඵත්තිං කථෙත්වා දුතියං කථෙතුං **සචෙ ඛො පනා**තිආදි වුත්තං. තත්ථ රාගදොසමොහමානදිට්ඨිකිලෙසතණ්හාසඞ්ඛාතං ඡදනං ආවරණං විවටං විද්ධංසිතං විවටකං එතෙනාති **විවටච්ඡදො.** ‘‘විවට්ටච්ඡදා’’තිපි පාඨො, අයමෙව අත්ථො.

35. එවං දුතියං නිප්ඵත්තිං කථෙත්වා තාසං නිමිත්තභූතානි ලක්ඛණානි දස්සෙතුං **අයඤ්හි, දෙව, කුමාරො**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සුප්පතිට්ඨිතපාදො**ති යථා අඤ්ඤෙසං භූමියං පාදං ඨපෙන්තානං අග්ගපාදතලං වා පණ්හි වා පස්සං වා පඨමං ඵුසති, වෙමජ්ඣෙ වා පන ඡිද්දං හොති, උක්ඛිපන්තානං අග්ගතලාදීසු එකකොට්ඨාසොව පඨමං උට්ඨහති, න එවමස්ස. අස්ස පන සුවණ්ණපාදුකතලමිව එකප්පහාරෙනෙව සකලං පාදතලං භූමිං ඵුසති, එකප්පහාරෙනෙව භූමිතො උට්ඨහති. තස්මා අයං සුප්පතිට්ඨිතපාදො.

චක්කානීති ද්වීසු පාදතලෙසු ද්වෙ චක්කානි, තෙසං අරා ච නෙමි ච නාභි ච පාළියං වුත්තාව. **සබ්බාකාරපරිපූරානී**ති ඉමිනා පන අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො, තෙසං කිර චක්කානං පාදතලස්ස මජ්ඣෙ නාභි දිස්සති, නාභිපරිච්ඡින්නා වට්ටලෙඛා දිස්සති, නාභිමුඛපරික්ඛෙපපට්ටො දිස්සති, පනාළිමුඛං දිස්සති, අරා දිස්සන්ති, අරෙසු වට්ටිලෙඛා දිස්සන්ති, නෙමිමණිකා දිස්සන්ති. ඉදං තාව පාළියං ආගතමෙව. සම්බහුලවාරො පන අනාගතො, සො එවං දට්ඨබ්බො – සත්ති, සිරිවච්ඡො, නන්දි, සොවත්තිකො, වටංසකො, වඩ්ඪමානකං, මච්ඡයුගළං, භද්දපීඨං, අඞ්කුසකො, පාසාදො, තොරණං, සෙතච්ඡත්තං, ඛග්ගො, තාලවණ්ටං, මොරහත්ථකො, වාළබීජනී, උණ්හීසං, මණි, පත්තො, සුමනදාමං, නීලුප්පලං, රත්තුප්පලං, සෙතුප්පලං, පදුමං, පුණ්ඩරීකං, පුණ්ණඝටො , පුණ්ණපාති, සමුද්දො, චක්කවාළො, හිමවා, සිනෙරු, චන්දිමසූරියා, නක්ඛත්තානි, චත්තාරො මහාදීපා, ද්විපරිත්තදීපසහස්සානි, අන්තමසො චක්කවත්තිරඤ්ඤො පරිසං උපාදාය සබ්බො චක්කලක්ඛණස්සෙව පරිවාරො.

ආයතපණ්හීති දීඝපණ්හි, පරිපුණ්ණපණ්හීති අත්ථො. යථා හි අඤ්ඤෙසං අග්ගපාදො දීඝො හොති, පණ්හිමත්ථකෙ ජඞ්ඝා පතිට්ඨාති, පණ්හිං තච්ඡෙත්වා ඨපිතා විය හොති, න එවං මහාපුරිසස්ස. මහාපුරිසස්ස පන චතූසු කොට්ඨාසෙසු ද්වෙ කොට්ඨාසා අග්ගපාදො හොති, තතියෙ කොට්ඨාසෙ ජඞ්ඝා පතිට්ඨාති, චතුත්ථකොට්ඨාසෙ ආරග්ගෙන වට්ටෙත්වා ඨපිතා විය රත්තකම්බලගෙණ්ඩුකසදිසා පණ්හි හොති.

දීඝඞ්ගුලීති යථා අඤ්ඤෙසං කාචි අඞ්ගුලියො දීඝා හොන්ති, කාචි රස්සා, න එවං මහාපුරිසස්ස. මහාපුරිසස්ස පන මක්කටස්සෙව දීඝා හත්ථපාදඞ්ගුලියො මූලෙ ථූලා, අනුපුබ්බෙන ගන්ත්වා අග්ගෙ තනුකා, නියාසතෙලෙන මද්දිත්වා වට්ටිතහරිතාලවට්ටිසදිසා හොන්ති. තෙන වුත්තං – ‘‘දීඝඞ්ගුලී’’ති.

මුදුතලුනහත්ථපාදොති සප්පිමණ්ඩෙ ඔසාරෙත්වා ඨපිතං සතවාරවිහතකප්පාසපටලං විය මුදු. යථා ච ඉදානි ජාතමත්තස්ස, එවං වුඩ්ඪකාලෙපි මුදුතලුනායෙව භවිස්සන්ති, මුදුතලුනා හත්ථපාදා එතස්සාති මුදුතලුනහත්ථපාදො.

ජාලහත්ථපාදොති න චම්මෙන පටිබද්ධඅඞ්ගුලන්තරො. එදිසො හි ඵණහත්ථකො පුරිසදොසෙන උපහතො පබ්බජ්ජං න පටිලභති. මහාපුරිසස්ස පන චතස්සො හත්ථඞ්ගුලියො පඤ්චපි පාදඞ්ගුලියො එකප්පමාණා හොන්ති,

තාසං එකප්පමාණතාය යවලක්ඛණං අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිවිජ්ඣිත්වා තිට්ඨති. අථස්ස හත්ථපාදා කුසලෙන වඩ්ඪකිනා යොජිතජාලවාතපානසදිසා හොන්ති. තෙන වුත්තං – ‘‘ජාලහත්ථපාදො’’ති.

උද්ධං පතිට්ඨිතගොප්ඵකත්තා උස්සඞ්ඛා පාදා අස්සාති **උස්සඞ්ඛපාදො.** අඤ්ඤෙසඤ්හි පිට්ඨිපාදෙ ගොප්ඵකා හොන්ති, තෙන තෙසං පාදා ආණිබද්ධා විය බද්ධා හොන්ති, න යථාසුඛං පරිවත්තන්ති, ගච්ඡන්තානං පාදතලානිපි න දිස්සන්ති. මහාපුරිසස්ස පන ආරුහිත්වා උපරි ගොප්ඵකා පතිට්ඨහන්ති, තෙනස්ස නාභිතො පට්ඨාය උපරිමකායො නාවාය ඨපිතසුවණ්ණපටිමා විය නිච්චලො හොති, අධොකායොව ඉඤ්ජති, සුඛෙන පාදා පරිවත්තන්ති, පුරතොපි පච්ඡතොපි උභයපස්සෙසුපි ඨත්වා පස්සන්තානං පාදතලානි පඤ්ඤායන්ති, න හත්ථීනං විය පච්ඡතොයෙව.

එණිජඞ්ඝොති එණිමිගසදිසජඞ්ඝො මංසුස්සදෙන පරිපුණ්ණජඞ්ඝො, න එකතො බද්ධපිණ්ඩිකමංසො , සමන්තතො සමසණ්ඨිතෙන මංසෙන පරික්ඛිත්තාහි සුවට්ටිතාහි සාලිගබ්භයවගබ්භසදිසාහි ජඞ්ඝාහි සමන්නාගතොති අත්ථො.

අනොනමන්තොති අනමන්තො, එතෙනස්ස අඛුජ්ජඅවාමනභාවො දීපිතො. අවසෙසජනා හි ඛුජ්ජා වා හොන්ති වාමනා වා. ඛුජ්ජානං උපරිමකායො අපරිපුණ්ණො හොති, වාමනානං හෙට්ඨිමකායො. තෙ අපරිපුණ්ණකායත්තා න සක්කොන්ති අනොනමන්තා ජණ්ණුකානි පරිමජ්ජිතුං. මහාපුරිසො පන පරිපුණ්ණඋභයකායත්තා සක්කොති.

කොසොහිතවත්ථගුය්හොති උසභවාරණාදීනං විය සුවණ්ණපදුමකණ්ණිකසදිසෙහි කොසෙහි ඔහිතං පටිච්ඡන්නං වත්ථගුය්හං අස්සාති කොසොහිතවත්ථගුය්හො. **වත්ථගුය්හ**න්ති වත්ථෙන ගුහිතබ්බං අඞ්ගජාතං වුච්චති.

සුවණ්ණවණ්ණොති ජාතිහිඞ්ගුලකෙන මජ්ජිත්වා දීපිදාඨාය ඝංසිත්වා ගෙරුකපරිකම්මං කත්වා ඨපිතඝනසුවණ්ණරූපසදිසොති අත්ථො. එතෙනස්ස ඝනසිනිද්ධසණ්හසරීරතං දස්සෙත්වා ඡවිවණ්ණදස්සනත්ථං **කඤ්චනසන්නිභත්තචොති** වුත්තං. පුරිමස්ස වා වෙවචනමෙතං.

රජොජල්ලන්ති රජො වා මලං වා. **න උපලිම්පතීති** න ලග්ගති පදුමපලාසතො උදකබින්දු විය විවට්ටති. හත්ථධොවනාදීනි පන උතුග්ගහණත්ථාය චෙව දායකානං පුඤ්ඤඵලත්ථාය ච බුද්ධා කරොන්ති, වත්තසීසෙනාපි ච කරොන්තියෙව. සෙනාසනං පවිසන්තෙන හි භික්ඛුනා පාදෙ ධොවිත්වා පවිසිතබ්බන්ති වුත්තමෙතං.

උද්ධග්ගලොමොති ආවට්ටපරියොසානෙ උද්ධග්ගානි හුත්වා මුඛසොභං උල්ලොකයමානානි විය ඨිතානි ලොමානි අස්සාති උද්ධග්ගලොමො.

බ්‍රහ්මුජුගත්තොති බ්‍රහ්මා විය උජුගත්තො, උජුමෙව උග්ගතදීඝසරීරො භවිස්සති. යෙභුය්‍යෙන හි සත්තා ඛන්ධෙ කටියං ජාණූසූති තීසු ඨානෙසු නමන්ති, තෙ කටියං නමන්තා පච්ඡතො නමන්ති, ඉතරෙසු ද්වීසු ඨානෙසු පුරතො. දීඝසරීරා පන එකෙ පස්සවඞ්කා හොන්ති, එකෙ මුඛං උන්නමෙත්වා නක්ඛත්තානි ගණයන්තා විය චරන්ති, එකෙ අප්පමංසලොහිතා සූලසදිසා හොන්ති, එකෙ පුරතො පබ්භාරා හොන්ති, පවෙධමානා ගච්ඡන්ති. අයං පන උජුමෙව උග්ගන්ත්වා දීඝප්පමාණො දෙවනගරෙ උස්සිතසුවණ්ණතොරණං විය භවිස්සතීති දීපෙන්ති. යථා චෙතං, එවං යං යං ජාතමත්තස්ස සබ්බසො අපරිපුණ්ණං මහාපුරිසලක්ඛණං හොති, තං තං ආයතිං තථාභාවිතං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

සත්තුස්සදොති ද්වෙ හත්ථපිට්ඨියො ද්වෙ පාදපිට්ඨියො ද්වෙ අංසකූටානි ඛන්ධොති ඉමෙසු සත්තසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණො මංසුස්සදො අස්සාති සත්තුස්සදො. අඤ්ඤෙසං පන හත්ථපාදපිට්ඨාදීසු සිරාජාලං පඤ්ඤායති, අංසකූටක්ඛන්ධෙසු අට්ඨිකොටියො. තෙ මනුස්සා පෙතා විය ඛායන්ති, න තථා මහාපුරිසො, මහාපුරිසො පන සත්තසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණමංසුස්සදත්තා නිගූළ්හසිරාජාලෙහි හත්ථපිට්ඨාදීහි වට්ටෙත්වා සුට්ඨපිතසුවණ්ණාළිඞ්ගසදිසෙන ඛන්ධෙන සිලාරූපකං විය ඛායති, චිත්තකම්මරූපකං විය ච ඛායති.

සීහස්ස පුබ්බද්ධං විය කායො අස්සාති **සීහපුබ්බද්ධකායො.** සීහස්ස හි පුරත්ථිමකායොව පරිපුණ්ණො හොති, පච්ඡිමකායො අපරිපුණ්ණො. මහාපුරිසස්ස පන සීහස්ස පුබ්බද්ධකායො විය සබ්බො කායො පරිපුණ්ණො. සොපි සීහස්සෙව තත්ථ තත්ථ විනතුන්නතාදිවසෙන දුස්සණ්ඨිතවිසණ්ඨිතො න හොති, දීඝයුත්තට්ඨානෙ පන දීඝො, රස්සථූලකිසපුථුලඅනුවට්ටිතයුත්තට්ඨානෙසු තථාවිධොව හොති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘මනාපියෙව ඛො, භික්ඛවෙ, කම්මවිපාකෙ පච්චුපට්ඨිතෙ යෙහි අඞ්ගෙහි දීඝෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි දීඝානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි රස්සෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි රස්සානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි ථූලෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි ථූලානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි කිසෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි කිසානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි පුථුලෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි පුථුලානි සණ්ඨහන්ති. යෙහි අඞ්ගෙහි වට්ටෙහි සොභති, තානි අඞ්ගානි වට්ටානි සණ්ඨහන්ති’’ති.

ඉති නානාචිත්තෙන පුඤ්ඤචිත්තෙන චිත්තිතො දසහි පාරමීහි සජ්ජිතො මහාපුරිසස්ස අත්තභාවො, ලොකෙ සබ්බසිප්පිනො වා සබ්බඉද්ධිමන්තො වා පතිරූපකම්පි කාතුං න සක්කොන්ති.

චිතන්තරංසොති අන්තරංසං වුච්චති ද්වින්නං කොට්ඨානං අන්තරං, තං චිතං පරිපුණ්ණං අන්තරංසං අස්සාති චිතන්තරංසො. අඤ්ඤෙසඤ්හි තං ඨානං නින්නං හොති, ද්වෙ පිට්ඨිකොට්ඨා පාටියෙක්කා පඤ්ඤායන්ති. මහාපුරිසස්ස පන කටිතො පට්ඨාය මංසපටලං යාව ඛන්ධා උග්ගම්ම සමුස්සිතසුවණ්ණඵලකං විය පිට්ඨිං ඡාදෙත්වා පතිට්ඨිතං.

නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලොති නිග්‍රොධො විය පරිමණ්ඩලො. යථා පඤ්ඤාසහත්ථතාය වා සතහත්ථතාය වා සමක්ඛන්ධසාඛො නිග්‍රොධො දීඝතොපි විත්ථාරතොපි එකප්පමාණොව හොති, එවං කායතොපි බ්‍යාමතොපි එකප්පමාණො. යථා අඤ්ඤෙසං කායො දීඝො වා හොති බ්‍යාමො වා, න එවං විසමප්පමාණොති අත්ථො. තෙනෙව **යාවතක්වස්ස කායොති**ආදි වුත්තං. තත්ථ යාවතකො අස්සාති **යාවතක්වස්ස.**

සමවට්ටක්ඛන්ධොති සමවට්ටිතක්ඛන්ධො. යථා එකෙ කොඤ්චා විය ච බකා විය ච වරාහා විය ච දීඝගලා වඞ්කගලා පුථුලගලා ච හොන්ති , කථනකාලෙ සිරාජාලං පඤ්ඤායති, මන්දො සරො නික්ඛමති, න එවං මහාපුරිසස්ස. මහාපුරිසස්ස පන සුවට්ටිතසුවණ්ණාලිඞ්ගසදිසො ඛන්ධො හොති, කථනකාලෙ සිරාජාලං න පඤ්ඤායති, මෙඝස්ස විය ගජ්ජිතො සරො මහා හොති.

රසග්ගසග්ගීති එත්ථ රසං ගසන්ති හරන්තීති රසග්ගසා. රසහරණීනමෙතං අධිවචනං, තා අග්ගා අස්සාති රසග්ගසග්ගී. මහාපුරිසස්ස කිර සත්තරසහරණීසහස්සානි උද්ධග්ගානි හුත්වා ගීවායමෙව පටිමුක්කානි. තිලඵලමත්තොපි ආහාරො ජිව්හග්ගෙ ඨපිතො සබ්බකායං අනුඵරති. තෙනෙව මහාපධානං පදහන්තස්ස එකතණ්ඩුලාදීහිපි කළායයූසපසතමත්තෙනාපි කායස්ස යාපනං අහොසි. අඤ්ඤෙසං පන තථා අභාවා න සකලං කායං ඔජා ඵරති. තෙන තෙ බහ්වාබාධා හොන්ති.

සීහස්සෙව හනු අස්සාති **සීහහනු.** තත්ථ සීහස්ස හෙට්ඨිමහනුමෙව පරිපුණ්ණං හොති, න උපරිමං. මහාපුරිසස්ස පන සීහස්ස හෙට්ඨිමං විය ද්වෙපි පරිපුණ්ණානි ද්වාදසියා පක්ඛස්ස චන්දසදිසානි හොන්ති. අථ නෙමිත්තකා හනුකපරියන්තං ඔලොකෙන්තාව ඉමෙසු හනුකෙසු හෙට්ඨිමෙ වීසති උපරිමෙ වීසතීති චත්තාලීසදන්තා සමා අවිරළා පතිට්ඨහිස්සන්තීති සල්ලක්ඛෙත්වා **අයඤ්හි දෙව, කුමාරො චත්තාලීසදන්තො හොතීති**ආදිමාහංසු. තත්‍රායමත්ථො, අඤ්ඤෙසඤ්හි පරිපුණ්ණදන්තානම්පි ද්වත්තිංස දන්තා හොන්ති. ඉමස්ස පන චත්තාලීසං භවිස්සන්ති. අඤ්ඤෙසඤ්ච කෙචි දන්තා උච්චා, කෙචි නීචාති විසමා හොන්ති, ඉමස්ස පන අයපට්ටකෙන ඡින්නසඞ්ඛපටලං විය සමා භවිස්සන්ති. අඤ්ඤෙසං කුම්භිලානං විය දන්තා විරළා හොන්ති, මච්ඡමංසානි ඛාදන්තානං දන්තන්තරං පූරෙන්ති. ඉමස්ස පන කනකඵලකායං සමුස්සිතවජිරපන්ති විය අවිරළා තුලිකාය දස්සිතපරිච්ඡෙදා විය දන්තා භවිස්සන්ති. අඤ්ඤෙසඤ්ච පූතිදන්තා උට්ඨහන්ති. තෙන කාචි දාඨා කාළාපි විවණ්ණාපි හොන්ති. අයං පන සුට්ඨු සුක්කදාඨො ඔසධිතාරකම්පි අතික්කම්ම විරොචමානාය පභාය සමන්නාගතදාඨො භවිස්සති.

පහූතජිව්හොති පුථුලජිව්හො. අඤ්ඤෙසං ජිව්හා ථූලාපි හොන්ති කිසාපි රස්සාපි ථද්ධාපි විසමාපි, මහාපුරිසස්ස පන ජිව්හා මුදු දීඝා පුථුලා වණ්ණසම්පන්නා හොති. සො හි එතං ලක්ඛණං පරියෙසිතුං ආගතානං කඞ්ඛාවිනොදනත්ථං මුදුකත්තා තං ජිව්හං කඨිනසූචිං විය වට්ටෙත්වා උභො නාසිකසොතානි පරාමසති, දීඝත්තා උභො කණ්ණසොතානි පරාමසති , පුථුලත්තා කෙසන්තපරියොසානං කෙවලම්පි නලාටං පටිච්ඡාදෙති. එවමස්ස මුදුදීඝපුථුලභාවං පකාසෙන්තො තෙසං කඞ්ඛං විනොදෙති. එවං තිලක්ඛණසම්පන්නං ජිව්හං සන්ධාය ‘‘පහූතජිව්හො’’ති වුත්තං.

බ්‍රහ්මස්සරොති අඤ්ඤෙ ඡින්නස්සරාපි භින්නස්සරාපි කාකස්සරාපි හොන්ති, අයං පන මහාබ්‍රහ්මුනො සරසදිසෙන සරෙන සමන්නාගතො භවිස්සති, මහාබ්‍රහ්මුනො හි පිත්තසෙම්හෙහි අපලිබුද්ධත්තා සරො විසදො හොති. මහාපුරිසෙනාපි කතකම්මං තස්ස වත්ථුං සොධෙති. වත්ථුනො සුද්ධත්තා නාභිතො පට්ඨාය සමුට්ඨහන්තො සරො විසදො අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතොව සමුට්ඨාති. කරවීකො විය භණතීති **කරවීකභාණී,** මත්තකරවීකරුතමඤ්ජුඝොසොති අත්ථො.

අභිනීලනෙත්තොති න සකලනීලනෙත්තො, නීලයුත්තට්ඨානෙ පනස්ස උමාපුප්ඵසදිසෙන අතිවිසුද්ධෙන නීලවණ්ණෙන සමන්නාගතානි නෙත්තානි හොන්ති, පීතයුත්තට්ඨානෙ කණිකාරපුප්ඵසදිසෙන පීතවණ්ණෙන, ලොහිතයුත්තට්ඨානෙ බන්ධුජීවකපුප්ඵසදිසෙන ලොහිතවණ්ණෙන, සෙතයුත්තට්ඨානෙ ඔසධිතාරකසදිසෙන සෙතවණ්ණෙන, කාළයුත්තට්ඨානෙ අද්දාරිට්ඨකසදිසෙන කාළවණ්ණෙන සමන්නාගතානි. සුවණ්ණවිමානෙ උග්ඝාටිතමණිසීහපඤ්ජරසදිසානි ඛායන්ති.

ගොපඛුමොති එත්ථ පඛුමන්ති සකලචක්ඛුභණ්ඩං අධිප්පෙතං, තං කාළවච්ඡකස්ස බහලධාතුකං හොති, රත්තවච්ඡකස්ස විප්පසන්නං, තංමුහුත්තජාතතරුණරත්තවච්ඡකසදිසචක්ඛුභණ්ඩොති අත්ථො. අඤ්ඤෙසඤ්හි චක්ඛුභණ්ඩා අපරිපුණ්ණා හොන්ති, හත්ථිමූසිකාදීනං අක්ඛිසදිසෙහි විනිග්ගතෙහිපි ගම්භීරෙහිපි අක්ඛීහි සමන්නාගතා හොන්ති. මහාපුරිසස්ස පන ධොවිත්වා මජ්ජිත්වා ඨපිතමණිගුළිකා විය මුදුසිනිද්ධනීලසුඛුමපඛුමාචිතානි අක්ඛීනි.

උණ්ණාති උණ්ණලොමං. **භමුකන්තරෙති** ද්වින්නං භමුකානං වෙමජ්ඣෙ නාසිකමත්ථකෙයෙව ජාතා, උග්ගන්ත්වා පන නලාටවෙමජ්ඣෙ ජාතා. **ඔදාතාති** පරිසුද්ධා, ඔසධිතාරකසමානවණ්ණා. **මුදූති** සප්පිමණ්ඩෙ ඔසාරෙත්වා ඨපිතසතවාරවිහතකප්පාසපටලසදිසා. **තූලසන්නිභාති** සිම්බලිතූලලතාතූලසමානා, අයමස්ස ඔදාතතාය උපමා. සා පනෙසා කොටියං ගහෙත්වා ආකඩ්ඪියමානා උපඩ්ඪබාහුප්පමාණා හොති, විස්සට්ඨා දක්ඛිණාවට්ටවසෙන ආවට්ටිත්වා උද්ධග්ගා හුත්වා සන්තිට්ඨති. සුවණ්ණඵලකමජ්ඣෙ ඨපිතරජතපුබ්බුළකං විය, සුවණ්ණඝටතො නික්ඛමමානා ඛීරධාරා විය, අරුණප්පභාරඤ්ජිතෙ ගගනප්පදෙසෙ ඔසධිතාරකා විය ච අතිමනොහරාය සිරියා විරොචති.

උණ්හීසසීසොති ඉදං පරිපුණ්ණනලාටතඤ්ච පරිපුණ්ණසීසතං චාති ද්වෙ අත්ථවසෙ පටිච්ච වුත්තං. මහාපුරිසස්ස හි දක්ඛිණකණ්ණචූළිකතො පට්ඨාය මංසපටලං උට්ඨහිත්වා සකලනලාටං ඡාදයමානං පූරයමානං ගන්ත්වා වාමකණ්ණචූළිකායං පතිට්ඨිතං, තං රඤ්ඤො බන්ධඋණ්හීසපට්ටො විය විරොචති. මහාපුරිසස්ස කිර ඉමං ලක්ඛණං දිස්වා රාජූනං උණ්හීසපට්ටං අකංසු. අයං තාව එකො අත්ථො. අඤ්ඤෙ පන ජනා අපරිපුණ්ණසීසා හොන්ති, කෙචි කපිසීසා, කෙචි ඵලසීසා, කෙචි අට්ඨිසීසා, කෙචි හත්ථිසීසා, කෙචි තුම්බසීසා, කෙචි පබ්භාරසීසා. මහාපුරිසස්ස පන ආරග්ගෙන වට්ටෙත්වා ඨපිතං විය සුපරිපුණ්ණං උදකපුබ්බුළසදිසං සීසං හොති. තත්ථ පුරිමනයෙ උණ්හීසවෙඨිතසීසො වියාති උණ්හීසසීසො. දුතියනයෙ උණ්හීසං විය සබ්බත්ථ පරිමණ්ඩලසීසොති උණ්හීසසීසො.

විපස්සීසමඤ්ඤාවණ්ණනා

37. **සබ්බකාමෙහීති** ඉදං ලක්ඛණානි පරිග්ගණ්හාපෙත්වා පච්ඡා කතං විය වුත්තං, න පනෙවං දට්ඨබ්බං. පඨමඤ්හි තෙ නෙමිත්තකෙ සන්තප්පෙත්වා පච්ඡා ලක්ඛණපරිග්ගණ්හනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. තස්ස විත්ථාරො ගබ්භොක්කන්තියං වුත්තොයෙව. **පායෙන්තීති** ථඤ්ඤං පායෙන්ති. තස්ස කිර නිද්දොසෙන මධුරෙන ඛීරෙන සමන්නාගතා සට්ඨි ධාතියො උපට්ඨාපෙසි, තථා සෙසාපි තෙසු තෙසු කම්මෙසු කුසලා සට්ඨිසට්ඨියෙව. තාසං පෙසනකාරකෙ සට්ඨි පුරිසෙ, තස්ස තස්ස කතාකතභාවං සල්ලක්ඛණෙ සට්ඨි අමච්චෙ උපට්ඨාපෙසි. එවං චත්තාරි සට්ඨියො ඉත්ථීනං, ද්වෙ සට්ඨියො පුරිසානන්ති ඡ සට්ඨියො උපට්ඨාකානංයෙව අහෙසුං. **සෙතච්ඡත්තන්ති** දිබ්බසෙතච්ඡත්තං. කුලදත්තියං පන සිරිගබ්භෙයෙව තිට්ඨති. **මා නං සීතං වාතිආදීසු** මා අභිභවීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ස්වාස්සුදන්ති** සො අස්සුදං. **අඞ්කෙනෙව අඞ්කන්ති** අඤ්ඤස්ස බාහුනාව අඤ්ඤස්ස බාහුං. අඤ්ඤස්ස ච අංසකූටෙනෙව අඤ්ඤස්ස අංසකූටං. **පරිහරියතීති** නීයති, සම්පාපියතීති අත්ථො.

38. **මඤ්ජුස්සරොති** අඛරස්සරො. **වග්ගුස්සරොති** ඡෙකනිපුණස්සරො. **මධුරස්සරොති** සාතස්සරො. **පෙමනියස්සරොති** පෙමජනකස්සරො. තත්රිදං කරවීකානං මධුරස්සරතාය – කරවීකසකුණෙ කිර මධුරරසං අම්බපක්කං මුඛතුණ්ඩකෙන පහරිත්වා පග්ඝරිතරසං පිවිත්වා පක්ඛෙන තාලං දත්වා විකූජමානෙ චතුප්පදා මත්තා විය ලළිතුං ආරභන්ති. ගොචරපසුතාපි චතුප්පදා මුඛගතානි තිණානි ඡඩ්ඩෙත්වා තං සද්දං සුණන්ති. වාළමිගා ඛුද්දකමිගෙ අනුබන්ධමානා උක්ඛිත්තං පාදං අනික්ඛිපිත්වාව තිට්ඨන්ති. අනුබද්ධමිගා ච මරණභයං ජහිත්වා තිට්ඨන්ති. ආකාසෙ පක්ඛන්දා පක්ඛිනොපි පක්ඛෙ පසාරෙත්වා තං සද්දං සුණමානාව තිට්ඨන්ති. උදකෙ මච්ඡාපි කණ්ණපටලං පප්ඵොටෙත්වා තං සද්දං සුණමානාව තිට්ඨන්ති. එවං මධුරස්සරා කරවීකා.

අසන්ධිමිත්තාපි ධම්මාසොකස්ස දෙවී – ''අත්ථි නු ඛො, භන්තෙ, බුද්ධස්සරෙන සදිසො කස්සචි සරො''ති සඞ්ඝං පුච්ඡි. අත්ථි කරවීකසකුණස්සාති. කුහිං, භන්තෙ, තෙ සකුණාති? හිමවන්තෙති. සා රාජානං ආහ – ''දෙව, අහං කරවීකසකුණං පස්සිතුකාමාම්හී''ති. රාජා – ''ඉමස්මිං පඤ්ජරෙ නිසීදිත්වා කරවීකො ආගච්ඡතූ''ති සුවණ්ණපඤ්ජරං විස්සජ්ජෙසි. පඤ්ජරො ගන්ත්වා එකස්ස කරවීකස්ස පුරතො අට්ඨාසි. සො – ''රාජාණාය ආගතො පඤ්ජරො, න සක්කා න ගන්තු''න්ති තත්ථ නිසීදි. පඤ්ජරො ආගන්ත්වා රඤ්ඤො පුරතො අට්ඨාසි. න කරවීකසද්දං කාරාපෙතුං සක්කොන්ති. අථ රාජා – ''කථං, භණෙ, ඉමෙ සද්දං න කරොන්තී''ති ආහ. ඤාතකෙ අදිස්වා දෙවාති. අථ නං රාජා ආදාසෙහි පරික්ඛිපාපෙසි. සො අත්තනො ඡායං දිස්වා – ''ඤාතකා මෙ ආගතා''ති මඤ්ඤමානො පක්ඛෙන තාලං දත්වා මධුරස්සරෙන මණිවංසං ධමමානො විය විරවි. සකලනගරෙ මනුස්සා මත්තා විය ලළිංසු. අසන්ධිමිත්තා චින්තෙසි – ''ඉමස්ස තාව තිරච්ඡානගතස්ස එවං මධුරො සද්දො, කීදිසො නු ඛො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසිරිපත්තස්ස භගවතො සද්දො අහොසී''ති පීතිං උප්පාදෙත්වා තං පීතිං අවිජහිත්වා සත්තහි ජඞ්ඝසතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. එවං මධුරො කිර කරවීකසද්දොති. තතො පන සතභාගෙන සහස්සභාගෙන ච මධුරතරො විපස්සිස්ස කුමාරස්ස සද්දො අහොසීති වෙදිතබ්බො.

39. **කම්මවිපාකජන්ති** න භාවනාමයං, කම්මවිපාකවසෙන පන දෙවතානං චක්ඛුසදිසමෙව මංසචක්ඛු අහොසි , යෙන නිමිත්තං කත්වා තිලවාහෙ පක්ඛිත්තං එකතිලම්පි අයං සොති උද්ධරිත්වා දාතුං සක්කොති.

40. **විපස්සීති** එත්ථ අයං වචනත්ථො, අන්තරන්තරා නිමීලජනිතන්ධකාරවිරහෙන විසුද්ධං පස්සති, විවටෙහි ච අක්ඛීහි පස්සතීති විපස්සී; දුතියවාරෙ විචෙය්‍ය විචෙය්‍ය පස්සතීති විපස්සී; විචිනිත්වා විචිනිත්වා පස්සතීති අත්ථො.

අත්ථෙ පනායතීති අත්ථෙ ජානාති පස්සති, නයති වා පවත්තෙතීති අත්ථො. එකදිවසං කිර විනිච්ඡයට්ඨානෙ නිසීදිත්වා අත්ථෙ අනුසාසන්තස්ස රඤ්ඤො අලඞ්කතපටියත්තං මහාපුරිසං ආනෙත්වා හත්ථෙ ඨපයිංසු. තස්ස තං

අඞ්කෙකත්වා උපලාළයමානස්සෙව අමච්චා සාමිකං අස්සාමිකං අකංසු. බොධිසත්තො අනත්තමනසද්දං නිච්ඡාරෙසි. රාජා – ‘‘කිමෙතං, උපධාරෙථා’’ති ආහ. උපධාරියමානා අඞ්ගුලං අදිස්වා – ‘‘අඞ්ගුලස්ස දුබ්බිනිච්ඡිතත්තා එවං කතං භවිස්සතී’’ති පුන සාමිකංයෙව සාමිකං කත්වා ‘‘ඤත්වා නු බො කුමාරො එවං කරොතී’’ති වීමංසන්තා පුන සාමිකං අස්සාමිකං අකංසු. පුනපි බොධිසත්තො තථෙව සද්දං නිච්ඡාරෙසි. අථ රාජා – ‘‘ජානාති මහාපුරිසො’’ති තතො පට්ඨාය අප්පමත්තො අහොසි. ඉදං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘විචෙය්‍ය විචෙය්‍ය කුමාරො අත්ථෙ පනායතී’’ති.

42. **වස්සිකන්**තිආදීසු යත්ථ සුඛං හොති වස්සකාලෙ වසිතුං, අයං වස්සිකො. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො වස්සාවාසො වස්සං, වස්සං අරහතීති වස්සිකො. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ වස්සිකො පාසාදො නාතිඋච්චො හොති, නාතිනීචො, ද්වාරවාතපානානිපිස්ස නාතිබහූනි නාතිතනූනි, භූමත්ථරණපච්චත්ථරණඛජ්ජභොජ්ජානිපෙත්ථ මිස්සකානෙව වට්ටන්ති. **හෙමන්තිකෙ** ථම්භාපි භිත්තියොපි නීචා හොන්ති, ද්වාරවාතපානානි තනුකානි සුඛුමච්ඡිද්දානි, උණ්හප්පවෙසනත්ථාය භිත්තිනියූහානි නීහරියන්ති. භූමත්ථරණපච්චත්ථරණනිවාසනපාරුපනානි පනෙත්ථ උණ්හවිරියානි කම්බලාදීනි වට්ටන්ති. ඛජ්ජභොජ්ජං සිනිද්ධං කටුකසන්නිස්සිතං නිරුදකසන්නිස්සිතඤ්ච. **ගිම්හිකෙ** ථම්භාපි භිත්තියොපි උච්චා හොන්ති, ද්වාරවාතපානානි පනෙත්ථ බහූනි විපුලජාලානි හොන්ති, භූමත්ථරණාදීනි දුකූලමයානි වට්ටන්ති. ඛජ්ජභොජ්ජානි මධුරසසන්නිස්සිතහරිතානි. වාතපානසමීපෙසු චෙත්ථ නව චාටියො ඨපෙත්වා උදකස්ස පූරෙත්වා නීලුප්පලාදීහි සඤ්ඡාදෙන්ති. තෙසු තෙසු පදෙසෙසු උදකයන්තානි කරොන්ති, යෙහි දෙවෙ වස්සන්තෙ විය උදකධාරා නික්ඛමන්ති.

නිප්පුරිසෙහීති පුරිසවිරහිතෙහි. න කෙවලඤ්චෙත්ථ තූරියානෙව නිප්පුරිසානි, සබ්බට්ඨානානිපි නිප්පුරිසානෙව, දොවාරිකාපි ඉත්ථියොව, නහාපනාදිපරිකම්මකරාපි ඉත්ථියොව. රාජා කිර – ‘‘තථාරූපං ඉස්සරියසුඛසම්පත්තිං අනුභවමානස්ස පුරිසං දිස්වා පුරිසාසඞ්කා උප්පජ්ජති, සා මෙ පුත්තස්ස මා අහොසී’’ති සබ්බකිච්චෙසු ඉත්ථියොව ඨපෙසීති.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජිණ්ණපුරිසවණ්ණනා

43. දුතියභාණවාරෙ **ගොපානසිවඞ්කන්**ති ගොපානසී විය වඞ්කං. **භොග්ගන්**ති භග්ගං, කටියං, ජාණුසූති තීසු ඨානෙසු භොග්ගවඞ්කං. **දණ්ඩපරායනන්**ති දණ්ඩගතිකං දණ්ඩපටිසරණං. **ආතුරන්**ති ජරාතුරං. **ගතයොබ්බනන්**ති අතික්කන්තයොබ්බනං පච්ඡිමවයෙ ඨිතං. **දිස්වා**ති අඩ්ඪයොජනප්පමාණෙන බලකායෙන පරිවුතො සුසංවිහිතාරක්ඛොපි ගච්ඡන්තො යදා රථො පුරතො හොති, පච්ඡා බලකායො, තාදිසෙ ඔකාසෙ සුද්ධාවාසඛීණාසවබ්‍රහ්මෙහි අත්තනො ආනුභාවෙන රථස්ස පුරතොව දස්සිතං, තං පුරිසං පස්සිත්වා. සුද්ධාවාසා කිර – ‘‘මහාපුරිසො පඞ්කෙ ගජො විය පඤ්චසු කාමගුණෙසු ලග්ගො, සතිමස්ස උප්පාදෙස්සාමා’’ති තං දස්සෙසුං. එවං දස්සිතඤ්ච තං බොධිසත්තො චෙව පස්සති සාරථී ච. බ්‍රහ්මානො හි බොධිසත්තස්ස අප්පමාදත්ථං සාරථිස්ස ච කථාසල්ලාපත්ථං තං දස්සෙසුං. **කිං පනෙසො**ති ‘‘එසො ජිණ්ණොති කිං වුත්තං හොති, නාහං, භො ඉතො පුබ්බෙ එවරූපං අද්දස’’න්ති පුච්ඡි.

තෙන හීති යදි මය්හම්පි එවරූපෙහි කෙසෙහි එවරූපෙන ච කායෙන භවිතබ්බං, තෙන හි සම්ම සාරථි. **අලං දානජ්ජ උය්‍යානභූමියා**ති – ‘‘අජ්ජ උය්‍යානභූමිං පස්සිස්සාමා’’ති ගච්ඡාම, අලං තාය උය්‍යානභූමියාති සංවිග්ගහදයො සංවෙගානුරූපමාහ. **අන්තෙපුරං ගතො**ති ඉත්ථිජනං විස්සජ්ජෙත්වා සිරිගබ්භෙ එකකොව නිසින්නො. **යත්‍ර හි නාමා**ති යාය ජාතියා සති ජරා පඤ්ඤායති, සා ජාති **ධිරත්ථු** ධික්කතා අත්ථු, ජිගුච්ඡාමෙතං ජාතින්ති, ජාතියා මූලං ඛණන්තො නිසීදි, පඨමෙන සල්ලෙන හදයෙ විද්ධො විය.

45. **සාරථිං ආමන්තාපෙත්වා**ති රාජා කිර නෙමිත්තකෙහි කථිතකාලතො පට්ඨාය ඔහිතසොතො විචරති, සො ‘‘කුමාරො උය්‍යානං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ නිවත්තො’’ති සුත්වා සාරථිං ආමන්තාපෙසි. **මා හෙව බො**තිආදීසු රජ්ජං කාරෙතු, මා පබ්බජතු, බ්‍රාහ්මණානං වචනං මා සච්චං හොතූති එවං චින්තෙසීති අත්ථො.

බ්‍යාධිපුරිසවණ්ණනා

47. **අද්දස ඛො**ති පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව සුද්ධාවාසෙහි දස්සිතං අද්දස. **ආබාධිකන්**ති ඉරියාපථභඤ්ජනකෙන විසභාගබාධෙන ආබාධිකං. **දුක්ඛිතන්**ති රොගදුක්ඛෙන දුක්ඛිතං. **බාළ්හගිලානන්**ති අධිමත්තගිලානං. **පලිපන්නන්**ති නිමුග්ගං. **ජරා පඤ්ඤායිස්සති බ්‍යාධි පඤ්ඤායිස්සතී**ති ඉධාපි යාය ජාතියා සති ඉදං ද්වයං පඤ්ඤායති, ධික්කතා සා ජාති, අජාතං ඛෙමන්ති ජාතියා මූලං ඛණන්තො නිසීදි, දුතියෙන සල්ලෙන විද්ධො විය.

කාලඞ්කතපුරිසවණ්ණනා

50. **විලාතන්ති** සිවිකං. **පෙතන්ති** ඉතො පටිගතං. **කාලඞ්කතන්ති** කතකාලං, යත්තකං තෙන කාලං ජීවිතබ්බං, තං සබ්බං කත්වා නිට්ඨපෙත්වා මතන්ති අත්ථො. ඉමම්පිස්ස පුරිමනයෙනෙව බ්‍රහ්මානො දස්සෙසුං. **යත්‍ර හි නාමාති** ඉධාපි යාය ජාතියා සති ඉදං තයං පඤ්ඤායති, ධික්කතා සා ජාති, අජාතං ඛෙමන්ති ජාතියා මූලං ඛණන්තො නිසීදි, තතියෙන සල්ලෙන විද්ධො විය.

පබ්බජිතවණ්ණනා

52. **භණ්ඩුන්ති** මුණ්ඩං. ඉමම්පිස්ස පුරිමනයෙනෙව බ්‍රහ්මානො දස්සෙසුං. **සාධු ධම්මචරියාති**ආදීසු අයං දෙව ධම්මචරණභාවො සාධූති චින්තෙත්වා පබ්බජිතොති එවං එකමෙකස්ස පදස්ස යොජනා වෙදිතබ්බා. සබ්බානි චෙතානි දසකුසලකම්මපථවෙවචනානෙව. අවසානෙ පන **අවිහිංසාති** කරුණාය පුබ්බභාගො. **අනුකම්පාති** මෙත්තාය පුබ්බභාගො. **තෙනහීති** උය්‍යොජනත්ථෙ නිපාතො. පබ්බජිතං හිස්ස දිස්වා චිත්තං පබ්බජ්ජාය නින්නං ජාතං. අථ තෙන සද්ධිං කථෙතුකාමො හුත්වා සාරථිං උය්‍යොජෙන්තො **තෙන හීති**ආදිමාහ.

බොධිසත්තපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

54. **අථ ඛො, භික්ඛවෙති** – ‘‘පබ්බජිතස්ස සාධු ධම්මචරියා’’තිආදීනි ච අඤ්ඤඤ්ච බහුං මහාජනකායෙන රක්ඛියමානස්ස පුත්තදාරසම්බාධෙ ඝරෙ වසතො ආදීනවපටිසංයුත්තඤ්චෙව මිගභූතෙන චෙතසා යථාසුඛං වනෙ වසතො පබ්බජිතස්ස විවෙකානිසංසපටිසංයුත්තඤ්ච ධම්මිං කථං සුත්වා පබ්බජිතුකාමො හුත්වා – අථ ඛො, භික්ඛවෙ, විපස්සී කුමාරො සාරථිං ආමන්තෙසි.

ඉමානි චත්තාරි දිස්වා පබ්බජිතං නාම සබ්බබොධිසත්තානං වංසොව තන්තියෙව පවෙණියෙව. අඤ්ඤෙපි ච බොධිසත්තා යථා අයං විපස්සී කුමාරො, එවං චිරස්සං චිරස්සං පස්සන්ති. අම්හාකං පන බොධිසත්තො චත්තාරිපි එකදිවසංයෙව දිස්වා මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා අනොමානදීතීරෙ පබ්බජිතො. තෙනෙව රාජගහං පත්වා තත්ථ රඤ්ඤා බිම්බිසාරෙන – ‘‘කිමත්ථං, පණ්ඩිත, පබ්බජිතොසීති’’ පුට්ඨො ආහ –

> ‘‘ජිණ්ණඤ්ච දිස්වා දුඛිතඤ්ච බ්‍යාධිතං,
> මතඤ්ච දිස්වා ගතමායුසඞ්ඛයං;
> කාසායවත්ථං පබ්බජිතඤ්ච දිස්වා,
> තස්මා අහං පබ්බජිතොම්හි රාජා’’ති.

මහාජනකායඅනුපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

55. **සුත්වාන තෙසන්ති** තෙසං චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං සුත්වා එතදහොසි. **ඔරකොති** ඌනකො ලාමකො. **අනුපබ්බජිංසූති** අනුපබ්බජිතානි . කස්මා පනෙත්ථ යථා පරතො ඛණ්ඩතිස්සානං අනුපබ්බජ්ජාය – ‘‘බන්ධුමතියා රාජධානියා නික්ඛමිත්වා’’ති වුත්තං, එවං න වුත්තන්ති? නික්ඛමිත්වා සුතත්තා. එතෙ කිර සබ්බෙපි විපස්සිස්ස කුමාරස්ස උපට්ඨාකපරිසාව, තෙ පාතොව උපට්ඨානං ආගන්ත්වා කුමාරං අදිස්වා පාතරාසත්ථාය ගන්ත්වා භුත්තපාතරාසා ආගම්ම ‘‘කුහිං කුමාරො’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘උය්‍යානභූමිං ගතො’’ති සුත්වා ‘‘තත්ථෙව නං දක්ඛිස්සාමා’’ති නික්ඛමන්තා නිවත්තමානං සාරථිං දිස්වා – ‘‘කුමාරො පබ්බජිතො’’ති වස්ස වචනං සුත්වා සුතට්ඨානෙයෙව සබ්බාභරණානි ඔමුඤ්චිත්වා අන්තරාපණතො කාසාවපීතානි වත්ථානි ආහරාපෙත්වා කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා පබ්බජිංසු. ඉති නගරතො නික්ඛමිත්වා බහිනගරෙ සුතත්තා එත්ථ – ‘‘බන්ධුමතියා රාජධානියා නික්ඛමිත්වා’’ති න වුත්තං.

චාරිකං චරතීති ගතගතට්ඨානෙ මහාමණ්ඩපං කත්වා දානං සජ්ජෙත්වා ආගම්ම ස්වාතනාය නිමන්තිතො ජනස්ස ආයාචිතභික්ඛමෙව පටිග්ගණ්හන්තො චත්තාරො මාසෙ චාරිකං චරි.

ආකිණ්ණොති ඉමිනා ගණෙන පරිවුතො. අයං පන විතක්කො බොධිසත්තස්ස කදා උප්පන්නොති? ස්වෙ විසාඛපුණ්ණමා භවිස්සතීති චාතුද්දසීදිවසෙ. තදා කිර සො – ‘‘යථෙව මං ඉමෙ පුබ්බෙ ගිහිභූතං පරිවාරෙත්වා චරන්ති, ඉදානිපි තථෙව, කිං ඉමිනා ගණෙනා’’ති ගණසඞ්ගණිකාය උක්කණ්ඨිත්වා ‘‘අජ්ජෙව ගච්ඡාමී’’ති චින්තෙත්වා පුන ‘‘අජ්ජ අවෙලා, සචෙ ඉදානි ගමිස්සාමි, සබ්බෙව ඉමෙ ජානිස්සන්ති, ස්වෙව ගමිස්සාමී’’ති චින්තෙසි. තං දිවසඤ්ච උරුවෙලගාමසදිසෙ ගාමෙ ගාමවාසිනො ස්වාතනාය නිමන්තයිංසු. තෙ චතුරාසීතිසහස්සානම්පි තෙසං පබ්බජිතානං මහාපුරිසස්ස ච පායාසමෙව පටියාදයිංසු. අථ මහාපුරිසො පුනදිවසෙ තස්මිංයෙව ගාමෙ තෙහි පබ්බජිතෙහි සද්ධිං භත්තකිච්චං කත්වා වසනට්ඨානමෙව අගමාසි. තත්ථ තෙ පබ්බජිතා මහාපුරිසස්ස වත්තං දස්සෙත්වා අත්තනො අත්තනො රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි පවිට්ඨා. බොධිසත්තොපි පණ්ණසාලං පවිසිත්වා නිසින්නො.

> ‘‘ඨිතෙ මජ්ඣන්හිකෙ කාලෙ, සන්නිසීවෙසු පක්ඛිසු;
> සණතෙව බ්‍රහාරඤ්ඤං, තං භයං පටිභාති ම’’න්ති. (සං. නි. 1.15);

එවරූපෙ අවිවෙකාරාමානං භයකාලෙ සබ්බසත්තානං සදරථකාලෙයෙව – ‘‘අයං කාලො’’ති නික්ඛමිත්වා පණ්ණසාලාය ද්වාරං පිදහිත්වා බොධිමණ්ඩාභිමුඛො පායාසි. අඤ්ඤදාපි ච තස්මිං ඨානෙ විචරන්තො බොධිමණ්ඩං පස්සති, නිසීදිතුං පනස්ස චිත්තං න නමිතපුබ්බං. තං දිවසං පනස්ස ඤාණං පරිපාකගතං, තස්මා අලඞ්කතං බොධිමණ්ඩං දිස්වා ආරොහනත්ථාය චිත්තං උප්පන්නං. සො දක්ඛිණදිසාභාගෙන උපගම්ම පදක්ඛිණං කත්වා පුරත්ථිමදිසාභාගෙ චුද්දසහත්ථං පල්ලඞ්කං පඤ්ඤපෙත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨහිත්වා – ‘‘යාව බුද්ධො න හොමි, න තාව ඉතො වුට්ඨහාමී’’ති පටිඤ්ඤං කත්වා නිසීදි. ඉදමස්ස වූපකාසං සන්ධාය – ‘‘එකොව ගණම්හා වූපකට්ඨො විහාසී’’ති වුත්තං.

අඤ්ඤෙනෙව තානීති තෙ කිර සායං බොධිසත්තස්ස උපට්ඨානං ආගන්ත්වා පණ්ණසාලං පරිවාරෙත්වා නිසින්නා ‘‘අතිවිකාලො ජාතො, උපධාරෙථා’’ති වත්වා පණ්ණසාලං විවරිත්වා තං අපස්සන්තාපි ‘‘කුහිං ගතො’’ති නානුබන්ධිංසු, ‘‘ගණවාසෙ නිබ්බින්නො එකො විහරිතුකාමො මඤ්ඤෙ මහාපුරිසො, බුද්ධභූතංයෙව නං පස්සිස්සාමා’’ති වත්වා අන්තොජම්බුදීපාභිමුඛා චාරිකං පක්කන්තා.

බොධිසත්තඅභිවෙසවණ්ණනා

57. වාසූපගතස්සාති බොධිමණ්ඩෙ එකරත්තිවාසං උපගතස්ස. **රහොගතස්සාති** රහසි ගතස්ස. **පටිසල්ලීනස්සාති** එකීභාවවසෙන නිලීනස්ස. **කිච්ඡන්ති** දුක්ඛං. **චවති ච උපපජ්ජති චාති** ඉදං ද්වයං පන අපරාපරං චුතිපටිසන්ධිං සන්ධාය වුත්තං. **ජරාමරණස්සාති** එත්ථ යස්මා පබ්බජන්තො ජිණ්ණබ්‍යාධිමතෙයෙව දිස්වා පබ්බජිතො, තස්මාස්ස ජරාමරණමෙව උපට්ඨාති. තෙනෙවාහ – ‘‘ජරාමරණස්සා’’ති. ඉති ජරාමරණං මූලං කත්වා අභිනිවිට්ඨස්ස භවග්ගතො ඔතරන්තස්ස විය – අථ ඛො, භික්ඛවෙ, විපස්සිස්ස බොධිසත්තස්ස එතදහොසි.

යොනිසොමනසිකාරාති උපායමනසිකාරා පථමනසිකාරා. අනිච්චාදීනි හි අනිච්චාදිතොව මනසිකරොතො යොනිසොමනසිකාරො නාම හොති. අයඤ්ච – ‘‘කිස්මිං නු ඛො සති ජාතිආදීනි හොන්ති, කිස්මිං අසති න හොන්තී’’ති උදයබ්බයානුපස්සනාවසෙන පවත්තත්තා තෙසං අඤ්ඤතරො . තස්මාස්ස ඉතො යොනිසොමනසිකාරා ඉමිනා උපායමනසිකාරෙන **අහු පඤ්ඤාය අභිසමයො,** බොධිසත්තස්ස පඤ්ඤාය යස්මිං සති ජරාමරණං හොති, තෙන ජරාමරණකාරණෙන සද්ධිං සමාගමො අහොසි. කිං පන තන්ති? ජාති. තෙනාහ – ‘‘ජාතියා ඛො සති ජරාමරණං හොතී’’ති. යා චායං ජරාමරණස්ස කාරණපරිග්ගාහිකා පඤ්ඤා, තාය සද්ධිං බොධිසත්තස්ස සමාගමො අහොසීති අයමෙත්ථ අත්ථො. එතෙනුපායෙන සබ්බපදානි වෙදිතබ්බානි.

නාමරූපෙ ඛො සති විඤ්ඤාණන්ති එත්ථ පන සඞ්ඛාරෙසු සති විඤ්ඤාණන්ති ච, අවිජ්ජාය සති සඞ්ඛාරාති ච වත්තබ්බං භවෙය්‍ය, තදුභයම්පි න ගහිතං. කස්මා? අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා හි අතීතො භවො තෙහි සද්ධිං අයං විපස්සනා න ඝටියති. මහාපුරිසො හි පච්චුප්පන්නවසෙන අභිනිවිට්ඨොති. නනු ච අවිජ්ජාසඞ්ඛාරෙහි අදිට්ඨෙහි න සක්කා බුද්ධෙන භවිතුන්ති. සච්චං න සක්කා, ඉමිනා පන තෙ භවඋපාදානතණ්හාවසෙනෙව දිට්ඨාති. ඉමස්මිං ඨානෙ විත්ථාරතො පටිච්චසමුප්පාදකථා කථෙතබ්බා. සා පනෙසා විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතාව.

58. පච්චුදාවත්තතීති පටිනිවත්තති. කතමං පනෙත්ථ විඤ්ඤාණං පච්චුදාවත්තතීති? පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණම්පි විපස්සනාඤාණම්පි. තත්ථ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං පච්චයතො පටිනිවත්තති, විපස්සනාඤාණං ආරම්මණතො. උභයම්පි නාමරූපං නාතික්කමති, නාමරූපතො පරං න ගච්ඡති. **එත්තාවතා ජායෙථ වාති**ආදීසු විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ, නාමරූපෙ ච විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ, ද්වීසුපි අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙසු හොන්තෙසු එත්තකෙන ජායෙථ වා…පෙ…. උපපජ්ජෙථ වා, ඉතො හි පරං කිං අඤ්ඤං ජායෙය්‍ය වා…පෙ…. උපපජ්ජෙය්‍ය වා. නනු එතදෙව ජායති ච…පෙ…. උපපජ්ජති චාති? එවං සද්ධිං අපරාපරචුතිපටිසන්ධීහි පඤ්ච පදානි දස්සෙත්වා පුන තං එත්තාවතාති වුත්තමත්ථං නියාතෙන්තො – ‘‘යදිදං නාමරූපපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප’’න්ති වත්වා තතො පරං අනුලොමපච්චයාකාරවසෙන විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපමූලං ආයතිම්පි ජාතිජරාමරණං දස්සෙතුං **නාමරූපපච්චයා සළායතනන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතීති** සකලස්ස ජාතිජරාමරණසොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසාදිභෙදස්ස දුක්ඛරාසිස්ස නිබ්බත්ති හොති. ඉති මහාපුරිසො සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිං අද්දස.

59. සමුදයො සමුදයොති ඛොති නිබ්බත්ති නිබ්බත්තීති ඛො. **පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසූති** න අනුස්සුතෙසු අස්සුතපුබ්බෙසු. **චක්ඛුං උදපාදීති**ආදීසු උදයදස්සනපඤ්ඤාවෙසා. දස්සනට්ඨෙන **චක්ඛු,** ඤාතකරණට්ඨෙන **ඤාණං,** පජානනට්ඨෙන **පඤ්ඤා,** නිබ්බිජ්ඣිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා උප්පන්නට්ඨෙන **විජ්ජා,** ඔභාසට්ඨෙන ච **ආලොකොති** වුත්තා. යථාහ – ‘‘චක්ඛුං උදපාදීති දස්සනට්ඨෙන. ඤාණං උදපාදීති ඤාතට්ඨෙන. පඤ්ඤා උදපාදීති පජානනට්ඨෙන. විජ්ජා උදපාදීති පටිවෙධට්ඨෙන. ආලොකො උදපාදීති ඔභාසට්ඨෙන. චක්ඛුධම්මො දස්සනට්ඨො අත්ථො. ඤාණධම්මො ඤාතට්ඨො අත්ථො. පඤ්ඤාධම්මො පජානනට්ඨො අත්ථො. විජ්ජාධම්මො පටිවෙධට්ඨො අත්ථො. ආලොකො ධම්මො ඔභාසට්ඨො අත්ථො’’ති (පටි. ම. 2.39). එත්තකෙහි පදෙහි කිං කථිතන්ති? ඉමස්මිං සති ඉදං හොතීති පච්චයසඤ්ජානනමත්තං කථිතං. අථවා වීථිපටිපන්නා තරුණවිපස්සනා කථිතාති.

61. **අධිගතො ඛො මයායන්ති** අධිගතො ඛො මෙ අයං. **මග්ගොති** විපස්සනාමග්ගො. **බොධායාති** චතුසච්චබුජ්ඣනත්ථාය, නිබ්බානබුජ්ඣනත්ථාය එව වා. අපි ච බුජ්ඣතීති **බොධි,** අරියමග්ගස්සෙතං නාමං, තදත්ථායාතිපි වුත්තං හොති. විපස්සනාමග්ගමූලකො හි අරියමග්ගොති. ඉදානි තං මග්ගං නියාතෙන්තො – **''යදිදං නාමරූපනිරොධාති**ආදිමාහ. එත්ථ ච **විඤ්ඤාණනිරොධොති**ආදීහි පච්චත්තපදෙහි නිබ්බානමෙව කථිතං. ඉති මහාපුරිසො සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අනිබ්බත්තිනිරොධං අද්දස.

62. **නිරොධො නිරොධොති ඛොති** අනිබ්බත්ති අනිබ්බත්තීති ඛො. **චක්ඛුන්ති**ආදීනි වුත්තත්ථානෙව. ඉධ පන සබ්බෙහෙව එතෙහි පදෙහි – ''ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොතී''ති නිරොධසඤ්ජානනමත්තමෙව කථිතං, අථවා වුට්ඨානගාමිනී බලවවිපස්සනා කථිතාති.

63. **අපරෙන සමයෙනාති** එවං පච්චයඤ්ච පච්චයනිරොධඤ්ච විදිත්වා තතො අපරභාගෙ. **උපාදානක්ඛන්ධෙසූති** උපාදානස්ස පච්චයභූතෙසු ඛන්ධෙසු. **උදයබ්බයානුපස්සීති** තමෙව පඨමං දිට්ඨං උදයඤ්ච වයඤ්ච අනුපස්සමානො. **විහාසීති** සිඛාපත්තං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනං වහන්තො විහරි. ඉදං කස්මා වුත්තං? සබ්බෙයෙව හි පූරිතපාරමිනො බොධිසත්තා පච්ඡිමභවෙ පුත්තස්ස ජාතදිවසෙ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජිත්වා පධානමනුයුඤ්ජිත්වා බොධිපල්ලඞ්කමාරුය්හ මාරබලං විධමිත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්ති, දුතියයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙන්ති, තතියයාමෙ පච්චයාකාරං සම්මසිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානතො උට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා උදයබ්බයවසෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි දිස්වා යාව ගොත්‍රභුඤාණා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගෙන සකලෙ බුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣන්ති. අයම්පි මහාපුරිසො පූරිතපාරමී. සො යථාවුත්තං සබ්බං අනුක්කමං කත්වා පච්ඡිමයාමෙ ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානතො උට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා වුත්තප්පකාරං උදයබ්බයවිපස්සනං ආරභි. තං දස්සෙතුං ඉදං වුත්තං.

තත්ථ **ඉති රූපන්ති** ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, ඉතො උද්ධං රූපං නත්ථීති රුප්පනසභාවඤ්චෙව භූතුපාදායභෙදඤ්ච ආදිං කත්වා ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානවසෙන අනවසෙසරූපපරිග්ගහො වුත්තො. **ඉති රූපස්ස සමුදයොති** ඉමිනා එවං පරිග්ගහිතස්ස රූපස්ස සමුදයදස්සනං වුත්තං. තත්ථ **ඉතීති** එවං සමුදයො හොතීති අත්ථො. තස්ස විත්ථාරො – ''අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, තණ්හාසමුදයා රූපසමුදයො, කම්මසමුදයා රූපසමුදයො, ආහාරසමුදයා රූපසමුදයොති, නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සතී''ති එවං වෙදිතබ්බො. අත්ථඞ්ගමෙපි ''අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො…පෙ…. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස නිරොධං පස්සතී''ති (පටි. ම. 1.50) අයමස්ස විත්ථාරො.

ඉති වෙදනාතිආදීසුපි අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, ඉතො උද්ධං වෙදනා නත්ථි. අයං සඤ්ඤා, ඉමෙ සඞ්ඛාරා, ඉදං විඤ්ඤාණං, එත්තකං විඤ්ඤාණං, ඉතො උද්ධං විඤ්ඤාණං නත්ථීති වෙදයිතසඤ්ජානනඅභිසඞ්ඛරණවිජානනසභාවඤ්චෙව සුඛාදිරූපසඤ්ඤාදි ඵස්සාදි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි භෙදඤ්ච ආදිං කත්වා ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානවසෙන අනවසෙසවෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණපරිග්ගහො වුත්තො. **ඉති වෙදනාය සමුදයොති**ආදීහි පන එවං පරිග්ගහිතානං වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණානං සමුදයදස්සනං වුත්තං. තත්‍රාපි **ඉතීති** එවං සමුදයො හොතීති අත්ථො. තෙසම්පි විත්ථාරො – ''අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො''ති (පටි. ම. 1.50) රූපෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – තීසු ඛන්ධෙසු ''ආහාරසමුදයා''ති අවත්වා ''ඵස්සසමුදයා''ති වත්තබ්බං. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ ''නාමරූපසමුදයා''ති අත්ථඞ්ගමපදම්පි තෙසංයෙව වසෙන යොජෙතබ්බං. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන උදයබ්බයවිනිච්ඡයො සබ්බාකාරපරිපූරො විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තො. **තස්ස පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු උදයබ්බයානුපස්සිනො විහරතොති** තස්ස විපස්සිස්ස බොධිසත්තස්ස ඉමෙසු රූපාදීසු පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සමපඤ්ඤාසලක්ඛණවසෙන උදයබ්බයානුපස්සිනො විහරතො යථානුක්කමෙන වඩ්ඪිතෙ විපස්සනාඤාණෙ අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣමානෙහි ආසවසඞ්ඛාතෙහි කිලෙසෙහි අනුපාදාය අග්ගහෙත්වාව චිත්තං විමුච්චති, තදෙතං මග්ගක්ඛණෙ විමුච්චති නාම, ඵලක්ඛණෙ විමුත්තං නාම; මග්ගක්ඛණෙ වා විමුත්තඤ්චෙව විමුච්චති ච, ඵලක්ඛණෙ විමුත්තමෙව.

එත්තාවතා ච මහාපුරිසො සබ්බබන්ධනා විප්පමුත්තො සූරියරස්මිසම්ඵුට්ඨමිව පදුමං සුවිකසිතචිත්තසන්තානො චත්තාරි මග්ගඤාණානි, චත්තාරි ඵලඤාණානි, චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං, පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං, ඡ අසාධාරණඤාණානි, සකලෙ ච බුද්ධගුණෙ හත්ථගතෙ කත්වා පරිපුණ්ණසඞ්කප්පො බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නොව –

''අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ගහකූටං විසඞ්ඛතං;
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති. (ධ. ප. 153, 154);

‘‘අයොඝනහතස්සෙව, ජලතො ජාතවෙදසො;
අනුපුබ්බූපසන්තස්ස, යථා න ඤායතෙ ගති.

එවං සම්මාවිමුත්තානං, කාමබන්ධොඝතාරිනං;
පඤ්ඤාපෙතුං ගති නත්ථි, පත්තානං අචලං සුඛ’’න්ති. (උදා. 80);

එවං මනසි කරොන්තො සරදෙ සූරියො විය, පුණ්ණචන්දො විය ච විරොචිත්ථාති.

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රහ්මයාචනකථාවණ්ණනා

64. තතියභාණවාරෙ **යංනූනාහං ධම්මං දෙසෙය්‍යන්**ති යදි පනාහං ධම්මං දෙසෙය්‍යං. අයං පන විතක්කො කදා උප්පන්නොති? බුද්ධභූතස්ස අට්ඨමෙ සත්තාහෙ. සො කිර බුද්ධො හුත්වා සත්තාහං බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසීදි, සත්තාහං බොධිපල්ලඞ්කං ඔලොකෙන්තො අට්ඨාසි, සත්තාහං රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමි, සත්තාහං රතනඝරෙ ධම්මං විචිනන්තො නිසීදි, සත්තාහං අජපාලනිග්‍රොධෙ නිසීදි, සත්තාහං මුචලින්දෙ නිසීදි, සත්තාහං රාජායතනෙ නිසීදි. තතො උට්ඨාය අට්ඨමෙ සත්තාහෙ පුන ආගන්ත්වා අජපාලනිග්‍රොධෙ නිසින්නමත්තස්සෙව සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො අයඤ්චෙව ඉතො අනන්තරො ච විතක්කො උප්පන්නොති.

තත්ථ **අධිගතො**ති පටිවිද්ධො. **ධම්මො**ති චතුසච්චධම්මො. **ගම්භීරො**ති උත්තානභාවපටික්ඛෙපවචනමෙතං. **දුද්දසො**ති ගම්භීරත්තාව දුද්දසො දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බො, න සක්කා සුඛෙන දට්ඨුං. දුද්දසත්තාව **දුරනුබොධො** දුක්ඛෙන අවබුජ්ඣිතබ්බො, න සක්කා සුඛෙන අවබුජ්ඣිතුං. **සන්තො**ති නිබ්බුතො. **පණීතො**ති අතප්පකො. ඉදං ද්වයං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය වුත්තං. **අතක්කාවචරො**ති තක්කෙන අවචරිතබ්බො ඔගාහිතබ්බො න හොති, ඤාණෙනෙව අවචරිතබ්බො. **නිපුණො**ති සණ්හො. **පණ්ඩිතවෙදනීයො**ති සම්මාපටිපදං පටිපන්නෙහි පණ්ඩිතෙහි වෙදිතබ්බො. **ආලයරාමා**ති සත්තා පඤ්චසු කාමගුණෙසු අල්ලීයන්ති, තස්මා තෙ ආලයාති වුච්චන්ති. අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතානි ආලයන්ති, තස්මා ආලයාති වුච්චන්ති. තෙහි ආලයෙහි රමන්තීති **ආලයරාමා.** ආලයෙසු රතාති **ආලයරතා.** ආලයෙසු සුට්ඨු මුදිතාති **ආලයසම්මුදිතා.** යථෙව හි සුසජ්ජිතං පුප්ඵඵලහරිතරුක්ඛාදිසම්පන්නං උය්‍යානං පවිට්ඨො රාජා තාය තාය සම්පත්තියා රමති, පමුදිතො ආමොදිතො හොති, න උක්කණ්ඨති, සායං නික්ඛමිතුං න ඉච්ඡති, එවමිමෙහිපි කාමාලයතණ්හාලයෙහි සත්තා රමන්ති, සංසාරවට්ටෙ පමුදිතා අනුක්කණ්ඨිතා වසන්ති. තෙන නෙසං භගවා දුවිධම්පි ආලයං උය්‍යානභූමිං විය දස්සෙන්තො – ‘‘ආලයරාමා’’තිආදිමාහ.

යදිදන්ති නිපාතො, තස්ස ඨානං සන්ධාය – ‘‘යං ඉද’’න්ති, පටිච්චසමුප්පාදං සන්ධාය – ‘‘යො අය’’න්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. **ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පාදො**ති ඉමෙසං පච්චයා ඉදප්පච්චයා, ඉදප්පච්චයා එව ඉදප්පච්චයතා, ඉදප්පච්චයතා ච සා පටිච්චසමුප්පාදො චාති ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පාදො. සඞ්ඛාරාදිපච්චයානං අවිජ්ජාදීනං එතං අධිවචනං. **සබ්බසඞ්ඛාරසමථො**තිආදි සබ්බං නිබ්බානමෙව. යස්මා හි තං ආගම්ම සබ්බසඞ්ඛාරවිප්ඵන්දිතානි සම්මන්ති වූපසම්මන්ති තස්මා – ‘‘සබ්බසඞ්ඛාරසමථො’’ති වුච්චති. යස්මා ච තං ආගම්ම සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා හොන්ති, සබ්බා තණ්හා ඛීයන්ති , සබ්බෙ කිලෙසරාගා විරජ්ජන්ති, සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා ‘‘සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හාක්ඛයො විරාගො නිරොධො’’ති වුච්චති. සා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං, ඵලෙන වා සද්ධිං කම්මං විනති සංසිබ්බතීති කත්වා වානන්ති වුච්චති. තතො වානතො නික්ඛන්තන්ති **නිබ්බානං. සො මමස්ස කිලමථො**ති යා අජානන්තානං දෙසනා නාම, සො මම කිලමථො අස්ස, සා මම විහෙසා අස්සාති අත්ථො. කායකිලමථො චෙව කායවිහෙසා ච අස්සාති වුත්තං හොති, චිත්තෙ පන උභයම්පෙතං බුද්ධානං නත්ථි.

65. **අපිස්සූ**ති අනුබ්‍රූහනත්ථෙ නිපාතො. සො – ‘‘න කෙවලං එතදහොසි, ඉමාපි ගාථා පටිභංසූ’’ති දීපෙති. **විපස්සින්**තිආදීසු විපස්සිස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සාති අත්ථො. **අනච්ඡරියා**ති අනුඅච්ඡරියා. **පටිභංසූ**ති පටිභානසඞ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස ගොචරා අහෙසුං, පරිවිතක්කයිතබ්බතං පාපුණිංසු.

කිච්ඡෙනාති දුක්ඛෙන, න දුක්ඛාය පටිපදාය. බුද්ධානඤ්හි චත්තාරොපි මග්ගා සුඛපටිපදාව හොන්ති. පාරමීපූරණකාලෙ පන සරාගසදොසසමොහස්සෙව සතො ආගතාගතානං යාචකානං අලඞ්කතපටියත්තං සීසං ඡින්දිත්වා ගලලොහිතං නීහරිත්වා සුඅඤ්ජිතානි අක්ඛීනි උප්පාටෙත්වා කුලවංසපදීපකං පුත්තං මනාපචාරිනිං භරියන්ති එවමාදීනි දෙන්තස්ස අඤ්ඤානි ච ඛන්තිවාදිසදිසෙසු අත්තභාවෙසු ඡෙජ්ජභෙජ්ජාදීනි පාපුණන්තස්ස ආගමනීයපටිපදං සන්ධායෙතං වුත්තං. **හලන්**ති එත්ථ හකාරො නිපාතමත්තො, අලන්ති අත්ථො. **පකාසිතුන්**ති දෙසෙතුං; එවං කිච්ඡෙන අධිගතස්ස ධම්මස්ස අලං දෙසෙතුං; කො අත්ථො දෙසිතෙනාති වුත්තං හොති. **රාගදොසපරෙතෙහී**ති රාගදොසඵුට්ඨෙහි රාගදොසානුගතෙහි වා.

පටිසොතගාමින්ති නිච්චාදීනං පටිසොතං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාසුභන්ති එවං ගතං චතුසච්චධම්මං. **රාගරත්තාති** කාමරාගෙන භවරාගෙන දිට්ඨිරාගෙන ච රත්තා. **න දක්ඛන්තීති** අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා අසුභන්ති ඉමිනා සභාවෙන න පස්සිස්සන්ති , තෙ අපස්සන්තෙ කො සක්ඛිස්සති එවං ගාහාපෙතුං? **තමොඛන්ධෙන ආවුටාති** අවිජ්ජාරාසිනා අජ්ඣොත්ථටා.

අප්පොස්සුක්කතායාති නිරුස්සුක්කභාවෙන, අදෙසෙතුකාමතායාති අත්ථො. කස්මා පනස්ස එවං චිත්තං නමි? නනු එස – ''මුත්තො මොචෙස්සාමි, තිණ්ණො තාරෙස්සාමි'',

> ''කිං මෙ අඤ්ඤාතවෙසෙන, ධම්මං සච්ඡිකතෙනිධ;
> සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, සන්තාරෙස්සං සදෙවක''න්ති.

පත්ථනං කත්වා පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පත්තොති. සච්චමෙතං, පච්චවෙක්ඛණානුභාවෙන පනස්ස එවං චිත්තං නමි. තස්ස හි සබ්බඤ්ඤුතං පත්වා සත්තානං කිලෙසගහනතං ධම්මස්ස ච ගම්භීරතං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සත්තානං කිලෙසගහනතා ච ධම්මගම්භීරතා ච සබ්බාකාරෙන පාකටා ජාතා. අථස්ස – ''ඉමෙ සත්තා කඤ්ජිකපුණ්ණලාබු විය තක්කභරිතචාටි විය වසාතෙලපීතපිලොතිකා විය අඤ්ජනමක්ඛිතහත්ථා විය කිලෙසභරිතා අතිසංකිලිට්ඨා රාගරත්තා දොසදුට්ඨා මොහමූළ්හා, තෙ කිං නාම පටිවිජ්ඣිස්සන්තී''ති චින්තයතො කිලෙසගහනපච්චවෙක්ඛණානුභාවෙනාපි එවං චිත්තං නමි.

''අයඤ්ච ධම්මො පථවීසන්ධාරකඋදකක්ඛන්ධො විය ගම්භීරො, පබ්බතෙන පටිච්ඡාදෙත්වා ඨපිතො සාසපො විය දුද්දසො, සතධා භින්නස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිපාදනං විය දුරනුබොධො, නනු මයා හි ඉමං ධම්මං පටිවිජ්ඣිතුං වායමන්තෙන අදින්නං දානං නාම නත්ථි, අරක්ඛිතං සීලං නාම නත්ථි, අපරිපූරිතා කාචි පාරමී නාම නත්ථි. තස්ස මෙ නිරුස්සාහං විය මාරබලං විධමන්තස්සාපි පථවී න කම්පිත්ථ, පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තස්සාපි න කම්පිත්ථ, මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙන්තස්සාපි න කම්පිත්ථ, පච්ඡිමයාමෙ පන පටිච්චසමුප්පාදං පටිවිජ්ඣන්තස්සෙව මෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ. ඉති මාදිසෙනාපි තික්ඛඤාණෙන කිච්ඡෙනෙවායං ධම්මො පටිවිද්ධො තං ලොකියමහාජනා කථං පටිවිජ්ඣිස්සන්තී''ති ධම්මගම්භීරතාපච්චවෙක්ඛණානුභාවෙනාපි එවං චිත්තං නමීති වෙදිතබ්බං.

අපිච බ්‍රහ්මුනා යාචිතෙ දෙසෙතුකාමතායපිස්ස එවං චිත්තං නමි. ජානාති හි භගවා – ''මම අප්පොස්සුක්කතාය චිත්තෙ නමමානෙ මං මහාබ්‍රහ්මා ධම්මදෙසනං යාචිස්සති, ඉමෙ ච සත්තා බ්‍රහ්මගරුකා, තෙ 'සත්ථා කිර ධම්මං න දෙසෙතුකාමො අහොසි, අථ නං මහාබ්‍රහ්මා යාචිත්වා දෙසාපෙසි, සන්තො වත භො ධම්මො, පණීතො වත භො ධම්මො'ති මඤ්ඤමානා සුස්සූසිස්සන්තී''ති. ඉමම්පිස්ස කාරණං පටිච්ච අප්පොස්සුක්කතාය චිත්තං නමි, නො ධම්මදෙසනායාති වෙදිතබ්බං.

66. **අඤ්ඤතරස්සාති** එත්ථ කිඤ්චාපි ''අඤ්ඤතරො''ති වුත්තං, අථ ඛො ඉමස්මිං චක්කවාළෙ ජෙට්ඨකමහාබ්‍රහ්මා එසොති වෙදිතබ්බො. **නස්සති වත භො ලොකොති** සො කිර ඉමං සද්දං තථා නිච්ඡාරෙසි, යථා දසසහස්සිලොකධාතුබ්‍රහ්මානො සුත්වා සබ්බෙ සන්නිපතිංසු. **යත්‍ර හි නාමාති** යස්මිං නාම ලොකෙ. **පුරතො පාතුරහොසීති** තෙහි දසහි බ්‍රහ්මසහස්සෙහි සද්ධිං පාතුරහොසි. **අප්පරජක්ඛජාතිකාති** පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්හි අප්පං පරිත්තං රාගදොසමොහරජං එතෙසං, එවං සභාවාති අප්පරජක්ඛජාතිකා. **අස්සවනතාති** අස්සවනතාය. **භවිස්සන්තීති** පුරිමබුද්ධෙසු දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුවසෙන කතාධිකාරා පරිපාකගතා පදුමානි විය සූරියරස්මිසම්ඵස්සං, ධම්මදෙසනංයෙව ආකඞ්ඛමානා චතුප්පදිකගාථාවසානෙ අරියභූමිං ඔක්කමනාරහා න එකො, න ද්වෙ, අනෙකසතසහස්සා ධම්මස්ස අඤ්ඤාතාරො භවිස්සන්තීති දස්සෙති.

69. **අජ්ඣෙසනන්ති** එවං තික්ඛත්තුං යාචනං. **බුද්ධචක්ඛුනාති** ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණෙන ච ආසයානුසයඤාණෙන ච. ඉමෙසඤ්හි ද්වින්නං ඤාණානං ''බුද්ධචක්ඛූ''ති නාමං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස ''සමන්තචක්ඛූ''ති, තිණ්ණං මග්ගඤාණානං ''ධම්මචක්ඛූ''ති. **අප්පරජක්ඛෙ**තිආදීසු යෙසං වුත්තනයෙනෙව පඤ්ඤාචක්ඛුම්හි රාගාදිරජං අප්පං, තෙ **අප්පරජක්ඛා.** යෙසං තං මහන්තං, තෙ **මහාරජක්ඛා.** යෙසං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි තික්ඛානි, තෙ **තික්ඛින්ද්‍රියා.** යෙසං තානි මුදූනි, තෙ **මුදින්ද්‍රියා.** යෙසං තෙයෙව සද්ධාදයො ආකාරා සුන්දරා, තෙ **ස්වාකාරා.** යෙ කථිතකාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති, සුඛෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතුං, තෙ **සුවිඤ්ඤාපයා.** යෙ පරලොකඤ්චෙව වජ්ජඤ්ච භයතො පස්සන්ති, තෙ **පරලොකවජ්ජභයදස්සාවිනො** නාම.

අයං පනෙත්ථ පාළි – ''සද්ධො පුග්ගලො අප්පරජක්ඛො, අස්සද්ධො පුග්ගලො මහාරජක්ඛො.... ආරද්ධවීරියො...පෙ.... කුසීතො... උපට්ඨිතස්සති... මුට්ඨස්සති... සමාහිතො... අසමාහිතො... පඤ්ඤවා... දුප්පඤ්ඤො පුග්ගලො මහාරජක්ඛො. තථා සද්ධො පුග්ගලො තික්ඛින්ද්‍රියො...පෙ.... පඤ්ඤවා පුග්ගලො පරලොකවජ්ජභයදස්සාවී, දුප්පඤ්ඤො පුග්ගලො න පරලොකවජ්ජභයදස්සාවී. **ලොකොති** ඛන්ධලොකො, ධාතුලොකො, ආයතනලොකො, සම්පත්තිභවලොකො, විපත්තිභවලොකො, සම්පත්තිසම්භවලොකො, විපත්තිසම්භවලොකො. එකො ලොකො – සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා. ද්වෙ ලොකා – නාමඤ්ච රූපඤ්ච. තයො

ලොකා – තිස්සො වෙදනා. චත්තාරො ලොකා – චත්තාරො ආහාරා. පඤ්ච ලොකා – පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඡ ලොකා – ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි. සත්ත ලොකා – සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. අට්ඨ ලොකා – අට්ඨ ලොකධම්මා. නව ලොකා – නව සත්තාවාසා. දස ලොකා – දසායතනානි. ද්වාදස ලොකා – ද්වාදසායතනානි. අට්ඨාරස ලොකා – අට්ඨාරස ධාතුයො. **වජ්ජන්ති** සබ්බෙ කිලෙසා වජ්ජං, සබ්බෙ දුච්චරිතා වජ්ජං, සබ්බෙ අභිසඞ්ඛාරා වජ්ජං, සබ්බෙ භවගාමිකම්මා වජ්ජං. ඉති ඉමස්මිඤ්ච ලොකෙ ඉමස්මිඤ්ච වජ්ජෙ තිබ්බා භයසඤ්ඤා පච්චුපට්ඨිතා හොති, සෙය්‍යථාපි උක්ඛිත්තාසිකෙ වධකෙ . ඉමෙහි පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි ජානාති පස්සති අඤ්ඤාති පටිවිජ්ඣති, ඉදං තථාගතස්ස ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තෙ ඤාණ''න්ති (පටි. ම. 1.112).

උප්පලිනියන්ති උප්පලවනෙ. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **අන්තොනිමුග්ගපොසීනී**ති යානි අඤ්ඤානිපි පදුමානි අන්තොනිමුග්ගානෙව පොසයන්ති. **උදකං අච්චුග්ගම්ම ඨිතානී**ති උදකං අතික්කමිත්වා ඨිතානි. තත්ථ යානි අච්චුග්ගම්ම ඨිතානි, තානි සූරියරස්මිසම්ඵස්සං ආගමයමානානි ඨිතානි අජ්ජ පුප්ඵනකානි. යානි සමොදකං ඨිතානි, තානි ස්වෙ පුප්ඵනකානි. යානි උදකානුග්ගතානි අන්තොඋදකපොසීනි, තානි තතියදිවසෙ පුප්ඵනකානි. උදකා පන අනුග්ගතානි අඤ්ඤානිපි සරොජඋප්පලාදීනි නාම අත්ථි, යානි නෙව පුප්ඵිස්සන්ති, මච්ඡකච්ඡපභක්ඛානෙව භවිස්සන්ති, තානි පාළිං නාරුළ්හානි. ආහරිත්වා පන දීපෙතබ්බානීති දීපිතානි. යථෙව හි තානි චතුබ්බිධානි පුප්ඵානි, එවමෙව උග්ඝටිතඤ්ඤූ, විපඤ්චිතඤ්ඤූ, නෙය්‍යො, පදපරමොති චත්තාරො පුග්ගලා. තත්ථ යස්ස පුග්ගලස්ස සහ උදාහටවෙලාය ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **උග්ඝටිතඤ්ඤූ.** යස්ස පුග්ගලස්ස සඞ්ඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **විපඤ්චිතඤ්ඤූ.** යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දෙසතො පරිපුච්ඡතො යොනිසො මනසිකරොතො කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **නෙය්‍යො.** යස්ස පුග්ගලස්ස බහුම්පි සුණතො බහුම්පි භණතො බහුම්පි ගණ්හතො බහුම්පි ධාරයතො බහුම්පි වාචයතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **පදපරමො** (පු. ප. 148, 149, 150, 151).

තත්ථ භගවා උප්පලවනාදිසදිසං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙන්තො – ''අජ්ජ පුප්ඵනකානි විය උග්ඝටිතඤ්ඤූ, ස්වෙ පුප්ඵනකානි විය විපඤ්චිතඤ්ඤූ, තතියදිවසෙ පුප්ඵනකානි විය නෙය්‍යො, මච්ඡකච්ඡපභක්ඛානි විය පදපරමො''ති අද්දස. පස්සන්තො ච – ''එත්තකා අප්පරජක්ඛා, එත්තකා මහාරජක්ඛා. තත්‍රාපි එත්තකා උග්ඝටිතඤ්ඤූ''ති එවං සබ්බාකාරතො අද්දස. තත්ථ තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ භගවතො ධම්මදෙසනා අත්ථං සාධෙති, පදපරමානං අනාගතෙ වාසනත්ථාය හොති.

අථ භගවා ඉමෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං අත්ථාවහං ධම්මදෙසනං විදිත්වා දෙසෙතුකම්‍යතං උප්පාදෙත්වා පුන තෙ සබ්බෙසුපි තීසු භවෙසු සබ්බෙ සත්තෙ භබ්බාභබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකාසි. යෙ සන්ධාය වුත්තං – ''යෙ තෙ සත්තා කම්මාවරණෙන සමන්නාගතා, විපාකාවරණෙන සමන්නාගතා, කිලෙසාවරණෙන සමන්නාගතා, අස්සද්ධා අච්ඡන්දිකා දුප්පඤ්ඤා අභබ්බා නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං, ඉමෙ තෙ සත්තා අභබ්බා. කතමෙ සත්තා භබ්බා? යෙ තෙ සත්තා න කම්මාවරණෙන…පෙ.…ඉමෙ තෙ සත්තා භබ්බා''ති (විභ. 827; පටි. ම. 1.114).

තත්ථ සබ්බෙපි අභබ්බපුග්ගලෙ පහාය භබ්බපුග්ගලෙයෙව ඤාණෙන පරිග්ගහෙත්වා – ''එත්තකා රාගචරිතා, එත්තකා දොසමොහවිතක්කසද්ධාබුද්ධිචරිතා''ති ඡ කොට්ඨාසෙ අකාසි. එවං කත්වා – ''ධම්මං දෙසෙස්සාමී''ති චින්තෙසි . බ්‍රහ්මා තං ඤත්වා සොමනස්සජාතො භගවන්තං ගාථාහි අජ්ඣභාසි. ඉදං සන්ධාය – ''අථ ඛො සො, භික්ඛවෙ, මහාබ්‍රහ්මා''තිආදි වුත්තං.

70. තත්ථ **අජ්ඣභාසී**ති අධිඅභාසි, අධිකිච්ච ආරබ්භ අභාසීති අත්ථො.

සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතොති සෙලමයෙ එකග්ඝනෙ පබ්බතමුද්ධනි යථාඨිතොව, න හි තත්ථ ඨිතස්ස දස්සනත්ථං ගීවුක්ඛිපනපසාරණාදිකිච්චං අත්ථි. **තථූපමන්**ති තප්පටිභාගං සෙලපබ්බතූපමං. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො, යථා සෙලපබ්බතමුද්ධනි යථාඨිතොව චක්ඛුමා පුරිසො සමන්තතො ජනතං පස්සෙය්‍ය, තථා ත්වම්පි සුමෙධ, සුන්දරපඤ්ඤසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සමන්තචක්ඛු භගවා ධම්මමයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුය්හ සයං අපෙතසොකො සොකාවතිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතං ජනතං අපෙක්ඛස්සු, උපධාරය උපපරික්ඛ.

අයමෙත්ථ අධිප්පායො – යථා හි පබ්බතපාදෙ සමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළීසු කුටිකායො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජාලෙය්‍යුං. චතුරඞ්ගසමන්නාගතඤ්ච අන්ධකාරං අස්ස. අථස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ ඨත්වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං, න කෙදාරපාළියො, න කුටියො, න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යුං, කුටිකාසු පන අග්ගිජාලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍ය. එවං ධම්මපාසාදමාරුය්හ සත්තනිකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා, තෙ එකවිහාරෙ දක්ඛිණජාණුපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධචක්ඛුස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති, රත්තිං ඛිත්තසරා විය හොන්ති. යෙ පන කතකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා, තෙ තස්ස දූරෙ ඨිතාපි ආපාථං ආගච්ඡන්ති, සො අග්ගි විය හිමවන්තපබ්බතො විය ච. වුත්තම්පි චෙතං –

''දූරෙ සන්තො පකාසෙන්ති, හිමවන්තොව පබ්බතො;
අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං ඛිත්තා යථා සරා''ති. (ධ. ප. 304);

උට්ඨෙහීති භගවතො ධම්මදෙසනත්ථං චාරිකචරණං යාචන්තො භණති. **වීරාති**ආදීසු භගවා වීරියවන්තතාය **වීරො,** දෙවපුත්තමච්චුකිලෙසමාරානං විජිතත්තා **විජිතසඞ්ගාමො,** ජාතිකන්තාරාදිනිත්ථරණත්ථාය වෙනෙය්‍යසත්ථවාහනසමත්ථතාය **සත්ථවාහො,** කාමච්ඡන්දඉණස්ස අභාවතො **අණණොති** වෙදිතබ්බො.

71. අපාරුතාති විවටා. **අමතස්ස ද්වාරාති** අරියමග්ගො. සො හි අමතසඞ්ඛාතස්ස නිබ්බානස්ස ද්වාරං. සො මයා විවරිත්වා ඨපිතොති දස්සෙති. **පමුඤ්චන්තු සද්ධන්ති** සබ්බෙ අත්තනො සද්ධං පමුඤ්චන්තු විස්සජ්ජෙන්තු. පච්ඡිමපදද්වයෙ අයමත්ථො, අහඤ්හි අත්තනො පගුණං සුප්පවත්තිතම්පි ඉමං පණීතං උත්තමං ධම්මං කායවාචාකිලමථසඤ්ඤී හුත්වා න භාසිං, ඉදානි පන සබ්බෙ ජනා සද්ධාභාජනං උපනෙන්තු, පූරෙස්සාමි තෙසං සඞ්කප්පන්ති.

අග්ගසාවකයුගවණ්ණනා

73. බොධිරුක්ඛමූලෙති බොධිරුක්ඛස්ස අවිදූරෙ අජපාලනිග්‍රොධෙ අන්තරහිතොති අත්ථො. **ඛෙමෙ මිගදායෙති** ඉසිපතනං තෙන සමයෙන ඛෙමං නාම උය්‍යානං හොති, මිගානං පන අභයවාසත්ථාය දින්නත්තා මිගදායොති වුච්චති. තං සන්ධාය වුත්තං – ''ඛෙමෙ මිගදායෙ''ති. යථා ච විපස්සී භගවා, එවං අඤ්ඤෙපි බුද්ධා පඨමං ධම්මදෙසනත්ථාය ගච්ඡන්තා ආකාසෙන ගන්ත්වා තත්ථෙව ඔතරන්ති. අම්හාකං පන භගවා උපකස්ස ආජීවකස්ස උපනිස්සයං දිස්වා – ''උපකො ඉමං අද්ධානං පටිපන්නො, සො මං දිස්වා සල්ලපිත්වා ගමිස්සති. අථ පුන නිබ්බින්දන්තො ආගම්ම අරහත්තං සච්ඡිකරිස්සතී''ති ඤත්වා අට්ඨාරසයොජනමග්ගං පදසාව අගමාසි. **දායපාලං ආමන්තෙසීති** දිස්වාව පුනප්පුනං ඔලොකෙත්වා – ''අය්‍යො නො, භන්තෙ, ආගතො''ති වත්වා උපගතං ආමන්තෙසි.

75-6. අනුපුබ්බිං කථන්ති දානකථං, දානානන්තරං සීලං, සීලානන්තරං සග්ගං, සග්ගානන්තරං මග්ගන්ති එවං අනුපටිපාටිකථං කථෙසි. තත්ථ **දානකථන්ති** ඉදං දානං නාම සුඛානං නිදානං, සම්පත්තීනං මූලං, භොගානං පතිට්ඨා, විසමගතස්ස තාණං ලෙණං ගති පරායණං, ඉධලොකපරලොකෙසු දානසදිසො අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං නත්ථි. ඉදඤ්හි අවස්සයට්ඨෙන රතනමයසීහාසනසදිසං, පතිට්ඨානට්ඨෙන මහාපථවීසදිසං, ආරම්මණට්ඨෙන ආලම්බනරජ්ජුසදිසං. ඉදඤ්හි දුක්ඛනිත්ථරණට්ඨෙන නාවා, සමස්සාසනට්ඨෙන සඞ්ගාමසූරො, භයපරිත්තාණට්ඨෙන සුසඞ්ඛතනගරං, මච්ඡෙරමලාදීහි අනුපලිත්තට්ඨෙන පදුමං, තෙසං නිදහනට්ඨෙන අග්ගි, දුරාසදට්ඨෙන ආසීවිසො, අසන්තාසනට්ඨෙන සීහො, බලවන්තට්ඨෙන හත්ථී, අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙන සෙතඋසභො, ඛෙමන්තභූමිසම්පාපනට්ඨෙන වලාහකඅස්සරාජා. දානඤ්හි ලොකෙ සක්කසම්පත්තිං මාරසම්පත්තිං බ්‍රහ්මසම්පත්තිං චක්කවත්තිසම්පත්තිං සාවකපාරමිඤාණං පච්චෙකබොධිඤාණං අභිසම්බොධිඤාණං දෙතීති එවමාදිදානගුණපටිසංයුත්තං කථං.

යස්මා පන දානං දදන්තො සීලං සමාදාතුං සක්කොති, තස්මා තදනන්තරං සීලකථං කථෙසි. **සීලකථන්ති** සීලං නාමෙතං අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං. ඉධලොකපරලොකසම්පත්තීනඤ්හි සීලසදිසො අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං නත්ථි, සීලසදිසො අලඞ්කාරො නත්ථි, සීලපුප්ඵසදිසං පුප්ඵං නත්ථි, සීලගන්ධසදිසො ගන්ධො නත්ථි, සීලාලඞ්කාරෙන හි අලඞ්කතං සීලකුසුමපිළන්ධනං සීලගන්ධානුලිත්තං සදෙවකොපි ලොකො ඔලොකෙන්තො තිත්තිං න ගච්ඡතීති එවමාදිසීලගුණපටිසංයුත්තං කථං.

ඉදං පන සීලං නිස්සාය අයං සග්ගො ලබ්භතීති දස්සෙතුං සීලානන්තරං සග්ගකථං කථෙසි. **සග්ගකථන්ති** අයං සග්ගො නාම ඉට්ඨො කන්තො මනාපො, නිච්චමෙත්ථ කීළා, නිච්චං සම්පත්තියො ලබ්භන්ති, චාතුමහාරාජිකා දෙවා නවුතිවස්සසතසහස්සානි දිබ්බසුඛං දිබ්බසම්පත්තිං පටිලභන්ති, තාවතිංසා තිස්සො ච වස්සකොටියො සට්ඨි ච වස්සසතසහස්සානීති එවමාදිසග්ගගුණපටිසංයුත්තං කථං. සග්ගසම්පත්තිං කථයන්තානඤ්හි බුද්ධානං මුඛං නප්පහොති. වුත්තම්පි චෙතං – ''අනෙකපරියායෙන ඛො අහං, භික්ඛවෙ, සග්ගකථං කථෙය්‍ය''න්තිආදි.

එවං සග්ගකථාය පලොභෙත්වා පුන හත්ථිං අලඞ්කරිත්වා තස්ස සොණ්ඩං ඡින්දන්තො විය – ''අයම්පි සග්ගො අනිච්චො අද්ධුවො, න එත්ථ ඡන්දරාගො කාතබ්බො''ති දස්සනත්ථං – ''අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියේ‍යා''තිආදිනා (ම. නි. 1.235; 2.42) නයෙන කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසං කථෙසි. තත්ථ **ආදීනවොති** දොසො. **ඔකාරොති** අවකාරො ලාමකභාවො. **සංකිලෙසොති** තෙහි සත්තානං සංසාරෙ සංකිලිස්සනං. යථාහ – ''කිලිස්සන්ති වත භො සත්තා''ති (ම. නි. 2.351). එවං කාමාදීනවෙන තජ්ජෙත්වා **නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පකාසෙසි,** පබ්බජ්ජාය ගුණං පකාසෙසීති අත්ථො. සෙසං අම්බට්ඨසුත්තවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව උත්තානත්ථමෙව.

77. අලත්ථුන්ති කථං අලත්ථුං? එහිභික්ඛුභාවෙන. භගවා කිර තෙසං ඉද්ධිමයපත්තචීවරස්සූපනිස්සයං ඔලොකෙන්තො අනෙකාසු ජාතීසු චීවරදානාදීනි දිස්වා **එථ භික්ඛවොති**ආදිමාහ . තෙ තාවදෙව භණ්ඩූ කාසායවසනා අට්ඨහි භික්ඛුපරික්ඛාරෙහි සරීරපටිමුක්කෙහෙව වස්සසතිකත්ථෙරා විය භගවන්තං නමස්සමානාව නිසීදිංසු.

සන්දස්සෙසීතිආදීසු ඉධලොකත්ථං සන්දස්සෙසි, පරලොකත්ථං සන්දස්සෙසි. ඉධලොකත්ථං දස්සෙන්තො අනිච්චන්ති දස්සෙසි, දුක්ඛන්ති දස්සෙසි, අනත්තාති දස්සෙසි, ඛන්ධෙ දස්සෙසි, ධාතුයො දස්සෙසි, ආයතනානි දස්සෙසි, පටිච්චසමුප්පාදං දස්සෙසි, රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං දස්සෙන්තො පඤ්ච ලක්ඛණානි දස්සෙසි, තථා වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං, තථා වයං දස්සෙන්තොපි උදයබ්බයවසෙන පඤ්ඤාසලක්ඛණානි දස්සෙසි, පරලොකත්ථං දස්සෙන්තො නිරයං දස්සෙසි, තිරච්ඡානයොනිං, පෙත්තිවිසයං, අසුරකායං, තිණ්ණං කුසලානං විපාකං, ඡන්නං දෙවලොකානං, නවන්නං බ්‍රහ්මලොකානං සම්පත්තිං දස්සෙසි.

සමාදපෙසීති චතුපාරිසුද්ධිසීලතෙරසධුතඞ්ගදසකථාවත්ථුආදිකෙ කල්‍යාණධම්මෙ ගණ්හාපෙසි.

සමුත්තෙජෙසීති සුට්ඨු උත්තෙජෙසි, අබ්භුස්සාහෙසි. ඉධලොකත්ථඤ්චෙව පරලොකත්ථඤ්ච තාසෙත්වා තාසෙත්වා අධිගතං විය කත්වා කථෙසි. ද්වත්තිංසකම්මකාරණපඤ්චවීසතිමහාභයප්පභෙදඤ්හි ඉධලොකත්ථං බුද්ධෙ භගවති තාසෙත්වා තාසෙත්වා කථයන්තෙ පච්ඡාබාහං, ගාළ්හබන්ධනං බන්ධිත්වා චාතුමහාපථෙ පහාරසතෙන තාළෙත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නියාමානො විය ආඝාතනභණ්ඩිකාය ඨපිතසීසො විය සූලෙ උත්තාසිතො විය මත්තහත්ථිනා මද්දියමානො විය ච සංවිග්ගො හොති. පරලොකත්ථඤ්ච කථයන්තෙ නිරයාදීසු නිබ්බත්තො විය දෙවලොකසම්පත්තිං අනුභවමානො විය ච හොති.

සම්පහංසෙසීති පටිලද්ධගුණෙන චොදෙසි, මහානිසංසං කත්වා කථෙසීති අත්ථො.

සඞ්ඛාරානං ආදීනවන්ති හෙට්ඨා පඨමමග්ගාධිගමත්ථං කාමානං ආදීනවං කථෙසි, ඉධ පන උපරිමග්ගාධිගමත්ථං – ‘‘අනිච්චා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛාරා අද්ධුවා අනස්සාසිකා, යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, අලමෙව සබ්බසඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දිතුං අලං විරජ්ජිතුං අලං විමුච්චිතු’’න්තිආදිනා (අ. නි. 7.66; සං. නි. 2.134) නයෙන සඞ්ඛාරානං ආදීනවඤ්ච ලාමකභාවඤ්ච තප්පච්චයඤ්ච කිලමථං පකාසෙසි. යථා ච තත්ථ නෙක්ඛම්මෙ, එවමිධ – ‘‘සන්තමිදං, භික්ඛවෙ, නිබ්බානං නාම පණීතං තාණං ලෙණ’’න්තිආදිනා නයෙන නිබ්බානෙ ආනිසංසං පකාසෙසි.

මහාජනකායපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

78. **මහාජනකායොති** තෙසංයෙව ද්වින්නං කුමාරානං උපට්ඨාකජනකායොති.

80. **භගවන්තං සරණං ගච්ඡාම, ධම්මඤ්චාති** සඞ්ඝස්ස අපරිපුණ්ණත්තා ද්වෙවාචිකමෙව සරණමගමංසු.

81. **අලත්ථුන්ති** පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව එහිභික්ඛුභාවෙනෙව අලත්ථුං. ඉතො අනන්තරෙ පබ්බජිතවාරෙපි එසෙව නයො.

චාරිකාඅනුජානනවණ්ණනා

85. **පරිවිතක්කො උදපාදීති** කදා උදපාදි? සම්බොධිතො සත්ත සංවච්ඡරානි සත්ත මාසෙ සත්ත දිවසෙ අතික්කමිත්වා උදපාදි. භගවා කිර පිතුසඞ්ගහං කරොන්තො විහාසි. රාජාපි චින්තෙසි – ‘‘මය්හං ජෙට්ඨපුත්තො නික්ඛමිත්වා බුද්ධො ජාතො, දුතියපුත්තො මෙ නික්ඛමිත්වා අග්ගසාවකො ජාතො, පුරොහිතපුත්තො දුතියඅග්ගසාවකො, ඉමෙ ච අවසෙසා භික්ඛූ ගිහිකාලෙපි මය්හං පුත්තමෙව පරිවාරෙත්වා විචරිංසු. ඉමෙ සබ්බෙ ඉදානිපි මය්හංයෙව භාරො, අහමෙව ච නෙ චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහිස්සාමි, අඤ්ඤෙසං ඔකාසං න දස්සාමී’’ති විහාරද්වාරකොට්ඨකතො පට්ඨාය යාව රාජගෙහද්වාරා උභයතො ඛදිරපාකාරං කාරාපෙත්වා කිලඤ්ජෙහි ඡාදාපෙත්වා වත්ථෙහි පටිච්ඡාදාපෙත්වා උපරි ච ඡාදාපෙත්වා සුවණ්ණතාරකවිචිත්තං සමොලම්බිතතාලක්ඛන්ධමත්තං විවිධපුප්ඵදාමවිතානං කාරාපෙත්වා හෙට්ඨා භූමියං චිත්තත්ථරණෙහි සන්ථරාපෙත්වා අන්තො උභොසු පස්සෙසු මාලාවච්ඡකෙ පුණ්ණඝටෙ, සකලමග්ගවාසත්ථාය ච ගන්ධන්තරෙ පුප්ඵානි පුප්ඵන්තරෙ ගන්ධෙ ච ඨපාපෙත්වා භගවතො කාලං ආරොචාපෙසි.

භගවා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො අන්තොසාණියාව රාජගෙහංගන්ත්වා භත්තකිච්චං කත්වා විහාරං පච්චාගච්ඡති. අඤ්ඤො කොචි දට්ඨුම්පි න ලභති, කුතො පන භික්ඛං වා දාතුං, පූජං වා කාතුං, ධම්මං වා සොතුං. නාගරා චින්තෙසුං – ‘‘අජ්ජ සත්ථු ලොකෙ උප්පන්නස්ස සත්තමාසාධිකානි සත්තසංවච්ඡරානි, මයඤ්ච දට්ඨුම්පි න ලභාම, පගෙව භික්ඛං වා දාතුං, පූජං වා කාතුං, ධම්මං වා සොතුං. රාජා – ‘මය්හමෙව බුද්ධො, මය්හමෙව ධම්මො, මය්හමෙව සඞ්ඝො’ති මමායිත්වා සයමෙව උපට්ඨහි. සත්ථා ච උප්පජ්ජමානො සදෙවකස්ස ලොකස්ස අත්ථාය හිතාය උප්පන්නො. න හි රඤ්ඤොයෙව නිරයො උණ්හො අස්ස, අඤ්ඤෙසං නීලුප්පලවනසදිසො. තස්මා රාජානං වදාම. සචෙ නො සත්ථාරං දෙති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො චෙ දෙති, රඤ්ඤා සද්ධිං යුජ්ඣිත්වාපි සඞ්ඝං ගහෙත්වා දානාදීනි පුඤ්ඤානි කරොම. න සක්කා ඛො පන සුද්ධනාගරෙහෙව එවං කාතුං, එකං ජෙට්ඨපුරිසම්පි ගණ්හාමා’’ති.

තෙ සෙනාපතිං උපසඞ්කමිත්වා තස්සෙතමත්ථං ආරොචෙත්වා – ‘‘සාමි, කිං අම්හාකං පක්ඛො හොසි, උදාහු රඤ්ඤො’’ති ආහංසු. සො – ‘‘අහං තුම්හාකං පක්ඛො හොමි, අපි ච ඛො පන පඨමදිවසො මය්හං දාතබ්බො’’ති. තෙ සම්පටිච්ඡිංසු. සො රාජානං උපසඞ්කමිත්වා – ‘‘නාගරා, දෙව, තුම්හාකං කුපිතා’’ති ආහ. කිමත්ථං තාතාති? සත්ථාරං කිර තුම්හෙයෙව උපට්ඨහථ, අම්හෙ න ලභාමාති. සචෙ ඉදානිපි ලභන්ති, න කුප්පන්ති, අලභන්තා තුම්හෙහි සද්ධිං යුජ්ඣිතුකාමා දෙවාති. යුජ්ඣාමි, තාත, නාහං භික්ඛුසඞ්ඝං දෙමීති. දෙව තුම්හාකං දාසා තුම්හෙහි සද්ධිං යුජ්ඣාමාති වදන්ති, තුම්හෙ කං ගණ්හිත්වා යුජ්ඣිස්සථාති? නනු ත්වං සෙනාපතීති? නාගරෙහි විනා න සමත්ථො අහං දෙවාති. තතො රාජා – ‘‘බලවන්තො නාගරා, සෙනාපතිපි තෙසඤ්ඤෙව පක්ඛො’’ති ඤත්වා ‘‘අඤ්ඤානිපි සත්තමාසාධිකානි සත්තසංවච්ඡරානි මය්හං භික්ඛුසඞ්ඝං දදන්තූ’’ති ආහ. නාගරා න සම්පටිච්ඡිංසු. රාජා – ‘‘ඡ වස්සානි, පඤ්ච, චත්තාරි, තීණි, ද්වෙ, එකවස්ස’’න්ති හාපෙසි. එවං හාපෙන්තෙපි න සම්පටිච්ඡිංසු. අඤ්ඤෙ සත්ත දිවසෙ යාචි. නාගරා – ‘‘අතිකක්ඛළං දානි රඤ්ඤා සද්ධිං කාතුං න වට්ටතී’’ති අනුජානිංසු.

රාජා සත්තමාසාධිකානං සත්තන්නං සංවච්ඡරානං සජ්ජිතං දානමුඛං සත්තන්නමෙව දිවසානං විස්සජ්ජෙත්වා ඡ දිවසෙ කෙසඤ්චි අපස්සන්තානංයෙව දානං දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ නාගරෙ පක්කොසාපෙත්වා – ‘‘සක්ඛිස්සථ, තාත, එවරූපං දානං දාතු’’න්ති ආහ. තෙපි – ‘‘නනු අම්හෙයෙව නිස්සාය තං දෙවස්ස උප්පන්න’’න්ති වත්වා – ‘‘සක්ඛිස්සාමා’’ති ආහංසු. රාජා පිට්ඨිහත්ථෙන අස්සූනි පුඤ්ඡමානො භගවන්තං වන්දිත්වා – ‘‘භන්තෙ, අහං අට්ඨසට්ඨිභික්ඛුසතසහස්සං අඤ්ඤස්ස වාරං අකත්වා යාවජීවං චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහිස්සාමීති චින්තෙසිං. නාගරා න දානි මෙ අනුඤ්ඤාතා, නාගරා හි ‘මයං දානං දාතුං න ලභාමා’ති කුප්පන්ති. භගවා ස්වෙ පට්ඨාය තෙසං අනුග්ගහං කරොථා’’ති ආහ.

අථ දුතියදිවසෙ සෙනාපති මහාදානං සජ්ජෙත්වා – ‘‘අජ්ජ යථා අඤ්ඤො කොචි එකභික්ඛම්පි න දෙති, එවං රක්ඛථා’’ති සමන්තා පුරිසෙ ඨපෙසි. තං දිවසං සෙට්ඨිභරියා රොදමානා ධීතරං ආහ – ‘‘සචෙ, අම්ම, තව පිතා ජීවෙය්‍ය, අජ්ජාහං පඨමං දසබලං භොජෙය්‍යා’’න්ති . සා තං ආහ – ‘‘අම්ම, මා චින්තයි, අහං තථා කරිස්සාමි යථා බුද්ධප්පමුඛො භික්ඛුසඞ්ඝො පඨමං අම්හාකං භික්ඛං පරිභුඤ්ජිස්සතී’’ති. තතො සතසහස්සග්ඝනිකාය සුවණ්ණපාතියා නිරුදකපායාසස්ස පූරෙත්වා සප්පිමධුසක්කරාදීහි අභිසඞ්ඛරිත්වා අඤ්ඤාය පාතියා පටිකුජ්ජිත්වා තං සුමනමාලාගුළෙහි පරික්ඛිපිත්වා මාලාගුළසදිසං කත්වා භගවතො ගාමං පවිසනවෙලාය සයමෙව උක්ඛිපිත්වා දාසිගණපරිවුතා නගරා නික්ඛමි. අන්තරාමග්ගෙ සෙනාපතිඋපට්ඨාකා – ‘‘අම්ම, මා ඉතො අගමා’’ති වදන්ති. මහාපුඤ්ඤා නාම මනාපකථා හොන්ති, න ච තෙසං පුනප්පුනං භණන්තානං කථා පටික්ඛිපිතුං සක්කා හොති. සා – ‘‘චූළපිතා මහාපිතා මාතුලා කිස්ස තුම්හෙ ගන්තුං න දෙථා’’ති ආහ. සෙනාපතිනා – ‘‘අඤ්ඤස්ස කස්සචි ඛාදනීයභොජනීයං දාතුං මා දෙථා’’ති ඨපිතම්හ අම්මාති. කිං පන මෙ හත්ථෙ ඛාදනීයං භොජනීයං පස්සථාති? මාලාගුළං පස්සාමාති . කිං තුම්හාකං සෙනාපති මාලාගුළපූජම්පි කාතුං න දෙතීති? දෙති, අම්මාති. තෙන හි, අපෙථ, අපෙථාති භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා මාලාගුළං ගණ්හාපෙථ භගවාති ආහ. භගවා එකං සෙනාපතිස්සුපට්ඨාකං ඔලොකෙත්වා මාලාගුළං ගණ්හාපෙසි. සා භගවන්තං වන්දිත්වා – ‘‘භගවා, භවාභවෙ නිබ්බත්තියං මෙ සති පරිතස්සනජීවිතං නාම මා හොතු, අයං සුමනමාලා විය නිබ්බත්තනිබ්බත්තට්ඨානෙ පියාව හොමි, නාමෙන ච සුමනා යෙවා’’ති පත්ථනං කත්වා සත්ථාරා – ‘‘සුඛිනී හොහී’’ති වුත්තා වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි.

භගවා සෙනාපතිස්ස ගෙහං ගන්ත්වා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදි. සෙනාපති යාගුං ගහෙත්වා උපගඤ්ඡි, සත්ථා පත්තං පිදහි. නිසින්නො, භන්තෙ, භික්ඛුසඞ්ඝොති. අත්ථි නො එකො අන්තරා පිණ්ඩපාතො ලද්ධොති. සො මාලං අපනෙත්වා පිණ්ඩපාතං අද්දස. චූළුපට්ඨාකො ආහ – ‘‘සාමි, මාලාති මං වත්වා මාතුගාමො වඤ්චෙසී’’ති. පායාසො භගවන්තං ආදිං කත්වා සබ්බෙසං භික්ඛූනං පහොති. සෙනාපතිපි අත්තනො දෙය්‍යධම්මං අදාසි. සත්ථා භත්තකිච්චං කත්වා මඞ්ගලං වත්වා පක්කාමි. සෙනාපති – ‘‘කා නාම සා පිණ්ඩපාතමදාසී’’ති පුච්ඡි. සෙට්ඨිධීතා, සාමීති. සප්පඤ්ඤා සා ඉත්ථී, එවරූපාය ඝරෙ වසන්තියා පුරිසස්ස සග්ගසම්පත්ති නාම න දුල්ලභාති තං ආනෙත්වා ජෙට්ඨිකට්ඨානෙ ඨපෙසි.

පුනදිවසෙ නාගරා දානමදංසු, පුනදිවසෙ රාජාති එකන්තරිකාය දානං දාතුං ආරභිංසු. රාජාපි චරපුරිසෙ ඨපෙත්වා නාගරෙහි දින්නදානතො අතිරෙකතරං දෙති, නාගරාපි තථෙව කත්වා රඤ්ඤා දින්නදානතො අතිරෙකතරං. රාජගෙහෙ නාටකිත්ථියො දහරසාමණෙරෙ වදන්ති – ‘‘ගණ්හථ, තාතා, න ගහපතිකානං ගත්තවත්ථාදීසු පුඤ්ඡිත්වා බාළදාරකානං ඛෙළසිඞ්ඝාණිකාදිධොවනහත්ථෙහි කතං , සුචිං පණීතං කත’’න්ති. පුනදිවසෙ නාගරාපි දදමානා වදන්ති – ‘‘ගණ්හථ, තාතා, න නගරගාමනිගමාදීසු සඞ්කඩ්ඪිතතණ්ඩුලඛීරදධිසප්පිආදීහි, න අඤ්ඤෙසං ජඞ්ඝසීසපිට්ඨිආදීනි භඤ්ජිත්වා ආහරාපිතෙහි කතං, ජාතිසප්පිඛීරාදීහියෙව කත’’න්ති. එවං සත්තසු සංවච්ඡරෙසු සත්තසු මාසෙසු සත්තසු දිවසෙසු ච අතික්කන්තෙසු අථ භගවතො අයං විතක්කො උදපාදි. තෙන වුත්තං – ‘‘සම්බොධිතො සත්ත සංවච්ඡරානි සත්ත මාසානි සත්ත දිවසානි අතික්කමිත්වා උදපාදී’’ති.

87. **අඤ්ඤතරො මහාබ්‍රහ්මාති** ධම්මදෙසනං ආයාචිතබ්‍රහ්මාව.

89. **චතුරාසීති ආවාසසහස්සානීති** චතුරාසීති විහාරසහස්සානි. තෙ සබ්බෙපි ද්වාදසසහස්සභික්ඛුගණ්හනකා මහාවිහාරා අභයගිරිචෙතියපබ්බතචිත්තලපබ්බතමහාවිහාරසදිසාව අහෙසුං.

90. **ඛන්තී පරමං තපොති** අධිවාසනඛන්ති නාම පරමං තපො. **තිතික්ඛාති** ඛන්තියා එව වෙවචනං. තිතික්ඛාසඞ්ඛාතා අධිවාසනඛන්ති උත්තමං තපොති අත්ථො. **නිබ්බානං පරමන්ති** සබ්බාකාරෙන පන නිබ්බානං පරමන්ති වදන්ති බුද්ධා. **න හි පබ්බජිතො පරූපඝාතීති** යො අධිවාසනඛන්තිවිරහිතත්තා පරං උපඝාතෙති බාධෙති හිංසති, සො පබ්බජිතො නාම න හොති. චතුත්ථපාදො පන තස්සෙව වෙවචනං. ''න හි පබ්බජිතො''ති එතස්ස හි න සමණො හොතීති වෙවචනං. පරූපඝාතීති එතස්ස **පරං විහෙඨයන්තොති** වෙවචනං. අථ වා **පරූපඝාතීති** සීලූපඝාතී. සීලඤ්හි උත්තමට්ඨෙන පරන්ති වුච්චති. යො ච සමණො පරං යං කඤ්චි සත්තං විහෙඨයන්තො පරූපඝාතී හොති, අත්තනො සීලං විනාසකො, සො පබ්බජිතො නාම න හොතීති අත්ථො. අථවා යො අධිවාසනඛන්තියා අභාවතො පරූපඝාතී හොති, පරං අන්තමසො ඩංසමකසම්පි සඤ්චිච්ච ජීවිතා වොරොපෙති, සො න හි පබ්බජිතො. කිං කාරණා? මලස්ස අපබ්බාජිතත්තා. ''පබ්බාජයමත්තනො මලං, තස්මා පබ්බජිතොති වුච්චතී''ති (ධ. ප. 388) ඉදඤ්හි පබ්බජිතලක්ඛණං. යොපි න හෙව ඛො උපඝාතෙති, න මාරෙති, අපි ච දණ්ඩාදීහි විහෙඨෙති, සො පරං විහෙඨයන්තො සමණො න හොති. කිං කාරණා? විහෙසාය අසමිතත්තා. ''සමිතත්තා හි පාපානං , සමණොති පවුච්චතී''ති (ධ. ප. 265) ඉදඤ්හි සමණලක්ඛණං.

දුතියගාථාය **සබ්බපාපස්සාති** සබ්බාකුසලස්ස. **අකරණන්ති** අනුප්පාදනං. **කුසලස්සාති** චතුභූමිකකුසලස්ස. **උපසම්පදාති** පටිලාභො. **සචිත්තපරියොදපනන්ති** අත්තනො චිත්තජොතනං, තං පන අරහත්තෙන හොති. ඉති සීලසංවරෙන සබ්බපාපං පහාය සමථවිපස්සනාහි කුසලං සම්පාදෙත්වා අරහත්තඵලෙන චිත්තං පරියොදාපෙතබ්බන්ති එතං බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො අනුසිට්ඨී ති.

තතියගාථාය **අනූපවාදොති** වාචාය කස්සචි අනූපවදනං. **අනූපඝාතොති** කායෙන උපඝාතස්ස අකරණං. **පාතිමොක්ඛෙති** යං තං පඅතිමොක්ඛං, අතිපමොක්ඛං, උත්තමසීලං, පාති වා අගතිවිසෙසෙහි මොක්ඛෙති දුග්ගතිභයෙහි, යො වා නං පාති, තං මොක්ඛෙතීති ''පාතිමොක්ඛ''න්ති වුච්චති. තස්මිං පාතිමොක්ඛෙ ච සංවරො. **මත්තඤ්ඤුතාති** පටිග්ගහණපරිභොගවසෙන පමාණඤ්ඤුතා. **පන්තඤ්ච සයනාසනන්ති** සයනාසනඤ්ච සඞ්ඝට්ටනවිරහිතන්ති අත්ථො. තත්ථ ද්වීහියෙව පච්චයෙහි චතුපච්චයසන්තොසො දීපිතො හොතීති වෙදිතබ්බො. **එතං බුද්ධාන සාසනන්ති** එතං පරස්ස අනූපවදනං අනූපඝාතනං පාතිමොක්ඛසංවරො පටිග්ගහණපරිභොගෙසු මත්තඤ්ඤුතා අට්ඨසමාපත්තිවසිභාවාය විවිත්තසෙනාසනසෙවනඤ්ච බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො අනුසිට්ඨීති. ඉමා පන සබ්බබුද්ධානං පාතිමොක්ඛුද්දෙසගාථා හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

දෙවතාරොචනවණ්ණනා

91. එත්තාවතා ච ඉමිනා විපස්සිස්ස භගවතො අපදානානුසාරෙන විත්ථාරකථනෙන – ''තථාගතස්සෙවෙසා, භික්ඛවෙ, ධම්මධාතු සුප්පටිවිද්ධා''ති එවං වුත්තාය ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධභාවං පකාසෙත්වා ඉදානි – ''දෙවතාපි තථාගතස්ස එතමත්ථං ආරොචෙසු''න්ති වුත්තං දෙවතාරොචනං පකාසෙතුං **එකමිදාහන්ති**ආදිමාහ.

තත්ථ **සුභගවනෙති** එවංනාමකෙ වනෙ. **සාලරාජමූලෙති** වනප්පතිජෙට්ඨකස්ස මූලෙ. **කාමච්ඡන්දං විරාජෙත්වාති** අනාගාමිමග්ගෙන මූලසමුග්ඝාතවසෙන විරාජෙත්වා. යථා ච විපස්සිස්ස, එවං සෙසබුද්ධානම්පි සාසනෙ වුත්ථබ්‍රහ්මචරියා දෙවතා ආරොචයිංසු, පාළි පන විපස්සිස්ස චෙව අම්හාකඤ්ච භගවතො වසෙන ආගතා.

තත්ථ අත්තනො සම්පත්තියා න හායන්ති, න විහායන්තීති **අවිහා.** න කඤ්චි සත්තං තපන්තීති **අතප්පා.** සුන්දරදස්සනා අභිරූපා පාසාදිකාති **සුදස්සා.** සුට්ඨු පස්සන්ති, සුන්දරමෙතෙසං වා දස්සනන්ති **සුදස්සී.** සබ්බෙහෙව ච සගුණෙහි භවසම්පත්තියා ච ජෙට්ඨා, නත්ථෙත්ථ කනිට්ඨාති **අකනිට්ඨා.**

ඉධ ඨත්වා භාණවාරා සමොධානෙතබ්බා. ඉමස්මිඤ්හි සුත්තෙ විපස්සිස්ස භගවතො අපදානවසෙන තයො භාණවාරා වුත්තා. යථා ච විපස්සිස්ස, එවං සිඛීආදීනම්පි අපදානවසෙන වුත්තාව. පාළි පන සඞ්ඛිත්තා. ඉති සත්තන්නං බුද්ධානං වසෙන අම්හාකං භගවතා එකවීසති භාණවාරා කථිතා. තථා අවිහෙහි. තථා අතප්පෙහි. තථා සුදස්සෙහි. තථා සුදස්සීහි. තථා අකනිට්ඨෙහීති සබ්බම්පි ඡබ්බීසතිභාණවාරසතං හොති. තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ අඤ්ඤං සුත්තං ඡබ්බීසතිභාණවාරසතපරිමාණං නාම නත්ථි, සුත්තන්තරාජා නාම අයං සුත්තන්තොති වෙදිතබ්බො. ඉතො පරං අනුසන්ධිද්වයම්පි නියාතෙන්තො **ඉති ඛො භික්ඛවෙති**ආදිමාහ. තං සබ්බං උත්තානමෙවාති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහාපදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහානිදානසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

95. **එවං මෙ සුතං…පෙ…. කුරූසූති** මහානිදානසුත්තං. තත්‍රායං අනුත්තානපදවණ්ණනා. **කුරූසු විහරතීති** කුරූ නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීසද්දෙන ‘‘කුරූ’’ති වුච්චති. තස්මිං කුරූසු ජනපදෙ. අට්ඨකථාචරියා පනාහු – මන්ධාතුකාලෙ තීසු දීපෙසු මනුස්සා ‘‘ජම්බුදීපො නාම බුද්ධපච්චෙකබුද්ධමහාසාවකචක්කවත්තිප්පභුතීනං උත්තමමනුස්සානං උප්පත්තිභූමි උත්තමදීපො අතිරමණීයො’’ති සුත්වා රඤ්ඤා මන්ධාතුචක්කවත්තිනා චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා චත්තාරො දීපෙ අනුසංයායන්තෙන සද්ධිං ආගමංසු. තතො රාජා පරිණායකරතනං පුච්ඡි – ‘‘අත්ථි නු ඛො මනුස්සලොකතො රමණීයතරං ඨාන’’න්ති. කස්මා දෙව එවං භණසි? කිං න පස්සසි චන්දිමසූරියානං ආනුභාවං, නනු එතෙසං ඨානං ඉතො රමණීයතරන්ති? රාජා චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා තත්ථ අගමාසි. චත්තාරො මහාරාජානො – ‘‘මන්ධාතුමහාරාජා ආගතො’’ති සුත්වාව ‘‘මහිද්ධිකො මහානුභාවො රාජා, න සක්කා යුද්ධෙන පටිබාහිතු’’න්ති සකං රජ්ජං නිය්‍යාතෙසුං. සො තං ගහෙත්වා පුන පුච්ඡි – ‘‘අත්ථි නු ඛො ඉතො රමණීයතරං ඨාන’’න්ති?

අථස්ස තාවතිංසභවනං කථයිංසු. ‘‘තාවතිංසභවනං, දෙව, ඉතො රමණීයතරං. තත්ථ සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ඉමෙ චත්තාරො මහාරාජානො පරිචාරකා දොවාරිකභූමියං තිට්ඨන්ති, සක්කො දෙවරාජා මහිද්ධිකො මහානුභාවො, තස්සිමානි උපභොගට්ඨානානි – යොජනසහස්සුබ්බෙධො වෙජයන්තො පාසාදො, පඤ්චයොජනසතුබ්බෙධා සුධම්මා දෙවසභා, දියඩ්ඪයොජනසතිකො වෙජයන්තරථො තථා එරාවණො හත්ථී , දිබ්බරුක්ඛසහස්සපටිමණ්ඩිතං නන්දනවනං, චිත්තලතාවනං, ඵාරුසකවනං, මිස්සකවනං, යොජනසතුබ්බෙධො පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, තස්ස හෙට්ඨා සට්ඨියොජනායාමා පඤ්ඤාසයොජනවිත්ථතා පඤ්චදසයොජනුබ්බෙධා ජයසුමනපුප්ඵවණ්ණා පණ්ඩුකම්බලසිලා, යස්සා මුදුතාය සක්කස්ස නිසීදතො උපඩ්ඪකායො අනුපවිසතී’’ති.

තං සුත්වා රාජා තත්ථ ගන්තුකාමො චක්කරතනං අබ්භුක්කිරි. තං ආකාසෙ පතිට්ඨාසි සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය. අථ ද්වින්නං දෙවලොකානං වෙමජ්ඣතො චක්කරතනං ඔතරිත්වා පථවියං පතිට්ඨාසි සද්ධිං පරිණායකරතනපමුඛාය චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය. රාජා එකකොව තාවතිංසභවනං අගමාසි. සක්කො – ‘‘මන්ධාතා ආගතො’’ති සුත්වාව තස්ස පච්චුග්ගමනං කත්වා – ‘‘ස්වාගතං, තෙ මහාරාජ, සකං තෙ මහාරාජ, අනුසාස මහාරාජා’’ති වත්වා සද්ධිං නාටකෙහි රජ්ජං ද්වෙ භාගෙ කත්වා එකං භාගමදාසි. රඤ්ඤො තාවතිංසභවනෙ පතිට්ඨිතමත්තස්සෙව මනුස්සභාවො විගච්ඡි, දෙවභාවො පාතුරහොසි. තස්ස කිර සක්කෙන සද්ධිං පණ්ඩුකම්බලසිලායං නිසින්නස්ස අක්ඛිනිමිසමත්තෙන නානත්තං පඤ්ඤායති. තං අසල්ලක්ඛෙන්තා දෙවා සක්කස්ස ච තස්ස ච නානත්තෙ මුය්හන්ති. සො තත්ථ දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානො යාව ඡත්තිංස සක්කා උප්පජ්ජිත්වා චුතා, තාව රජ්ජං කාරෙත්වා අතිත්තොව කාමෙහි තතො චවිත්වා අත්තනො උය්‍යානෙ පතිට්ඨිතො වාතාතපෙන ඵුට්ඨගත්තො කාලමකාසි.

චක්කරතනෙ පන පුන පථවියං පතිට්ඨිතෙ පරිණායකරතනං සුවණ්ණපට්ටෙ මන්ධාතු උපාහනං ලිඛාපෙත්වා ඉදං මන්ධාතු රජ්ජන්ති රජ්ජමනුසාසි. තෙපි තීහි දීපෙහි ආගතමනුස්සා පුන ගන්තුං අසක්කොන්තා පරිණායකරතනං උපසඞ්කමිත්වා – ‘‘දෙව, මයං රඤ්ඤො ආනුභාවෙන ආගතා, ඉදානි ගන්තුං න සක්කොම, වසනට්ඨානං නො දෙහී’’ති යාචිංසු. සො තෙසං එකමෙකං ජනපදමදාසි. තත්ථ පුබ්බවිදෙහතො ආගතමනුස්සෙහි ආවසිතපදෙසො තායෙව පුරිමසඤ්ඤාය – ‘‘විදෙහරට්ඨ’’න්ති නාමං ලභි, අපරගොයානතො ආගතමනුස්සෙහි ආවසිතපදෙසො ‘‘අපරන්තජනපදො’’ති නාමං ලභි, උත්තරකුරුතො ආගතමනුස්සෙහි ආවසිතපදෙසො ‘‘කුරුරට්ඨ’’න්ති නාමං ලභි, බහුකෙ පන ගාමනිගමාදයො උපාදාය බහුවචනෙන වොහරියති. තෙන වුත්තං – ‘‘කුරූසු විහරතී’’ති.

කම්මාසධම්මං නාම කුරූනං නිගමොති කම්මාසධම්මන්ති එත්ථ කෙචි ධ-කාරස්ස ද-කාරෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති. කම්මාසො එත්ථ දමිතොති **කම්මාසදම්මො. කම්මාසොති** කම්මාසපාදො පොරිසාදො වුච්චති. තස්ස කිර පාදෙ ඛාණුකෙන විද්ධට්ඨානෙ වණො රුහන්තො චිත්තදාරුසදිසො හුත්වා රුහි. තස්මා කම්මාසපාදොති පඤ්ඤායිත්ථ. සො ච තස්මිං ඔකාසෙ දමිතො පොරිසාදභාවතො පටිසෙධිතො . කෙන? මහාසත්තෙන. කතරස්මිං ජාතකෙති? **මහාසුතසොමජාතකෙති** එකෙ. ඉමෙ පන ථෙරා **ජයද්දිසජාතකෙති** වදන්ති. තදා හි මහාසත්තෙන කම්මාසපාදො දමිතො. යථාහ –

‘‘පුත්තො යදා හොමි ජයද්දිසස්ස;
පඤ්චාලරට්ඨාධිපතිස්ස අත්‍රජො.
චජිත්වාන පාණං පිතරං පමොචයිං;
කම්මාසපාදම්පි චහං පසාදයි’’න්ති.

කෙචි පන ධ-කාරෙනෙව අත්ථං වණ්ණයන්ති. කුරුරට්ඨවාසීනං කිර කුරුවත්තධම්මො, තස්මිං කම්මාසො ජාතො, තස්මා තං ඨානං කම්මාසො එත්ථ ධම්මො ජාතොති කම්මාසධම්මන්ති වුච්චති. තත්ථ නිවිට්ඨනිගමස්සාපි එතදෙව නාමං. භුම්මවචනෙන කස්මා න වුත්තන්ති. අවසනොකාසතො. භගවතො කිර තස්මිං නිගමෙ වසනොකාසො

කොචි විහාරො නාම නාහොසි. නිගමතො පන අපක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං උදකසම්පන්නෙ රමණීයෙ භූමිභාගෙ මහාවනසණ්ඩො අහොසි තත්ථ භගවා විහාසි, තං නිගමං ගොචරගාමං කත්වා. තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො – ''කුරූසු විහරති කම්මාසධම්මං නාම කුරූනං නිගමො, තං ගොචරගාමං කත්වා''ති.

ආයස්මාති පියවචනමෙතං, ගාරවවචනමෙතං. **ආනන්දො**ති තස්ස ථෙරස්ස නාමං. **එකමන්ත**න්ති භාවනපුංසකනිද්දෙසො – ''විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්තී''තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය. තස්මා යථා නිසින්නො එකමන්තං නිසින්නො හොති, තථා නිසීදීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. භුම්මත්ථෙ වා එතං උපයොගවචනං. **නිසීදී**ති උපාවිසි. පණ්ඩිතා හි ගරුට්ඨානියං උපසඞ්කමිත්වා ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසීදන්ති. අයඤ්ච තෙසං අඤ්ඤතරො, තස්මා එකමන්තං නිසීදි.

කථං නිසින්නො බො පන එකමන්තං නිසින්නො හොතීති? ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා. සෙය්‍යථිදං – අතිදූරං, අච්චාසන්නං, උපරිවාතං, උන්නතප්පදෙසං, අතිසම්මුඛං, අතිපච්ඡාති. අතිදූරෙ නිසින්නො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති, උච්චාසද්දෙන කථෙතබ්බං හොති. අච්චාසන්නෙ නිසින්නො සඞ්ඝට්ටනං කරොති. උපරිවාතෙ නිසින්නො සරීරගන්ධෙන බාධති. උන්නතප්පදෙසෙ නිසින්නො අගාරවං පකාසෙති. අතිසම්මුඛා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, චක්ඛුනා චක්ඛුං ආහච්ච දට්ඨබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, ගීවං පරිවත්තෙත්වා දට්ඨබ්බං හොති. තස්මා අයම්පි තික්ඛත්තුං භගවන්තං පදක්ඛිණං කත්වා සක්කච්චං වන්දිත්වා එතෙ ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා දක්ඛිණජාණුමණ්ඩලස්ස අභිමුඛට්ඨානෙ ඡබ්බණ්ණානං බුද්ධරස්මීනං අන්තො පවිසිත්වා පසන්නලාඛාරසං විගාහන්තො විය සුවණ්ණපටං පාරුපන්තො විය රත්තුප්පලමාලාවිතානමජ්ඣං පවිසන්තො විය ච ධම්මභණ්ඩාගාරිකො ආයස්මා ආනන්දො නිසීදි. තෙන වුත්තං – ''එකමන්තං නිසීදී''ති.

කාය පන වෙලාය, කෙන කාරණෙන අයමායස්මා භගවන්තං උපසඞ්කමන්තොති? සායන්හවෙලායං පච්චයාකාරපඤ්හපුච්ඡනකාරණෙන. තං දිවසං කිරායමායස්මා කුලසඞ්ගහත්ථාය සරද්වාරෙ සරද්වාරෙ සහස්සභණ්ඩිකං නික්ඛිපන්තො විය කම්මාසධම්මගාමං පිණ්ඩාය චරිත්වා පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො සත්ථු වත්තං දස්සෙත්වා සත්ථරි ගන්ධකුටිං පවිට්ඨෙ සත්ථාරං වන්දිත්වා අත්තනො දිවාට්ඨානං ගන්ත්වා අන්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං පටිසම්මජ්ජිත්වා චම්මක්ඛණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා උදකතුම්බතො උදකං ගහෙත්වා උදකෙන හත්ථපාදෙ සීතලෙ කත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නො සොතාපත්තිඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජි. අථ පරිච්ඡින්නකාලවසෙන සමාපත්තිතො උට්ඨාය පච්චයාකාරෙ ඤාණං ඔතාරෙසි. සො – ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''තිආදිතො පට්ඨාය අන්තං, අන්තතො පට්ඨාය ආදිං, උභයන්තතො පට්ඨාය මජ්ඣං, මජ්ඣතො පට්ඨාය උභො අන්තෙ පාපෙන්තො තික්ඛත්තුං ද්වාදසපදං පච්චයාකාරං සම්මසි. තස්සෙවං සම්මසන්තස්ස පච්චයාකාරො විභූතො හුත්වා උත්තානකුත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

තතො චින්තෙසි – ''අයං පච්චයාකාරො සබ්බබුද්ධෙහි – 'ගම්භීරො චෙව ගම්භීරාවභාසො චා'ති කථිතො, මය්හං බො පන පදෙසඤාණෙ ඨිතස්ස සාවකස්ස සතො උත්තානො විභූතො පාකටො හුත්වා උපට්ඨාති, මය්හංයෙව නු බො එස උත්තානකො හුත්වා උපට්ඨාති, උදාහු අඤ්ඤෙසම්පී''ති? අථස්ස එතදහොසි – ''හන්දාහං ඉමං පඤ්හං ගහෙත්වා භගවන්තං පුච්ඡාමි, අද්ධා මෙ භගවා ඉමං අත්ථුප්පත්තිං කත්වා සාලින්දං සිනෙරුං උක්ඛිපන්තො විය එකං සුත්තන්තකථං කථෙත්වා දස්සෙස්සති. බුද්ධානඤ්හි විනයපඤ්ඤත්තිං, භූමන්තරං, පච්චයාකාරං, සමයන්තරන්ති ඉමානි චත්තාරි ඨානානි පත්වා ගජ්ජිතං මහන්තං හොති, ඤාණං අනුපවිසති, බුද්ධඤාණස්ස මහන්තභාවො පඤ්ඤායති, දෙසනා ගම්භීරා හොති තිලක්ඛණබ්භාහතා සුඤ්ඤතපටිසංයුත්තා''ති.

සො කිඤ්චාපි පකතියාව එකදිවසෙ සතවාරම්පි සහස්සවාරම්පි භගවන්තං උපසඞ්කමන්තො න අහෙතුඅකාරණෙන උපසඞ්කමති, තං දිවසං පන ඉමං පඤ්හං ගහෙත්වා – ''ඉමං බුද්ධගන්ධහත්ථිං ආපජ්ජ ඤාණකොඤ්චනාදං සොස්සාමි, බුද්ධසීහං ආපජ්ජ ඤාණසීහනාදං සොස්සාමි, බුද්ධසින්ධවං ආපජ්ජ ඤාණපදවික්කමං පස්සිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා දිවාට්ඨානා උට්ඨාය චම්මක්ඛණ්ඩං පප්ඵොටෙත්වා ආදාය සායන්හසමයෙ භගවන්තං උපසඞ්කමි. තෙන වුත්තං – ''සායන්හවෙලායං පච්චයාකාරපඤ්හපුච්ඡනකාරණෙන උපසඞ්කමන්තො''ති.

යාව ගම්භීරොති එත්ථ යාවසද්දො පමාණාතික්කමෙ, අතික්කම්ම පමාණං ගම්භීරො, අතිගම්භීරොති අත්ථො. **ගම්භීරාවභාසො**ති ගම්භීරොව හුත්වා අවභාසති, දිස්සතීති අත්ථො. එකඤ්හි උත්තානමෙව ගම්භීරාවභාසං හොති පූතිපණ්ණාදිවසෙන කාළවණ්ණපුරාණඋදකං විය. තඤ්හි ජාණුප්පමාණම්පි සතපොරිසං විය දිස්සති. එකං ගම්භීරං උත්තානාවභාසං හොති මණිගඞ්ගාය විප්පසන්නඋදකං විය. තඤ්හි සතපොරිසම්පි ජාණුප්පමාණං විය ඛායති. එකං උත්තානං උත්තානාවභාසං හොති චාටිආදීසු උදකං විය. එකං ගම්භීරං ගම්භීරාවභාසං හොති සිනෙරුපාදකමහාසමුද්දෙ උදකං විය. එවං උදකමෙව චත්තාරි නාමානි ලභති. පටිච්චසමුප්පාදෙ පනෙතං නත්ථි. අයඤ්හි ගම්භීරො චෙව ගම්භීරාවභාසො චාති එකමෙව නාමං ලභති. එවරූපො සමානොපි අථ ච පන මෙ උත්තානකුත්තානකො විය ඛායති, යදිදං අච්ඡරියං, භන්තෙ, අබ්භුතං භන්තෙති. එවං අත්තනො විම්හයං පකාසෙන්තො පඤ්හං පුච්ඡිත්වා තුණ්හීභූතො නිසීදි.

භගවා තස්ස වචනං සුත්වා – ''ආනන්දො භවග්ගග්ගහණාය හත්ථං පසාරෙන්තො විය, සිනෙරුං ඡින්දිත්වා මිඤ්ජං නීහරිතුං වායමමානො විය, විනා නාවාය මහාසමුද්දං තරිතුකාමො විය, පථවිං පරිවත්තෙත්වා පථවොජං

ගහෙතුං වායමමානො විය බුද්ධවිසයපඤ්හං අත්තනො උත්තානං වදති. හන්දස්ස ගම්භීරභාවං ආවික්ඛිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා **මා හෙවන්ති**ආදිමාහ.

තත්ථ **මා හෙවන්ති** හ-කාරො නිපාතමත්තං. එවං මා භණීති අත්ථො. මා හෙවන්ති ච ඉදං වචනං භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං උස්සාදෙන්තොපි භණති අපසාදෙන්තොපි.

උස්සාදනාවණ්ණනා

තත්ථ උස්සාදෙන්තො – ආනන්ද, ත්වං මහාපඤ්ඤො විසදඤාණො, තෙන තෙ ගම්භීරොපි පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානකො විය ඛායති. අඤ්ඤෙසං පනෙස උත්තානකොති න සල්ලක්ඛෙතබ්බො, ගම්භීරොයෙව ච ගම්භීරාවභාසො ච. තත්ථ චතස්සො උපමා වදන්ති. ඡමාසෙ සුභොජනරසපුට්ඨස්ස කිර කතයොගස්ස මහාමල්ලස්ස සමජ්ජසමයෙ කතමල්ලපාසාණපරිචයස්ස යුද්ධභූමිං ගච්ඡන්තස්ස අන්තරා මල්ලපාසාණං දස්සෙසුං, සො – කිං එතන්ති ආහ. මල්ලපාසාණොති. ආහරථ නන්ති. උක්ඛිපිතුං න සක්කොමාති වුත්තෙ සයං ගන්ත්වා කුහිං ඉමස්ස භාරියට්ඨානන්ති වත්වා ද්වීහි හත්ථෙහි ද්වෙ පාසාණෙ උක්ඛිපිත්වා කීළාගුළෙ විය ඛිපිත්වා අගමාසි. තත්ථ මල්ලස්ස මල්ලපාසාණො ලහුකොපි න අඤ්ඤෙසං ලහුකොති වත්තබ්බො. ඡමාසෙ සුභොජනරසපුට්ඨො මල්ලො විය හි කප්පසතසහස්සං අභිනීහාරසම්පන්නො ආයස්මා ආනන්දො, යථා මල්ලස්ස මහාබලතාය මල්ලපාසාණො ලහුකො, එවං ථෙරස්ස මහාපඤ්ඤතාය පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානො, සො අඤ්ඤෙසං උත්තානොති න වත්තබ්බො.

මහාසමුද්දෙ ච තිමිනාම මච්ඡො ද්වියොජනසතිකො තිමිඞ්ගලො තියොජනසතිකො, තිමිපිඞ්ගලො චතුයොජනසතිකො තිමිරපිඞ්ගලො පඤ්චයොජනසතිකො, ආනන්දො තිමිනන්දො අජ්ඣාරොහො මහාතිමීති ඉමෙ චත්තාරො යොජනසහස්සිකා. තත්ථ තිමිරපිඞ්ගලෙනෙව දීපෙන්ති. තස්ස කිර දක්ඛිණකණ්ණං චාලෙන්තස්ස පඤ්චයොජනසතෙ පදෙසෙ උදකං චලති. තථා වාමකණ්ණං. තථා නඞ්ගුට්ඨං, තථා සීසං. ද්වෙ පන කණ්ණෙ චාලෙත්වා නඞ්ගුට්ඨෙන උදකං පහරිත්වා සීසං අපරාපරං කත්වා කීළිතුං ආරද්ධස්ස සත්තට්ඨයොජනසතෙ පදෙසෙ භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධනෙ ආරොපිතං විය උදකං පක්කුථති, තියොජනසතමත්තෙ පදෙසෙ උදකං පිට්ඨිං ඡාදෙතුං න සක්කොති. සො එවං වදෙය්‍ය – ''අයං මහාසමුද්දො ගම්භීරො ගම්භීරොති වදන්ති කුතස්ස ගම්භීරතා, මයං පිට්ඨිපටිච්ඡාදනමත්තම්පි උදකං න ලභාමා''ති. තත්ථ කායූපපන්නස්ස තිමිරපිඞ්ගලස්ස මහාසමුද්දො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසං ඛුද්දකමච්ඡානං උත්තානොති න වත්තබ්බො, එවමෙව ඤාණූපපන්නස්ස ථෙරස්ස පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසම්පි උත්තානොති න වත්තබ්බො.

සුපණ්ණරාජා ච දියඩ්ඪයොජනසතිකො, තස්ස දක්ඛිණපක්ඛො පඤ්ඤාසයොජනිකො හොති තථා වාමපක්ඛො, පිඤ්ඡවට්ටි සට්ඨියොජනිකා, ගීවා තිංසයොජනිකා, මුඛං නවයොජනං, පාදා ද්වාදසයොජනිකා. තස්මිං සුපණ්ණවාතං දස්සෙතුං ආරද්ධෙ සත්තට්ඨයොජනසතං ඨානං නප්පහොති. සො එවං වදෙය්‍ය – ''අයං ආකාසො අනන්තො අනන්තොති වදන්ති, කුතස්ස අනන්තතා, මයං පක්ඛවාතප්පසාරණොකාසම්පි න ලභාමා''ති. තත්ථ කායූපපන්නස්ස සුපණ්ණරඤ්ඤො ආකාසො පරිත්තොති, අඤ්ඤෙසං ඛුද්දකපක්ඛීනං පරිත්තොති න වත්තබ්බො, එවමෙව ඤාණූපපන්නස්ස ථෙරස්ස පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසම්පි උත්තානොති න වත්තබ්බො.

රාහු අසුරින්දො පන පාදන්තතො යාව කෙසන්තා යොජනානං චත්තාරි සහස්සානි අට්ඨ ච සතානි හොති. තස්ස ද්වින්නං බාහානං අන්තරං ද්වාදසයොජනසතිකං. බහලත්තෙන ඡයොජනසතිකං . හත්ථපාදතලානි තියොජනසතිකානි, තථා මුඛං. එකෙකං අඞ්ගුලිපබ්බං පඤ්ඤාසයොජනං, තථා භමුකන්තරං. නලාටං තියොජනසතිකං. සීසං නවයොජනසතිකං. තස්ස මහාසමුද්දං ඔතිණ්ණස්ස ගම්භීරං උදකං ජාණුප්පමාණං හොති. සො එවං වදෙය්‍ය – ''අයං මහාසමුද්දො ගම්භීරො ගම්භීරොති වදන්ති, කුතස්ස ගම්භීරතා, මයං ජාණුප්පටිච්ඡාදනමත්තම්පි උදකං න ලභාමා''ති. තත්ථ කායූපපන්නස්ස රාහුනො මහාසමුද්දො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසං උත්තානොති න වත්තබ්බො, එවමෙව ඤාණූපපන්නස්ස ථෙරස්ස පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානොති, අඤ්ඤෙසම්පි උත්තානොති න වත්තබ්බො. එතමත්ථං සන්ධාය භගවා – ''මා හෙවං, ආනන්ද, අවච; මා හෙවං, ආනන්ද අවචා''ති ආහ.

ථෙරස්ස හි චතූහි කාරණෙහි ගම්භීරොපි පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානොති උපට්ඨාති. කතමෙහි චතූහි? පුබ්බූපනිස්සයසම්පත්තියා, තිත්ථවාසෙන, සොතාපන්නතාය, බහුස්සුතභාවෙනාති.

පුබ්බූපනිස්සයසම්පත්තිකථා

ඉතො කිර සතසහස්සිමෙ කප්පෙ පදුමුත්තරො නාම සත්ථා ලොකෙ උප්පජ්ජි. තස්ස හංසවතී නාම නගරං අහොසි, ආනන්දො නාම රාජා පිතා , සුමෙධා නාම දෙවී මාතා, බොධිසත්තො උත්තරකුමාරො නාම අහොසි. සො පුත්තස්ස ජාතදිවසෙ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වා පධානමනුයුඤ්ජන්තො අනුක්කමෙන සබ්බඤ්ඤුතං පත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාර''න්ති උදානං උදානෙත්වා සත්තාහං බොධිපල්ලඞ්කෙ වීතිනාමෙත්වා පථවියං ඨපෙස්සාමීති පාදං අභිනීහරි. අථ පථවිං භින්දිත්වා මහන්තං පදුමං උට්ඨාසි. තස්ස ධුරපත්තානි නවුතිහත්ථානි, කෙසරං තිංසහත්ථං, කණ්ණිකා ද්වාදසහත්ථා, නවඝටප්පමාණො රෙණු අහොසි.

සත්ථා පන උබ්බෙධතො අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධො අහොසි. තස්ස උභින්නං බාහානමන්තරං අට්ඨාරසහත්ථං, නලාටං පඤ්චහත්ථං, හත්ථපාදා එකාදසහත්ථා. තස්ස එකාදසහත්ථෙන පාදෙන ද්වාදසහත්ථාය කණ්ණිකාය අක්කන්තමත්තාය නවසටප්පමාණො රෙණු උට්ඨාය අට්ඨපණ්ණාසහත්ථං පදෙසං උග්ගන්ත්වා ඔකිණ්ණමනොසිලාචුණ්ණං විය පච්චොකිණ්ණො. තදුපාදාය භගවා පදුමුත්තරොත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. තස්ස දෙවිලො ච සුජාතො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා අහෙසුං. අමිතා ච අසමා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා. සුමනො නාම උපට්ඨාකො. පදුමුත්තරො භගවා පිතුසඞ්ගහං කුරුමානො භික්ඛුසතසහස්සපරිවාරො හංසවතියා රාජධානියා වසති.

කනිට්ඨභාතා පනස්ස සුමනකුමාරො නාම. තස්ස රාජා හංසවතිතො වීසතියොජනසතෙ ඨානෙ භොගගාමං අදාසි. සො කදාචි ආගන්ත්වා පිතරඤ්ච සත්ථාරඤ්ච පස්සති. අථෙකදිවසං පච්චන්තො කුපිතො. සුමනො රඤ්ඤො පෙසෙසි – ‘‘පච්චන්තො කුපිතො’’ති. රාජා ‘‘මයා ත්වං තත්ථ කස්මා ඨපිතො’’ති පටිපෙසෙසි. සො නික්ඛම්ම චොරෙ වූපසමෙත්වා – ‘‘උපසන්තො, දෙව, ජනපදො’’ති රඤ්ඤො පෙසෙසි. රාජා තුට්ඨො – ‘‘සීඝං මම පුත්තො ආගච්ඡතූ’’ති ආහ. තස්ස සහස්සමත්තා අමච්චා හොන්ති. සො තෙහි සද්ධිං අන්තරාමග්ගෙ මන්තෙසි – ‘‘මය්හං පිතා තුට්ඨො, සචෙ මෙ වරං දෙති, කිං ගණ්හාමී’’ති. අථ නං එකච්චෙ ‘‘හත්ථිං ගණ්හථ, අස්සං ගණ්හථ, රථං ගණ්හථ, ජනපදං ගණ්හථ, සත්තරතනානි ගණ්හථා’’ති ආහංසු. අපරෙ – ‘‘තුම්හෙ පථවිස්සරස්ස පුත්තා, තුම්හාකං ධනං න දුල්ලභං, ලද්ධම්පි චෙතං සබ්බං පහාය ගමනීයං, පුඤ්ඤමෙව එකං ආදාය ගමනීයං; තස්මා තෙ දෙවෙ වරං දදමානෙ තෙමාසං පදුමුත්තරං භගවන්තං උපට්ඨාතුං වරං ගණ්හථා’’ති. සො – ‘‘තුම්හෙ මය්හං කල්‍යාණමිත්තා, න මමෙතං චිත්තං අත්ථි, තුම්හෙහි පන උප්පාදිතං, එවං කරිස්සාමී’’ති ගන්ත්වා පිතරං වන්දිත්වා පිතරාපි ආලිඞ්ගෙත්වා තස්ස මත්ථකෙ චුම්බිත්වා – ‘‘වරං තෙ පුත්ත, දෙමී’’ති වුත්තෙ ‘‘සාධු මහාරාජ, ඉච්ඡාමහං මහාරාජ භගවන්තං තෙමාසං චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තො ජීවිතං අවඤ්ඣං කාතුං, ඉමමෙව වරං දෙහී’’ති ආහ. ‘‘න සක්කා තාත, අඤ්ඤං වරෙහී’’ති වුත්තෙ ‘‘දෙව, ඛත්තියානං නාම ද්වෙ කථා නත්ථි, එතමෙව දෙහි, න මෙ අඤ්ඤෙනත්ථො’’ති. තාත බුද්ධානං නාම චිත්තං දුජ්ජානං, සචෙ භගවා න ඉච්ඡිස්සති, මයා දින්නෙපි කිං භවිස්සතීති? සො – ‘‘සාධු, දෙව, අහං භගවතො චිත්තං ජානිස්සාමී’’ති විහාරං ගතො.

තෙන ච සමයෙන භත්තකිච්චං නිට්ඨපෙත්වා භගවා ගන්ධකුටිං පවිට්ඨො හොති. සො මණ්ඩලමාළෙ සන්නිසින්නානං භික්ඛූනං සන්තිකං අගමාසි. තෙ තං ආහංසු – ‘‘රාජපුත්ත, කස්මා ආගතොසී’’ති? භගවන්තං දස්සනාය, දස්සෙථ මෙ භගවන්තන්ති. න මයං, රාජපුත්ත, ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සත්ථාරං දට්ඨුං ලභාමාති. කො පන, භන්තෙ, ලභතීති? සුමනත්ථෙරො නාම රාජපුත්තාති. ‘‘සො කුහිං, භන්තෙ, ථෙරො’’ති. ථෙරස්ස නිසින්නට්ඨානං පුච්ඡිත්වා ගන්ත්වා වන්දිත්වා – ‘‘ඉච්ඡාමහං, භන්තෙ, භගවන්තං පස්සිතුං, දස්සෙථ මෙ’’ති ආහ. ථෙරො – ‘‘එහි රාජපුත්තා’’ති තං ගහෙත්වා තං ගන්ධකුටිපරිවෙණෙ ඨපෙත්වා ගන්ධකුටිං අභිරුහි. අථ නං භගවා – ‘‘සුමන, කස්මා ආගතොසී’’ති ආහ. රාජපුත්තො, භන්තෙ, භගවන්තං දස්සනාය ආගතොති. තෙන හි භික්ඛු ආසනං පඤ්ඤාපෙහීති. ථෙරො ආසනං පඤ්ඤාපෙසි, නිසීදි භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ. රාජපුත්තො භගවන්තං වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං අකාසි. කදා ආගතොසි රාජපුත්තාති? භන්තෙ, තුම්හෙසු ගන්ධකුටිං පවිට්ඨෙසු. භික්ඛූ පන – ‘‘න මයං ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ භගවන්තං දට්ඨුං ලභාමා’’ති මං ථෙරස්ස සන්තිකං පාහෙසුං. ථෙරො පන එකවචනෙනෙව දස්සෙසි. ථෙරො, භන්තෙ, තුම්හාකං සාසනෙ වල්ලභො මඤ්ඤෙති. ආම රාජකුමාර, වල්ලභො එස භික්ඛු මය්හං සාසනෙති. භන්තෙ, බුද්ධානං සාසනෙ කිං කත්වා වල්ලභො හොතීති? දානං දත්වා සීලං සමාදියිත්වා උපොසථකම්මං කත්වා කුමාරාති. භගවා, අහං ථෙරො විය බුද්ධසාසනෙ වල්ලභො හොතුකාමො, තෙමාසං මෙ වස්සාවාසං අධිවාසෙථාති. භගවා – ‘‘අත්ථි නු ඛො තත්ථ ගතෙන අත්ථො’’ති ඔලොකෙත්වා අත්ථීති දිස්වා ‘‘සුඤ්ඤාගාරෙ, ඛො රාජකුමාර තථාගතා අභිරමන්තී’’ති ආහ. කුමාරො ‘‘අඤ්ඤාතං භගවා, අඤ්ඤාතං සුගතා’’ති වත්වා ‘‘අහං, භන්තෙ, පුරිමතරං ගන්ත්වා විහාරං කාරෙමි, මයා පෙසිතෙ භික්ඛුසතසහස්සෙන සද්ධිං ආගච්ඡථා’’ති පටිඤ්ඤං ගහෙත්වා පිතුසන්තිකං ගන්ත්වා ‘‘දින්නා මෙ, දෙව, භගවතා පටිඤ්ඤා, මයා පහිතෙ භගවන්තං පෙසෙය්‍යාථා’’ති පිතරං වන්දිත්වා නික්ඛමිත්වා යොජනෙ යොජනෙ විහාරං කාරෙත්වා වීසයොජනසතං අද්ධානං ගන්ත්වා අත්තනො නගරෙ විහාරට්ඨානං විචිනන්තො සොභනං නාම කුටුම්බිකස්ස උය්‍යානං දිස්වා සතසහස්සෙන කිණිත්වා සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා විහාරං කාරෙසි. තත්ථ භගවතො ගන්ධකුටිං සෙසභික්ඛූනඤ්ච රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානත්ථාය කුටිලෙණමණ්ඩපෙ කාරාපෙත්වා පාකාරපරික්ඛෙපෙ කත්වා ද්වාරකොට්ඨකඤ්ච නිට්ඨපෙත්වා පිතුසන්තිකං පෙසෙසි – ‘‘නිට්ඨිතං මය්හං කිච්චං, සත්ථාරං පහිණථා’’ති.

රාජා භගවන්තං භොජෙත්වා – ‘‘භගවා, සුමනස්ස කිච්චං නිට්ඨිතං, තුම්හාකං ගමනං පච්චාසීසතී’’ති ආහ. භගවා සතසහස්සභික්ඛුපරිවාරො යොජනෙ යොජනෙ විහාරෙසු වසමානො අගමාසි. කුමාරො ‘‘සත්ථා ආගතො’’ති සුත්වා යොජනං පච්චුග්ගන්ත්වා මාලාදීහි පූජයමානො විහාරං පවෙසෙත්වා –

‘‘සතසහස්සෙන මෙ කීතං, සතසහස්සෙන මාපිතං;
සොභනං නාම උය්‍යානං, පටිග්ගණ්හ මහාමුනී’’ති.

විහාරං නිය්‍යාතෙසි. සො වස්සූපනායිකදිවසෙ දානං දත්වා අත්තනො පුත්තදාරෙ ච අමච්චෙ ච පක්කොසාපෙත්වා ආහ – ‘‘අයං සත්ථා අම්හාකං සන්තිකං දූරතො ආගතො, බුද්ධා ච නාම ධම්මගරුනො න ආමිසගරුකා. තස්මා අහං තෙමාසං ද්වෙ සාටකෙ නිවාසෙත්වා දස සීලානි සමාදියිත්වා ඉධෙව වසිස්සාමි, තුම්හෙ ඛීණාසවසතසහස්සස්ස ඉමිනාව නීහාරෙන තෙමාසං දානං දදෙය්‍යාථා’’ති.

සො සුමනත්ථෙරස්ස වසනට්ඨානසභාගෙයෙව ඨානෙ වසන්තො යං ථෙරො භගවතො වත්තං කරොති, තං සබ්බං දිස්වා ''ඉමස්මිං ඨානෙ ඨකන්තවල්ලභො එස ථෙරො, එතස්සෙව මෙ ඨානන්තරං පත්ථෙතුං වට්ටතී''ති චින්තෙත්වා උපකට්ඨාය පවාරණාය ගාමං පවිසිත්වා සත්තාහං මහාදානං දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ භික්ඛුසතසහස්සස්ස පාදමූලෙ තිචීවරං ඨපෙත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා – ''භන්තෙ, යදෙතං මයා මග්ගෙ යොජනන්තරිකං යොජනන්තරිකං විහාරං කාරාපනතො පට්ඨාය පුඤ්ඤං කතං, තං නෙව සක්කසම්පත්තිං, න මාරසම්පත්තිං, න බ්‍රහ්මසම්පත්තිං පත්ථයන්තෙන, බුද්ධස්ස පන උපට්ඨාකභාවං පත්ථයන්තෙන කතං. තස්මා අහම්පි, භගවා, අනාගතෙ සුමනත්ථෙරො විය බුද්ධස්ස උපට්ඨාකො භවෙය්‍ය''න්ති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන නිපතිත්වා වන්දි.

භගවා – ''මහන්තං කුලපුත්තස්ස චිත්තං, සමිජ්ඣිස්සති නු ඛො නො''ති ඔලොකෙන්තො – ''අනාගතෙ ඉතො සතසහස්සිමෙ කප්පෙ ගොතමො නාම බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, තස්සෙව උපට්ඨාකො භවිස්සතී''ති ඤත්වා –

''ඉච්ඡිතං පත්ථිතං තුය්හං, සබ්බමෙව සමිජ්ඣතු;
සබ්බෙ පූරෙන්තු සඞ්කප්පා, චන්දො පන්නරසො යථා''ති.

ආහ. කුමාරො තං සුත්වා – ''බුද්ධා නාම අද්වෙජ්ඣකථා හොන්තී''ති දුතියදිවසෙයෙව තස්ස භගවතො පත්තචීවරං ගහෙත්වා පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො ගච්ඡන්තො විය අහොසි. සො තස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වස්සසතසහස්සං දානං දත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තිත්වා කස්සපබුද්ධකාලෙපි පිණ්ඩාය චරතො ථෙරස්ස පත්තග්ගහණත්ථං උත්තරිසාටකං දත්වා පූජමකාසි. පුන සග්ගෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චුතො බාරාණසිරාජා හුත්වා අට්ඨන්නං පච්චෙකබුද්ධානං පණ්ණසාලායො කාරෙත්වා මණිආධාරකෙ උපට්ඨපෙත්වා චතූහි පච්චයෙහි දසවස්සසහස්සානි උපට්ඨානං අකාසි. එතානි පාකටට්ඨානානි.

කප්පසතසහස්සං පන දානං දදමානොව අම්හාකං බොධිසත්තෙන සද්ධිං තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චුතො අමිතොදනසක්කස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගහෙත්වා අනුපුබ්බෙන කතාභිනික්ඛමනො සම්මාසම්බොධිං පත්වා පඨමගමනෙන කපිලවත්ථුං ආගන්ත්වා තතො නික්ඛමන්තෙ භගවති භගවතො පරිවාරත්ථං රාජකුමාරෙසු පබ්බජිතෙසු භද්දියාදීහි සද්ධිං නික්ඛමිත්වා භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව ආයස්මතො පුණ්ණස්ස මන්තාණිපුත්තස්ස සන්තිකෙ ධම්මකථං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහි (සං. නි. 3.83). එවමෙස ආයස්මා පුබ්බූපනිස්සයසම්පන්නො තස්සිමාය පුබ්බූපනිස්සයසම්පත්තියා ගම්භීරොපි පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

තිත්ථවාසාදිවණ්ණනා

තිත්ථවාසොති පුනප්පුනං ගරූනං සන්තිකෙ උග්ගහණසවනපරිපුච්ඡනධාරණානි වුච්චන්ති. සො ථෙරස්ස අතිවිය පරිසුද්ධො, තෙනාපිස්සායං ගම්භීරොපි පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

සොතාපන්නානඤ්ච නාම පච්චයාකාරො උත්තානකොව හුත්වා උපට්ඨාති, අයඤ්ච ආයස්මා සොතාපන්නො. බහුස්සුතානඤ්ච චතුහත්ථෙ ඔවරකෙ පදීපෙ ජලමානෙ මඤ්චපීඨං විය නාමරූපපරිච්ඡෙදො පාකටො හොති, අයඤ්ච ආයස්මා බහුස්සුතානං අග්ගො හොති, බාහුසච්චානුභාවෙනපිස්ස ගම්භීරොපි පච්චයාකාරො උත්තානකො විය උපට්ඨාසි.

පටිච්චසමුප්පාදගම්භීරතා

තත්ථ අත්ථගම්භීරතාය, ධම්මගම්භීරතාය, දෙසනාගම්භීරතාය, පටිවෙධගම්භීරතායාති චතූහි ආකාරෙහි පටිච්චසමුප්පාදො ගම්භීරො නාම.

තත්ථ ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො ගම්භීරො…පෙ…. සඞ්ඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො ගම්භීරොති අයං **අත්ථගම්භීරතා.**

අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො ගම්භීරො…පෙ…. ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයට්ඨො ගම්භීරොති අයං **ධම්මගම්භීරතා.**

කත්ථචි සුත්තෙ පටිච්චසමුප්පාදො අනුලොමතො දෙසියති, කත්ථචි පටිලොමතො, කත්ථචි අනුලොමපටිලොමතො, කත්ථචි මජ්ඣතො පට්ඨාය අනුලොමතො වා පටිලොමතො වා අනුලොමපටිලොමතො වා, කත්ථචි තිසන්ධි චතුසඞ්ඛෙපො, කත්ථචි ද්විසන්ධි තිසඞ්ඛෙපො, කත්ථචි එකසන්ධි ද්විසඞ්ඛෙපොති අයං **දෙසනාගම්භීරතා.**

අවිජ්ජාය පන අඤ්ඤාණඅදස්සනසච්චාපටිවෙධට්ඨො ගම්භීරො, සඞ්ඛාරානං අභිසඞ්ඛරණායූහනසරාගවිරාගට්ඨො, විඤ්ඤාණස්ස සුඤ්ඤතඅබ්‍යාපාරඅසඞ්කන්තිපටිසන්ධිපාතුභාවට්ඨො,

නාමරූපස්ස එකුප්පාදවිනිබ්භොගාවිනිබ්භොගනමනරුප්පනට්ඨො, සළායතනස්ස අධිපතිලොකද්වාරක්ඛෙත්තවිසයිභාවට්ඨො , ඵස්සස්ස ඵුසනසඞ්ඝට්ටනසඞ්ගතිසන්නිපාතට්ඨො, වෙදනාය ආරම්මණරසානුභවනසුඛදුක්ඛමජ්ඣත්තභාවනිජ්ජීවවෙදයිතට්ඨො, තණ්හාය අභිනන්දිතඅජ්ඣොසානසරිතාලතාතණ්හානදීතණ්හාසමුද්දදුප්පූරණට්ඨො, උපාදානස්ස ආදානග්ගහණාභිනිවෙසපරාමාසදුරතික්කමට්ඨො, භවස්ස ආයූහනාභිසඞ්ඛරණයොනිගතිඨිතිනිවාසෙසු ඛිපනට්ඨො, ජාතියා ජාතිසඤ්ජාතිඔක්කන්තිනිබ්බත්තිපාතුභාවට්ඨො, ජරාමරණස්ස ඛයවයභෙදවිපරිණාමට්ඨො ගම්භීරොති. එවං යො අවිජ්ජාදීනං සභාවො, යෙන පටිවෙධෙන අවිජ්ජාදයො සරසලක්ඛණතො පටිවිද්ධා හොන්ති; සො ගම්භීරොති අයං **පටිවෙධගම්භීරතා**ති වෙදිතබ්බා. සා සබ්බාපි ථෙරස්ස උත්තානකා විය උපට්ඨාසි. තෙන භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං උස්සාදෙන්තො – ''මා හෙව''න්තිආදිමාහ. අයඤ්චෙත්ථ අධිප්පායො – ආනන්ද, ත්වං මහාපඤ්ඤො විසදඤාණො, තෙන තෙ ගම්භීරොපි පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානකො විය ඛායති, තස්මා – ''මය්හමෙව නු ඛො එස උත්තානකො හුත්වා උපට්ඨාති, උදාහු අඤ්ඤෙසම්පී''ති මා එවං අවචාති.

අපසාදනාවණ්ණනා

යං පන වුත්තං – ''අපසාදෙන්තො''ති, තත්ථ අයං අධිප්පායො – ආනන්ද, ''අථ ච පන මෙ උත්තානකුත්තානකො විය ඛායතී''ති මා හෙවං අවච. යදි හි තෙ එස උත්තානකුත්තානකො විය ඛායති, කස්මා ත්වං අත්තනො ධම්මතාය සොතාපන්නො නාහොසි, මයා දින්නනයෙව ඨත්වා සොතාපත්තිමග්ගං පටිවිජ්ඣසි. ආනන්ද, ඉදං නිබ්බානමෙව ගම්භීරං, පච්චයාකාරො පන තව උත්තානකො ජාතො, අථ කස්මා ඔළාරිකං කාමරාගසංයොජනං පටිඝසංයොජනං, ඔළාරිකං කාමරාගානුසයං පටිඝානුසයන්ති ඉමෙ චත්තාරො කිලෙසෙ සමුග්ඝාතෙත්වා සකදාගාමිඵලං න සච්ඡිකරොසි? තෙයෙව අණුසහගතෙ චත්තාරො කිලෙසෙ සමුග්ඝාතෙත්වා අනාගාමිඵලං න සච්ඡිකරොසි? රූපරාගාදීනි පඤ්ච සංයොජනානි, භවරාගානුසයං, මානානුසයං, අවිජ්ජානුසයන්ති ඉමෙ අට්ඨ කිලෙසෙ සමුග්ඝාතෙත්වා අරහත්තං න සච්ඡිකරොසි?

කස්මා ච සතසහස්සකප්පාධිකං එකං අසඞ්ඛෙය්‍යං පූරිතපාරමිනො සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා විය සාවකපාරමිඤාණං නප්පටිවිජ්ඣසි? සතසහස්සකප්පාධිකානි ද්වෙ අසඞ්ඛෙය්‍යානි පූරිතපාරමිනො පච්චෙකබුද්ධා විය ච පච්චෙකබොධිඤාණං නප්පටිවිජ්ඣසි? යදි වා තෙ සබ්බථාව එස උත්තානකො හුත්වා උපට්ඨාති, අථ කස්මා සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඞ්ඛෙය්‍යානි පූරිතපාරමිනො බුද්ධා විය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං න සච්ඡිකරොසි? කිං අනත්ථිකොසි එතෙහි විසෙසාධිගමෙහි, පස්ස යාවඤ්ච තෙ අපරද්ධං, ත්වං නාම සාවකො පදෙසඤාණෙ ඨිතො අතිගම්භීරං පච්චයාකාරං – ''උත්තානකො මෙ උපට්ඨාතී''ති වදසි, තස්ස තෙ ඉදං වචනං බුද්ධානං කථාය පච්චනීකං හොති, න තාදිසෙන නාම භික්ඛුනා බුද්ධානං කථාය පච්චනීකං කථෙතබ්බන්ති යුත්තමෙතං.

ననු මය්හං, ආනන්ද, ඉදං පච්චයාකාරං පටිවිජ්ඣිතුං වායමන්තස්සෙව සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි අතික්කන්තානි? පච්චයාකාරං පටිවිජ්ඣනත්ථාය ච පන මෙ අදින්නං දානං නාම නත්ථි, අපූරිතපාරමී නාම නත්ථි. පච්චයාකාරං පටිවිජ්ඣිස්සාමීති පන මෙ නිරුස්සාහං විය මාරබලං විධමන්තස්ස අයං මහාපථවී ද්වඞ්ගුලමත්තම්පි න කම්පි තථා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං, මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං සම්පාදෙන්තස්ස. පච්ඡිමයාමෙ පන මෙ බලවපච්චූසසමයෙ – ''අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං නවහි ආකාරෙහි පච්චයො හොතී''ති දිට්ඨමත්තෙව දසසහස්සිලොකධාතු අයදණ්ඩකෙන ආකොටිතකංසතාලං විය විරවසතං විරවසහස්සං මුඤ්චමානා වාතාහතෙ පදුමිනිපණ්ණෙ උදකබින්දු විය කම්පිත්ථ. එවං ගම්භීරො චායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො, ගම්භීරාවභාසො ච. එතස්ස ආනන්ද, ධම්මස්ස අනනුබොධා…පෙ…. නාතිවත්තතීති.

එතස්ස ධම්මස්සාති එතස්ස පච්චයධම්මස්ස. **අනනුබොධාති** ඤාතපරිඤ්ඤාවසෙන අනනුබුජ්ඣනා. **අප්පටිවෙධාති** තීරණප්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන අප්පටිවිජ්ඣනා. **තන්තාකුලකජාතාති** තන්තං විය ආකුලකජාතා. යථා නාම දුන්නික්ඛිත්තං මූසිකච්ඡින්නං පෙසකාරානං තන්තං තහිං තහිං ආකුලං හොති, ඉදං අග්ගං ඉදං මූලන්ති අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං සමානෙතුං දුක්කරං හොති; එවමෙව සත්තා ඉමස්මිං පච්චයාකාරෙ ඛලිතා ආකුලා බ්‍යාකුලා හොන්ති, න සක්කොන්ති තංපච්චයාකාරං උජුං කාතුං. තත්ථ තන්තං පච්චත්තපුරිසකාරෙ ඨත්වා සක්කාපි භවෙය්‍ය උජුං කාතුං, ඨපෙත්වා පන ද්වෙ බොධිසත්තෙ අඤ්ඤෙ සත්තා අත්තනො ධම්මතාය පච්චයාකාරං උජුං කාතුං සමත්ථා නාම නත්ථි. යථා පන ආකුලං තන්තං කඤ්ජියං දත්වා කොච්ඡෙන පහතං තත්ථ තත්ථ ගුළකජාතං හොති ගණ්ඨිබද්ධං, එවමිමෙ සත්තා පච්චයෙසු පක්ඛලිත්වා පච්චයෙ උජුං කාතුං අසක්කොන්තා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතවසෙන ආකුලකජාතා හොන්ති, ගණ්ඨිබද්ධා. යෙ හි කෙචි දිට්ඨිගතනිස්සිතා, සබ්බෙ පච්චයාකාරං උජුං කාතුං අසක්කොන්තායෙව.

කුලාගණ්ඨිකජාතාති කුලාගණ්ඨිකං වුච්චති පෙසකාරකඤ්ජියසුත්තං. කුලා නාම සකුණිකා, තස්සා කුලාවකොතිපි එකෙ. යථා හි තදුභයම්පි ආකුලං අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං සමානෙතුං දුක්කරන්ති පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

මුඤ්ජපබ්බජභූතාති මුඤ්ජතිණං විය පබ්බජතිණං විය ච භූතා. යථා තානි තිණානි කොට්ටෙත්වා කතරජ්ජු ජිණ්ණකාලෙ කත්ථචි පතිතං ගහෙත්වා තෙසං තිණානං ඉදං අග්ගං, ඉදං මූලන්ති අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං

සමානෙතුං දුක්කරන්ති. තම්පි පච්චත්තපුරිසකාරෙ ඨත්වා සක්කා භවෙය්‍ය උජුං කාතුං, ඨපෙත්වා පන ද්වෙ බොධිසත්තෙ අඤ්ඤෙ සත්තා අත්තනො ධම්මතාය පච්චයාකාරං උජුං කාතුං සමත්ථා නාම නත්ථි. එවමයං පජා පච්චයාකාරෙ උජුං කාතුං අසක්කොන්තී දිට්ඨිගතවසෙන ගණ්ඨිකජාතා හුත්වා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං සංසාරං නාතිවත්තති.

තත්ථ **අපායොති** නිරයතිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයඅසුරකායා. සබ්බෙපි හි තෙ වඩ්ඪිසඞ්ඛාතස්ස අයස්ස අභාවතො – ''අපායො''ති වුච්චන්ති. තථා දුක්ඛස්ස ගතිභාවතො **දුග්ගති.** සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා **විනිපාතො.** ඉතරො පන –

''ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, **සංසාරොති** පවුච්චතී''ති.

තං සබ්බම්පි නාතිවත්තති නාතික්කමති. අථ ඛො චුතිතො පටිසන්ධිං, පටිසන්ධිතො චුතින්ති එවං පුනප්පුනං චුතිපටිසන්ධියො ගණ්හන්තා තීසු භවෙසු චතූසු යොනීසු පඤ්චසු ගතීසු සත්තසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු නවසු සත්තාවාසෙසු මහාසමුද්දෙ වාතුක්ඛිත්තනාවා විය යන්තෙසු යුත්තගොණො විය ච පරිබ්භමතියෙව . ඉති සබ්බං පෙතං භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං අපසාදෙන්තො ආහාති වෙදිතබ්බං.

පටිච්චසමුප්පාදවණ්ණනා

96. ඉදානි යස්මා ඉදං සුත්තං – ''ගම්භීරො චායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො''ති ච ''තන්තාකුලකජාතා''ති ච ද්වීහියෙව පදෙහි ආබද්ධං, තස්මා – ''ගම්භීරො චායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො''ති ඉමිනා තාව අනුසන්ධිනා පච්චයාකාරස්ස ගම්භීරභාවදස්සනත්ථං දෙසනං ආරභන්තො **අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණ**න්තිආදිමාහ. තත්‍රායමත්ථො – ඉමස්ස ජරාමරණස්ස පච්චයො ඉදප්පච්චයො, තස්මා ඉදප්පච්චයා අත්ථි ජරාමරණං, අත්ථි නු ඛො ජරාමරණස්ස පච්චයො, යම්හා පච්චයා ජරාමරණං භවෙය්‍යාති එවං පුට්ඨෙන සතා, ආනන්ද, පණ්ඩිතෙන පුග්ගලෙන යථා – ''තං ජීවං තං සරීර''න්ති වුත්තෙ ඨපනීයත්තා පඤ්හස්ස තුණ්හී භවිතබ්බං හොති, ''අබ්‍යාකතමෙතං තථාගතෙනා''ති වා වත්තබ්බං හොති, එවං අප්පටිපජ්ජිත්වා, යථා – ''චක්ඛු සස්සතං අසස්සත''න්ති වුත්තෙ අසස්සතන්ති එකංසෙනෙව වත්තබ්බං හොති, එවං එකංසෙනෙව අත්ථීතිස්ස වචනීයං. පුන කිං පච්චයා ජරාමරණං, කො නාම සො පච්චයො, යතො ජරාමරණං හොතීති වුත්තෙ **ජාතිපච්චයා ජරාමරණ**න්ති ඉච්චස්ස වචනීයං, එවං වත්තබ්බං භවෙය්‍යාති අත්ථො. එස නයො සබ්බපදෙසු.

නාමරූපපච්චයා ඵස්සොති ඉදං පන යස්මා සළායතනපච්චයාති වුත්තෙ චක්ඛුසම්ඵස්සාදීනං ඡන්නං විපාකසම්ඵස්සානංයෙව ගහණං හොති, ඉධ ච ''සළායතනපච්චයා''ති ඉමිනා පදෙන ගහිතම්පි අගහිතම්පි පච්චයුප්පන්නවිසෙසං ඵස්සස්ස ච සළායතනතො අතිරිත්තං අඤ්ඤම්පි විසෙසපච්චයං දස්සෙතුකාමො, තස්මා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමිනා පන වාරෙන භගවතා කිං කථිතන්ති? පච්චයානං නිදානං කථිතං. ඉදඤ්හි සුත්තං පච්චයෙ නිජ්ජටෙ නිග්ගුම්බෙ කත්වා කථිතත්තා **මහානිදාන**න්ති වුච්චති.

98. ඉදානි තෙසං තෙසං පච්චයානං තථං අවිතථං අනඤ්ඤථං පච්චයභාවං දස්සෙතුං **ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති ඛො පනෙතං වුත්ත**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **පරියායෙනාති** කාරණෙන. **සබ්බෙනසබ්බං සබ්බථාසබ්බන්ති** නිපාතද්වයමෙතං. තස්සත්ථො – ''සබ්බාකාරෙන සබ්බා සබ්බෙන සභාවෙන සබ්බා ජාති නාම යදි න භවෙය්‍යා''ති. භවාදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **කස්සචීති** අනියමවචනමෙතං, දෙවාදීසු යස්ස කස්සචි. **කිම්හිචීති** ඉදම්පි අනියමවචනමෙව, කාමභවාදීසු නවසු භවෙසු යත්ථ කත්ථචි. **සෙය්‍යථීදන්ති** අනියමිතනික්ඛිත්තඅත්ථවිභජනත්ථෙ නිපාතො, තස්සත්ථො – ''යං වුත්තං 'කස්සචි කිම්හිචී'ති, තස්ස තෙ අත්ථං විභජිස්සාමී''ති. අථ නං විභජන්තො – ''දෙවානං වා දෙවත්තාය''තිආදිමාහ. තත්ථ **දෙවානං වා දෙවත්තායාති** යා අයං දෙවානං දෙවභාවාය ඛන්ධජාති, යාය ඛන්ධජාතියා දෙවා ''දෙවා''ති වුච්චන්ති. සචෙ හි ජාති සබ්බෙන සබ්බං නාභවිස්සාති ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච **දෙවාති** උපපත්තිදෙවා. **ගන්ධබ්බාති** මූලඛන්ධාදීසු අධිවත්ථදෙවතාව. **යක්ඛාති** අමනුස්සා. **භූතාති** යෙ කෙචි නිබ්බත්තසත්තා. **පක්ඛිනොති** යෙ කෙචි අට්ඨිපක්ඛා වා චම්මපක්ඛා වා ලොමපක්ඛා වා. **සරීසපාති** යෙ කෙචි භූමියං සරන්තා ගච්ඡන්ති. **තෙසං තෙසන්ති** තෙසං තෙසං දෙවගන්ධබ්බාදීනං. **තදත්ථායාති** දෙවගන්ධබ්බාදිභාවාය. **ජාතිනිරොධාති** ජාතිවිගමා, ජාතිඅභාවාති අත්ථො.

හෙතූතිආදීනි සබ්බානිපි කාරණවෙවචනානි එව. කාරණඤ්හි යස්මා අත්තනො ඵලත්ථාය හිනොති පවත්තති, තස්මා ''හෙතූ''ති වුච්චති. යස්මා තං ඵලං නිදෙති – ''හන්ද, නං ගණ්හථා''ති අප්පෙති විය තස්මා **නිදානං.** යස්මා ඵලං තතො සමුදෙති උප්පජ්ජති, තඤ්ච පටිච්ච එති පවත්තති, තස්මා **සමුදයොති** ච **පච්චයොති** ච වුච්චති. එස නයො සබ්බත්ථ. අපි ච **යදිදං ජාතීති** එත්ථ **යදිදන්ති** නිපාතො. තස්ස සබ්බපදෙසු ලිඞ්ගානුරූපතො අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉධ පන – ''යා එසා ජාතී''ති අයමස්ස අත්ථො. ජරාමරණස්ස හි ජාති උපනිස්සයකොටියා පච්චයො හොති.

99. භවපදෙ – ‘‘කිම්භිචී’’ති ඉමිනා ඔකාසපරිග්ගහො කතො. තත්ථ හෙට්ඨා අවීචිපරියන්තං කත්වා උපරි පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා **කාමභවො** වෙදිතබ්බො. අයං නයො උපපත්තිභවෙ. ඉධ පන කම්මභවෙ යුජ්ජති. සො හි ජාතියා උපනිස්සයකොටියාව පච්චයො හොති. උපාදානපදාදීසුපි – ‘‘කිම්භිචී’’ති ඉමිනා ඔකාසපරිග්ගහොව කතොති වෙදිතබ්බො.

100. **උපාදානපච්චයා භවොති** එත්ථ කාමුපාදානං තිණ්ණම්පි කම්මභවානං තිණ්ණඤ්ච උපපත්තිභවානං පච්චයො, තථා සෙසානිපීති උපාදානපච්චයා චතුවීසතිභවා වෙදිතබ්බා. නිප්පරියායෙනෙත්ථ ද්වාදස කම්මභවා ලබ්භන්ති. තෙසං උපාදානානි සහජාතකොටියාපි උපනිස්සයකොටියාපි පච්චයො.

101. **රූපතණ්හාති** රූපාරම්මණෙ තණ්හා. එස නයො සද්දතණ්හාදීසු. සා පනෙසා තණ්හා උපාදානස්ස සහජාතකොටියාපි උපනිස්සයකොටියාපි පච්චයො හොති.

102. **එස පච්චයො තණ්හාය, යදිදං වෙදනාති** එත්ථ විපාකවෙදනා තණ්හාය උපනිස්සයකොටියා පච්චයො හොති, අඤ්ඤා අඤ්ඤථාපීති.

103. එත්තාවතා පන භගවා වට්ටමූලභූතං පුරිමතණ්හං දස්සෙත්වා ඉදානි දෙසනං, පිට්ඨියං පහරිත්වා කෙසෙසු වා ගහෙත්වා විරවන්තං විරවන්තං මග්ගතො ඔක්කමෙන්තො විය නවහි පදෙහි සමුදාචාරතණ්හං දස්සෙන්තො – ‘‘ඉති ඛො පනෙතං, ආනන්ද, වෙදනං පටිච්ච තණ්හා’’තිආදිමාහ. තත්ථ **තණ්හාති** ද්වෙ තණ්හා එසනතණ්හා ච, එසිතතණ්හා ච. යාය තණ්හාය අජපථසඞ්කුපථාදීනි පටිපජ්ජිත්වා භොගෙ එසති ගවෙසති, අයං **එසනතණ්හා** නාම. යා තෙසු එසිතෙසු ගවෙසිතෙසු පටිලද්ධෙසු තණ්හා, අයං **එසිතතණ්හා** නාම. තදුභයම්පි සමුදාචාරතණ්හාය එව අධිවචනං. තස්මා දුවිධාපෙසා වෙදනං පටිච්ච තණ්හා නාම. **පරියෙසනා** නාම රූපාදිආරම්මණපරියෙසනා, සා හි තණ්හාය සති හොති. **ලාභොති** රූපාදිආරම්මණපටිලාභො, සො හි පරියෙසනාය සති හොති. **විනිච්ඡයො** පන ඤාණතණ්හාදිට්ඨිවිතක්කවසෙන චතුබ්බිධො. තත්ථ – ‘‘සුඛවිනිච්ඡයං ජඤ්ඤා, සුඛවිනිච්ඡයං ඤත්වා අජ්ඣත්තං සුඛමනුයුඤ්ජෙය්‍යා’’ති (ම. නි. 3.323) අයං **ඤාණවිනිච්ඡයො.** ‘‘විනිච්ඡයොති ද්වෙ විනිච්ඡයා – තණ්හාවිනිච්ඡයො ච දිට්ඨිවිනිච්ඡයො චා’’ති (මහානි. 102). එවං ආගතානි අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතානි **තණ්හාවිනිච්ඡයො.** ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො **දිට්ඨිවිනිච්ඡයො.** ‘‘ඡන්දො ඛො, දෙවානමින්ද, විතක්කනිදානො’’ති (දී. නි. 2.358) ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඉධ විනිච්ඡයොති වුත්තො විතක්කොයෙව ආගතො. ලාභං ලභිත්වා හි ඉට්ඨානිට්ඨං සුන්දරාසුන්දරඤ්ච විතක්කෙනෙව විනිච්ඡිනාති – ‘‘එත්තකං මෙ රූපාරම්මණත්ථාය භවිස්සති, එත්තකං සද්දාදිආරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං භවිස්සති, එත්තකං පරස්ස, එත්තකං පරිභුඤ්ජිස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමී’’ති. තෙන වුත්තං – ‘‘ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො’’ති.

ඡන්දරාගොති එවං අකුසලවිතක්කෙන විතක්කිතවත්ථුස්මිං දුබ්බලරාගො ච බලවරාගො ච උප්පජ්ජති, ඉදඤ්හි ඉධ තණ්හා. **ඡන්දොති** දුබ්බලරාගස්සාධිවචනං. **අජ්ඣොසානන්ති** අහං මමන්ති බලවසන්නිට්ඨානං. **පරිග්ගහොති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පරිග්ගහණකරණං. **මච්ඡරියන්ති** පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහනතා. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති – ‘‘ඉදං අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤෙසං අච්ඡරියං හොතූති පවත්තත්තා මච්ඡරියන්ති වුච්චතී’’ති. **ආරක්ඛොති** ද්වාරපිදහනමඤ්ජූසගොපනාදිවසෙන සුට්ඨු රක්ඛණං. අධිකරොතීති **අධිකරණං,** කාරණස්සෙතං නාමං. **ආරක්ඛාධිකරණන්ති** භාවනපුංසකං, ආරක්ඛහෙතූති අත්ථො. දණ්ඩාදානාදීසු පරනිසෙධනත්ථං දණ්ඩස්ස ආදානං **දණ්ඩාදානං.** එකතො ධාරාදිනො සත්ථස්ස ආදානං **සත්ථාදානං. කලහොති** කායකලහොපි වාචාකලහොපි. පුරිමො පුරිමො විරොධො **විග්ගහො.** පච්ඡිමො පච්ඡිමො **විවාදො.** තුවංතුවන්ති අගාරවවචනං **තුවංතුවං.**

112. ඉදානි පටිලොමනයෙනාපි තංසමුදාචාරතණ්හං දස්සෙතුං පුන – ‘‘ආරක්ඛාධිකරණ’’න්ති ආරභන්තො දෙසනං නිවත්තෙසි. තත්ථ **කාමතණ්හාති** පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙන උප්පන්නා රූපාදිතණ්හා. **භවතණ්හාති** සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො. **විභවතණ්හාති** උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො. **ඉමෙ ද්වෙ ධම්මාති** වට්ටමූලතණ්හා ච සමුදාචාරතණ්හා චාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා. **ද්වයෙනාති** තණ්හාලක්ඛණවසෙන එකභාවං ගතාපි වට්ටමූලසමුදාචාරවසෙන ද්වීහි කොට්ඨාසෙහි වෙදනාය එකසමොසරණා භවන්ති, වෙදනාපච්චයෙන එකපච්චයාති අත්ථො. තිවිධඤ්හි සමොසරණං ඔසරණසමොසරණං, සහජාතසමොසරණං, පච්චයසමොසරණඤ්ච. තත්ථ – ‘‘අථ ඛො සබ්බානි තානි කාමසමොසරණානි භවන්තී’’ති ඉදං **ඔසරණසමොසරණං** නාම. ‘‘ඡන්දමූලකා, ආවුසො, එතෙ ධම්මා ඵස්සසමුදයා වෙදනාසමොසරණා’’ති (අ. නි. 8.83) ඉදං **සහජාතසමොසරණං** නාම. ‘‘ද්වයෙන වෙදනාය එකසමොසරණා’’ති ඉදං පන **පච්චයසමොසරණන්ති** වෙදිතබ්බං.

113. **චක්ඛුසම්ඵස්සොති** ආදයො සබ්බෙ විපාකඵස්සායෙව. තෙසු ඨපෙත්වා චත්තාරො ලොකුත්තරවිපාකඵස්සෙ අවසෙසා ද්වත්තිංස ඵස්සා හොන්ති. **යදිදං ඵස්සොති** එත්ථ පන ඵස්සො බහුධා වෙදනාය පච්චයො හොති.

114. **යෙහි, ආනන්ද, ආකාරෙහීති**ආදීසු ආකාරා වුච්චන්ති වෙදනාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසසභාවා. තෙයෙව සාධුකං දස්සියමානා තං තං ලීනමත්ථං ගමෙන්තීති **ලිඞ්ගානි.** තස්ස තස්ස සඤ්ජානනහෙතුතො **නිමිත්තානි.** තථා තථා

උද්දිසිතබ්බතො **උද්දෙසා** . තස්මා අයමෙත්ථ අත්ථො – ''ආනන්ද, යෙහි ආකාරෙහි…පෙ…. යෙහි උද්දෙසෙහි නාමකායස්ස නාමසමූහස්ස පඤ්ඤත්ති හොති, යා එසා ච වෙදනාය වෙදයිතාකාරෙ වෙදයිතලිඞ්ගෙ වෙදයිතනිමිත්තෙ වෙදනාති උද්දෙසෙ සති, සඤ්ඤාය සඤ්ජානනාකාරෙ සඤ්ජානනලිඞ්ගෙ සඤ්ජානනනිමිත්තෙ සඤ්ඤාති උද්දෙසෙ සති, සඞ්ඛාරානං චෙතනාකාරෙ චෙතනාලිඞ්ගෙ චෙතනානිමිත්තෙ චෙතනාති උද්දෙසෙ සති, විඤ්ඤාණස්ස විජානනාකාරෙ විජානනලිඞ්ගෙ විජානනනිමිත්තෙ විඤ්ඤාණන්ති උද්දෙසෙ සති – 'අයං නාමකායො'ති නාමකායස්ස පඤ්ඤත්ති හොති. තෙසු නාමකායපඤ්ඤත්තිහෙතූසු වෙදනාදීසු ආකාරාදීසු අසති අපි නු ඛො රූපකායෙ අධිවචනසම්ඵස්සො පඤ්ඤායෙථ? ය්වායං චත්තාරො ඛන්ධෙ වත්ථුං කත්වා මනොද්වාරෙ අධිවචනසම්ඵස්සවෙවචනො මනොසම්ඵස්සො උප්පජ්ජති, අපි නු ඛො සො රූපකායෙ පඤ්ඤායෙථ, පඤ්ච පසාදෙ වත්ථුං කත්වා කත්වා උප්පජ්ජෙය්‍යා''ති. අථ ආයස්මා ආනන්දො අම්බරුක්ඛෙ අසති ජම්බුරුක්ඛතො අම්බපක්කස්ස උප්පත්තිං විය රූපකායතො තස්ස උප්පත්තිං අසම්පටිච්ඡන්තො **නො හෙතං භන්තෙ**ති ආහ.

දුතියපඤ්හෙ රුප්පනාකාරරුප්පනලිඞ්ගරුප්පනනිමිත්තවසෙන රූපන්ති උද්දෙසවසෙන ච ආකාරාදීනං අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පටිඝසම්ඵස්සොති** සප්පටිඝං රූපක්ඛන්ධං වත්ථුං කත්වා උප්පජ්ජනකසම්ඵස්සො. ඉධාපි ථෙරො ජම්බුරුක්ඛෙ අසති අම්බරුක්ඛතො ජම්බුපක්කස්ස උප්පත්තිං විය නාමකායතො තස්ස උප්පත්තිං අසම්පටිච්ඡන්තො ''නො හෙතං භන්තෙ''ති ආහ.

තතියපඤ්හො උභයවසෙනෙව වුත්තො. තත්‍ර ථෙරො ආකාසෙ අම්බජම්බුපක්කානං උප්පත්තිං විය නාමරූපාභාවෙ ද්වින්නම්පි ඵස්සානං උප්පත්තිං අසම්පටිච්ඡන්තො ''නො හෙතං භන්තෙ''ති ආහ.

එවං ද්වින්නං ඵස්සානං විසුං විසුං පච්චයං දස්සෙත්වා ඉදානි ද්වින්නම්පි තෙසං අවිසෙසතො නාමරූපපච්චයතං දස්සෙතුං – ''යෙහි ආනන්ද ආකාරෙහී''ති චතුත්ථං පඤ්හං ආරභි. **යදිදං නාමරූපන්ති** යං ඉදං නාමරූපං, යං ඉදං ඡසුපි ද්වාරෙසු නාමරූපං, එසෙව හෙතු එසෙව පච්චයොති අත්ථො. චක්ඛුද්වාරාදීසු හි චක්ඛාදීනි චෙව රූපාරම්මණාදීනි ච රූපං, සම්පයුත්තකා ඛන්ධා නාමන්ති එවං පඤ්චවිධොපි සො ඵස්සො නාමරූපපච්චයාව ඵස්සො. මනොද්වාරෙපි හදයවත්ථුඤ්චෙව යඤ්ච රූපං ආරම්මණං හොති, ඉදං රූපං. සම්පයුත්තධම්මා චෙව යඤ්ච අරූපං ආරම්මණං හොති, ඉදං අරූපං නාම. එවං මනොසම්ඵස්සොපි නාමරූපපච්චයා ඵස්සොති වෙදිතබ්බො. නාමරූපං පනස්ස බහුධා පච්චයො හොති.

115. න **ඔක්කමිස්සථාති** පවිසිත්වා පවත්තමානං විය පටිසන්ධිවසෙන න වත්තිස්සථ. **සමුච්ඡිස්සථාති** පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ අසති අපි නු ඛො සුද්ධං අවසෙසං නාමරූපං අන්තොමාතුකුච්ඡිස්මිං කලලාදිභාවෙන සමුච්ඡිතං මිස්සකභූතං හුත්වා වත්තිස්සථ. **ඔක්කමිත්වා වොක්කමිස්සථාති** පටිසන්ධිවසෙන ඔක්කමිත්වා චුතිවසෙන වොක්කමිස්සථ, නිරුජ්ඣිස්සථාති අත්ථො. සො පනස්ස නිරොධො න තස්සෙව චිත්තස්ස නිරොධෙන, න තතො දුතියතතියානං නිරොධෙන හොති. පටිසන්ධිචිත්තෙන හි සද්ධිං සමුට්ඨිතානි සමතිංස කම්මජරූපානි නිබ්බත්තන්ති. තෙසු පන ඨිතෙසුයෙව සොළස භවඞ්ගචිත්තානි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. එතස්මිං අන්තරෙ ගහිතපටිසන්ධිකස්ස දාරකස්ස වා මාතුයා වා පනස්ස අන්තරායො නත්ථි. අයඤ්හි **අනොකාසො** නාම. සචෙ පන පටිසන්ධිචිත්තෙන සද්ධිං සමුට්ඨිතරූපානි සත්තරසමස්ස භවඞ්ගස්ස පච්චයං දාතුං සක්කොන්ති, පවත්ති පවත්තති, පවෙණී ඝටියති. සචෙ පන න සක්කොන්ති, පවත්ති නප්පවත්තති, පවෙණී න ඝටියති, **වොක්කමති** නාම හොති. තං සන්ධාය ''ඔක්කමිත්වා වොක්කමිස්සථා''ති වුත්තං.

ඉත්ථත්තායාති ඉත්ථභාවාය, එවං පරිපුණ්ණපඤ්චක්ඛන්ධභාවායාති අත්ථො. **දහරස්සෙව සතොති** මන්දස්ස බාලස්සෙව සන්තස්ස. **වොච්ඡිජ්ජිස්සථාති** උපච්ඡිජ්ජිස්සථ **වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලන්ති** විඤ්ඤාණෙ උපච්ඡින්නෙ සුද්ධං නාමරූපමෙව උට්ඨහිත්වා පඨමවයවසෙන වුඩ්ඪිං, මජ්ඣිමවයවසෙන විරූළ්හිං, පච්ඡිමවයවසෙන වෙපුල්ලං අපි නු ඛො ආපජ්ජිස්සථාති. දසවස්සවීසතිවස්සවස්සසතවස්සසහස්සසම්පාපනෙන වා අපි නු ඛො වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සථාති අත්ථො.

තස්මාතිහානන්දාති යස්මා මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිග්ගහණෙපි කුච්ඡිවාසෙපි කුච්ඡිතො නික්ඛමනෙපි, පවත්තියං දසවස්සාදිකාලෙපි විඤ්ඤාණමෙවස්ස පච්චයො, තස්මා එසෙව හෙතු එස පච්චයො නාමරූපස්ස, යදිදං විඤ්ඤාණං. යථා හි රාජා අත්තනො පරිසං නිග්ගණ්හන්තො එවං වදෙය්‍ය – ''ත්වං උපරාජා, ත්වං සෙනාපතීති කෙන කතො නනු මයා කතො, සචෙ හි මයි අකරොන්තෙ ත්වං අත්තනො ධම්මතාය උපරාජා වා සෙනාපති වා භවෙය්‍යාසි, ජානෙය්‍යාම වො බල''න්ති; එවමෙව විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො හොති. අත්ථතො එවං නාමරූපං වදති විය ''ත්වං නාමං, ත්වං රූපං, ත්වං නාමරූපං නාමාති කෙන කතං, නනු මයා කතං, සචෙ හි මයි පුරෙචාරිකෙ හුත්වා මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අගණ්හන්තෙ ත්වං නාමං වා රූපං වා නාමරූපං වා භවෙය්‍යාසි, ජානෙය්‍යාම වො බල''න්ති. තං පනෙතං විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස බහුධා පච්චයො හොති.

116. **දුක්ඛසමුදයසම්භවොති** දුක්ඛරාසිසම්භවො. **යදිදං නාමරූපන්ති** යං ඉදං නාමරූපං, එසෙව හෙතු එස පච්චයො. යථා හි රාජපුරිසා රාජානං නිග්ගණ්හන්තො එවං වදෙය්‍යුං – ''ත්වං රාජාති කෙන කතො, නනු මයා කතො, සචෙ හි මයි උපරාජට්ඨානෙ, මයි සෙනාපතිට්ඨානෙ අතිට්ඨන්තෙ ත්වං එකකොව රාජා භවෙය්‍යාසි, පස්සෙය්‍යාම තෙ රාජභාව''න්ති; එවමෙව නාමරූපම්පි අත්ථතො එවං විඤ්ඤාණං වදති විය ''ත්වං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණන්ති කෙන කතං,

නනු අම්හෙහි කතං, සචෙ හි ත්වං තයො ඛන්ධෙ හදයවත්ථුඤ්ච අනිස්සාය පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං නාම භවෙය්‍යාසි, පස්සෙය්‍යාම තෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණභාව''න්ති. තඤ්ච පනෙතං නාමරූපං විඤ්ඤාණස්ස බහුධා පච්චයො හොති.

එත්තාවතා ඛොති විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ, නාමරූපෙ විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ, ද්වීසු අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයවසෙන පවත්තෙසු එත්තකෙන ජායෙථ වා…පෙ…. උපපජ්ජෙථ වා, ජාතිආදයො පඤ්ඤායෙය්‍යුං අපරාපරං වා චුතිපටිසන්ධියොති.

අධිවචනපථොති ''සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකො''තිආදිකස්ස අත්ථං අදිස්වා වචනමත්තමෙව අධිකිච්ච පවත්තස්ස වොහාරස්ස පථො. **නිරුත්තිපථො**ති සරතීති සතො, සම්පජානාතීති සම්පජානොතිආදිකස්ස කාරණාපදෙසවසෙන පවත්තස්ස වොහාරස්ස පථො. **පඤ්ඤත්තිපථො**ති – ''පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො මෙධාවී නිපුණො කතපරප්පවාදො''තිආදිකස්ස නානප්පකාරතො ඤාපනවසෙන පවත්තස්ස වොහාරස්ස පථො. ඉති තීහි පදෙහි අධිවචනාදීනං වත්ථුභූතා ඛන්ධාව කථිතා. **පඤ්ඤාවචර**න්ති පඤ්ඤාය අවචරිතබ්බං ජානිතබ්බං. **වට්ටං වත්තතී**ති සංසාරවට්ටං වත්තති. **ඉත්ථත්ත**න්ති ඉත්ථංභාවො, ඛන්ධපඤ්චකස්සෙතං නාමං. **පඤ්ඤාපනායා**ති නාමපඤ්ඤත්තත්ථාය. ''වෙදනා සඤ්ඤා''තිආදිනා නාමපඤ්ඤත්තත්ථාය, ඛන්ධපඤ්චකම්පි එත්තාවතා පඤ්ඤායතීති අත්ථො. **යදිදං නාමරූපං සහ විඤ්ඤාණෙනා**ති යං ඉදං නාමරූපං සහ විඤ්ඤාණෙන අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතාය පවත්තති, එත්තාවතාති වුත්තං හොති. ඉදඤ්හෙත්ථ නියාතිතවචනං.

අත්තපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

117. ඉති භගවා – ''ගම්භීරො චායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො, ගම්භීරාවභාසො චා''ති පදස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙත්වා ඉදානි ''තන්තාකුලකජාතා''ති පදස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙන්තො ''කිත්තාවතා චා''තිආදිකං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **රූපිං වා හි, ආනන්ද, පරිත්තං අත්තාන**න්තිආදීසු යො අවඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං අත්තාති ගණ්හාති, සො රූපිං පරිත්තං පඤ්ඤපෙති. යො පන නානාකසිණලාභී හොති, සො තං කදාචි නීලො, කදාචි පීතකොති පඤ්ඤපෙති. යො වඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං අත්තාති ගණ්හාති, සො රූපිං අනන්තං පඤ්ඤපෙති. යො වා පන අවඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං උග්ඝාටෙත්වා නිමිත්තඵුට්ඨොකාසං වා තත්ථ පවත්තෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ වා තෙසු විඤ්ඤාණමත්තමෙව වා අත්තාති ගණ්හාති, සො අරූපිං පරිත්තං පඤ්ඤපෙති. යො වඩ්ඪිතං නිමිත්තං උග්ඝාටෙත්වා නිමිත්තඵුට්ඨොකාසං වා තත්ථ පවත්තෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ වා තෙසු විඤ්ඤාණමත්තමෙව වා අත්තාති ගණ්හාති, සො අරූපිං අනන්තං පඤ්ඤපෙති.

118. **තත්‍රානන්දා**ති එත්ථ **තත්‍රා**ති තෙසු චතූසු දිට්ඨිගතිකෙසු. **එතරහි වා**ති ඉදානෙව, න ඉතො පරං. උච්ඡෙදවසෙනෙතං වුත්තං. **තත්ථභාවිං වා**ති තත්ථ වා පරලොකෙ භාවිං. සස්සතවසෙනෙතං වුත්තං. **අතථං වා පන සන්ත**න්ති අතථසභාවං සමානං. **තථත්තායා**ති තථභාවාය. **උපකප්පෙස්සාමී**ති සම්පාදෙස්සාමි. ඉමිනා විවාදං දස්සෙති. උච්ඡෙදවාදී හි ''සස්සතවාදිනො අත්තානං අතථං අනුච්ඡෙදසභාවම්පි සමානං තථත්ථාය උච්ඡෙදසභාවාය උපකප්පෙස්සාමි, සස්සතවාදඤ්ච ජානාපෙත්වා උච්ඡෙදවාදමෙව නං ගාහෙස්සාමී''ති චින්තෙති. සස්සතවාදීපි ''උච්ඡෙදවාදිනො අත්තානං අතථං අසස්සතසභාවම්පි සමානං තථත්ථාය සස්සතභාවාය උපකප්පෙස්සාමි, උච්ඡෙදවාදඤ්ච ජානාපෙත්වා සස්සතවාදමෙව නං ගාහෙස්සාමී''ති චින්තෙති.

එවං සන්තං ඛොති එවං සමානං රූපිං පරිත්තං අත්තානං පඤ්ඤපෙන්තන්ති අත්ථො. **රූපි**න්ති රූපකසිණලාභිං. **පරිත්තත්තානුදිට්ඨි අනුසෙතී**ති පරිත්තො අත්තාති අයං දිට්ඨි අනුසෙති, සා පන න වල්ලි විය ච ලතා විය ච අනුසෙති. අප්පහීනට්ඨෙන අනුසෙතීති වෙදිතබ්බො. **ඉච්චාලං වචනායා**ති තං පුග්ගලං එවරූපා දිට්ඨි අනුසෙතීති වත්තුං යුත්තං. එස නයො සබ්බත්ථ.

අරූපින්ති එත්ථ පන අරූපකසිණලාභිං, අරූපක්ඛන්ධගොචරං වාති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්තාවතා ලාභිනො චත්තාරො, තෙසං අන්තෙවාසිකා චත්තාරො, තක්කිකා චත්තාරො, තෙසං අන්තෙවාසිකා චත්තාරොති අත්තතො සොළස දිට්ඨිගතිකා දස්සිතා හොන්ති.

නඅත්තපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

119. එවං යෙ අත්තානං පඤ්ඤපෙන්ති, තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි යෙ න පඤ්ඤපෙන්ති, තෙ දස්සෙතුං – ''කිත්තාවතා ච ආනන්දා''තිආදිමාහ. කෙ පන න පඤ්ඤපෙන්ති? සබ්බෙ තාව අරියපුග්ගලා න පඤ්ඤපෙන්ති. යෙ ච බහුස්සුතා තිපිටකධරා ද්විපිටකධරා එකපිටකධරා, අන්තමසො එකනිකායම්පි සාධුකං විනිච්ඡිනිත්වා උග්ගහිතධම්මකථිකොපි ආරද්ධවිපස්සකොපි පුග්ගලො, තෙ න පඤ්ඤපෙන්තියෙව. එතෙසඤ්හි පටිභාගකසිණෙ පටිභාගකසිණමිච්චෙව ඤාණං හොති. අරූපක්ඛන්ධෙසු ච අරූපක්ඛන්ධා ඉච්චෙව.

අත්තසමනුපස්සනාවණ්ණනා

121. එවං යෙ න පඤ්ඤපෙන්ති, තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි යෙ තෙ පඤ්ඤපෙන්ති, තෙ යස්මා දිට්ඨිවසෙන සමනුපස්සිත්වා පඤ්ඤපෙන්ති, සා ච නෙසං සමනුපස්සනා වීසතිවත්ථුකාය සක්කායදිට්ඨියා අප්පහීනත්තා හොති, තස්මා තං වීසතිවත්ථුකං සක්කායදිට්ඨිං දස්සෙතුං පුන **කිත්තාවතා ච ආනන්දා**තිආදිමාහ.

තත්ථ **වෙදනං වා හීති** ඉමිනා වෙදනාක්ඛන්ධවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි කථිතා. **අප්පටිසංවෙදනො මෙ අත්තාති** ඉමිනා රූපක්ඛන්ධවත්ථුකා. **අත්තා මෙ වෙදියති, වෙදනාධම්මො හි මෙ අත්තාති** ඉමිනා සඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධවත්ථුකා . ඉදඤ්හි ඛන්ධත්තයං වෙදනාසම්පයුත්තත්තා වෙදියති. එතස්ස ච වෙදනාධම්මො අවිප්පයුත්තසභාවො.

122. ඉදානි තත්ථ දොසං දස්සෙන්තො – ''තත්‍රානන්දා''තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්‍රාති** තෙසු තීසු දිට්ඨිගතිකෙසු. **යස්මිං, ආනන්ද, සමයෙ**තිආදි යො යො යං යං වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සති, තස්ස තස්ස අත්තනො කදාචි භාවං, කදාචි අභාවන්ති එවමාදිදොසදස්සනත්ථං වුත්තං.

123. අනිච්චාදීසු හුත්වා අභාවතො **අනිච්චා.** තෙහි තෙහි කාරණෙහි සඞ්ගම්ම සමාගම්ම කතාති **සඞ්ඛතා.** තං තං පච්චයං පටිච්ච සම්මා කාරණෙනෙව උප්පන්නාති **පටිච්චසමුප්පන්නා. ඛයො**තිආදි සබ්බං භඞ්ගස්ස වෙවචනං. යඤ්හි භිජ්ජති, තං ඛියතිපි වයතිපි විරජ්ඣතිපි නිරුජ්ඣතිපි, තස්මා **ඛයධම්මා**තිආදි වුත්තං.

බ්‍යගා මෙති විඅගාති බ්‍යගා, විගතො නිරුද්ධො මෙ අත්තාති අත්ථො. කිං පන එකස්සෙව තීසුපි කාලෙසු – ''එසො මෙ අත්තා''ති හොතීති, කිං පන න භවිස්සති? දිට්ඨිගතිකස්ස හි ථුසරාසිම්හි නික්ඛිත්තඛාණුකස්සෙව නිච්චලතා නාම නත්ථි, වනමක්කටො විය අඤ්ඤං ගණ්හාති, අඤ්ඤං මුඤ්චති. **අනිච්චසුඛදුක්ඛවොකිණ්ණන්ති** විසෙසෙන තං තං වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සන්තො අනිච්චඤ්චෙව සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච අත්තානං සමනුපස්සති අවිසෙසෙන වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සන්තො වොකිණ්ණං උප්පාදවයධම්මං අත්තානං සමනුපස්සති. වෙදනා හි තිවිධා චෙව උප්පාදවයධම්මා ච, තඤ්චෙස අත්තාති සමනුපස්සති. ඉච්චස්ස අනිච්චො චෙව අත්තා ආපජ්ජති, එකක්ඛණෙ ච බහූනං වෙදනානං උප්පාදො. තං ඛො පනෙස අනිච්චං අත්තානං අනුජානාති, න එකක්ඛණෙ බහූනං වෙදනානං උප්පත්ති අත්ථි. ඉමමත්ථං සන්ධාය – ''තස්මාතිහානන්ද, එතෙනපෙතං නක්ඛමති 'වෙදනා මෙ අත්තා'ති සමනුපස්සිතු''න්ති වුත්තං.

124. **යත්ථ පනාවුසොති** යත්ථ සුද්ධරූපක්ඛන්ධෙ සබ්බසො වෙදයිතං නත්ථි. **අපි නු ඛො තත්ථාති** අපි නු ඛො තස්මිං වෙදනාවිරහිතෙ තාලවණ්ටෙ වා වාතපානෙ වා අස්මීති එවං අහංකාරො උප්පජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. **තස්මාතිහානන්දාති** යස්මා සුද්ධරූපක්ඛන්ධො උට්ඨාය අහමස්මීති න වදති, තස්මා එතෙනපි එතං නක්ඛමතීති අත්ථො. **අපි නු ඛො තත්ථ අයමහමස්මීති සියාති** අපි නු ඛො තෙසු වෙදනාධම්මෙසු තීසු ඛන්ධෙසු එකධම්මොපි අයං නාම අහමස්මීති එවං වත්තබ්බො සියා. අථ වා වෙදනානිරොධා සහෙව වෙදනාය නිරුද්ධෙසු තෙසු තීසු ඛන්ධෙසු අපි නු ඛො අයමහමස්මීති වා අහමස්මීති වා උප්පජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. අථායස්මා ආනන්දො සසවිසාණස්ස තිඛිණභාවං විය තං අසම්පටිච්ඡන්තො **නො හෙතං භන්තෙ**ති ආහ.

එත්තාවතා කිං කථිතං හොති? වට්ටකථා කථිතා හොති. භගවා හි වට්ටකථං කථෙන්තො කත්ථචි අවිජ්ජාසීසෙන කථෙසි, කත්ථචි තණ්හාසීසෙන, කත්ථචි දිට්ඨිසීසෙන. තත්ථ ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි නප්පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය, 'ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී'ති. එවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, වුච්චති. අථ ච පන පඤ්ඤායති ඉදප්පච්චයා අවිජ්ජා''ති (අ. නි. 10.61) එවං අවිජ්ජාසීසෙන කථිතා. ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි නප්පඤ්ඤායති භවතණ්හාය, 'ඉතො පුබ්බෙ භවතණ්හා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී'ති. එවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, වුච්චති. අථ ච පන පඤ්ඤායති ඉදප්පච්චයා භවතණ්හා''ති (අ. නි. 10.62) එවං තණ්හාසීසෙන කථිතා. ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි නප්පඤ්ඤායති භවදිට්ඨියා, 'ඉතො පුබ්බෙ භවදිට්ඨි නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී'ති, එවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, වුච්චති. අථ ච පන පඤ්ඤායති ඉදප්පච්චයා භවදිට්ඨී''ති එවං දිට්ඨිසීසෙන කථිතා. ඉධාපි දිට්ඨිසීසෙනෙව කථිතා.

දිට්ඨිගතිකො හි සුඛාදිවෙදනං අත්තාති ගහෙත්වා අහඞ්කාරමමඞ්කාරපරාමාසවසෙන සබ්බභවයොනිගති – විඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු තතො තතො චවිත්වා තත්ථ තත්ථ උපපජ්ජන්තො මහාසමුද්දෙ වාතුක්ඛිත්තනාවා විය සතතං සමිතං පරිබ්භමති, වට්ටතො සීසං උක්ඛිපිතුංයෙව න සක්කොති.

126. ඉති භගවා පච්චයාකාරමූළ්හස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස එත්තකෙන කථාමග්ගෙන වට්ටං කථෙත්වා ඉදානි විවට්ටං කථෙන්තො **යතො ඛො පන, ආනන්ද, භික්ඛූ**තිආදිමාහ.

තඤ්ච පන විවට්ටකථං භගවා දෙසනාසු කුසලත්තා විස්සට්ඨකම්මට්ඨානං නවකම්මාදිවසෙන වික්ඛිත්තපුග්ගලං අනාමසිත්වා කාරකස්ස සතිපට්ඨානවිහාරිනො පුග්ගලස්ස වසෙන ආරභන්තො **නෙව වෙදනං අත්තානං සමනුපස්සතී**තිආදිමාහ. එවරූපො හි භික්ඛු – ''යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා හීනං වා පණීතං වා යං දූරෙ වා සන්තිකෙ වා, සබ්බං රූපං අනිච්චතො ववත්ථපෙති, එකං සම්මසනං. දුක්ඛතො ववත්ථපෙති, එකං සම්මසනං. අනත්තතො ववත්ථපෙති, එකං සම්මසන''න්තිආදිනා නයෙන

වුත්තස්ස සම්මසනඤාණස්ස වසෙන සබ්බධම්මෙසු පවත්තත්තා නෙව වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සති, න අඤ්ඤං, සො එවං අසමනුපස්සන්තො න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතීති ඛන්ධලොකාදිභෙදෙ ලොකෙ රූපාදීසු ධම්මෙසු කිඤ්චි එකධම්මම්පි අත්තාති වා අත්තනියන්ති වා න උපාදියති.

අනුපාදියං න පරිතස්සතීති අනුපාදියන්තො තණ්හාදිට්ඨිමානපරිතස්සනායාපි න පරිතස්සති. **අපරිතස්සන්**ති අපරිතස්සමානො. **පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායතී**ති අත්තනාව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායති. එවං පරිනිබ්බුතස්ස පනස්ස පච්චවෙක්ඛණාපවත්තිදස්සනත්ථං **ඛීණා ජාතී**තිආදි වුත්තං.

ඉති සා දිට්ඨීති යා තථාවිමුත්තස්ස අරහතො දිට්ඨි, සා එවං දිට්ඨි. ''ඉතිස්ස දිට්ඨී''තිපි පාඨො. යො තථාවිමුත්තො අරහා, එවමස්ස දිට්ඨීති අත්ථො. **තදකල්ල**න්ති තං න යුත්තං. කස්මා? එවඤ්හි සති – ''අරහා න කිඤ්චි ජානාතී''ති වුත්තං භවෙය්‍ය, එවං ඤත්වා විමුත්තඤ්ච අරහන්තං ''න කිඤ්චි ජානාතී''ති වත්තුං න යුත්තං. තෙනෙව චතුන්නම්පි නයානං අවසානෙ – ''තං කිස්ස හෙතු''තිආදිමාහ.

තත්ථ **යාවතා ආනන්ද අධිවචන**න්ති යත්තකො අධිවචනසඞ්ඛාතො වොහාරො අත්ථි. **යාවතා අධිවචනපථො**ති යත්තකො අධිවචනස්ස පථො, ඛන්ධා ආයතනානි ධාතුයො වා අත්ථි. එස නයො සබ්බත්ථ. **පඤ්ඤාවචර**න්ති පඤ්ඤාය අවචරිතබ්බං ඛන්ධපඤ්චකං. **තදභිඤ්ඤා**ති තං අභිජානිත්වා. එත්තකෙන භගවතා කිං දස්සිතං? තන්තාකුලපදස්සෙව අනුසන්ධි දස්සිතො.

සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිවණ්ණනා

127. ඉදානි යො – ''න පඤ්ඤපෙතී''ති වුත්තො, සො යස්මා ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තො උභතොභාගවිමුත්තො නාම හොති. යො ච – ''න සමනුපස්සතී''ති වුත්තො, සො යස්මා ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො නාම හොති. තස්මා තෙසං හෙට්ඨා වුත්තානං ද්වින්නං භික්ඛූනං නිගමනඤ්ච නාමඤ්ච දස්සෙතුං **සත්ත ඛො ඉමානන්ද විඤ්ඤාණට්ඨිතියො**තිආදිමාහ.

තත්ථ **සත්තා**ති පටිසන්ධිවසෙන වුත්තා, ආරම්මණවසෙන සඞ්ගීතිසුත්තෙ (දී. නි. 3.311) වුත්තා චතස්සො ආගමිස්සන්ති. විඤ්ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති **විඤ්ඤාණට්ඨිති,** විඤ්ඤාණපතිට්ඨානස්සෙතං අධිවචනං. **ද්වෙ ච ආයතනානී**ති ද්වෙ නිවාසට්ඨානානි. නිවාසට්ඨානඤ්හි ඉධායතනන්ති අධිප්පෙතං. තෙනෙව වක්ඛති – ''අසඤ්ඤසත්තායතනං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනමෙව දුතිය''න්ති. කස්මා පනෙතං සබ්බං ගහිතන්ති? වට්ටපරියාදානත්ථං. වට්ටඤ්හි න සුද්ධවිඤ්ඤාණට්ඨිතිවසෙන සුද්ධායතනවසෙන වා පරියාදානං ගච්ඡති, භවයොනිගතිසත්තාවාසවසෙන පන ගච්ඡති, තස්මා සබ්බමෙතං ගහිතං.

ඉදානි අනුක්කමෙන තමත්ථං විභජන්තො **කතමා සත්තා**තිආදිමාහ. තත්ථ **සෙය්‍යථාපී**ති නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො, යථා මනුස්සාති අත්ථො. අපරිමාණෙසු හි චක්කවාළෙසු අපරිමාණානං මනුස්සානං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන ද්වෙපි එකසදිසා නත්ථි. යෙපි හි කත්ථචි යමකභාතරො වණ්ණෙන වා සණ්ඨානෙන වා එකසදිසා හොන්ති, තෙසම්පි ආලොකිතවිලොකිතකථිතහසිතගමනඨානාදීහි විසෙසො හොතියෙව. තස්මා **නානත්තකායා**ති වුත්තා. පටිසන්ධිසඤ්ඤා පන නෙසං තිහෙතුකාපි ද්විහෙතුකාපි අහෙතුකාපි හොන්ති, තස්මා **නානත්තසඤ්ඤිනො**ති වුත්තා. **එකච්චෙ ච දෙවා**ති ඡ කාමාවචරදෙවා. තෙසු හි කෙසඤ්චි කායො නීලො හොති, කෙසඤ්චි පීතකාදිවණ්ණො. සඤ්ඤා පන නෙසං ද්විහෙතුකාපි තිහෙතුකාපි හොන්ති, අහෙතුකා නත්ථි. **එකච්චෙ ච විනිපාතිකා**ති චතුඅපායවිනිමුත්තා උත්තරමාතා යක්ඛිනී, පියඞ්කරමාතා, ඵුස්සමිත්තා, ධම්මගුත්තාති එවමාදිකා අඤ්ඤෙ ච වෙමානිකා පෙතා. එතෙසඤ්හි පීතඔදාතකාළමඞ්ගුරච්ඡවිසාමවණ්ණාදිවසෙන චෙව කිසථූලරස්සදීඝවසෙන ච කායො නානා හොති, මනුස්සානං විය ද්විහෙතුකතිහෙතුකඅහෙතුකවසෙන සඤ්ඤාපි. තෙ පන දෙවා විය න මහෙසක්ඛා, කපණමනුස්සා විය අප්පෙසක්ඛා, දුල්ලභඝාසච්ඡාදනා දුක්ඛපීළිතා විහරන්ති. එකච්චෙ කාළපක්ඛෙ දුක්ඛිතා ජුණ්හපක්ඛෙ සුඛිතා හොන්ති, තස්මා සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා **විනිපාතිකා**ති වුත්තා. යෙ පනෙත්ථ තිහෙතුකා තෙසං ධම්මාභිසමයොපි හොති, පියඞ්කරමාතා හි යක්ඛිනී පච්චූසසමයෙ අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ධම්මං සජ්ඣායතො සුත්වා –

''මා සද්දමකරි පියඞ්කර, භික්ඛු ධම්මපදානි භාසති;
අපි ධම්මපදං විජානිය, පටිපජ්ජෙම හිතාය නො සියා;

පාණෙසු ච සංයමාමසෙ, සම්පජානමුසා න භණාමසෙ;
සික්ඛෙම සුසීල්‍යමත්තනො, අපි මුච්චෙම පිසාචයොනියා''ති. (සං. නි. 2.40);

එවං පුත්තකං සඤ්ඤාපෙත්වා තං දිවසං සොතාපත්තිඵලං පත්තා. උත්තරමාතා පන භගවතො ධම්මං සුත්වාව සොතාපන්නා ජාතා.

බ්‍රහ්මකායිකාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො. **පඨමාභිනිබ්බත්තාති** තෙ සබ්බෙපි පඨමෙන ඣානෙන අභිනිබ්බත්තා. තෙසු බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පන පරිත්තෙන අභිනිබ්බත්තා, තෙසං කප්පස්ස තතියො භාගො ආයුප්පමාණං. බ්‍රහ්මපුරොහිතා මජ්ඣිමෙන, තෙසං උපඩ්ඪකප්පො ආයුප්පමාණං, කායො ච තෙසං විප්ඵාරිකතරො හොති. මහාබ්‍රහ්මානො පණීතෙන, තෙසං කප්පො ආයුප්පමාණං, කායො පන තෙසං අතිවිප්ඵාරිකො හොති. ඉති තෙ කායස්ස නානත්තා, පඨමජ්ඣානවසෙන සඤ්ඤාය එකත්තා **නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොති** වෙදිතබ්බා.

යථා ච තෙ, එවං චතූසු අපායෙසු සත්තා. නිරයෙසු හි කෙසඤ්චි ගාවුතං, කෙසඤ්චි අඩ්ඪයොජනං, කෙසඤ්චි යොජනං අත්තභාවො හොති, දෙවදත්තස්ස පන යොජනසතිකො ජාතො. තිරච්ඡානෙසුපි කෙචි ඛුද්දකා, කෙචි මහන්තා. පෙත්තිවිසයෙපි කෙචි සට්ඨිහත්ථා, කෙචි සත්තතිහත්ථා, කෙචි අසීතිහත්ථා හොන්ති, කෙචි සුවණ්ණා, කෙචි දුබ්බණ්ණා හොන්ති. තථා කාලකඤ්ජිකා අසුරා. අපි චෙත්ථ දීඝපිට්ඨිකපෙතා නාම සට්ඨියොජනිකාපි හොන්ති. සඤ්ඤා පන සබ්බෙසම්පි අකුසලවිපාකඅහෙතුකාව හොන්ති. ඉති ආපායිකාපි නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති.

ආභස්සරාති දණ්ඩඋක්කාය අච්චි විය එතෙසං සරීරතො ආභා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්තී විය සරති විස්සරතීති ආභස්සරා. තෙසු පඤ්චකනයෙන දුතියතතියජ්ඣානද්වයං පරිත්තං භාවෙත්වා උපපන්නා **පරිත්තාභා** නාම හොන්ති, තෙසං ද්වෙ කප්පා ආයුප්පමාණං. මජ්ඣිමං භාවෙත්වා උපපන්නා **අප්පමාණාභා** නාම හොන්ති, තෙසං චත්තාරො කප්පා ආයුප්පමාණං. පණීතං භාවෙත්වා උපපන්නා ආභස්සරා නාම හොන්ති, තෙසං අට්ඨ කප්පා ආයුප්පමාණං. ඉධ පන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සබ්බෙපි තෙ ගහිතා. සබ්බෙසඤ්හි තෙසං කායො එකවිප්ඵාරොව හොති, සඤ්ඤා පන අවිතක්කවිචාරමත්තා වා අවිතක්කඅවිචාරා වාති නානා.

සුභකිණ්හාති සුභෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා, සුභෙන සරීරප්පභාවණ්ණෙන එකග්ඝනාති අත්ථො. එතෙසඤ්හි ආභස්සරානං විය න ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පභා ගච්ඡති. පඤ්චකනයෙ පන පරිත්තමජ්ඣිමපණීතස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස වසෙන සොළසද්වත්තිංසචතුසට්ඨිකප්පායුකා **පරිත්තසුභඅප්පමාණසුභසුභකිණ්හා** නාම හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. ඉති සබ්බෙපි තෙ **එකත්තකායා චෙව** චතුත්ථජ්ඣානසඤ්ඤාය එකත්තසඤ්ඤිනො වාති වෙදිතබ්බා. **වෙහප්ඵලාපි** චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව භජන්ති. **අසඤ්ඤසත්තා** විඤ්ඤාණාභාවා එත්ථ සඞ්ගහං න ගච්ඡන්ති, සත්තාවාසෙසු ගච්ඡන්ති.

සුද්ධාවාසා විවට්ටපක්ඛෙ ඨිතා න සබ්බකාලිකා, කප්පසතසහස්සම්පි අසඞ්ඛෙය්‍යම්පි බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ නුප්පජ්ජන්ති. සොළසකප්පසහස්සබ්භන්තරෙ බුද්ධෙසු උප්පන්නෙසුයෙව උප්පජ්ජන්ති, ධම්මචක්කප්පවත්තස්ස භගවතො ඛන්ධවාරට්ඨානසදිසා හොන්ති. තස්මා නෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිං න සත්තාවාසං භජන්ති. මහාසීවත්ථෙරො පන – ''න ඛො පන සො සාරිපුත්ත සත්තාවාසො සුලභරූපො යො මයා අනිවුත්ථපුබ්බො ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්‍ර සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහී''ති (ම. නි. 1.160) ඉමිනා සුත්තෙන සුද්ධාවාසාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං චතුත්ථසත්තාවාසංයෙව භජන්තීති වදති, තං අප්පටිබාහියත්තා සුත්තස්ස අනුඤ්ඤාතං.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදීනං අත්ථො විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තො. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පන යථෙව සඤ්ඤාය, එවං විඤ්ඤාණස්සපි සුඛුමත්තා නෙව විඤ්ඤාණං නාවිඤ්ඤාණං. තස්මා විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු අවත්වා ආයතනෙසු වුත්තං.

128. **තත්‍රාති** තාසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු. **තඤ්ච පජානාතීති** තඤ්ච විඤ්ඤාණට්ඨිතිං පජානාති. **තස්සා ච සමුදයන්ති** ''අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො''තිආදිනා (පටි. ම. 1.49) නයෙන තස්සා සමුදයඤ්ච පජානාති. **තස්සා ච අත්ථඞ්ගමන්ති** – ''අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො''තිආදිනා නයෙන තස්සා අත්ථඞ්ගමඤ්ච පජානාති. **අස්සාදන්ති** යං රූපං පටිච්ච… පෙ…. යං විඤ්ඤාණං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං විඤ්ඤාණස්ස අස්සාදොති, එවං තස්සා අස්සාදඤ්ච පජානාති. **ආදීනවන්ති** යං රූපං…පෙ…. යං විඤ්ඤාණං අනිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං, අයං විඤ්ඤාණස්ස ආදීනවොති, එවං තස්සා ආදීනවඤ්ච පජානාති. **නිස්සරණන්ති** යො රූපස්මිං…පෙ…. යො විඤ්ඤාණෙ ඡන්දරාගවිනයො, ඡන්දරාගප්පහානං, ඉදං විඤ්ඤාණස්ස නිස්සරණන්ති (සං. නි. 2.26) එවං තස්සා නිස්සරණඤ්ච පජානාති. **කල්ලං නු තෙනාති** යුත්තං නු තෙන භික්ඛුනා තං විඤ්ඤාණට්ඨිතිං තණ්හාමානදිට්ඨීනං වසෙන අහන්ති වා මමන්ති වා අභිනන්දිතුන්ති. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ වෙදිතබ්බො. යත්ථ පන රූපං නත්ථි, තත්ථ චතුන්නං ඛන්ධානං වසෙන, යත්ථ විඤ්ඤාණං නත්ථි, තත්ථ එකස්ස ඛන්ධස්ස වසෙන සමුදයො යොජෙතබ්බො. ආහාරසමුදයා ආහාරනිරොධාති ඉදඤ්චෙත්ථ පදං යොජෙතබ්බං.

යතො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛූති යදා ඛො ආනන්ද, භික්ඛු. **අනුපාදා විමුත්තොති** චතූහි උපාදානෙහි අග්ගහෙත්වා විමුත්තො. **පඤ්ඤාවිමුත්තොති** පඤ්ඤාය විමුත්තො. අට්ඨ විමොක්ඛෙ අසච්ඡිකත්වා පඤ්ඤාබලෙනෙව නාමකායස්ස ච රූපකායස්ස ච අප්පවත්තිං කත්වා විමුත්තොති අත්ථො. සො සුක්ඛවිපස්සකො ච පඨමජ්ඣානාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං ඨත්වා අරහත්තං පත්තො චාති පඤ්චවිධො. වුත්තම්පි චෙතං – ''කතමො ච පුග්ගලො පඤ්ඤාවිමුත්තො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො න හෙව ඛො අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන ඵුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති, අයං වුච්චති පුග්ගලො පඤ්ඤාවිමුත්තො''ති (පු. ප. 15).

අට්ඨවිමොක්ඛවණ්ණනා

129. එවං එකස්ස භික්ඛුනො නිගමනඤ්ච නාමඤ්ච දස්සෙත්වා ඉතරස්ස දස්සෙතුං **අට්ඨ ඛො ඉමෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **විමොක්ඛො**ති කෙනට්ඨෙන විමොක්ඛො? අධිමුච්චනට්ඨෙන. කො පනායං අධිමුච්චනට්ඨො නාම? පච්චනීකධම්මෙහි ච සුට්ඨු මුච්චනට්ඨො, ආරම්මණෙ ච අභිරතිවසෙන සුට්ඨු මුච්චනට්ඨො, පිතුඅඞ්කෙ විස්සට්ඨඞ්ගපච්චඞ්ගස්ස දාරකස්ස සයනං විය අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසඞ්කතාය ආරම්මණෙ පවත්තීති වුත්තං හොති. අයං පනත්ථො පච්ඡිමෙ විමොක්ඛෙ නත්ථි, පුරිමෙසු සබ්බෙසු අත්ථි.

රූපී රූපානි පස්සතීති එත්ථ අජ්ඣත්තං කෙසාදීසු නීලකසිණාදීසු නීලකසිණාදිවසෙන උප්පාදිතං රූපජ්ඣානං රූපං, තදස්සත්ථීති රූපී. **බහිද්ධා රූපානි පස්සතී**ති බහිද්ධාපි නීලකසිණාදීනි රූපානි ඣානචක්ඛුනා පස්සති. ඉමිනා අජ්ඣත්තබහිද්ධාවත්ථුකෙසු කසිණෙසු උප්පාදිතජ්ඣානස්ස පුග්ගලස්ස චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි දස්සිතානි. **අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී**ති අජ්ඣත්තං න රූපසඤ්ඤී, අත්තනො කෙසාදීසු අනුප්පාදිතරූපාවචරජ්ඣානොති අත්ථො. ඉමිනා බහිද්ධා පරිකම්මං කත්වා බහිද්ධාව උප්පාදිතජ්ඣානස්ස පුග්ගලස්ස රූපාවචරජ්ඣානානි දස්සිතානි.

සුභන්ත්වෙව අධිමුත්තො හොතීති ඉමිනා සුවිසුද්ධෙසු නීලාදීසු වණ්ණකසිණෙසු ඣානානි දස්සිතානි. තත්ථ කිඤ්චාපි අන්තොඅප්පනායං සුභන්ති ආභොගො නත්ථි, යො පන විසුද්ධං සුභං කසිණමාරම්මණං කරිත්වා විහරති, සො යස්මා සුභන්ති අධිමුත්තො හොතීති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, තස්මා එවං දෙසනා කතා. පටිසම්භිදාමග්ගෙ පන – ‘‘කථං සුභන්ත්වෙව අධිමුත්තො හොතීති විමොක්ඛො? ඉධ භික්ඛු මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති…පෙ…. මෙත්තාය භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකූලා හොන්ති. කරුණා, මුදිතා, උපෙක්ඛාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති…පෙ…. උපෙක්ඛාය භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකූලා හොන්ති. එවං සුභං ත්වෙව අධිමුත්තො හොතීති විමොක්ඛො’’ති (පටි. ම. 1.212) වුත්තං.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තමෙව. **අයං අට්ඨමො විමොක්ඛො**ති අයං චතුන්නං ඛන්ධානං සබ්බසො විසුද්ධත්තා විමුත්තත්තා අට්ඨමො උත්තමො විමොක්ඛො නාම.

130. **අනුලොමන්**ති ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා. **පටිලොමන්**ති පරියොසානතො පට්ඨාය යාව ආදිතො. **අනුලොමපටිලොමන්**ති ඉදං අතිපගුණත්තා සමාපත්තීනං අට්ඨත්වාව ඉතො චිතො ච සඤ්චරණවසෙන වුත්තං. **යත්ථිච්ඡකන්**ති ඔකාසපරිදීපනං, යත්ථ යත්ථ ඔකාසෙ ඉච්ඡති. **යදිච්ඡකන්**ති සමාපත්තිදීපනං, යං යං සමාපත්තිං ඉච්ඡති. **යාවතිච්ඡකන්**ති අද්ධානපරිච්ඡෙදදීපනං , යාවතකං අද්ධානං ඉච්ඡති. **සමාපජ්ජතී**ති තං තං සමාපත්තිං පවිසති. **වුට්ඨාතී**ති තතො උට්ඨාය තිට්ඨති.

උභතොභාගවිමුත්තොති ද්වීහි භාගෙහි විමුත්තො, අරූපසමාපත්තියා රූපකායතො විමුත්තො, මග්ගෙන නාමකායතො විමුත්තොති. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘අච්චී යථා වාතවෙගෙන ඛිත්තා, (උපසිවාති භගවා)
> අත්ථං පලෙති න උපෙති සඞ්ඛං;
> එවං මුනී නාමකායා විමුත්තො,
> අත්ථං පලෙති න උපෙති සඞ්ඛ’’න්ති. (සු. නි. 1080);

සො පනෙස උභතොභාගවිමුත්තො ආකාසානඤ්චායතනාදීසු අඤ්ඤතරතො උට්ඨාය අරහත්තං පත්තො ච අනාගාමී හුත්වා නිරොධා උට්ඨාය අරහත්තං පත්තො චාති පඤ්චවිධො. කෙචි පන – ‘‘යස්මා රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානම්පි දුවඞ්ගිකං උපෙක්ඛාසහගතං, අරූපාවචරජ්ඣානම්පි තාදිසමෙව. තස්මා රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානතො උට්ඨාය අරහත්තං පත්තොපි උභතොභාගවිමුත්තො’’ති.

අයං පන උභතොභාගවිමුත්තපඤ්හො හෙට්ඨා ලොහපාසාදෙ සමුට්ඨහිත්වා තිපිටකචූළසුමනත්ථෙරස්ස වණ්ණනං නිස්සාය චිරෙන විනිච්ඡයං පත්තො . ගිරිවිහාරෙ කිර ථෙරස්ස අන්තෙවාසිකො එකස්ස පිණ්ඩපාතිකස්ස මුඛතො තං පඤ්හං සුත්වා ආහ – ‘‘ආවුසො, හෙට්ඨාලොහපාසාදෙ අම්හාකං ආචරියස්ස ධම්මං වණ්ණයතො න කෙනචි සුතපුබ්බ’’න්ති. කිං පන, භන්තෙ, ථෙරො අවචාති? රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං කිඤ්චාපි දුවඞ්ගිකං උපෙක්ඛාසහගතං කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙති, කිලෙසානං පන ආසන්නපක්ඛෙ විරූහනට්ඨානෙ සමුදාචරති. ඉමෙ හි කිලෙසා නාම පඤ්චවොකාරභවෙ නීලාදීසු අඤ්ඤතරං ආරම්මණං උපනිස්සාය සමුදාචරන්ති, රූපාවචරජ්ඣානඤ්ච තං ආරම්මණං න සමතික්කමති. තස්මා සබ්බසො රූපං නිවත්තෙත්වා අරූපජ්ඣානවසෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා අරහත්තං පත්තොව උභතොභාගවිමුත්තොති, ඉදං ආවුසො ථෙරො අවච. ඉදඤ්ච පන වත්වා ඉදං සුත්තං ආහරි – ‘‘කතමො ච පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො. ඉධෙකච්චො පුග්ගලො අට්ඨවිමොක්ඛෙ කායෙන ඵුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති, අයං වුච්චති පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො’’ති (පු. ප. 24).

ඉමාය ච ආනන්ද උභතොභාගවිමුත්තියාති ආනන්ද ඉතො උභතොභාගවිමුත්තිතො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහානිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා

131. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාපරිනිබ්බානසුත්තං. තත්‍රායමනුපුබ්බපදවණ්ණනා – **ගිජ්ඣකූටෙති** ගිජ්ඣා තස්ස කූටෙසු වසිංසු, ගිජ්ඣසදිසං වා තස්ස කූටං අත්ථීති ගිජ්ඣකූටො, තස්මිං ගිජ්ඣකූටෙ. **අභියාතුකාමොති** අභිභවනත්ථාය යාතුකාමො. **වජ්ජීති** වජ්ජිරාජානො. **එවංමහිද්ධිකෙති** එවං මහතියා රාජිද්ධියා සමන්නාගතෙ, එතෙන නෙසං සමග්ගභාවං කථෙසි. **එවංමහානුභාවෙති** එවං මහන්තෙන ආනුභාවෙන සමන්නාගතෙ, එතෙන නෙසං හත්ථිසිප්පාදීසු කතසික්ඛතං කථෙසි, යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘සික්ඛිතා වතිමෙ ලිච්ඡවිකුමාරකා, සුසික්ඛිතා වතිමෙ ලිච්ඡවිකුමාරකා, යත්‍ර හි නාම සුඛුමෙන තාළච්ඡිග්ගලෙන අසනං අතිපාතයිස්සන්ති පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛං අවිරාධිත’’න්ති (සං. නි. 5.1115). **උච්ඡෙච්ඡාමීති** උච්ඡින්දිස්සාමි. **විනාසෙස්සාමීති** නාසෙස්සාමි, අදස්සනං පාපෙස්සාමි. **අනයබ්‍යසනන්ති** එත්ථ න අයොති අනයො, අවඩ්ඪියා එතං නාමං. හිතඤ්ච සුඛඤ්ච වියස්සති වික්ඛිපතීති බ්‍යසනං, ඤාතිපාරිජුඤ්ඤාදීනං එතං නාමං. **ආපාදෙස්සාමීති** පාපයිස්සාමි.

ඉති කිර සො ඨානනිසජ්ජාදීසු ඉමං යුද්ධකථමෙව කථෙති, ගමනසජ්ජා හොථාති එවං බලකායං ආණාපෙති. කස්මා? ගඞ්ගායං කිර එකං පට්ටනගාමං නිස්සාය අඩ්ඪයොජනං අජාතසත්තුනො ආණා, අඩ්ඪයොජනං ලිච්ඡවීනං. එත්ථ පන ආණාපවත්තිට්ඨානං හොතීති අත්ථො. තත්‍රාපි ච පබ්බතපාදතො මහග්ඝභණ්ඩං ඔතරති. තං සුත්වා – ‘‘අජ්ජ යාමි, ස්වෙ යාමී’’ති අජාතසත්තුනො සංවිදහන්තස්සෙව ලිච්ඡවිරාජානො සමග්ගා සම්මොදමානා පුරෙතරං ගන්ත්වා සබ්බං ගණ්හන්ති. අජාතසත්තු පච්ඡා ආගන්ත්වා තං පවත්තිං ඤත්වා කුජ්ඣිත්වා ගච්ඡති. තෙ පුනසංවච්ඡරෙපි තථෙව කරොන්ති. අථ සො බලවාඝාතජාතො තදා එවමකාසි.

තතො චින්තෙසි – ‘‘ගණෙන සද්ධිං යුද්ධං නාම භාරියං, එකොපි මොඝප්පහාරො නාම නත්ථි, එකෙන ඛො පන පණ්ඩිතෙන සද්ධිං මන්තෙත්වා කරොන්තො නිප්පරාධො හොති, පණ්ඩිතො ච සත්ථාරා සදිසො නත්ථි, සත්ථා ච අවිදූරෙ ධුරවිහාරෙ වසති, හන්දාහං පෙසෙත්වා පුච්ඡාමි . සචෙ මෙ ගතෙන කොචි අත්ථො භවිස්සති, සත්ථා තුණ්හී භවිස්සති, අනත්ථෙ පන සති කිං රඤ්ඤො තත්ථ ගමනෙනාති වක්ඛතී’’ති. සො වස්සකාරබ්‍රාහ්මණං පෙසෙසි. බ්‍රාහ්මණො ගන්ත්වා භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසි. තෙන වුත්තං – **‘‘අථ ඛො රාජා…පෙ.… ආපාදෙස්සාමී’’**ති.

රාජඅපරිහානියධම්මවණ්ණනා

134. **භගවන්තං බීජයමානොති** ථෙරො වත්තසීසෙ ඨත්වා භගවන්තං බීජති, භගවතො පන සීතං වා උණ්හං වා නත්ථි. භගවා බ්‍රාහ්මණස්ස වචනං සුත්වා තෙන සද්ධිං අමන්තෙත්වා ථෙරෙන සද්ධිං මන්තෙතුකාමො **කින්ති තෙ, ආනන්ද, සුතන්ති**ආදිමාහ. **අභිණ්හං සන්නිපාතාති** දිවසස්ස තික්ඛත්තුං සන්නිපතන්තාපි අන්තරන්තරා සන්නිපතන්තාපි අභිණ්හං සන්නිපාතාව. **සන්නිපාතබහුලාති** හියොපි සන්නිපතිම්හා, පුරිමදිවසම්පි සන්නිපතිම්හා, පුන අජ්ජ කිමත්ථං සන්නිපතිතා හොමාති වොසානං අනාපජ්ජන්තා සන්නිපාතබහුලා නාම හොන්ති. **යාවකීවඤ්චාති** යත්තකං කාලං. **වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජීනං පාටිකඞ්ඛා, නො පරිහානීති** – අභිණ්හං අසන්නිපතන්තා හි දිසාවිදිසාසු ආගතං සාසනං න සුණන්ති, තතො – ‘‘අසුකගාමසීමා වා නිගමසීමා වා ආකුලා, අසුකට්ඨානෙ චොරා වා පරියුට්ඨිතා’’ති න ජානන්ති, චොරාපි ‘‘පමත්තා රාජානො’’ති ඤත්වා ගාමනිගමාදීනි පහරන්තා ජනපදං නාසෙන්ති. එවං රාජූනං පරිහානි හොති. අභිණ්හං සන්නිපතන්තා පන තං තං පවත්තිං සුණන්ති, තතො බලං පෙසෙත්වා අමිත්තමද්දනං කරොන්ති, චොරාපි – ‘‘අප්පමත්තා රාජානො, න සක්කා අම්හෙහි වග්ගබන්ධෙහි විචරිතු’’න්ති භිජ්ජිත්වා පලායන්ති. එවං රාජූනං වුද්ධි හොති. තෙන වුත්තං – ‘‘වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජීනං පාටිකඞ්ඛා නො පරිහානී’’ති. තත්ථ **පාටිකඞ්ඛාති** ඉච්ඡිතබ්බා, අවස්සං භවිස්සතීති එවං දට්ඨබ්බාති අත්ථො.

සමග්ගාතිආදීසු සන්නිපාතභෙරියා නිග්ගතාය – ‘‘අජ්ජ මෙ කිච්චං අත්ථි, මඞ්ගලං අත්ථී’’ති වික්ඛෙපං කරොන්තා න සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. භෙරිසද්දං පන සුත්වාව භුඤ්ජන්තාපි අලඞ්කරියමානාපි වත්ථානි නිවාසෙන්තාපි අඩ්ඪභුත්තා වා අඩ්ඪාලඞ්කතා වා වත්ථං නිවාසයමානා වා සන්නිපතන්තා සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. සන්නිපතිතා පන චින්තෙත්වා මන්තෙත්වා කත්තබ්බං කත්වා එකතොව අවුට්ඨහන්තා න සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම. එවං වුට්ඨිතෙසු හි යෙ පඨමං ගච්ඡන්ති, තෙසං එවං හොති – ‘‘අම්හෙහි බාහිරකථාව සුතා, ඉදානි විනිච්ඡයකථා භවිස්සතී’’ති. එකතො වුට්ඨහන්තා පන සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම. අපිච – ‘‘අසුකට්ඨානෙසු ගාමසීමා වා නිගමසීමා වා ආකුලා, චොරා පරියුට්ඨිතා’’ති සුත්වා – ‘‘කො ගන්ත්වා ඉමං අමිත්තමද්දනං කරිස්සතී’’ති වුත්තෙ – ‘‘අහං පඨමං, අහං පඨම’’න්ති වත්වා ගච්ඡන්තාපි සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම. එකස්ස පන කම්මන්තෙ ඔසීදමානෙ සෙසා රාජානො පුත්තභාතරො පෙසෙත්වා තස්ස කම්මන්තං උපත්ථම්භයමානාපි, ආගන්තුකරාජානං – ‘‘අසුකස්ස ගෙහං ගච්ඡතු, අසුකස්ස ගෙහං ගච්ඡතූ’’ති අවත්වා සබ්බෙ එකතො සඞ්ගණ්හන්තාපි, එකස්ස මඞ්ගලෙ වා රොගෙ වා අඤ්ඤස්මිං වා පන තාදිසෙ සුඛදුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සබ්බෙ තත්ථ සහායභාවං ගච්ඡන්තාපි සමග්ගා වජ්ජිකරණීයානි කරොන්ති නාම.

අපඤ්ඤත්තන්තිආදීසු පුබ්බෙ අකතං සුඞ්කං වා බලිං වා දණ්ඩං වා ආහරාපෙන්තා අපඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්ති නාම. පොරාණපවෙණියා ආගතමෙව පන අනාහරාපෙන්තා පඤ්ඤත්තං සමුච්ඡින්දන්ති නාම. චොරොති ගහෙත්වා දස්සිතෙ අවිචිනිත්වාව ඡෙජ්ජභෙජ්ජං අනුසාසෙන්තා පොරාණං වජ්ජිධම්මං සමාදාය න වත්තන්ති නාම. තෙසං

අපඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්තානං අභිනවසුඞ්කාදීහි පීළිතා මනුස්සා – ‘‘අතිඋපද්දුතම්හ, කො ඉමෙසං විජිතෙ වසිස්සතී’’ති පච්චන්තං පවිසිත්වා චොරා වා චොරසහායා වා හුත්වා ජනපදං පහරන්ති. පඤ්ඤත්තං සමුච්ඡින්දන්තානං පවෙණිආගතානි සුඞ්කාදීනි අගණ්හන්තානං කොසො පරිහායති. තතො හත්ථිඅස්සබලකායඔරොධාදයො යථානිබද්ධං වට්ටං අලභමානා ථාමෙන බලෙන පරිහායන්ති. තෙ නෙව යුද්ධක්ඛමා හොන්ති, න පාරිචරියක්ඛමා. පොරාණං වජ්ජිධම්මං සමාදාය අවත්තන්තානං විජිතෙ මනුස්සා – ‘‘අම්හාකං පුත්තං පිතරං භාතරං අචොරංයෙව චොරොති කත්වා ඡින්දිංසු භින්දිංසූ’’ති කුජ්ඣිත්වා පච්චන්තං පවිසිත්වා චොරා වා චොරසහායා වා හුත්වා ජනපදං පහරන්ති, එවං රාජූනං පරිහානි හොති, පඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්තානං පන ‘‘පවෙණිආගතමෙව රාජානො කරොන්තී’’ති මනුස්සා හට්ඨතුට්ඨා කසිවාණිජ්ජාදිකෙ කම්මන්තෙ සම්පාදෙන්ති. පඤ්ඤත්තං අසමුච්ඡින්දන්තානං පවෙණිආගතානි සුඞ්කාදීනි ගණ්හන්තානං කොසො වඩ්ඪති, තතො හත්ථිඅස්සබලකායඔරොධාදයො යථානිබද්ධං වට්ටං ලභමානා ථාමබලසම්පන්නා යුද්ධක්ඛමා චෙව පාරිචරියක්ඛමා ච හොන්ති.

පොරාණං වජ්ජිධම්මන්ති එත්ථ පුබ්බෙ කිර වජ්ජිරාජානො ‘‘අයං චොරො’’ති ආනෙත්වා දස්සිතෙ ‘‘ගණ්හථ නං චොර’’න්ති අවත්වා විනිච්ඡයමහාමත්තානං දෙන්ති. තෙ විනිච්ඡිනිත්වා සචෙ අචොරො හොති, විස්සජ්ජෙන්ති. සචෙ චොරො, අත්තනා කිඤ්චි අවත්වා වොහාරිකානං දෙන්ති. තෙපි අචොරො චෙ, විස්සජ්ජෙන්ති. චොරො චෙ, සුත්තධරානං දෙන්ති. තෙපි විනිච්ඡිනිත්වා අචොරො චෙ, විස්සජ්ජෙන්ති. චොරො චෙ, අට්ඨකුලිකානං දෙන්ති. තෙපි තථෙව කත්වා සෙනාපතිස්ස, සෙනාපති උපරාජස්ස, උපරාජා රඤ්ඤො, රාජා විනිච්ඡිනිත්වා අචොරො චෙ, විස්සජ්ජෙති. සචෙ පන චොරො හොති, පවෙණිපොත්ථකං වාචාපෙති. තත්ථ – ‘‘යෙන ඉදං නාම කතං, තස්ස අයං නාම දණ්ඩො’’ති ලිඛිතං. රාජා තස්ස කිරියං තෙන සමානෙත්වා තදනුච්ඡවිකං දණ්ඩං කරොති. ඉති එතං පොරාණං වජ්ජිධම්මං සමාදාය වත්තන්තානං මනුස්සා න උජ්ඣායන්ති, ‘‘රාජානො පොරාණපවෙණියා කම්මං කරොන්ති, එතෙසං දොසො නත්ථි, අම්හාකංයෙව දොසො’’ති අප්පමත්තා කම්මන්තෙ කරොන්ති. එවං රාජූනං වුද්ධි හොති. තෙන වුත්තං – ‘‘වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජීනං පාටිකඞ්ඛා, නො පරිහානී’’ති.

සක්කරොන්තීති යංකිඤ්චි තෙසං සක්කාරං කරොන්තා සුන්දරමෙව කරොන්ති. **ගරුං කරොන්තී**ති ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වාව කරොන්ති. **මානෙන්තී**ති මනෙන පියායන්ති. **පූජෙන්තී**ති නිපච්චකාරං දස්සෙන්ති. **සොතබ්බං මඤ්ඤන්තී**ති දිවසස්ස ද්වෙ තයො වාරෙ උපට්ඨානං ගන්ත්වා තෙසං කථං සොතබ්බං සද්ධාතබ්බං මඤ්ඤන්ති. තත්ථ යෙ එවං මහල්ලකානං රාජූනං සක්කාරාදීනි න කරොන්ති, ඔවාදත්ථාය ච නෙසං උපට්ඨානං න ගච්ඡන්ති, තෙ තෙහි විස්සට්ඨා අනොවදියමානා කීළාපසුතා රජ්ජතො පරිහායන්ති. යෙ පන තථා පටිපජ්ජන්ති, තෙසං මහල්ලකරාජානො – ‘‘ඉදං කාතබ්බං, ඉදං න කාතබ්බ’’න්ති පොරාණං පවෙණිං ආචික්ඛන්ති. සඞ්ගාමං පත්වාපි – ‘‘එවං පවිසිතබ්බං, එවං නික්ඛමිතබ්බ’’න්ති උපායං දස්සෙන්ති. තෙ තෙහි ඔවදියමානා යථාඔවාදං පටිපජ්ජන්තා සක්කොන්ති රාජප්පවෙණිං සන්ධාරෙතුං. තෙන වුත්තං – ‘‘වුද්ධියෙව, ආනන්ද, වජ්ජීනං පාටිකඞ්ඛා, නො පරිහානී’’ති.

කුලිත්ථියොති කුලඝරණියො. **කුලකුමාරියො**ති අනිවිද්ධා තාසං ධීතරො. **ඔක්කස්ස පසය්හා**ති එත්ථ ‘‘ඔක්කස්සා’’ති වා ‘‘පසය්හා’’ති වා පසය්හාකාරස්සෙවෙතං නාමං. ‘‘උක්කස්සා’’තිපි පඨන්ති. තත්ථ **ඔක්කස්සා**ති අවකස්සිත්වා ආකඩ්ඪිත්වා. **පසය්හා**ති අභිභවිත්වා අජ්ඣොත්ථරිත්වාති අයං වචනත්ථො. එවඤ්හි කරොන්තානං විජිතෙ මනුස්සා – ‘‘අම්හාකං ගෙහෙ පුත්තමාතරොපි, ඛෙළසිඞ්ඝාණිකාදීනි මුඛෙන අපනෙත්වා සංවඩ්ඪිතධීතරොපි ඉමෙ රාජානො බලක්කාරෙන ගහෙත්වා අත්තනො ඝරෙ වාසෙන්තී’’ති කුපිතා පච්චන්තං පවිසිත්වා චොරා වා චොරසහායා වා හුත්වා ජනපදං පහරන්ති. එවං අකරොන්තානං පන විජිතෙ මනුස්සා අප්පොස්සුක්කා සකානි කම්මානි කරොන්තා රාජකොසං වඩ්ඪෙන්ති. එවමෙත්ථ වුද්ධිහානියො වෙදිතබ්බා.

වජ්ජීනං වජ්ජිචෙතියානීති වජ්ජිරාජූනං වජ්ජිරට්ඨෙ චිත්තීකතට්ඨෙන චෙතියානීති ලද්ධනාමානි යක්ඛට්ඨානානි. **අබ්භන්තරානී**ති අන්තොනගරෙ ඨිතානි. බාහිරානීති බහිනගරෙ ඨිතානි . **දින්නපුබ්බ**න්ති පුබ්බෙ දින්නං. **කතපුබ්බ**න්ති පුබ්බෙ කතං. **නො පරිහාපෙස්සන්තී**ති අපරිහාපෙත්වා යථාපවත්තමෙව කරිස්සන්ති ධම්මිකං බලිං පරිහාපෙන්තානඤ්හි දෙවතා ආරක්ඛං සුසංවිහිතං න කරොන්ති, අනුප්පන්නං දුක්ඛං ජනෙතුං අසක්කොන්තාපි උප්පන්නං කාසසීසරොගාදිං වඩ්ඪෙන්ති, සඞ්ගාමෙ පත්තෙ සහායා න හොන්ති. අපරිහාපෙන්තානං පන ආරක්ඛං සුසංවිහිතං කරොන්ති, අනුප්පන්නං සුඛං උප්පාදෙතුං අසක්කොන්තාපි උප්පන්නං කාසසීසරොගාදිං හනන්ති, සඞ්ගාමසීසෙ සහායා හොන්තීති එවමෙත්ථ වුද්ධිහානියො වෙදිතබ්බා.

ධම්මිකා රක්ඛාවරණගුත්තීති එත්ථ රක්ඛා එව යථා අනිච්ඡිතං න ගච්ඡති, එවං ආවරණතො ආවරණං. යථා ඉච්ඡිතං න විනස්සති, එවං ගොපායනතො ගුත්ති. තත්ථ බලකායෙන පරිවාරෙත්වා රක්ඛණං පබ්බජිතානං ධම්මිකා රක්ඛාවරණගුත්ති නාම න හොති. යථා පන විහාරස්ස උපවනෙ රුක්ඛෙ න ඡින්දන්ති, වාජිකා වජ්ඣං න කරොන්ති, පොක්ඛරණීසු මච්ඡෙ න ගණ්හන්ති, එවං කරණං ධම්මිකා රක්ඛාවරණගුත්ති නාම. **කින්ති අනාගතා චා**ති ඉමිනා පන නෙසං එවං පච්චුපට්ඨිතචිත්තසන්තානොති චිත්තප්පවත්තිං පුච්ඡති.

තත්ථ යෙ අනාගතානං අරහන්තානං ආගමනං න ඉච්ඡන්ති, තෙ අස්සද්ධා හොන්ති අප්පසන්නා. පබ්බජිතෙ ච සම්පත්තෙ පච්චුග්ගමනං න කරොන්ති, ගන්ත්වා න පස්සන්ති, පටිසන්ථාරං න කරොන්ති, පඤ්හං න පුච්ඡන්ති, ධම්මං න සුණන්ති, දානං න දෙන්ති, අනුමොදනං න සුණන්ති, නිවාසනට්ඨානං න සංවිදහන්ති. අථ නෙසං අවණ්ණො අබ්භුග්ගච්ඡති – ‘‘අසුකො නාම රාජා අස්සද්ධො අප්පසන්නො, පබ්බජිතෙ සම්පත්තෙ පච්චුග්ගමනං න කරොති…

පෙ.… නිවාසනට්ඨානං න සංවිදහතී''ති. තං සුත්වා පබ්බජිතා තස්ස නගරද්වාරෙන න ගච්ඡන්ති, ගච්ඡන්තාපි නගරං න පවිසන්ති. එවං අනාගතානං අරහන්තානං අනාගමනමෙව හොති. ආගතානම්පි ඵාසුවිහාරෙ අසති යෙපි අජානිත්වා ආගතා, තෙ – ''වසිස්සාමාති තාව චින්තෙත්වා ආගතම්හා, ඉමෙසං පන රාජූනං ඉමිනා නීහාරෙන කො වසිස්සතී''ති නික්ඛමිත්වා ගච්ඡන්ති. එවං අනාගතෙසු අනාගච්ඡන්තෙසු, ආගතෙසු දුක්ඛං විහරන්තෙසු සො දෙසො පබ්බජිතානං අනාවාසො හොති. තතො දෙවතාරක්ඛා න හොති, දෙවතාරක්ඛාය අසති අමනුස්සා ඔකාසං ලභන්ති. අමනුස්සා උස්සන්නා අනුප්පන්නං බ්‍යාධිං උප්පාදෙන්ති, සීලවන්තානං දස්සනපඤ්හාපුච්ඡනාදිවත්ථුකස්ස පුඤ්ඤස්ස අනාගමො හොති. විපරියායෙන පන යථාවුත්තකණ්හපක්ඛවිපරීතස්ස සුක්කපක්ඛස්ස සම්භවො හොතීති එවමෙත්ථ වුද්ධිහානියො වෙදිතබ්බා.

135. එකමිදාහන්ති ඉදං භගවා පුබ්බෙ වජ්ජීනං ඉමස්ස වජ්ජිසත්තකස්ස දෙසිතභාවප්පකාසනත්ථමාහ . තත්ථ **සාරන්දදෙ චෙතියෙති** එවංනාමකෙ විහාරෙ. අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ තත්ථ සාරන්දදස්ස යක්ඛස්ස නිවාසනට්ඨානං චෙතියං අහොසි. අථෙත්ථ භගවතො විහාරං කාරාපෙසුං, සො සාරන්දදෙ චෙතියෙ කතත්තා සාරන්දදචෙතියන්ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතො.

අකරණීයාති අකාතබ්බා, අග්ගහෙතබ්බාති අත්ථො. **යදිදන්ති** නිපාතමත්තං. **යුද්ධස්සාති** කරණත්ථෙ සාමිවචනං, අභිමුඛයුද්ධෙන ගහෙතුං න සක්කාති අත්ථො. **අඤ්ඤත්‍ර උපලාපනායාති** ඨපෙත්වා උපලාපනං. උපලාපනා නාම – ''අලං විවාදෙන, ඉදානි සමග්ගා හොමා''ති හත්ථිඅස්සරථහිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීනි පෙසෙත්වා සඞ්ගහකරණං. එවඤ්හි සඞ්ගහං කත්වා කෙවලං විස්සාසෙන සක්කා ගණ්හිතුන්ති අත්ථො. **අඤ්ඤත්‍ර මිථුභෙදායාති** ඨපෙත්වා මිථුභෙදං. ඉමිනා අඤ්ඤමඤ්ඤභෙදං කත්වාපි සක්කා එතෙ ගහෙතුන්ති දස්සෙති. ඉදං බ්‍රාහ්මණො භගවතො කථාය නයං ලභිත්වා ආහ.

කිං පන භගවා බ්‍රාහ්මණස්ස ඉමාය කථාය නයලාභං න ජානාතීති? ආම, ජානාති. ජානන්තො කස්මා කථෙසීති? අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි – ''මයා අකථිතෙපි කතිපාහෙන ගන්ත්වා සබ්බෙ ගණ්හිස්සති, කථිතෙ පන සමග්ගෙ භින්දන්තො තීහි සංවච්ඡරෙහි ගණ්හිස්සති, එත්තකම්පි ජීවිතමෙව වරං, එත්තකඤ්හි ජීවන්තා අත්තනො පතිට්ඨානභූතං පුඤ්ඤං කරිස්සන්තී''ති.

අභිනන්දිත්වාති චිත්තෙන අභිනන්දිත්වා. **අනුමොදිත්වාති** ''යාව සුභාසිතඤ්චිදං භොතා ගොතමෙනා''ති වාචාය අනුමොදිත්වා. **පක්කාමීති** රඤ්ඤො සන්තිකං ගතො. තතො නං රාජා – ''කිං ආචරිය, භගවා අවචා''ති පුච්ඡි. සො – ''යථා භො සමණස්ස ගොතමස්ස වචනං න සක්කා වජ්ජී කෙනචි ගහෙතුං, අපි ච උපලාපනාය වා මිථුභෙදෙන වා සක්කා''ති ආහ. තතො නං රාජා – ''උපලාපනාය අම්හාකං හත්ථිඅස්සාදයො නස්සිස්සන්ති, භෙදෙනෙව තෙ ගහෙස්සාම, කිං කරොමා''ති පුච්ඡි. තෙන හි, මහාරාජ, තුම්හෙ වජ්ජී ආරබ්භ පරිසති කථං සමුට්ඨාපෙථ. තතො අහං – ''කිං තෙ මහාරාජ තෙහි, අත්තනො සන්තකෙහි කසිවාණිජ්ජාදීනි කත්වා ජීවන්තු එතෙ රාජානො''ති වත්වා පක්කමිස්සාමි. තතො තුම්හෙ – ''කින්නු බො භො එස බ්‍රාහ්මණො වජ්ජී ආරබ්භ පවත්තං කථං පටිබාහතී''ති වදෙය්‍යාථ, දිවසභාගෙ චාහං තෙසං පණ්ණාකාරං පෙසෙස්සාමි, තම්පි ගාහාපෙත්වා තුම්හෙපි මම දොසං ආරොපෙත්වා බන්ධනතාලනාදීනි අකත්වාව කෙවලං ඛුරමුණ්ඩං මං කත්වා නගරා නීහරාපෙථ. අථාහං – ''මයා තෙ නගරෙ පාකාරො පරිඛා ච කාරිතා, අහං කිර දුබ්බලට්ඨානඤ්ච උත්තානගම්භීරට්ඨානඤ්ච ජානාමි, න චිරස්සෙව දානි උජුං කරිස්සාමී''ති වක්ඛාමි. තං සුත්වා තුම්හෙ – ''ගච්ඡතූ''ති වදෙය්‍යාථාති. රාජා සබ්බං අකාසි.

ලිච්ඡවී තස්ස නික්ඛමනං සුත්වා – ''සඨො බ්‍රාහ්මණො, මා තස්ස ගඞ්ගං උත්තරිතුං අදත්ථා''ති ආහංසු. තත්‍ර එකච්චෙහි – ''අම්හෙ ආරබ්භ කථිතත්තා කිර සො එවං කතො''ති වුත්තෙ ''තෙන හි, භණෙ, එතූ''ති භණිංසු. සො ගන්ත්වා ලිච්ඡවී දිස්වා ''කිං ආගතත්ථා''ති පුච්ඡිතො තං පවත්තිං ආරොචෙසි, ලිච්ඡවිනො – ''අප්පමත්තකෙන නාම එවං ගරුං දණ්ඩං කාතුං න යුත්ත''න්ති වත්වා – ''කිං තෙ තත්‍ර ඨානන්තර''න්ති පුච්ඡිංසු. ''විනිච්ඡයාමච්චොහමස්මී''ති. තදෙව තෙ ඨානන්තරං හොතූති. සො සුට්ඨුතරං විනිච්ඡයං කරොති, රාජකුමාරා තස්ස සන්තිකෙ සිප්පං උග්ගණ්හන්ති.

සො පතිට්ඨිතගුණො හුත්වා එකදිවසං එකං ලිච්ඡවිං ගහෙත්වා එකමන්තං ගන්ත්වා – දාරකා කසන්තීති පුච්ඡි. ආම, කසන්ති. ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති? ආම, ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති. එත්තකං වත්වා නිවත්තො. තතො තං අඤ්ඤො – ''කිං ආචරියො ආහා''ති පුච්ඡිත්වා තෙන වුත්තං අසද්දහන්තො ''න මෙ එස යථාභූතං කථෙතී''ති තෙන සද්ධිං භිජ්ජි. බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤස්මිං දිවසෙ එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා – ''කෙන බ්‍යඤ්ජනෙන භුත්තොසී''ති පුච්ඡිත්වා නිවත්තො. තම්පි අඤ්ඤො පුච්ඡිත්වා අසද්දහන්තො තථෙව භිජ්ජි. බ්‍රාහ්මණො අපරම්පි දිවසං එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා – ''අතිදුග්ගතොසි කිරා''ති පුච්ඡි. කො එවමාහාති පුච්ඡිතො අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. අපරම්පි එකමන්තං නෙත්වා – ''ත්වං කිර භීරුකජාතිකො''ති පුච්ඡි. කො එවමාහාති? අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. එවං අඤ්ඤෙන අකථිතමෙව අඤ්ඤස්ස කථෙන්තො තීහි සංවච්ඡරෙහි තෙ රාජානො අඤ්ඤමඤ්ඤං භින්දිත්වා යථා ද්වෙ එකමග්ගෙන න ගච්ඡන්ති, තථා කත්වා සන්නිපාතභෙරිං චරාපෙසි. ලිච්ඡවිනො – ''ඉස්සරා සන්නිපතන්තු, සූරා සන්නිපතන්තූ''ති වත්වා න සන්නිපතිංසු.

බ්‍රාහ්මණො – ''අයං දානි කාලො, සීඝං ආගච්ඡතූ''ති රඤ්ඤො සාසනං පෙසෙසි. රාජා සුත්වාව බලභෙරිං චරාපෙත්වා නික්ඛමි. වෙසාලිකා සුත්වා – ''රඤ්ඤො ගඞ්ගං උත්තරිතුං න දස්සාමා''ති භෙරිං චරාපෙසුං. තම්පි සුත්වා – ''ගච්ඡන්තු සූරරාජානො''තිආදීනි වත්වා න සන්නිපතිංසු. ''නගරප්පවෙසනං න දස්සාම, ද්වාරානි පිදහිත්වා

ඨස්සාමා''ති භෙරිං චරාපෙසුං. එකොපි න සන්නිපති. යථාවිවටෙහෙව ද්වාරෙහි පවිසිත්වා සබ්බෙ අනයබ්‍යසනං පාපෙත්වා ගතො.

භික්ඛුඅපරිහානියධම්මවණ්ණනා

136. අථ ඛො භගවා **අචිරපක්කන්තෙ**තිආදිම්හි **සන්නිපාතෙත්වා**ති දූරවිහාරෙසු ඉද්ධිමන්තෙ පෙසෙත්වා සන්තිකවිහාරෙසු සයං ගන්ත්වා – ''සන්නිපතථ, ආයස්මන්තො; භගවා වො සන්නිපාතං ඉච්ඡතී''ති සන්නිපාතෙත්වා. **අපරිහානියෙ**ති අපරිහානිකරෙ, වුද්ධිහෙතුභූතෙති අත්ථො. **ධම්මෙ දෙසෙස්සාමී**ති චන්දසහස්සං සූරියසහස්සං උට්ඨපෙන්තො විය චතුකුට්ටකෙ ගෙහෙ අන්තො තෙලදීපසහස්සං උජ්ජාලෙන්තො විය පාකටෙ කත්වා කථයිස්සාමීති.

තත්ථ **අභිණ්හං සන්නිපාතා**ති ඉදං වජ්ජිසත්තකෙ වුත්තසදිසමෙව. ඉධාපි ච අභිණ්හං අසන්නිපතිතා දිසාසු ආගතසාසනං න සුණන්ති. තතො – ''අසුකවිහාරසීමා ආකුලා, උපොසථපවාරණා ඨිතා, අසුකස්මිං ඨානෙ භික්ඛූ වෙජ්ජකම්මදූතකම්මාදීනි කරොන්ති, විඤ්ඤත්තිබහුලා පුප්ඵදානාදීහි ජීවිකං කප්පෙන්තී''තිආදීනි න ජානන්ති, පාපභික්ඛූපි ''පමත්තො භික්ඛුසඞ්ඝො''ති ඤත්වා රාසිභූතා සාසනං ඔසක්කාපෙන්ති. අභිණ්හං සන්නිපතිතා පන තං තං පවත්තිං සුණන්ති, තතො භික්ඛුසඞ්ඝං පෙසෙත්වා සීමං උජුං කරොන්ති, උපොසථපවාරණාදයො පවත්තාපෙන්ති, මිච්ඡාජීවානං උස්සන්නට්ඨානෙ අරියවංසකෙ පෙසෙත්වා අරියවංසං කථාපෙන්ති, පාපභික්ඛූනං විනයධරෙහි නිග්ගහං කාරාපෙන්ති, පාපභික්ඛූපි ''අප්පමත්තො භික්ඛුසඞ්ඝො, න සක්කා අම්හෙහි වග්ගබන්ධෙන විචරිතු''න්ති භිජ්ජිත්වා පලායන්ති. එවමෙත්ථ හානිවුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

සමග්ගාතිආදීසු චෙතියපටිජග්ගනත්ථං වා බොධිගෙහඋපොසථාගාරච්ඡාදනත්ථං වා කතිකවත්තං වා ඨපෙතුකාමතාය ඔවාදං වා දාතුකාමතාය – ''සඞ්ඝො සන්නිපතතූ''ති භෙරියා වා ඝණ්ටියා වා ආකොටිතාය – ''මය්හං චීවරකම්මං අත්ථි, මය්හං පත්තො පචිතබ්බො, මය්හං නවකම්මං අත්ථී''ති වික්ඛෙපං කරොන්තා න සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. සබ්බං පන තං කම්මං ඨපෙත්වා – ''අහං පුරිමතරං, අහං පුරිමතර''න්ති එකප්පහාරෙනෙව සන්නිපතන්තා සමග්ගා සන්නිපතන්ති නාම. සන්නිපතිතා පන චින්තෙත්වා මන්තෙත්වා කත්තබ්බං කත්වා එකතො අවුට්ඨහන්තා සමග්ගා න වුට්ඨහන්ති නාම. එවං වුට්ඨිතෙසු හි යෙ පඨමං ගච්ඡන්ති, තෙසං එවං හොති – ''අම්හෙහි බාහිරකථාව සුතා, ඉදානි විනිච්ඡයකථා භවිස්සතී''ති. එකප්පහාරෙනෙව වුට්ඨහන්තා පන සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම. අපිච ''අසුකට්ඨානෙ විහාරසීමා ආකුලා, උපොසථපවාරණා ඨිතා, අසුකට්ඨානෙ වෙජ්ජකම්මාදිකාරකා පාපභික්ඛූ උස්සන්නා''ති සුත්වා – ''කො ගන්ත්වා තෙසං නිග්ගහං කරිස්සතී''ති වුත්තෙ – ''අහං පඨමං, අහං පඨම''න්ති වත්වා ගච්ඡන්තාපි සමග්ගා වුට්ඨහන්ති නාම.

ආගන්තුකං පන දිස්වා – ''ඉමං පරිවෙණං යාහි, එතං පරිවෙණං යාහි, අයං කො''ති අවත්වා සබ්බෙ වත්තං කරොන්තාපි, ජිණ්ණපත්තචීවරකං දිස්වා තස්ස භික්ඛාචාරවත්තෙන පත්තචීවරං පරියෙසමානාපි, ගිලානස්ස ගිලානභෙසජ්ජං පරියෙසමානාපි, ගිලානමෙව අනාථං – ''අසුකපරිවෙණං යාහි, අසුකපරිවෙණං යාහී''ති අවත්වා අත්තනො අත්තනො පරිවෙණෙ පටිජග්ගන්තාපි, එකො ඔලියමානකො ගන්ථො හොති, පඤ්ඤවන්තං භික්ඛුං සඞ්ගණ්හිත්වා තෙන තං ගන්ථං උක්ඛිපාපෙන්තාපි සමග්ගා සඞ්ඝං කරණීයානි කරොන්ති නාම.

අපඤ්ඤත්තන්තිආදීසු නවං අධම්මිකං කතිකවත්තං වා සික්ඛාපදං වා බන්ධන්තා අපඤ්ඤත්තං පඤ්ඤපෙන්ති නාම, පුරාණසන්ථතවත්ථුස්මිං සාවත්ථියං භික්ඛූ විය. උද්ධම්මං උබ්බිනයං සාසනං දීපෙන්තා පඤ්ඤත්තං සමුච්ඡින්දන්ති නාම, වස්සසතපරිනිබ්බුතෙ භගවති වෙසාලිකා වජ්ජිපුත්තකා විය. ඛුද්දානුඛුද්දකා පන ආපත්තියො සඤ්චිච්ච වීතික්කමන්තා යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය න වත්තන්ති නාම, අස්සජිපුනබ්බසුකා විය. නවං පන කතිකවත්තං වා සික්ඛාපදං වා අබන්ධන්තා, ධම්මවිනයතො සාසනං දීපෙන්තා, ඛුද්දානුඛුද්දකානි සික්ඛාපදානි අසමූහනන්තා අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙන්ති, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡින්දන්ති, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තන්ති නාම, ආයස්මා උපසෙනො විය, ආයස්මා යසො කාකණ්ඩකපුත්තො විය ච.

> ''සුණාතු, මෙ ආවුසො සඞ්ඝො, සන්තම්හාකං සික්ඛාපදානි ගිහිගතානි, ගිහිනොපි ජානන්ති, 'ඉදං වො සමණානං සක්‍යපුත්තියානං කප්පති, ඉදං වො න කප්පතී'ති. සචෙ හි මයං ඛුද්දානුඛුද්දකානි සික්ඛාපදානි සමූහනිස්සාම, භවිස්සන්ති වත්තාරො – 'ධූමකාලිකං සමණෙන ගොතමෙන සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, යාවිමෙසං සත්ථා අට්ඨාසි, තාවිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිංසු. යතො ඉමෙසං සත්ථා පරිනිබ්බුතො, න දානිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛන්තී'ති. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙය්‍ය, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡින්දෙය්‍ය, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තෙය්‍යා''ති (චූළව. 442) –

ඉමං තන්තිං ඨපයන්තො ආයස්මා මහාකස්සපො විය ච. **වුද්ධියෙවා**ති සීලාදීහි ගුණෙහි වුඩ්ඪියෙව, නො පරිහානි.

ථෙරාති ථිරභාවප්පත්තා ථෙරකාරකෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතා. බහූ රත්තියො ජානන්තීති **රත්තඤ්ඤූ.** චිරං පබ්බජිතානං එතෙසන්ති **චිරපබ්බජිතා.** සඞ්ඝස්ස පිතුට්ඨානෙ ඨිතාති **සඞ්ඝපිතරො.** පිතුට්ඨානෙ ඨිතත්තා සඞ්ඝං පරිනෙන්ති පුබ්බඞ්ගමා හුත්වා තීසු සික්ඛාසු පවත්තෙන්තීති **සඞ්ඝපරිණායකා.**

යෙ තෙසං සක්කාරාදීනි න කරොන්ති, ඔවාදත්ථාය ද්වෙ තයො වාරෙ උපට්ඨානං න ගච්ඡන්ති, තෙපි තෙසං ඔවාදං න දෙන්ති, පවෙණිකථං න කථෙන්ති, සාරභූතං ධම්මපරියායං න සික්ඛාපෙන්ති. තෙ තෙහි විස්සට්ඨා සීලාදීහි ධම්මක්ඛන්ධෙහි සත්තහි ච අරියධනෙහීති එවමාදීහි ගුණෙහි පරිහායන්ති. යෙ පන තෙසං සක්කාරාදීනි කරොන්ති, උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති, තෙපි තෙසං ඔවාදං දෙන්ති. ''එවං තෙ අභික්කමිතබ්බං, එවං තෙ පටික්කමිතබ්බං, එවං තෙ ආලොකිතබ්බං, එවං තෙ විලොකිතබ්බං, එවං තෙ සමිඤ්ජිතබ්බං, එවං තෙ පසාරිතබ්බං, එවං තෙ සඞ්ඝාටිපත්තචීවරං ධාරෙතබ්බ''න්ති පවෙණිකථං කථෙන්ති, සාරභූතං ධම්මපරියායං සික්ඛාපෙන්ති, තෙරසහි ධුතඞ්ගෙහි දසහි කථාවත්ථූහි අනුසාසන්ති. තෙ තෙසං ඔවාදෙ ඨත්වා සීලාදීහි ගුණෙහි වඩ්ඪමානා සාමඤ්ඤත්ථං අනුපාපුණන්ති. එවමෙත්ථ හානිවුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

පුනබ්භවදානං පුනබ්භවො, පුනබ්භවො සීලමස්සාති පොනොබ්භවිකා, පුනබ්භවදායිකාති අත්ථො, තස්මා **පොනොබ්භවිකාය. න වසං ගච්ඡන්තීති** එත්ථ යෙ චතුන්නං පච්චයානං කාරණා උපට්ඨාකානං පදානුපදිකා හුත්වා ගාමතො ගාමං විචරන්ති, තෙ තස්සා තණ්හාය වසං ගච්ඡන්ති නාම, ඉතරෙ න ගච්ඡන්ති නාම. තත්ථ හානිවුද්ධියො පාකටායෙව.

ආරඤ්ඤකෙසූති පඤ්චධනුසතිකපච්ඡිමෙසු. **සාපෙක්ඛාති** සතණ්හා සාලයා. ගාමන්තසෙනාසනෙසු හි ඣානං අප්පෙත්වාපි තතො වුට්ඨිතමත්තොව ඉත්ථිපුරිසදාරිකාදිසද්දං සුණාති, යෙනස්ස අධිගතවිසෙසොපි හායතියෙව. අරඤ්ඤෙ පන නිද්දායිත්වා පටිබුද්ධමත්තො සීහබ්‍යග්ඝමොරාදීනං සද්දං සුණාති, යෙන ආරඤ්ඤකං පීතිං ලභිත්වා තමෙව සම්මසන්තො අග්ගඵලෙ පතිට්ඨාති. ඉති භගවා ගාමන්තසෙනාසනෙ ඣානං අප්පෙත්වා නිසින්නභික්ඛුනො අරඤ්ඤෙ නිද්දායන්තමෙව පසංසති. තස්මා තමෙව අත්ථවසං පටිච්ච – ''ආරඤ්ඤකෙසු සෙනාසනෙසු සාපෙක්ඛා භවිස්සන්තී''ති ආහ.

පච්චත්තඤ්ඤෙව සතිං උපට්ඨපෙස්සන්තීති අත්තනාව අත්තනො අබ්භන්තරෙ සතිං උපට්ඨපෙස්සන්ති. **පෙසලාති** පියසීලා. ඉධාපි සබ්‍රහ්මචාරීනං ආගමනං අනිච්ඡන්තා නෙවාසිකා අස්සද්ධා හොන්ති අප්පසන්නා . සම්පත්තභික්ඛූනං පච්චුග්ගමනපත්තචීවරප්පටිග්ගහණආසනපඤ්ඤාපනතාලවණ්ටග්ගහණාදීනි න කරොන්ති, අථ නෙසං අවණ්ණො උග්ගච්ඡති – ''අසුකවිහාරවාසිනො භික්ඛූ අස්සද්ධා අප්පසන්නා විහාරං පවිට්ඨානං වත්තපටිවත්තං න කරොන්තී''ති. තං සුත්වා පබ්බජිතා විහාරද්වාරෙන ගච්ඡන්තාපි විහාරං න පවිසන්ති. එවං අනාගතානං අනාගමනමෙව හොති. ආගතානං පන ඵාසුවිහාරෙ අසති යෙපි අජානිත්වා ආගතා, තෙ – ''වසිස්සාමාති තාව චින්තෙත්වා ආගතාම්හ, ඉමෙසං පන නෙවාසිකානං ඉමිනා නීහාරෙන කො වසිස්සතී''ති නික්ඛමිත්වා ගච්ඡන්ති. එවං සො විහාරො අඤ්ඤෙසං භික්ඛූනං අනාවාසොව හොති. තතො නෙවාසිකා සීලවන්තානං දස්සනං අලභන්තා කඞ්ඛාවිනොදනං වා ආචාරසික්ඛාපකං වා මධුරධම්මස්සවනං වා න ලභන්ති, තෙසං නෙව අග්ගහිතධම්මග්ගහණං, න ගහිතසජ්ඣායකරණං හොති. ඉති නෙසං හානියෙව හොති, න වුද්ධි.

යෙ පන සබ්‍රහ්මචාරීනං ආගමනං ඉච්ඡන්ති, තෙ සද්ධා හොන්ති පසන්නා, ආගතානං සබ්‍රහ්මචාරීනං පච්චුග්ගමනාදීනි කත්වා සෙනාසනං පඤ්ඤපෙත්වා දෙන්ති, තෙ ගහෙත්වා භික්ඛාචාරං පවිසන්ති, කඞ්ඛං විනොදෙන්ති, මධුරධම්මස්සවනං ලභන්ති. අථ නෙසං කිත්තිසද්දො උග්ගච්ඡති – ''අසුකවිහාරභික්ඛූ එවං සද්ධා පසන්නා වත්තසම්පන්නා සඞ්ගාහකා''ති. තං සුත්වා භික්ඛූ දූරතොපි එන්ති, තෙසං නෙවාසිකා වත්තං කරොන්ති , සමීපං ආගන්ත්වා වුඩ්ඪතරං ආගන්තුකං වන්දිත්වා නිසීදන්ති, නවකතරස්ස සන්තිකෙ ආසනං ගහෙත්වා නිසීදන්ති. නිසීදිත්වා – ''ඉමස්මිං විහාරෙ වසිස්සථ ගමිස්සථා''ති පුච්ඡන්ති. 'ගමිස්සාමී'ති වුත්තෙ – ''සප්පායං සෙනාසනං, සුලභා භික්ඛා''තිආදීනි වත්වා ගන්තුං න දෙන්ති. විනයධරො චෙ හොති, තස්ස සන්තිකෙ විනයං සජ්ඣායන්ති. සුත්තන්තාදිධරො චෙ, තස්ස සන්තිකෙ තං තං ධම්මං සජ්ඣායන්ති. ආගන්තුකානං ථෙරානං ඔවාදෙ ඨත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණන්ති. ආගන්තුකා ''එකං ද්වෙ දිවසානි වසිස්සාමාති ආගතාම්හ, ඉමෙසං පන සුඛසංවාසතාය දසද්වාදසවස්සානි වසිස්සාමා''ති වත්තාරො හොන්ති. එවමෙත්ථ හානිවුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

137. දුතියසත්තකෙ කම්මං ආරාමො එතෙසන්ති **කම්මාරාමාති**. කම්මෙ රතාති **කම්මරතා. කම්මාරාමතමනුයුත්තාති** යුත්තා පයුත්තා අනුයුත්තා. තත්ථ **කම්මන්ති** ඉතිකාතබ්බකම්මං වුච්චති. සෙය්‍යථිදං – චීවරවිචාරණං, චීවරකරණං, උපත්ථම්භනං, සූචිඝරං, පත්තත්ථවිකං, අංසබද්ධකං, කායබන්ධනං, ධමකරණං, ආධාරකං, පාදකථලිකං, සම්මජ්ජනීආදීනං කරණන්ති. එකච්චො හි එතානි කරොන්තො සකලදිවසං එතානෙව කරොති. තං සන්ධායෙස පටික්ඛෙපො. යො පන එතෙසං කරණවෙලායමෙව එතානි කරොති, උද්දෙසවෙලායං උද්දෙසං ගණ්හාති, සජ්ඣායවෙලායං සජ්ඣායති, චෙතියඞ්ගණවත්තවෙලායං චෙතියඞ්ගණවත්තං කරොති, මනසිකාරවෙලායං මනසිකාරං කරොති, න සො කම්මාරාමො නාම.

න භස්සාරාමාති එත්ථ යො ඉත්ථිවණ්ණපුරිසවණ්ණාදිවසෙන ආලාපසල්ලාපං කරොන්තොයෙව දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච වීතිනාමෙති, එවරූපෙ භස්සෙ පරියන්තකාරී න හොති, අයං භස්සාරාමො නාම. යො පන රත්තින්දිවං ධම්මං කථෙති, පඤ්හං විස්සජ්ජෙති, අයං අප්පභස්සොව භස්සෙ පරියන්තකාරීයෙව. කස්මා? ''සන්නිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීයං – ධම්මී වා කථා, අරියො වා තුණ්හීභාවො''ති (ම. නි. 1.273) වුත්තත්තා.

න නිද්දාරාමාති එත්ථ යො ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි නිපන්නොපි ථිනමිද්ධාභිභූතො නිද්දායතියෙව, අයං නිද්දාරාමො නාම. යස්ස පන කරජකායගෙලඤ්ඤෙන චිත්තං භවඞ්ගෙ ඔතරති , නායං නිද්දාරාමො. තෙනෙවාහ – ''අභිජානාමහං අග්ගිවෙස්සන, ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො චතුග්ගුණං සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤපෙත්වා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො නිද්දං ඔක්කමිතා''ති (ම. නි. 1.387).

න සඞ්ගණිකාරාමාති එත්ථ යො එකස්ස දුතියො ද්වින්නං තතියො තිණ්ණං චතුත්ථොති එවං සංසට්ඨොව විහරති, එකකො අස්සාදං න ලභති, අයං සඞ්ගණිකාරාමො. යො පන චතූසු ඉරියාපථෙසු එකකො අස්සාදං ලභති, නායං සඞ්ගණිකාරාමොති වෙදිතබ්බො.

න පාපිච්ඡාති එත්ථ අසන්තසම්භාවනාය ඉච්ඡාය සමන්නාගතා දුස්සීලා පාපිච්ඡා නාම.

න පාපමිත්තාදීසු පාපා මිත්තා එතෙසන්ති **පාපමිත්තා.** චතූසු ඉරියාපථෙසු සහ අයනතො පාපා සහායා එතෙසන්ති **පාපසහායා.** තන්නින්නතප්පොණතප්පබ්භාරතාය පාපෙසු සම්පවඞ්කාති **පාපසම්පවඞ්කා.**

ඔරමත්තකෙනාති අවරමත්තකෙන අප්පමත්තකෙන. **අන්තරා**ති අරහත්තං අපත්වාව එත්ථන්තරෙ. **වොසානන්**ති පරිනිට්ඨිතභාවං – ''අලමෙත්තාවතා''ති ඔසක්කනං ඨිතකිච්චතං. ඉදං වුත්තං හොති – ''යාව සීලපාරිසුද්ධිමත්තෙන වා විපස්සනාමත්තෙන වා ඣානමත්තෙන වා සොතාපන්නභාවමත්තෙන වා සකදාගාමිභාවමත්තෙන වා අනාගාමිභාවමත්තෙන වා වොසානං න ආපජ්ජිස්සන්ති, තාව වුද්ධියෙව භික්ඛූනං පාටිකඞ්ඛා, නො පරිහානී''ති.

138. තතියසත්තකෙ **සද්ධා**ති සද්ධාසම්පන්නා. තත්ථ ආගමනීයසද්ධා, අධිගමසද්ධා, පසාදසද්ධා, ඔකප්පනසද්ධාති චතුබ්බිධා සද්ධා. තත්ථ **ආගමනීයසද්ධා** සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානං හොති. **අධිගමසද්ධා** අරියපුග්ගලානං. බුද්ධො ධම්මො සඞ්ඝොති වුත්තෙ පන පසාදො **පසාදසද්ධා.** ඔකප්පෙත්වා පකප්පෙත්වා පන සද්දහනං **ඔකප්පනසද්ධා.** සා දුවිධාපි ඉධාධිප්පෙතා. තාය හි සද්ධාය සමන්නාගතො සද්ධාවිමුත්තො, වක්කලිත්ථෙරසදිසො හොති. තස්ස හි චෙතියඞ්ගණවත්තං වා, බොධියඞ්ගණවත්තං වා කතමෙව හොති. උපජ්ඣායවත්තආචරියවත්තාදීනි සබ්බවත්තානි පූරෙති. **හිරිමනා**ති පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණාය හිරියා යුත්තචිත්තා. **ඔත්තප්පී**ති පාපතො භායනලක්ඛණෙන ඔත්තප්පෙන සමන්නාගතා.

බහුස්සුතාති එත්ථ පන පරියත්තිබහුස්සුතො, පටිවෙධබහුස්සුතොති ද්වෙ බහුස්සුතා. **පරියත්තී**ති තීණි පිටකානි. **පටිවෙධො**ති සච්චප්පටිවෙධො. ඉමස්මිං පන ඨානෙ පරියත්ති අධිප්පෙතා. සා යෙන බහු සුතා, සො බහුස්සුතො. සො පනෙස නිස්සයමුච්චනකො, පරිසුපට්ඨාකො, භික්ඛුනොවාදකො, සබ්බත්ථකබහුස්සුතොති චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ තයො බහුස්සුතා සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය ඔවාදවග්ගෙ වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බා. සබ්බත්ථකබහුස්සුතා පන ආනන්දත්ථෙරසදිසා හොන්ති. තෙ ඉධ අධිප්පෙතා.

ආරද්ධවීරියාති යෙසං කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච වීරියං ආරද්ධං හොති. තත්ථ යෙ කායසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා චතූසු ඉරියාපථෙසු අට්ඨආරබ්භවත්ථුවසෙන එකකා හොන්ති, තෙසං කායිකවීරියං ආරද්ධං නාම හොති. යෙ චිත්තසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකකා හොන්ති, ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස ඨානං පාපුණිතුං න දෙන්ති, ඨානෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය උප්පන්නකිලෙසස්ස සයනං පාපුණිතුං න දෙන්ති, උප්පන්නුප්පන්නට්ඨානෙයෙව කිලෙසෙ නිග්ගණ්හන්ති, තෙසං චෙතසිකවීරියං ආරද්ධං නාම හොති.

උපට්ඨිතස්සතීති චිරකතාදීනං සරිතා අනුස්සරිතා මහාගතිම්බයඅභයත්ථෙරදීඝභාණඅභයත්ථෙරතිපිටකචූළාභයත්ථෙරා විය. මහාගතිම්බයඅභයත්ථෙරො කිර ජාතපඤ්චමදිවසෙ මඞ්ගලපායාසෙ තුණ්ඩං පසාරෙන්තං වායසං දිස්වා හුං හුන්ති සද්දමකාසි. අථ සො ථෙරකාලෙ – ''කදා පට්ඨාය, භන්තෙ, සරථා''ති භික්ඛූහි පුච්ඡිතො ''ජාතපඤ්චමදිවසෙ කතසද්දතො පට්ඨාය ආවුසො''ති ආහ.

දීඝභාණකඅභයත්ථෙරස්ස ජාතනවමදිවසෙ මාතා චුම්බිස්සාමීති ඔනතා තස්සා මොළි මුච්චිත්ථ . තතො තුම්බමත්තානි සුමනපුප්ඵානි දාරකස්ස උරෙ පතිත්වා දුක්ඛං ජනයිංසු. සො ථෙරකාලෙ – ''කදා පට්ඨාය, භන්තෙ, සරථා''ති පුච්ඡිතො – ''ජාතනවමදිවසතො පට්ඨායා''ති ආහ.

තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො – ''අනුරාධපුරෙ තීණි ද්වාරානි පිදහාපෙත්වා මනුස්සානං එකෙන ද්වාරෙන නික්ඛමනං කත්වා – 'ත්වං කින්නාමො, ත්වං කින්නාමො'ති පුච්ඡිත්වා සායං පුන අපුච්ඡිත්වාව තෙසං නාමානි සම්පටිච්ඡාපෙතුං – ''සක්කා ආවුසො''ති ආහ. එවරූපෙ භික්ඛූ සන්ධාය – ''උපට්ඨිතස්සතී''ති වුත්තං.

පඤ්ඤවන්තොති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයබ්බයපරිග්ගාහිකාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතා. අපි ච ද්වීහිපි එතෙහි පදෙහි විපස්සකානං භික්ඛූනං විපස්සනාසම්භාරභූතා සම්මාසති චෙව විපස්සනාපඤ්ඤා ච කථිතා.

139. චතුත්ථසත්තකෙ සතියෙව සම්බොජ්ඣඞ්ගො **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගොති**. එස නයො සබ්බත්ථ. තත්ථ උපට්ඨානලක්ඛණො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පවිචයලක්ඛණො ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පග්ගහලක්ඛණො වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො, ඵරණලක්ඛණො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, උපසමලක්ඛණො පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, අවික්ඛෙපලක්ඛණො සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පටිසඞ්ඛානලක්ඛණො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො. **භාවෙස්සන්තීති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙන්තා, ඡහි කාරණෙහි ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙන්තා, නවහි කාරණෙහි වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙන්තා, දසහි කාරණෙහි පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙන්තා, සත්තහි කාරණෙහි පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙන්තා, දසහි කාරණෙහි සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙන්තා, පඤ්චහි කාරණෙහි උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙන්තා වඩ්ඪෙස්සන්තීති අත්ථො. ඉමිනා විපස්සනාමග්ගඵලසම්පයුත්තෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ සම්බොජ්ඣඞ්ගෙ කථෙසි.

140. පඤ්චමසත්තකෙ **අනිච්චසඤ්ඤාති** අනිච්චානුපස්සනාය සද්ධිං උප්පන්නසඤ්ඤා. **අනත්තසඤ්ඤාදීසුපි** එසෙව නයො. ඉමා සත්ත ලොකියවිපස්සනාපි හොන්ති. ‘‘එතං සන්තං, එතං පණීතං, යදිදං සබ්බසඞ්ඛාරසමථො විරාගො නිරොධො’’ති (අ. නි. 9.36) ආගතවසෙනෙත්ථ ද්වෙ ලොකුත්තරාපි හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

141. ඡක්කෙ **මෙත්තං කායකම්මන්ති** මෙත්තචිත්තෙන කත්තබ්බං කායකම්මං. **වචීකම්මමනොකම්මෙසුපි** එසෙව නයො. ඉමානි පන භික්ඛූනං වසෙන ආගතානි ගිහීසුපි ලබ්භන්ති . භික්ඛූනඤ්හි මෙත්තචිත්තෙන ආභිසමාචාරිකධම්මපූරණං මෙත්තං කායකම්මං නාම. ගිහීනං චෙතියවන්දනත්ථාය බොධිවන්දනත්ථාය සඞ්ඝනිමන්තනත්ථාය ගමනං, ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨං භික්ඛුං දිස්වා පච්චුග්ගමනං, පත්තප්පටිග්ගහණං, ආසනපඤ්ඤාපනං, අනුගමනන්ති එවමාදිකං මෙත්තං කායකම්මං නාම.

භික්ඛූනං මෙත්තචිත්තෙන ආචාරපඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං, කම්මට්ඨානකථනං, ධම්මදෙසනා, තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං මෙත්තං වචීකම්මං නාම. ගිහීනං චෙතියවන්දනත්ථාය ගච්ඡාම , බොධිවන්දනත්ථාය ගච්ඡාම, ධම්මස්සවනං කරිස්සාම, දීපමාලපුප්ඵපූජං කරිස්සාම, තීණි සුචරිතානි සමාදාය වත්තිස්සාම, සලාකභත්තාදීනි දස්සාම, වස්සාවාසිකං දස්සාම, අජ්ජ සඞ්ඝස්ස චත්තාරො පච්චයෙ දස්සාම, සඞ්ඝං නිමන්තෙත්වා ඛාදනීයාදීනි සංවිදහථ, ආසනානි පඤ්ඤාපෙථ, පානීයං උපට්ඨපෙථ, සඞ්ඝං පච්චුග්ගන්ත්වා ආනෙථ, පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදාපෙථ, ඡන්දජාතා උස්සාහජාතා වෙය්‍යාවච්චං කරොථාතිආදිකථනකාලෙ මෙත්තං වචීකම්මං නාම.

භික්ඛූනං පාතොව උට්ඨාය සරීරප්පටිජග්ගනං, චෙතියඞ්ගණවත්තාදීනි ච කත්වා විවිත්තාසනෙ නිසීදිත්වා ඉමස්මිං විහාරෙ භික්ඛූ සුඛී හොන්තු අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජාති චින්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම. ගිහීනං ‘අය්‍යා සුඛී හොන්තු, අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජා’ති චින්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම.

ආවි චෙව රහො චාති සම්මුඛා ච පරම්මුඛා ච. තත්ථ නවකානං චීවරකම්මාදීසු සහායභාවගමනං සම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම. ථෙරානං පන පාදධොවනවන්දනබීජනදානාදිභෙදං සබ්බං සාමීචිකම්මං සම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම. උභයෙහිපි දුන්නික්ඛිත්තානං දාරුභණ්ඩාදීනං තෙසු අවමඤ්ඤං අකත්වා අත්තනා දුන්නික්ඛිත්තානං විය පටිසාමනං පරම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම.

දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරොති එවං පග්ගය්හ වචනං සම්මුඛා මෙත්තං වචීකම්මං නාම. විහාරෙ අසන්තං පන පටිපුච්ඡන්තස්ස කුහිං අම්හාකං දෙවත්ථෙරො, කුහිං අම්හාකං තිස්සත්ථෙරො, කදා නු ඛො ආගමිස්සතීති එවං මමායනවචනං පරම්මුඛා මෙත්තං වචීකම්මං නාම.

මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානි පන නයනානි උම්මීලෙත්වා පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනං සම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම. දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරො අරොගො හොතු, අප්පාබාධොති සමන්නාහරණං පරම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම.

ලාභාති චීවරාදයො ලද්ධපච්චයා. **ධම්මිකාති** කුහනාදිභෙදං මිච්ඡාජීවං වජ්ජෙත්වා ධම්මෙන සමෙන භික්ඛාචාරවත්තෙන උප්පන්නා. **අන්තමසො පත්තපරියාපන්නමත්තම්පීති** පච්ඡිමකොටියා පත්තෙ පරියාපන්නං පත්තස්ස අන්තොගතං ද්විතිකටච්ඡුභික්ඛාමත්තම්පි . **අප්පටිවිභත්තභොගීති** එත්ථ ද්වෙ පටිවිභත්තා නාම – ආමිසප්පටිවිභත්තඤ්ච, පුග්ගලප්පටිවිභත්තඤ්ච. තත්ථ – ‘‘එත්තකං දස්සාමි, එත්තකං න දස්සාමී’’ති එවං චිත්තෙන විභජනං **ආමිසප්පටිවිභත්තං** නාම. ‘‘අසුකස්ස දස්සාමි, අසුකස්ස න දස්සාමී’’ති එවං චිත්තෙන විභජනං පන **පුග්ගලප්පටිවිභත්තං** නාම. තදුභයම්පි අකත්වා යො අප්පටිවිභත්තං භුඤ්ජති, අයං **අප්පටිවිභත්තභොගී** නාම.

සීලවන්තෙහි සබ්‍රහ්මචාරීහි සාධාරණභොගීති එත්ථ සාධාරණභොගිනො ඉදං ලක්ඛණං, යං යං පණීතං ලබ්භති, තං තං නෙව ලාභෙන ලාභං නිජිගීසනතාමුඛෙන ගිහීනං දෙති, න අත්තනා භුඤ්ජති, පටිග්ගණ්හන්තො ච – ‘‘සඞ්ඝෙන සාධාරණං හොතූ’’ති ගහෙත්වා ඝණ්ටිං පහරිත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බං සඞ්ඝසන්තකං විය පස්සති.

ඉමං පන සාරණීයධම්මං කො පූරෙති, කො න පූරෙතීති? දුස්සීලො තාව න පූරෙති. න හි තස්ස සන්තකං සීලවන්තා ගණ්හන්ති. පරිසුද්ධසීලො පන වත්තං අඛණ්ඩෙන්තො පූරෙති. තත්‍රිදං වත්තං – යො හි ඔදිස්සකං කත්වා

මාතු වා පිතු වා ආචරියුපජ්ඣායාදීනං වා දෙති, සො දාතබ්බං දෙති, සාරණීයධම්මො පනස්ස න හොති, පලිබොධජග්ගනං නාම හොති. සාරණීයධම්මො හි මුත්තපලිබොධස්සෙව වට්ටති. තෙන පන ඔදිස්සකං දෙන්තෙන ගිලානගිලානුපට්ඨාකආගන්තුකගමිකානඤ්චෙව නවපබ්බජිතස්ස ච සඞ්ඝාටිපත්තග්ගහණං අජානන්තස්ස දාතබ්බං. එතෙසං දත්වා අවසෙසං ථෙරාසනතො පට්ඨාය ථොකං අදත්වා යො යත්තකං ගණ්හාති, තස්ස තත්තකං දාතබ්බං. අවසිට්ඨෙ අසති පුන පිණ්ඩාය චරිත්වා ථෙරාසනතො පට්ඨාය යං යං පණීතං, තං දත්වා සෙසං පරිභුඤ්ජිතබ්බං. ''සීලවන්තෙහී''ති වචනතො දුස්සීලස්ස අදාතුම්පි වට්ටති.

අයං පන සාරණීයධම්මො සුසික්ඛිතාය පරිසාය සුපූරො හොති, නො අසික්ඛිතාය පරිසාය. සුසික්ඛිතාය හි පරිසාය යො අඤ්ඤතො ලභති, සො න ගණ්හාති. අඤ්ඤතො අලභන්තොපි පමාණයුත්තමෙව ගණ්හාති, නාතිරෙකං. අයං පන සාරණීයධම්මො එවං පුනප්පුනං පිණ්ඩාය චරිත්වා ලද්ධං ලද්ධං දෙන්තස්සාපි ද්වාදසහි වස්සෙහි පූරති, න තතො ඔරං. සචෙ හි ද්වාදසමෙ වස්සෙ සාරණීයධම්මපූරකො පිණ්ඩපාතපූරං පත්තං ආසනසාලායං ඨපෙත්වා නහායිතුං ගච්ඡති සඞ්ඝත්ථෙරො ච කස්සෙසො පත්තොති, ''සාරණීයධම්මපූරකස්සා''ති වුත්තෙ ''ආහරථ න''න්ති සබ්බං පිණ්ඩපාතං විචාරෙත්වා භුඤ්ජිත්වා ච රිත්තං පත්තං ඨපෙති, අථ සො භික්ඛු රිත්තං පත්තං දිස්වා ''මය්හං අනවසෙසෙත්වාව පරිභුඤ්ජිංසූ''ති දොමනස්සං උප්පාදෙති, සාරණීයධම්මො භිජ්ජති, පුන ද්වාදසවස්සානි පූරෙතබ්බො හොති. තිත්ථියපරිවාසසදිසො හෙස, සකිං ඛණ්ඩෙ ජාතෙ පුන පූරෙතබ්බොව. යො පන – ''ලාභා වත මෙ, සුලද්ධං වත මෙ, යස්ස මෙ පත්තගතං අනාපුච්ඡාව සබ්‍රහ්මචාරී පරිභුඤ්ජන්තී''ති සොමනස්සං ජනෙති, තස්ස පුණ්ණො නාම හොති.

එවං පූරිතසාරණීයධම්මස්ස පන නෙව ඉස්සා, න මච්ඡරියං හොති. සො මනුස්සානං පියො හොති, සුලභපච්චයො ච, පත්තගතමස්ස දියමානම්පි න ඛීයති, භාජනීයභණ්ඩට්ඨානෙ අග්ගභණ්ඩං ලභති, භයෙ වා ඡාතකෙ වා සම්පත්තෙ දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජන්ති.

තත්‍රිමානි වත්ථූනි – සෙනගිරිවාසී තිස්සත්ථෙරො කිර මහාගිරිගාමං උපනිස්සාය විහරති. පඤ්ඤාස මහාථෙරා නාගදීපං චෙතියවන්දනත්ථාය ගච්ඡන්තා ගිරිගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා කිඤ්චි අලද්ධා නික්ඛමිංසු. ථෙරො පන පවිසන්තො තෙ දිස්වා පුච්ඡි – ''ලද්ධං, භන්තෙ''ති? විචරිම්හ ආවුසොති. සො තෙසං අලද්ධභාවං ඤත්වා ආහ – ''භන්තෙ යාවාහං ආගච්ඡාමි, තාව ඉධෙව හොථා''ති. මයං, ආවුසො, පඤ්ඤාස ජනා පත්තතෙමනමත්තම්පි න ලභිම්හාති. භන්තෙ, නෙවාසිකා නාම පටිබලා හොන්ති, අලභන්තාපි භික්ඛාචාරමග්ගසභාගං ජානන්තීති. ථෙරා ආගමෙසුං. ථෙරො ගාමං පාවිසි. ධුරගෙහෙයෙව මහාඋපාසිකා ඛීරභත්තං සජ්ජෙත්වා ථෙරං ඔලොකයමානා ඨිතා. අථ ථෙරස්ස ද්වාරං සම්පත්තස්සෙව පත්තං පූරෙත්වා අදාසි, සො තං ආදාය ථෙරානං සන්තිකං ගන්ත්වා ගණ්හථ, භන්තෙති, සඞ්ඝත්ථෙරං ආහ. ථෙරො – ''අම්හෙහි එත්තකෙහි කිඤ්චි න ලද්ධං, අයං සීඝමෙව ගහෙත්වා ආගතො, කිං නු ඛො''ති සෙසානං මුඛං ඔලොකෙසි. ථෙරො ඔලොකනාකාරෙනෙව ඤත්වා ''භන්තෙ, ධම්මෙන සමෙන ලද්ධපිණ්ඩපාතො, නික්කුක්කුච්චා ගණ්හථා''තිආදිතො පට්ඨාය සබ්බෙසං යාවදත්ථං දත්වා අත්තනාපි යාවදත්ථං භුඤ්ජි.

අථ නං භත්තකිච්චාවසානෙ ථෙරා පුච්ඡිංසු – ''කදා, ආවුසො, ලොකුත්තරධම්මං පටිවිජ්ඣී''ති? නත්ථි මෙ, භන්තෙ, ලොකුත්තරධම්මොති. ඣානලාභීසි, ආවුසොති? එතම්පි මෙ, භන්තෙ, නත්ථීති. නනු, ආවුසො, පාටිහාරියන්ති? සාරණීයධම්මො මෙ, භන්තෙ, පූරිතො, තස්ස මෙ ධම්මස්ස පූරිතකාලතො පට්ඨාය සචෙපි භික්ඛුසතසහස්සං හොති, පත්තගතං න ඛීයතීති. තෙ සුත්වා – ''සාධු සාධු සප්පුරිස, අනුච්ඡවිකමිදං තුය්හ''න්ති ආහංසු. ඉදං තාව – ''පත්තගතං න ඛීයතී''ති එත්ථ වත්ථු.

අයමෙව පන ථෙරො චෙතියපබ්බතෙ ගිරිභණ්ඩමහාපූජාය දානට්ඨානං ගන්ත්වා ඉමස්මිං ඨානෙ කිං වරභණ්ඩන්ති පුච්ඡි. ද්වෙ සාටකා, භන්තෙති. එතෙ මය්හං පාපුණිස්සන්තීති. තං සුත්වා අමච්චො රඤ්ඤො ආරොචෙසි – ''එකො දහරො එවං වදතී''ති. දහරස්ස එවං චිත්තං, මහාථෙරානං පන සුඛුමසාටකා වට්ටන්තීති වත්වා මහාථෙරානං දස්සාමීති ඨපෙති. තස්ස භික්ඛුසඞ්ඝෙ පටිපාටියා ඨිතෙ දෙන්තස්ස මත්ථකෙ ඨපිතාපි තෙ සාටකා හත්ථං නාරොහන්ති. අඤ්ඤෙ ආරොහන්ති. දහරස්ස දානකාලෙ පන හත්ථං ආරුළ්හා. සො තස්ස හත්ථෙ පාතෙත්වා අමච්චස්ස මුඛං ඔලොකෙත්වා දහරං නිසීදාපෙත්වා දානං දත්වා සඞ්ඝං විස්සජ්ජෙත්වා දහරස්ස සන්තිකෙ නිසීදිත්වා – ''භන්තෙ, ඉමං ධම්මං කදා පටිවිජ්ඣිත්ථා''ති ආහ. සො පරියායෙනාපි අසන්තං අවදන්තො – ''නත්ථි මය්හං මහාරාජ ලොකුත්තරධම්මො''ති ආහ. නනු, භන්තෙ, පුබ්බෙ අවචුත්ථාති. ආම, මහාරාජ, සාරණීයධම්මපූරකො අහං, තස්ස මෙ ධම්මස්ස පූරිතකාලතො පට්ඨාය භාජනීයභණ්ඩට්ඨානෙ අග්ගභණ්ඩං පාපුණාතීති. ''සාධු සාධු, භන්තෙ, අනුච්ඡවිකමිදං තුය්හ''න්ති වන්දිත්වා පක්කාමි. ඉදං – ''භාජනීයභණ්ඩට්ඨානෙ අග්ගභණ්ඩං පාපුණාතී''ති එත්ථ වත්ථු.

බ්‍රාහ්මණතිස්සභයෙ පන භාතරගාමවාසිනො නාගත්ථෙරියා අනාරොචෙත්වාව පලායිංසු. ථෙරී පච්චූසසමයෙ – ''අතිවිය අප්පනිග්ඝොසො ගාමො, උපධාරෙථ තාවා''ති දහරභික්ඛුනියො ආහ. තා ගන්ත්වා සබ්බෙසං ගතභාවං ඤත්වා ආගම්ම ථෙරියා ආරොචෙසුං. සා සුත්වා ''මා තුම්හෙ තෙසං ගතභාවං චින්තයිත්ථ, අත්තනො උද්දෙසපරිපුච්ඡායොනිසොමනසිකාරෙසුයෙව යොගං කරොථා''ති වත්වා භික්ඛාචාරවෙලායං පාරුපිත්වා අත්තද්වාදසමා ගාමද්වාරෙ නිග්‍රොධමූලෙ අට්ඨාසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථාදෙවතා ද්වාදසන්නම්පි භික්ඛුනීනං පිණ්ඩපාතං දත්වා ''අය්‍යෙ, මා අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡථ, නිච්චං ඉධෙව එථා''ති ආහ. ථෙරියා පන කනිට්ඨභාතා නාගත්ථෙරො නාම අත්ථි, සො – ''මහන්තං භයං, න සක්කා ඉධ යාපෙතුං, පරතීරං ගමිස්සාමී''ති අත්තද්වාදසමොව අත්තනො

වසනට්ඨානා නික්ඛන්තො ථෙරිං දිස්වා ගමිස්සාමීති භාතරගාමං ආගතො. ථෙරී – ‘‘ථෙරා ආගතා’’ති සුත්වා තෙසං සන්තිකං ගන්ත්වා කිං අය්‍යාති පුච්ඡි. සො තං පවත්තිං ආචික්ඛි. සා – ‘‘අජ්ජ එකදිවසං විහාරෙයෙව වසිත්වා ස්වෙ ගමිස්සථා’’ති ආහ. ථෙරා විහාරං අගමංසු.

ථෙරී පුනදිවසෙ රුක්ඛමූලෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා ‘‘ඉමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජථා’’ති ආහ. ථෙරො – ‘‘වට්ටිස්සති ථෙරී’’ති වත්වා තුණ්හී අට්ඨාසි. ධම්මිකො තාත පිණ්ඩපාතො , කුක්කුච්චං අකත්වා පරිභුඤ්ජථාති. ‘‘වට්ටිස්සති ථෙරී’’ති. සා පත්තං ගහෙත්වා ආකාසෙ ඛිපි. පත්තො ආකාසෙ අට්ඨාසි. ථෙරො – ‘‘සත්තතාලමත්තෙ ඨිතම්පි භික්ඛුනිහත්ථමෙව ථෙරී’’ති වත්වා – ‘‘භයං නාම සබ්බකාලං න හොති, භයෙ වූපසන්තෙ අරියවංසං කථයමානො, ‘භො පිණ්ඩපාතික, භික්ඛුනිහත්ථං භුඤ්ජිත්වා වීතිනාමයිත්ථා’ති චිත්තෙන අනුවදියමානො සන්ථම්භෙතුං න සක්ඛිස්සාමි, අප්පමත්තා හොථ ථෙරියො’’ති මග්ගං ආරුහි.

රුක්ඛදෙවතාපි – ‘‘සචෙ ථෙරො ථෙරියා හත්ථතො පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිස්සති, න නං නිවත්තෙස්සාමි. සචෙ න පරිභුඤ්ජිස්සති, නිවත්තෙස්සාමී’’ති චින්තයමානා ඨත්වා ථෙරස්ස ගමනං දිස්වා රුක්ඛා ඔරුය්හ පත්තං, භන්තෙ, දෙථාති පත්තං ගහෙත්වා ථෙරං රුක්ඛමූලංයෙව ආනෙත්වා ආසනං පඤ්ඤපෙත්වා පිණ්ඩපාතං දත්වා කතභත්තකිච්චං පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා ද්වාදස භික්ඛුනියො ද්වාදස භික්ඛූ ච සත්තවස්සානි උපට්ඨහි. ඉදං – ‘‘දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජන්තී’’ති එත්ථ වත්ථු. තත්‍ර හි ථෙරී සාරණීයධම්මපූරිකා අහොසි.

අඛණ්ඩානීතිආදීසු යස්ස සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු ආදිම්හි වා අන්තෙ වා සික්ඛාපදං භින්නං හොති, තස්ස සීලං පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො විය **ඛණ්ඩං** නාම. යස්ස පන වෙමජ්ඣෙ භින්නං, තස්ස මජ්ඣෙ ඡිද්දසාටකො විය **ඡිද්දං** නාම හොති. යස්ස පන පටිපාටියා ද්වෙ තීණි භින්නානි, තස්ස පිට්ඨියං වා කුච්ඡියං වා උට්ඨිතෙන විසභාගවණ්ණෙන කාළරත්තාදීනං අඤ්ඤතරවණ්ණා ගාවී විය **සබලං** නාම හොති. යස්ස පන අන්තරන්තරා විසභාගබින්දුවිත්‍රා ගාවී විය **කම්මාසං** නාම හොති. යස්ස පන සබ්බෙනසබ්බං අභින්නානි, තස්ස තානි සීලානි **අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි** නාම හොන්ති. තානි පනෙතානි තණ්හාදාසබ්‍යතො මොචෙත්වා භුජිස්සභාවකරණතො **භුජිස්සානි.** බුද්ධාදීහි විඤ්ඤූහි පසත්ථත්තා **විඤ්ඤුපසත්ථානි,** තණ්හාදිට්ඨීහි අපරාමට්ඨත්තා – ‘‘ඉදං නාම ත්වං ආපන්නපුබ්බො’’ති කෙනචි පරාමට්ඨුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ච **අපරාමට්ඨානි,** උපචාරසමාධිං වා අප්පනාසමාධිං වා සංවත්තයන්තීති **සමාධිසංවත්තනිකානී**ති වුච්චන්ති.

සීලසාමඤ්ඤගතා විහරිස්සන්තීති තෙසු තෙසු දිසාභාගෙසු විහරන්තෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං සමානභාවූපගතසීලා විහරිස්සන්ති. සොතාපන්නාදීනඤ්හි සීලං සමුද්දන්තරෙපි දෙවලොකෙපි වසන්තානං අඤ්ඤෙසං සොතාපන්නාදීනං සීලෙන සමානමෙව හොති, නත්ථි මග්ගසීලෙ නානත්තං. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

යායං දිට්ඨීති මග්ගසම්පයුත්තා සම්මාදිට්ඨි. **අරියා**ති නිද්දොසා. නිය්‍යාතීති **නිය්‍යානිකා. තක්කරස්සා**ති යො තථාකාරී හොති. **සබ්බදුක්ඛක්ඛයායා**ති සබ්බදුක්ඛක්ඛයත්ථං. **දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතා**ති සමානදිට්ඨිභාවං උපගතා හුත්වා විහරිස්සන්ති. **වුද්ධියෙවා**ති එවං විහරන්තානං වුද්ධියෙව භික්ඛූනං පාටිකඞ්ඛා, නො පරිහානීති.

142. **එතදෙව බහුලන්**ති ආසන්නපරිනිබ්බානත්තා භික්ඛූ ඔවදන්තො පුනප්පුනං එතංයෙව ධම්මිං කථං කරොති. **ඉති සීලන්**ති එවං සීලං, එත්තකං සීලං. එත්ථ චතුපාරිසුද්ධිසීලං **සීලං** චිත්තෙකග්ගතා **සමාධි,** විපස්සනාපඤ්ඤා **පඤ්ඤා**ති වෙදිතබ්බා. **සීලපරිභාවිතො**ති ආදීසු යස්මිං සීලෙ ඨත්වාව මග්ගසමාධිං ඵලසමාධිං නිබ්බත්තෙන්ති. එසො තෙන සීලෙන පරිභාවිතො මහප්ඵලො හොති, මහානිසංසො. යම්හි සමාධිම්හි ඨත්වා මග්ගපඤ්ඤං ඵලපඤ්ඤං නිබ්බත්තෙන්ති, සා තෙන සමාධිනා පරිභාවිතා මහප්ඵලා හොති, මහානිසංසා. යාය පඤ්ඤාය ඨත්වා මග්ගචිත්තං ඵලචිත්තං නිබ්බත්තෙන්ති, තං තාය පරිභාවිතං **සම්මදෙව ආසවෙහි විමුච්චති.**

යථාභිරන්තන්ති බුද්ධානං අනභිරතිපරිතස්සිතං නාම නත්ථි, යථාරුචි යථාඅජ්ඣාසයන්ති පන වුත්තං හොති. **ආයාමා**ති එහි යාම. ‘‘අයාමා’’තිපි පාඨො, ගච්ඡාමාති අත්ථො. **ආනන්දා**ති භගවා සන්තිකාවචරත්තා ථෙරං ආලපති. ථෙරො පන – ‘‘ගණ්හථාවුසො පත්තචීවරානි, භගවා අසුකට්ඨානං ගන්තුකාමො’’ති භික්ඛූනං ආරොචෙති.

144. **අම්බලට්ඨිකාගමනං** උත්තානමෙව. **අථ ඛො ආයස්මා සාරිපුත්තො**තිආදි (දී. නි. 3.141) **සම්පසාදනීයෙ** විත්ථාරිතං.

දුස්සීලආදීනවවණ්ණනා

148. පාටලිගමනෙ **ආවසථාගාරන්**ති ආගන්තුකානං ආවසථගෙහං. පාටලිගාමෙ කිර නිච්චකාලං ද්වින්නං රාජූනං සහායකා ආගන්ත්වා කුලානි ගෙහතො නීහරිත්වා මාසම්පි අඩ්ඪමාසම්පි වසන්ති. තෙ මනුස්සා නිච්චුපද්දුතා – ‘‘එතෙසං ආගතකාලෙ වසනට්ඨානං භවිස්සතී’’ති නගරමජ්ඣෙ මහතිං සාලං කරිත්වා තස්සා එකස්මිං පදෙසෙ භණ්ඩපටිසාමනට්ඨානං, එකස්මිං පදෙසෙ නිවාසට්ඨානං අකංසු. තෙ – ‘‘භගවා ආගතො’’ති සුත්වාව – ‘‘අම්හෙහි ගන්ත්වාපි භගවා ආනෙතබ්බො සියා, සො සයමෙව අම්හාකං වසනට්ඨානං සම්පත්තො, අජ්ජ භගවන්තං ආවසථෙ

මඞ්ගලං වදාපෙස්සාමා''ති එතදත්ථමෙව උපසඞ්කමන්තා. තස්මා එවමාහංසු. **යෙන ආවසථාගාරන්ති** තෙ කිර – ''බුද්ධා නාම අරඤ්ඤජ්ඣාසයා අරඤ්ඤාරාමා අන්තොගාමෙ වසිතුං ඉච්ඡෙය්‍යුං වා නො වා''ති හගවතො මනං අජානන්තා ආවසථාගාරං අප්පටිජග්ගිත්වාව ආගමංසු. ඉදානි හගවතො මනං ඤත්වා පුරෙතරං ගන්ත්වා පටිජග්ගිස්සාමාති යෙනාවසථාගාරං, තෙනුපසඞ්කමිංසු. **සබ්බසන්ථරින්ති** යථා සබ්බං සන්ථතං හොති, එවං සන්ථරිං.

149. **දුස්සීලොති** අසීලො නිස්සීලො. **සීලවිපන්නොති** විපන්නසීලො හින්නසංවරො. **පමාදාධිකරණන්ති** පමාදකාරණා.

ඉදඤ්ච සුත්තං ගහට්ඨානං වසෙන ආගතං පබ්බජිතානම්පි පන ලබ්හතෙව. ගහට්ඨො හි යෙන යෙන සිප්පට්ඨානෙන ජීවිතං කප්පෙති – යදි කසියා, යදි වණිජ්ජාය, පාණාතිපාතාදිවසෙන පමත්තො තං තං යථාකාලං සම්පාදෙතුං න සක්කොති, අථස්ස මූලම්පි විනස්සති. මාඝාතකාලෙ පාණාතිපාතං පන අදින්නාදානාදීනි ච කරොන්තො දණ්ඩවසෙන මහතිං හොගජානිං නිගච්ඡති. පබ්බජිතො දුස්සීලො ච පමාදකාරණා සීලතො බුද්ධවචනතො ඣානතො සත්තඅරියධනතො ච ජානිං නිගච්ඡති.

ගහට්ඨස්ස – ''අසුකො නාම අසුකකුලෙ ජාතො දුස්සීලො පාපධම්මො පරිච්චත්තඉධලොකපරලොකො සලාකහත්තමත්තම්පි න දෙතී''ති චතුපරිසමජ්ඣෙ පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්හුග්ගච්ඡති. පබ්බජිතස්ස වා – ''අසුකො නාම නාසක්ඛි සීලං රක්ඛිතුං, න බුද්ධවචනං උග්ගහෙතුං, වෙජ්ජකම්මාදීහි ජීවති, ඡහි අගාරවෙහි සමන්නාගතො''ති එවං අබ්හුග්ගච්ඡති.

අවිසාරදොති ගහට්ඨො තාව – ''අවස්සං බහූනං සන්නිපාතට්ඨානෙ කෙචි මම කම්මං ජානිස්සන්ති, අථ මං නිග්ගණ්හිස්සන්තී''ති වා, ''රාජකුලස්ස වා දස්සන්තී''ති සහයො උපසඞ්කමති, මඞ්කුභූතො පත්තක්ඛන්ධො අධොමුඛො අඞ්ගුලිකෙන භූමිං කසන්තො නිසීදති, විසාරදො හුත්වා කථෙතුං න සක්කොති. පබ්බජිතොපි – ''බහූ භික්ඛූ සන්නිපතිතා, අවස්සං කොචි මම කම්මං ජානිස්සති, අථ මෙ උපොසථම්පි පවාරණම්පි ඨපෙත්වා සාමඤ්ඤතො චාවෙත්වා නික්කඩ්ඪිස්සන්තී''ති සහයො උපසඞ්කමති, විසාරදො හුත්වා කථෙතුං න සක්කොති. එකච්චො පන දුස්සීලොපි දප්පිතො විය විචරති, සොපි අජ්ඣාසයෙන මඞ්කු හොතියෙව.

සම්මූළ්හො කාලඞ්කරොතීති තස්ස හි මරණමඤ්චෙ නිපන්නස්ස දුස්සීලකම්මෙ සමාදාය පවත්තිතට්ඨානං ආපාථමාගච්ඡති, සො උම්මීලෙත්වා ඉධලොකං පස්සති, නිමීලෙත්වා පරලොකං පස්සති , තස්ස චත්තාරො අපායා උපට්ඨහන්ති, සත්තිසතෙන සීසෙ පහරියමානො විය හොති. සො – ''වාරෙථ, වාරෙථා''ති විරවන්තො මරති. තෙන වුත්තං – ''සම්මූළ්හො කාලං කරොතී''ති. පඤ්චමපදං උත්තානමෙව.

150. **ආනිසංසකථා** වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බා.

151. **බහුදෙව රත්තිං ධම්මියා කථායාති** අඤ්ඤාය පාළිමුත්තකාය ධම්මිකථාය චෙව ආවසථානුමොදනාය ච ආකාසගඞ්ගං ඔතාරෙන්තො විය යොජනප්පමාණං මහාමධුං පීළෙත්වා මධුපානං පායෙන්තො විය බහුදෙව රත්තිං සන්දස්සෙත්වා සම්පහංසෙත්වා උය්‍යොජෙසි. **අභික්කන්තාති** අතික්කන්තා ඛීණා ඛයවයං උපෙතා. **සුඤ්ඤාගාරන්ති** පාටියෙක්කං සුඤ්ඤාගාරං නාම නත්ථි, තත්ථෙව පන එකපස්සෙ සාණිපාකාරෙන පරික්ඛිපිත්වා – ''ඉධ සත්ථා විස්සමිස්සතී''ති මඤ්චකං පඤ්ඤපෙසුං. හගවා – ''චතූහිපි ඉරියාපථෙහි පරිභුත්තං එතෙසං මහප්ඵලං භවිස්සතී''ති තත්ථ සීහසෙය්‍යං කප්පෙසි. තං සන්ධාය වුත්තං – ''සුඤ්ඤාගාරං පාවිසී''ති.

පාටලිපුත්තනගරමාපනවණ්ණනා

152. **සුනිධවස්සකාරාති** සුනිධො ච වස්සකාරො ච ද්වෙ බ්‍රාහ්මණා. **මගධමහාමත්තාති** මගධරඤ්ඤො මහාමත්තා මහාඅමච්චා, මගධරට්ඨෙ වා මහාමත්තා මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්නාගතාති **මගධමහාමත්තා. පාටලිගාමෙ නගරන්ති** පාටලිගාමං නගරං කත්වා මාපෙන්ති. **වජ්ජීනං පටිබාහායාති** වජ්ජිරාජකුලානං ආයමුඛපච්ඡින්දනත්ථං. **සහස්සෙවාති** එකෙකවග්ගවසෙන සහස්සං සහස්සං හුත්වා. **වත්ථූනීති** ඝරවත්ථූනි. **චිත්තානි නමන්ති නිවෙසනානි මාපෙතුන්ති** රඤ්ඤඤ්ච රාජමහාමත්තානඤ්ච නිවෙසනානි මාපෙතුං වත්ථුවිජ්ජාපාඨකානං චිත්තානි නමන්ති. තෙ කිර අත්තනො සිප්පානුභාවෙන හෙට්ඨා පථවියං තිංසහත්ථමත්තෙ ඨානෙ – ''ඉධ නාගග්ගාහො, ඉධ යක්ඛග්ගාහො, ඉධ භූතග්ගාහො, පාසාණො වා ඛාණුකො වා අත්ථී''ති පස්සන්ති. තෙ තදා සිප්පං ජප්පිත්වා දෙවතාහි සද්ධිං මන්තයමානා විය මාපෙන්ති. අථවා නෙසං සරීරෙ දෙවතා අධිමුච්චිත්වා තත්ථ තත්ථ නිවෙසනානි මාපෙතුං චිත්තං නාමෙන්ති. තා චතූසු කොණෙසු ඛාණුකෙ කොට්ටෙත්වා වත්ථුම්හි ගහිතමත්තෙ පටිවිගච්ඡන්ති. සද්ධානං කුලානං සද්ධා දෙවතා තථා කරොන්ති, අස්සද්ධානං කුලානං අස්සද්ධා දෙවතාව. කිං කාරණා? සද්ධානඤ්හි එවං හොති – ''ඉධ මනුස්සා නිවෙසනං මාපෙත්වා පඨමං භික්ඛුසඞ්ඝං නිසීදාපෙත්වා මඞ්ගලං වඩ්ඪාපෙස්සන්ති. අථ මයං සීලවන්තානං දස්සනං, ධම්මකථං, පඤ්හාවිස්සජ්ජනං , අනුමොදනඤ්ච සොතුං ලභිස්සාම, මනුස්සා දානං දත්වා අම්හාකං පත්තිං දස්සන්තී''ති.

තාවතිංසෙහීති යථා හි එකස්මිං කුලෙ එකං පණ්ඩිතමනුස්සං, එකස්මිං වා විහාරෙ එකං බහුස්සුතභික්ඛුං උපාදාය – ‘‘අසුකකුලෙ මනුස්සා පණ්ඩිතා, අසුකවිහාරෙ භික්ඛූ බහුස්සුතා’’ති සද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති, එවමෙව සක්කං දෙවරාජානං විස්සකම්මඤ්ච දෙවපුත්තං උපාදාය – ‘‘තාවතිංසා පණ්ඩිතා’’ති සද්දො අබ්භුග්ගතො. තෙනාහ – ‘‘තාවතිංසෙහී’’ති. තාවතිංසෙහි සද්ධිං මන්තෙත්වාපි විය මාපෙන්තීති අත්ථො.

යාවතා අරියං ආයතනන්ති යත්තකං අරියකමනුස්සානං ඔසරණට්ඨානං නාම අත්ථි. **යාවතා වණිප්පථොති** යත්තකං වාණිජානං ආභතභණ්ඩස්ස රාසිවසෙනෙව කයවික්කයට්ඨානං නාම, වාණිජානං වසනට්ඨානං වා අත්ථි. **ඉදං අග්ගනගරන්ති** තෙසං අරියායතනවණිප්පථානං ඉදං අග්ගනගරං ජෙට්ඨකං පාමොක්ඛං භවිස්සතීති. **පුටභෙදනන්ති** භණ්ඩපුටභෙදනට්ඨානං, භණ්ඩභණ්ඩිකානං මොචනට්ඨානන්ති වුත්තං හොති. සකලජම්බුදීපෙ අලද්ධභණ්ඩම්පි හි ඉධෙව ලභිස්සන්ති, අඤ්ඤත්ථ වික්කයෙන අගච්ඡන්තම්පි ච ඉධෙව ගමිස්සති. තස්මා ඉධෙව පුටං භින්දිස්සන්තීති අත්ථො. චතූසු හි ද්වාරෙසු චත්තාරි සභායං එකන්ති එවං දිවසෙ දිවසෙ පඤ්චසතසහස්සානි උට්ඨහිස්සන්තීති දස්සෙති.

අග්ගිතො වාතිආදීසු චකාරත්ථො වා-සද්දො. අග්ගිනා ච උදකෙන ච මිථුභෙදෙන ච නස්සිස්සතීති අත්ථො. එකකොට්ඨාසො අග්ගිනා නස්සිස්සති, නිබ්බාපෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. එකං ගඞ්ගා ගහෙත්වා ගමිස්සති. එකො – ‘‘ඉමිනා අකථිතං අමුස්ස, අමුනා අකථිතං ඉමස්සා’’ති වදන්තානං පිසුණවාචානං වසෙන භින්නානං මනුස්සානං අඤ්ඤමඤ්ඤභෙදෙනෙව නස්සිස්සතීති අත්ථො. ඉති වත්වා භගවා පච්චූසකාලෙ ගඞ්ගාය තීරං ගන්ත්වා කතමුඛධොවනො භික්ඛාචාරවෙලං ආගමයමානො නිසීදි.

153. සුනිධවස්සකාරාපි – ‘‘අම්හාකං රාජා සමණස්ස ගොතමස්ස උපට්ඨාකො, සො අම්හෙ පුච්ඡිස්සති, ‘සත්ථා කිර පාටලිගාමං අගමාසි, තස්ස සන්තිකං උපසඞ්කමිත්ථ, න උපසඞ්කමිත්ථා’ති. උපසඞ්කමිම්හාති ච වුත්තෙ – ‘නිමන්තයිත්ථ, න නිමන්තයිත්ථා’ති ච පුච්ඡිස්සති. න නිමන්තයිම්හාති ච වුත්තෙ අම්හාකං දොසං ආරොපෙත්වා නිග්ගණ්හිස්සති. ඉදං චාපි මයං ආගතට්ඨානෙ නගරං මාපෙම, සමණස්ස ඛො පන ගොතමස්ස ගතගතට්ඨානෙ කාළකණ්ණිසත්තා පටික්කමන්ති, තං මයං නගරමඞ්ගලං වදාපෙස්සාමා’’ති චින්තෙත්වා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා නිමන්තයිංසු. තස්මා – ‘‘අථ ඛො සුනිධවස්සකාරා’’තිආදි වුත්තං.

පුබ්බණ්හසමයන්ති පුබ්බණ්හකාලෙ. **නිවාසෙත්වාති** ගාමප්පවෙසනනීහාරෙන නිවාසනං නිවාසෙත්වා කායබන්ධනං බන්ධිත්වා. **පත්තචීවරමාදායාති** පත්තඤ්ච චීවරඤ්ච ආදියිත්වා කායප්පටිබද්ධං කත්වා.

සීලවන්තෙත්ථාති සීලවන්තෙ එත්ථ. **සඤ්ඤතෙති** කායවාචාමනෙහි සඤ්ඤතෙ.

තාසං දක්ඛිණමාදිසෙති සඞ්ඝස්ස දින්නෙ චත්තාරො පච්චයෙ තාසං ඝරදෙවතානං ආදිසෙය්‍ය, පත්තිං දදෙය්‍ය. **පූජිතා පූජයන්තීති** – ‘‘ඉමෙ මනුස්සා අම්හාකං ඤාතකාපි න හොන්ති, එවම්පි නො පත්තිං දෙන්තී’’ති ආරක්ඛං සුසංවිහිතං කරොථාති සුට්ඨු ආරක්ඛං කරොන්ති. **මානිතා මානයන්තීති** කාලානුකාලං බලිකම්මකරණෙන මානිතා ‘‘එතෙ මනුස්සා අම්හාකං ඤාතකාපි න හොන්ති, චතුමාසඡමාසන්තරෙ නො බලිකම්මං කරොන්තී’’ති මානෙන්ති, මානෙන්තියො උප්පන්නං පරිස්සයං හරන්ති.

තතො නන්ති තතො නං පණ්ඩිතජාතිකං මනුස්සං. **ඔරසන්ති** උරෙ ඨපෙත්වා සංවඩ්ඪිතං, යථා මාතා ඔරසං පුත්තං අනුකම්පති, උප්පන්නපරිස්සයහරණත්ථමෙව තස්ස වායමති, එවං අනුකම්පන්තීති අත්ථො. **භද්‍රානි පස්සතීති** සුන්දරානි පස්සති.

154. **උළුම්පන්ති** පාරගමනත්ථාය ආණියො කොට්ටෙත්වා කතං. **කුල්ලන්ති** වල්ලිආදීහි බන්ධිත්වා කතං.

‘‘යෙ තරන්ති අණ්ණව’’න්ති ගාථාය **අණ්ණවන්ති** සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන යොජනමත්තං ගම්භීරස්ස ච පුථුලස්ස ච උදකට්ඨානස්සෙතං අධිවචනං. **සරන්ති** ඉධ නදී අධිප්පෙතා. ඉදං වුත්තං හොති, යෙ ගම්භීරවිත්ථතං තණ්හාසරං තරන්ති, තෙ අරියමග්ගසඞ්ඛාතං සෙතුං කත්වාන. **විසජ්ජ පල්ලලානි** අනාමසිත්වා උදකභරිතානි නින්නට්ඨානානි. අයං පන ඉදං අප්පමත්තකං තරිතුකාමොපි කුල්ලඤ්හි ජනො පබන්ධති. බුද්ධා ච බුද්ධසාවකා ච විනායෙව කුල්ලෙන තිණ්ණා මෙධාවිනො ජනාති.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරියසච්චකථාවණ්ණනා

155. **කොටිගාමොති** මහාපනාදස්ස පාසාදකොටියං කතගාමො. **අරියසච්චානන්ති** අරියභාවකරානං සච්චානං. **අනනුබොධාති** අබුජ්ඣනෙන අජානනෙන. **අප්පටිවෙධාති** අප්පටිවිජ්ඣනෙන. **සන්ධාවිතන්ති** භවතො භවං ගමනවසෙන සන්ධාවිතං. **සංසරිතන්ති** පුනප්පුනං ගමනාගමනවසෙන සංසරිතං. **මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්චාති** මයා ච තුම්හෙහි ච. අථ වා **සන්ධාවිතං සංසරිතන්ති** සන්ධාවනං සංසරණං මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච අහොසීති එවමෙත්ථ

අත්ථො වෙදිතබ්බො. **භවනෙත්ති සමූහතාති** භවතො භවං නයනසමත්ථා තණ්හාරජ්ජු සුට්ඨු හතා ඡින්නා අප්පවත්තිකතා.

අනාවත්තිධම්මසම්බොධිපරායණවණ්ණනා

156. **නාතිකාති** එකං තළාකං නිස්සාය ද්වින්නං චූළපිතුමහාපිතුපුත්තානං ද්වෙ ගාමා. **නාතිකෙති** එකස්මිං ඤාතිගාමකෙ. **ගිඤ්ජකාවසථෙති** ඉට්ඨකාමයෙ ආවසථෙ.

157. **ඔරම්භාගියානන්ති** හෙට්ඨාභාගියානං, කාමභවෙයෙව පටිසන්ධිග්ගාහාපකානන්ති අත්ථො. ඔරන්ති ලද්ධනාමෙහි වා තීහි මග්ගෙහි පහාතබ්බානීතිපි **ඔරම්භාගියානි.** තත්ථ කාමච්ඡන්දො, බ්‍යාපාදොති ඉමානි ද්වෙ සමාපත්තියා වා අවික්ඛම්භිතානි, මග්ගෙන වා අසමුච්ඡින්නානි නිබ්බත්තවසෙන උද්ධං භාගං රූපභවඤ්ච අරූපභවඤ්ච ගන්තුං න දෙන්ති. සක්කායදිට්ඨිආදීනි තීණි තත්ථ නිබ්බත්තම්පි ආනෙත්වා පුන ඉධෙව නිබ්බත්තාපෙන්තීති සබ්බානිපි ඔරම්භාගියානෙව. **අනාවත්තිධම්මාති** පටිසන්ධිවසෙන අනාගමනසභාවා.

රාගදොසමොහානං තනුත්තාති එත්ථ කදාචි කරහචි උප්පත්තියා ච, පරියුට්ඨානමන්දතාය චාති ද්වෙධාපි තනුභාවො වෙදිතබ්බො. සකදාගාමිස්ස හි පුථුජ්ජනානං විය අභිණ්හං රාගාදයො නුප්පජ්ජන්ති, කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජමානා ච පුථුජ්ජනානං විය බහලබහලා නුප්පජ්ජන්ති, මක්ඛිකාපත්තං විය තනුකතනුකා උප්පජ්ජන්ති. දීඝභාණකතිපිටකමහාසීවත්ථෙරො පනාහ – ''යස්මා සකදාගාමිස්ස පුත්තධීතරො හොන්ති, ඔරොධා ච හොන්ති, තස්මා බහලා කිලෙසා. ඉදං පන භවතනුකවසෙන කථිත''න්ති. තං අට්ඨකථායං – ''සොතාපන්නස්ස සත්තභවෙ ඨපෙත්වා අට්ඨමෙ භවෙ භවතනුකං නත්ථි. සකදාගාමිස්ස ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වා පඤ්චසු භවෙසු භවතනුකං නත්ථි. අනාගාමිස්ස රූපාරූපභවෙ ඨපෙත්වා කාමභවෙ භවතනුකං නත්ථි. ඛීණාසවස්ස කිස්මිඤ්චි භවෙ භවතනුකං නත්ථී''ති වුත්තත්තා පටික්ඛිත්තං හොති.

ඉමං ලොකන්ති ඉමං කාමාවචරලොකං සන්ධාය වුත්තං. අයඤ්චෙත්ථ අධිප්පායො, සචෙ හි මනුස්සෙසු සකදාගාමිඵලං පත්තො දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සච්ඡිකරොති, ඉච්චෙතං කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං මනුස්සලොකං ආගන්ත්වා සච්ඡිකරොති. දෙවෙසු සකදාගාමිඵලං පත්තොපි සචෙ මනුස්සෙසු නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සච්ඡිකරොති, ඉච්චෙතං කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං දෙවලොකං ගන්ත්වා සච්ඡිකරොතීති.

අවිනිපාතධම්මොති එත්ථ විනිපතනං විනිපාතො, නාස්ස විනිපාතො ධම්මොති අවිනිපාතධම්මො. චතූසු අපායෙසු අවිනිපාතධම්මො චතූසු අපායෙසු අවිනිපාතසභාවොති අත්ථො. **නියතොති** ධම්මනියාමෙන නියතො. **සම්බොධිපරායණොති** උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතා සම්බොධි පරං අයනං අස්ස ගති පටිසරණං අවස්සං පත්තබ්බාති සම්බොධිපරායණො.

ධම්මාදාසධම්මපරියායවණ්ණනා

158. **විහෙසාති** තෙසං තෙසං ඤාණගතිං ඤාණූපපත්තිං ඤාණාභිසම්පරායං ඔලොකෙන්තස්ස කායකිලමථොව එස, ආනන්ද, තථාගතස්සාති දීපෙති, චිත්තවිහෙසා පන බුද්ධානං නත්ථි. **ධම්මාදාසන්ති** ධම්මමයං ආදාසං. **යෙනාති** යෙන ධම්මාදාසෙන සමන්නාගතො. **ඛීණාපායදුග්ගතිවිනිපාතොති** ඉදං නිරයාදීනංයෙව වෙවචනවසෙන වුත්තං. නිරයාදයො හි වඩ්ඪිසඞ්ඛාතතො අයතො අපෙතත්තා **අපායා.** දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති.** යෙ දුක්කටකාරිනො, තෙ එත්ථ විවසා නිපතන්තීති **විනිපාතා.**

අවෙච්චප්පසාදෙනාති බුද්ධගුණානං යථාභූතතො ඤාතත්තා අචලෙන අච්චුතෙන පසාදෙන. උපරි පදද්වයෙපි එසෙව නයො. **ඉතිපි සො භගවාතිආදීනං** පන විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තො.

අරියකන්තෙහීති අරියානං කන්තෙහි පියෙහි මනාපෙහි. පඤ්ච සීලානි හි අරියසාවකානං කන්තානි හොන්ති, භවන්තරෙපි අවිජහිතබ්බතො. තානි සන්ධායෙතං වුත්තං. සබ්බොපි පනෙත්ථ සංවරො ලබ්භතියෙව.

සොතාපන්නොහමස්මීති ඉදං දෙසනාසීසමෙව. සකදාගාමිආදයොපි පන සකදාගාමීහමස්මීතිආදිනා නයෙන බ්‍යාකරොන්ති යෙවාති. සබ්බෙසම්පි හි සික්ඛාපදාවිරොධෙන යුත්තට්ඨානෙ බ්‍යාකරණං අනුඤ්ඤාතමෙව හොති.

අම්බපාලීගණිකාවත්ථුවණ්ණනා

161. **වෙසාලියං විහරතීති** එත්ථ තෙන ඛො පන සමයෙන වෙසාලී ඉද්ධා චෙව හොති ඵීතාචාතිආදිනා ඛන්ධකෙ වුත්තනයෙන වෙසාලියා සම්පන්නභාවො වෙදිතබ්බො. **අම්බපාලිවනෙති** අම්බපාලියා ගණිකාය උය්‍යානභූතෙ අම්බවනෙ. **සතො භික්ඛවෙති** භගවා අම්බපාලිදස්සනෙ සතිපච්චුපට්ඨානත්ථං විසෙසතො ඉධ සතිපට්ඨානදෙසනං

ආරභි. තත්ථ සරතීති **සතො.** සම්පජානාතීති **සම්පජානො.** සතියා ච සම්පජඤ්ඤෙන ච සමන්නාගතො හුත්වා විහරෙය්‍යාති අත්ථො. **කායෙ කායානුපස්සී**තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං මහාසතිපට්ඨානෙ වක්ඛාම.

නීලාති ඉදං සබ්බසඞ්ගාහකං. **නීලවණ්ණා**තිආදි තස්සෙව විභාගදස්සනං. තත්ථ න තෙසං පකතිවණ්ණො නීලො, නීලවිලෙපනවිලිත්තත්තා පනෙතං වුත්තං. **නීලවත්ථා**ති පටදුකූලකොසෙය්‍යාදීනිපි තෙසං නීලානෙව හොන්ති. **නීලාලඞ්කාරා**ති නීලමණීහි නීලපුප්ඵෙහි අලඞ්කතා, රථාපි තෙසං නීලමණිඛචිතා නීලවත්ථපරික්ඛිත්තා නීලද්ධජා නීලවම්මිකෙහි නීලාභරණෙහි නීලඅස්සෙහි යුත්තා, පතොදලට්ඨියොපි නීලා යෙවාති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පරිවට්ටෙසී**ති පහරි. **කිං ජෙ අම්බපාලී**ති ජෙති ආලපනවචනං, හොති අම්බපාලි, කිං කාරණාති වුත්තං හොති. ''කිඤ්චා''තිපි පාඨො, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. **සාහාර**න්ති සජනපදං. **අඞ්ගුලිං ඵොටෙසු**න්ති අඞ්ගුලිං චාලෙසුං. **අම්බකාය**ාති ඉත්ථිකාය.

යෙසන්ති කරණත්ථෙ සාමිවචනං, යෙහි අදිට්ඨාති වුත්තං හොති. **ඔලොකෙථා**ති පස්සථ. **අවලොකෙථා**ති පුනප්පුනං පස්සථ. **උපසංහරථා**ති උපනෙථ. ඉමං ලිච්ඡවිපරිසං තුම්හාකං චිත්තෙන තාවතිංසසදිසං උපසංහරථ උපනෙථ අල්ලීයාපෙථ. යථෙව තාවතිංසා අභිරූපා පාසාදිකා නීලාදිනානාවණ්ණා, එවමිමෙ ලිච්ඡවිරාජානොපීති තාවතිංසෙහි සමකෙ කත්වා පස්සථාති අත්ථො.

කස්මා පන භගවා අනෙකසතෙහි සුත්තෙහි චක්ඛාදීනං රූපාදීසු නිමිත්තග්ගාහං පටිසෙධෙත්වා ඉධ මහන්තෙන උස්සාහෙන නිමිත්තග්ගාහෙ උය්‍යොජෙතීති? හිතකාමතාය. තත්‍ර කිර එකච්චෙ භික්ඛූ ඔසන්නවීරියා, තෙසං සම්පත්තියා පලොභෙන්තො – ''අප්පමාදෙන සමණධම්මං කරොන්තානං එවරූපා ඉස්සරියසම්පත්ති සුලභා''ති සමණධම්මෙ උස්සාහජනනත්ථං ආහ. අනිච්චලක්ඛණවිභාවනත්ථඤ්චාපි එවමාහ. නචිරස්සෙව හි සබ්බෙපිමෙ අජාතසත්තුස්ස වසෙන විනාසං පාපුණිස්සන්ති. අථ නෙසං රජ්ජසිරිසම්පත්තිං දිස්වා ඨිතභික්ඛූ – ''තථාරූපායපි නාම සිරිසම්පත්තියා විනාසො පඤ්ඤායිස්සතී''ති අනිච්චලක්ඛණං භාවෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිස්සන්තීති අනිච්චලක්ඛණවිභාවනත්ථං ආහ.

අධිවාසෙතූති අම්බපාලියා නිමන්තිතභාවං ඤත්වාපි කස්මා නිමන්තෙන්තීති? අසද්දහනතාය චෙව වත්තසීසෙන ච. සා හි ධුත්තා ඉත්ථී අනිමන්තෙත්වාපි නිමන්තෙමීති වදෙය්‍යාති තෙසං චිත්තං අහොසි, ධම්මං සුත්වා ගමනකාලෙ ච නිමන්තෙත්වා ගමනං නාම මනුස්සානං වත්තමෙව.

වෙළුවගාමවස්සූපගමනවණ්ණනා

163. **වෙළුවගාමකො**ති වෙසාලියා සමීපෙ වෙළුවගාමො. **යථාමිත්ත**න්තිආදීසු මිත්තා මිත්තාව. **සන්දිට්ඨා**ති තත්ථ තත්ථ සඞ්ගම්ම දිට්ඨමත්තා නාතිදළ්හමිත්තා. **සම්භත්තා**ති සුට්ඨු භත්තා සිනෙහවන්තො දළ්හමිත්තා. යෙසං යෙසං යත්ථ යත්ථ එවරූපා භික්ඛූ අත්ථි, තෙ තෙ තත්ථ තත්ථ වස්සං උපෙථාති අත්ථො. කස්මා එවමාහ? තෙසං ඵාසුවිහාරත්ථාය. තෙසඤ්හි වෙළුවගාමකෙ සෙනාසනං නප්පහොති, භික්ඛාපි මන්දා. සමන්තා වෙසාලියා පන බහූනි සෙනාසනානි, භික්ඛාපි සුලභා, තස්මා එවමාහ. අථ කස්මා – ''යථාසුඛං ගච්ඡථා''ති න විස්සජ්ජෙසි? තෙසං අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි – ''අහං දසමාසමත්තං ඨත්වා පරිනිබ්බායිස්සාමි, සචෙ ඉමෙ දූරං ගච්ඡිස්සන්ති, මම පරිනිබ්බානකාලෙ දට්ඨුං න සක්ඛිස්සන්ති. අථ නෙසං – ''සත්ථා පරිනිබ්බායන්තො අම්හාකං සතිමත්තම්පි න අදාසි, සචෙ ජානෙය්‍යාම, එවං න දූරෙ වසෙය්‍යාමා''ති විප්පටිසාරො භවෙය්‍ය. වෙසාලියා සමන්තා පන වසන්තා මාසස්ස අට්ඨ වාරෙ ආගන්ත්වා ධම්මං සුණිස්සන්ති, සුගතොවාදං ලභිස්සන්තී''ති න විස්සජ්ජෙසි.

164. **ඛරො**ති ඵරුසො. **ආබාධො**ති විසභාගරොගො. **බාළ්හා**ති බලවතියො. **මාරණන්තිකා**ති මරණන්තං මරණසන්තිකං පාපනසමත්ථා. **සතො සම්පජානො අධිවාසෙසී**ති සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා අධිවාසෙසි. **අවිහඤ්ඤමානො**ති වෙදනානුවත්තනවසෙන අපරාපරං පරිවත්තනං අකරොන්තො අපීළියමානො අදුක්ඛියමානොව අධිවාසෙසි . **අනාමන්තෙත්වා**ති අජානාපෙත්වා. **අනපලොකෙත්වා**ති න අපලොකෙත්වා ඔවාදානුසාසනිං අදත්වාති වුත්තං හොති. **වීරියෙනා**ති පුබ්බභාගවීරියෙන චෙව ඵලසමාපත්තිවීරියෙන ච. **පටිපණාමෙත්වා**ති වික්ඛම්භෙත්වා. **ජීවිතසඞ්ඛාර**න්ති එත්ථ ජීවිතම්පි ජීවිතසඞ්ඛාරො. යෙන ජීවිතං සඞ්ඛරියති ඡිජ්ජමානං සටෙත්වා ඨපියති, සො ඵලසමාපත්තිධම්මොපි ජීවිතසඞ්ඛාරො. සො ඉධ අධිප්පෙතො. **අධිට්ඨාය**ාති අධිට්ඨහිත්වා පවත්තෙත්වා, ජීවිතට්ඨපනසමත්ථං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජෙය්‍යන්ති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො.

කිං පන භගවා ඉතො පුබ්බෙ ඵලසමාපත්තිං න සමාපජ්ජතීති? සමාපජ්ජති. සා පන ඛණිකසමාපත්ති. ඛණිකසමාපත්ති ච අන්තොසමාපත්තියංයෙව වෙදනං වික්ඛම්භෙති, සමාපත්තිතො වුට්ඨිතමත්තස්ස කට්ඨපාතෙන වා කථලපාතෙන වා ඡින්නසෙවාලො විය උදකං පුන සරීරං වෙදනා අජ්ඣොත්ථරති. යා පන රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා මහාවිපස්සනාවසෙන සමාපන්නා සමාපත්ති, සා සුට්ඨු වික්ඛම්භෙති. යථා නාම පුරිසෙන පොක්ඛරණිං ඔගාහෙත්වා හත්ථෙහි ච පාදෙහි ච සුට්ඨු අපබ්‍යූළ්හො සෙවාලො චිරෙන උදකං ඔත්ථරති; එවමෙව තතො වුට්ඨිතස්ස චිරෙන වෙදනා උප්පජ්ජති. ඉති භගවා තං දිවසං මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ අභිනවවිපස්සනං පට්ඨපෙන්තො විය රූපසත්තකං අරූපසත්තකං නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා චුද්දසහාකාරෙහි

සන්නෙත්වා මහාවිපස්සනාය වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා – ‘‘දසමාසෙ මා උප්පජ්ජිත්ථා’’ති සමාපත්තිං සමාපජ්ජි. සමාපත්තිවික්ඛම්භිතා වෙදනා දසමාසෙ න උප්පජ්ජි යෙව.

ගිලානා වුට්ඨිතොති ගිලානො හුත්වා පුන වුට්ඨිතො. **මධුරකජාතො වියාති** සඤ්ජාතගරුභාවො සඤ්ජාතථද්ධභාවො සූලෙ උත්තාසිතපුරිසො විය. **න පක්ඛායන්තීති** නප්පකාසන්ති, නානාකාරතො න උපට්ඨහන්ති. **ධම්මාපි මං න පටිභන්තීති** සතිපට්ඨානාදිධම්මා මය්හං පාකටා න හොන්තීති දීපෙති. තන්තිධම්මා පන ථෙරස්ස සුපගුණා. **න උදාහරතීති** පච්ඡිමං ඔවාදං න දෙති. තං සන්ධාය වදති.

165. **අනන්තරං අබාහිරන්ති** ධම්මවසෙන වා පුග්ගලවසෙන වා උභයං අකත්වා. ‘‘එත්තකං ධම්මං පරස්ස න දෙසෙස්සාමී’’ති හි චින්තෙන්තො ධම්මං අබ්භන්තරං කරොති නාම. ‘‘එත්තකං පරස්ස දෙසෙස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො ධම්මං බාහිරං කරොති නාම. ‘‘ඉමස්ස පුග්ගලස්ස දෙසෙස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො පන පුග්ගලං අබ්භන්තරං කරොති නාම. ‘‘ඉමස්ස න දෙසෙස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො පුග්ගලං බාහිරං කරොති නාම. එවං අකත්වා දෙසිතොති අත්ථො. **ආචරියමුට්ඨීති** යථා බාහිරකානං ආචරියමුට්ඨි නාම හොති. දහරකාලෙ කස්සචි අකථෙත්වා පච්ඡිමකාලෙ මරණමඤ්චෙ නිපන්නා පියමනාපස්ස අන්තෙවාසිකස්ස කථෙන්ති, එවං තථාගතස්ස – ‘‘ඉදං මහල්ලකකාලෙ පච්ඡිමට්ඨානෙ කථෙස්සාමී’’ති මුට්ඨිං කත්වා ‘‘පරිහරිස්සාමී’’ති ඨපිතං කිඤ්චි නත්ථීති දස්සෙති.

අහං භික්ඛුසඞ්ඝන්ති අහමෙව භික්ඛුසඞ්ඝං පරිහරිස්සාමීති වා **මමුද්දෙසිකොති** අහං උද්දිසිතබ්බට්ඨෙන උද්දෙසො අස්සාති මමුද්දෙසිකො. මංයෙව උද්දිසිත්වා මම පච්චාසීසමානො භික්ඛුසඞ්ඝො හොතු, මම අච්චයෙන වා මා අහෙසුං, යං වා තං වා හොතූති ඉති වා යස්ස අස්සාති අත්ථො. **න එවං හොතීති** බොධිපල්ලඞ්කෙයෙව ඉස්සාමච්ඡරියානං විහතත්තා එවං න හොති. **ස කින්ති** සො කිං. **ආසීතිකොති** අසීතිසංවච්ඡරිකො. ඉදං පච්ඡිමවයඅනුප්පත්තභාවදීපනත්ථං වුත්තං. **වෙඨමිස්සකෙනාති** බාහබන්ධචක්කබන්ධාදිනා පටිසඞ්ඛරණෙන වෙඨමිස්සකෙන. **මඤ්ඤෙති** ජිණ්ණසකටං විය වෙඨමිස්සකෙන මඤ්ඤෙ යාපෙති. අරහත්තඵලවෙඨනෙන චතුඉරියාපථකප්පනං තථාගතස්ස හොතීති දස්සෙති.

ඉදානි තමත්ථං පකාසෙන්තො **යස්මිං, ආනන්ද, සමයෙති**ආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බනිමිත්තානන්ති** රූපනිමිත්තාදීනං. **එකච්චානං වෙදනානන්ති** ලොකියානං වෙදනානං. **තස්මාතිහානන්දාති** යස්මා ඉමිනා ඵලසමාපත්තිවිහාරෙන ඵාසු හොති, තස්මා තුම්හෙපි තදත්ථාය එවං විහරථාති දස්සෙති. **අත්තදීපාති** මහාසමුද්දගතදීපං විය අත්තානං දීපං පතිට්ඨං කත්වා විහරථ. **අත්තසරණාති** අත්තගතිකාව හොථ, මා අඤ්ඤගතිකා. **ධම්මදීපධම්මසරණ**පදෙසුපි එසෙව නයො. **තමතග්ගෙති** තමඅග්ගෙ. මජ්ඣෙ තකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘ඉමෙ අග්ගතමාති තමතග්ගා’’ති. එවං සබ්බං තමයොගං ඡින්දිත්වා අතිවිය අග්ගෙ උත්තමභාවෙ එතෙ , ආනන්ද , මම භික්ඛූ භවිස්සන්ති. තෙසං අතිඅග්ගෙ භවිස්සන්ති, යෙ කෙචි සික්ඛාකාමා, සබ්බෙපි තෙ චතුසතිපට්ඨානගොචරාව භික්ඛූ අග්ගෙ භවිස්සන්තීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං සඞ්ගණ්හාති.

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිමිත්තොභාසකථාවණ්ණනා

166. **වෙසාලිං පිණ්ඩාය පාවිසීති** කදා පාවිසි? උක්කචෙලතො නික්ඛමිත්වා වෙසාලිං ගතකාලෙ. භගවා කිර වුට්ඨවස්සො වෙළුවගාමකා නික්ඛමිත්වා සාවත්ථිං ගමිස්සාමීති ආගතමග්ගෙනෙව පටිනිවත්තන්තො අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනං පාවිසි. ධම්මසෙනාපති භගවතො වත්තං දස්සෙත්වා දිවාට්ඨානං ගතො. සො තත්ථ අන්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා චම්මක්ඛණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා ඵලසමාපත්තිං පාවිසි. අථස්ස යථාපරිච්ඡෙදෙන තතො වුට්ඨිතස්ස අයං පරිවිතක්කො උදපාදි – ‘‘බුද්ධා නු ඛො පඨමං පරිනිබ්බායන්ති, අගසාවකා නු ඛො’’ති? තතො – ‘‘අග්ගසාවකා පඨම’’න්ති ඤත්වා අත්තනො ආයුසඞ්ඛාරං ඔලොකෙසි. සො – ‘‘සත්තාහමෙව මෙ ආයුසඞ්ඛාරො පවත්තතී’’ති ඤත්වා – ‘‘කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති චින්තෙසි. තතො – **‘‘රාහුලො** තාවතිංසෙසු පරිනිබ්බුතො, **අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො** ඡද්දන්තදහෙ, අහං කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති පුන චින්තෙන්තො මාතරං ආරබ්භ සතිං උප්පාදෙසි – ‘‘මය්හං මාතා සත්තන්නං අරහන්තානං මාතා හුත්වාපි බුද්ධධම්මසඞ්ඝෙසු අප්පසන්නා, අත්ථි නු ඛො තස්සා උපනිස්සයො, නත්ථි නු ඛො’’ති ආවජ්ජෙත්වා සොතාපත්තිමග්ගස්ස උපනිස්සයං දිස්වා – ‘‘කස්ස දෙසනාය අභිසමයො භවිස්සතී’’ති ඔලොකෙන්තො – ‘‘මමෙව ධම්මදෙසනාය භවිස්සති, න අඤ්ඤස්ස. සචෙ ඛො පනාහං අප්පොස්සුක්කො භවෙය්‍යං, භවිස්සන්ති මෙ වත්තාරො – ‘සාරිපුත්තත්ථෙරො අවසෙසජනානම්පි අවස්සයො හොති. තථා හිස්ස සමචිත්තසුත්තදෙසනාදිවසෙ (අ. නි. 1.37) කොටිසතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා . තයො මග්ගෙ පටිවිද්ධදෙවතානං ගණනා නත්ථි. අඤ්ඤෙසු ච ඨානෙසු අනෙකා අභිසමයා දිස්සන්ති. ථෙරෙ චිත්තං පසාදෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තානෙව අසීතිකුලසහස්සානි. සො දානි සකමාතුමිච්ඡාදස්සනමත්තම්පි හරිතුං නාසක්ඛී’ති. තස්මා මාතරං මිච්ඡාදස්සනා මොචෙත්වා ජාතොවරකෙයෙව පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති සන්නිට්ඨානං කත්වා – ‘‘අජ්ජෙව භගවන්තං අනුජානාපෙත්වා නික්ඛමිස්සාමී’’ති චුන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි. ‘‘ආවුසො, චුන්ද, අම්හාකං පඤ්චසතාය භික්ඛුපරිසාය සඤ්ඤං දෙහි – ‘ගණ්හථාවුසො පත්තචීවරානි, ධම්මසෙනාපති නාළකගාමං ගන්තුකාමො’ති’’. ථෙරො තථා අකාසි. භික්ඛූ සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තචීවරමාදාය ථෙරස්ස සන්තිකං ආගමංසු. ථෙරො සෙනාසනං

සංඝාමෙත්වා දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා දිවාට්ඨානද්වාරෙ ඨත්වා දිවාට්ඨානං ඔලොකෙන්තො – ‘‘ඉදං දානි පච්ඡිමදස්සනං, පුන ආගමනං නත්ථී’’ති පඤ්චසතභික්ඛුපරිවුතො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එතදවොච –

‘‘ඡින්නො දානි භවිස්සාමි, ලොකනාථ මහාමුනි;
ගමනාගමනං නත්ථි, පච්ඡිමා වන්දනා අයං.

ජීවිතං අප්පකං මය්හං, ඉතො සත්තාහමච්චයෙ;
නික්ඛිපෙය්‍යාමහං දෙහං, භාරවොරොපනං යථා.

අනුජානාතු මෙ භන්තෙ, භගවා, අනුජානාතු සුගතො;
පරිනිබ්බානකාලො මෙ, ඔස්සට්ඨො ආයුසඞ්ඛාරො’’ති.

බුද්ධා පන යස්මා ‘‘පරිනිබ්බාහී’’ති වුත්තෙ මරණසංවණ්ණනං සංවණ්ණෙන්ති නාම, ‘‘මා පරිනිබ්බාහී’’ති වුත්තෙ වට්ටස්ස ගුණං කථෙන්තීති මිච්ඡාදිට්ඨිකා දොසං ආරොපෙස්සන්ති, තස්මා තදුභයම්පි න වදන්ති. තෙන නං භගවා ආහ – ‘‘කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සසි සාරිපුත්තා’’ති? ‘‘අත්ථි, භන්තෙ, මගධෙසු නාළකගාමෙ ජාතොවරකො, තත්ථාහං පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති වුත්තෙ ‘‘යස්ස දානි ත්වං, සාරිපුත්ත, කාලං මඤ්ඤසි, ඉදානි පන තෙ ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතිකානං තාදිසස්ස භික්ඛුනො දස්සනං දුල්ලභං භවිස්සතීති දෙසෙහි තෙසං ධම්ම’’න්ති ආහ.

ථෙරො – ‘‘සත්ථා මය්හං ඉද්ධිවිකුබ්බනපුබ්බඞ්ගමං ධම්මදෙසනං පච්චාසීසතී’’ති ඤත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා තාලප්පමාණං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුන ඔරුය්හ භගවන්තං වන්දිත්වා සත්තතාලප්පමාණෙ අන්තලික්ඛෙ ඨිතො ඉද්ධිවිකුබ්බනං දස්සෙත්වා ධම්මං දෙසෙසි. සකලනගරං සන්නිපති. ථෙරො ඔරුය්හ භගවන්තං වන්දිත්වා ‘‘ගමනකාලො මෙ, භන්තෙ’’ති ආහ. භගවා ‘‘ධම්මසෙනාපතිං පටිපාදෙස්සාමී’’ති ධම්මාසනා උට්ඨාය ගන්ධකුටිඅභිමුඛො ගන්ත්වා මණිඵලකෙ අට්ඨාසි. ථෙරො තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා චතූසු ඨානෙසු වන්දිත්වා – ‘‘භගවා ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකස්ස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යස්ස උපරි අනොමදස්සිසම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදමූලෙ නිපතිත්වා තුම්හාකං දස්සනං පත්ථෙසිං. සා මෙ පත්ථනා සමිද්ධා, දිට්ඨා තුම්හෙ, තං පඨමදස්සනං, ඉදං පච්ඡිමදස්සනං. පුන තුම්හාකං දස්සනං නත්ථී’’ති – වත්වා දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං පග්ගය්හ යාව දස්සනවිසයො, තාව අභිමුඛොව පටික්කමිත්වා ‘‘ඉතො පට්ඨාය චුතිපටිසන්ධිවසෙන කිස්මිඤ්චි ඨානෙ ගමනාගමනං නාම නත්ථී’’ති වන්දිත්වා පක්කාමි. උදකපරියන්තං කත්වා මහාභූමිචාලො අහොසි. භගවා පරිවාරෙත්වා ඨිතෙ භික්ඛූ ආහ – ‘‘අනුගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, තුම්හාකං ජෙට්ඨභාතික’’න්ති. භික්ඛූ යාව ද්වාරකොට්ඨකා අගමංසු. ථෙරො – ‘‘තිට්ඨථ, තුම්හෙ ආවුසො, අප්පමත්තා හොථා’’ති නිවත්තාපෙත්වා අත්තනො පරිසායෙව සද්ධිං පක්කාමි. මනුස්සා – ‘‘පුබ්බෙ අය්‍යො පච්චාගමනචාරිකං චරති, ඉදං දානි ගමනං න පුන පච්චාගමනාය’’ති පරිදෙවන්තා අනුබන්ධිංසු. තෙපි ‘‘අප්පමත්තා හොථ ආවුසො, එවංභාවිනො නාම සඞ්ඛාරා’’ති නිවත්තාපෙසි.

අථ ඛො ආයස්මා සාරිපුත්තො අන්තරාමග්ගෙ සත්තාහං මනුස්සානං අනුග්ගහං කරොන්තො සායං නාළකගාමං පත්වා ගාමද්වාරෙ නිග්‍රොධරුක්ඛමූලෙ අට්ඨාසි. අථ උපරෙවතො නාම ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො බහිගාමං ගච්ඡන්තො ථෙරං දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො තං ආහ – ‘‘අත්ථි ගෙහෙ තෙ අය්‍යිකා’’ති? ආම, භන්තෙති. ගච්ඡ අම්හාකං ඉධාගතභාවං ආරොචෙහි. ‘‘කස්මා ආගතො’’ති ච වුත්තෙ ‘‘අජ්ජ කිර එකදිවසං අන්තොගාමෙ භවිස්සති, ජාතොවරකං පටිජග්ගථ, පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං නිවාසනට්ඨානං ජානාථා’’ති. සො ගන්ත්වා ‘‘අය්‍යිකෙ, මය්හං මාතුලො ආගතො’’ති ආහ. ඉදානි කුහින්ති? ගාමද්වාරෙති. එකකොව, අඤ්ඤොපි කොචි අත්ථීති ? අත්ථි පඤ්චසතා භික්ඛූති. කිං කාරණා ආගතොති? සො තං පවත්තිං ආරොචෙසි. බ්‍රාහ්මණී – ‘‘කිං නු ඛො එත්තකානං වසනට්ඨානං පටිජග්ගාපෙති , දහරකාලෙ පබ්බජිත්වා මහල්ලකකාලෙ ගිහී හොතුකාමො’’ති චින්තෙන්තී ජාතොවරකං පටිජග්ගාපෙත්වා පඤ්චසතානං භික්ඛූනං වසනට්ඨානං කාරෙත්වා දණ්ඩදීපිකායො ජාලෙත්වා ථෙරස්ස පාහෙසි.

ථෙරො භික්ඛූහි සද්ධිං පාසාදං අභිරුහි. අභිරුහිත්වා ච ජාතොවරකං පවිසිත්වා නිසීදි. නිසජ්ජෙව – ‘‘තුම්හාකං වසනට්ඨානං ගච්ඡථා’’ති භික්ඛූ උය්‍යොජෙසි. තෙසු ගතමත්තෙසුයෙව ථෙරස්ස ඛරො ආබාධො උප්පජ්ජි, ලොහිතපක්ඛන්දිකා මාරණන්තිකා වෙදනා වත්තන්ති, එකං භාජනං පවිසති, එකං නික්ඛමති. බ්‍රාහ්මණී – ‘‘මම පුත්තස්ස පවත්ති මය්හං න රුච්චතී’’ති අත්තනො වසනගබ්භද්වාරං නිස්සාය අට්ඨාසි. චත්තාරො මහාරාජානො ‘‘ධම්මසෙනාපති කුහිං විහරතී’’ති ඔලොකෙන්තා ‘‘නාළකගාමෙ ජාතොවරකෙ පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නො, පච්ඡිමදස්සනං ගමිස්සාමා’’ති ආගම්ම වන්දිත්වා අට්ඨංසු. ථෙරො – කෙ තුම්හෙති? මහාරාජානො, භන්තෙති. කස්මා ආගතත්ථාති? ගිලානුපට්ඨාකා භවිස්සාමාති. හොතු, අත්ථි ගිලානුපට්ඨාකො, ගච්ඡථ තුම්හෙති උය්‍යොජෙසි. තෙසං ගතාවසානෙ තෙනෙව නයෙන සක්කො දෙවානමින්දො, තස්මිං ගතෙ සුයාමාදයො මහාබ්‍රහ්මා ච ආගමිංසු. තෙපි තථෙව ථෙරො උය්‍යොජෙසි.

බ්‍රාහ්මණී දෙවතානං ආගමනඤ්ච ගමනඤ්ච දිස්වා – ‘‘කෙ නු ඛො එතෙ මම පුත්තං වන්දිත්වා ගච්ඡන්තී’’ති ථෙරස්ස ගබ්භද්වාරං ගන්ත්වා – ‘‘තාත, චුන්ද, කා පවත්තී’’ති පුච්ඡි. සො තං පවත්තිං ආචික්ඛිත්වා – ‘‘මහාඋපාසිකා, භන්තෙ ආගතා’’ති ආහ. ථෙරො කස්මා අවෙලාය ආගතත්ථාති පුච්ඡි. සා තුය්හං තාත දස්සනත්ථායාති වත්වා ‘‘තාත කෙ පඨමං ආගතා’’ති පුච්ඡි. චත්තාරො මහාරාජානො, උපාසිකෙති. තාත, ත්වං චතූහි මහාරාජෙහි මහන්තතරොති?

ආරාමිකසදිසා එතෙ උපාසිකෙ, අම්හාකං සත්ථු පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය බග්ගහත්ථා හුත්වා ආරක්ඛං අකංසූති. තෙසං තාත, ගතාවසානෙ කො ආගතොති? සක්කො දෙවානමින්දොති. දෙවරාජතොපි ත්වං තාත, මහන්තතරොති? භණ්ඩගාහකසාමණෙරසදිසො එස උපාසිකෙ, අම්හාකං සත්ථු තාවතිංසතො ඔතරණකාලෙ පත්තචීවරං ගහෙත්වා ඔතිණ්ණොති. තස්ස තාත ගතාවසානෙ ජොතමානො විය කො ආගතොති? උපාසිකෙ තුය්හං භගවා ච සත්ථා ච මහාබ්‍රහ්මා නාම එසොති. මය්හං භගවතො මහාබ්‍රහ්මතොපි ත්වං තාත මහන්තතරොති? ආම උපාසිකෙ, එතෙ නාම කිර අම්හාකං සත්ථු ජාතදිවසෙ චත්තාරො මහාබ්‍රහ්මානො මහාපුරිසං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසූති.

අථ බ්‍රාහ්මණියා – ‘‘පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ආනුභාවො, කීදිසො වත මය්හං පුත්තස්ස භගවතො සත්ථු ආනුභාවො භවිස්සතී’’ති චින්තයන්තියා සහසා පඤ්චවණ්ණා පීති උප්පජ්ජිත්වා සකලසරීරෙ ඵරි. ථෙරො – ‘‘උප්පන්නං මෙ මාතු පීතිසොමනස්සං, අයං දානි කාලො ධම්මදෙසනායා’’ති චින්තෙත්වා – ‘‘කිං චින්තෙසි මහාඋපාසිකෙ’’ති ආහ. සා – ‘‘පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ගුණො, සත්ථු පනස්ස කීදිසො ගුණො භවිස්සතීති ඉදං, තාත, චින්තෙමී’’ති ආහ. මහාඋපාසිකෙ, මය්හං සත්ථු ජාතක්ඛණෙ, මහාභිනික්ඛමනෙ, සම්බොධියං, ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ ච දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ, සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤාණදස්සනෙන සමො නාම නත්ථි, ඉතිපි සො භගවාති විත්ථාරෙත්වා බුද්ධගුණප්පටිසංයුත්තං ධම්මදෙසනං කථෙසි.

බ්‍රාහ්මණී පියපුත්තස්ස ධම්මදෙසනාපරියොසානෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය පුත්තං ආහ – ‘‘තාත, උපතිස්ස, කස්මා එවමකාසි, එවරූපං නාම අමතං මය්හං එත්තකං කාලං න අදාසී’’ති. ථෙරො – ‘‘දින්නං දානි මෙ මාතු රූපසාරියා බ්‍රාහ්මණියා පොසාවනිකමූලං, එත්තකෙන වට්ටිස්සතී’’ති චින්තෙත්වා ‘‘ගච්ඡ මහාඋපාසිකෙ’’ති බ්‍රාහ්මණිං උය්‍යොජෙත්වා ‘‘චුන්ද කා වෙලා’’ති ආහ. බලවපච්චූසකාලො, භන්තෙති. තෙන හි භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතෙහීති. සන්නිපතිතො, භන්තෙ, සඞ්ඝොති. මං උක්ඛිපිත්වා නිසීදාපෙහි චුන්දාති උක්ඛිපිත්වා නිසීදාපෙසි. ථෙරො භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ‘‘ආවුසො චතුචත්තාලීසං වො වස්සානි මයා සද්ධිං විචරන්තානං යං මෙ කායිකං වා වාචසිකං වා න රොචෙථ, ඛමථ තං ආවුසොති. එත්තකං, භන්තෙ, අම්හාකං ඡායා විය තුම්හෙ අමුඤ්චිත්වා විචරන්තානං අරුච්චනකං නාම නත්ථි, තුම්හෙ පන අම්හාකං ඛමථාති. අථ ථෙරො අරුණසිඛාය පඤ්ඤායමානාය මහාපථවිං උන්නාදයන්තො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි. බහූ දෙවමනුස්සා ථෙරස්ස පරිනිබ්බානෙ සක්කාරං කරිංසු.

ආයස්මා චුන්දො ථෙරස්ස පත්තචීවරඤ්ච ධාතුපරිස්සාවනඤ්ච ගහෙත්වා ජෙතවනං ගන්ත්වා ආනන්දත්ථෙරං ගහෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමි. භගවා ධාතුපරිස්සාවනං ගහෙත්වා පඤ්චහි ගාථාසතෙහි ථෙරස්ස ගුණං කථෙත්වා ධාතුචෙතියං කාරාපෙත්වා රාජගහගමනත්ථාය ආනන්දත්ථෙරස්ස සඤ්ඤං අදාසි. ථෙරො භික්ඛූනං ආරොචෙසි. භගවා මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො රාජගහං අගමාසි. තත්ථ ගතකාලෙ මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො පරිනිබ්බායි. භගවා තස්ස ධාතුයො ගහෙත්වා චෙතියං කාරාපෙත්වා රාජගහතො නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන ගඞ්ගාභිමුඛො ගන්ත්වා උක්කචෙලං අගමාසි. තත්ථ ගඞ්ගාතීරෙ භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො නිසීදිත්වා තත්ථ සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං පරිනිබ්බානප්පටිසංයුත්තං සුත්තං දෙසෙත්වා උක්කචෙලතො නික්ඛමිත්වා වෙසාලිං අගමාසි. එවං ගතෙ අථ ඛො භගවා පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය වෙසාලිං පිණ්ඩාය පාවිසීති අයමෙත්ථ අනුපුබ්බී කථා.

නිසීදනන්ති එත්ථ චම්මක්ඛණ්ඩං අධිප්පෙතං. **උදෙනචෙතියන්ති** උදෙනයක්ඛස්ස චෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරො වුච්චති. **ගොතමකාදීසුපි** එසෙව නයො. **භාවිතාති** වඩ්ඪිතා. **බහුලීකතාති** පුනප්පුනං කතා. **යානීකතාති** යුත්තයානං විය කතා. **වත්ථුකතාති** පතිට්ඨානට්ඨෙන වත්ථු විය කතා. **අනුට්ඨිතාති** අධිට්ඨිතා. **පරිචිතාති** සමන්තතො චිතා සුවඩ්ඪිතා. **සුසමාරද්ධාති** සුට්ඨු සමාරද්ධා.

ඉති අනියමෙන කථෙත්වා පුන නියමෙත්වා දස්සෙන්තො **තථාගතස්ස ඛොති**ආදිමාහ. එත්ථ ච **කප්පන්ති** ආයුකප්පං. තස්මිං තස්මිං කාලෙ යං මනුස්සානං ආයුප්පමාණං හොති, තං පරිපුණ්ණං කරොන්තො තිට්ඨෙය්‍ය. **කප්පාවසෙසං වාති** – ‘‘අප්පං වා භිය්‍යො’’ති (දී. නි. 2.7; අ. නි. 6.74) වුත්තවස්සසතතො අතිරෙකං වා. මහාසීවත්ථෙරො පනාහ – ‘‘බුද්ධානං අට්ඨානෙ ගජ්ජිතං නාම නත්ථි. යථෙව හි වෙළුවගාමකෙ උප්පන්නං මාරණන්තිකං වෙදනං දස මාසෙ වික්ඛම්භෙති, එවං පුනප්පුනං තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා දස දස මාසෙ වික්ඛම්භෙන්තො ඉමං භද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍ය, කස්මා පන න ඨිතොති? උපාදින්නකසරීරං නාම ඛණ්ඩිච්චාදීහි අභිභුය්‍යති, බුද්ධා ච ඛණ්ඩිච්චාදිභාවං අපත්වා පඤ්චමෙ ආයුකොට්ඨාසෙ බහුජනස්ස පියමනාපකාලෙයෙව පරිනිබ්බායන්ති. බුද්ධානුබුද්ධෙසු ච මහාසාවකෙසු පරිනිබ්බුතෙසු එකකෙනෙව ඛාණුකෙන විය ඨාතබ්බං හොති, දහරසාමණෙරපරිවාරිතෙන වා. තතො – ‘අහො බුද්ධානං පරිසා’ති හීළෙතබ්බතං ආපජ්ජෙය්‍ය. තස්මා න ඨිතො’’ති. එවං වුත්තෙපි සො න රුච්චති, ‘‘ආයුකප්පො’’ති ඉදමෙව අට්ඨකථායං නියමිතං.

167. **යථා තං මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තොති** එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං. යථා මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තො අජ්ඣොත්ථටචිත්තො අඤ්ඤොපි කොචි පුථුජ්ජනො පටිවිජ්ඣිතුං න සක්කුණෙය්‍ය, එවමෙව නාසක්ඛි පටිවිජ්ඣිතුන්ති අත්ථො. කිං කාරණා? මාරො හි යස්ස සබ්බෙන සබ්බං ද්වාදස විපල්ලාසා අප්පහීනා, තස්ස චිත්තං පරියුට්ඨාති. ථෙරස්ස චත්තාරො විපල්ලාසා අප්පහීනා, තෙනස්ස මාරො චිත්තං පරියුට්ඨාති. සො පන චිත්තපරියුට්ඨානං කරොන්තො කිං කරොතීති? භෙරවං රූපාරම්මණං වා දස්සෙති, සද්දාරම්මණං වා සාවෙති, තතො සත්තා තං දිස්වා වා සුත්වා වා සතිං විස්සජ්ජෙත්වා විවටමුඛා හොන්ති. තෙසං මුඛෙන හත්ථං පවෙසෙත්වා හදයං

මද්දති. තතො විසඤ්ඤාව හුත්වා තිට්ඨන්ති. ථෙරස්ස පනෙස මුඛෙන හත්ථං පවෙසෙතුං කිං සක්ඛිස්සති ? භෙරවාරම්මණං පන දස්සෙති. තං දිස්වා ථෙරො නිමිත්තොභාසං න පටිවිජ්ඣි. භගවා ජානන්තොයෙව – ‘‘කිමත්ථං යාවතතියං ආමන්තෙසී’’ති? පරතො ‘‘තිට්ඨතු, භන්තෙ, භගවා’’ති යාචිතෙ ‘‘තුය්හෙවෙතං දුක්කටං, තුය්හෙවෙතං අපරද්ධ’’න්ති දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථං.

මාරයාචනකථාවණ්ණනා

168. **මාරො පාපිමාති** එත්ථ **මාරොති** සත්තෙ අනත්ථෙ නියොජෙන්තො මාරෙතීති **මාරො. පාපිමාති** තස්සෙව වෙවචනං. සො හි පාපධම්මසමන්නාගතත්තා ‘‘පාපිමා’’ති වුච්චති. කණ්හො, අන්තකො, නමුචි, පමත්තබන්ධූතිපි තස්සෙව නාමානි. **භාසිතා ඛො පනෙසාති** අයඤ්හි භගවතො සම්බොධිපත්තියා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ බොධිමණ්ඩෙයෙව ආගන්ත්වා – ‘‘භගවා යදත්ථං තුම්හෙහි පාරමියො පූරිතා, සො වො අත්ථො අනුප්පත්තො, පටිවිද්ධං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, කිං තෙ ලොකවිචාරණෙනා’’ති වත්වා, යථා අජ්ජ , එවමෙව ‘‘පරිනිබ්බාතු දානි, භන්තෙ, භගවා’’ති යාචි. භගවා චස්ස – ‘‘න තාවාහ’’න්තිආදීනි වත්වා පටික්ඛිපි. තං සන්ධාය ‘‘භාසිතා ඛො පනෙසා භන්තෙ’’තිආදිමාහ.

තත්ථ **වියත්තාති** මග්ගවසෙන වියත්තා. තථෙව විනීතා තථා විසාරදා. **බහුස්සුතාති** තෙපිටකවසෙන බහු සුතමෙතෙසන්ති **බහුස්සුතා.** තමෙව ධම්මං ධාරෙන්තීති **ධම්මධරා.** අථවා පරියත්තිබහුස්සුතා චෙව පටිවෙධබහුස්සුතා ච. පරියත්තිපටිවෙධධම්මානංයෙව ධාරණතො ධම්මධරාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ධම්මානුධම්මපටිපන්නාති** අරියධම්මස්ස අනුධම්මභූතං විපස්සනාධම්මං පටිපන්නා. **සාමීචිප්පටිපන්නාති** අනුච්ඡවිකපටිපදං පටිපන්නා. **අනුධම්මචාරිනොති** අනුධම්මචරණසීලා. **සකං ආචරියකන්ති** අත්තනො ආචරියවාදං. **ආචික්ඛිස්සන්තීති**ආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස වෙවචනානි. **සහධම්මෙනාති** සහෙතුකෙන සකාරණෙන වචනෙන. **සප්පාටිහාරියන්ති** යාව න නියྱානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්ති.

බ්‍රහ්මචරියන්ති සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියං. **ඉද්ධන්ති** සමිද්ධං ඣානස්සාදවසෙන. **ඵීතන්ති** වුද්ධිප්පත්තං සබ්බඵාලිඵුල්ලං විය අභිඤ්ඤාය සම්පත්තිවසෙන. **විත්ථාරිකන්ති** විත්ථතං තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ පතිට්ඨිතවසෙන. **බාහුජඤ්ඤන්ති** බහුජනෙහි ඤාතං පටිවිද්ධං මහාජනාභිසමයවසෙන. **පුථුභූතන්ති** සබ්බාකාරවසෙන පුථුලභාවප්පත්තං. කථං? **යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිතන්ති** යත්තකා විඤ්ඤුජාතිකා දෙවා චෙව මනුස්සා ච අත්ථි සබ්බෙහි සුට්ඨු පකාසිතන්ති අත්ථො.

අප්පොස්සුක්කොති නිරාලයො. ත්වඤ්හි පාපිම, අට්ඨමසත්තාහතො පට්ඨාය – ‘‘පරිනිබ්බාතු දානි, භන්තෙ, භගවා පරිනිබ්බාතු, සුගතො’’ති විරවන්තො ආහිණ්ඩිත්ථ. අජ්ජ දානි පට්ඨාය විගතුස්සාහො හොහි; මා මය්හං පරිනිබ්බානත්ථං වායාමං කරොහීති වදති.

ආයුසඞ්ඛාරඔස්සජ්ජනවණ්ණනා

169. **සතො සම්පජානො ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජීති** සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ආයුසඞ්ඛාරං විස්සජ්ජි, පජහි. තත්ථ න භගවා හත්ථෙන ලෙඩ්ඩුං විය ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජි, තෙමාසමත්තමෙව පන සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො පරං න සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං උප්පාදෙසි. තං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘ඔස්සජී’’ති. ‘‘උස්සජ්ජී’’ති පි පාඨො. **මහාභූමිචාලොති** මහන්තො පථවීකම්පො. තදා කිර දසසහස්සී ලොකධාතු කම්පිත්ථ. **භිංසනකොති** භයජනකො. **දෙවදුන්දුභියො ච ඵලිංසූති** දෙවභෙරියො ඵලිංසු, දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජි, අකාලවිජ්ජුලතා නිච්ඡරිංසු, ඛණිකවස්සං වස්සීති වුත්තං හොති.

උදානං උදානෙසීති කස්මා උදානෙසි? කොචි නාම වදෙය්‍ය – ‘‘භගවා පච්ඡතො පච්ඡතො අනුබන්ධිත්වා – ‘පරිනිබ්බායථ, භන්තෙ, පරිනිබ්බායථ, භන්තෙ’ති උපද්දුතො භයෙන ආයුසඞ්ඛාරං විස්සජ්ජෙසී’’ති. ‘‘තස්සොකාසො මා හොතු, භීතස්ස උදානං නාම නත්ථී’’ති එතස්ස දීපනත්ථං පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙසි.

තත්ථ සබ්බෙසං සොණසිඞ්ගාලාදීනම්පි පච්චක්ඛභාවතො තුලිතං පරිච්ඡින්නන්ති තුලං. කිං තං? කාමාවචරකම්මං. න තුලං, න වා තුලං සදිසමස්ස අඤ්ඤං ලොකියං කම්මං අත්ථීති **අතුලං.** කිං තං? මහග්ගතකම්මං. අථවා කාමාවචරරූපාවචරං තුලං, අරූපාවචරං අතුලං. අප්පවිපාකං වා තුලං, බහුවිපාකං අතුලං. **සම්භවන්ති** සම්භවස්ස හෙතුභූතං, පිණ්ඩකාරකං රාසිකාරකන්ති අත්ථො. **භවසඞ්ඛාරන්ති** පුනබ්භවසඞ්ඛාරණකං. **අවස්සජීති** විස්සජ්ජෙසි. **මුනීති** බුද්ධමුනි. **අජ්ඣත්තරතොති** නියකජ්ඣත්තරතො. **සමාහිතොති** උපචාරප්පනාසමාධිවසෙන සමාහිතො. **අභින්දි කවචමිවාති** කවචං විය අභින්දි. **අත්තසම්භවන්ති** අත්තනි සඤ්ජාතං කිලෙසං. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං, භවාභිසඞ්ඛාරණට්ඨෙන භවසඞ්ඛාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඞ්ඛාතං ලොකියකම්මඤ්ච ඔස්සජි. සඞ්ගාමසීසෙ මහායොධො කවචං විය අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො හුත්වා අභින්දී’’ති.

අථ වා **තුලන්ති** තුලෙන්තො තීරෙන්තො. **අතුලඤ්ච සම්භවන්ති** නිබ්බානඤ්චෙව සම්භවඤ්ච. **භවසඞ්ඛාරන්ති** භවගාමිකම්මං. **අවස්සජි මුනීති** ''පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා, පඤ්චන්නං ඛන්ධානං නිරොධො නිබ්බානං නිච්ච''න්තිආදිනා (පටි. ම. 3.38) නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදීනවං, නිබ්බානෙ ච ආනිසංසං දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඞ්ඛාරකම්මං – ''කම්මක්ඛයාය සංවත්තතී''ති (ම. නි. 2.81) එවං වුත්තෙන කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන අවස්සජි. කථං? අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො අභින්දි කවචමිව අත්තනි සම්භවං. සො හි විපස්සනාවසෙන අජ්ඣත්තරතො සමථවසෙන සමාහිතොති එවං පුබ්බභාගතො පට්ඨාය සමථවිපස්සනාබලෙන කවචමිව අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං, අත්තනි සම්භවත්තා ''අත්තසම්භව''න්ති ලද්ධනාමං සබ්බකිලෙසජාලං අභින්දි. කිලෙසාභාවෙන ච කතකම්මං අප්පටිසන්ධිකත්තා අවස්සට්ඨං නාම හොතීති එවං කිලෙසප්පහානෙන කම්මං පජහි, පහීනකිලෙසස්ස ච භයං නාම නත්ථි, තස්මා අභීතොව ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජි, අභීතභාවඤාපනත්ථඤ්ච උදානං උදානෙසීති වෙදිතබ්බො.

මහාභූමිචාලවණ්ණනා

171. **යං මහාවාතාති** යෙන සමයෙන යස්මිං වා සමයෙ මහාවාතා වායන්ති, මහාවාතා වායන්තාපි උක්ඛෙපකවාතා නාම උට්ඨහන්ති, තෙ වායන්තා සට්ඨිසහස්සාධිකනවයොජනසතසහස්සබහලං උදකසන්ධාරකං වාතං උපච්ඡින්දන්ති, තතො ආකාසෙ උදකං භස්සති, තස්මිං භස්සන්තෙ පථවී භස්සති. පුන වාතො අත්තනො බලෙන අන්තොධමකරණෙ විය උදකං ආබන්ධිත්වා ගණ්හාති, තතො උදකං උග්ගච්ඡති, තස්මිං උග්ගච්ඡන්තෙ පථවී උග්ගච්ඡති. එවං උදකං කම්පිතං පථවිං කම්පෙති. එතඤ්ච කම්පනං යාව අජ්ජකාලාපි හොතියෙව, බහලභාවෙන පන න ඔගච්ඡනුග්ගච්ඡනං පඤ්ඤායති.

මහිද්ධිකො මහානුභාවොති ඉජ්ඣනස්ස මහන්තතාය මහිද්ධිකො, අනුභවිතබ්බස්ස මහන්තතාය මහානුභාවො. **පරිත්තාති** දුබ්බලා. **අප්පමාණාති** බලවා. **සො ඉමං පථවිං කම්පෙතීති** සො ඉද්ධිං නිබ්බත්තෙත්වා සංවෙජෙන්තො මහාමොග්ගල්ලානො විය, වීමංසන්තො වා මහානාගත්ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො සඞ්ඝරක්ඛිතසාමණෙරො විය පථවිං කම්පෙති. සො කිරායස්මා ඛුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පත්වා චින්තෙසි – ''අත්ථි නු ඛො කොචි භික්ඛු, යෙන පබ්බජිතදිවසෙයෙව අරහත්තං පත්වා වෙජයන්තො පාසාදො කම්පිතපුබ්බො''ති? තතො – ''නත්ථි කොචී''ති ඤත්වා – ''අහං කම්පෙස්සාමී''ති අභිඤ්ඤාබලෙන වෙජයන්තමත්ථකෙ ඨත්වා පාදෙන පහරිත්වා කම්පෙතුං නාසක්ඛි. අථ නං සක්කස්ස නාටකිත්ථියො ආහංසු – ''පුත්ත සඞ්ඝරක්ඛිත, ත්වං පූතිගන්ධෙනෙව සීසෙන වෙජයන්තං කම්පෙතුං ඉච්ඡසි, සුප්පතිට්ඨිතො තාත පාසාදො, කථං කම්පෙතුං සක්ඛිස්සසී''ති?

සාමණෙරො – ''ඉමා දෙවතා මයා සද්ධිං කෙළිං කරොන්ති, අහං ඛො පන ආචරියං නාලත්ථං, කහං නු ඛො මෙ ආචරියො සාමුද්දිකමහානාගත්ථෙරො''ති ආවජ්ජෙන්තො මහාසමුද්දෙ උදකලෙණං මාපෙත්වා දිවාවිහාරං නිසින්නොති ඤත්වා තත්ථ ගන්ත්වා ථෙරං වන්දිත්වා අට්ඨාසි. තතො නං ථෙරො – ''කිං, තාත සඞ්ඝරක්ඛිත, අසික්ඛිත්වාව යුද්ධං පවිට්ඨොසී''ති වත්වා ''නාසක්ඛි, තාත, වෙජයන්තං කම්පෙතු''න්ති පුච්ඡි. ආචරියං, භන්තෙ, නාලත්ථන්ති. අථ නං ථෙරො – ''තාත තුම්හාදිසෙ අකම්පෙන්තෙ කො අඤ්ඤො කම්පෙස්සති. දිට්ඨපුබ්බං තෙ, තාත, උදකපිට්ඨෙ ගොමයඛණ්ඩං පිලවන්තං, තාත, කපල්ලකපූවං පචන්තා අන්තන්තෙන පරිච්ඡින්දන්ති, ඉමිනා ඔපම්මෙන ජානාහී''ති ආහ. සො – ''වට්ටිස්සති, භන්තෙ, එත්තකෙනා''ති වත්වා පාසාදෙන පතිට්ඨිතොකාසං උදකං හොතූති අධිට්ඨාය වෙජයන්තාභිමුඛො අගමාසි.

දෙවධීතරො තං දිස්වා – ''එකවාරං ලජ්ජිත්වා ගතො, පුනපි සාමණෙරො එති, පුනපි එතී''ති වදිංසු. සක්කො දෙවරාජා – ''මා මය්හං පුත්තෙන සද්ධිං කථයිත්ථ, ඉදානි තෙන ආචරියො ලද්ධො, ඛණෙන පාසාදං කම්පෙස්සතී''ති ආහ. සාමණෙරොපි පාදඞ්ගුට්ඨෙන පාසාදථූපිකං පහරි. පාසාදො චතූහි දිසාහි ඔණමති. දෙවතා – ''පතිට්ඨාතුං දෙහි, තාත, පාසාදස්ස පතිට්ඨාතුං දෙහි, තාත, පාසාදස්සා''ති විරවිංසු. සාමණෙරො පාසාදං යථාඨානෙ ඨපෙත්වා පාසාදමත්ථකෙ ඨත්වා උදානං උදානෙසි –

''අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො, අජ්ජ පත්තාසවක්ඛයං;
අජ්ජ කම්පෙමි පාසාදං, අහො බුද්ධස්සුළාරතා.

අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො…පෙ.… අහො ධම්මස්සුළාරතා.
අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො…පෙ.… අහො සඞ්ඝස්සුළාරතාති.

ඉතො පරෙසු ඡසු පථවීකම්පෙසු යං වත්තබ්බං, තං මහාපදානෙ වුත්තමෙව.

ඉති ඉමෙසු අට්ඨසු පථවීකම්පෙසු පඨමො ධාතුකොපෙන, දුතියො ඉද්ධානුභාවෙන, තතියචතුත්ථා පුඤ්ඤතෙජෙන, පඤ්චමො ඤාණතෙජෙන, ඡට්ඨො සාධුකාරදානවසෙන, සත්තමො කාරුඤ්ඤභාවෙන, අට්ඨමො ආරොදනෙන. මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තෙ ච තතො නික්ඛමන්තෙ ච මහාසත්තෙ තස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන පථවී අකම්පිත්ථ. අභිසම්බොධියං ඤාණතෙජෙන අභිහතා හුත්වා අකම්පිත්ථ. ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ සාධුකාරභාවසණ්ඨිතා සාධුකාරං දදමානා අකම්පිත්ථ. ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ කාරුඤ්ඤසභාවසණ්ඨිතා

චිත්තසඞ්ඛොභං අසහමානා අකම්පිත්ථ. පරිනිබ්බානෙ ආරොදනවෙගතුන්නා හුත්වා අකම්පිත්ථ. අයං පනත්ථො පථවීදෙවතාය වසෙන වෙදිතබ්බො, මහාභූතපථවියා පනෙතං නත්ථි අචෙතනත්තාති.

ඉමෙ ඛො, ආනන්ද, අට්ඨ හෙතූති එත්ථ **ඉමෙ**ති නිද්දිට්ඨනිදස්සනං. එත්තාවතා ච පනායස්මා ආනන්දො – ''අද්ධා අජ්ජ භගවතා ආයුසඞ්ඛාරො ඔස්සට්ඨො''ති සල්ලක්ඛෙසි. භගවා පන සල්ලක්ඛිතභාවං ජානන්තොපි ඔකාසං අදත්වාව අඤ්ඤානිපි අට්ඨකානි සම්පිණ්ඩෙන්තො – ''අට්ඨ ඛො ඉමා''තිආදිමාහ.

අට්ඨපරිසවණ්ණනා

172. තත්ථ **අනෙකසතං ඛත්තියපරිස**න්ති බිම්බිසාරසමාගමඤාතිසමාගමලිච්ඡවිසමාගමාදිසදිසං, සා පන අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසුපි ලබ්භතෙයෙව. **සල්ලපිතපුබ්බ**න්ති ආලාපසල්ලාපො කතපුබ්බො. **සාකච්ඡා**ති ධම්මසාකච්ඡාපි සමාපජ්ජිතපුබ්බා. **යාදිසකො තෙසං වණ්ණො**ති තෙ ඔදාතාපි හොන්ති කාළාපි මඞ්ගුරච්ඡවීපි, සත්ථා සුවණ්ණවණ්ණොව. ඉදං පන සණ්ඨානං පටිච්ච කථිතං. සණ්ඨානම්පි ච කෙවලං තෙසං පඤ්ඤායතියෙව, න පන භගවා මිලක්ඛුසදිසො හොති, නාපි ආමුත්තමණිකුණ්ඩලො, බුද්ධවෙසෙනෙව නිසීදති. තෙ පන අත්තනො සමානසණ්ඨානමෙව පස්සන්ති. **යාදිසකො තෙසං සරො**ති තෙ ඡින්නස්සරාපි හොන්ති ගග්ගරස්සරාපි කාකස්සරාපි, සත්ථා බ්‍රහ්මස්සරොව. ඉදං පන භාසන්තරං සන්ධාය කථිතං. සචෙපි හි සත්ථා රාජාසනෙ නිසින්නො කථෙති, ''අජ්ජ රාජා මධුරෙන සරෙන කථෙතී''ති තෙසං හොති. කථෙත්වා පක්කන්තෙ පන භගවති පුන රාජානං ආගතං දිස්වා – ''කො නු ඛො අය''න්ති වීමංසා උප්පජ්ජති. තත්ථ **කො නු ඛො අය**න්ති ඉමස්මිං ඨානෙ ඉදානෙව මාගධභාසාය සීහළභාසාය මධුරෙනාකාරෙන කථෙන්තො කො නු ඛො අයං අන්තරහිතො, කිං දෙවො, උදාහු මනුස්සොති එවං වීමංසන්තාපි න ජානන්තීති අත්ථො. කිමත්ථං පනෙවං අජානන්තානං ධම්මං දෙසෙතීති? වාසනත්ථාය . එවං සුතොපි හි ධම්මො අනාගතෙ පච්චයො හොති යෙවාති අනාගතං පටිච්ච දෙසෙති. **අනෙකසතං බ්‍රාහ්මණපරිස**න්තිආදීනම්පි සොණදණ්ඩකූටදණ්ඩසමාගමාදිවසෙන චෙව අඤ්ඤචක්කවාළවසෙන ච සම්භවො වෙදිතබ්බො.

ඉමා පන අට්ඨ පරිසා භගවා කිමත්ථං ආහරි? අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව. ඉමා කිර ආහරිත්වා එවමාහ – ''ආනන්ද, ඉමාපි අට්ඨ පරිසා උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං දෙසෙන්තස්ස තථාගතස්ස භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථි, මාරං පන එකකං දිස්වා තථාගතො භායෙය්‍යාති කො එවං සඤ්ඤං උප්පාදෙතුමරහති. අභීතො, ආනන්ද, තථාගතො අච්ඡම්භී, සතො සම්පජානො ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජී''ති.

අට්ඨඅභිභායතනවණ්ණනා

173. **අභිභායතනානී**ති අභිභවනකාරණානි. කිං අභිභවන්ති? පච්චනීකධම්මෙපි ආරම්මණානිපි. තානි හි පටිපක්ඛභාවෙන පච්චනීකධම්මෙ අභිභවන්ති, පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතාය ආරම්මණානි.

අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤීතිආදීසු පන අජ්ඣත්තරූපෙ පරිකම්මවසෙන අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී නාම හොති. අජ්ඣත්තඤ්හි නීලපරිකම්මං කරොන්තො කෙසෙ වා පිත්තෙ වා අක්ඛිතාරකාය වා කරොති. පීතපරිකම්මං කරොන්තො මෙදෙ වා ඡවියා වා හත්ථපාදපිට්ඨෙසු වා අක්ඛීනං පීතකට්ඨානෙ වා කරොති. ලොහිතපරිකම්මං කරොන්තො මංසෙ වා ලොහිතෙ වා ජිව්හාය වා අක්ඛීනං රත්තට්ඨානෙ වා කරොති. ඔදාතපරිකම්මං කරොන්තො අට්ඨිම්හි වා දන්තෙ වා නඛෙ වා අක්ඛීනං සෙතට්ඨානෙ වා කරොති. තං පන සුනීලං සුපීතං සුලොහිතකං සුඔදාතකං න හොති, අවිසුද්ධමෙව හොති.

එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සතීති යස්සෙවං පරිකම්මං අජ්ඣත්තං උප්පන්නං හොති, නිමිත්තං පන බහිද්ධා, සො එවං අජ්ඣත්තං පරිකම්මස්ස බහිද්ධා ච අප්පනාය වසෙන – ''අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සතී''ති වුච්චති. **පරිත්තානී**ති අවඩ්ඪිතානි. **සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී**ති සුවණ්ණානි වා හොන්තු, දුබ්බණ්ණානි වා. පරිත්තවසෙනෙව ඉදං අභිභායතනං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **තානි අභිභුය්‍යා**ති යථා නාම සම්පන්නගහණිකො කටච්ඡුමත්තං භත්තං ලභිත්වා – ''කිං එත්ථ භුඤ්ජිතබ්බං අත්ථී''ති සඞ්කඩ්ඪිත්වා එකකබළමෙව කරොති, එවමෙව ඤාණුත්තරිකො පුග්ගලො විසදඤාණො – ''කිං එත්ථ පරිත්තකෙ ආරම්මණෙ සමාපජ්ජිතබ්බං අත්ථි, නායං මම භාරො''ති තානි රූපානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතීති අත්ථො. **ජානාමි පස්සාමී**ති ඉමිනා පනස්ස ආභොගො කථිතො. සො ච ඛො සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස, න අන්තොසමාපත්තියං. **එවංසඤ්ඤී හොතී**ති ආභොගසඤ්ඤායපි ඣානසඤ්ඤායපි එවංසඤ්ඤී හොති. අභිභවනසඤ්ඤා හිස්ස අන්තොසමාපත්තියම්පි අත්ථි, ආභොගසඤ්ඤා පන සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්සෙව.

අප්පමාණානීති වඩ්ඪිතප්පමාණානි, මහන්තානීති අත්ථො. **අභිභුය්‍යා**ති එත්ථ පන යථා මහග්ඝසො පුරිසො එකං භත්තවඩ්ඪිතකං ලභිත්වා – ''අඤ්ඤම්පි හොතු, කිං එතං මය්හං කරිස්සතී''ති තං න මහන්තතො පස්සති, එවමෙව ඤාණුත්තරො පුග්ගලො විසදඤාණො ''කිං එත්ථ සමාපජ්ජිතබ්බං, නයිදං අප්පමාණං, න මය්හං චිත්තෙකග්ගතාකරණෙ භාරො අත්ථී''ති තානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතීති අත්ථො.

අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤීති අලාභිතාය වා අනත්ථිකතාය වා අජ්ඣත්තරූපෙ පරිකම්මසඤ්ඤාවිරහිතො.

එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සතීති යස්ස පරිකම්මම්පි නිමිත්තම්පි බහිද්ධාව උප්පන්නං, සො එවං බහිද්ධා පරිකම්මස්ස චෙව අප්පනාය ච වසෙන – ''අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සතී''ති වුච්චති. සෙසමෙත්ථ චතුත්ථාභිභායතනෙ වුත්තනයමෙව. ඉමෙසු පන චතූසු පරිත්තං විතක්කචරිතවසෙන ආගතං, අප්පමාණං මොහචරිතවසෙන, සුවණ්ණං දොසචරිතවසෙන, දුබ්බණ්ණං රාගචරිතවසෙන. එතෙසඤ්හි එතානි සප්පායානි. සා ච නෙසං සප්පායතා විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ චරිතනිද්දෙසෙ වුත්තා.

පඤ්චමඅභිභායතනාදීසු **නීලානීති** සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන වුත්තං. **නීලවණ්ණානීති** වණ්ණවසෙන. **නීලනිදස්සනානීති** නිදස්සනවසෙන, අපඤ්ඤායමානවිවරානි අසම්භින්නවණ්ණානි එකනීලානෙව හුත්වා දිස්සන්තීති වුත්තං හොති. **නීලනිභාසානීති** ඉදං පන ඔභාසවසෙන වුත්තං, නීලොභාසානි නීලප්පභායුත්තානීති අත්ථො. එතෙන නෙසං විසුද්ධතං දස්සෙති. විසුද්ධවණ්ණවසෙනෙව හි ඉමානි චත්තාරි අභිභායතනානි වුත්තානි. **උමාපුප්ඵන්ති** එතඤ්හි පුප්ඵං සිනිද්ධං මුදු, දිස්සමානම්පි නීලමෙව හොති. ගිරිකණ්ණිකපුප්ඵාදීනි පන දිස්සමානානි සෙතධාතුකානෙව හොන්ති. තස්මා ඉදමෙව ගහිතං, න තානි. **බාරාණසෙය්‍යකන්ති** බාරාණසිසම්භවං. තත්ථ කිර කප්පාසොපි මුදු, සුත්තකන්තිකායොපි තන්තවායාපි ඡෙකා, උදකම්පි සුචි සිනිද්ධං. තස්මා තං වත්ථං උභතොභාගවිමට්ඨං හොති; ද්වීසුපි පස්සෙසු මට්ඨං මුදු සිනිද්ධං ඛායති.

පීතානීතිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ''නීලකසිණං උග්ගණ්හන්තො නීලස්මිං නිමිත්තං ගණ්හාති පුප්ඵස්මිං වා වත්ථස්මිං වා වණ්ණධාතුයා වා''තිආදිකං පනෙත්ථ කසිණකරණඤ්ච පරිකම්මඤ්ච අප්පනාවිධානඤ්ච සබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො වුත්තමෙව. ඉමානිපි අට්ඨ අභිභායතනානි අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව ආනීතානි. ඉමානි කිර වත්වා එවමාහ – ''ආනන්ද, එවරූපාපි සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්තස්ස ච වුට්ඨහන්තස්ස ච තථාගතස්ස භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථි, මාරං පන එකකං දිස්වා තථාගතො භායෙය්‍යාති කො එවං සඤ්ඤං උප්පාදෙතුමරහති. අභීතො, ආනන්ද, තථාගතො අච්ඡම්භී, සතො සම්පජානො ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජී''ති.

අට්ඨවිමොක්ඛවණ්ණනා

174. විමොක්ඛකථා උත්තානත්ථායෙව. ඉමෙපි අට්ඨ විමොක්ඛා අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව ආනීතා. ඉමෙපි කිර වත්වා එවමාහ – ''ආනන්ද, එතාපි සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්තස්ස ච වුට්ඨහන්තස්ස ච තථාගතස්ස භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථි…පෙ…. ඔස්සජී''ති.

175. ඉදානිපි භගවා ආනන්දස්ස ඔකාසං අදත්වාව **එකමිදාහන්ති**ආදිනා නයෙන අපරම්පි දෙසනං ආරභි. තත්ථ **පඨමාභිසම්බුද්ධොති** අභිසම්බුද්ධො හුත්වා පඨමමෙව අට්ඨමෙ සත්තාහෙ.

177. **ඔස්සට්ඨොති** විස්සජ්ජිතො පරිච්චත්තො, එවං කිර වත්වා – ''තෙනායං දසසහස්සී ලොකධාතු කම්පිත්ථා''ති ආහ.

ආනන්දයාචනකථා

178. **අලන්ති** පටික්ඛෙපවචනමෙතං. **බොධින්ති** චතුමග්ගඤාණපටිවෙධං. **සද්දහසි ත්වන්ති** එවං වුත්තභාවං තථාගතස්ස සද්දහසීති වදති. **තස්මාතිහානන්දාති** යස්මා ඉදං වචනං සද්දහසි, තස්මා තුය්හෙවෙතං දුක්කටන්ති දස්සෙති.

179. **එකමිදාහන්ති** ඉදං භගවා – ''න කෙවලං අහං ඉධෙව තං ආමන්තෙසිං, අඤ්ඤදාපි ආමන්තෙත්වා ඔළාරිකං නිමිත්තං අකාසිං, තම්පි තයා න පටිවිද්ධං, තවෙවායං අපරාධො''ති එවං සොකවිනොදනත්ථාය නානප්පකාරතො ථෙරස්සෙව දොසාරොපනත්ථං ආරභි.

183. **පියෙහි මනාපෙහීති** මාතාපිතාභාතාභගිනිආදිකෙහි ජාතියා **නානාභාවො,** මරණෙන **විනාභාවො,** භවෙන **අඤ්ඤථාභාවො. තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති** තන්ති තස්මා, යස්මා සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො, තස්මා දස පාරමියො පූරෙත්වාපි, සම්බොධිං පත්වාපි, ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වාපි, යමකපාටිහාරියං දස්සෙත්වාපි, දෙවොරොහණං කත්වාපි, යං තං ජාතං භූතං සඞ්ඛතං පලොකධම්මං, තං වත තථාගතස්සාපි සරීරං මා පලුජ්ජීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, රොදන්තෙනාපි කන්දන්තෙනාපි න සක්කා තං කාරණං ලද්ධුන්ති. **පුන පච්චාවමිස්සතීති** යං වත්තං වන්තං, තං වත පුන පටිඛාදිස්සතීති අත්ථො.

184. **යථයිදං බ්‍රහ්මචරියන්ති** යථා ඉදං සික්ඛාත්තයසඞ්ගහං සාසනබ්‍රහ්මචරියං. **අද්ධනියන්ති** අද්ධානක්ඛමං. **චිරට්ඨිතිකන්ති** චිරප්පවත්තිවසෙන චිරට්ඨිතිකං. **චත්තාරො සතිපට්ඨානාති**ආදි සබ්බං ලොකියලොකුත්තරවසෙනෙව

කථිතං. එතෙසං පන බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං විනිච්ඡයො සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිනිද්දෙසෙ වුත්තො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

තතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාගාපලොකිතවණ්ණනා

186. **නාගාපලොකිත**න්ති යථා හි මහාජනස්ස අට්ඨීනි කොටියා කොටිං ආහච්ච ඨිතානි පච්චෙකබුද්ධානං, අඞ්කුසකලග්ගානි විය, න එවං බුද්ධානං. බුද්ධානං පන සඞ්ඛලිකානි විය එකාබද්ධානි හුත්වා ඨිතානි, තස්මා පච්ඡතො අපලොකනකාලෙ න සක්කා හොති ගීවං පරිවත්තෙතුං. යථා පන හත්ථිනාගො පච්ඡාභාගං අපලොකෙතුකාමො සකලසරීරෙනෙව පරිවත්තති, එවං පරිවත්තිතබ්බං හොති. භගවතො පන නගරද්වාරෙ ඨත්වා – ''වෙසාලිං අපලොකෙස්සාමී''ති චිත්තෙ උප්පන්නමත්තෙ – ''භගවා අනෙකානි කප්පකොටිසහස්සානි පාරමියො පූරෙන්තෙහි තුම්හෙහි න ගීවං පරිවත්තෙත්වා අපලොකනකම්මං කත''න්ති අයං පථවී කුලාලචක්කං විය පරිවත්තෙත්වා භගවන්තං වෙසාලිනගරාභිමුඛං අකාසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

නනු ච න කෙවලං වෙසාලියාව, සාවත්ථිරාජගහනාළන්දපාටලිගාමකොටිගාමනාතිකගාමකෙසුපි තතො තතො නික්ඛන්තකාලෙ තං තං සබ්බං පච්ඡිමදස්සනමෙව, තත්ථ තත්ථ කස්මා නාගාපලොකිතං නාපලොකෙසීති? අනච්ඡරියත්තා. තත්ථ තත්ථ හි නිවත්තෙත්වා අපලොකෙන්තස්සෙතං න අච්ඡරියං හොති, තස්මා නාපලොකෙසි. අපි ච වෙසාලිරාජානො ආසන්නවිනාසා, තිණ්ණං වස්සානං උපරි විනස්සිස්සන්ති. තෙ තං නගරද්වාරෙ **නාගාපලොකිතං** නාම චෙතියං කත්වා ගන්ධමාලාදීහි පූජෙස්සන්ති, තං නෙසං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සතීති තෙසං අනුකම්පාය අපලොකෙසි.

දුක්ඛස්සන්තකරොති වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තකරො. **චක්ඛුමා**ති පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා. **පරිනිබ්බුතො**ති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො.

චතුමහාපදෙසවණ්ණනා

187. **මහාපදෙසෙ**ති මහාඔකාසෙ, මහාඅපදෙසෙ වා, බුද්ධාදයො මහන්තෙ මහන්තෙ අපදිසිත්වා වුත්තානි මහාකාරණානීති අත්ථො.

188. **නෙව අභිනන්දිතබ්බ**න්ති හට්ඨතුට්ඨෙහි සාධුකාරං දත්වා පුබ්බෙව න සොතබ්බං, එවං කතෙ හි පච්ඡා ''ඉදං න සමෙතී''ති වුච්චමානො – ''කිං පුබ්බෙව අයං ධම්මො, ඉදානි න ධම්මො''ති වත්වා ලද්ධිං න විස්සජ්ජෙති. **නප්පටික්කොසිතබ්බ**න්ති – ''කිං එස බාලො වදතී''ති එවං පුබ්බෙව න වත්තබ්බං, එවං වුත්තෙ හි වත්තුං යුත්තම්පි න වක්ඛති. තෙනාහ – ''අනභිනන්දිත්වා අප්පටික්කොසිත්වා''ති. **පදබ්‍යඤ්ජනානී**ති පදසඞ්ඛාතානි බ්‍යඤ්ජනානි. **සාධුකං උග්ගහෙත්වා**ති ඉමස්මිං ඨානෙ පාළි වුත්තා, ඉමස්මිං ඨානෙ අත්ථො වුත්තො, ඉමස්මිං ඨානෙ අනුසන්ධි කථිතො, ඉමස්මිං ඨානෙ පුබ්බාපරං කථිතන්ති සුට්ඨු ගහෙත්වා. **සුත්තෙ ඔසාරෙතබ්බානී**ති සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බානි. **විනයෙ සන්දස්සෙතබ්බානී**ති විනයෙ සංසන්දෙතබ්බානි.

එත්ථ ච **සුත්ත**න්ති විනයො. යථාහ – ''කත්ථ පටික්ඛිත්තං? සාවත්ථියං සුත්තවිභඞ්ගෙ''ති (චූළව. 457). **විනයො**ති ඛන්ධකො. යථාහ – ''විනයාතිසාරෙ''ති. එවං විනයපිටකම්පි න පරියාදියති. උභතොවිභඞ්ගා පන සුත්තං, ඛන්ධකපරිවාරා විනයොති එවං විනයපිටකං පරියාදියති. අථවා සුත්තන්තපිටකං සුත්තං, විනයපිටකං විනයොති එවං ද්වෙයෙව පිටකානි පරියාදියන්ති. සුත්තන්තාභිධම්මපිටකානි වා සුත්තං, විනයපිටකං විනයොති එවම්පි තීණි පිටකානි න තාව පරියාදියන්ති. අසුත්තනාමකඤ්හි බුද්ධවචනං නාම අත්ථි. සෙය්‍යථීදං – ජාතකං, පටිසම්භිදා, නිද්දෙසො, සුත්තනිපාතො, ධම්මපදං, උදානං, ඉතිවුත්තකං, විමානවත්ථු, පෙතවත්ථු, ථෙරගාථා, ථෙරීගාථා, අපදානන්ති.

සුදින්නත්ථෙරො පන – ''අසුත්තනාමකං බුද්ධවචනං න අත්ථී''ති තං සබ්බං පටික්ඛිපිත්වා – ''තීණි පිටකානි සුත්තං, විනයො පන කාරණ''න්ති ආහ. තතො තං කාරණං දස්සෙන්තො ඉදං සුත්තමාහරි –

''යෙ ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි, ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය, සඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො විසඤ්ඤොගාය, ආචයාය සංවත්තන්ති නො අපචයාය, මහිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො අප්පිච්ඡතාය, අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො සන්තුට්ඨියා, සඞ්ගණිකාය සංවත්තන්ති නො පවිවෙකාය, කොසජ්ජාය සංවත්තන්ති නො වීරියාරම්භාය, දුබ්භරතාය සංවත්තන්ති නො සුභරතාය. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි – 'නෙසො ධම්මො, නෙසො විනයො, නෙතං සත්ථුසාසන'න්ති. යෙ ච ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි, ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති නො සරාගාය, විසඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො සඤ්ඤොගාය, අපචයාය සංවත්තන්ති නො ආචයාය, අප්පිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො මහිච්ඡතාය, සන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො අසන්තුට්ඨියා, පවිවෙකාය සංවත්තන්ති නො සඞ්ගණිකාය ,

වීරියාරම්භාය සංවත්තන්ති නො කොසජ්ජාය, සුභරතාය සංවත්තන්ති නො දුබ්භරතාය. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි – ‘එසො ධම්මො, එසො විනයො, එතං සත්ථුසාසන’න්ති’’ (අ. නි. 8.53).

තස්මා **සුත්තෙති** තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඔතාරෙතබ්බානි. **විනයෙති** එතස්මිං රාගාදිවිනයකාරණෙ සංසන්දෙතබ්බානීති අයමෙත්ථ අත්ථො. **න චෙව සුත්තෙ ඔසරන්තීති** සුත්තපටිපාටියා කත්ථචි අනාගන්ත්වා ඡල්ලිං උට්ඨපෙත්වා ගුළ්හවෙස්සන්තර-ගුළ්හඋම්මග්ග-ගුළ්හවිනය-වෙදල්ලපිටකානං අඤ්ඤතරතො ආගතානි පඤ්ඤායන්තීති අත්ථො. එවං ආගතානි හි රාගාදිවිනයෙ ච න පඤ්ඤායමානානි ඡඩ්ඩෙතබ්බානි හොන්ති. තෙන වුත්තං – ‘‘ඉති හෙතං, භික්ඛවෙ, ඡඩ්ඩෙය්‍යාථා’’ති. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉදං , භික්ඛවෙ, චතුත්ථං මහාපදෙසං ධාරෙය්‍යාථාති ඉදං චතුත්ථං ධම්මස්ස පතිට්ඨානොකාසං ධාරෙය්‍යාථ.

ඉමස්මිං පන ඨානෙ ඉමං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං. සුත්තෙ චත්තාරො මහාපදෙසා, ඛන්ධකෙ චත්තාරො මහාපදෙසා, චත්තාරි පඤ්හබ්‍යාකරණානි, සුත්තං, සුත්තානුලොමං, ආචරියවාදො, අත්තනොමති, තිස්සො සඞ්ගීතියොති.

තත්ථ – ‘‘අයං ධම්මො, අයං විනයො’’ති ධම්මවිනිච්ඡයෙ පත්තෙ ඉමෙ චත්තාරො මහාපදෙසා පමාණං. යං එත්ථ සමෙති තදෙව ගහෙතබ්බං, ඉතරං විරවන්තස්සපි න ගහෙතබ්බං.

‘‘ඉදං කප්පති, ඉදං න කප්පතී’’ති කප්පියාකප්පියවිනිච්ඡයෙ පත්තෙ – ‘‘යං, භික්ඛවෙ, මයා ඉදං න කප්පතීති අප්පටික්ඛිත්තං, තං චෙ අකප්පියං අනුලොමෙති, කප්පියං පටිබාහති, තං වො න කප්පතී’’තිආදිනා (මහාව. 305) නයෙන ඛන්ධකෙ වුත්තා චත්තාරො මහාපදෙසා පමාණං. තෙසං විනිච්ඡයකථා **සමන්තපාසාදිකායං** වුත්තා. තත්ථ වුත්තනයෙන යං කප්පියං අනුලොමෙති, තදෙව කප්පියං, ඉතරං අකප්පියන්ති එවං සන්නිට්ඨානං කාතබ්බං.

එකංසබ්‍යාකරණීයො පඤ්හො, විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො පඤ්හො, පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො පඤ්හො, ඨපනීයො පඤ්හොති ඉමානි **චත්තාරි පඤ්හබ්‍යාකරණානි** නාම. තත්ථ ‘‘චක්ඛුං අනිච්ච’’න්ති පුට්ඨෙන – ‘‘ආම අනිච්ච’’න්ති එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බං . එස නයො සොතාදීසු. අයං **එකංසබ්‍යාකරණීයො** පඤ්හො. ‘‘අනිච්චං නාම චක්ඛු’’න්ති පුට්ඨෙන – ‘‘න චක්ඛුමෙව, සොතම්පි අනිච්චං ඝානම්පි අනිච්ච’’න්ති එවං විභජිත්වා බ්‍යාකාතබ්බං. අයං **විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො** පඤ්හො. ‘‘යථා චක්ඛු තථා සොතං, යථා සොතං තථා චක්ඛු’’න්ති පුට්ඨෙන ‘‘කෙනට්ඨෙන පුච්ඡසී’’ති පටිපුච්ඡිත්වා ‘‘දස්සනට්ඨෙන පුච්ඡාමී’’ති වුත්තෙ ‘‘න හී’’ති බ්‍යාකාතබ්බං, ‘‘අනිච්චට්ඨෙන පුච්ඡාමී’’ති වුත්තෙ ආමාති බ්‍යාකාතබ්බං. අයං **පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො** පඤ්හො. ‘‘තං ජීවං තං සරීර’’න්තිආදීනි පුට්ඨෙන පන ‘‘අබ්‍යාකතමෙතං භගවතා’’ති ඨපෙතබ්බො, එස පඤ්හො න බ්‍යාකාතබ්බො. අයං **ඨපනීයො** පඤ්හො. ඉති තෙනාකාරෙන පඤ්හෙ සම්පත්තෙ ඉමානි චත්තාරි පඤ්හබ්‍යාකරණානි පමාණං. ඉමෙසං වසෙන සො පඤ්හො බ්‍යාකාතබ්බො.

සුත්තාදීසු පන **සුත්තං** නාම තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හානි තීණි පිටකානි. **සුත්තානුලොමං** නාම අනුලොමකප්පියං. **ආචරියවාදො** නාම අට්ඨකථා. **අත්තනොමති** නාම නයග්ගාහෙන අනුබුද්ධියා අත්තනො පටිභානං. තත්ථ සුත්තං අප්පටිබාහියං, තං පටිබාහන්තෙන බුද්ධොව පටිබාහිතො හොති. අනුලොමකප්පියං පන සුත්තෙන සමෙන්තමෙව ගහෙතබ්බං, න ඉතරං. ආචරියවාදොපි සුත්තෙන සමෙන්තොයෙව ගහෙතබ්බො, න ඉතරො. අත්තනොමති පන සබ්බදුබ්බලා, සාපි සුත්තෙන සමෙන්තායෙව ගහෙතබ්බා, න ඉතරා. පඤ්චසතිකා, සත්තසතිකා, සහස්සිකාති ඉමා පන **තිස්සො සඞ්ගීතියො.** සුත්තම්පි තාසු ආගතමෙව පමාණං, ඉතරං ගාරය්හසුත්තං න ගහෙතබ්බං. තත්ථ ඔතරන්තානිපි හි පදබ්‍යඤ්ජනානි න චෙව සුත්තෙ ඔතරන්ති, න ච විනයෙ සන්දිස්සන්තීති වෙදිතබ්බානි.

කම්මාරපුත්තචුන්දවත්ථුවණ්ණනා

189. **කම්මාරපුත්තස්සාති** සුවණ්ණකාරපුත්තස්ස. සො කිර අඩ්ඪො මහාකුටුම්බිකො භගවතො පඨමදස්සනෙනෙව සොතාපන්නො හුත්වා අත්තනො අම්බවනෙ විහාරං කාරාපෙත්වා නිය්‍යාතෙසි. තං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘අම්බවනෙ’’ති.

සූකරමද්දවන්ති නාතිතරුණස්ස නාතිජිණ්ණස්ස එකජෙට්ඨකසූකරස්ස පවත්තමංසං. තං කිර මුදු චෙව සිනිද්ධඤ්ච හොති, තං පටියාදාපෙත්වා සාධුකං පචාපෙත්වාති අත්ථො. එකෙ භණන්ති – **‘‘සූකරමද්දවන්ති** පන මුදුඔදනස්ස පඤ්චගොරසයූසපාචනවිධානස්ස නාමෙතං, යථා ගවපානං නාම පාකනාම’’න්ති. කෙචි භණන්ති – **‘‘සූකරමද්දවං** නාම රසායනවිධි, තං පන රසායනසත්ථෙ ආගච්ඡති, තං චුන්දෙන – ‘භගවතො පරිනිබ්බානං න භවෙය්‍යා’ති රසායනං පටියත්ත’’න්ති. තත්ථ පන ද්විසහස්සදීපපරිවාරෙසු චතූසු මහාදීපෙසු දෙවතා ඔජං පක්ඛිපිංසු.

නාහං තන්ති ඉමං සීහනාදං කිමත්ථං නදති? පරූපවාදමොචනත්ථං. අත්තනා පරිභුත්තාවසෙසං නෙව භික්ඛූනං, න මනුස්සානං දාතුං අදාසි, ආවාටෙ නිඛණාපෙත්වා විනාසෙසීති හි වත්තුකාමානං ඉදං සුත්වා වචනොකාසො න

භවිස්සතීති පරෙසං උපවාදමොචනත්ථං සීහනාදං නදතීති.

190. **භුත්තස්ස ච සූකරමද්දවෙනාති** භුත්තස්ස උදපාදි, න පන භුත්තපච්චයා. යදි හි අභුත්තස්ස උප්පජ්ජිස්සථ, අතිඛරො භවිස්සති. සිනිද්ධභොජනං භුත්තත්තා පනස්ස තනුවෙදනා අහොසි. තෙනෙව පදසා ගන්තුං අසක්ඛි. **විරෙචමානොති** අභිණ්හං පවත්තලොහිතවිරෙචනොව සමානො . **අවොචාති** අත්තනා පත්ථිතට්ඨානෙ පරිනිබ්බානත්ථාය එවමාහ. ඉමා පන ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි ඨපිතගාථායොති වෙදිතබ්බා.

පානීයාහරණවණ්ණනා

191. **ඉඞ්ඝාති** චොදනත්ථෙ නිපාතො. **අච්ඡොදකාති** පසන්නොදකා. **සාතොදකාති** මධුරොදකා. **සීතොදකාති** තනුසීතලසලිලා. **සෙතකාති** නික්කද්දමා. **සුප්පතිත්ථාති** සුන්දරතිත්ථා.

පුක්කුසමල්ලපුත්තවත්ථුවණ්ණනා

192. **පුක්කුසොති** තස්ස නාමං. **මල්ලපුත්තොති** මල්ලරාජපුත්තො. මල්ලා කිර වාරෙන රජ්ජං කාරෙන්ති. යාව නෙසං වාරො න පාපුණාති, තාව වණිජ්ජං කරොන්ති. අයම්පි වණිජ්ජමෙව කරොන්තො පඤ්ච සකටසතානි යොජාපෙත්වා ධුරවාතෙ වායන්තෙ පුරතො ගච්ඡති, පච්ඡා වාතෙ වායන්තෙ සත්ථවාහං පුරතො පෙසෙත්වා සයං පච්ඡා ගච්ඡති. තදා පන පච්ඡා වාතො වායි, තස්මා එස පුරතො සත්ථවාහං පෙසෙත්වා සබ්බරතනයානෙ නිසීදිත්වා කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා ‘‘පාවං ගමිස්සාමී’’ති මග්ගං පටිපජ්ජි. තෙන වුත්තං – ‘‘කුසිනාරාය පාවං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො හොතී’’ති.

ආළාරොති තස්ස නාමං. දීඝපිඞ්ගලො කිරෙසො, තෙනස්ස ආළාරොති නාමං අහොසි. **කාලාමොති** ගොත්තං. **යත්‍ර හි නාමාති** යො නාම. **නෙව දක්ඛතීති** න අද්දස. යත්‍රසද්දයුත්තත්තා පනෙතං අනාගතවසෙන වුත්තං. එවරූපෙසු හි ඊදිසෙසු ඨානෙසු සද්දලක්ඛණං.

193. **නිච්ඡරන්තීසූති** විචරන්තීසු. **අසනියා ඵලන්තියාති** නවවිධාය අසනියා භිජ්ජමානාය විය මහාරවං රවන්තියා. නවවිධා හි අසනියො – අසඤ්ඤා, විචක්කා, සතෙරා, ගග්ගරා, කපිසීසා, මච්ඡවිලොලිකා, කුක්කුටකා, දණ්ඩමණිකා, සුක්ඛාසනීති. තත්ථ අසඤ්ඤා අසඤ්ඤං කරොති. විචක්කා එකං චක්කං කරොති. සතෙරා සතෙරසදිසා හුත්වා පතති. ගග්ගරා ගග්ගරායමානා පතති. කපිසීසා හමුකං උක්ඛිපෙන්තො මක්කටො විය හොති. මච්ඡවිලොලිකා විලොලිතමච්ඡො විය හොති. කුක්කුටකා කුක්කුටසදිසා හුත්වා පතති. දණ්ඩමණිකා නඞ්ගලසදිසා හුත්වා පතති. සුක්ඛාසනී පතිතට්ඨානං සමුග්ඝාටෙති.

දෙවෙ වස්සන්තෙති සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජිත්වා අන්තරන්තරා වස්සන්තෙ. **ආතුමායන්ති** ආතුමං නිස්සාය විහරාමි. **භුසාගාරෙති** ඛලසාලායං. **එත්ථෙසොති** එතස්මිං කාරණෙ එසො මහාජනකායො සන්නිපතිතො. **ක්ව අහොසීති** කුහිං අහොසි. **සො තං භන්තෙති** සො ත්වං භන්තෙ.

194. **සිඞ්ගීවණ්ණන්ති** සිඞ්ගීසුවණ්ණවණ්ණං. **යුගමට්ඨන්ති** මට්ඨයුගං, සණ්හසාටකයුගළන්ති අත්ථො. **ධාරණීයන්ති** අන්තරන්තරා මයා ධාරෙතබ්බං, පරිදහිතබ්බන්ති අත්ථො. තං කිර සො තථාරූපෙ ඡණදිවසෙයෙව ධාරෙත්වා සෙසකාලෙ නික්ඛිපති. එවං උත්තමං මඞ්ගලවත්ථයුගං සන්ධායාහ. **අනුකම්පං උපාදායාති** මයි අනුකම්පං පටිච්ච. **අච්ඡාදෙහීති** උපචාරවචනමෙතං – එකං මය්හං දෙහි, එකං ආනන්දස්සාති අත්ථො. කිං පන ථෙරො තං ගණ්හීති? ආම ගණ්හි. කස්මා? මත්ථකප්පත්තකිච්චත්තා. කිඤ්චාපි හෙස එවරූපං ලාභං පටික්ඛිපිත්වා උපට්ඨාකට්ඨානං පටිපන්නො. තං පනස්ස උපට්ඨාකකිච්චං මත්ථකං පත්තං. තස්මා අග්ගහෙසි. යෙ චාපි එවං වදෙය්‍යුං – ‘‘අනාරාධකො මඤ්ඤෙ ආනන්දො පඤ්චවීසති වස්සානි උපට්ඨහන්තෙන න කිඤ්චි භගවතො සන්තිකා තෙන ලද්ධපුබ්බ’’න්ති. තෙසං වචනොකාසච්ඡෙදනත්ථම්පි අග්ගහෙසි. අපි ච ජානාති භගවා – ‘‘ආනන්දො ගහෙත්වාපි අත්තනා න ධාරෙස්සති, මය්හංයෙව පූජං කරිස්සති. මල්ලපුත්තෙන පන ආනන්දං පූජෙන්තෙන සඞ්ඝොපි පූජිතො භවිස්සති, එවමස්ස මහාපුඤ්ඤරාසි භවිස්සතී’’ති ථෙරස්ස එකං දාපෙසි. ථෙරොපි තෙනෙව කාරණෙන අග්ගහෙසීති. **ධම්මියා කථායාති** වත්ථානුමොදනකථාය.

195. **භගවතො කායං උපනාමිතන්ති** නිවාසනපාරුපනවසෙන අල්ලීයාපිතං. භගවාපි තතො එකං නිවාසෙසි, එකං පාරුපි. **හතච්චිකං වියාති** යථා හතච්චිකො අඞ්ගාරො අන්තන්තෙනෙව ජොතති, බහි පනස්ස පභා නත්ථි, එවං බහි පටිච්ඡන්නප්පභං හුත්වා ඛායතීති අත්ථො.

ඉමෙසු ඛො, ආනන්ද, ද්වීසුපි කාලෙසූති කස්මා ඉමෙසු ද්වීසු කාලෙසු එවං හොති? ආහාරවිසෙසෙන චෙව බලවසොමනස්සෙන ච. එතෙසු හි ද්වීසු කාලෙසු සකලචක්කවාළෙ දෙවතා ආහාරෙ ඔජං පක්ඛිපන්ති, තං පණීතභොජනං කුච්ඡිං පවිසිත්වා පසන්නරූපං සමුට්ඨාපෙති. ආහාරසමුට්ඨානරූපස්ස පසන්නත්තා මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි අතිවිය විරොචන්ති. සම්බොධිදිවසෙ චස්ස – ‘‘අනෙකකප්පකොටිසතසහස්සසඤ්චිතො වත මෙ කිලෙසරාසි

අජ්ජ පහීනො''ති ආවජ්ජන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජති, චිත්තං පසීදති, චිත්තෙ පසන්නෙ ලොහිතං පසීදති, ලොහිතෙ පසන්නෙ මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි අතිවිය විරොචන්ති. පරිනිබ්බානදිවසෙපි – ''අජ්ජ, දානාහං, අනෙකෙහි බුද්ධසතසහස්සෙහි පවිට්ඨං **අමතමහානිබ්බානං** නාම නගරං පවිසිස්සාමී''ති ආවජ්ජන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජති, චිත්තං පසීදති, චිත්තෙ පසන්නෙ ලොහිතං පසීදති, ලොහිතෙ පසන්නෙ මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි අතිවිය විරොචන්ති. ඉති ආහාරවිසෙසෙන චෙව බලවසොමනස්සෙන ච ඉමෙසු ද්වීසු කාලෙසු එවං හොතීති වෙදිතබ්බං. **උපවත්තනෙති** පාචීනතො නිවත්තනසාලවනෙ. **අන්තරෙන යමකසාලානන්ති** යමකසාලරුක්ඛානං මජ්ඣෙ.

සඞ්ගීවණ්ණන්ති ගාථා සඞ්ගීතිකාලෙ ඨපිතා.

196. **න්හත්වා ච පිවිත්වා චාති** එත්ථ තදා කිර භගවති නහායන්තෙ අන්තොනදියං මච්ඡකච්ඡපා ච උභතොතීරෙසු වනසණ්ඩො ච සබ්බං සුවණ්ණවණ්ණමෙව හොති. **අම්බවනන්ති** තස්සායෙව නදියා තීරෙ අම්බවනං. **ආයස්මන්තං චුන්දකන්ති** තස්මිං කිර ඛණෙ ආනන්දත්ථෙරො උදකසාටකං පීළෙන්තො ඔහීයි, චුන්දත්ථෙරො සමීපෙ අහොසි. තං භගවා ආමන්තෙසි.

ගන්ත්වාන බුද්ධො නදිකං කකුධන්ති ඉමාපි ගාථා සඞ්ගීතිකාලෙයෙව ඨපිතා. තත්ථ **පවත්තා භගවා ඉධ ධම්මෙති** භගවා ඉධ සාසනෙ ධම්මෙ පවත්තා, චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි පවත්තානීති අත්ථො. **පමුඛෙ නිසීදීති** සත්ථු පුරතොව නිසීදි. එත්තාවතා ච ථෙරො අනුප්පත්තො. එවං අනුප්පත්තං අථ ඛො භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං ආමන්තෙසි.

197. **අලාභාති** යෙ අඤ්ඤෙසං දානානිසංසසඞ්ඛාතා ලාභා හොන්ති, තෙ අලාභා. **දුල්ලද්ධන්ති** පුඤ්ඤවිසෙසෙන ලද්ධම්පි මනුස්සත්තං දුල්ලද්ධං. **යස්ස තෙති** යස්ස තව. උත්තණ්ඩුලං වා අතිකිලින්නං වා කො ජානාති, කීදිසම්පි පච්ඡිමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා තථාගතො පරිනිබ්බුතො, අද්ධා තෙ යං වා තං වා දින්නං භවිස්සතීති. **ලාභාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකදානානිසංසසඞ්ඛාතා ලාභා. **සුලද්ධන්ති** තුය්හං මනුස්සත්තං සුලද්ධං. **සමසමඵලාති** සබ්බාකාරෙන සමානඵලා.

නනු ච යං සුජාතාය දින්නං පිණ්ඩපාතං භුඤ්ජිත්වා තථාගතො අභිසම්බුද්ධො, සො සරාගසදොසසමොහකාලෙ පරිභුත්තො, අයං පන චුන්දෙන දින්නො වීතරාගවීතදොසවීතමොහකාලෙ පරිභුත්තො, කස්මා එතෙ සමඵලාති? පරිනිබ්බානසමතාය ච සමාපත්තිසමතාය ච අනුස්සරණසමතාය ච. භගවා හි සුජාතාය දින්නං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතො, චුන්දෙන දින්නං පරිභුඤ්ජිත්වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතොති එවං **පරිනිබ්බානසමතායපි** සමඵලා. අභිසම්බුජ්ඣනදිවසෙ ච චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යා සමාපත්තියො සමාපජ්ජි, පරිනිබ්බානදිවසෙපි සබ්බා තා සමාපජ්ජීති එවං **සමාපත්තිසමතායපි** සමඵලා. සුජාතා ච අපරභාගෙ අස්සොසි – ''න කිරෙසා රුක්ඛදෙවතා, බොධිසත්තො කිරෙස, තං කිර පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො , සත්තසත්තාහං කිරස්ස තෙන යාපනං අහොසී''ති. තස්සා ඉදං සුත්වා – ''ලාභා වත මෙ''ති අනුස්සරන්තියා බලවපීතිසොමනස්සං උදපාදි. චුන්දස්සාපි අපරභාගෙ – ''අවසානපිණ්ඩපාතො කිර මයා දින්නො, ධම්මසීසං කිර මෙ ගහිතං, මය්හං කිර පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා සත්ථා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතො''ති සුත්වා ''ලාභා වත මෙ''ති අනුස්සරතො බලවසොමනස්සං උදපාදීති එවං **අනුස්සරණසමතායපි** සමඵලාති වෙදිතබ්බා.

යසසංවත්තනිකන්ති පරිවාරසංවත්තනිකං. **ආධිපතෙය්‍යසංවත්තනිකන්ති** ජෙට්ඨකභාවසංවත්තනිකං.

සංයමතොති සීලසංයමෙන සංයමන්තස්ස, සංවරෙ ඨිතස්සාති අත්ථො. **වෙරං න චීයතීති** පඤ්චවිධං වෙරං න වඩ්ඪති. **කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති** කුසලො පන ඤාණසම්පන්නො අරියමග්ගෙන අනවසෙසං පාපකං ලාමකං අකුසලං ජහාති. **රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති** සො ඉමං පාපකං ජහිත්වා රාගාදීනං ඛයා කිලෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතොති. ඉති චුන්දස්ස ච දක්ඛිණං, අත්තනො ච දක්ඛිණෙය්‍යසම්පත්තිං සම්පස්සමානො උදානං උදානෙසීති.

චතුත්ථභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යමකසාලාවණ්ණනා

198. **මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධින්ති** ඉධ භික්ඛූනං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි. වෙළුවගාමෙ වෙදනාවික්ඛම්භනතො පට්ඨාය හි – ''න චිරෙන භගවා පරිනිබ්බායිස්සතී''ති සුත්වා තතො තතො ආගතෙසු භික්ඛූසු එකභික්ඛුපි පක්කන්තො නාම නත්ථි. තස්මා ගණනවීතිවත්තො සඞ්ඝො අහොසි. **උපවත්තනං මල්ලානං සාලවනන්ති** යථෙව හි කලම්බනදීතීරතො රාජමාතුවිහාරද්වාරෙන ථූපාරාමං ගන්තබ්බං හොති, එවං හිරඤ්ඤවතියා පාරිමතීරතො සාලවනුය්‍යානං, යථා අනුරාධපුරස්ස ථූපාරාමො, එවං තං කුසිනාරාය හොති. යථා ථූපාරාමතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසනමග්ගො පාචීනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තො, එවං උය්‍යානතො සාලවනං පාචීනමුඛං ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තං. තස්මා තං – ''උපවත්තන''න්ති වුච්චති. **අන්තරෙන යමකසාලානං උත්තරසීසකන්ති** තස්ස කිර

මඤ්චකස්ස එකා සාලපන්ති සීසභාගෙ හොති, එකා පාදභාගෙ. තත්‍රාපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො පාදභාගස්ස. අපි ච **යමකසාලා** නාම මූලඛන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිබ්බිත්වා ඨිතසාලාති වුත්තං. **මඤ්චකං පඤ්ඤපෙහීති** තස්මිං කිර උය්‍යානෙ රාජකුලස්ස සයනමඤ්චො අත්ථි, තං සන්ධාය පඤ්ඤපෙහීති ආහ. ථෙරොපි තංයෙව පඤ්ඤපෙත්වා අදාසි.

කිලන්තොස්මි, ආනන්ද, නිපජ්ජිස්සාමීති තථාගතස්ස හි –

> ‘‘ගොචරි කළාපො ගඞ්ගෙය්‍යො, පිඞ්ගලො පබ්බතෙය්‍යකො;
> හෙමවතො ච තම්බො ච, මන්දාකිනි උපොසථො;
> ඡද්දන්තොයෙව දසමො, එතෙ නාගානමුත්තමා’’ති. –

එත්ථ යං දසන්නං ගොචරිසඞ්ඛාතානං පකතිහත්ථීනං බලං, තං එකස්ස කළාපස්සාති. එවං දසගුණවඩ්ඪිතාය ගණනාය පකතිහත්ථීනං කොටිසහස්සබලප්පමාණං බලං, තං සබ්බම්පි චුන්දස්ස පිණ්ඩපාතං පරිභුත්තකාලතො පට්ඨාය වඩ්ඪගවාරෙ පක්ඛිත්තඋදකං විය පරික්ඛයං ගතං. පාවානගරතො තීණි ගාවුතානි කුසිනාරානගරං, එතස්මිං අන්තරෙ පඤ්චවීසතියා ඨානෙසු නිසීදිත්වා මහතා උස්සාහෙන ආගච්ඡන්තොපි සූරියස්ස අත්ථඞ්ගමිතවෙලායං සඤ්ඣාසමයෙ භගවා සාලවනං පවිට්ඨො. එවං රොගො සබ්බං ආරොග්‍යං මද්දන්තො ආගච්ඡති. එතමත්ථං දස්සෙන්තො විය සබ්බලොකස්ස සංවෙගකරං වාචං භාසන්තො – ‘‘කිලන්තොස්මි, ආනන්ද, නිපජ්ජිස්සාමී’’ති ආහ.

කස්මා පන භගවා එවං මහන්තෙන උස්සාහෙන ඉධාගතො, කිං අඤ්ඤත්ථ න සක්කා පරිනිබ්බායිතුන්ති? පරිනිබ්බායිතුං නාම න කත්ථචි න සක්කා, තීහි පන කාරණෙහි ඉධාගතො, ඉදඤ්හි භගවා එවං පස්සති – ‘‘මයි අඤ්ඤත්ථ පරිනිබ්බායන්තෙ මහාසුදස්සනසුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්ති න භවිස්සති, කුසිනාරායං පන පරිනිබ්බායන්තෙ යමහං දෙවලොකෙ අනුභවිතබ්බං සම්පත්තිං මනුස්සලොකෙයෙව අනුභවිං, තං ද්වීහි භාණවාරෙහි මණ්ඩෙත්වා දෙසෙස්සාමි, තං මෙ සුත්වා බහූ ජනා කුසලං කාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තී’’ති.

අපරම්පි පස්සති – ‘‘මං අඤ්ඤත්ථ පරිනිබ්බායන්තං සුභද්දො න පස්සිස්සති, සො ච බුද්ධවෙනෙය්‍යො , න සාවකවෙනෙය්‍යො; න තං සාවකා විනෙතුං සක්කොන්ති. කුසිනාරායං පරිනිබ්බායන්තං පන මං සො උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡිස්සති, පඤ්හාවිස්සජ්ජනපරියොසානෙ ච සරණෙසු පතිට්ඨාය මම සන්තිකෙ පබ්බජ්ජඤ්ච උපසම්පදඤ්ච ලභිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා මයි ධරමානෙයෙව අරහත්තං පත්වා පච්ඡිමසාවකො භවිස්සතී’’ති.

අපරම්පි පස්සති – ‘‘මයි අඤ්ඤත්ථ පරිනිබ්බායන්තෙ ධාතුභාජනීයෙ මහාකලහො භවිස්සති, ලොහිතං නදී විය සන්දිස්සති. කුසිනාරායං පරිනිබ්බුතෙ දොණබ්‍රාහ්මණො තං විවාදං වූපසමෙත්වා ධාතුයො විභජිස්සතී’’ති. ඉමෙහි තීහි කාරණෙහි භගවා එවං මහන්තෙන උස්සාහෙන ඉධාගතොති වෙදිතබ්බො.

සීහසෙය්‍යන්ති එත්ථ කාමභොගීසෙය්‍යා, පෙතසෙය්‍යා, සීහසෙය්‍යා, තථාගතසෙය්‍යාති චතස්සො සෙය්‍යා.

තත්ථ – ‘‘යෙභුය්‍යෙන, භික්ඛවෙ, කාමභොගී සත්තා වාමෙන පස්සෙන සෙන්තී’’ති අයං **කාමභොගීසෙය්‍යා.** තෙසු හි යෙභුය්‍යෙන දක්ඛිණෙන පස්සෙන සයන්තා නාම නත්ථි.

‘‘යෙභුය්‍යෙන, භික්ඛවෙ, පෙතා උත්තානා සෙන්තී’’ති අයං **පෙතසෙය්‍යා.** අප්පමංසලොහිතත්තා හි පෙතා අට්ඨිසඞ්ඝාටජටිතා එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති, උත්තානාව සෙන්ති.

‘‘සීහො, භික්ඛවෙ, මිගරාජා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සෙය්‍යං කප්පෙති…පෙ.… අත්තමනො හොතී’’ති (අ. නි. 4.246) අයං **සීහසෙය්‍යා.** තෙජුස්සදත්තා හි සීහො මිගරාජා ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං ඨානෙ, පච්ඡිමපාදෙ එකස්මිං ඨානෙ ඨපෙත්වා නඞ්ගුට්ඨං අන්තරසත්ථිම්හි පක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදපච්ඡිමපාදනඞ්ගුට්ඨානං ඨිතොකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා ද්වින්නං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සීසං ඨපෙත්වා සයති. දිවසං සයිත්වාපි පබුජ්ඣමානො න උත්‍රසන්තො පබුජ්ඣති, සීසං පන උක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදාදීනං ඨිතොකාසං සල්ලක්ඛෙති. සචෙ කිඤ්චි ඨානං විජහිත්වා ඨිතං හොති – ‘‘න යිදං තුය්හං ජාතියා සූරභාවස්ස ච අනුරූප’’න්ති අනත්තමනො හුත්වා තත්ථෙව සයති, න ගොචරාය පක්කමති. අවිජහිත්වා ඨිතෙ පන – ‘‘තුය්හං ජාතියා ච සූරභාවස්ස ච අනුරූපමිද’’න්ති හට්ඨතුට්ඨො උට්ඨාය සීහවිජම්භිතං විජම්භිත්වා කෙසරභාරං විධුනිත්වා තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා ගොචරාය පක්කමති.

‘‘චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා පන **තථාගතස්ස සෙය්‍යාති** වුච්චතී’’ (අ. නි. 4.246). තාසු ඉධ සීහසෙය්‍යා ආගතා. අයඤ්හි තෙජුස්සදඉරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා නාම.

පාදෙ පාදන්ති දක්ඛිණපාදෙ වාමපාදං. **අච්චාධායාති** අතිආධාය, ඊසකං අතික්කම්ම ඨපෙත්වා. ගොප්ඵකෙන හි ගොප්ඵකෙ, ජාණුනා වා ජාණුම්හි සඞ්ඝට්ටියමානෙ අභිණ්හං වෙදනා උප්පජ්ජති, චිත්තං එකග්ගං න හොති, සෙය්‍යා අඵාසුකා හොති. යථා පන න සඞ්ඝට්ටෙති, එවං අතික්කම්ම ඨපිතෙ වෙදනා නුප්පජ්ජති, චිත්තං එකග්ගං හොති, සෙය්‍යා ඵාසු හොති. තස්මා එවං නිපජ්ජි. අනුට්ඨානසෙය්‍යං උපගතත්තා පනෙත්ථ – ‘‘උට්ඨානසඤ්ඤං මනසි

කරිත්වා''ති න වුත්තං. කායවසෙන චෙත්ථ අනුට්ඨානං වෙදිතබ්බං, නිද්දාවසෙන පන තං රත්තිං භගවතො භවඞ්ගස්ස ඔකාසොයෙව නාහොසි. පඨමයාමස්මිඤ්හි මල්ලානං ධම්මදෙසනා අහොසි, මජ්ඣිමයාමෙ සුභද්දස්ස පච්ඡිමයාමෙ භික්ඛුසඞ්ඝං ඔවදි, බලවපච්චූසෙ පරිනිබ්බායි.

සබ්බඵාලිඵුල්ලාති සබ්බෙ සමන්තතො පුප්ඵිතා මූලතො පට්ඨාය යාව අග්ගා එකච්ඡන්නා අහෙසුං, න කෙවලඤ්ච යමකසාලායෙව, සබ්බෙපි රුක්ඛා සබ්බපාලිඵුල්ලාව අහෙසුං. න කෙවලඤ්හි තස්මිංයෙව උය්‍යානෙ, සකලෙපි දසසහස්සචක්කවාළෙ පුප්ඵූපගා පුප්ඵං ගණ්හිංසු, ඵලූපගා ඵලං ගණ්හිංසු, සබ්බරුක්ඛානං ඛන්ධෙසු ඛන්ධපදුමානි, සාඛාසු සාඛාපදුමානි, වල්ලීසු වල්ලිපදුමානි, ආකාසෙසු ආකාසපදුමානි පථවීතලං භින්දිත්වා දණ්ඩපදුමානි පුප්ඵිංසු. සබ්බො මහාසමුද්දො පඤ්චවණ්ණපදුමසඤ්ඡන්නො අහොසි. තියොජනසහස්සවිත්ථතො හිමවා ඝනබද්ධමොරපිඤ්ඡකලාපො විය, නිරන්තරං මාලාදාමගවච්ඡිකො විය, සුට්ඨු පීළෙත්වා ආබද්ධපුප්ඵවටංසකො විය, සුපූරිතං පුප්ඵචඞ්කොටකං විය ච අතිරමණීයො අහොසි.

තෙ තථාගතස්ස සරීරං ඔකිරන්තීති තෙ යමකසාලා භුම්මදෙවතාහි සඤ්චලිතඛන්ධසාඛවිටපා තථාගතස්ස සරීරං අවකිරන්ති, සරීරස්ස උපරි පුප්ඵානි විකිරන්තීති අත්ථො. **අජ්ඣොකිරන්තී**ති අජ්ඣොත්ථරන්තා විය කිරන්ති. **අභිප්පකිරන්තී**ති අභිණ්හං පුනප්පුනං පකිරන්තියෙව. **දිබ්බානී**ති දෙවලොකෙ නන්දපොක්ඛරණීසම්භවානි, තානි හොන්ති සුවණ්ණවණ්ණානි පණ්ණච්ඡත්තප්පමාණපත්තානි, මහාතුම්බමත්තං රෙණුං ගණ්හන්ති. න කෙවලඤ්ච මන්දාරවපුප්ඵානෙව, අඤ්ඤානිපි පන දිබ්බානි පාරිච්ඡත්තකකොවිළාරපුප්ඵාදීනි සුවණ්ණචඞ්කොටකානි පූරෙත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියම්පි තිදසපුරෙපි බ්‍රහ්මලොකෙපි ඨිතාහි දෙවතාහි පවිට්ඨානි, අන්තලික්ඛා පතන්ති. **තථාගතස්ස සරීර**න්ති අන්තරා අවිකිණ්ණානෙව ආගන්ත්වා පත්තකිඤ්ජක්ඛරෙණුචුණ්ණෙහි තථාගතස්ස සරීරමෙව ඔකිරන්ති.

දිබ්බානිපි චන්දනචුණ්ණානීති දෙවතානං උපකප්පනචන්දනචුණ්ණානි. න කෙවලඤ්ච දෙවතානංයෙව, නාගසුපණ්ණමනුස්සානම්පි උපකප්පනචන්දනචුණ්ණානි. න කෙවලඤ්ච චන්දනචුණ්ණානෙව, කාළානුසාරිකලොහිතචන්දනාදිසබ්බදිබ්බගන්ධජාලචුණ්ණානි, හරිතාලඅඤ්ජනසුවණ්ණරජතචුණ්ණානි සබ්බදිබ්බගන්ධවාසවිකතියො සුවණ්ණරජතාදිසමුග්ගෙ පූරෙත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටිආදීසු ඨිතාහි දෙවතාහි පවිට්ඨානි අන්තරා අවිප්පකිරිත්වා තථාගතස්සෙව සරීරං ඔකිරන්ති.

දිබ්බානිපි තූරියානීති දෙවතානං උපකප්පනතූරියානි. න කෙවලඤ්ච තානියෙව, සබ්බානිපි තන්තිබද්ධචම්මපරියොනද්ධඝනසුසිරභෙදානි දසසහස්සචක්කවාළෙසු දෙවනාගසුපණ්ණමනුස්සානං තූරියානි එකචක්කවාළෙ සන්නිපතිත්වා අන්තලික්ඛෙ වජ්ජන්තීති වෙදිතබ්බානි.

දිබ්බානිපි සඞ්ගීතානීති වරුණවාරණදෙවතා කිර නාමෙතා දීඝායුකා දෙවතා – ''මහාපුරිසො මනුස්සපථෙ නිබ්බත්තිත්වා බුද්ධො භවිස්සතී''ති සුත්වා ''පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ නං ගහෙත්වා ගමිස්සාමා''ති මාලං ගන්ථෙතුමාරභිංසු. තා ගන්ථමානාව – ''මහාපුරිසො මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තො''ති සුත්වා ''තුම්හෙ කස්ස ගන්ථථා''ති වුත්තා ''න තාව නිට්ඨාති, කුච්ඡිතො නික්ඛමනදිවසෙ ගණ්හිත්වා ගමිස්සාමා''ති ආහංසු. පුනපි ''නික්ඛන්තො''ති සුත්වා ''මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ ගමිස්සාමා''ති. එකූනතිංසවස්සානි ඝරෙ වසිත්වා ''අජ්ජ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තො''තිපි සුත්වා ''අභිසම්බොධිදිවසෙ ගමිස්සාමා''ති. ඡබ්බස්සානි පධානං කත්වා ''අජ්ජ අභිසම්බුද්ධො''තිපි සුත්වා ''ධම්මචක්කප්පවත්තනදිවසෙ ගමිස්සාමා''ති. ''සත්තසත්තාහානි බොධිමණ්ඩෙ වීතිනාමෙත්වා ඉසිපතනං ගන්ත්වා ධම්මචක්කං පවත්තිත''න්තිපි සුත්වා ''යමකපාටිහාරියදිවසෙ ගමිස්සාමා''ති. ''අජ්ජ යමකපාටිහාරියං කරී''තිපි සුත්වා ''දෙවොරොහණදිවසෙ ගමිස්සාමා''ති. ''අජ්ජ දෙවොරොහණං කරී''තිපි සුත්වා ''ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ ගමිස්සාමා''ති. ''අජ්ජ ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජී''තිපි සුත්වා ''න තාව නිට්ඨාති, පරිනිබ්බානදිවසෙ ගමිස්සාමා''ති. ''අජ්ජ භගවා යමකසාලානමන්තරෙ දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො සීහසෙය්‍යං උපගතො බලවපච්චූසසමයෙ පරිනිබ්බායිස්සති. තුම්හෙ කස්ස ගන්ථථා''ති සුත්වා පන – ''කින්නාමෙතං, 'අජ්ජෙව මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිං ගණ්හි, අජ්ජෙව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි, අජ්ජෙව මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි, අජ්ජෙව බුද්ධො අහොසි, අජ්ජෙව ධම්මචක්කං පවත්තයි, අජ්ජෙව යමකපාටිහාරියං අකාසි, අජ්ජෙව දෙවලොකා ඔතිණ්ණො, අජ්ජෙව ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජි, අජ්ජෙව කිර පරිනිබ්බායිස්සතී'ති. නනු නාම දුතියදිවසෙ යාගුපානකාලමත්තම්පි ඨාතබ්බං අස්ස. දස පාරමියො පූරෙත්වා බුද්ධත්තං පත්තස්ස නාම අනනුච්ඡවිකමෙත''න්ති අපරිනිට්ඨිතාව මාලායො ගහෙත්වා ආගම්ම අන්තො චක්කවාළෙ ඔකාසං අලභමානා චක්කවාළමුඛවට්ටියං ලම්බිත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියාව ආධාවන්තියො හත්ථෙන හත්ථං ගීවාය ගීවං ගහෙත්වා තීණි රතනානි ආරබ්භ ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණානි ඡබ්බණ්ණරස්මියො දස පාරමියො අඩ්ඪඡට්ඨානි ජාතකසතානි චුද්දස බුද්ධඤාණානි ආරබ්භ ගායිත්වා තස්ස තස්ස අවසානෙ ''මහායසො, මහායසො''ති වදන්ති. ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං – ''දිබ්බානිපි සඞ්ගීතානි අන්තලික්ඛෙ වත්තන්ති තථාගතස්ස පූජායා''ති.

199. භගවා පන යමකසාලානං අන්තරා දක්ඛිණෙන පස්සෙන නිපන්නොයෙව පථවීතලතො යාව චක්කවාළමුඛවට්ටියා, චක්කවාළමුඛවට්ටිතො ච යාව බ්‍රහ්මලොකා සන්නිපතිතාය පරිසාය මහන්තං උස්සාහං දිස්වා ආයස්මතො ආනන්දස්ස ආරොචෙසි. තෙන වුත්තං – ''අථ ඛො භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං…පෙ…. තථාගතස්ස පූජායා''ති. එවං මහාසක්කාරං දස්සෙත්වා තෙනාපි අත්තනො අසක්කතභාවමෙව දස්සන්තො **න ඛො, ආනන්ද, එත්තාවතා**තිආදිමාහ.

ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘ආනන්ද, මයා දීපඞ්කරපාදමූලෙ නිපන්නෙන අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා අභිනීහාරං කරොන්තෙන න මාලාගන්ධතූරියසඞ්ගීතානං අත්ථාය අභිනීහාරො කතො, න එතදත්ථාය පාරමියො පූරිතා. තස්මා න ඛො අහං එතාය පූජාය පූජිතො නාම හොමී’’ති.

කස්මා පන භගවා අඤ්ඤත්ථ එකං උමාපුප්ඵමත්තම්පි ගහෙත්වා බුද්ධගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා කතාය පූජාය බුද්ධඤාණෙනාපි අපරිච්ඡින්නං විපාකං වණ්ණෙත්වා ඉධ එවං මහන්තං පූජං පටික්ඛිපතීති? පරිසානුග්ගහෙන චෙව සාසනස්ස ච චිරට්ඨිතිකාමතාය. සචෙ හි භගවා එවං න පටික්ඛිපෙය්‍ය, අනාගතෙ සීලස්ස ආගතට්ඨානෙ සීලං න පරිපූරෙස්සන්ති, සමාධිස්ස ආගතට්ඨානෙ සමාධිං න පරිපූරෙස්සන්ති, විපස්සනාය ආගතට්ඨානෙ විපස්සනාගබ්භං න ගාහාපෙස්සන්ති. උපට්ඨාකෙ සමාදපෙත්වා පූජංයෙව කාරෙන්තා විහරිස්සන්ති. ආමිසපූජා ච නාමෙසා සාසනං එකදිවසම්පි එකයාගුපානකාලමත්තම්පි සන්ධාරෙතුං න සක්කොති. මහාවිහාරසදිසඤ්හි විහාරසහස්සං මහාචෙතියසදිසඤ්ච චෙතියසහස්සම්පි සාසනං ධාරෙතුං න සක්කොන්ති. යෙන කම්මං කතං, තස්සෙව හොති. සම්මාපටිපත්ති පන තථාගතස්ස අනුච්ඡවිකා පූජා. සා හි තෙන පත්ථිතා චෙව, සක්කොති සාසනඤ්ච සන්ධාරෙතුං, තස්මා තං දස්සෙන්තො **යො ඛො ආනන්දා**තිආදිමාහ.

තත්ථ **ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො**ති නවවිධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුධම්මං පුබ්බභාගපටිපදං පටිපන්නො . සායෙව පන පටිපදා අනුච්ඡවිකත්තා ‘‘සාමීචී’’ති වුච්චති. තං සාමීචිං පටිපන්නොති **සාමීචිප්පටිපන්නො.** තමෙව පුබ්බභාගපටිපදාසඞ්ඛාතං අනුධම්මං චරති පූරෙතීති **අනුධම්මචාරී.**

පුබ්බභාගපටිපදාති ච සීලං ආචාරපඤ්ඤත්ති ධුතඞ්ගසමාදානං යාව ගොත්‍රභුතො සම්මාපටිපදා වෙදිතබ්බා. තස්මා යො භික්ඛු ඡසු අගාරවෙසු පතිට්ඨාය පඤ්ඤත්තිං අතික්කමති, අනෙසනාය ජීවිකං කප්පෙති, අයං න ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො. යො පන සබ්බං අත්තනො පඤ්ඤත්තං සික්ඛාපදං ජිනවෙලං ජිනමරියාදං ජිනකාලසුත්තං අණුමත්තම්පි න වීතික්කමති, අයං ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො නාම. භික්ඛුනියාපි එසෙව නයො. යො උපාසකො පඤ්ච වෙරානි දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තති අප්පෙති, අයං න ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො. යො පන තීසු සරණෙසු, පඤ්චසුපි සීලෙසු, දසසු සීලෙසු පරිපූරකාරී හොති, මාසස්ස අට්ඨ උපොසථෙ කරොති, දානං දෙති, ගන්ධපූජං මාලාපූජං කරොති, මාතරං පිතරං උපට්ඨාති, ධම්මිකෙ සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපට්ඨාති, අයං ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො නාම. උපාසිකායපි එසෙව නයො.

පරමාය පූජායාති උත්තමාය පූජාය. අයඤ්හි නිරාමිසපූජා නාම සක්කොති මම සාසනං සන්ධාරෙතුං. යාව හි ඉමා චතස්සො පරිසා මං ඉමාය පූජෙස්සන්ති, තාව මම සාසනං මජ්ඣෙ නභස්ස පුණ්ණචන්දො විය විරොචිස්සතීති දස්සෙති.

උපවාණත්ථෙරවණ්ණනා

200. **අපසාරෙසී**ති අපනෙසි. **අපෙහී**ති අපගච්ඡ. ථෙරො එකවචනෙනෙව තාලවණ්ටං නික්ඛිපිත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි. **උපට්ඨාකො**තිආදි පඨමබොධියං අනිබද්ධුපට්ඨාකභාවං සන්ධායාහ. **අයං, භන්තෙ, ආයස්මා උපවාණො**ති එවං ථෙරෙන වුත්තෙ ආනන්දො උපවාණස්ස සදොසභාවං සල්ලක්ඛෙති, ‘හන්දස්ස නිද්දොසභාවං කථෙස්සාමී’ති භගවා **යෙභුය්‍යෙන ආනන්දා**තිආදිමාහ. තත්ථ **යෙභුය්‍යෙනා**ති ඉදං අසඤ්ඤසත්තානඤ්චෙව අරූපදෙවතානඤ්ච ඔහීනභාවං සන්ධාය වුත්තං. **අප්පෙසක්ඛා**ති අසම්ඵුට්ඨායො අභරිතො වා. භගවතො කිර ආසන්නපදෙසෙ වාලග්ගමත්තෙ ඔකාසෙ සුඛුමත්තභාවං මාපෙත්වා දස දස මහෙසක්ඛා දෙවතා අට්ඨංසු. තාසං පරතො වීසති වීසති. තාසං පරතො තිංසති තිංසති. තාසං පරතො චත්තාලීසං චත්තාලීසං. තාසං පරතො පඤ්ඤාසං පඤ්ඤාසං. තාසං පරතො සට්ඨි සට්ඨි දෙවතා අට්ඨංසු. තා අඤ්ඤමඤ්ඤං හත්ථෙන වා පාදෙන වා වත්ථෙන වා න බ්‍යාබාධෙන්ති. ‘‘අපෙහි මං, මා සට්ටෙහී’’ති වත්තබ්බාකාරං නාම නත්ථි. ‘‘තා ඛො පන දෙවතායො දසපි හුත්වා වීසතිපි හුත්වා තිංසම්පි හුත්වා චත්තාලීසම්පි හුත්වා පඤ්ඤාසම්පි හුත්වා ආරග්ගකොටිනිතුදනමත්තෙපි තිට්ඨන්ති, න ච අඤ්ඤමඤ්ඤං බ්‍යාබාධෙන්තී’’ති (අ. නි. 1.37) වුත්තසදිසාව අහෙසුං. **ඔවාරෙන්තො**ති ආවාරෙන්තො. ථෙරො කිර පකතියාපි මහාසරීරො හත්ථිපොතකසදිසො. සො පංසුකූලචීවරං පාරුපිත්වා අතිමහා විය අහොසි.

තථාගතං දස්සනායාති භගවතො මුඛං දට්ඨුං අලභමානා එවං උජ්ඣායිංසු. කිං පන තා ථෙරං විනිවිජ්ඣ පස්සිතුං න සක්කොන්තීති? ආම, න සක්කොන්ති. දෙවතා හි පුථුජ්ජනෙ විනිවිජ්ඣ පස්සිතුං සක්කොන්ති, න ඛීණාසවෙ. ථෙරස්ස ච මහෙසක්ඛතාය තෙජුස්සදතාය උපගන්තුම්පි න සක්කොන්ති. කස්මා පන ථෙරොව තෙජුස්සදො, න අඤ්ඤෙ අරහන්තොති? යස්මා කස්සපබුද්ධස්ස චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා අහොසි.

විපස්සිම්හි කිර සම්මාසම්බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ එකග්ඝනසුවණ්ණක්ඛන්ධසදිසස්ස ධාතුසරීරස්ස එකමෙව චෙතියං අකංසු, දීඝායුකබුද්ධානඤ්හි එකමෙව චෙතියං හොති. තං මනුස්සා රතනායාමාහි විදත්ථිවිත්ථතාහි ද්වඞ්ගුලබහලාහි සුවණ්ණිට්ඨකාහි හරිතාලෙන ච මනොසිලාය ච මත්තිකාකිච්චං තිලතෙලෙනෙව උදකකිච්චං සාධෙත්වා යොජනප්පමාණං උට්ඨපෙසුං. තතො භුම්මා දෙවතා යොජනප්පමාණං, තතො ආකාසට්ඨකදෙවතා, තතො උණ්හවලාහකදෙවතා, තතො අබ්භවලාහකදෙවතා, තතො චාතුමහාරාජිකා දෙවතා, තතො තාවතිංසා දෙවතා

යොජනප්පමාණං උට්ඨපෙසුන්ති එවං සත්තයොජනිකං චෙතියං අහොසි. මනුස්සෙසු මාලාගන්ධවත්ථාදීනි ගහෙත්වා ආගතෙසු ආරක්ඛදෙවතා ගහෙත්වා තෙසං පස්සන්තානංයෙව චෙතියං පූජෙසි.

තදා අයං ථෙරො බ්‍රාහ්මණමහාසාලො හුත්වා එකං පීතකං වත්ථං ආදාය ගතො. දෙවතා තස්ස හත්ථතො වත්ථං ගහෙත්වා චෙතියං පූජෙසි. බ්‍රාහ්මණො තං දිස්වා පසන්නචිත්තො ''අහම්පි අනාගතෙ එවරූපස්ස බුද්ධස්ස චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා හොමී''ති පත්ථනං කත්වා තතො චුතො දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති. තස්ස දෙවලොකෙ ච මනුස්සලොකෙ ච සංසරන්තස්සෙව කස්සපො භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායි. තස්සාපි එකමෙව ධාතුසරීරං අහොසි. තං ගහෙත්වා යොජනිකං චෙතියං කාරෙසුං. සො තත්ථ ආරක්ඛදෙවතා හුත්වා සාසනෙ අන්තරහිතෙ සග්ගෙ නිබ්බත්තිත්වා අම්හාකං භගවතො කාලෙ තතො චුතො මහාකුලෙ පටිසන්ධිං ගහෙත්වා නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්තො. ඉති චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා හුත්වා ආගතත්තා ථෙරො තෙජුස්සදොති වෙදිතබ්බො.

දෙවතා , ආනන්ද, උජ්ඣායන්තීති ඉති ආනන්ද, දෙවතා උජ්ඣායන්ති, න මය්හං පුත්තස්ස අඤ්ඤො කොචි දොසො අත්ථීති දස්සෙති.

201. **කථංභූතා පන, භන්තෙති** කස්මා ආහ? භගවා තුම්හෙ – ''දෙවතා උජ්ඣායන්තී''ති වදථ, කථං භූතා පන තා තුම්හෙ මනසි කරොථ , කිං තුම්හාකං පරිනිබ්බානං අධිවාසෙන්තීති පුච්ඡති. අථ භගවා – ''නාහං අධිවාසනකාරණං වදාමී''ති තාසං අනධිවාසනභාවං දස්සෙන්තො **සන්තානන්දාති**ආදිමාහ.

තත්ථ **ආකාසෙ පථවීසඤ්ඤිනියොති** ආකාසෙ පථවිං මාපෙත්වා තත්ථ පථවීසඤ්ඤිනියො. **කන්දන්තීති** රොදන්ති. **ඡින්නපාතං පපතන්තීති** මජ්ඣෙ ඡින්නා විය හුත්වා යතො වා තතො වා පපතන්ති. **ආවට්ටන්තීති** ආවට්ටන්තියො පතිතට්ඨානමෙව ආගච්ඡන්ති. **විවට්ටන්තීති** පතිතට්ඨානතො පරභාගං වට්ටමානා ගච්ඡන්ති. අපිච ද්වෙ පාදෙ පසාරෙත්වා සකිං පුරතො සකිං පච්ඡතො සකිං වාමතො සකිං දක්ඛිණතො සංපරිවත්තමානාපි – ''ආවට්ටන්ති විවට්ටන්තී''ති වුච්චන්ති. **සන්තානන්ද, දෙවතා පථවියං පථවීසඤ්ඤිනියොති** පකතිපථවී කිර දෙවතා ධාරෙතුං න සක්කොති. තත්ථ හත්ථකො බ්‍රහ්මා විය දෙවතා ඔසීදන්ති. තෙනාහ භගවා – ''ඔළාරිකං හත්ථක, අත්තභාවං අභිනිම්මිනාහී''ති (අ. නි. 3.128). තස්මා යා දෙවතා පථවියං පථවිං මාපෙසුං, තා සන්ධායෙතං වුත්තං – ''පථවියං පථවීසඤ්ඤිනියො''ති.

වීතරාගාති පහීනදොමනස්සා සිලාථම්භසදිසා අනාගාමිඛීණාසවදෙවතා.

චතුසංවෙජනීයඨානවණ්ණනා

202. **වස්සංවුට්ඨාති** බුද්ධකාලෙ කිර ද්වීසු කාලෙසු භික්ඛූ සන්නිපතන්ති උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය කම්මට්ඨානග්ගහණත්ථං, වුට්ඨවස්සා ච ගහිතකම්මට්ඨානානුයොගෙන නිබ්බත්තිතවිසෙසාරොචනත්ථං. යථා ච බුද්ධකාලෙ, එවං තම්බපණ්ණිදීපෙපි අපාරගඞ්ගාය භික්ඛූ ලොහපාසාදෙ සන්නිපතිංසු, පාරගඞ්ගාය භික්ඛූ තිස්සමහාවිහාරෙ. තෙසු අපාරගඞ්ගාය භික්ඛූ සඞ්කාරඡඩ්ඩකසම්මජ්ජනියො ගහෙත්වා ආගන්ත්වා මහාවිහාරෙ සන්නිපතිත්වා චෙතියෙ සුධාකම්මං කත්වා – ''වුට්ඨවස්සා ආගන්ත්වා ලොහපාසාදෙ සන්නිපතථා''ති වත්තං කත්වා ඵාසුකට්ඨානෙසු වසිත්වා වුට්ඨවස්සා ආගන්ත්වා ලොහපාසාදෙ පඤ්චනිකායමණ්ඩලෙ, යෙසං පාළි පගුණා, තෙ පාළිං සජ්ඣායන්ති. යෙසං අට්ඨකථා පගුණා, තෙ අට්ඨකථං සජ්ඣායන්ති. යො පාළිං වා අට්ඨකථං වා විරාධෙති , තං – ''කස්ස සන්තිකෙ තයා ගහිත''න්ති විචාරෙත්වා උජුං කත්වා ගාහාපෙන්ති. පාරගඞ්ගාවාසිනොපි තිස්සමහාවිහාරෙ එවමෙව කරොන්ති. එවං ද්වීසු කාලෙසු සන්නිපතිතෙසු භික්ඛූසු යෙ පුරෙ වස්සූපනායිකාය කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගතා විසෙසාරොචනත්ථං ආගච්ඡන්ති, එවරූපෙ සන්ධාය ''පුබ්බෙ භන්තෙ වස්සංවුට්ඨා''තිආදිමාහ.

මනොභාවනීයෙති මනසා භාවිතෙ සම්භාවිතෙ. යෙ වා මනො මනං භාවෙන්ති වඩ්ඪෙන්ති රාගරජාදීනි පවාහෙන්ති, එවරූපෙති අත්ථො. ථෙරො කිර වත්තසම්පන්නො මහල්ලකං භික්ඛුං දිස්වා ඨද්ධො හුත්වා න නිසීදති, පච්චුග්ගමනං කත්වා හත්ථතො ඡත්තඤ්ච පත්තචීවරඤ්ච ගහෙත්වා පීඨං පප්ඵොටෙත්වා දෙති, තත්ථ නිසින්නස්ස වත්තං කත්වා සෙනාසනං පටිජග්ගිත්වා දෙති. නවකං භික්ඛුං දිස්වා තුණ්හීභූතො න නිසීදති, සමීපෙ ඨත්වා වත්තං කරොති. සො තාය වත්තපටිපත්තියා අපරිහානිං පත්ථයමානො එවමාහ.

අථ භගවා – ''ආනන්දො මනොභාවනීයානං දස්සනං න ලභිස්සාමී''ති චින්තෙති, හන්දස්ස, මනොභාවනීයානං දස්සනට්ඨානං ආචික්ඛිස්සාමි, යත්ථ වසන්තො ඉතො චිතො ච අනාහිණ්ඩිත්වාව ලච්ඡති මනොභාවනීයෙ භික්ඛූ දස්සනායාති චින්තෙත්වා **චත්තාරිමානීති**ආදිමාහ.

තත්ථ **සද්ධස්සාති** බුද්ධාදීසු පසන්නචිත්තස්ස වත්තසම්පන්නස්ස, යස්ස පාතො පට්ඨාය චෙතියඞ්ගණවත්තාදීනි සබ්බවත්තානි කතානෙව පඤ්ඤායන්ති. **දස්සනීයානීති** දස්සනාරහානි දස්සනත්ථාය ගන්තබ්බානි. **සංවෙජනීයානීති** සංවෙගජනකානි. **ඨානානීති** කාරණානි, පදෙසඨානානෙව වා.

යෙ හි කෙචීති ඉදං චෙතියචාරිකාය සත්ථකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **චෙතියචාරිකං ආහිණ්ඩන්තාති** යෙ ච තාව තත්ථ තත්ථ චෙතියඞ්ගණං සම්මජ්ජන්තා, ආසනානි ධොවන්තා බොධිම්හි උදකං සිඤ්චන්තා ආහිණ්ඩන්ති, තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි අසුකවිහාරෙ ''චෙතියං වන්දිස්සාමා''ති නික්ඛමිත්වා පසන්නචිත්තා අන්තරා කාලඞ්කරොන්තාපි අනන්තරායෙන සග්ගෙ පතිට්ඨහිස්සන්ති යෙවාති දස්සෙති.

ආනන්දපුච්ඡාකථාවණ්ණනා

203. **අදස්සනං , ආනන්දාති** යදෙතං මාතුගාමස්ස අදස්සනං, අයමෙත්ථ උත්තමා පටිපත්තීති දස්සෙති. ද්වාරං පිදහිත්වා සෙනාසනෙ නිසින්නො හි භික්ඛු ආගන්ත්වා ද්වාරෙ ඨිතම්පි මාතුගාමං යාව න පස්සති, තාවස්ස එකංසෙනෙව න ලොභො උප්පජ්ජති, න චිත්තං චලති. දස්සනෙ පන සතියෙව තදුභයම්පි අස්ස. තෙනාහ – ''අදස්සනං ආනන්දා''ති. **දස්සනෙ භගවා සති කථන්ති** භික්ඛං ගහෙත්වා උපගතට්ඨානාදීසු දස්සනෙ සති කථං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති පුච්ඡති. අථ භගවා යස්මා ඛග්ගං ගහෙත්වා – ''සචෙ මයා සද්ධිං ආලපසි, එත්ථෙව තෙ සීසං පාතෙස්සාමී''ති ඨිතපුරිසෙන වා, ''සචෙ මයා සද්ධිං ආලපසි, එත්ථෙව තෙ මංසං මුරුමුරාපෙත්වා ඛාදිස්සාමී''ති ඨිතයක්ඛිනියා වා ආලපිතුං වරං. එකස්සෙව හි අත්තභාවස්ස තප්පච්චයා විනාසො හොති, න අපායෙසු අපරිච්ඡින්නදුක්ඛානුභවනං. මාතුගාමෙන පන ආලාපසල්ලාපෙ සති විස්සාසො හොති, විස්සාසෙ සති ඔතාරො හොති, ඔතිණ්ණචිත්තො සීලබ්‍යසනං පත්වා අපායපූරකො හොති; තස්මා **අනාලාපොති** ආහ. වුත්තම්පි චෙතං –

''සල්ලපෙ අසිහත්ථෙන, පිසාචෙනාපි සල්ලපෙ;
ආසීවිසම්පි ආසීදෙ, යෙන දට්ඨො න ජීවති;
න ත්වෙව එකො එකාය, මාතුගාමෙන සල්ලපෙ''ති. (අ. නි. 5.55);

ආලපන්තෙන පනාති සචෙ මාතුගාමො දිවසං වා පුච්ඡති, සීලං වා යාචති, ධම්මං වා සොතුකාමො හොති, පඤ්හං වා පුච්ඡති, තථාරූපං වා පනස්ස පබ්බජිතෙහි කත්තබ්බකම්මං හොති, එවරූපෙ කාලෙ අනාලපන්තං ''මූගො අයං, බධිරො අයං, භුත්වාච බද්ධමුඛො නිසීදතී''ති වදති, තස්මා අවස්සං ආලපිතබ්බං හොති. එවං ආලපන්තෙන පන කථං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති පුච්ඡති. අථ භගවා – ''එථ තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, මාතුමත්තීසු මාතුචිත්තං උපට්ඨපෙථ, භගිනිමත්තීසු භගිනිචිත්තං උපට්ඨපෙථ, ධීතුමත්තීසු ධීතුචිත්තං උපට්ඨපෙථා''ති (සං. නි. 4.127) ඉමං ඔවාදං සන්ධාය **සති, ආනන්ද, උපට්ඨපෙතබ්බාති** ආහ.

204. **අබ්‍යාවටාති** අතන්තිබද්ධා නිරුස්සුක්කා හොථ. **සාරත්ථෙ ඝටථාති** උත්තමත්ථෙ අරහත්තෙ ඝටෙථ. **අනුයුඤ්ජථාති** තදධිගමාය අනුයොගං කරොථ. **අප්පමත්තාති** තත්ථ අවිප්පමුට්ඨසතී. වීරියාතාපයොගෙන **ආතාපිනො.** කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛතාය **පහිතත්තා** පෙසිතචිත්තා විහරථ.

205. **කථං පන, භන්තෙති** තෙහි ඛත්තියපණ්ඩිතාදීහි කථං පටිපජ්ජිතබ්බං. අද්ධා මං තෙ පටිපුච්ඡිස්සන්ති – ''කථං, භන්තෙ, ආනන්ද තථාගතස්ස සරීරෙ පටිපජ්ජිතබ්බ''න්ති; ''තෙසාහං කථං පටිවචනං දෙමී''ති පුච්ඡති. **අහතෙන වත්ථෙනාති** නවෙන කාසිකවත්ථෙන. **විහතෙන කප්පාසෙනාති** සුපොථිතෙන කප්පාසෙන. කාසිකවත්ථඤ්හි සුඛුමත්තා තෙලං න ගණ්හාති, කප්පාසො පන ගණ්හාති. තස්මා ''විහතෙන කප්පාසෙනා''ති ආහ. **ආයසායාති** සොවණ්ණාය. සොවණ්ණඤ්හි ඉධ ''අයස''න්ති අධිප්පෙතං.

ථූපාරහපුග්ගලවණ්ණනා

206. **රාජා චක්කවත්තීති** එත්ථ කස්මා භගවා අගාරමජ්ඣෙ වසිත්වා කාලඞ්කතස්ස රඤ්ඤො ථූපාරහතං අනුජානාති, න සීලවතො පුථුජ්ජනස්ස භික්ඛුස්සාති? අනච්ඡරියත්තා. පුථුජ්ජනභික්ඛූනඤ්හි ථූපෙ අනුඤ්ඤායමානෙ තම්බපණ්ණිදීපෙ තාව ථූපානං ඔකාසො න භවෙය්‍ය, තථා අඤ්ඤෙසු ඨානෙසු. තස්මා ''අනච්ඡරියා තෙ භවිස්සන්තී''ති නානුජානාති. රාජා චක්කවත්තී එකොව නිබ්බත්තති, තෙනස්ස ථූපො අච්ඡරියො හොති. පුථුජ්ජනසීලවතො පන පරිනිබ්බුතභික්ඛුනො විය මහන්තම්පි සක්කාරං කාතුං වට්ටතියෙව.

ආනන්දඅච්ඡරියධම්මවණ්ණනා

207. **විහාරන්ති** ඉධ මණ්ඩලමාලො විහාරොති අධිප්පෙතො, තං පවිසිත්වා. **කපිසීසන්ති** ද්වාරබාහකොටියං ඨිතං අග්ගළරුක්ඛං. **රොදමානො අට්ඨාසීති** සො කිරායස්මා චින්තෙසි – ''සත්ථාරා මම සංවෙගජනකං වසනට්ඨානං කථිතං, චෙතියචාරිකාය සාත්ථකභාවො කථිතො, මාතුගාමෙ පටිපජ්ජිතබ්බපඤ්හො විස්සජ්ජිතො, අත්තනො සරීරෙ පටිපත්ති අක්ඛාතා, චත්තාරො ථූපාරහා කථිතා, ධුවං අජ්ජ භගවා පරිනිබ්බායිස්සතී''ති, තස්සෙවං චින්තයතො බලවදොමනස්සං උප්පජ්ජි. අථස්ස එතදහොසි – ''භගවතො සන්තිකෙ රොදනං නාම අඵාසුකං, එකමන්තං ගන්ත්වා සොකං තනුකං කරිස්සාමී''ති, සො තථා අකාසි. තෙන වුත්තං – ''රොදමානො අට්ඨාසී''ති.

අහඤ්ච වතම්භීති අහඤ්ච වත අම්හි, අහං වතම්හීතිපි පාඨො. **යො මම අනුකම්පකොති** යො මං අනුකම්පති අනුසාසති, ස්වෙ දානි පච්චූසෙ කස්ස මුඛධොවනං දස්සාමි, කස්ස පාදෙ ධොවිස්සාමි, කස්ස සෙනාසනං පටිජග්ගිස්සාමි, කස්ස පත්තචීවරං ගහෙත්වා විචරිස්සාමීති බහුං විලපි. **ආමන්තෙසීති** භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අන්තරෙ ථෙරං අදිස්වා ආමන්තෙසි.

මෙත්තෙන කායකම්මෙනාති මෙත්තචිත්තවසෙන පවත්තිතෙන මුඛධොවනදානාදිකායකම්මෙන. **හිතෙනාති** හිතවුද්ධියා කතෙන. **සුඛෙනාති** සුඛසොමනස්සෙනෙව කතෙන, න දුක්ඛිනා දුම්මනෙන හුත්වාති අත්ථො. **අද්වයෙනාති** ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කත්වා අකතෙන. යථා හි එකො සම්මුඛාව කරොති න පරම්මුඛා, එකො පරම්මුඛාව කරොති න සම්මුඛා එවං විභාගං අකත්වා කතෙනාති වුත්තං හොති. **අප්පමාණෙනාති** පමාණවිරහිතෙන. චක්කවාළම්පි හි අතිසම්බාධං, භවග්ගම්පි අතිනීචං, තයා කතං කායකම්මමෙව බහුන්ති දස්සෙති.

මෙත්තෙන වචීකම්මෙනාති මෙත්තචිත්තවසෙන පවත්තිතෙන මුඛධොවනකාලාරොචනාදිනා වචීකම්මෙන. අපි ච ඔවාදං සුත්වා – ‘‘සාධු, භන්තෙ’’ති වචනම්පි මෙත්තං වචීකම්මමෙව. **මෙත්තෙන මනොකම්මෙනාති** කාලස්සෙව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා විවිත්තාසනෙ නිසීදිත්වා – ‘‘සත්ථා අරොගො හොතු, අබ්‍යාපජ්ජො සුඛී’’ති එවං පවත්තිතෙන මනොකම්මෙන. **කතපුඤ්ඤොසීති** කප්පසතසහස්සං අභිනීහාරසම්පන්නොසීති දස්සෙති. කතපුඤ්ඤොසීති ච එත්තාවතා විස්සත්ථො මා පමාදමාපජ්ජි, අථ ඛො පධානමනුයුඤ්ජ. එවඤ්හි අනුයුත්තො ඛිප්පං හොහිසි අනාසවො, ධම්මසඞ්ගීතිකාලෙ අරහත්තං පාපුණිස්සසි. න හි මාදිසස්ස කතපාරිචරියා නිප්ඵලා නාම හොතීති දස්සෙති.

208. එවඤ්ච පන වත්වා මහාපථවිං පත්ථරන්තො විය ආකාසං විත්ථාරෙන්තො විය චක්කවාළගිරිං ඔසාරෙන්තො විය සිනෙරුං උක්ඛිපෙන්තො විය මහාජම්බුං ඛන්ධෙ ගහෙත්වා චාලෙන්තො විය ආයස්මතො ආනන්දස්ස ගුණකථං ආරභන්තො අථ ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි. තත්ථ ‘‘යෙපි තෙ, භික්ඛවෙ, එතරහී’’ති කස්මා න වුත්තං? අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස නත්ථිතාය. එතෙනෙව චෙතං වෙදිතබ්බං – ‘‘යථා චක්කවාළන්තරෙපි අඤ්ඤො බුද්ධො නත්ථී’’ති. **පණ්ඩිතොති** බ්‍යත්තො. **මෙධාවීති** ඛන්ධධාතුආයතනාදීසු කුසලො.

209. **භික්ඛුපරිසා ආනන්දං දස්සනායාති** යෙ භගවන්තං පස්සිතුකාමා ථෙරං උපසඞ්කමන්ති, යෙ ච ‘‘ආයස්මා කිරානන්දො සමන්තපාසාදිකො අභිරූපො දස්සනීයො බහුස්සුතො සඞ්ඝසොභනො’’ති ථෙරස්ස ගුණෙ සුත්වා ආගච්ඡන්ති, තෙ සන්ධාය ‘‘භික්ඛුපරිසා ආනන්දං දස්සනාය උපසඞ්කමන්තී’’ති වුත්තං. එස නයො සබ්බත්ථ. **අත්තමනාති** සවනෙන නො දස්සනං සමෙතීති සකමනා තුට්ඨචිත්තා. **ධම්මන්ති** ‘‘කච්චි, ආවුසො, ඛමනීයං, කච්චි යාපනීයං, කච්චි යොනිසො මනසිකාරෙන කම්මං කරොථ, ආචරියුපජ්ඣායෙ වත්තං පූරෙථා’’ති එවරූපං පටිසන්ථාරධම්මං. තත්ථ භික්ඛුනීසු – ‘‘කච්චි, භගිනියො, අට්ඨ ගරුධම්මෙ සමාදාය වත්තථා’’ති ඉදම්පි නානාකරණං හොති. උපාසකෙසු ආගතෙසු ‘‘උපාසක, න තෙ කච්චි සීසං වා අඞ්ගං වා රුජ්ජති, අරොගා තෙ පුත්තභාතරො’’ති න එවං පටිසන්ථාරං කරොති. එවං පන කරොති – ‘‘කථං උපාසකා තීණි සරණානි පඤ්ච සීලානි රක්ඛථ, මාසස්ස අට්ඨ උපොසථෙ කරොථ, මාතාපිතූනං උපට්ඨානවත්තං පූරෙථ, ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණෙ පටිජග්ගථා’’ති. උපාසිකාසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි ආනන්දත්ථෙරස්ස චක්කවත්තිනා සද්ධිං උපමං කරොන්තො **චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඛත්තියාති** අභිසිත්තා ච අනභිසිත්තා ච ඛත්තියජාතිකා. තෙ කිර – ‘‘රාජා චක්කවත්තී නාම අභිරූපො දස්සනීයො පාසාදිකො ආකාසෙන විචරන්තො රජ්ජං අනුසාසති ධම්මිකො ධම්මරාජා’’ති තස්ස ගුණකථං සුත්වා ‘‘සවනෙන දස්සනම්පි සම’’න්ති අත්තමනා හොන්ති. **භාසතීති** කථෙන්තො – ‘‘කථං, තාතා, රාජධම්මං පූරෙථ, පවෙණිං රක්ඛථා’’ති පටිසන්ථාරං කරොති. බ්‍රාහ්මණෙසු පන – ‘‘කථං ආචරියා මන්තෙ වාචෙථ, කථං අන්තෙවාසිකා මන්තෙ ගණ්හන්ති, දක්ඛිණං වා වත්ථානි වා කපිලං වා අලත්ථා’’ති පටිසන්ථාරං කරොති. ගහපතීසු – ‘‘කථං තාතා, න වො රාජකුලතො දණ්ඩෙන වා බලිනා වා පීළා අත්ථි, සම්මා දෙවො ධාරං අනුපවෙච්ඡති, සස්සානි සම්පජ්ජන්තී’’ති එවං පටිසන්ථාරං කරොති. සමණෙසු – ‘‘කථං, භන්තෙ, පබ්බජිතපරික්ඛාරා සුලභා, සමණධම්මෙ න පමජ්ජථා’’ති එවං පටිසන්ථාරං කරොති.

මහාසුදස්සනසුත්තදෙසනාවණ්ණනා

210. **ඛුද්දකනගරකෙති** නගරපතිරූපකෙ සම්බාධෙ ඛුද්දකනගරකෙ. **උජ්ජඞ්ගලනගරකෙති** විසමනගරකෙ. **සාඛානගරකෙති** යථා රුක්ඛානං සාඛා නාම ඛුද්දකා හොන්ති, එවමෙව අඤ්ඤෙසං මහානගරානං සාඛාසදිසෙ ඛුද්දකනගරකෙ. **ඛත්තියමහාසාලාති** ඛත්තියමහාසාරප්පත්තා මහාඛත්තියා. එස නයො සබ්බත්ථ.

තෙසු **ඛත්තියමහාසාලා** නාම යෙසං කොටිසතම්පි කොටිසහස්සම්පි ධනං නිඛණිත්වා ඨපිතං, දිවසපරිබ්බයො එකං කහාපණසකටං නිගච්ඡති, සායං ද්වෙ පවිසන්ති. **බ්‍රාහ්මණමහාසාලා** නාම යෙසං අසීතිකොටිධනං නිහිතං හොති, දිවසපරිබ්බයො එකො කහාපණකුම්භො නිගච්ඡති, සායං එකසකටං පවිසති. **ගහපතිමහාසාලා** නාම යෙසං චත්තාලීසකොටිධනං නිහිතං හොති, දිවසපරිබ්බයො පඤ්ච කහාපණම්බණානි නිගච්ඡන්ති, සායං කුම්භො පවිසති.

මා හෙවං, ආනන්ද, අවචාති ආනන්ද, මා එවං අවච, න ඉමං ''ඛුද්දකනගර''න්ති වත්තබ්බං. අහඤ්හි ඉමස්සෙව නගරස්ස සම්පත්තිං කථෙතුං – ''අනෙකවාරං තිට්ඨං නිසීදං මහන්තෙන උස්සාහෙන, මහන්තෙන පරක්කමෙන ඉධාගතො''ති වත්වා **භූතපුබ්බ**න්තිආදිමාහ. **සුභික්ඛාති** ඛජ්ජභොජ්ජසම්පන්නා. **හත්ථිසද්දෙනාති** එකස්මිං හත්ථිම්හි සද්දං කරොන්තෙ චතුරාසීතිහත්ථිසහස්සානි සද්දං කරොන්ති, ඉති හත්ථිසද්දෙන අවිවිත්තා, හොති, තථා අස්සසද්දෙන. පුඤ්ඤවන්තො පනෙත්ථ සත්තා චතුසින්ධවයුත්තෙහි රථෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුබන්ධමානා අන්තරවීථීසු විචරන්ති, ඉති රථසද්දෙන අවිවිත්තා හොති. නිච්චං පයොජිතානෙව පනෙත්ථ භෙරිආදීනි තූරියානි, ඉති භෙරිසද්දාදීහිපි අවිවිත්තා හොති. තත්ථ **සම්මසද්දොති** කංසතාළසද්දො. **පාණිතාළසද්දොති** පාණිනා චතුරස්සඅම්බණතාළසද්දො. කුටභෙරිසද්දොතිපි වදන්ති.

අස්නාථ පිවථ ඛාදථාති අස්නාථ පිවථ ඛාදථ. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, භුඤ්ජථ හොති ඉමිනා දසමෙන සද්දෙන අවිවිත්තා හොති අනුපච්ඡින්නසද්දා. යථා පන අඤ්ඤෙසු නගරෙසු ''කචවරං ඡඩ්ඩෙථ, කුදාලං ගණ්හථ, පච්ඡිං ගණ්හථ, පවාසං ගමිස්සාම, තණ්ඩුලපුටං ගණ්හථ, හත්තපුටං ගණ්හථ, ඵලකාවුධාදීනි සජ්ජානි කරොථා''ති එවරූපා සද්දා හොන්ති, න යිධ එවං අහොසීති දස්සෙති.

''දසමෙන සද්දෙනා''ති ච වත්වා ''කුසාවතී, ආනන්ද, රාජධානී සත්තහි පාකාරෙහි පරික්ඛිත්තා අහොසී''ති සබ්බං **මහාසුදස්සනසුත්තං** නිට්ඨාපෙත්වා **ගච්ඡ ත්වං ආනන්දා**තිආදිමාහ. තත්ථ **අභික්කමථාති** අභිමුඛා කමථ, ආගච්ඡථාති අත්ථො. කිං පන තෙ භගවතො ආගතභාවං න ජානන්තීති? ජානන්ති. බුද්ධානං ගතගතට්ඨානං නාම මහන්තං කොලාහලං හොති, කෙනචිදෙව කරණීයෙන නිසින්නත්තා න ආගතා. ''තෙ ආගන්ත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ඨානනිසජ්ජොකාසං සංවිදහිත්වා දස්සන්තී''ති තෙසං සන්තිකෙ අවෙලායම්පි භගවා පෙසෙසි.

මල්ලානං වන්දනාවණ්ණනා

211. **අම්හාකඤ්ච නොති** එත්ථ **නො** කාරො නිපාතමත්තං. **අසාවිනොති** උප්පන්නදුක්ඛා. **දුම්මනාති** අනත්තමනා. **චෙතොදුක්ඛසමප්පිතාති** දොමනස්සසමප්පිතා. **කුලපරිවත්තසො කුලපරිවත්තසො ඨපෙත්වාති** එකෙකං කුලපරිවත්තං කුලසඞ්ඛෙපං වීථිසභාගෙන චෙව රච්ඡාසභාගෙන ච විසුං විසුං ඨපෙත්වා.

සුභද්දපරිබ්බාජකවත්ථුවණ්ණනා

212. **සුභද්දො නාම පරිබ්බාජකොති** උදිච්චබ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලා පබ්බජිතො ඡන්නපරිබ්බාජකො. **කඞ්ඛාධම්මොති** විමතිධම්මො. කස්මා පනස්ස අජ්ජ එවං අහොසීති? තථාවිධඋපනිස්සයත්තා. පුබ්බෙ කිර පුඤ්ඤකරණකාලෙ ද්වෙ භාතරො අහෙසුං. තෙ එකතොව සස්සං අකංසු. තත්ථ ජෙට්ඨකස්ස – ''එකස්මිං සස්සෙ නවවාරෙ අග්ගසස්සදානං මයා දාතබ්බ''න්ති අහොසි. සො වප්පකාලෙ බීජග්ගං නාම දත්වා ගබ්භකාලෙ කනිට්ඨෙන සද්ධිං මන්තෙසි – ''ගබ්භකාලෙ ගබ්භං ඵාලෙත්වා දස්සාමා''ති කනිට්ඨො – ''තරුණසස්සං නාසෙතුකාමොසී''ති ආහ. ජෙට්ඨො කනිට්ඨස්ස අනනුවත්තනභාවං ඤත්වා ඛෙත්තං විභජිත්වා අත්තනො කොට්ඨාසතො ගබ්භං ඵාලෙත්වා ඛීරං නීහරිත්වා සප්පිනවනීතෙන සංයොජෙත්වා අදාසි, පුථුකකාලෙ පුථුකං කාරෙත්වා අදාසි, ලායනකාලෙ ලායනග්ගං, වෙණිකරණෙ වෙණග්ගං, කලාපාදීසු කලාපග්ගං, ඛලග්ගං, ඛලභණ්ඩග්ගං, කොට්ඨග්ගන්ති එවං එකසස්සෙ නවවාරෙ අග්ගදානං අදාසි. කනිට්ඨො පන උද්ධරිත්වා අදාසි.

තෙසු ජෙට්ඨකො **අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො** ජාතො. භගවා – ''කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය''න්ති ඕලොකෙන්තො ''අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤො එකස්මිං සස්සෙ නව අග්ගදානානි අදාසි, ඉමං අග්ගධම්මං තස්ස දෙසෙස්සාමී''ති සබ්බපඨමං ධම්මං දෙසෙසි. සො අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. කනිට්ඨො පන ඔහීයිත්වා පච්ඡා දානස්ස දින්නත්තා සත්ථු පරිනිබ්බානකාලෙ එවං චින්තෙත්වා සත්ථාරං දට්ඨුකාමො අහොසි.

මා තථාගතං විහෙඨෙසීති ථෙරො කිර – ''එතෙ අඤ්ඤතිත්ථියා නාම අත්තනො ගහණමෙව ගණ්හන්ති, තස්ස විස්සජ්ජාපනත්ථාය භගවතො බහුං භාසමානස්ස කායවාචාවිහෙසා භවිස්සති, පකතියාපි ච කිලන්තොයෙව භගවා''ති මඤ්ඤමානො එවමාහ. පරිබ්බාජකො – ''න මෙ අයං භික්ඛු ඔකාසං කරොති, අත්ථිකෙන පන අනුවත්තිත්වා කාරෙතබ්බො''ති ථෙරං අනුවත්තන්තො දුතියම්පි තතියම්පි ආහ.

213. **අස්සොසි ඛොති** සාණිද්වාරෙ ඨිතස්ස භාසතො පකතිසොතෙනෙව අස්සොසි, සුත්වා ච පන සුභද්දස්සෙව අත්ථාය මහතා උස්සාහෙන ආගතත්තා **අලං ආනන්දා**තිආදිමාහ. තත්ථ **අලන්ති** පටික්ඛෙපත්ථෙ නිපාතො. **අඤ්ඤාපෙක්ඛොවාති** අඤ්ඤාතුකාමොව හුත්වා. **අබ්භඤ්ඤිංසූති** යථා තෙසං පටිඤ්ඤා, තථෙව ජානිංසු. ඉදං වුත්තං හොති – සචෙ නෙසං සා පටිඤ්ඤා නිය්‍යානිකා, සබ්බෙ අබ්භඤ්ඤංසු, නො චෙ, න අබ්භඤ්ඤංසු. තස්මා කිං තෙසං පටිඤ්ඤා නිය්‍යානිකා, අනිය්‍යානිකාති අයමෙව තස්ස පඤ්හස්ස අත්ථො. අථ භගවා තෙසං අනිය්‍යානිකභාවකථනෙන අත්ථාභාවතො චෙව ඔකාසාභාවතො ච ''අල''න්ති පටික්ඛිපිත්වා ධම්මමෙව දෙසෙසි. පඨමයාමස්මිඤ්හි මල්ලානං

ධම්මං දෙසෙත්වා මජ්ඣිමයාමෙ සුභද්දස්ස, පච්ඡිමයාමෙ භික්ඛුසඞ්ඝං ඔවදිත්වා බලවපච්චූසසමයෙ පරිනිබ්බායිස්සාමීති’’ච්චෙව භගවා ආගතො.

214. **සමණොපි තත්ථ න උපලබ්භතීති** පඨමො සොතාපන්නසමණොපි තත්ථ නත්ථි, දුතියො සකදාගාමිසමණොපි, තතියො අනාගාමිසමණොපි, චතුත්ථො අරහත්තසමණොපි තත්ථ නත්ථීති අත්ථො. ‘‘ඉමස්මිං ඛො’’ති පුරිමදෙසනාය අනියමතො වත්වා ඉදානි අත්තනො සාසනං නියමෙන්තො ආහ. **සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙභීති** චතුන්නං මග්ගානං අත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකෙහි චතූහි, මග්ගට්ඨෙහි චතූහි, ඵලට්ඨෙහි චතූහීති ද්වාදසහි සමණෙහි සුඤ්ඤා පරප්පවාදා තුච්ඡා රිත්තකා. **ඉමෙ ච සුභද්දාති** ඉමෙ ද්වාදස භික්ඛූ. **සම්මා විහරෙය්‍යුන්ති** එත්ථ සොතාපන්නො අත්තනො අධිගතට්ඨානං අඤ්ඤස්ස කථෙත්වා තං සොතාපන්නං කරොන්තො සම්මා විහරති නාම. එස නයො සකදාගාමිආදීසු. සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො අඤ්ඤම්පි සොතාපත්තිමග්ගට්ඨං කරොන්තො සම්මා විහරති නාම. එස නයො සෙසමග්ගට්ඨෙසු. සොතාපත්තිමග්ගත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකො අත්තනො පගුණං කම්මට්ඨානං කථෙත්වා අඤ්ඤම්පි සොතාපත්තිමග්ගත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකං කරොන්තො සම්මා විහරති නාම. එස නයො සෙසමග්ගත්ථාය ආරද්ධවිපස්සකෙසු. ඉදං සන්ධායාහ – ‘‘සම්මා විහරෙය්‍යු’’න්ති. **අසුඤ්ඤො ලොකො අරහන්තෙහි අස්සාති** නළවනං සරවනං විය නිරන්තරො අස්ස.

එකූනතිංසො වයසාති වයෙන එකූනතිංසවස්සො හුත්වා. **යං පබ්බජින්ති** එත්ථ යන්ති නිපාතමත්තං. **කිං කුසලානුඑසීති** ‘‘කිං කුසල’’න්ති අනුඑසන්තො පරියෙසන්තො. තත්ථ – ‘‘කිං කුසල’’න්ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අධිප්පෙතං, තං ගවෙසන්තොති අත්ථො. **යතො අහන්ති** යතො පට්ඨාය අහං පබ්බජිතො, එත්ථන්තරෙ සමධිකානි පඤ්ඤාස වස්සානි හොන්තීති දස්සෙති. **ඤායස්ස ධම්මස්සාති** අරියමග්ගධම්මස්ස. **පදෙසවත්තීති** පදෙසෙ විපස්සනාමග්ගෙ පවත්තන්තො. **ඉතො බහිද්ධාති** මම සාසනතො බහිද්ධා. **සමණොපි නත්ථීති** පදෙසවත්තිවිපස්සකොපි නත්ථි, පඨමසමණො සොතාපන්නොපි නත්ථීති වුත්තං හොති.

යෙ එත්ථාති යෙ තුම්හෙ එත්ථ සාසනෙ සත්ථාරා සම්මුඛා අන්තෙවාසිකාභිසෙකෙන අභිසිත්තා, තෙසං වො ලාභා තෙසං වො සුලද්ධන්ති. බාහිරසමයෙ කිර යං අන්තෙවාසිකං ආචරියො – ‘‘ඉමං පබ්බාජෙහි , ඉමං ඔවද, ඉමං අනුසාසා’’ති වදති, සො තෙන අත්තනො ඨානෙ ඨපිතො හොති, තස්මා තස්ස – ‘‘ඉමං පබ්බජෙහි, ඉමං ඔවද, ඉමං අනුසාසා’’ති ඉමෙ ලාභා හොන්ති. ථෙරම්පි සුභද්දො තමෙව බාහිරසමයං ගහෙත්වා එවමාහ.

අලත්ථ ඛොති කථං අලත්ථ? ථෙරො කිර නං එකමන්තං නෙත්වා උදකතුම්බතො පානීයෙන සීසං තෙමෙත්වා තචපඤ්චකකම්මට්ඨානං කථෙත්වා කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදාපෙත්වා සරණානි දත්වා භගවතො සන්තිකං ආනෙසි. භගවා උපසම්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං ආචික්ඛි. සො තං ගහෙත්වා උය්‍යානස්ස එකමන්තෙ චඞ්කමං අධිට්ඨාය ඝටෙන්තො වායමන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා ආගම්ම භගවන්තං වන්දිත්වා නිසීදි. තං සන්ධාය – ‘‘අචිරූපසම්පන්නො ඛො පනා’’තිආදි වුත්තං.

සො ච භගවතො පච්ඡිමො සක්ඛිසාවකො අහොසීති සඞ්ගීතිකාරකානං වචනං. තත්ථ යො භගවති ධරමානෙ පබ්බජිත්වා අපරභාගෙ උපසම්පදං ලභිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, උපසම්පදම්පි වා ධරමානෙයෙව ලභිත්වා අපරභාගෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, කම්මට්ඨානම්පි වා ධරමානෙයෙව ගහෙත්වා අපරභාගෙ අරහත්තමෙව පාපුණාති, සබ්බොපි සො පච්ඡිමො සක්ඛිසාවකො. අයං පන ධරමානෙයෙව භගවති පබ්බජිතො ච උපසම්පන්නො ච කම්මට්ඨානඤ්ච ගහෙත්වා අරහත්තං පත්තොති.

පඤ්චමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තථාගතපච්ඡිමවාචාවණ්ණනා

216. ඉදානි භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ඔවාදං ආරභි, තං දස්සෙතුං **අථ ඛො භගවාති**ආදි වුත්තං. තත්ථ **දෙසිතො පඤ්ඤත්තොති** ධම්මොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො ච, විනයොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො ච. **පඤ්ඤත්තො** ච නාම ඨපිතො පට්ඨපිතොති අත්ථො. **සො වො මමච්චයෙනාති** සො ධම්මවිනයො තුම්හාකං මමච්චයෙන සත්ථා. මයා හි වො ඨිතෙනෙව – ‘‘ඉදං ලහුකං, ඉදං ගරුකං, ඉදං සතෙකිච්ඡං, ඉදං අතෙකිච්ඡං, ඉදං ලොකවජ්ජං, ඉදං පණ්ණත්තිවජ්ජං, අයං ආපත්ති පුග්ගලස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති, අයං ආපත්ති ගණස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති, අයං සඞ්ඝස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාතී’’ති සත්තාපත්තික්ඛන්ධවසෙන ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිං සඛන්ධකපරිවාරො උභතොවිභඞ්ගො **විනයො** නාම දෙසිතො, තං සකලම්පි විනයපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති.

ඨිතෙනෙව ච මයා – ‘‘ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති තෙන තෙනාකාරෙන ඉමෙ ධම්මෙ විභජිත්වා විභජිත්වා සුත්තන්තපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි සුත්තන්තපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති. ඨිතෙනෙව ච මයා – ‘‘ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, චත්තාරි සච්චානි,

බාවීසතින්ද්‍රියානි, නව හෙතූ, චත්තාරො ආහාරා, සත්ත ඵස්සා, සත්ත වෙදනා, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත සඤ්චෙතනා, සත්ත චිත්තානි. තත්‍රාපි 'එත්තකා ධම්මා කාමාවචරා, එත්තකා රූපාවචරා, එත්තකා අරූපාවචරා, එත්තකා පරියාපන්නා, එත්තකා අපරියාපන්නා, එත්තකා ලොකියා, එත්තකා ලොකුත්තරා'ති'' ඉමෙ ධම්මෙ විභජිත්වා විභජිත්වා චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානඅනන්තනයමහාපට්ඨානපටිමණ්ඩිතං අභිධම්මපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි අභිධම්මපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති.

ඉති සබ්බම්පෙතං අභිසම්බොධිතො යාව පරිනිබ්බානා පඤ්චචත්තාලීසවස්සානි භාසිතං ලපිතං – ''තීණි පිටකානි, පඤ්ච නිකායා, නවඞ්ගානි, චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී''ති එවං මහාපභෙදං හොති. ඉති ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තිට්ඨන්ති, අහං එකොව පරිනිබ්බායාමි. අහඤ්ච ඛො පන දානි එකකොව ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතෙ ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තුම්හෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්තීති එවං භගවා බහූනි කාරණානි දස්සෙන්තො – ''සො වො මමච්චයෙන සත්ථා''ති ඔවදිත්වා පුන අනාගතෙ චාරිත්තං දස්සෙන්තො **යථා ඛො පනාති**ආදිමාහ.

තත්ථ **සමුදාචරන්තීති** කථෙන්ති වොහරන්ති. **නාමෙන වා ගොත්තෙන වාති** නවකාති අවත්වා ''තිස්ස, නාගා''ති එවං නාමෙන වා, ''කස්සප, ගොතමා''ති එවං ගොත්තෙන වා, ''ආවුසො තිස්ස, ආවුසො කස්සපා''ති එවං ආවුසොවාදෙන වා සමුදාචරිතබ්බො. **භන්තෙති වා ආයස්මාති වාති** භන්තෙ තිස්ස, ආයස්මා තිස්සාති එවං සමුදාචරිතබ්බො. **සමූහනතූති** ආකඞ්ඛමානො සමූහනතු, යදි ඉච්ඡති සමූහනෙය්‍යාති අත්ථො. කස්මා පන සමූහනථාති එකංසෙනෙව අවත්වා විකප්පවචනෙනෙව ඨපෙසීති? මහාකස්සපස්ස බලං දිට්ඨත්තා. පස්සති හි භගවා – ''සමූහනථාති වුත්තෙපි සඞ්ගීතිකාලෙ කස්සපො න සමූහනිස්සතී''ති. තස්මා විකප්පෙනෙව ඨපෙසි.

තත්ථ – ''එකච්චෙ ථෙරා එවමාහංසු – චත්තාරි පාරාජිකානි ඨපෙත්වා අවසෙසානි ඛුද්දානුඛුද්දකානී''තිආදිනා නයෙන පඤ්චසතිකසඞ්ගීතියං **ඛුද්දානුඛුද්දකකථා** ආගතාව විනිච්ඡයො පෙත්ථ **සමන්තපාසාදිකායං** වුත්තො. කෙචි පනාහු – ''භන්තෙ, නාගසෙන, කතමං ඛුද්දකං, කතමං අනුඛුද්දක''න්ති මිලින්දෙන රඤ්ඤා පුච්ඡිතො. ''දුක්කටං, මහාරාජ, ඛුද්දකං, දුබ්භාසිතං අනුඛුද්දක''න්ති වුත්තත්තා නාගසෙනත්ථෙරො ඛුද්දානුඛුද්දකං ජානාති. මහාකස්සපො පන තං අජානන්තො –

> ''සුණාතු මෙ, ආවුසො, සඞ්ඝො සන්තම්හාකං සික්ඛාපදානි ගිහිගතානි, ගිහිනොපි ජානන්ති – ''ඉදං වො සමණානං සක්‍යපුත්තියානං කප්පති, ඉදං වො න කප්පතී''ති. සචෙ මයං ඛුද්දානුඛුද්දකානි සික්ඛාපදානි සමූහනිස්සාම, භවිස්සන්ති වත්තාරො – ''ධූමකාලිකං සමණෙන ගොතමෙන සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, යාව නෙසං සත්ථා අට්ඨාසි, තාවිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිංසු, යතො ඉමෙසං සත්ථා පරිනිබ්බුතො, න දානිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛන්තී''ති. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙය්‍ය, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡින්දෙය්‍ය, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තෙය්‍ය. එසා ඤත්තීති –

කම්මවාචං සාවෙසීති. න තං එවං ගහෙතබ්බං. නාගසෙනත්ථෙරො හි – ''පරවාදිනො ඔකාසො මා අහොසී''ති එවමාහ. මහාකස්සපත්ථෙරො ''ඛුද්දානුඛුද්දකාපත්තිං න සමූහනිස්සාමී''ති කම්මවාචං සාවෙසි.

බ්‍රහ්මදණ්ඩකථාපි සඞ්ගීතියං ආගතත්තාසමන්තපාසාදිකායං විනිච්ඡිතා.

කඞ්ඛාති ද්වෙළ්හකං. **විමතීති** විනිච්ඡිතුං අසමත්ථතා, බුද්ධො නු ඛො, න බුද්ධො නු ඛො, ධම්මො නු ඛො, න ධම්මො නු ඛො, සඞ්ඝො නු ඛො, න සඞ්ඝො නු ඛො, මග්ගො නු ඛො, න මග්ගො නු ඛො, පටිපදා නු ඛො, න පටිපදා නු ඛොති යස්ස සංසයො උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං වො වදාමි ''පුච්ඡථ භික්ඛවෙ''ති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො. **සත්ථුගාරවෙනාපි න පුච්ඡෙය්‍යාථාති** මයං සත්ථුසන්තිකෙ පබ්බජිම්හ, චත්තාරො පච්චයාපි නො සත්ථු සන්තකාව, තෙ මයං එත්තකං කාලං කඞ්ඛං අකත්වා න අරහාම අජ්ජ පච්ඡිමකාලෙ කඞ්ඛං කාතුන්ති සචෙ එවං සත්ථරි ගාරවෙන න පුච්ඡථ. **සහායකොපි භික්ඛවෙ සහායකස්ස ආරොචෙතූති** තුම්හාකං යො යස්ස භික්ඛුනො සන්දිට්ඨො සම්භත්තො, සො තස්ස ආරොචෙතු, අහං එතස්ස භික්ඛුස්ස කථෙස්සාමි, තස්ස කථං සුත්වා සබ්බෙ නික්කඞ්ඛා භවිස්සථාති දස්සෙති.

එවං පසන්නොති එවං සද්දහාමි අහන්ති අත්ථො. **ඤාණමෙවාති** නික්කඞ්ඛභාවපච්චක්ඛකරණඤාණංයෙව, එත්ථ තථාගතස්ස න සද්ධාමත්තන්ති අත්ථො. **ඉමෙසඤ්හි, ආනන්දාති** ඉමෙසං අන්තොසාණියං නිසින්නානං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං. **යො පච්ඡිමකොති** යො ගුණවසෙන පච්ඡිමකො. ආනන්දත්ථෙරංයෙව සන්ධායාහ.

218. **අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති** සතිඅවිප්පවාසෙන සබ්බකිච්චානි සම්පාදෙය්‍යාථ. ඉති භගවා පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නො පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි දින්නං ඔවාදං සබ්බං එකස්මිං අප්පමාදපදෙයෙව පක්ඛිපිත්වා අදාසි. **අයං තථාගතස්ස පච්ඡිමා වාචාති** ඉදං පන සඞ්ගීතිකාරකානං වචනං.

පරිනිබ්බුතකථාවණ්ණනා

219. ඉතො පරං යං පරිනිබ්බානපරිකම්මං කත්වා භගවා පරිනිබ්බුතො, තං දස්සෙතුං **අථ ඛො භගවා පඨමං ඣානන්ති**ආදි වුත්තං. තත්ථ **පරිනිබ්බුතො භන්තෙති** නිරොධං සමාපන්නස්ස භගවතො අස්සාසපස්සාසානං අභාවං දිස්වා පුච්ඡති. **න ආවුසොති** ථෙරො කථං ජානාති? ථෙරො කිර සත්ථාරා සද්ධිංයෙව තං තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තො යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා වුට්ඨානං, තාව ගන්ත්වා ඉදානි භගවා නිරොධං සමාපන්නො, අන්තොනිරොධෙ ච කාලඞ්කිරියා නාම නත්ථීති ජානාති.

අථ ඛො භගවා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්තියා වුට්ඨහිත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජි…පෙ.… තතියජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජීති එත්ථ භගවා චතුවීසතියා ඨානෙසු පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජි, තෙරසසු ඨානෙසු දුතියජ්ඣානං, තථා තතියජ්ඣානං, පන්නරසසු ඨානෙසු චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජි. කථං? දසසු අසුභෙසු, ද්වත්තිංසාකාරෙ අට්ඨසු කසිණෙසු, මෙත්තාකරුණාමුදිතාසු, ආනාපානෙ, පරිච්ඡෙදාකාසෙති ඉමෙසු තාව චතුවීසතියා ඨානෙසු පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජි. ඨපෙත්වා පන ද්වත්තිංසාකාරඤ්ච දස අසුභානි ච සෙසෙසු තෙරසසු දුතියජ්ඣානං , තෙසුයෙව ච තතියජ්ඣානං සමාපජ්ජි. අට්ඨසු පන කසිණෙසු, උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරෙ, ආනාපානෙ, පරිච්ඡෙදාකාසෙ, චතූසු අරූපෙසූති ඉමෙසු පන්නරසසු ඨානෙසු චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජි. අයම්පි ච සඞ්ඛෙපකථාව. නිබ්බානපුරං පවිසන්තො පන භගවා ධම්මස්සාමී සබ්බාපි චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යා සමාපත්තියො පවිසිත්වා විදෙසං ගච්ඡන්තො ඤාතිජනං ආලිඞ්ගෙත්වා විය සබ්බසමාපත්තිසුඛං අනුභවිත්වා පවිට්ඨො.

චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා සමනන්තරා භගවා පරිනිබ්බායීති එත්ථ ඣානසමනන්තරං, පච්චවෙක්ඛණාසමනන්තරන්ති ද්වෙ සමනන්තරානි. තත්ථ ඣානා වුට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතිණ්ණස්ස තත්ථෙව පරිනිබ්බානං **ඣානසමනන්තරං** නාම. ඣානා වුට්ඨහිත්වා පුන ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛිත්වා භවඞ්ගං ඔතිණ්ණස්ස තත්ථෙව පරිනිබ්බානං **පච්චවෙක්ඛණාසමනන්තරං** නාම. ඉමානිපි ද්වෙ සමනන්තරානෙව. භගවා පන ඣානං සමාපජ්ජිත්වා ඣානා වුට්ඨාය ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛිත්වා භවඞ්ගචිත්තෙන අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන පරිනිබ්බායි. යෙ හි කෙචි බුද්ධා වා පච්චෙකබුද්ධා වා අරියසාවකා වා අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං උපාදාය සබ්බෙ භවඞ්ගචිත්තෙනෙව අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන කාලඞ්කරොන්තීති. **මහාභූමිචාලාදීනි** වුත්තනයානෙවාති.

220. **භූතාති** සත්තා. **අප්පටිපුග්ගලොති** පටිභාගපුග්ගලවිරහිතො. **බලප්පත්තොති** දසවිධඤාණබලං පත්තො.

221. **උප්පාදවයධම්මිනොති** උප්පාදවයසභාවා. **තෙසං වූපසමොති** තෙසං සඞ්ඛාරානං වූපසමො, අසඞ්ඛතං නිබ්බානමෙව සුඛන්ති අත්ථො.

222. **නාහු අස්සාසපස්සාසොති** න ජාතො අස්සාසපස්සාසො. **අනෙජොති** තණ්හාසඞ්ඛාතාය එජාය අභාවෙන අනෙජො. **සන්තිමාරබ්භාති** අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං ආරබ්භ පටිච්ච සන්ධාය. **යං කාලමකරීති** යො කාලං අකරි. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘ආවුසො, යො මම සත්ථා බුද්ධමුනි සන්තිං ගමිස්සාමීති, සන්තිං ආරබ්භ කාලමකරි, තස්ස ඨිතචිත්තස්ස තාදිනො ඉදානි අස්සාසපස්සාසො න ජාතො, නත්ථි, නප්පවත්තතී’’ති.

අසල්ලීනෙනාති අලීනෙන අසඞ්කුටිතෙන සුවිකසිතෙනෙව චිත්තෙන. **වෙදනං අජ්ඣවාසයීති** වෙදනං අධිවාසෙසි, න වෙදනානුවත්ති හුත්වා ඉතො චිතො ච සම්පරිවත්ති. **විමොක්ඛොති** කෙනචි ධම්මෙන අනාවරණවිමොක්ඛො සබ්බසො අපඤ්ඤත්තිභාවූපගමො පජ්ජොතනිබ්බානසදිසො ජාතො.

223. **තදාසීති** ‘‘සහ පරිනිබ්බානා මහාභූමිචාලො’’ති එවං හෙට්ඨා වුත්තං භූමිචාලමෙව සන්ධායාහ. තඤ්හි ලොමහංසනඤ්ච හිංසනකඤ්ච ආසි. **සබ්බාකාරවරූපෙතෙති** සබ්බවරකාරණූපෙතෙ.

224. **අවීතරාගාති** පුථුජ්ජනා චෙව සොතාපන්නසකදාගාමිනො ච. තෙසඤ්හි දොමනස්සං අප්පහීනං. තස්මා තෙපි බාහා පග්ගය්හ කන්දන්ති. උභොපි හත්ථෙ සීසෙ ඨපෙත්වා රොදන්තීති සබ්බං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

225. **උජ්ඣායන්තීති** ‘‘අය්‍යා අත්තනාපි අධිවාසෙතුං න සක්කොන්ති, සෙසජනං කථං සමස්සාසෙස්සන්ති’’ති වදන්තියො උජ්ඣායන්ති. **කථංභූතා පන භන්තෙ ආයස්මා අනුරුද්ධො දෙවතා මනසිකරොතීති** දෙවතා, භන්තෙ, කථංභූතා ආයස්මා අනුරුද්ධො සල්ලක්ඛෙති, කිං තා සත්ථු පරිනිබ්බානං අධිවාසෙන්තීති?

අථ තාසං පවත්තිදස්සනත්ථං ථෙරො **සන්තාවුසොති**ආදිමාහ. තං වුත්තත්ථමෙව. **රත්තාවසෙසන්ති** බලවපච්චූසෙ පරිනිබ්බුතත්තා රත්තියා අවසෙසං චුල්ලකද්ධානං. **ධම්මියා කථායාති** අඤ්ඤා පාටියෙක්කා ධම්මකථා නාම නත්ථි, ‘‘ආවුසො සදෙවකෙ නාම ලොකෙ අප්පටිපුග්ගලස්ස සත්ථුනො අයං මච්චුරාජා න ලජ්ජති, කිමඞ්ගං පන ලොකියමහාජනස්ස ලජ්ජිස්සතී’’ති එවරූපාය පන මරණපටිසංයුත්තාය කථාය වීතිනාමෙසුං. තෙසඤ්හි තං කථං කථෙන්තානං මුහුත්තෙනෙව අරුණං උග්ගච්ඡි.

226. **අථ ඛොති** අරුණුග්ගං දිස්වාව ථෙරො ථෙරං එතදවොච. **තෙනෙව කරණීයෙනාති** කීදිසෙන නු ඛො පරිනිබ්බානට්ඨානෙ මාලාගන්ධාදිසක්කාරෙන භවිතබ්බං, කීදිසෙන භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නිසජ්ජට්ඨානෙන භවිතබ්බං,

කීදිසෙන ඛාදනීයභොජනීයෙන භවිතබ්බන්ති, එවං යං භගවතො පරිනිබ්බුතභාවං සුත්වා කත්තබ්බං තෙනෙව කරණීයෙන.

බුද්ධසරීරපූජාවණ්ණනා

227. **සබ්බඤ්ච තාළාවචරන්ති** සබ්බං තූරියභණ්ඩං. **සන්නිපාතෙථාති** භෙරිං චරාපෙත්වා සමාහරථ. තෙ තථෙව අකංසු. **මණ්ඩලමාළෙති** දුස්සමණ්ඩලමාළෙ. **පටියාදෙන්තාති** සජ්ජෙන්තා.

දක්ඛිණෙන දක්ඛිණන්ති නගරස්ස දක්ඛිණදිසාභාගෙනෙව දක්ඛිණදිසාභාගං. **බාහිරෙන බාහිරන්ති** අන්තොනගරං අප්පවෙසෙත්වා බාහිරෙනෙව නගරස්ස බාහිරපස්සං හරිත්වා. **දක්ඛිණතො නගරස්සාති** අනුරාධපුරස්ස දක්ඛිණද්වාරසදිසෙ ඨානෙ ඨපෙත්වා සක්කාරසම්මානං කත්වා ජෙතවනසදිසෙ ඨානෙ ඣාපෙස්සාමාති අත්ථො.

228. **අට්ඨ මල්ලපාමොක්ඛාති** මජ්ඣිමවයා ථාමසම්පන්නා අට්ඨමල්ලරාජානො. **සීසං න්හාතාති** සීසං ධොවිත්වා නහාතා. **ආයස්මන්තං අනුරුද්ධන්ති** ථෙරොව දිබ්බචක්ඛුකොති පාකටො, තස්මා තෙ සන්තෙසුපි අඤ්ඤෙසු මහාථෙරෙසු – ''අයං නො පාකටං කත්වා කථෙස්සතී''ති ථෙරං පුච්ඡිංසු. **කථං පන, භන්තෙ, දෙවතානං අධිප්පායොති** භන්තෙ, අම්හාකං තාව අධිප්පායං ජානාම. දෙවතානං කථං අධිප්පායොති පුච්ඡන්ති. ථෙරො පඨමං තෙසං අධිප්පායං දස්සෙන්තො **තුම්හාකං ඛොතිආදිමාහ**. **මකුටබන්ධනං නාම මල්ලානං චෙතියන්ති** මල්ලරාජූනං පසාධනමඞ්ගලසාලාය එතං නාමං. චිත්තීකතට්ඨෙන පනෙසා ''චෙතිය''න්ති වුච්චති.

229. **යාව සන්ධිසමලසඞ්කටීරාති** එත්ථ **සන්ධි** නාම ඝරසන්ධි. **සමලං** නාම ගූථරාසිනිද්ධමනපනාළි. **සඞ්කටීරං** නාම සඞ්කාරට්ඨානං. **දිබ්බෙහි ච මානුසකෙහි ච නච්චෙහීති** උපරි දෙවතානං නච්චානි හොන්ති, හෙට්ඨා මනුස්සානං. එස නයො ගීතාදීසු. අපිච දෙවතානං අන්තරෙ මනුස්සා, මනුස්සානං අන්තරෙ දෙවතාති එවම්පි සක්කරොන්තා පූජෙන්තා අගමංසු. **මජ්ඣෙන මජ්ඣං නගරස්ස හරිත්වාති** එවං හරියමානෙ භගවතො සරීරෙ බන්ධුලමල්ලසෙනාපතිභරියා **මල්ලිකා** නාම – ''භගවතො සරීරං ආහරන්තී''ති සුත්වා අත්තනො සාමිකස්ස කාලං කිරියතො පට්ඨාය අපරිභුඤ්ජිත්වා ඨපිතං විසාඛාය පසාධනසදිසං **මහාලතාපසාධනං** නීහරාපෙත්වා – ''ඉමිනා සත්ථාරං පූජෙස්සාමී''ති තං මජ්ජාපෙත්වා ගන්ධොදකෙන ධොවිත්වා ද්වාරෙ ඨිතා.

තං කිර පසාධනං තාසඤ්ච ද්වින්නං ඉත්ථීනං, දෙවදානියචොරස්ස ගෙහෙති තීසුයෙව ඨානෙසු අහොසි. සා ච සත්ථු සරීරෙ ද්වාරං සම්පත්තෙ – ''ඔතාරෙථ, තාතා, සත්ථුසරීර''න්ති වත්වා තං පසාධනං සත්ථුසරීරෙ පටිමුඤ්චි. තං සීසතො පට්ඨාය පටිමුක්කං යාවපාදතලාගතං. සුවණ්ණවණ්ණං භගවතො සරීරං සත්තරතනමයෙන මහාපසාධනෙන පසාධිතං අතිවිය විරොචිත්ථ. තං සා දිස්වා පසන්නචිත්තා පත්ථනං අකාසි – ''භගවා යාව වට්ටෙ සංසරිස්සාමි, තාව මෙ පාටියෙක්කං පසාධනකිච්චං මා හොතු, නිච්චං පටිමුක්කපසාධනසදිසමෙව සරීරං හොතූ''ති.

අථ භගවන්තං සත්තරතනමයෙන මහාපසාධනෙන උක්ඛිපිත්වා පුරත්ථිමෙන ද්වාරෙන නීහරිත්වා පුරත්ථිමෙන නගරස්ස මකුටබන්ධනං මල්ලානං චෙතියං, එත්ථ භගවතො සරීරං නික්ඛිපිංසු.

මහාකස්සපත්ථෙරවත්ථුවණ්ණනා

231. **පාවාය කුසිනාරන්ති** පාවානගරෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා ''කුසිනාරං ගමිස්සාමී''ති අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො හොති. **රුක්ඛමූලෙ නිසීදීති** එත්ථ කස්මා දිවාවිහාරන්ති න වුත්තං? දිවාවිහාරත්ථාය අනිසින්නත්තා. ථෙරස්ස හි පරිවාරා භික්ඛූ සබ්බෙ සුඛසංවද්ධිතා මහාපුඤ්ඤා. තෙ මජ්ඣන්හිකසමයෙ තත්තපාසාණසදිසාය භූමියා පදසා ගච්ඡන්තා කිලමිංසු. ථෙරො තෙ දිස්වා – ''භික්ඛූ කිලමන්ති, ගන්තබ්බට්ඨානඤ්ච න දූරං, ථොකං විස්සමිත්වා දරථං පටිප්පස්සම්භෙත්වා සායන්හසමයෙ කුසිනාරං ගන්ත්වා දසබලං පස්සිස්සාමී''ති මග්გා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤපෙත්වා උදකතුම්බතො උදකෙන හත්ථපාදෙ සීතලෙ කත්වා නිසීදි. පරිවාරභික්ඛූපිස්ස රුක්ඛමූලෙ නිසීදිත්වා යොනිසො මනසිකාරෙ කම්මං කුරුමානා තිණ්ණං රතනානං වණ්ණං භණමානා නිසීදිංසු. ඉති දරථවිනොදනත්ථාය නිසින්නත්තා ''දිවාවිහාර''න්ති න වුත්තං.

මන්දාරවපුප්ඵං ගහෙත්වාති මහාපාතිප්පමාණං පුප්ඵං ආගන්තුකදණ්ඩකෙ ඨපෙත්වා ඡත්තං විය ගහෙත්වා. **අද්දස ඛොති** ආගච්ඡන්තං දූරතො අද්දස. දිස්වා ච පන චින්තෙසි –

> ''එතං ආජීවකස්ස හත්ථෙ මන්දාරවපුප්ඵං පඤ්ඤායති, එතඤ්ච න සබ්බදා මනුස්සපථෙ පඤ්ඤායති, යදා පන කොචි ඉද්ධිමා ඉද්ධිං විකුබ්බති, තදා සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තස්ස ච මාතුකුච්ඡිඔක්කමනාදීසු හොති. න ඛො පන අජ්ජ කෙනචි ඉද්ධිවිකුබ්බනං කතං, න මෙ සත්ථා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කන්තො, න කුච්ඡිතො නික්ඛමන්තො, නාපිස්ස අජ්ජ අභිසම්බොධි, න ධම්මචක්කප්පවත්තනං, න යමකපාටිහාරියං, න දෙවොරොහණං, න ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනං. මහල්ලකො පන මෙ සත්ථා ධුවං පරිනිබ්බුතො භවිස්සතී''ති.

තතො – ‘‘පුච්ඡාමි න’’න්ති චිත්තං උප්පාදෙත්වා – ‘‘සචෙ බො පන නිසින්නකොව පුච්ඡාමි, සත්ථරි අගාරවො කතො භවිස්සතී’’ති උට්ඨහිත්වා ඨිතට්ඨානතො අපක්කම්ම ඡද්දන්තො නාගරාජා මණිචම්මං විය දසබලදත්තියං මෙඝවණ්ණං පංසුකූලචීවරං පාරුපිත්වා දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා සත්ථරි කතෙන ගාරවෙන ආජීවකස්ස අභිමුඛො හුත්වා – ‘‘ආවුසො, අම්හාකං සත්ථාරං ජානාසී’’ති ආහ. කිං පන සත්ථු පරිනිබ්බානං ජානන්තො පුච්ඡි අජානන්තොති? ආවජ්ජනපටිබද්ධං ඛීණාසවානං ජානනං, අනාවජ්ජිතත්තා පනෙස අජානන්තො පුච්ඡීති එකෙ. ථෙරො සමාපත්තිබහුලො, රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානලෙණමණ්ඩපාදීසු නිච්චං සමාපත්තිබලෙනෙව යාපෙති, කුලසන්තකම්පි ගාමං පවිසිත්වා ද්වාරෙ සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා සමාපත්තිතො වුට්ඨිතොව භික්ඛං ගණ්හාති. ථෙරො කිර ඉමිනා පච්ඡිමෙන අත්තභාවෙන මහාජනානුග්ගහං කරිස්සාමි – ‘‘යෙ මය්හං භික්ඛං වා දෙන්ති ගන්ධමාලාදීහි වා සක්කාරං කරොන්ති, තෙසං තං මහප්ඵලං හොතූ’’ති එවං කරොති. තස්මා සමාපත්තිබහුලතාය න ජානාති. ඉති අජානන්තොව පුච්ඡතීති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං.

න හෙත්ථ අජානනකාරණං අත්ථි. අභිලක්ඛිතං සත්ථු පරිනිබ්බානං අහොසි, දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදීහි නිමිත්තෙහි. ථෙරස්ස පන පරිසාය කෙහිචි භික්ඛූහි භගවා දිට්ඨපුබ්බො, කෙහිචි න දිට්ඨපුබ්බො, තත්ථ යෙහිපි දිට්ඨපුබ්බො, තෙපි පස්සිතුකාමාව, යෙහිපි අදිට්ඨපුබ්බො, තෙපි පස්සිතුකාමාව. තත්ථ යෙහි න දිට්ඨපුබ්බො, තෙ අතිදස්සනකාමතාය ගන්ත්වා ‘‘කුහිං භගවා’’ති පුච්ඡන්තා ‘‘පරිනිබ්බුතො’’ති සුත්වා සන්ධාරෙතුං නාසක්ඛිස්සන්ති. චීවරඤ්ච පත්තඤ්ච ඡඩ්ඩෙත්වා එකවත්ථා වා දුන්නිවත්ථා වා දුප්පාරුතා වා උරානි පටිපිසන්තා පරොදිස්සන්ති. තත්ථ මනුස්සා – ‘‘මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං ආගතා පංසුකූලිකා සයම්පි ඉත්ථියො විය පරොදන්ති, තෙ කිං අම්හෙ සමස්සාසෙස්සන්තී’’ති මය්හං දොසං දස්සන්ති. ඉදං පන සුඤ්ඤං මහාඅරඤ්ඤං, ඉධ යථා තථා රොදන්තෙසු දොසො නත්ථි. පුරිමතරං සුත්වා නාම සොකොපි තනුකො හොතීති භික්ඛූනං සතුප්පාදනත්ථාය ජානන්තොව පුච්ඡි.

අජ්ජ සත්තාහපරිනිබ්බුතො සමණො ගොතමොති අජ්ජ සමණො ගොතමො සත්තාහපරිනිබ්බුතො. **තතො මෙ ඉදන්ති** තතො සමණස්ස ගොතමස්ස පරිනිබ්බුතට්ඨානතො.

232. **සුභද්දො නාම වුඩ්ඪපබ්බජිතොති** ‘‘සුභද්දො’’ති තස්ස නාමං. වුඩ්ඪකාලෙ පන පබ්බජිතත්තා ‘‘වුඩ්ඪපබ්බජිතො’’ති වුච්චති. කස්මා පන සො එවමාහ? භගවති ආඝාතෙන. අයං කිරෙසො ඛන්ධකෙ ආගතෙ ආතුමාවත්ථුස්මිං නහාපිතපුබ්බකො වුඩ්ඪපබ්බජිතො භගවති කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා අඩ්ඪතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ආතුමං ආගච්ඡන්තෙ භගවා ආගච්ඡතීති සුත්වා – ‘‘ආගතකාලෙ යාගුපානං කරිස්සාමී’’ති සාමණෙරභූමියං ඨිතෙ ද්වෙ පුත්තෙ එතදවොච – ‘‘භගවා කිර, තාතා, ආතුමං ආගච්ඡති මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං අඩ්ඪතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි; ගච්ඡථ තුම්හෙ, තාතා, ඛුරභණ්ඩං ආදාය නාළියාවාපකෙන අනුඝරකං අනුඝරකං ආහිණ්ඩථ ලොණම්පි තෙලම්පි තණ්ඩුලම්පි ඛාදනීයම්පි සංහරථ භගවතො ආගතස්ස යාගුපානං කරිස්සාමා’’ති (මහාව. 303). තෙ තථා අකංසු.

මනුස්සා තෙ දාරකෙ මඤ්ජුකෙ පටිභානෙය්‍යකෙ දිස්වා කාරෙතුකාමාපි අකාරෙතුකාමාපි කාරෙන්තියෙව. කතකාලෙ – ‘‘කිං ගණ්හිස්සථ තාතා’’ති පුච්ඡන්ති. තෙ වදන්ති – ‘‘න අම්හාකං අඤ්ඤෙන කෙනචි අත්ථො, පිතා පන නො භගවතො, ආගතකාලෙ යාගුදානං දාතුකාමො’’ති. තං සුත්වා මනුස්සා අපරිගණෙත්වාව යං තෙ සක්කොන්ති ආහරිතුං, සබ්බං දෙන්ති. යම්පි න සක්කොන්ති, මනුස්සෙහි පෙසෙන්ති. අථ භගවති ආතුමං ආගන්ත්වා භුසාගාරං පවිට්ඨෙ සුභද්දො සායන්හසමයං ගාමද්වාරං ගන්ත්වා මනුස්සෙ ආමන්තෙසි – ‘‘උපාසකා, නාහං තුම්හාකං සන්තිකා අඤ්ඤං කිඤ්චි පච්චාසීසාමි, මය්හං දාරකෙහි ආභතානි තණ්ඩුලාදීනියෙව සඞ්ඝස්ස පහොන්ති. යං හත්ථකම්මං, තං මෙ දෙථා’’ති. ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා’’ති සබ්බූපකරණානි ගාහෙත්වා විහාරෙ උද්ධනානි කාරෙත්වා එකං කාළකං කාසාවං නිවාසෙත්වා තාදිසමෙව පාරුපිත්වා – ‘‘ඉදං කරොථ, ඉදං කරොථා’’ති සබ්බරත්තිං විචාරෙන්තො සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා භොජ්ජයාගුඤ්ච මධුගොළකඤ්ච පටියාදාපෙසි. භොජ්ජයාගු නාම භුඤ්ජිත්වා පාතබ්බයාගු, තත්ථ සප්පිමධුඵාණිතමච්ඡමංසපුප්ඵඵලරසාදි යං කිඤ්චි ඛාදනීයං නාම සබ්බං පක්ඛිපති කීළිතුකාමානං සීසමක්ඛනයොග්ගා හොති සුගන්ධගන්ධා.

අථ භගවා කාලස්සෙව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො පිණ්ඩාය චරිතුං ආතුමනගරාභිමුඛො පායාසි. මනුස්සා තස්ස ආරොචෙසුං – ‘‘භගවා පිණ්ඩාය ගාමං පවිසති, තයා කස්ස යාගු පටියාදිතා’’ති. සො යථානිවත්ථපාරුතෙහෙව තෙහි කාළකකාසාවෙහි එකෙන හත්ථෙන දබ්බිඤ්ච කටච්ඡුඤ්ච ගහෙත්වා බ්‍රහ්මා විය දක්ඛිණජාණුමණ්ඩලං භූමියං පතිට්ඨපෙත්වා වන්දිත්වා – ‘‘පටිග්ගණ්හාතු මෙ, භන්තෙ, භගවා යාගු’’න්ති ආහ.

තතො ‘‘ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්තී’’ති ඛන්ධකෙ ආගතනයෙන භගවා පුච්ඡිත්වා ච සුත්වා ච තං වුඩ්ඪපබ්බජිතං විගරහිත්වා තස්මිං වත්ථුස්මිං අකප්පියසමාදානසික්ඛාපදඤ්ච, ඛුරභණ්ඩපරිහරණසික්ඛාපදඤ්චාති ද්වෙ සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්වා – ‘‘භික්ඛවෙ, අනෙකකප්පකොටියො භොජනං පරියෙසන්තෙහෙව වීතිනාමිතා, ඉදං පන තුම්හාකං අකප්පියං අධම්මෙන උප්පන්නං භොජනං, ඉමං පරිභුත්තානං අනෙකානි අත්තභාවසහස්සානි අපායෙස්වෙව නිබ්බත්තිස්සන්ති, අපෙථ මා ගණ්හථා’’ති භික්ඛාචාරාභිමුඛො අගමාසි. එකභික්ඛුනාපි න කිඤ්චි ගහිතං.

සුභද්දො අනත්තමනො හුත්වා අයං ‘‘සබ්බං ජානාමී’’ති ආහිණ්ඩති. සචෙ න ගහිතුකාමො, පෙසෙත්වා ආරොචෙතබ්බං. අයං පක්කාහාරො නාම සබ්බචිරං තිට්ඨන්තො සත්තාහමත්තං තිට්ඨෙය්‍ය. ඉදඤ්හි මම යාවජීවං

පරියත්තං අස්ස. සබ්බං තෙන නාසිතං, අහිතකාමො අයං මය්හන්ති භගවති ආඝාතං බන්ධිත්වා දසබලෙ ධරන්තෙ කිඤ්චි වත්තුං නාසක්ඛි. එවං කිරස්ස අහොසි – ‘‘අයං උච්චා කුලා පබ්බජිතො මහාපුරිසො, සචෙ කිඤ්චි වක්ඛාමි, මංයෙව සන්තජ්ජෙස්සතී’’ති. ස්වායං අජ්ජ ‘‘පරිනිබ්බුතො භගවා’’ති සුත්වා ලද්ධස්සාසො විය හට්ඨතුට්ඨො එවමාහ.

ථෙරො තං සුත්වා හදයෙ පහාරදානං විය මත්ථකෙ පතිතසුක්ඛාසනි විය මඤ්ඤි, ධම්මසංවෙගො චස්ස උප්පජ්ජි – ‘‘සත්තාහමත්තපරිනිබ්බුතො භගවා, අජ්ජාපිස්ස සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං ධරතියෙව, දුක්ඛෙන භගවතා ආරාධිතසාසනෙ නාම එවං ලහු මහන්තං පාපකසටං කණ්ටකො උප්පන්නො, අලං ඛො පනෙස පාපො වඩ්ඪමානො අඤ්ඤෙපි එවරූපෙ සහායෙ ලභිත්වා සක්කා සාසනං ඔසක්කාපෙතු’’න්ති. තතො ථෙරො චින්තෙසි –

‘‘සචෙ ඛො පනාහං ඉමං මහල්ලකං ඉධෙව පිලොතිකං නිවාසාපෙත්වා ඡාරිකාය ඔකිරාපෙත්වා නීහරාපෙස්සාමි, මනුස්සා ‘සමණස්ස ගොතමස්ස සරීරෙ ධරමානෙයෙව සාවකා විවදන්තී’ති අම්හාකං දොසං දස්සෙස්සන්ති අධිවාසෙමි තාව.

භගවතා හි දෙසිතො ධම්මො අසඞ්ගහිතපුප්ඵරාසිසදිසො. තත්ථ යථා වාතෙන පහටපුප්ඵානි යතො වා තතො වා ගච්ඡන්ති, එවමෙව එවරූපානං පාපපුග්ගලානං වසෙන ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ විනයෙ එකං ද්වෙ සික්ඛාපදානි නස්සිස්සන්ති, සුත්තෙ එකො ද්වෙ පඤ්හාවාරා නස්සිස්සන්ති, අභිධම්මෙ එකං ද්වෙ භූමන්තරානි නස්සිස්සන්ති, එවං අනුක්කමෙන මූලෙ නට්ඨෙ පිසාචසදිසා භවිස්සාම; තස්මා ධම්මවිනයසඞ්ගහං කරිස්සාම. එවඤ්හි සති දළ්හං සුත්තෙන සඞ්ගහිතානි පුප්ඵානි විය අයං ධම්මවිනයො නිච්චලො භවිස්සති.

එතදත්ථඤ්හි භගවා මය්හං තීණි ගාවුතානි පච්චුග්ගමනං අකාසි, තීහි ඔවාදෙහි උපසම්පදං අදාසි, කායතො අපනෙත්වා කායෙ චීවරපරිවත්තනං අකාසි, ආකාසෙ පාණිං චාලෙත්වා චන්දූපමං පටිපදං කථෙන්තො මං කායසක්ඛිං කත්වා කථෙසි, තික්ඛත්තුං සකලසාසනදායජ්ජං පටිච්ඡාපෙසි. මාදිසෙ භික්ඛුම්හි තිට්ඨමානෙ අයං පාපො සාසනෙ වුඩ්ඪිං මා අලත්ථ. යාව අධම්මො න දිප්පති, ධම්මො න පටිබාහියති. අවිනයො න දිප්පති විනයො න පටිබාහියති. අධම්මවාදිනො න බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො න දුබ්බලා හොන්ති; අවිනයවාදිනො න බලවන්තො හොන්ති, විනයවාදිනො න දුබ්බලා හොන්ති. තාව ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිස්සාමි. තතො භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො පහොනකං ගහෙත්වා කප්පියාකප්පියං කථෙස්සන්ති. අථායං පාපො සයමෙව නිග්ගහං පාපුණිස්සති, පුන සීසං උක්ඛිපිතුං න සක්ඛිස්සති, සාසනං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච භවිස්සතී’’ති.

සො එවං නාම මය්හං චිත්තං උප්පන්නන්ති කස්සචි අනාරොචෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සමස්සාසෙසි. තෙන වුත්තං – ‘‘අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො...පෙ.... නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති.

233. **චිතකන්ති** වීසරතනසතිකං චන්දනචිතකං. **ආළිම්පෙස්සාමාති** අග්ගිං ගාහාපෙස්සාම. **න සක්කොන්ති ආළිම්පෙතුන්ති** අට්ඨපි සොළසපි ද්වත්තිංසපි ජනා ජාලනත්ථාය යමකයමකඋක්කායො ගහෙත්වා තාලවණ්ටෙහි බීජන්තා භස්තාහි ධමන්තා තානි තානි කාරණානි කරොන්තාපි න සක්කොන්තියෙව අග්ගිං ගාහාපෙතුං. **දෙවතානං අධිප්පායොති** එත්ථ තා කිර දෙවතා ථෙරස්ස උපට්ඨාකදෙවතාව. අසීතිමහාසාවකෙසු හි චිත්තානි පසාදෙත්වා තෙසං උපට්ඨාකානි අසීතිකුලසහස්සානි සග්ගෙ නිබ්බත්තානි. තත්ථ ථෙරෙ චිත්තං පසාදෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තා දෙවතා තස්මිං සමාගමෙ ථෙරං අදිස්වා – ‘‘කුහිං නු ඛො අම්හාකං කුලූපකත්ථෙරො’’ති අන්තරාමග්ගෙ පටිපන්නං දිස්වා ‘‘අම්හාකං කුලූපකත්ථෙරෙන අවන්දිතෙ චිතකො මා පජ්ජලිත්ථා’’ති අධිට්ඨහිංසු.

මනුස්සා තං සුත්වා – ‘‘මහාකස්සපො කිර නාම භො භික්ඛු පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ‘දසබලස්ස පාදෙ වන්දිස්සාමී’ති ආගච්ඡති. තස්මිං කිර අනාගතෙ චිතකො න පජ්ජලිස්සති. කීදිසො භො සො භික්ඛු කාළො ඔදාතො දීඝො රස්සො, එවරූපෙ නාම භො භික්ඛුම්හි ඨිතෙ කිං දසබලස්ස පරිනිබ්බානං නාමා’’ති කෙචි ගන්ධමාලාදිහත්ථා පටිපථං ගච්ඡිංසු. කෙචි වීථියො විචිත්තා කත්වා ආගමනමග්ගං ඔලොකයමානා අට්ඨංසු.

234. **අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො යෙන කුසිනාරා...පෙ.... සිරසා වන්දීති** ථෙරො කිර චිතකං පදක්ඛිණං කත්වා ආවජ්ජන්තොව සල්ලක්ඛෙසි – ‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ සීසං, ඉමස්මිං ඨානෙ පාදා’’ති. තතො පාදානං සමීපෙ ඨත්වා අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය – ‘‘අරාසහස්සපටිමණ්ඩිතචක්කලක්ඛණපතිට්ඨිතා දසබලස්ස පාදා සද්ධිං කප්පාසපටලෙහි පඤ්ච දුස්සයුගසතානි සුවණ්ණදොණිං චන්දනචිතකඤ්ච ද්වෙධා කත්වා මය්හං උත්තමඞ්ගෙ සිරස්මිං පතිට්ඨහන්තූ’’ති අධිට්ඨාසි. සහ අධිට්ඨානචිත්තෙන තානි පඤ්ච දුස්සයුගසතානි ද්වෙධා කත්වා වලාහකන්තරා පුණ්ණචන්දො විය පාදා නික්ඛමිංසු. ථෙරො විකසිතරත්තපදුමසදිසෙ හත්ථෙ පසාරෙත්වා සුවණ්ණවණ්ණෙ සත්ථුපාදෙ යාව ගොප්ඵකා දළ්හං ගහෙත්වා අත්තනො සිරවරෙ පතිට්ඨපෙසි. තෙන වුත්තං – ‘‘භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දී’’ති.

මහාජනො තං අච්ඡරියං දිස්වා එකප්පහාරෙනෙව මහානාදං නදි, ගන්ධමාලාදීහි පූජෙත්වා යථාරුචි වන්දි. එවං පන ථෙරෙන ච මහාජනෙන ච තෙහි ච පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි වන්දිතමත්තෙ පුන අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථි. පකතිඅධිට්ඨානවසෙනෙව ථෙරස්ස හත්ථතො මුච්චිත්වා අලත්තකවණ්ණානි භගවතො පාදතලානි චන්දනදාරුආදීසු කිඤ්චි අචාලෙත්වාව යථාඨානෙ පතිට්ඨහිංසු, යථාඨානෙ ඨිතානෙව අහෙසුං. භගවතො හි පාදෙසු නික්ඛමන්තෙසු වා

පවිසන්තෙසු වා කප්පාසඅංසු වා දසිකතන්තං වා තෙලබින්දු වා දාරුක්ඛන්ධං වා ඨානා චලිතං නාම නාහොසි. සබ්බං යථාඨානෙ ඨිතමෙව අහොසි. උට්ඨහිත්වා පන අත්ථඞ්ගතෙ චන්දෙ විය සූරියෙ විය ච තථාගතස්ස පාදෙසු අන්තරහිතෙසු මහාජනො මහාකන්දිතං කන්දි. පරිනිබ්බානකාලතො අධිකතරං කාරුඤ්ඤං අහොසි.

සයමෙව භගවතො චිතකො පජ්ජලීති ඉදං පන කස්සචි පජ්ජලාපෙතුං වායමන්තස්ස අදස්සනවසෙන වුත්තං. දෙවතානුභාවෙන පනෙස සමන්තතො එකප්පහාරෙනෙව පජ්ජලි.

235. **සරීරානෙව අවසිස්සිංසූති** පුබ්බෙ එකග්ඝනෙන ඨිතත්තා සරීරං නාම අහොසි. ඉදානි විප්පකිණ්ණත්තා සරීරානීති වුත්තං. සුමනමකුළසදිසා ච ධොතමුත්තසදිසා ච සුවණ්ණසදිසා ච ධාතුයො අවසිස්සිංසූති අත්ථො. දීඝායුකබුද්ධානඤ්හි සරීරං සුවණ්ණක්ඛන්ධසදිසං එකමෙව හොති. භගවා පන – ‘‘අහං න චිරං ඨත්වා පරිනිබ්බායාමි, මය්හං සාසනං තාව සබ්බත්ථ න විත්ථාරිතං, තස්මා පරිනිබ්බුතස්සාපි මෙ සාසපමත්තම්පි ධාතුං ගහෙත්වා අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානෙ චෙතියං කත්වා පරිචරන්තො මහාජනො සග්ගපරායණො හොතූ’’ති ධාතූනං විකිරණං අධිට්ඨාසි. කති, පනස්ස ධාතුයො විප්පකිණ්ණා, කති න විප්පකිණ්ණාති. චතස්සො දාඨා, ද්වෙ අක්ඛකා, උණ්හීසන්ති ඉමා සත්ත ධාතුයො න විප්පකිරිංසු, සෙසා විප්පකිරිංසූති. තත්ථ සබ්බඛුද්දකා ධාතු සාසපබීජමත්තා අහොසි, මහාධාතු මජ්ඣෙ භින්නතණ්ඩුලමත්තා, අතිමහතී මජ්ඣෙ භින්නමුග්ගමත්තාති.

උදකධාරාති අග්ගබාහුමත්තාපි ජඞ්ඝමත්තාපි තාලක්ඛන්ධමත්තාපි උදකධාරා ආකාසතො පතිත්වා නිබ්බාපෙසි. **උදකසාලතොති** පරිවාරෙත්වා ඨිතසාලරුක්ඛෙ සන්ධායෙතං වුත්තං, තෙසම්පි හි ඛන්ධන්තරවිටපන්තරෙහි උදකධාරා නික්ඛමිත්වා නිබ්බාපෙසුං. භගවතො චිතකො මහන්තො. සමන්තා පථවිං භින්දිත්වාපි නඞ්ගලසීසමත්තා උදකවට්ටි ඵලිකවටංසකසදිසා උග්ගන්ත්වා චිතකමෙව ගණ්හන්ති. **ගන්ධොදකෙනාති** සුවණ්ණඝටෙ රජතඝටෙ ච පූරෙත්වා ආභතනානාගන්ධොදකෙන. **නිබ්බාපෙසුන්ති** සුවණ්ණමයරජතමයෙහි අට්ඨදණ්ඩකෙහි විකිරිත්වා චන්දනචිතකං නිබ්බාපෙසුං.

එත්ථ ච චිතකෙ ඣායමානෙ පරිවාරෙත්වා ඨිතසාලරුක්ඛානං සාඛන්තරෙහි විටපන්තරෙහි පත්තන්තරෙහි ජාලා උග්ගච්ඡන්ති, පත්තං වා සාඛා වා පුප්ඵං වා දඩ්ඪා නාම නත්ථි, කිපිල්ලිකාපි මක්කටකාපි ජාලානං අන්තරෙනෙව විචරන්ති . ආකාසතො පතිතඋදකධාරාසුපි සාලරුක්ඛෙහි නික්ඛන්තඋදකධාරාසුපි පථවිං භින්දිත්වා නික්ඛන්තඋදකධාරාසුපි ධම්මකථාව පමාණං. එවං චිතකං නිබ්බාපෙත්වා පන මල්ලරාජානො සන්ථාගාරෙ චතුජ්ජාතියගන්ධපරිභණ්ඩං කාරෙත්වා ලාජපඤ්චමානි පුප්ඵානි විකිරිත්වා උපරි චෙලවිතානං බන්ධිත්වා සුවණ්ණතාරකාදීහි ඛචිත්වා තත්ථ ගන්ධදාමමාලාදාමරතනදාමානි ඔලම්බෙත්වා සන්ථාගාරතො යාව මකුටබන්ධනසඞ්ඛාතා සීසපසාධනමඞ්ගලසාලා, තාව උභොහි පස්සෙහි සාණිකිලඤ්ජපරික්ඛෙපං කාරෙත්වා උපරි චෙලවිතානං බන්ධාපෙත්වා සුවණ්ණතාරකාදීහි ඛචිත්වා තත්ථපි ගන්ධදාමමාලාදාමරතනදාමානි ඔලම්බෙත්වා මණිදණ්ඩවණ්ණෙහි වෙණූහි ච පඤ්චවණ්ණද්ධජෙ උස්සාපෙත්වා සමන්තා වාතපටාකා පරික්ඛිපිත්වා සුසම්මට්ඨාසු වීථීසු කදලියො ච පුණ්ණඝටෙ ච ඨපෙත්වා දණ්ඩකදීපිකා ජාලෙත්වා අලඞ්කතහත්ථික්ඛන්ධෙ සහ ධාතූහි සුවණ්ණදොණිං ඨපෙත්වා මාලාගන්ධාදීහි පූජෙන්තා සාධුකීළිතං කීළන්තා අන්තොනගරං පවෙසෙත්වා සන්ථාගාරෙ සරභමයපල්ලඞ්කෙ ඨපෙත්වා උපරි සෙතච්ඡත්තං ධාරෙසුං. එවං කත්වා – ‘‘අථ ඛො කොසිනාරකා මල්ලා භගවතො සරීරානි සත්තාහං සන්ථාගාරෙ සත්තිපඤ්ජරං කරිත්වා’’ති සබ්බං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ **සත්තිපඤ්ජරං කරිත්වාති** සත්තිහත්ථෙහි පුරිසෙහි පරික්ඛිපාපෙත්වා. **ධනුපාකාරන්ති** පඨමං තාව හත්ථීකුම්භෙන කුම්භං පහරන්තෙ පරික්ඛිපාපෙසුං, තතො අස්සෙ ගීවාය ගීවං පහරන්තෙ, තතො රථෙ ආණිකොටියා ආණිකොටිං පහරන්තෙ, තතො යොධෙ බාහුනා බාහුං පහරන්තෙ. තෙසං පරියන්තෙ කොටියා කොටිං පහරමානානි ධනූනි පරික්ඛිපාපෙසුං. ඉති සමන්තා යොජනප්පමාණං ඨානං සත්තාහං සන්නාහගවච්ඡිකං විය කත්වා ආරක්ඛං සංවිදහිංසු. තං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘ධනුපාකාරං පරික්ඛිපාපෙත්වා’’ති.

කස්මා පනෙතෙ එවමකංසූති? ඉතො පුරිමෙසු හි ද්වීසු සත්තාහෙසු තෙ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ඨානනිසජ්ජොකාසං කරොන්තා ඛාදනීයං භොජනීයං සංවිදහන්තා සාධුකීළිකාය ඔකාසං න ලභිංසු. තතො නෙසං අහොසි – ‘‘ඉමං සත්තාහං සාධුකීළිතං කීළිස්සාම, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති යං අම්හාකං පමත්තභාවං ඤත්වා කොචිදෙව ආගන්ත්වා ධාතුයො ගණ්හෙය්‍ය, තස්මා ආරක්ඛං ඨපෙත්වා කීළිස්සාමා’’ති. තෙ තථා එවමකංසු.

සරීරධාතුවිභජනවණ්ණනා

236. **අස්සොසි ඛො රාජාති** කථං අස්සොසි? පඨමමෙව කිරස්ස අමච්චා සුත්වා චින්තයිංසු – ‘‘සත්ථා නාම පරිනිබ්බුතො, න සො සක්කා පුන ආහරිතුං. පොථුජ්ජනිකසද්ධාය පන අම්හාකං රඤ්ඤා සදිසො නත්ථි, සචෙ එස ඉමිනාව නියාමෙන සුණිස්සති, හදයමස්ස ඵලිස්සති. රාජා ඛො පන අම්හෙහි අනුරක්ඛිතබ්බො’’ති තෙ තිස්සො සුවණ්ණදොණියො ආහරිත්වා චතුමධුරස්ස පූරෙත්වා රඤ්ඤො සන්තිකං ගන්ත්වා එතදවොචුං – ‘‘දෙව , අම්හෙහි සුපිනකො දිට්ඨො, තස්ස පටිඝාතත්ථං තුම්හෙහි දුකූලදුපට්ටං නිවාසෙත්වා යථා නාසාපුටමත්තං පඤ්ඤායති, එවං චතුමධුරදොණියා නිපජ්ජිතුං වට්ටතී’’ති. රාජා අත්ථචරානං අමච්චානං වචනං සුත්වා ‘‘එවං හොතු තාතා’’ති සම්පටිච්ඡිත්වා තථා අකාසි.

අථෙකො අමච්චො අලඞ්කාරං ඔමුඤ්චිත්වා කෙසෙ පකිරිය යාය දිසාය සත්ථා පරිනිබ්බුතො, තදභිමුඛො හුත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ රාජානං ආහ – ‘‘දෙව, මරණතො මුච්චනකසත්තො නාම නත්ථි, අම්හාකං ආයුවඩ්ඪනො චෙතියට්ඨානං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අභිසෙකසිඤ්චකො සො භගවා සත්ථා කුසිනාරාය පරිනිබ්බුතො’’ති. රාජා සුත්වාව විසඤ්ඤීජාතො චතුමධුරදොණියං උසුමං මුඤ්චි. අථ නං උක්ඛිපිත්වා දුතියාය දොණියා නිපජ්ජාපෙසුං. සො පුන සඤ්ඤං ලභිත්වා – ‘‘තාතා, කිං වදෙථා’’ති පුච්ඡි. ‘‘සත්ථා, මහාරාජ, පරිනිබ්බුතො’’ති. රාජා පුනපි විසඤ්ඤීජාතො චතුමධුරදොණියා උසුමං මුඤ්චි. අථ නං තතොපි උක්ඛිපිත්වා තතියාය දොණියා නිපජ්ජාපෙසුං. සො පුන සඤ්ඤං ලභිත්වා ‘‘තාතා, කිං වදෙථා’’ති පුච්ඡි. ‘‘සත්ථා, මහාරාජ, පරිනිබ්බුතො’’ති. රාජා පුනපි විසඤ්ඤීජාතො, අථ නං උක්ඛිපිත්වා නහාපෙත්වා මත්ථකෙ ඝටෙහි උදකං ආසිඤ්චිංසු.

රාජා සඤ්ඤං ලභිත්වා ආසනා වුට්ඨාය ගන්ධපරිභාවිතෙ මණිවණ්ණෙ කෙසෙ විකිරිත්වා සුවණ්ණඵලකවණ්ණාය පිට්ඨියං පකිරිත්වා පාණිනා උරං පහරිත්වා පවාළඞ්කුරවණ්ණාහි සුවට්ටිතඞ්ගුලීහි සුවණ්ණබිම්බිසකවණ්ණං උරං සිබ්බන්තො විය ගහෙත්වා පරිදෙවමානො උම්මත්තකවෙසෙන අන්තරවීථිං ඔතිණ්ණො, සො අලඞ්කතනාටකපරිවුතො නගරතො නික්ඛම්ම ජීවකම්බවනං ගන්ත්වා යස්මිං ඨානෙ නිසින්නෙන භගවතා ධම්මො දෙසිතො තං ඔලොකෙත්වා – ‘‘භගවා සබ්බඤ්ඤු, නනු ඉමස්මිං ඨානෙ නිසීදිත්වා ධම්මං දෙසයිත්ථ, සොකසල්ලං මෙ විනොදයිත්ථ, තුම්හෙ මය්හං සොකසල්ලං නීහරිත්ථ, අහං තුම්හාකං සරණං ගතො, ඉදානි පන මෙ පටිවචනම්පි න දෙථ, භගවා’’ති පුනප්පුනං පරිදෙවිත්වා ‘‘නනු භගවා අහං අඤ්ඤදා එවරූපෙ කාලෙ ‘තුම්හෙ මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරා ජම්බුදීපතලෙ චාරිකං චරථා’ති සුණොමි, ඉදානි පනාහං තුම්හාකං අනනුරූපං අයුත්තං පවත්තිං සුණොමී’’ති එවමාදීනි ච වත්වා සට්ඨිමත්තාහි ගාථාහි භගවතො ගුණං අනුස්සරිත්වා චින්තෙසි – ‘‘මම පරිදෙවිතෙනෙව න සිජ්ඣති, දසබලස්ස ධාතුයො ආහරාපෙස්සාමී’’ති එවං අස්සොසි. සුත්වා ච ඉමිස්සා විසඤ්ඤිභාවාදිපවත්තියා අවසානෙ දූතං පාහෙසි. තං සන්ධාය **අථ ඛො රාජා**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ **දූතං පාහෙසී**ති දූතඤ්ච පණ්ණඤ්ච පෙසෙසි. පෙසෙත්වා ච පන – ‘‘සචෙ දස්සන්ති, සුන්දරං. නො චෙ දස්සන්ති, ආහරණූපායෙන ආහරිස්සාමී’’ති චතුරඞ්ගිනිං සෙනං සන්නය්හිත්වා සයම්පි නික්ඛන්තොයෙව. යථා ච අජාතසත්තු, එවං ලිච්ඡවීආදයොපි දූතං පෙසෙත්වා සයම්පි චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය නික්ඛමිංසුයෙව. තත්ථ පාවෙය්‍යකා සබ්බෙහි ආසන්නතරා කුසිනාරතො තිගාවුතන්තරෙ නගරෙ වසන්ති, භගවාපි පාවං පවිසිත්වාව කුසිනාරං ගතො. අථ කස්මා පඨමතරං න ආගතාති චෙ? මහාපරිවාරා පනෙතෙ රාජානො මහාපරිවාරං කරොන්තාව පච්ඡතො ජාතා.

තෙ සඞ්ඝෙ ගණෙ එතදවොචුන්ති සබ්බෙපි තෙ සත්තනගරවාසිනො ආගන්ත්වා – ‘‘අම්හාකං ධාතුයො වා දෙන්තු, යුද්ධං වා’’ති කුසිනාරානගරං පරිවාරෙත්වා ඨිතෙ – ‘‘එතං භගවා අම්හාකං ගාමක්ඛෙත්තෙ’’ති පටිවචනං අවොචුං. තෙ කිර එවමාහංසු – ‘‘න මයං සත්ථු සාසනං පහිණිම්හ, නාපි ගන්ත්වා ආනයිම්හ. සත්ථා පන සයමෙව ආගන්ත්වා සාසනං පෙසෙත්වා අම්හෙ පක්කොසාපෙසි. තුම්හෙපි ඛො පන යං තුම්හාකං ගාමක්ඛෙත්තෙ රතනං උප්පජ්ජති, න තං අම්හාකං දෙථ. සදෙවකෙ ච ලොකෙ බුද්ධරතනසමං රතනං නාම නත්ථි, එවරූපං උත්තමරතනං ලභිත්වා මයං න දස්සාම. න ඛො පන තුම්හෙහියෙව මාතුථනතො ඛීරං පීතං, අම්හෙහිපි මාතුථනතො ඛීරං පීතං. න තුම්හෙයෙව පුරිසා, අම්හෙපි පුරිසා හොතූ’’ති අඤ්ඤමඤ්ඤං අහංකාරං කත්වා සාසනපටිසාසනං පෙසෙන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං මානගජ්ජිතං ගජ්ජන්ති. යුද්ධෙ පන සති කොසිනාරකානංයෙව ජයො අභවිස්ස. කස්මා? යස්මා ධාතුපාසනත්ථං ආගතා දෙවතා නෙසං පක්ඛා අහෙසුං. පාළියං පන – ‘‘භගවා අම්හාකං ගාමක්ඛෙත්තෙ පරිනිබ්බුතො, න මයං දස්සාම භගවතො සරීරානං භාග’’න්ති එත්තකමෙව ආගතං.

237. **එවං වුත්තෙ දොණො බ්‍රාහ්මණො**ති දොණබ්‍රාහ්මණො ඉමං තෙසං විවාදං සුත්වා – ‘‘එතෙ රාජානො භගවතො පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ විවාදං කරොන්ති, න ඛො පනෙතං පතිරූපං, අලං ඉමිනා කලහෙන, වූපසමෙස්සාමි න’’න්ති සො ගන්ත්වා තෙ සඞ්ඝෙ ගණෙ එතදවොච. කිමවොච? උන්නතප්පදෙසෙ ඨත්වා ද්විභාණවාරපරිමාණං දොණගජ්ජිතං නාම අවොච. තත්ථ පඨමභාණවාරෙ තාව එකපදම්පි තෙ න ජානිංසු. දුතියභාණවාරපරියොසානෙ – ‘‘ආචරියස්ස විය භො සද්දො, ආචරියස්ස විය භො සද්දො’’ති සබ්බෙ නිරවා අහෙසුං. ජම්බුදීපතලෙ කිර කුලඝරෙ ජාතා යෙභුය්‍යෙන තස්ස න අන්තෙවාසිකො නාම නත්ථි. අථ සො තෙ අත්තනො වචනං සුත්වා නිරවෙ තුණ්හීභූතෙ විදිත්වා පුන එතදවොච – ‘‘සුණන්තු භොන්තො’’ති එතං ගාථාද්වයං අවොච.

තත්ථ **අම්හාකං බුද්ධො**ති අම්හාකං බුද්ධො. **අහු ඛන්තිවාදො**ති බුද්ධභූමිං අප්පත්වාපි පාරමියො පූරෙන්තො ඛන්තිවාදිතාපසකාලෙ ධම්මපාලකුමාරකාලෙ ඡද්දන්තහත්ථිකාලෙ භූරිදත්තනාගරාජකාලෙ චම්පෙය්‍යනාගරාජකාලෙ සඞ්ඛපාලනාගරාජකාලෙ මහාකපිකාලෙ අඤ්ඤෙසු ච බහූසු ජාතකෙසු පරෙසු කොපං අකත්වා ඛන්තිමෙව අකාසි. ඛන්තිමෙව වණ්ණයි. කිමඞ්ගං පන එතරහි ඉට්ඨානිට්ඨෙසු තාදිලක්ඛණං පත්තො, සබ්බථාපි අම්හාකං බුද්ධො ඛන්තිවාදො අහොසි, තස්ස එවංවිධස්ස. **න හි සාධු යං උත්තමපුග්ගලස්ස, සරීරභාගෙ සියා සම්පහාරො**ති **න හි සාධුය**න්ති න හි සාධු අයං. **සරීරභාගෙ**ති සරීරවිභාගනිමිත්තං, ධාතුකොට්ඨාසහෙතූති අත්ථො. **සියා සම්පහාරො**ති ආවුධසම්පහාරො සාධු න සියාති වුත්තං හොති.

සබ්බෙව භොන්තො සහිතාති සබ්බෙව භොන්තො සහිතා හොථ, මා භිජ්ජථ. **සමග්ගා**ති කායෙන ච වාචාය ච එකසන්නිපාතා එකවචනා සමග්ගා හොථ. **සම්මොදමානා**ති චිත්තෙනාපි අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්මොදමානා හොථ. **කරොමට්ඨභාගෙ**ති භගවතො සරීරානි අට්ඨ භාගෙ කරොම . **චක්ඛුමතො**ති පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමතො බුද්ධස්ස. න

කෙවලං තුම්හෙයෙව, බහුජනොපි පසන්නො, තෙසු එකොපි ලද්ධුං අයුත්තො නාම නත්ථීති බහුං කාරණං වත්වා සඤ්ඤාපෙසි.

238. **තෙසං සඞ්ඝානං ගණානං පටිස්සුත්වාති** තෙසං තෙසං තතො තතො සමාගතසඞ්ඝානං සමාගතගණානං පටිස්සුණිත්වා. **භගවතො සරීරානි අට්ඨධා සමං සුවිභත්තං විභජිත්වාති** එත්ථ අයමනුක්කමො – දොණො කිර තෙසං පටිස්සුණිත්වා සුවණ්ණදොණිං විවරාපෙසි. රාජානො ආගන්ත්වා දොණියංයෙව ඨිතා සුවණ්ණවණ්ණා ධාතුයො දිස්වා – ''භගවා සබ්බඤ්ඤු පුබ්බෙ මයං තුම්හාකං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං ඡබ්බණ්ණබුද්ධරස්මිඛචිතං අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනසමුජ්ජලිතසොභං සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං අද්දසාම, ඉදානි පන සුවණ්ණවණ්ණාව ධාතුයො අවසිට්ඨා ජාතා, න යුත්තමිදං භගවා තුම්හාක''න්ති පරිදෙවිංසු.

බ්‍රාහ්මණොපි තස්මිං සමයෙ තෙසං පමත්තභාවං ඤත්වා දක්ඛිණදාඨං ගහෙත්වා වෙඨන්තරෙ ඨපෙසි, අථ පච්ඡා අට්ඨධා සමං සුවිභත්තං විභජි, සබ්බාපි ධාතුයො පාකතිකනාළියා සොළස නාළියො අහෙසුං, එකෙකනගරවාසිනො ද්වෙ ද්වෙ නාළියො ලභිංසු. බ්‍රාහ්මණස්ස පන ධාතුයො විභජන්තස්සෙව සක්කො දෙවානමින්දො – ''කෙන නු බො සදෙවකස්ස ලොකස්ස කඞ්ඛච්ඡෙදනත්ථාය චතුසච්චකථාය පච්චයභූතා භගවතො දක්ඛිණදාඨා ගහිතා''ති ඔලොකෙන්තො ''බ්‍රාහ්මණෙන ගහිතා''ති දිස්වා – ''බ්‍රාහ්මණොපි දාඨාය අනුච්ඡවිකං සක්කාරං කාතුං න සක්ඛිස්සති, ගණ්හාමි න''න්ති වෙඨන්තරතො ගහෙත්වා සුවණ්ණචඞ්කොටකෙ ඨපෙත්වා දෙවලොකං නෙත්වා චූළාමණිචෙතියෙ පතිට්ඨපෙසි.

බ්‍රාහ්මණොපි ධාතුයො විභජිත්වා දාඨං අපස්සන්තො චොරිකාය ගහිතත්තා – ''කෙන මෙ දාඨා ගහිතා''ති පුච්ඡිතුම්පි නාසක්ඛි. ''නනු තයාව ධාතුයො භාජිතා, කිං ත්වං පඨමංයෙව අත්තනො ධාතුයා අත්ථිභාවං න අඤ්ඤාසී''ති අත්තනි දොසාරොපනං සම්පස්සන්තො – ''මය්හම්පි කොට්ඨාසං දෙථා''ති වත්තුම්පි නාසක්ඛි. තතො – ''අයම්පි සුවණ්ණතුම්බො ධාතුගතිකොව, යෙන තථාගතස්ස ධාතුයො මිතා, ඉමස්සාහං ථූපං කරිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා **ඉමං මෙ භොන්තො තුම්බං දදන්තූති** ආහ.

පිප්පලිවනියා මොරියාපි අජාතසත්තුආදයො විය දූතං පෙසෙත්වා යුද්ධසජ්ජාව නික්ඛමිංසු.

ධාතුථූපපූජාවණ්ණනා

239. **රාජගහෙ භගවතො සරීරානං ථූපඤ්ච මහඤ්ච අකාසීති** කථං අකාසි? කුසිනාරතො යාව රාජගහං පඤ්චවීසති යොජනානි, එත්ථන්තරෙ අට්ඨඋසභවිත්ථතං සමතලං මග්ගං කාරෙත්වා යාදිසං මල්ලරාජානො මකුටබන්ධනස්ස ච සන්ථාගාරස්ස ච අන්තරෙ පූජං කාරෙසුං. තාදිසං පඤ්චවීසතියොජනෙපි මග්ගෙ පූජං කාරෙත්වා ලොකස්ස අනුක්කණ්ඨනත්ථං සබ්බත්ථ අන්තරාපණෙ පසාරෙත්වා සුවණ්ණදොණියං පක්ඛිත්තධාතුයො සත්තිපඤ්ජරෙන පරික්ඛිපාපෙත්වා අත්තනො විජිතෙ පඤ්චයොජනසතපරිමණ්ඩලෙ මනුස්සෙ සන්නිපාතාපෙසි. තෙ ධාතුයො ගහෙත්වා කුසිනාරතො සාධුකීළිතං කීළන්තා නික්ඛමිත්වා යත්ථ යත්ථ සුවණ්ණවණ්ණානි පුප්ඵානි පස්සන්ති, තත්ථ තත්ථ ධාතුයො සත්තිඅන්තරෙ ඨපෙත්වා පූජං අකංසු. තෙසං පුප්ඵානං ඛීණකාලෙ ගච්ඡන්ති, රථස්ස ධුරට්ඨානං පච්ඡිමට්ඨානෙ සම්පත්තෙ සත්ත දිවසෙ සාධුකීළිතං කීළන්ති. එවං ධාතුයො ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තානං සත්ත වස්සානි සත්ත මාසානි සත්ත දිවසානි වීතිවත්තානි.

මිච්ඡාදිට්ඨිකා – ''සමණස්ස ගොතමස්ස පරිනිබ්බුතකාලතො පට්ඨාය බලක්කාරෙන සාධුකීළිතාය උපද්දුතම්හ සබ්බෙ නො කම්මන්තා නට්ඨා''ති උජ්ඣායන්තා මනං පදොසෙත්වා ඡළාසීතිසහස්සමත්තා අපායෙ නිබ්බත්තා. ඛීණාසවා ආවජ්ජිත්වා ''මහාජනො මනං පදොසෙත්වා අපායෙ නිබ්බත්තී''ති දිස්වා – ''සක්කං දෙවරාජානං ධාතුආහරණූපායං කාරෙස්සාමා''ති තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තමත්ථං ආරොචෙත්වා – ''ධාතුආහරණූපායං කරොහි මහාරාජා''ති ආහංසු. සක්කො ආහ – ''භන්තෙ, පුථුජ්ජනො නාම අජාතසත්තුනා සමො සද්ධො නත්ථි, න සො මම වචනං කරිස්සති, අපිච බො මාරවිභිංසකසදිසං විභිංසකං දස්සෙස්සාමි, මහාසද්දං සාවෙස්සාමි, යක්ඛගාහකඛිපිතකඅරොචකෙ කරිස්සාමි, තුම්හෙ 'අමනුස්සා මහාරාජ කුපිතා ධාතුයො ආහරාපෙථා'ති වදෙය්‍යාථ, එවං සො ආහරාපෙස්සතී''ති. අථ බො සක්කො තං සබ්බං අකාසි.

ථෙරාපි රාජානං උපසඞ්කමිත්වා – ''මහාරාජ, අමනුස්සා කුපිතා, ධාතුයො ආහරාපෙහී''ති භණිංසු. රාජා – ''න තාව, භන්තෙ, මය්හං චිත්තං තුස්සති, එවං සන්තෙපි ආහරන්තූ''ති ආහ. සත්තමදිවසෙ ධාතුයො ආහරිංසු. එවං ආහතා ධාතුයො ගහෙත්වා රාජගහෙ ථූපඤ්ච මහඤ්ච අකාසි. ඉතරෙපි අත්තනො අත්තනො බලානුරූපෙන ආහරිත්වා සකසකට්ඨානෙසු ථූපඤ්ච මහඤ්ච අකංසු.

240. **එවමෙතං භූතපුබ්බන්ති** එවං එතං ධාතුභාජනඤ්චෙව දසථූපකරණඤ්ච ජම්බුදීපෙ භූතපුබ්බන්ති පච්ඡා සඞ්ගීතිකාරකා ආහංසු. එවං පතිට්ඨිතෙසු පන ථූපෙසු මහාකස්සපත්ථෙරො ධාතූනං අන්තරායං දිස්වා රාජානං අජාතසත්තුං උපසඞ්කමිත්වා ''මහාරාජ, එකං ධාතුනිධානං කාතුං වට්ටතී''ති ආහ. සාධු, භන්තෙ, නිධානකම්මං තාව මම හොතු, සෙසධාතුයො පන කථං ආහරාමීති? න, මහාරාජ, ධාතුආහරණං තුය්හං භාරො, අම්හාකං භාරොති. සාධු, භන්තෙ, තුම්හෙ ධාතුයො ආහරථ, අහං ධාතුනිධානං කරිස්සාමීති. ථෙරො තෙසං තෙසං රාජකුලානං

පරිවරණමත්තමෙව ඨපෙත්වා සෙසධාතුයො ආහරි. රාමගාමෙ පන ධාතුයො නාගා පරිග්ගණ්හිංසු, තාසං අන්තරායො නත්ථි. ‘‘අනාගතෙ ලඞ්කාදීපෙ මහාවිහාරෙ මහාචෙතියම්හි නිදහිස්සන්තී’’ති තා න ආහරිත්වා සෙසෙහි සත්තහි නගරෙහි ආහරිත්වා රාජගහස්ස පාචීනදක්ඛිණදිසාභාගෙ ඨත්වා – ‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ යො පාසාණො අත්ථි, සො අන්තරධායතු, පංසු සුවිසුද්ධා හොතු, උදකං මා උට්ඨහතූ’’ති අධිට්ඨාසි.

රාජා තං ඨානං ඛණාපෙත්වා තතො උද්ධතපංසුනා ඉට්ඨකා කාරෙත්වා අසීතිමහාසාවකානං චෙතියානි කාරෙති. ‘‘ඉධ රාජා කිං කාරෙතී’’ති පුච්ඡන්තානම්පි ‘‘මහාසාවකානං චෙතියානී’’ති වදන්ති, න කොචි ධාතුනිධානභාවං ජානාති. අසීතිහත්ථගම්භීරෙ පන තස්මිං පදෙසෙ ජාතෙ හෙට්ඨා ලොහසන්ථාරං සන්ථරාපෙත්වා තත්ථ ථූපාරාමෙ චෙතියඝරප්පමාණං තම්බලොහමයං ගෙහං කාරාපෙත්වා අට්ඨ අට්ඨ හරිචන්දනාදිමයෙ කරණ්ඩෙ ච ථූපෙ ච කාරාපෙසි. අථ භගවතො ධාතුයො හරිචන්දනකරණ්ඩෙ පක්ඛිපිත්වා තං හරිචන්දනකරණ්ඩකම්පි අඤ්ඤස්මිං හරිචන්දනකරණ්ඩකෙ, තම්පි අඤ්ඤස්මින්ති එවං අට්ඨ හරිචන්දනකරණ්ඩෙ එකතො කත්වා එතෙනෙව උපායෙන තෙ අට්ඨ කරණ්ඩෙ අට්ඨසු හරිචන්දනථූපෙසු, අට්ඨ හරිචන්දනථූපෙ අට්ඨසු ලොහිතචන්දනකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ ලොහිතචන්දනකරණ්ඩෙ අට්ඨසු ලොහිතචන්දනථූපෙසු, අට්ඨ ලොහිතචන්දනථූපෙ අට්ඨසු දන්තකරණ්ඩෙසු , අට්ඨ දන්තකරණ්ඩෙ අට්ඨසු දන්තථූපෙසු, අට්ඨ දන්තථූපෙ අට්ඨසු සබ්බරතනකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ සබ්බරතනකරණ්ඩෙ අට්ඨසු සබ්බරතනථූපෙසු, අට්ඨ සබ්බරතනථූපෙ අට්ඨසු සුවණ්ණකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ සුවණ්ණකරණ්ඩෙ, අට්ඨසු සුවණ්ණථූපෙසු, අට්ඨ සුවණ්ණථූපෙ අට්ඨසු රජතකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ රජතකරණ්ඩෙ අට්ඨසු රජතථූපෙසු, අට්ඨ රජතථූපෙ, අට්ඨසු මණිකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ මණිකරණ්ඩෙ අට්ඨසු මණිථූපෙසු, අට්ඨ මණිථූපෙ අට්ඨසු ලොහිතඞ්කකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ ලොහිතඞ්කකරණ්ඩෙ අට්ඨසු ලොහිතඞ්කථූපෙසු, අට්ඨ ලොහිතඞ්කථූපෙ අට්ඨසු මසාරගල්ලකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ මසාරගල්ලකරණ්ඩෙ අට්ඨසු මසාරගල්ලථූපෙසු, අට්ඨ මසාරගල්ලථූපෙ අට්ඨසු ඵලිකකරණ්ඩෙසු, අට්ඨ ඵලිකකරණ්ඩෙ අට්ඨසු ඵලිකමයථූපෙසු පක්ඛිපි.

සබ්බෙසං උපරිමං ඵලිකචෙතියං ථූපාරාමචෙතියප්පමාණං අහොසි, තස්ස උපරි සබ්බරතනමයං ගෙහං කාරෙසි, තස්ස උපරි සුවණ්ණමයං, තස්ස උපරි රජතමයං, තස්ස උපරි තම්බලොහමයං ගෙහං. තත්ථ සබ්බරතනමයං වාලිකං ඔකිරිත්වා ජලජථලජපුප්ඵානං සහස්සානි විප්පකිරිත්වා අඩ්ඪඡට්ඨානි ජාතකසතානි අසීතිමහාථෙරෙ සුද්ධොදනමහාරාජානං මහාමායාදෙවිං සත්ත සහජාතෙති සබ්බානෙතානි සුවණ්ණමයානෙව කාරෙසි. පඤ්චපඤ්චසතෙ සුවණ්ණරජතමයෙ පුණ්ණඝටෙ ඨපාපෙසි, පඤ්ච සුවණ්ණද්ධජසතෙ උස්සාපෙසි. පඤ්චසතෙ සුවණ්ණදීපෙ, පඤ්චසතෙ රජතදීපෙ කාරාපෙත්වා සුගන්ධතෙලස්ස පූරෙත්වා තෙසු දුකූලවට්ටියො ඨපෙසි.

අථායස්මා මහාකස්සපො – ‘‘මාලා මා මිලායන්තු, ගන්ධා මා විනස්සන්තු, දීපා මා විජ්ඣායන්තූ’’ති අධිට්ඨහිත්වා සුවණ්ණපට්ටෙ අක්ඛරානි ඡින්දාපෙසි –

> ‘‘අනාගතෙ පියදාසො නාම කුමාරො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අසොකො ධම්මරාජා භවිස්සති. සො ඉමා ධාතුයො විත්ථාරිකා කරිස්සතී’’ති.

රාජා සබ්බපසාධනෙහි පූජෙත්වා ආදිතො පට්ඨාය ද්වාරං පිදහන්තො නික්ඛමි, සො තම්බලොහද්වාරං පිදහිත්වා ආවිඤ්ඡනරජ්ජුයං කුඤ්චිකමුද්දිකං බන්ධිත්වා තත්ථෙව මහන්තං මණික්ඛන්ධං ඨපෙත්වා – ‘‘අනාගතෙ දලිද්දරාජා ඉමං මණිං ගහෙත්වා ධාතූනං සක්කාරං කරොතූ’’ති අක්ඛරං ඡින්දාපෙසි.

සක්කො දෙවරාජා විස්සකම්මං ආමන්තෙත්වා – ‘‘තාත, අජාතසත්තුනා ධාතුනිධානං කතං, එත්ථ ආරක්ඛං පට්ඨපෙහී’’ති පහිණි. සො ආගන්ත්වා වාළසඞ්ඝාටයන්තං යොජෙසි, කට්ඨරූපකානි තස්මිං ධාතුගබ්භෙ ඵලිකවණ්ණඛග්ගෙ ගාහෙත්වා වාතසදිසෙන වෙගෙන අනුපරියායන්තං යන්තං යොජෙත්වා එකාය එව ආණියා බන්ධිත්වා සමන්තතො ගිඤ්ජකාවසථාකාරෙන සිලාපරික්ඛෙපං කත්වා උපරි එකාය පිදහිත්වා පංසුං පක්ඛිපිත්වා භූමිං සමං කත්වා තස්ස උපරි පාසාණථූපං පතිට්ඨපෙසි. එවං නිට්ඨිතෙ ධාතුනිධානෙ යාවතායුකං ඨත්වා ථෙරොපි පරිනිබ්බුතො, රාජාපි යථාකම්මං ගතො, තෙපි මනුස්සා කාලඞ්කතා.

අපරභාගෙ පියදාසො නාම කුමාරො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අසොකො නාම ධම්මරාජා හුත්වා තා ධාතුයො ගහෙත්වා ජම්බුදීපෙ විත්ථාරිකා අකාසි. කථං? සො නිග්රොධසාමණෙරං නිස්සාය සාසනෙ ලද්ධප්පසාදො චතුරාසීති විහාරසහස්සානි කාරෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං පුච්ඡි – ‘‘භන්තෙ, මයා චතුරාසීති විහාරසහස්සානි කාරිතානි, ධාතුයො කුතො ලභිස්සාමී’’ති? මහාරාජ, – ‘‘ධාතුනිධානං නාම අත්ථී’’ති සුණොම, න පන පඤ්ඤායති – ‘‘අසුකස්මිං ඨානෙ’’ති. රාජා රාජගහෙ චෙතියං භින්දාපෙත්වා ධාතුං අපස්සන්තො පටිපාකතිකං කාරෙත්වා භික්ඛුභික්ඛුනියො උපාසකඋපාසිකායොති චතස්සො පරිසා ගහෙත්වා වෙසාලිං ගතො. තත්රාපි අලභිත්වා කපිලවත්ථුං. තත්රාපි අලභිත්වා රාමගාමං ගතො. රාමගාමෙ නාගා චෙතියං භින්දිතුං න අදංසු, චෙතියෙ නිපතිතකුදාලො ඛණ්ඩාඛණ්ඩං හොති. එවං තත්රාපි අලභිත්වා අල්ලකප්පං වෙඨදීපං පාවං කුසිනාරන්ති සබ්බත්ථ චෙතියානි භින්දිත්වා ධාතුං අලභිත්වාව පටිපාකතිකානි කත්වා පුන රාජගහං ගන්ත්වා චතස්සො පරිසා සන්නිපාතාපෙත්වා – ‘‘අත්ථි කෙනචි සුතපුබ්බං ‘අසුකට්ඨානෙ නාම ධාතුනිධාන’න්ති’’ පුච්ඡි.

තත්‍රේකො වීසවස්සසතිකො ථෙරො – ‘‘අසුකට්ඨානෙ ධාතුනිධාන’’න්ති න ජානාමි, මය්හං පන පිතා මහාථෙරො මං සත්තවස්සකාලෙ මාලාචඞ්කොටකං ගාහාපෙත්වා – ‘‘එහි සාමණෙර, අසුකගච්ඡන්තරෙ පාසාණථූපො අත්ථි, තත්ථ ගච්ඡාමා’’ති ගන්ත්වා පූජෙත්වා – ‘‘ඉමං ඨානං උපධාරෙතුං වට්ටති සාමණෙරා’’ති ආහ. අහං එත්තකං ජානාමි මහාරාජාති ආහ. රාජා ‘‘එතදෙව ඨාන’’න්ති වත්වා ගච්ඡෙ හාරෙත්වා පාසාණථූපඤ්ච පංසුඤ්ච අපනෙත්වා හෙට්ඨා සුධාභූමිං අද්දස. තතො සුධඤ්ච ඉට්ඨකායො ච හාරෙත්වා අනුපුබ්බෙන පරිවෙණං ඔරුය්හ සත්තරතනවාලුකං අසිහත්ථානි ච කට්ඨරූපකානි සම්පරිවත්තකානි අද්දස. සො යක්ඛදාසකෙ පක්කොසාපෙත්වා බලිකම්මං කාරෙත්වාපි නෙව අන්තං න කොටිං පස්සන්තො දෙවතානං නමස්සමානො – ‘‘අහං ඉමා ධාතුයො ගහෙත්වා චතුරාසීතියා විහාරසහස්සෙසු නිදහිත්වා සක්කාරං කරොමි, මා මෙ දෙවතා අන්තරායං කරොන්තූ’’ති ආහ.

සක්කො දෙවරාජා චාරිකං චරන්තො තං දිස්වා විස්සකම්මං ආමන්තෙසි – ‘‘තාත, අසොකො ධම්මරාජා ‘ධාතුයො නීහරිස්සාමී’ති පරිවෙණං ඔතිණ්ණො, ගන්ත්වා කට්ඨරූපකානි හාරෙහී’’ති. සො පඤ්චචූළගාමදාරකවෙසෙන ගන්ත්වා රඤ්ඤො පුරතො ධනුහත්ථො ඨත්වා – ‘‘හරාමි මහාරාජා’’ති ආහ. ‘‘හර, තාතා’’ති සරං ගහෙත්වා සන්ධිම්හියෙව විජ්ඣි, සබ්බං විප්පකිරියිත්ථ. අථ රාජා ආවිඤ්ඡනෙ බන්ධං කුඤ්චිකමුද්දිකං ගණ්හි, මණික්ඛන්ධං පස්සි. ‘‘අනාගතෙ දලිද්දරාජා ඉමං මණිං ගහෙත්වා ධාතූනං සක්කාරං කරොතූ’’ති පුන අක්ඛරානි දිස්වා කුජ්ඣිත්වා – ‘‘මාදිසං නාම රාජානං දලිද්දරාජාති වත්තුං අයුත්ත’’න්ති පුනප්පුනං ඝටෙත්වා ද්වාරං විවරාපෙත්වා අන්තොගෙහං පවිට්ඨො.

අට්ඨාරසවස්සාධිකානං ද්වින්නං වස්සසතානං උපරි ආරොපිතදීපා තථෙව පජ්ජලන්ති. නීලුප්පලපුප්ඵානි තඞ්ඛණං ආහරිත්වා ආරොපිතානි විය, පුප්ඵසන්ථාරො තඞ්ඛණං සන්ථතො විය, ගන්ධා තං මුහුත්තං පිසිත්වා ඨපිතා විය රාජා සුවණ්ණපට්ටං ගහෙත්වා – ‘‘අනාගතෙ පියදාසො නාම කුමාරො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අසොකො නාම ධම්මරාජා භවිස්සති සො ඉමා ධාතුයො විත්ථාරිකා කරිස්සතී’’ති වාචෙත්වා – ‘‘දිට්ඨොසි භො, අහං අය්යෙන මහාකස්සපත්ථෙරෙනා’’ති වත්වා වාමහත්ථං ආභුජිත්වා දක්ඛිණෙන හත්ථෙන අප්ඵොටෙසි. සො තස්මිං ඨානෙ පරිචරණධාතුමත්තමෙව ඨපෙත්වා සෙසා ධාතුයො ගහෙත්වා ධාතුගෙහං පුබ්බෙ පිහිතනයෙනෙව පිදහිත්වා සබ්බං යථාපකතියාව කත්වා උපරි පාසාණචෙතියං පතිට්ඨාපෙත්වා චතුරාසීතියා විහාරසහස්සෙසු ධාතුයො පතිට්ඨාපෙත්වා මහාථෙරෙ වන්දිත්වා පුච්ඡි – ‘‘දායාදොම්හි, භන්තෙ, බුද්ධසාසනෙ’’ති. කිස්ස දායාදො ත්වං, මහාරාජ, බාහිරකො ත්වං සාසනස්සාති. භන්තෙ, ඡන්නවුතිකොටිධනං විස්සජ්ජෙත්වා චතුරාසීති විහාරසහස්සානි කාරෙත්වා අහං න දායාදො, අඤ්ඤො කො දායාදොති? පච්චයදායකො නාම ත්වං මහාරාජ, යො පන අත්තනො පුත්තඤ්ච ධීතරඤ්ච පබ්බාජෙති, අයං සාසනෙ දායාදො නාමාති. සො පුත්තඤ්ච ධීතරඤ්ච පබ්බාජෙසි. අථ නං ථෙරා ආහංසු – ‘‘ඉදානි, මහාරාජ, සාසනෙ දායාදොසී’’ති.

එවමෙතං භූතපුබ්බන්ති එවං එතං අතීතෙ ධාතුනිධානම්පි ජම්බුදීපතලෙ භූතපුබ්බන්ති. තතියසඞ්ගීතිකාරාපි ඉමං පදං ඨපයිංසු.

අට්ඨදොණං චක්ඛුමතො සරීරන්තිආදිගාථායො පන තම්බපණ්ණිදීපෙ ථෙරෙහි වුත්තාති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මහාසුදස්සනසුත්තවණ්ණනා

කුසාවතීරාජධානීවණ්ණනා

241. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාසුදස්සනසුත්තං. තත්‍රායං අපුබ්බපදවණ්ණනා – **සබ්බරතනමයොති** එත්ථ එකා ඉට්ඨකා සොවණ්ණමයා, එකා රූපියමයා, එකා වෙළුරියමයා, එකා ඵලිකමයා, එකා ලොහිතඞ්කමයා, එකා මසාරගල්ලමයා, එකා සබ්බරතනමයා, අයං පාකාරො සබ්බපාකාරානං අන්තො උබ්බෙධෙන සට්ඨිහත්ථො අහොසි. එකෙ පන ථෙරා – ‘‘නගරං නාම අන්තො ඨත්වා ඔලොකෙන්තානං දස්සනීයං වට්ටති, තස්මා සබ්බබාහිරො සට්ඨිහත්ථො, සෙසා අනුපුබ්බනීචා’’ති වදන්ති. එකෙ – ‘‘බහි ඨත්වා ඔලොකෙන්තානං දස්සනීයං වට්ටති, තස්මා සබ්බඅබ්භන්තරිමො සට්ඨිහත්ථො, සෙසා අනුපුබ්බනීචා’’ති. එකෙ – ‘‘අන්තො ච බහි ච ඨත්වා ඔලොකෙන්තානං දස්සනීයං වට්ටති, තස්මා මජ්ඣෙ පාකාරො සට්ඨිහත්ථො, අන්තො ච බහි ච තයො තයො අනුපුබ්බනීචා’’ති.

එසිකාති එසිකත්ථම්භො. **තිපොරිසඞ්ගාති** එකං පොරිසං මජ්ඣිමපුරිසස්ස අත්තනො හත්ථෙන පඤ්චහත්ථං, තෙන තිපොරිසපරික්ඛෙපා පන්නරසහත්ථපරිමාණාති අත්ථො. තෙ පන කථං ඨිතාති? නගරස්ස බාහිරපස්සෙ එකෙකං මහාද්වාරබාහං නිස්සාය එකෙකො, එකෙකං ඛුද්දකද්වාරබාහං නිස්සාය එකෙකො, මහාද්වාරඛුද්දකද්වාරානං අන්තරා තයො තයොති. තාලපන්තීසු සබ්බරතනමයානං තාලානං එකං සොවණ්ණමයන්ති පාකාරෙ වුත්තලක්ඛණමෙව වෙදිතබ්බං, පණ්ණඵලෙසුපි එසෙව නයො. තා පන තාලපන්තියො අසීතිහත්ථා උබ්බෙධෙන, විප්පකිණ්ණවාලුකෙ සමතලෙ භූමිභාගෙ පාකාරන්තරෙ එකෙකා හුත්වා ඨිතා.

වග්ගූති ඡෙකො සුන්දරො. **රජනීයොති** රඤ්ජෙතුං සමත්ථො. **ඛමනීයොති** දිවසම්පි සුය්‍යමානො ඛමතෙව, න බීභච්ඡෙති. **මදනීයොති** මානමදපුරිසමදජනනො. **පඤ්චඞ්ගිකස්සාති** ආතතං විතතං ආතතවිතතං සුසිරං ඝනන්ති ඉමෙහි පඤ්චහඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස. තත්ථ **ආතතං** නාම චම්මපරියොනද්ධෙසු භෙරිආදීසු එකතලං තූරියං. **විතතං** නාම උභයතලං. **ආතතවිතතං** නාම සබ්බතො පරියොනද්ධං. **සුසිරං** නාම වංසාදි. **ඝනං** නාම සම්මාදි. **සුවිනීතස්සාති** ආකඩ්ඪනසිථිලකරණාදීහි සුමුච්ඡිතස්ස. **සුප්පටිතාළිතස්සාති** පමාණෙ ඨිතභාවජානනත්ථං සුට්ඨු පටිතාළිතස්ස. **සුකුසලෙහි සමන්නාහතස්සාති** යෙ වාදිතුං ඡෙකා කුසලා, තෙහි වාදිතස්ස. **ධුත්තාති** අක්ඛධුත්තා,. **සොණ්ඩාති** සුරාසොණ්ඩා. තෙයෙව පුනප්පුනං පාතුකාමතාවසෙන **පිපාසා. පරිචාරෙසුන්ති** (දී. නි. 2.132) හත්ථං වා පාදං වා චාලෙත්වා නච්චන්තා කීළිංසු.

චක්කරතනවණ්ණනා

243. **සීසං න්හාතස්සාති** සීසෙන සද්ධිං ගන්ධොදකෙන නහාතස්ස. **උපොසථිකස්සාති** සමාදින්නඋපොසථඞ්ගස්ස. **උපරිපාසාදවරගතස්සාති** පාසාදවරස්ස උපරි ගතස්ස, සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා පාසාදවරස්ස උපරිමහාතලෙ සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සීලානි ආවජ්ජන්තස්ස. තදා කිර රාජා පාතොව සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා මහාදානං දත්වා සොළසහි ගන්ධොදකඝටෙහි සීසං නහායිත්වා කතපාතරාසො සුද්ධං උත්තරාසඞ්ගං එකංසං කරිත්වා උපරිපාසාදස්ස සිරිසයනෙ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නො අත්තනො දානාදිමයං පුඤ්ඤසමුදායං ආවජ්ජන්තො නිසීදි. අයං සබ්බචක්කවත්තීනං ධම්මතා.

තෙසං තං ආවජ්ජන්තානංයෙව වුත්තප්පකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නීලමණිසඞ්ඝාතසදිසං පාචීනසමුද්දජලතලං භින්දමානං විය, ආකාසං අලඞ්කුරුමානං විය දිබ්බං චක්කරතනං පාතුභවති. තං මහාසුදස්සනස්සාපි තථෙව පාතුරහොසි. තයිදං දිබ්බානුභාවයුත්තත්තා දිබ්බන්ති වුත්තං. සහස්සං අස්ස අරානන්ති **සහස්සාරං. ස**හ නෙමියා, සහ නාභියා චාති **සනෙමිකං සනාභිකං.** සබ්බෙහි ආකාරෙහි පරිපුණ්ණන්ති **සබ්බාකාරපරිපූරං.**

තත්ථ චක්කඤ්ච තං රතිජනනට්ඨෙන රතනඤ්චාති **චක්කරතනං.** යාය පන තං නාභියා ‘‘සනාභික’’න්ති වුත්තං, සා ඉන්දනීලමයා හොති, මජ්ඣෙ පනස්සා සාරරජතමයා පනාළි, යාය සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්තියා හසමානා විය විරොචති, මජ්ඣෙ ඡිද්දෙන විය චන්දමණ්ඩලෙන, උභොසුපි බාහිරන්තෙසු රජතපට්ටෙන කතපරික්ඛෙපා හොති. තෙසු පනස්ස නාභිපනාළිපරික්ඛෙපපට්ටෙසු යුත්තයුත්තට්ඨානෙසු පරිච්ඡෙදලෙඛා සුවිභත්තාව හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයං තාව අස්ස නාභියා සබ්බාකාරපරිපූරතා.

යෙහි පන තං – ‘‘අරෙහි සහස්සාර’’න්ති වුත්තං, තෙ සත්තරතනමයා සූරියරස්මියො විය පභාසම්පන්නා හොන්ති, තෙසම්පි ඝටකමණිකපරිච්ඡෙදලෙඛාදීනි සුවිභත්තානෙව හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස අරානං සබ්බාකාරපරිපූරතා.

යාය පන තං නෙමියා – ‘‘සනෙමික’’න්ති වුත්තං, සා බාලසූරියරස්මිකලාපසිරිං අවහසමානා විය සුරත්තසුද්ධසිනිද්ධපවාළමයා හොති. සන්ධීසු පනස්සා සඤ්ඣාරාගසස්සිරිකා රත්තජම්බුනදපට්ටා වට්ටපරිච්ඡෙදලෙඛා සුවිභත්තා හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස නෙමියා සබ්බාකාරපරිපූරතා.

නෙමිමණ්ඩලපිට්ඨියං පනස්ස දසන්නං දසන්නං අරානං අන්තරෙ ධමනවංසො විය අන්තො සුසිරො ඡිද්දමණ්ඩලඛචිතො වාතගාහී පවාළදණ්ඩො හොති, යස්ස වාතෙරිතස්ස සුකුසලසමන්නාහතස්ස පඤ්චඞ්ගිකතූරියස්ස විය සද්දො වග්ගු ච රජනීයො ච කමනීයො ච මදනීයො ච හොති. තස්ස ඛො පන පවාළදණ්ඩස්ස උපරි සෙතච්ඡත්තං උභොසු පස්සෙසු සමොසරිතකුසුමදාමානං ද්වෙ පන්තියොති එවං සමොසරිතකුසුමදාමපන්තිසතද්වයපරිවාරසෙතච්ඡත්තසතධාරිනා පවාළදණ්ඩසතෙන සමුපසොභිතනෙමිපරික්ඛෙපස්ස ද්වින්නම්පි නාභිපනාළීනං අන්තො ද්වෙ සීහමුඛානි හොන්ති, යෙහි තාලක්ඛන්ධප්පමාණා පුණ්ණචන්දකිරණකලාපසස්සිරීකා තරුණරවිසමානරත්තකම්බලගෙණ්ඩුකපරියන්තා ආකාසගඞ්ගාගතිසොභං අවහසමානා විය ද්වෙ මුත්තකලාපා ඔලම්බන්ති. යෙහි චක්කරතනෙන සද්ධිං ආකාසෙ සම්පරිවත්තමානෙහි තීණි චක්කානි එකතො පරිවත්තන්තානි විය ඛායන්ති. අයමස්ස සබ්බසො සබ්බාකාරපරිපූරතා.

තං පනෙතං එවං සබ්බාකාරපරිපූරං පකතියා සායමාසභත්තං භුඤ්ජිත්වා අත්තනො අත්තනො සරද්වාරෙ පඤ්ඤත්තාසනෙසු නිසීදිත්වා පවත්තකථාසල්ලාපෙසු මනුස්සෙසු වීථිචතුක්කාදීසු කීළමානෙ දාරකජනෙ නාතිඋච්චෙන නාතිනීචෙන වනසණ්ඩමත්ථකාසන්නෙන ආකාසප්පදෙසෙන උපසොභයමානං විය, රුක්ඛසාඛග්ගානි ද්වාදසයොජනතො පට්ඨාය සුයමානෙන මධුරස්සරෙන සත්තානං සොතානි ඔධාපයමානං යොජනතො පට්ඨාය නානප්පභාසමුදයසමුජ්ජලෙන වණ්ණෙන නයනානි සමාකඩ්ඪන්තං විය, රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස පුඤ්ඤානුභාවං උග්ඝොසයන්තං විය, රාජධානියා අභිමුඛං ආගච්ඡති.

අථස්ස චක්කරතනස්ස සද්දසවනෙනෙව – ''කුතො නු ඛො, කස්ස නු ඛො අයං සද්දො''ති ආවජ්ජිතහදයානං පුරත්ථිමදිසං ආලොකයමානානං තෙසං මනුස්සානං අඤ්ඤතරො අඤ්ඤතරං එවමාහ – ''පස්සථ, භො, අච්ඡරියං, අයං පුණ්ණචන්දො පුබ්බෙ එකො උග්ගච්ඡති, අජ්ජෙව පන අත්තදුතියො උග්ගතො, එතඤ්හි රාජහංසමිථුනමිව පුණ්ණචන්දමිථුනං පුබ්බාපරියෙන ගගනතලං අභිලඞ්ඝතී''ති. තමඤ්ඤො ආහ – ''කිං කථෙසි, සම්ම, කුහිං නාම තයා ද්වෙ පුණ්ණචන්දා එකතො උග්ගච්ඡන්තා දිට්ඨපුබ්බා, නනු එස තපනීයරංසිධාරො පිඤ්ජරකිරණො දිවාකරො උග්ගතො''ති, තමඤ්ඤො හසිතං කත්වා එවමාහ – ''කිං උම්මත්තොසි, නනු ඉදානෙව දිවාකරො අත්ථඞ්ගතො, සො කථං ඉමං පුණ්ණචන්දං අනුබන්ධමානො උග්ගච්ඡිස්සති? අද්ධා පනෙතං අනෙකරතනප්පභාසමුදයුජ්ජලං එකස්සාපි පුඤ්ඤවතො විමානං භවිස්සතී''ති. තෙ සබ්බෙපි අපසාරයන්තා අඤ්ඤෙ එවමාහංසු – ''භො, කිං බහුං විලපථ, නෙවායං පුණ්ණචන්දො, න සූරියො න දෙවවිමානං. න හෙතෙසං එවරූපා සිරිසම්පත්ති අත්ථි, චක්කරතනෙන පන එතෙන භවිතබ්බ''න්ති.

එවං පවත්තසල්ලාපස්සෙව තස්ස ජනස්ස චන්දමණ්ඩලං ඔහාය තං චක්කරතනං අභිමුඛං හොති. තතො තෙහි – ''කස්ස නු ඛො ඉදං නිබ්බත්ත''න්ති වුත්තෙ භවන්ති වත්තාරො – ''න කස්සචි අඤ්ඤස්ස, නනු අම්හාකං මහාරාජා පූරිතචක්කවත්තිවත්තො, තස්සෙතං නිබ්බත්ත''න්ති. අථ සො ච මහාජනො, යො ච අඤ්ඤො පස්සති, සබ්බො චක්කරතනමෙව අනුගච්ඡති. තං චාපි චක්කරතනං රඤ්ඤොයෙව අත්ථාය අත්තනො ආගතභාවං ඤාපෙතුකාමං විය සත්තක්ඛත්තුං පාකාරමත්ථකෙනෙව නගරං අනුසංයායිත්වා, අථ රඤ්ඤො අන්තෙපුරං පදක්ඛිණං කත්වා, අන්තෙපුරස්ස ච උත්තරසීහපඤ්ජරසදිසෙ ඨානෙ යථා ගන්ධපුප්ඵාදීහි සුඛෙන සක්කා හොති පූජෙතුං, එවං අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති.

එවං ඨිතස්ස පනස්ස වාතපානඡිද්දාදීහි පවිසිත්වා නානාවිරාගරතනප්පභාසමුජ්ජලං අන්තොපාසාදං අලඞ්කුරුමානං පභාසමූහං දිස්වා දස්සනත්ථාය සඤ්ජාතාභිලාසො රාජා හොති. පරිජනොපිස්ස පියවචනපාභතෙන ආගන්ත්වා තමත්ථං නිවෙදෙති. අථ රාජා බලවපීතිපාමොජ්ජඵුටසරීරො පල්ලඞ්කං මොචෙත්වා උට්ඨායාසනා සීහපඤ්ජරසමීපං ගන්ත්වා තං චක්කරතනං දිස්වා ''සුතං ඛො පන මෙත''න්තිආදිකං චින්තනං චින්තයති. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බං තං තථෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – ''දිස්වා රඤ්ඤො මහාසුදස්සනස්ස…පෙ…. අස්සං නු ඛො අහං රාජා චක්කවත්තී''ති. තත්ථ **සො හොති රාජා චක්කවත්තී**ති කිත්තාවතා චක්කවත්තී හොතීති? එකඞ්ගුලද්වඞ්ගුලමත්තම්පි චක්කරතනෙ ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ ඉදානි තස්ස පවත්තාපනත්ථං යං කාතබ්බං, තං දස්සෙන්තො **අථ ඛො ආනන්දා**තිආදිමාහ.

244. තත්ථ **උට්ඨායාසනා**ති නිසින්නාසනතො උට්ඨහිත්වා චක්කරතනසමීපං ආගන්ත්වා. **සුවණ්ණභිඞ්කාරං ගහෙත්වා**ති හත්ථිසොණ්ඩසදිසපනාළිං සුවණ්ණභිඞ්කාරං උක්ඛිපිත්වා. **අන්වදෙව රාජා මහාසුදස්සනො සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනායා**ති සබ්බචක්කවත්තීනඤ්හි උදකෙන අබ්භුක්කිරිත්වා – ''අභිවිජිනාතු භවං චක්කරතන''න්ති වචනසමනන්තරමෙව වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා චක්කරතනං පවත්තති. යස්ස පවත්ති සමකාලමෙව සො රාජා චක්කවත්තී නාම හොති. පවත්තෙ පන චක්කරතනෙ තං අනුබන්ධමානොව රාජා චක්කවත්තියානවරං ආරුය්හ වෙහාසං අබ්භුග්ගච්ඡති. අථස්ස ඡත්තචාමරාදිහත්ථො පරිජනො චෙව අන්තෙපුරජනො ච තතො නානාකාරකඤ්චුකකවචාදිසන්නාහවිභූසිතෙන විවිධාභරණප්පභාසමුජ්ජලෙන සමුස්සිතද්ධජපටාකපටිමණ්ඩිතෙන අත්තනො අත්තනො බලකායෙන සද්ධිං උපරාජසෙනාපතිපභුතයොපි වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙන්ති.

රාජයුත්තා පන ජනසඞ්ගහත්ථං නගරවීථීසු භෙරියො චරාපෙන්ති – ''තාතා, අම්හාකං රඤ්ඤො චක්කරතනං නිබ්බත්තං, අත්තනො විභවානුරූපෙන මණ්ඩිතපසාධිකා සන්නිපතථා''ති. මහාජනො පන පකතියා

චක්කරතනසද්දෙනෙව සබ්බකිච්චානි පහාය ගන්ධපුප්ඵාදීනි ආදාය සන්නිපතිතොව සොපි සබ්බො වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙති. යස්ස යස්ස හි රඤ්ඤා සද්ධිං ගන්තුකාමතාචිත්තං උප්පජ්ජති, සො සො ආකාසගතොව හොති. එවං ද්වාදසයොජනායාමවිත්ථාරා පරිසා හොති. තත්ථ එකපුරිසොපි ඡින්නභින්නසරීරො වා කිලිට්ඨවත්ථො වා නත්ථි. සුචිපරිවාරො හි රාජා චක්කවත්තී. චක්කවත්තිපරිසා නාම විජ්ජාධරපුරිසා විය ආකාසෙ ගච්ඡමානා ඉන්දනීලමණිතලෙ විප්පකිණ්ණරතනසදිසා හොති. මහාසුදස්සනස්සාපි තථෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – ‘‘අන්වදෙව රාජා මහාසුදස්සනො සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනායා’’ති.

තං පන චක්කරතනං රුක්ඛග්ගානං උපරූපරි නාතිඋච්චෙන නාතිනීචෙන ගගනප්පදෙසෙන පවත්තති. යථා රුක්ඛානං පුප්ඵඵලපල්ලවෙහි අත්ථිකා, තානි සුඛෙන ගහෙතුං සක්කොන්ති. යථා ච භූමියං ඨිතා ‘‘එස රාජා, එස උපරාජා, එස සෙනාපතී’’ති සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොන්ති. ඨානාදීසු ච ඉරියාපථෙසු යො යෙන ඉච්ඡති, සො තෙනෙව ගච්ඡති. චිත්තකම්මාදිසිප්පපසුතා චෙත්ථ අත්තනො අත්තනො කිච්චං කරොන්තායෙව ගච්ඡන්ති. යථෙව හි භූමියං, තථා තෙසං සබ්බකිච්චානි ආකාසෙව ඉජ්ඣන්ති. එවං චක්කවත්තිපරිසං ගහෙත්වා තං චක්කරතනං වාමපස්සෙන සිනෙරුං පහාය මහාසමුද්දස්ස උපරිභාගෙන සත්තසහස්සයොජනප්පමාණං පුබ්බවිදෙහං ගච්ඡති.

තත්ථ යො විනිබ්බෙධෙන ද්වාදසයොජනාය, පරික්ඛෙපතො ඡත්තිංසයොජනාය පරිසාය සන්නිවෙසක්ඛමො සුලභාහාරූපකරණො ඡායූදකසම්පන්නො සුචිසමතලො රමණීයො භූමිභාගො, තස්ස උපරිභාගෙ තං චක්කරතනං අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති. අථ තෙන සඤ්ඤාණෙන සො මහාජනො ඔතරිත්වා යථාරුචි නහානභොජනාදීනි සබ්බකිච්චානි කරොන්තො වාසං කප්පෙති. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බං තථෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – ‘‘යස්මිං ඛො පනානන්ද, පදෙසෙ චක්කරතනං පතිට්ඨාති, තත්ථ සො රාජා මහාසුදස්සනො වාසං උපගච්ඡි සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනායා’’ති.

එවං වාසං උපගතෙ චක්කවත්තිම්හි යෙ තත්ථ රාජානො, තෙ ‘‘පරචක්කං ආගත’’න්ති සුත්වාපි න බලකායං සන්නිපාතෙත්වා යුද්ධසජ්ජා හොන්ති. චක්කරතනස්ස හි උප්පත්තිසමනන්තරමෙව නත්ථි සො සත්තො නාම, යො පච්චත්ථිකසඤ්ඤාය තං රාජානං ආරබ්භ ආවුධං උක්ඛිපිතුං විසහෙය්‍ය. අයමානුභාවො චක්කරතනස්ස.

චක්කානුභාවෙන හි තස්ස රඤ්ඤො,
අරී අසෙසා දමථං උපෙන්ති;
අරින්දමං නාම නරාධිපස්ස,
තෙනෙව තං වුච්චති තස්ස චක්කන්ති.

තස්මා සබ්බෙපි තෙ රාජානො අත්තනො අත්තනො රජ්ජසිරිවිභවානුරූපං පාභතං ගහෙත්වා තං රාජානං උපගම්ම ඔනතසිරා අත්තනො මොළිමණිප්පභාභිසෙකෙන තස්ස පාදපූජං කරොන්තා – ‘‘එහි ඛො, මහාරාජා’’තිආදීහි වචනෙහි තස්ස කිංකාරපටිසාවිතං ආපජ්ජන්ති. මහාසුදස්සනස්සාපි තථෙව අකංසු. තෙන වුත්තං – ‘‘යෙ ඛො, පනානන්ද, පුරත්ථිමාය දිසාය…පෙ…. අනුසාස, මහාරාජා’’ති.

තත්ථ **ස්වාගත**න්ති සු ආගතං. එකස්මිඤ්හි ආගතෙ සොචන්ති, ගතෙ නන්දන්ති. එකස්මිං ආගතෙ නන්දන්ති, ගතෙ සොචන්ති, තාදිසො ත්වං ආගමනනන්දනො, ගමනසොචනො. තස්මා තව ආගමනං සුආගමනන්ති වුත්තං හොති. එවං වුත්තෙ පන රාජා චක්කවත්තී නාපි – ‘‘එත්තකං නාම මෙ අනුවස්සං බලිං උපකප්පෙථා’’ති වදති, නාපි අඤ්ඤස්ස භොගං අච්ඡින්දිත්වා අඤ්ඤස්ස දෙති. අත්තනො පන ධම්මරාජභාවස්ස අනුරූපාය පඤ්ඤාය පාණාතිපාතාදීනි උපපරික්ඛිත්වා පෙමනීයෙන මඤ්ජුනා සරෙන – ‘‘පස්සථ තාතා, පාණාතිපාතො නාමෙස ආසෙවිතො භාවිතො බහුලීකතො නිරයසංවත්තනිකො හොතී’’තිආදිනා නයෙන ධම්මං දෙසෙත්වා ‘‘පාණො න හන්තබ්බො’’තිආදිකං ඔවාදං දෙති. මහාසුදස්සනොපි තථෙව අකාසි, තෙන වුත්තං – ‘‘රාජා මහාසුදස්සනො එවමාහ – ‘පාණො න හන්තබ්බො…පෙ…. යථාභුත්තඤ්ච භුඤ්ජථා’ති’’. කිං පන සබ්බෙපි රඤ්ඤො ඉමං ඔවාදං ගණ්හන්තීති? බුද්ධස්සාපි තාව සබ්බෙ න ගණ්හන්ති, රඤ්ඤො කිං ගණ්හිස්සන්තීති. තස්මා යෙ පණ්ඩිතා විභාවිනො, තෙ ගණ්හන්ති. සබ්බෙ පන අනුයන්තා භවන්ති. තස්මා **යෙ ඛො පනානන්දා**තිආදිමාහ.

අථ තං චක්කරතනං එවං පුබ්බවිදෙහවාසීනං ඔවාදෙ දින්නෙ කතපාතරාසෙ චක්කවත්තිබලෙන වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුරත්ථිමසමුද්දං අජ්ඣොගාහති. යථා යථා ච තං අජ්ඣොගාහති, තථා තථා අගදගන්ධං ඝායිත්වා සඞ්ඛිත්තඵණො නාගරාජා විය, සඞ්ඛිත්තඋම්මිවිප්ඵාරං හුත්වා ඔගච්ඡමානං මහාසමුද්දසලිලං යොජනමත්තං ඔගන්ත්වා අන්තොසමුද්දෙ වෙළුරියභිත්ති විය තිට්ඨති. තඞ්ඛණඤ්ඤෙව ච තස්ස රඤ්ඤො පුඤ්ඤසිරිං දට්ඨුකාමානි විය මහාසමුද්දතලෙ විප්පකිණ්ණානි නානාරතනානි තතො තතො ආගන්ත්වා තං පදෙසං පූරයන්ති. අථ සා රාජපරිසා තං නානාරතනපරිපූරං මහාසමුද්දතලං දිස්වා යථාරුචි උච්ඡඞ්ගාදීහි ආදියති, යථාරුචි ආදින්නරතනාය පන පරිසාය තං චක්කරතනං පටිනිවත්තති. පටිනිවත්තමානෙ ච තස්මිං පරිසා අග්ගතො හොති, මජ්ඣෙ රාජා, අන්තෙ චක්කරතනං. තම්පි ජලනිධිජලං පලොභියමානමිව චක්කරතනසිරියා, අසහමානමිව ච තෙන වියොගං නෙමිමණ්ඩලපරියන්තං අභිහනන්තං නිරන්තරමෙව උපගච්ඡති. එවං රාජා චක්කවත්තී පුරත්ථිමමහාසමුද්දපරියන්තං පුබ්බවිදෙහං අභිවිජිනිත්වා දක්ඛිණසමුද්දපරියන්තං ජම්බුදීපං විජෙතුකාමො චක්කරතනදෙසිතෙන මග්ගෙන

දක්ඛිණසමුද්දාභිමුඛො ගච්ඡති. මහාසුදස්සනොපි තථෙව අගමාසි. තෙන වුත්තං – ‘‘අථ ඛො, ආනන්ද, චක්කරතනං පුරත්ථිමං සමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා පච්චුත්තරිත්වා දක්ඛිණං දිසං පවත්තී’’ති.

එවං පවත්තමානස්ස පන තස්ස පවත්තනවිධානං, සෙනාසන්නිවෙසො, පටිරාජාගමනං, තෙසං අනුසාසනිප්පදානං දක්ඛිණසමුද්දඅජ්ඣොගාහනං සමුද්දසලිලස්ස ඔගච්ඡමානං රතනානං ආදානන්ති සබ්බං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විජිනිත්වා පන තං දසසහස්සයොජනප්පමාණං ජම්බුදීපං දක්ඛිණසමුද්දතොපි පච්චුත්තරිත්වා සත්තයොජනසහස්සප්පමාණං අපරගොයානං විජෙතුං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිනිත්වා පච්ඡිමසමුද්දතොපි උත්තරිත්වා අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං උත්තරකුරුං විජෙතුං තථෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිය උත්තරසමුද්දතො පච්චුත්තරති.

එත්තාවතා රඤ්ඤා චක්කවත්තිනා චාතුරන්තාය පථවියා ආධිපච්චං අධිගතං හොති. සො එවං විජිතවිජයො අත්තනො රජ්ජසිරිසම්පත්තිදස්සනත්ථං සපරිසො උද්ධං ගගනතලං අභිලඞ්ඝිත්වා සුවිකසිතපදුමකුමුදපුණ්ඩරීකවනවිචිත්තෙ චත්තාරො ජාතස්සරෙ විය පඤ්චසතපඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරෙ චත්තාරො මහාදීපෙ ඔලොකෙත්වා චක්කරතනදෙසිතෙනෙව මග්ගෙන යථානුක්කමං අත්තනො රාජධානිං පච්චාගච්ඡති. අථ තං චක්කරතනං අන්තෙපුරද්වාරං සොභයමානං විය හුත්වා තිට්ඨති.

එවං පතිට්ඨිතෙ පන තස්මිං චක්කරතනෙ රාජන්තෙපුරෙ උක්කාහි වා දීපිකාහි වා කිඤ්චි කරණීයං න හොති, චක්කරතනොභාසොයෙව රත්තිං අන්ධකාරං විධමතියෙව. යෙ පන අන්ධකාරත්ථිකා හොන්ති, තෙසං අන්ධකාරමෙව හොති. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බමෙතං තථෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – ‘‘දක්ඛිණං සමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා…පෙ. … එවරූපං චක්කරතනං පාතුරහොසී’’ති.

හත්ථිරතනවණ්ණනා

246. එවං පාතුභූතචක්කරතනස්සෙව චක්කවත්තිනො අමච්චා පකතිමඞ්ගලහත්ථිට්ඨානං සමං සුවිභූමිභාගං කාරෙත්වා හරිචන්දනාදීහි සුරභිගන්ධෙහි උපලිම්පාපෙත්වා හෙට්ඨා විචිත්තවණ්ණසුරභිකුසුමසමොකිණ්ණං උපරි සුවණ්ණතාරකානං අන්තරන්තරා සමොසරිතමනුඤ්ඤකුසුමදාමපටිමණ්ඩිතවිතානං දෙවවිමානං විය අභිසඞ්ඛරිත්වා – ‘‘එවරූපස්ස නාම දෙව හත්ථිරතනස්ස ආගමනං චින්තෙථා’’ති වදන්ති. සො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව මහාදානං දත්වා සීලානි ච සමාදාය තං පුඤ්ඤසම්පත්තිං ආවජ්ජන්තො නිසීදි. අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො ඡද්දන්තකුලා වා උපොසථකුලා වා තං සක්කාරවිසෙසං අනුභවිතුකාමො තරුණරවිමණ්ඩලාභිරත්තචරණගීවාමුඛපටිමණ්ඩිතවිසුද්ධසෙතසරීරො සත්තපතිට්ඨො සුසණ්ඨිතඅඞ්ගපච්චඞ්ගසන්නිවෙසො විකසිතරත්තපදුමචාරුපොක්ඛරො ඉද්ධිමා යොගී විය වෙහාසගමනසමත්ථො මනොසිලාචුණ්ණරඤ්ජිතපරියන්තො විය රජතපබ්බතො හත්ථිසෙට්ඨො ආගන්ත්වා තස්මිං පදෙසෙ තිට්ඨති. සො ඡද්දන්තකුලා ආගච්ඡන්තො සබ්බකනිට්ඨො ආගච්ඡති. උපොසථකුලා ආගච්ඡන්තො සබ්බජෙට්ඨො. පාළියං පන උපොසථො නාගරාජා ඉච්චෙව ආගතං. නාගරාජා නාම කස්සචි අපරිභොගො, සබ්බකනිට්ඨො ආගච්ඡතීති අට්ඨකථාසු වුත්තං. ස්වායං පූරිතචක්කවත්තිවත්තානං චක්කවත්තීනං වුත්තනයෙනෙව චින්තයන්තානං ආගච්ඡති. මහාසුදස්සනස්ස පන සයමෙව පකතිමඞ්ගලහත්ථිට්ඨානං ආගන්ත්වා තං හත්ථිං අපනෙත්වා තත්ථ අට්ඨාසි. තෙන වුත්තං – ‘‘පුන චපරං ආනන්ද…පෙ.… නාගරාජා’’ති.

එවං පාතුභූතං පන තං හත්ථිරතනං දිස්වා හත්ථිගොපකාදයො හට්ඨතුට්ඨා වෙගෙන ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙන්ති. රාජා තුරිතතුරිතො ආගන්ත්වා තං දිස්වා පසන්නචිත්තො – ‘‘භද්දකං වත භො හත්ථියානං, සචෙ දමථං උපෙය්‍යා’’ති චින්තයන්තො හත්ථං පසාරෙති. අථ සො ඝරධෙනුවච්ඡකො විය කණ්ණෙ ඔලම්බිත්වා සූරතභාවං දස්සෙන්තො රාජානං උපසඞ්කමති. රාජා තං ආරොහිතුකාමො හොති. අථස්ස පරිජනා අධිප්පායං ඤත්වා තං හත්ථිරතනං සුවණ්ණද්ධජං සුවණ්ණාලඞ්කාරං හෙමජාලපටිච්ඡන්නං කත්වා උපනෙන්ති. රාජා තං අනිසීදාපෙත්වාව සත්තරතනමයාය නිස්සෙණියා ආරුය්හ ආකාසගමනනින්නචිත්තො හොති. තස්ස සහ චිත්තුප්පාදෙනෙව සො නාගරාජා රාජහංසො විය ඉන්දනීලමණිප්පභාජාලං නීලගගනතලං අභිලඞ්ඝති. තතො චක්කචාරිකාය වුත්තනයෙනෙව සකලරාජපරිසා. ඉති සපරිසො රාජා අන්තොපාතරාසෙයෙව සකලපථවිං අනුසංයායිත්වා රාජධානිං පච්චාගච්ඡති. එවං මහිද්ධිකං චක්කවත්තිනො හත්ථිරතනං හොති. මහාසුදස්සනස්සාපි තාදිසමෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – ‘‘දිස්වා රඤ්ඤො…පෙ.… පාතුරහොසී’’ති.

අස්සරතනවණ්ණනා

247. එවං පාතුභූතහත්ථිරතනස්ස පන චක්කවත්තිනො අමච්චා පකතිමඞ්ගලඅස්සට්ඨානං සුචිසමතලං කාරෙත්වා අලඞ්කරිත්වා ච පුරිමනයෙනෙව රඤ්ඤො තස්ස ආගමනචින්තනත්ථං උස්සාහං ජනෙන්ති. සො පුරිමනයෙනෙව කතදානමානනසක්කාරො සමාදින්නසීලබ්බතො පාසාදතලෙ සුඛනිසින්නො පුඤ්ඤසම්පත්තිං සමනුස්සරති. අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො සින්ධවකුලතො විජ්ජුලතාවිනද්ධසරදකාලසෙතවලාහකරාසිසස්සිරිකො රත්තපාදො

රත්තතුණ්ඩො චන්දප්පභාපුඤ්ජසදිසසුද්ධසිනිද්ධඝනසංහතසරීරො කාකගීවා විය ඉන්දනීලමණි විය ච කාළවණ්ණෙන සීසෙන සමන්නාගතත්තා **කාළසීසොති** සුට්ඨු කප්පෙත්වා ඨපිතෙහි විය මුඤ්ජසදිසෙහි සණ්හවට්ටඋජුගතෙහි කෙසෙහි සමන්නාගතත්තා **මුඤ්ජකෙසො** වෙහාසඞ්ගමො **වලාහකො නාම අස්සරාජා** ආගන්ත්වා තස්මිං ඨානෙ පතිට්ඨාති. මහාසුදස්සනස්ස පනෙස හත්ථිරතනං විය ආගතො. සෙසං සබ්බං හත්ථිරතනෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවරූපං අස්සරතනං සන්ධාය භගවා – ‘‘පුන ච පර’’න්තිආදිමාහ.

මණිරතනවණ්ණනා

248. එවං පාතුභූතඅස්සරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිනො චතුහත්ථායාමං සකටනාභිසමපරිණාහං උභොසු අන්තෙසු කණ්ණිකපරියන්තතො විනිග්ගතෙහි සුපරිසුද්ධමුත්තාකලාපෙහි ද්වීහි කඤ්චනපදුමෙහි අලඞ්කතං චතුරාසීතිමණිසහස්සපරිවාරං තාරාගණපරිවුතස්ස පුණ්ණචන්දස්සිරිං එරමානං විය වෙපුල්ලපබ්බතතො මණිරතනං ආගච්ඡති. තස්සෙවං ආගතස්ස මුත්තාජාලකෙ ඨපෙත්වා වෙළුපරම්පරාය සට්ඨිහත්ථප්පමාණං ආකාසං ආරොපිතස්ස රත්තිභාගෙ සමන්තා යොජනප්පමාණං ඔකාසං ආභා ඵරති, යාය සබ්බො සො ඔකාසො අරුණුග්ගමනවෙලා විය සඤ්ජාතාලොකො හොති. තතො කස්සකා කසිකම්මං වාණිජා ආපණුග්ඝාටනං තෙ තෙ සිප්පිනො තං තං කම්මන්තං පයොජෙන්ති ‘‘දිවා’’ති මඤ්ඤමානා. මහාසුදස්සනස්සාපි සබ්බං තං තථෙව අහොසි. තෙන වුත්තං – ‘‘පුන ච පරං ආනන්ද,…පෙ…. මණිරතනං පාතුරහොසී’’ති.

ඉත්ථිරතනවණ්ණනා

249. එවං පාතුභූතමණිරතනස්ස පන චක්කවත්තිනො විසයසුඛවිසෙසස්ස විසෙසකාරණං ඉත්ථිරතනං පාතුභවති. මද්දරාජකුලතො වා හිස්ස අග්ගමහෙසිං ආනෙන්ති, උත්තරකුරුතො වා පුඤ්ඤානුභාවෙන සයං ආගච්ඡති. අවසෙසා පනස්සා සම්පත්ති – ‘‘පුන ච පරං, ආනන්ද, රඤ්ඤො මහාසුදස්සනස්ස ඉත්ථිරතනං පාතුරහොසි, අභිරූපා දස්සනීයා’’තිආදිනා නයෙන පාළියංයෙව ආගතා.

තත්ථ සණ්ඨානපාරිපූරියා අධිකං රූපං අස්සාති **අභිරූපා.** දිස්සමානාව චක්ඛූනි පිණයති, තස්මා අඤ්ඤං කිච්චවික්ඛෙපං හිත්වාපි දට්ඨබ්බාති **දස්සනීයා.** දිස්සමානාව සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙතීති **පාසාදිකා. පරමායාති** එවං පසාදාවහත්තා උත්තමාය. **වණ්ණපොක්ඛරතායාති** වණ්ණසුන්දරතාය. **සමන්නාගතාති** උපෙතා. **අභිරූපා** වා යස්මා නාතිදීඝා නාතිරස්සා. **දස්සනීයා** යස්මා නාතිකිසා නාතිථූලා. **පාසාදිකා** යස්මා නාතිකාළිකා නාච්චොදාතා. **පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතා** යස්මා අභික්කන්තා මානුසිවණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං. මනුස්සානඤ්හි වණ්ණාභා බහි න නිච්ඡරති. දෙවානං පන අතිදූරම්පි නිච්ඡරති.

තස්සා පන ද්වාදසහත්ථප්පමාණං පදෙසං සරීරාභා ඔභාසෙති. නාතිදීඝාදීසු චස්සා පඨමයුගළෙන ආරොහසම්පත්ති, දුතියයුගළෙන පරිණාහසම්පත්ති, තතියයුගළෙන වණ්ණසම්පත්ති වුත්තා. ඡහි වාපි එතෙහි කායවිපත්තියා අභාවො, **අතික්කන්තා මානුසිවණ්ණ**න්ති ඉමිනා කායසම්පත්ති වුත්තා. **තූලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො** වාති සප්පිමණ්ඩෙ පක්ඛිපිත්වා ඨපිතස්ස සතවාරවිහතස්ස තූලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො වා. **සීතෙති** රඤ්ඤො සීතකාලෙ. **උණ්හෙති** රඤ්ඤො උණ්හකාලෙ. **චන්දනගන්ධොති** නිච්චකාලමෙව සුපිසිතස්ස අභිනවස්ස චතුජ්ජාතිසමායොජිතස්ස හරිචන්දනස්ස ගන්ධො කායතො වායති. **උප්පලගන්ධො වායතීති** හසිතකථිතකාලෙසු මුඛතො තඞ්ඛණං විකසිතස්සෙව නීලුප්පලස්ස අතිසුරභිගන්ධො වායති.

එවං රූපසම්ඵස්සගන්ධසම්පත්තියුත්තාය පනස්සා සරීරසම්පත්තියා අනුරූපං ආචාරං දස්සෙතුං **තං ඛො පනාති**ආදි වුත්තං. තත්ථ රාජානං දිස්වා නිසින්නාසනතො අග්ගිදඩ්ඪා විය පඨමමෙව උට්ඨාතීති **පුබ්බුට්ඨායිනී.** තස්මිං නිසින්නෙ තස්ස තාලවණ්ටෙන බීජනාදිකිච්චං කත්වා පච්ඡා නිපතති නිසීදතීති **පච්ඡානිපාතිනී.** කිං කරොමි, තෙ දෙවාති වාචාය කිං-කාරං පටිසාවෙතීති **කිං කාරපටිස්සාවිනී.** රඤ්ඤො මනාපමෙව චරති කරොතීති **මනාපචාරිනී.** යං රඤ්ඤො පියං තදෙව වදතීති **පියවාදිනී.**

ඉදානි – ‘‘ස්වාස්සා ආචාරො භාවවිසුද්ධියාව, න සාඨෙය්‍යනා’’ති දස්සෙතුං **තං ඛො පනාති**ආදිමාහ. තත්ථ **නො අතිචරීති** න අතික්කමිත්වා චරි, ඨපෙත්වා රාජානං අඤ්ඤං පුරිසං චිත්තෙනපි න පත්ථෙසීති වුත්තං හොති.

තත්ථ යෙ තස්සා ආදිම්හි ‘‘අභිරූපා’’තිආදයො, අන්තෙ ‘‘පුබ්බුට්ඨායිනී’’තිආදයො ගුණා වුත්තා, තෙ පකතිගුණා එව. ‘‘අතික්කන්තා මානුසිවණ්ණ’’න්තිආදයො පන චක්කවත්තිනො පුඤ්ඤං උපනිස්සාය චක්කරතනපාතුභාවතො පට්ඨාය පුරිමකම්මානුභාවෙන නිබ්බත්තාති වෙදිතබ්බා.

අභිරූපතාදිකාපි වා චක්කරතනපාතුභාවතො පට්ඨාය සබ්බාකාරපරිපූරා ජාතා. තෙනාහ – ‘‘එවරූපං ඉත්ථිරතනං පාතුරහොසී’’ති.

ගහපතිරතනවණ්ණනා

250. එවං පාතුභූතඉත්ථිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිනො ධනකරණීයානං කිච්චානං යථාසුඛං පවත්තනත්ථං ගහපතිරතනං පාතුභවති. සො පකතියාව මහාභොගො, මහාභොගකුලෙ ජාතො. රඤ්ඤො ධනරාසිවඩ්ඪකො සෙට්ඨිගහපති හොති. චක්කරතනානුභාවසහිතං පනස්ස කම්මවිපාකජං දිබ්බචක්ඛු පාතුභවති, යෙන අන්තොපථවියම්පි යොජනබ්භන්තරෙ නිධිං පස්සති, සො තං සම්පත්තිං දිස්වා තුට්ඨමානසො ගන්ත්වා රාජානං ධනෙන පවාරෙත්වා සබ්බානි ධනකරණීයානි සම්පාදෙති . මහාසුදස්සනස්සාපි තථෙව සම්පාදෙසි. තෙන වුත්තං – ‘‘පුන චපරං ආනන්ද…පෙ…. එවරූපං ගහපතිරතනං පාතුරහොසී’’ති.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

251. එවං පාතුභූතගහපතිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස සබ්බකිච්චසංවිධානසමත්ථං පරිණායකරතනං පාතුභවති. සො රඤ්ඤො ජෙට්ඨපුත්තොව හොති. පකතියා එව සො පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො මෙධාවී විභාවී. රඤ්ඤො පුඤ්ඤානුභාවං නිස්සාය පනස්ස අත්තනො කම්මානුභාවෙන පරචිත්තඤාණං උප්පජ්ජති. යෙන ද්වාදසයොජනාය රාජපරිසාය චිත්තාචාරං ඤත්වා රඤ්ඤො හිතෙ ච අහිතෙ ච වවත්ථපෙතුං සමත්ථො හොති, සොපි තං අත්තනො ආනුභාවං දිස්වා තුට්ඨහදයො රාජානං සබ්බකිච්චානුසාසනෙන පවාරෙති. මහාසුදස්සනම්පි තථෙව පවාරෙසි. තෙන වුත්තං – ‘‘පුන චපරං…පෙ…. පරිණායකරතනං පාතුරහොසී’’ති.

තත්ථ **ඨපෙතබ්බං ඨපෙතුන්ති** තස්මිං තස්මිං ඨානන්තරෙ ඨපෙතබ්බං ඨපෙතුං.

චතුඉද්ධිසමන්නාගතවණ්ණනා

252. **සමවෙපාකිනියාති** සමවිපාචනියා. **ගහණියාති** කම්මජතෙජොධාතුයා. තත්ථ යස්ස භුත්තමත්තොව ආහාරො ජීරති, යස්ස වා පන පුටභත්තං විය තත්ථෙව තිට්ඨති, උභොපෙතෙ න සමවෙපාකිනියා සමන්නාගතා. යස්ස පන පුන භත්තකාලෙ භත්තඡන්දො උප්පජ්ජතෙව, අයං සමවෙපාකිනියා සමන්නාගතොති.

ධම්මපාසාදපොක්ඛරණිවණ්ණනා

253. **මාපෙසි ඛොති** නගරෙ භෙරිං චරාපෙත්වා ජනරාසිං කාරෙත්වා න මාපෙසි, රඤ්ඤො පන සහ චිත්තුප්පාදෙනෙව භූමිං භින්දිත්වා චතුරාසීති පොක්ඛරණීසහස්සානි නිබ්බත්තිංසු. තානි සන්ධායෙතං වුත්තං. **ද්වීහි වෙදිකාහීති** එකාය ඉට්ඨකානං පරියන්තෙයෙව පරික්ඛිත්තා එකාය පරිවෙණපරිච්ඡෙදපරියන්තෙ. **එතදහොසීති** කස්මා අහොසි? එකදිවසං කිර නහත්වා ච පිවිත්වා ච ගච්ඡන්තං මහාජනං මහාපුරිසො ඔලොකෙත්වා ඉමෙ උම්මත්තකවෙසෙනෙව ගච්ඡන්ති. සචෙ එතෙසං එත්ථ පිළන්ධනපුප්ඵානි භවෙය්‍යුං, භද්දකං සියාති. අථස්ස එතදහොසි. තත්ථ **සබ්බොතුකන්ති** පුප්ඵං නාම එකස්මිංයෙව උතුම්හි පුප්ඵති. අහං පන තථා කරිස්සාමි – ‘‘යථා සබ්බෙසු උතූසු පුප්ඵිස්සතී’’ති චින්තෙසිං. **රොපාපෙසීති** නානාවණ්ණඋප්පලබීජාදීනි තතො තතො ආහරාපෙත්වා න රොපාපෙසි, සහ චිත්තුප්පාදෙනෙව පනස්ස සබ්බං ඉජ්ඣති. තං ලොකො රඤ්ඤා රොපිතන්ති මඤ්ඤි. තෙන වුත්තං – ‘‘රොපාපෙසී’’ති. තතො පට්ඨාය මහාජනො නානප්පකාරං ජලජථලජමාලං පිළන්ධිත්වා නක්ඛත්තං කීළමානො විය ගච්ඡති.

254. අථ රාජා තතො උත්තරිපි ජනං සුඛසමප්පිතං කාතුකාමො – ‘‘යංනූනාහං ඉමාසං පොක්ඛරණීනං තීරෙ’’තිආදිනා ජනස්ස සුඛවිධානං චින්තෙත්වා සබ්බං අකාසි. තත්ථ **න්හාපෙසුන්ති** අඤ්ඤො සරීරං උබ්බට්ටෙසි, අඤ්ඤො චුණ්ණානි යොජෙසි, අඤ්ඤො තීරෙ නහායන්තස්ස උදකං ආහරි, අඤ්ඤො වත්ථානි පටිග්ගහෙසි චෙව අදාසි ච.

පට්ඨපෙසි ඛොති කථං පට්ඨපෙසි? ඉත්ථීනඤ්ච පුරිසානඤ්ච අනුච්ඡවිකෙ අලඞ්කාරෙ කාරෙත්වා ඉත්ථිමත්තමෙව තත්ථ පරිචාරවසෙන සෙසං සබ්බං පරිච්චාගවසෙන ඨපෙත්වා රාජා මහාසුදස්සනො දානං දෙති, තං පරිභුඤ්ජථාති භෙරිං චරාපෙසි. මහාජනො පොක්ඛරණීතීරං ආගන්ත්වා නහත්වා වත්ථානි පරිවත්තෙත්වා නානාගන්ධෙහි විලිත්තො පිළන්ධනවිචිත්තමාලො දානග්ගං ගන්ත්වා අනෙකප්පකාරෙසු යාගුභත්තඛජ්ජකෙසු අට්ඨවිධපානෙසු ච යො යං ඉච්ඡති, සො තං ඛාදිත්වා ච පිවිත්වා ච නානාවණ්ණානි ඛොමසුඛුමානි වත්ථානි නිවාසෙත්වා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා යෙසං තාදිසානි අත්ථි, තෙ ඔහාය ගච්ඡන්ති. යෙසං පන නත්ථි, තෙ ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. හත්ථිඅස්සයානාදීසුපි නිසීදිත්වා ථොකං විචරිත්වා අනත්ථිකා ඔහාය, අත්ථිකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. වරසයනෙසු නිපජ්ජිත්වා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා අනත්ථිකා ඔහාය, අත්ථිකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. ඉත්ථීහිපි සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවිත්වා අනත්ථිකා ඔහාය, අත්ථිකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. සත්තවිධරතනපසාධනානි ච පසාධෙත්වාපි සම්පත්තිං අනුභවිත්වා අනත්ථිකා ඔහාය, අත්ථිකා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. තම්පි දානං උට්ඨාය සමුට්ඨාය දීයතෙව. ජම්බුදීපවාසිකානං අඤ්ඤං කම්මං නත්ථි, රඤ්ඤො දානං පරිභුඤ්ජන්තාව විචරන්ති.

255. අථ බ්‍රාහ්මණගහපතිකා චින්තෙසුං – ‘‘අයං රාජා එවරූපං දානං දදන්තොපි ‘මය්හං තණ්ඩුලාදීනි වා ඛීරාදීනි වා දෙථා’ති න කිඤ්චි ආහරාපෙති, න ඛො පන අම්හාකං – ‘රාජා ආහරාපෙතී’ති තුණ්හීමාසිතුං පතිරූප’’න්ති තෙ බහුං

සාපතෙය්‍යං සංහරිත්වා රඤ්ඤො උපනාමෙසුං. තස්මා – ‘‘අථ ඛො, ආනන්ද, බ්‍රාහ්මණගහපතිකා’’තිආදිමාහ. **එවං සමචින්තෙසුන්ති** කස්මා එවං චින්තෙසුං? කස්සචි සරතො අප්පං ආහතං, කස්සචි බහු. තස්මිං පටිසංහරියමානෙ – ‘‘කිං තවෙව සරතො සුන්දරං ආහතං, න මය්හං සරතො, කිං තවෙව සරතො බහු , න මය්හ’’න්ති එවං කලහසද්දොපි උප්පජ්ජෙය්‍ය, සො මා උප්පජ්ජිත්ථාති එවං සමචින්තෙසුං.

256. **එහි ත්වං සම්මාති** එහි ත්වං වයස්ස. **ධම්මං නාම පාසාදන්ති** පාසාදස්ස නාමං ආරොපෙත්වාව ආණාපෙසි. විස්සකම්මො පන කීව මහන්තො දෙව පාසාදො හොතූති පටිපුච්ඡිත්වා දීඝතො යොජනං විත්ථාරතො අඩ්ඪයොජනං සබ්බරතනමයොව හොතූති වුත්තෙපි ‘එවං හොතු, භද්දං තව වචන’න්ති තස්ස පටිස්සුණිත්වා ධම්මරාජානං සම්පටිච්ඡාපෙත්වා මාපෙසි. තත්ථ **එවං භද්දං තවාති ඛො ආනන්දාති** එවං භද්දං තව ඉති ඛො ආනන්ද. **පටිස්සුත්වාති** සම්පටිච්ඡිත්වා, වත්වාති අත්ථො. **තුණ්හීභාවෙනාති** සමණධම්මපටිපත්තිකරණොකාසො මෙ භවිස්සතීති ඉච්ඡන්තො තුණ්හීභාවෙන අධිවාසෙසි. **සාරමයොති** චන්දනසාරමයො.

257. **ද්වීහි වෙදිකාහීති** එත්ථ එකා වෙදිකා පනස්ස උණ්හීසමත්ථකෙ අහොසි, එකා හෙට්ඨා පරිච්ඡෙදමත්ථකෙ.

258. **දුද්දික්ඛො අහොසීති** දුඋද්දික්ඛො, පභාසම්පත්තියා දුද්දසොති අත්ථො. **මුසතීති** හරති එන්දාපෙති නිච්චලභාවෙන පතිට්ඨාතුං න දෙති. **විද්ධෙති** උබ්බිද්ධෙ, මෙඝවිගමෙන දූරීභූතෙති අත්ථො. **දෙවෙති** ආකාසෙ.

259. **මාපෙසි ඛොති** අහං ඉමස්මිං ඨානෙ පොක්ඛරණිං මාපෙමි, තුම්හාකං සරානි භින්දථාති න එවං කාරෙත්වා මාපෙසි. චිත්තුප්පාදවසෙනෙව පනස්ස භූමිං භින්දිත්වා තථාරූපා පොක්ඛරණී අහොසි. **තෙ සබ්බකාමෙහීති** සබ්බෙහි ඉච්ඡිතිච්ඡිතවත්ථූහි, සමණෙ සමණපරික්ඛාරෙහි, බ්‍රාහ්මණෙ බ්‍රාහ්මණපරික්ඛාරෙහි සන්තප්පෙසීති.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඣානසම්පත්තිවණ්ණනා

260. **මහිද්ධිකොති** චිත්තුප්පාදවසෙනෙව චතුරාසීතිපොක්ඛරණීසහස්සානං නිබ්බත්තිසඞ්ඛාතාය මහතියා ඉද්ධියා සමන්නාගතො. **මහානුභාවොති** තෙසංයෙව අනුභවිතබ්බානං මහන්තතාය මහානුභාවෙන සමන්නාගතො. **සෙය්‍යථීදන්ති** නිපාතො, තස්ස – ‘‘කතමෙසං තිණ්ණ’’න්ති අත්ථො. **දානස්සාති** සම්පත්තිපරිච්චාගස්ස. **දමස්සාති** ආළවකසුත්තෙ පඤ්ඤා දමොති ආගතො. ඉධ අත්තානං දමෙන්තෙන කතං උපොසථකම්මං. **සංයමස්සාති** සීලස්ස.

බොධිසත්තපුබ්බයොගවණ්ණනා

ඉධ ඨත්වා පනස්ස පුබ්බයොගො වෙදිතබ්බො – රාජා කිර පුබ්බෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති. තෙන ච සමයෙන ධරමානකස්සෙව කස්සපබුද්ධස්ස සාසනෙ එකො ථෙරො අරඤ්ඤෙ වාසං වසති, බොධිසත්තො අත්තනො කම්මෙන අරඤ්ඤං පවිට්ඨො ථෙරං දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ථෙරස්ස නිසජ්ජනට්ඨානචඞ්කමනට්ඨානානි ඔලොකෙත්වා පුච්ඡි – ‘‘ඉධෙව, භන්තෙ, අය්‍යො වසතී’’ති? ආම, උපාසකාති සුත්වා – ‘‘ඉධෙව අය්‍යස්ස පණ්ණසාලං කාතුං වට්ටතී’’ති චින්තෙත්වා අත්තනො කම්මං පහාය දබ්බසම්භාරං කොට්ටෙත්වා පණ්ණසාලං කත්වා ඡාදෙත්වා භිත්තියො මත්තිකාය ලිම්පිත්වා ද්වාරං යොජෙත්වා කට්ඨත්ථරණං කත්වා – ‘‘කරිස්සති නු ඛො පරිභොගං, න කරිස්සතී’’ති එකමන්තං නිසීදි. ථෙරො අන්තොගාමතො ආගන්ත්වා පණ්ණසාලං පවිසිත්වා කට්ඨත්ථරණෙ නිසීදි. උපාසකොපි ආගන්ත්වා වන්දිත්වා සමීපෙ නිසින්නො ‘‘ඵාසුකා, භන්තෙ, පණ්ණසාලා’’ති පුච්ඡි. ඵාසුකා, භද්දමුඛ, පබ්බජිතසාරුප්පාති. වසිස්සථ, භන්තෙ, ඉධාති? ආම, උපාසකාති, සො අධිවාසනාකාරෙන වසිස්සතීති ඤත්වා නිබද්ධං මය්හං ඝරද්වාරං ආගන්තබ්බන්ති පටිජානාපෙත්වා – ‘‘එකං මෙ, භන්තෙ, වරං දෙථා’’ති ආහ. අතික්කන්තවරා, උපාසක, පබ්බජිතාති. භන්තෙ, යඤ්ච කප්පති, යඤ්ච අනවජ්ජන්ති. වදෙහි උපාසකාති. භන්තෙ, නිබද්ධවසනට්ඨානෙ නාම මනුස්සා මඞ්ගලෙ වා අමඞ්ගලෙ වා ආගමනං ඉච්ඡන්ති, අනාගච්ඡන්තස්ස කුජ්ඣන්ති. තස්මා අඤ්ඤං නිමන්තිතට්ඨානං ගන්ත්වාපි මය්හං ඝරං පවිසිත්වාව භත්තකිච්චං නිට්ඨාපෙතබ්බන්ති. ථෙරො අධිවාසෙසි.

සො පණ්ණසාලාය කටසාටකං පත්ථරිත්වා මඤ්චපීඨං පඤ්ඤපෙසි, අපස්සෙනං නික්ඛිපි, පාදකඨලිකං ඨපෙසි, පොක්ඛරණිං ඛණි, චඞ්කමං කත්වා වාලිකං ඔකිරි, මිගෙ ආගන්ත්වා භිත්තිං ඝංසිත්වා මත්තිකං පාතෙන්තෙ දිස්වා කණ්ටකවතිං පරික්ඛිපි. පොක්ඛරණිං ඔතරිත්වා උදකං ආළුලිකං කරොන්තෙ දිස්වා අන්තො පාසාණෙහි චිනිත්වා බහි කණ්ටකවතිං පරික්ඛිපිත්වා අන්තොවතිපරියන්තෙ තාලපන්තියො රොපෙති, මහාචඞ්කමෙ සම්මට්ඨට්ඨානං ආළුලෙන්තෙ දිස්වා චඞ්කමම්පි වතියා පරික්ඛිපිත්වා අන්තොවතිපරියන්තෙ තාලපන්තිං රොපෙසි. එවං ආවාසං නිට්ඨපෙත්වා ථෙරස්ස තිචීවරං, පිණ්ඩපාතං, ඔසධං, පරිභොගභාජනං, ආරකණ්ටකං, පිප්ඵලිකං, නඛච්ඡෙදනං, සූචිං, කත්තරයට්ඨිං, උපාහනං, උදකතුම්බං, ඡත්තං, දීපකපල්ලකං, මලහරණිං. පරිස්සාවනං, ධමකරණං, පත්තං, ථාලකං, යං වා පනඤ්ඤම්පි පබ්බජිතානං පරිභොගජාතං, සබ්බං අදාසි. ථෙරස්ස බොධිසත්තෙන අදින්නපරික්ඛාරො නාම නාහොසි. සො සීලානි රක්ඛන්තො උපොසථං කරොන්තො යාවජීවං ථෙරං උපට්ඨහි. ථෙරො තත්ථෙව වසන්තො අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායි.

බොධිසත්තොපි යාවතායුකං පුඤ්ඤං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චුතො මනුස්සලොකං ආගච්ඡන්තො කුසාවතියා රාජධානියා නිබ්බත්තිත්වා මහාසුදස්සනො රාජා අහොසි.

‘‘එවං නාතිමහන්තම්පි, පුඤ්ඤං ආයතනෙ කතං;
මහාවිපාකං හොතීති, කත්තබ්බං තං විභාවිනා’’.

මහාවියූහන්ති රජතමයං මහාකූටාගාරං. තත්ථ වසිතුකාමො හුත්වා අගමාසි, **එත්තාවතා කාමවිතක්කාති** කාමවිතක්ක තයා එත්තාවතා නිවත්තිතබ්බං, ඉතො පරං තුය්හං අභූමි, ඉදං **ඣානාගාරං** නාම, නයිදං තයා සද්ධිං වසනට්ඨානන්ති එවං තයො විතක්කෙ කූටාගාරද්වාරෙයෙව නිවත්තෙසි.

261. **පඨමජ්ඣානන්ති**ආදීසු විසුං **කසිණපරිකම්මකිච්චං** නාම නත්ථි. නීලකසිණෙන අත්ථෙ සති නීලමණිං, පීතකසිණෙන අත්ථෙ සති සුවණ්ණං, ලොහිතකසිණෙන අත්ථෙ සති රත්තමණිං, ඔදාතකසිණෙන අත්ථෙ සති රජතන්ති ඔලොකිතඔලොකිතට්ඨානෙ කසිණමෙව පඤ්ඤායති.

262. **මෙත්තාසහගතෙනාති**ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බම්පි විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තමෙව. ඉති පාළියං චත්තාරි ඣානානි, චත්තාරි අප්පමඤ්ඤානෙව වුත්තානි. මහාපුරිසො පන සබ්බාපි අට්ඨ සමාපත්තියො, පඤ්ච අභිඤ්ඤායො ච නිබ්බත්තෙත්වා අනුලොමපටිලොමාදිවසෙන චුද්දසහාකාරෙහි සමාපත්තියො පවිසන්තො මධුපටලං පවිට්ඨභමරො මධුරසෙන විය සමාපත්තිසුඛෙනෙව යාපෙති.

චතුරාසීතිනගරසහස්සාදිවණ්ණනා

263. **කුසාවතීරාජධානිප්පමුඛානීති** කුසාවතී රාජධානී තෙසං නගරානං පමුඛා සබ්බසෙට්ඨාති අත්ථො. **භත්තාභිහාරොති** අභිහරිතබ්බභත්තං.

264. **වස්සසතස්ස වස්සසතස්සාති** කස්මා එවං චින්තෙසි? තෙසං සද්දෙන උක්කණ්ඨිත්වා, ‘‘සමාපන්නස්ස සද්දො කණ්ටකො’’ති (අ. නි. 10.72) හි වුත්තං. තස්මා සද්දෙන උක්කණ්ඨිතො මහාපුරිසො. අථ කස්මා මා ආගච්ඡන්තූති න වදති? ඉදානි රාජා න පස්සතීති නිබද්ධවත්තං න ලභිස්සන්ති, තං තෙසං මා උප්පජ්ජිත්ථාති න වදති.

සුභද්දාදෙවිඋපසඞ්කමනවණ්ණනා

265. **එතදහොසීති** කදා එතං අහොසි. රඤ්ඤො කාලඞ්කිරියදිවසෙ. තදා කිර දෙවතා චින්තෙසුං – ‘‘රාජා අනාථකාලඞ්කිරියං මා කරොතු, ඔරොධෙහි බහූහි ධීතූහි පුත්තෙහි පරිවාරිතොව කරොතූ’’ති. අථ දෙවිං ආවට්ටෙත්වා තස්සා එවං චිත්තං උප්පාදෙසුං. **පීතානි වත්ථානීති** තානි කිර පකතියා රඤ්ඤො මනාපානි, තස්මා තානි පාරුපථාති ආහ. **එත්ථෙව දෙවි තිට්ඨාති** දෙවි ඉමං ඣානාගාරං නාම තුම්හෙහි සද්ධිං වසනට්ඨානං න හොති, ඣානරතිවින්දනට්ඨානං මම, මා ඉධ පාවිසීති.

266. **එතදහොසීති** ලොකෙ සත්තා නාම මරණාසන්නකාලෙ අතිවිය විරොචන්ති, තෙනස්ස රඤ්ඤො විප්පසන්නඉන්ද්‍රියභාවං දිස්වා එවං අහොසි, තතො මා රඤ්ඤො කාලඞ්කිරියා අහොසීති තස්ස කාලඞ්කිරියං අනිච්ඡමානා සම්පති ගුණමස්ස කථයිත්වා තිට්ඨමානාකාරං කරිස්සාමීති චින්තෙත්වා **ඉමානි තෙ දෙවාති**ආදිමාහ. තත්ථ **ඡන්දං ජනෙහීති** පෙමං උප්පාදෙහි, රතිං කරොහි. **ජීවිතෙ අපෙක්ඛන්ති** ජීවිතෙ සාපෙක්ඛං, ආලයං, තණ්හං කරොහීති අත්ථො.

එවං ඛො මං ත්වං දෙවීති ‘‘මයං ඛො, දෙව, ඉත්ථියො නාම පබ්බජිතානං උපචාරකථං න ජානාම, කථං වදාම මහාරාජා’’ති රාජානං ‘‘පබ්බජිතො අය’’න්ති මඤ්ඤමානාය දෙවියා වුත්තෙ – ‘‘එවං ඛො මං, ත්වං දෙවි, සමුදාචරාහී’’තිආදිමාහ. **ගරහිතාති** බුද්ධෙහි පච්චෙකබුද්ධෙහි සාවකෙහි අඤ්ඤෙහි ච පණ්ඩිතෙහි බහුස්සුතෙහි ගරහිතා. කිං කාරණා? සාපෙක්ඛකාලකිරියා හි අත්තනොයෙව ගෙහෙ යක්ඛකුක්කුරඅජගොණමහිංසමූසිකකුක්කුටඋඞ්කාමඞ්ගුලාදිභාවෙන නිබ්බත්තනකාරණං හොති.

268. අථ **ඛො, ආනන්ද, සුභද්දා දෙවී අස්සූනි පුඤ්ඡිත්වාති** දෙවී එකමන්තං ගන්ත්වා රොදිත්වා කන්දිත්වා අස්සූනි පුඤ්ඡිත්වා එතදවොච.

බ්‍රහ්මලොකූපගමවණ්ණනා

269. **ගහපතිස්ස වාති** කස්මා ආහ? තෙසං කිර සොණසෙට්ඨිපුත්තාදීනං විය මහතී සම්පත්ති හොති, සොණස්ස කිර සෙට්ඨිපුත්තස්ස එකා භත්තපාති ද්වෙ සතසහස්සානි අග්ඝති. ඉති තෙසං තාදිසං භත්තං භුත්තානං මුහුත්තං භත්තසම්මදො භත්තමුච්ඡා භත්තකිලමථො හොති.

271. **යං තෙන සමයෙන අජ්ඣාවසාමීති** යත්ථ වසාමි, තං එකංයෙව නගරං හොති, අවසෙසෙසු පුත්තධීතාදයො චෙව දාසමනුස්සා ච වසිංසු. පාසාදකූටාගාරෙසුපි එසෙව නයො. පල්ලඞ්කාදීසුපි එකංයෙව පල්ලඞ්කං පරිභුඤ්ජති, සෙසා පුත්තාදීනං පරිභොගා හොන්ති. ඉත්ථීසුපි එකාව පච්චුපට්ඨාති, සෙසා පරිවාරමත්තා හොන්ති, **පරිදහාමීති** එකමෙව දුස්සයුගං නිවාසෙමි, සෙසානි පරිවාරෙත්වා විචරන්තානං අසීතිසහස්සාධිකානං සොළසන්නං පුරිසසතසහස්සානං හොන්ති. **භුඤ්ජාමීති** පරමප්පමාණෙන නාළිකොදනමත්තං භුඤ්ජාමි, සෙසං පරිවාරෙත්වා විචරන්තානං චත්තාලීසසහස්සාධිකානං අට්ඨන්නං පුරිසසතසහස්සානං හොතීති දස්සෙති. එකථාලිපාකො හි දසන්නං ජනානං පහොති.

එතානි පන චතුරාසීති නගරසහස්සානි චෙව පාසාදසහස්සානි ච කූටාගාරසහස්සානි ච එකිස්සායෙව පණ්ණසාලාය නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති පල්ලඞ්කසහස්සානි නිපජ්ජනත්ථාය දින්නමඤ්චකස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති හත්ථිසහස්සානි අස්සසහස්සානි රථසහස්සානි නිසීදනත්ථාය දින්නපීඨස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති මණිසහස්සානි එකදීපස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති පොක්ඛරණිසහස්සානි එකපොක්ඛරණියා නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති ඉත්ථිසහස්සානි පුත්තසහස්සානි ගහපතිසහස්සානි පරිභොගභාජනපත්තථාලක ධමකරණ පරිස්සාවන ආරකණ්ටක පිප්ඵලක නඛච්ඡෙදන කුඤ්චිකකණ්ණමලහරණී පාදකඨලික උපාහන ඡත්ත කත්තරයට්ඨිදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති ධෙනුසහස්සානි ගොරසදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි. චතුරාසීති වත්ථකොටිසහස්සානි නිවාසනපාරුපනදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානි . චතුරාසීති ථාලිපාකසහස්සානි භොජනදානස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තානීති වෙදිතබ්බානි.

272. එවං භගවා මහාසුදස්සනස්ස සම්පත්තිං ආදිතො පට්ඨාය විත්ථාරෙන කථෙත්වා සබ්බං තං දාරකානං පංසාගාරකීළනං විය දස්සෙන්තො පරිනිබ්බානමඤ්චකෙ නිපන්නොව **පස්සානන්දාති**ආදිමාහ. තත්ථ **විපරිණතාති** පකතිවිජහනෙන නිබ්බුතපදීපො විය අපඤ්ඤත්තිකභාවං ගතා. **එවං අනිච්චා ඛො, ආනන්ද, සඞ්ඛාරාති** එවං හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චා.

එත්තාවතා භගවා යථා නාම පුරිසො සතහත්ථුබ්බෙධෙ චම්පකරුක්ඛෙ නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා අභිරුහිත්වා චම්පකපුප්ඵං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො ඔතරෙය්‍ය, එවමෙව නිස්සෙණිං බන්ධන්තො විය අනෙකවස්සකොටිසතසහස්සුබ්බෙධං මහාසුදස්සනසම්පත්තිං ආරුය්හ සම්පත්තිමත්ථකෙ ඨිතං අනිච්චලක්ඛණං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො විය ඔතිණ්ණො. තෙනෙව පුබ්බෙ වසභරාජා දීඝභාණකත්ථෙරානං ලොහපාසාදස්ස පාචීනපස්සෙ අම්බලට්ඨිකායං ඉමං සුත්තං සජ්ඣායන්තානං සුත්වා – ‘‘කිං, භො, මය්හං අය්‍යකෙන එත්ථ වුත්තං, අත්තනො බාදිතපීතට්ඨානෙ සම්පත්තිමෙව කථෙති’’ති චින්තෙන්තො – ‘‘එවං අනිච්චා ඛො, ආනන්ද, සඞ්ඛාරා’’ති වුත්තකාලෙ ‘‘ඉමං, භො, දිස්වා පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමතා එවං වුත්ත’’න්ති වාමහත්ථං සමිඤ්ජිත්වා දක්ඛිණහත්ථෙන අප්ඵොටෙත්වා – ‘‘සාධු සාධූ’’ති තුට්ඨහදයො සාධුකාරං අදාසි.

එවං අද්ධුවාති එවං උදකපුප්ඵුළාදයො විය ධුවභාවවිරහිතා. **එවං අනස්සාසිකාති** එවං සුපිනකෙ පීතපානීයං විය අනුලිත්තචන්දනං විය ච අස්සාසවිරහිතා.

සරීරං නික්ඛිපෙය්‍යාති සරීරං ඡඩ්ඩෙය්‍ය. ඉදානි අඤ්ඤස්ස සරීරස්ස නික්ඛෙපො වා පටිජග්ගනං වා නත්ථි කිලෙසපහීනත්තා, ආනන්ද, තථාගතස්සාති වදති. ඉදං පන වත්වා පුන ථෙරං ආමන්තෙසි, චක්කවත්තිනො ආනුභාවො නාම රඤ්ඤො පබ්බජිතස්ස සත්තමෙ දිවසෙ අන්තරධායති. මහාසුදස්සනස්ස පන කාලඞ්කිරියතො සත්තමෙව දිවසෙ සත්තරතනපාකාරා සත්තරතනතාලා චතුරාසීති පොක්ඛරණිසහස්සානි ධම්මපාසාදො ධම්මපොක්ඛරණී චක්කරතනන්ති සබ්බමෙතං අන්තරධායීති. හත්ථිආදීසු පන අයං ධම්මතා ඛීණායුකා සහෙව කාලඞ්කරොන්ති. ආයුසෙසෙ සති හත්ථිරතනං උපොසථකුලං ගච්ඡති, අස්සරතනං වලාහකකුලං, මණිරතනං වෙපුල්ලපබ්බතමෙව ගච්ඡති. ඉත්ථිරතනස්ස ආනුභාවො අන්තරධායති. ගහපතිරතනස්ස චක්ඛු පාකතිකමෙව හොති. පරිණායකරතනස්ස වෙය්‍යත්තියං නස්සති.

ඉදමවොච භගවාති ඉදං පාළියං ආරුළ්හඤ්ච අනාරුළ්හඤ්ච සබ්බං භගවා අවොච. සෙසං උත්තානත්ථමෙවාති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

මහාසුදස්සනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ජනවසභසුත්තවණ්ණනා

නාතිකියාදිබ්‍යාකරණවණ්ණනා

273-275. එවං මෙ සුතන්ති ජනවසභසුත්තං. තත්‍රායං අනුත්තානපදවණ්ණනා – **පරිතො පරිතො ජනපදෙසූති** සමන්තා සමන්තා ජනපදෙසු. **පරිචාරකෙති** බුද්ධධම්මසඞ්ඝානං පරිචාරකෙ. **උපපත්තීසූති** ඤාණගතිපුඤ්ඤානං උපපත්තීසු. **කාසිකොසලෙසූති** කාසීසු ච කොසලෙසු ච, කාසිරට්ඨෙ ච කොසලරට්ඨෙ චාති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ. අඞ්ගමගධයොනකකම්බොජඅස්සකඅවන්තිරට්ඨෙසු පන ඡසු න බ්‍යාකරොති. ඉමෙසං පන සොළසන්නං මහාජනපදානං පුරිමෙසු දසසුයෙව බ්‍යාකරොති. **නාතිකියාති** නාතිකගාමවාසිනො.

තෙනාති තෙන අනාගාමිආදිභාවෙන. **සුත්වාති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා බ්‍යාකරොන්තස්ස භගවතො පඤ්හාබ්‍යාකරණං සුත්වා තෙසං අනාගාමිආදීසු නිට්ඨඞ්ගතා හුත්වා. තෙන අනාගාමිආදිභාවෙන අත්තමනා අහෙසුං. අට්ඨකථායං පන **තෙනාති** තෙ නාතිකියාති වුත්තං. එතස්මිං අත්ථෙ න-කාරො නිපාතමත්තං හොති.

ආනන්දපරිකථාවණ්ණනා

277. **භගවන්තං කිත්තයමානරූපොති** අහො බුද්ධො, අහො ධම්මො, අහො සඞ්ඝො; අහො ධම්මො ස්වාක්ඛාතොති එවං කිත්තයන්තොව කාලමකාසි. **බහුජනො පසීදෙය්‍යාති** අම්හාකං පිතා මාතා භාතා භගිනී පුත්තො ධීතා සහායකො, තෙන අම්හෙහි සද්ධිං එකතො භුත්තා, එකතො සයිතා, තස්ස ඉදඤ්චිදඤ්ච මනාපං අකරිම්හ, සො කිර අනාගාමී සකදාගාමී සොතාපන්නො; අහො සාධු, අහො සුට්ඨූති එවං බහුජනො පසාදං ආපජ්ජෙය්‍ය.

278. **ගතින්ති** ඤාණගතිං. **අභිසම්පරායන්ති** ඤාණාභිසම්පරායමෙව. **අද්දසා බොති** කිත්තකෙ ජනෙ අද්දස? චතුවීසතිසතසහස්සානි.

279. **උපසන්තපදිස්සොති** උපසන්තදස්සනො. **භාතිරිවාති** අතිවිය භාති, අතිවිය විරොචති. **ඉන්ද්‍රියානන්ති** මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං. **අද්දසං බො අහං ආනන්දාති** නෙව දස, න වීසති, න සතං, න සහස්සං, අනූනාධිකානි චතුවීසතිසතසහස්සානි අද්දසන්ති ආහ.

ජනවසභයක්ඛවණ්ණනා

280. දිස්වා පන මෙ එත්තකො ජනො මං නිස්සාය දුක්ඛා පමුත්තොති බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජි, චිත්තං පසීදි, චිත්තස්ස පසන්නත්තා චිත්තසමුට්ඨානං ලොහිතං පසීදි, ලොහිතස්ස පසන්නත්තා මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි පසීදිංසූති සබ්බමිදං වත්වා **අථ ඛො ආනන්දාති**ආදිමාහ. තත්ථ යස්මා සො භගවතො ධම්මකථං සුත්වා දසසහස්සාධිකස්ස ජනසතසහස්සස්ස ජෙට්ඨකො හුත්වා සොතාපන්නො ජාතො, තස්මා **ජනවසභොති**ස්ස නාමං අහොසි.

ඉතො සත්තාති ඉතො දෙවලොකා චවිත්වා සත්ත. **තතො සත්තාති** තතො මනුස්සලොකා චවිත්වා සත්ත. **සංසාරානි චතුද්දසාති** සබ්බාපි චතුද්දසඛන්ධපටිපාටියො. **නිවාසමභිජානාමීති** ජාතිවසෙන නිවාසං ජානාමි. **යත්ථ මෙ වුසිතං පුරෙති** යත්ථ දෙවෙසු ච වෙස්සවණස්ස සහබ්‍යතං උපගතෙන මනුස්සෙසු ච රාජභූතෙන ඉතො අත්තභාවතො පුරෙයෙව මයා වුසිතං. පුරෙ එවං වුසිතත්තා එව ච ඉදානි සොතාපන්නො හුත්වා තීසු වත්ථූසු බහුං පුඤ්ඤං කත්වා තස්සානුභාවෙන උපරි නිබ්බත්තිතුං සමත්ථොපි දීඝරත්තං වුසිතට්ඨානෙ නිකන්තියා බලවතාය එත්ථෙව නිබ්බත්තො.

281. **ආසා ච පන මෙ සන්තිට්ඨතීති** ඉමිනාහං සොතාපන්නොති න සුත්තප්පමත්තොව හුත්වා කාලං වීතිනාමෙසිං. සකදාගාමිමග්ගත්ථාය පන මෙ විපස්සනා ආරද්ධා. අජ්ජෙව අජ්ජෙව පටිවිජ්ඣිස්සාමීති එවං සඋස්සාහො විහරාමීති දස්සෙති. **යදග්ගෙති** ලට්ඨිවනුය්‍යානෙ පඨමදස්සනෙ සොතාපන්නදිවසං සන්ධාය වදති. **තදග්ගෙ අහං, භන්තෙ, දීඝරත්තං අවිනිපාතො අවිනිපාතං සඤ්ජානාමීති** තංදිවසං ආදිං කත්වා, අහං, භන්තෙ, පුරිමං චතුද්දසඅත්තභාවසඞ්ඛාතං දීඝරත්තං අවිනිපාතො ලට්ඨිවනුය්‍යානෙ සොතාපත්තිමග්ගවසෙන අධිගතං අවිනිපාතධම්මතං සඤ්ජානාමීති අත්ථො. **අනච්ඡරියන්ති** අනුඅච්ඡරියං. චින්තයමානං පුනප්පුනං අච්ඡරියමෙවිදං යං කෙනචිදෙව කරණීයෙන ගච්ඡන්තො භගවන්තං අන්තරාමග්ගෙ අද්දසං. ඉදම්පි අච්ඡරියං යඤ්ච වෙස්සවණස්ස මහාරාජස්ස සයංපරිසාය භාසතො භගවතො දිට්ඨසදිසමෙව සම්මුඛා සුතං. **ද්වෙ පච්චයාති** අන්තරාමග්ගෙ දිට්ඨභාවො ච වෙස්සවණස්ස සම්මුඛා සුතං ආරොචෙතුකාමතා ච.

දෙවසභාවණ්ණනා

282. **සන්නිපතිතාති** කස්මා සන්නිපතිතා? තෙ කිර චතූහි කාරණෙහි සන්නිපතන්ති. වස්සූපනායිකසඞ්ගහත්ථං, පවාරණාසඞ්ගහත්ථං, ධම්මසවනත්ථං, පාරිච්ඡත්තකකීළානුභවනත්ථන්ති. තත්ථ ස්වෙ වස්සූපනායිකාති

ආසාළ්හීපුණ්ණමාය ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවා සුධම්මාය දෙවසභාය සන්නිපතිත්වා මන්තෙන්ති අසුකවිහාරෙ එකො භික්ඛු වස්සූපගතො, අසුකවිහාරෙ ද්වෙ තයො චත්තාරො පඤ්ච දස වීසති තිංසං චත්තාලීසං පඤ්ඤාසං සතං සහස්සං භික්ඛූ වස්සූපගතා, එත්ථෙත්ථ ඨානෙ අය්‍යානං ආරක්ඛං සුසංවිහිතං කරොථාති එවං වස්සූපනායිකසඞ්ගහො කතො හොති.

තදාපි එතෙනෙව කාරණෙන සන්නිපතිතා. **ඉදං තෙසං හොති ආසනස්මි**න්ති ඉදං තෙසං චතුන්නං මහාරාජානං ආසනං හොති. එවං තෙසු නිසින්නෙසු අථ පච්ඡා අම්හාකං ආසනං හොති.

යෙනත්ථෙනාති යෙන වස්සූපනායිකත්ථෙන. **තං අත්ථං චින්තයිත්වා තං අත්ථං මන්තයිත්වා**ති තං අරඤ්ඤවාසිනො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආරක්ඛත්ථං චින්තයිත්වා. එත්ථෙත්ථ වුට්ඨභික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආරක්ඛං සංවිදහථාති චතූහි මහාරාජෙහි සද්ධිං මන්තෙත්වා. **වුත්තවචනාපි ත**න්ති තෙත්තිංස දෙවපුත්තා වදන්ති, මහාරාජානො **වුත්තවචනා** නාම. තථා තෙත්තිංස දෙවපුත්තා පච්චානුසාසන්ති, ඉතරෙ **පච්චානුසිට්ඨවචනා** නාම. පදද්වයෙපි පන තන්ති නිපාතමත්තමෙව. **අවිපක්කන්තා**ති අගතා.

283. උළාරොති විපුලො මහා. **දෙවානුභාව**න්ති යා සා සබ්බදෙවතානං වත්ථාලඞ්කාරවිමානසරීරානං පභා ද්වාදස යොජනානි ඵරති. මහාපුඤ්ඤානං පන සරීරප්පභා යොජනසතං ඵරති. තං දෙවානුභාවං අතික්කමිත්වා.

බ්‍රහ්මුනො හෙතං පුබ්බනිමිත්තන්ති යථා සූරියස්ස උදයතො එතං පුබ්බඞ්ගමං එතං පුබ්බනිමිත්තං යදිදං අරුණුග්ගං, එවමෙව බ්‍රහ්මුනොපි එතං – ‘‘පුබ්බනිමිත්ත’’න්ති දීපෙති.

සනඞ්කුමාරකථාවණ්ණනා

284. **අනභිසම්භවනීයො**ති අපත්තබ්බො, න තං දෙවා තාවතිංසා පස්සන්තීති අත්ථො. **චක්ඛුපථස්මි**න්ති චක්ඛුපසාදෙ ආපාථෙ වා. සො දෙවානං චක්ඛුස්ස ආපාථෙ සම්භවනීයො පත්තබ්බො න හොති, න අභිභවතීති වුත්තං හොති. හෙට්ඨා හෙට්ඨා හි දෙවතා උපරූපරි දෙවානං ඔළාරිකං කත්වා මාපිතමෙව අත්තභාවං පස්සිතුං සක්කොන්ති, **වෙදපටිලාභ**න්ති තුට්ඨිපටිලාභං. **අධුනාභිසිත්තො රජ්ජෙනා**ති සම්පති අභිසිත්තො රජ්ජෙන. අයං පනත්ථො දුට්ඨගාමණිඅභයවත්ථුනා දීපෙතබ්බො –

සො කිර ද්වත්තිංස දමිළරාජානො විජිත්වා අනුරාධපුරෙ පත්තාභිසෙකො තුට්ඨසොමනස්සෙන මාසං නිද්දං න ලභි, තතො – ‘‘නිද්දං න ලභාමි, භන්තෙ’’ති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආචික්ඛි. තෙන හි, මහාරාජ, අජ්ජ උපොසථං අධිට්ඨාහීති. සො ච උපොසථං අධිට්ඨාසි. සඞ්ඝො ගන්ත්වා – ‘‘චිත්තයමකං සජ්ඣායථා’’ති අට්ඨ ආභිධම්මිකභික්ඛූ පෙසෙසි. තෙ ගන්ත්වා – ‘‘නිපජ්ජ ත්වං, මහාරාජා,’’ති වත්වා සජ්ඣායං ආරභිංසු. රාජා සජ්ඣායං සුණන්තොව නිද්දං ඔක්කමි. ථෙරා – රාජානං මා පබොධයිත්ථාති පක්කමිංසු. රාජා දුතියදිවසෙ සූරියුග්ගමනෙ පබුජ්ඣිත්වා ථෙරෙ අපස්සන්තො – ‘‘කුහිං අය්‍යා’’ති පුච්ඡි. තුම්හාකං නිද්දොක්කමනභාවං ඤත්වා ගතාති. නත්ථි, භො, මය්හං අය්‍යකස්ස දාරකානං අජානනකභෙසජ්ජං නාම, යාව නිද්දාභෙසජ්ජම්පි ජානන්ති යෙවාති ආහ.

පඤ්චසිඛොති පඤ්චසිඛගන්ධබ්බසදිසො හුත්වා. පඤ්චසිඛගන්ධබ්බදෙවපුත්තස්ස කිර සබ්බදෙවතා අත්තභාවං මමායන්ති. තස්මා බ්‍රහ්මාපි තාදිසංයෙව අත්තභාවං නිම්මිනිත්වා පාතුරහොසි. **පල්ලඞ්කෙන නිසීදී**ති පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසීදි.

විස්සට්ඨොති සුමුත්තො අපලිබුද්ධො. **විඤ්ඤෙය්‍යො**ති අත්ථවිඤ්ඤාපනො. **මඤ්ජූ**ති මධුරො මුදු. **සවනීයො**ති සොතබ්බයුත්තකො කණ්ණසුඛො. **බින්දූ**ති එකග්ඝනො. **අවිසාරී**ති සුවිසදො අවිප්පකිණ්ණො. **ගම්භීරො**ති නාභිමූලතො පට්ඨාය ගම්භීරසමුට්ඨිතො, න ජිව්හාදන්තඔට්ඨතාලුමත්තප්පහාරසමුට්ඨිතො. එවං සමුට්ඨිතො හි අමධුරො ච හොති, න ච දූරං සාවෙති. **නින්නාදී**ති මහාමෙඝමුදිඞ්ගසද්දො විය නින්නාදයුත්තො. අපිචෙත්ථ පච්ඡිමං පච්ඡිමං පදං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථොයෙවාති වෙදිතබ්බො. **යථාපරිස**න්ති යත්තකා පරිසා, තත්තකමෙව විඤ්ඤාපෙති. අන්තො පරිසායං යෙවස්ස සද්දො සම්පරිවත්තති, න බහිද්ධා විධාවති. **යෙ හි කෙචී**ති ආදි බහුජනහිතාය පටිපන්නභාවදස්සනත්ථං වදති. **සරණං ගතා**ති න යථා වා තථා වා සරණං ගතෙ සන්ධාය වදති. නිබ්බෙමතිකගහිතසරණෙ පන සන්ධාය වදති. **ගන්ධබ්බකායං පරිපූරෙන්තී**ති ගන්ධබ්බදෙවගණං පරිපූරෙන්ති. ඉති අම්හාකං සත්ථු ලොකෙ උප්පන්නකාලතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකාදීසු පිට්ඨං කොට්ටෙත්වා පූරිතනාළි විය සරවනනළවනං විය ච නිරන්තරං ජාතපරිසාති ආහ.

භාවිතඉද්ධිපාදවණ්ණනා

287. **යාවසුපඤ්ඤත්තා චිමෙ තෙන භගවතා**ති තෙන මය්හං සත්ථාරා භගවතා යාව සුපඤ්ඤත්තා යාව සුකථිතා. **ඉද්ධිපාදා**ති එත්ථ ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධි, පතිට්ඨානට්ඨෙන පාදාති වෙදිතබ්බා. **ඉද්ධිපහුතාය**ාති ඉද්ධිපහොනකතාය. **ඉද්ධිවිසවිතාය**ාති ඉද්ධිවිපජ්ජනභාවාය, පුනප්පුනං ආසෙවනවසෙන චිණ්ණවසිතායාති වුත්තං හොති.

ඉද්ධිවිකුබ්බනතායාති ඉද්ධිවිකුබ්බනභාවාය, නානප්පකාරතො කත්වා දස්සනත්ථාය. **ඡන්දසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතන්ති**ආදීසු ඡන්දහෙතුකො ඡන්දාධිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධි, කත්තුකම්‍යතාඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා පටිලද්ධසමාධිස්සෙතං අධිවචනං. පධානභූතා සඞ්ඛාරා පධානසඞ්ඛාරා. චතුකිච්චසාධකස්ස සම්මප්පධානවීරියස්සෙතං අධිවචනං. **සමන්නාගතන්ති** ඡන්දසමාධිනා ච පධානසඞ්ඛාරෙන ච උපෙතං. **ඉද්ධිපාදන්ති** නිප්ඵත්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙන වා, ඉජ්ඣන්ති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉමිනා වා පරියායෙන **ඉද්ධීති** සඞ්ඛ්‍යං ගතානං අභිඤ්ඤාචිත්තසම්පයුත්තානං ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරානං අධිට්ඨානට්ඨෙන පාදභූතො සෙසචිත්තචෙතසිකරාසීති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ඉද්ධිපාදොති තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො’’ති (විභ. 434). ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. යථෙව හි ඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා පටිලද්ධසමාධි ඡන්දසමාධීති වුත්තො, එවං වීරියං, චිත්තං, වීමංසං අධිපතිං කරිත්වා පටිලද්ධසමාධි වීමංසාසමාධීති වුච්චති. අපිච උපචාරජ්ඣානං පාදො, පඨමජ්ඣානං ඉද්ධි. සඋපචාරං පඨමජ්ඣානං පාදො, දුතියජ්ඣානං ඉද්ධීති එවං පුබ්බභාගෙ පාදො, අපරභාගෙ ඉද්ධීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. විත්ථාරෙන ඉද්ධිපාදකථා **විසුද්ධිමග්ගෙ** ච **විභඞ්ගට්ඨකථාය** ච වුත්තා.

කෙචි පන ‘‘නිප්ඵන්නා ඉද්ධි. අනිප්ඵන්නො ඉද්ධිපාදො’’ති වදන්ති, තෙසං වාදමද්දනත්ථාය අභිධම්මෙ **උත්තරචූළිකවාරො** නාම ආහතො – ‘‘චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො, වීරියිද්ධිපාදො, චිත්තිද්ධිපාදො, වීමංසිද්ධිපාදො. තත්ථ කතමො ඡන්දිද්ධිපාදො? ඉධ භික්ඛු යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති නිය්‍යානිකං අපචයගාමිං දිට්ඨිගතානං පහානාය පඨමාය භූමියා පත්තියා විවිච්චෙව කාමෙහි පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති දුක්ඛාපටිපදං දන්ධාභිඤ්ඤං. යො තස්මිං සමයෙ ඡන්දො ඡන්දිකතා කත්තුකම්‍යතා කුසලො ධම්මච්ඡන්දො, අයං වුච්චති ඡන්දිද්ධිපාදො, අවසෙසා ධම්මා ඡන්දිද්ධිපාදසම්පයුත්තා’’ති (විභ. 458). ඉමෙ පන ලොකුත්තරවසෙනෙව ආගතා. තත්ථ රට්ඨපාලත්ථෙරො ඡන්දං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරං ධම්මං නිබ්බත්තෙසි. සොණත්ථෙරො වීරියං ධුරං කත්වා, සම්භූතත්ථෙරො චිත්තං ධුරං කත්වා, ආයස්මා මොඝරාජා වීමංසං ධුරං කත්වාති.

තත්ථ යථා චතූසු අමච්චපුත්තෙසු ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා රාජානං උපනිස්සාය විහරන්තෙසු එකො උපට්ඨානෙ ඡන්දජාතො රඤ්ඤො අජ්ඣාසයඤ්ච රුචිඤ්ච ඤත්වා දිවා ච රත්තො ච උපට්ඨහන්තො රාජානං ආරාධෙත්වා ඨානන්තරං පාපුණි. යථා සො, එවං ඡන්දධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

එකො පන – ‘‘දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨාතුං කො සක්කොති, උප්පන්නෙ කිච්චෙ පරක්කමෙන ආරාධෙස්සාමී’’ති කුපිතෙ පච්චන්තෙ රඤ්ඤා පහිතො පරක්කමෙන සත්තුමද්දනං කත්වා ඨානන්තරං පාපුණි. යථා සො, එවං වීරියධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

එකො – ‘‘දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨානම්පි උරෙන සත්තිසරපටිච්ඡන්නම්පි භාරොයෙව, මන්තබලෙන ආරාධෙස්සාමී’’ති ඛත්තවිජ්ජාය කතපරිචයත්තා මන්තසංවිධානෙන රාජානං ආරාධෙත්වා ඨානන්තරං පාපුණාති. යථා සො, එවං චිත්තධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

අපරො – ‘‘කිං ඉමෙහි උපට්ඨානාදීහි, රාජානො නාම ජාතිසම්පන්නස්ස ඨානන්තරං දෙන්ති, තාදිසස්ස දෙන්තො මය්හං දස්සතී’’ති ජාතිසම්පත්තිමෙව නිස්සාය ඨානන්තරං පාපුණි, යථා සො, එවං සුපරිසුද්ධං වීමංසං නිස්සාය වීමංසධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

අනෙකවිහිතන්ති අනෙකවිධං. **ඉද්ධිවිධන්ති** ඉද්ධිකොට්ඨාසං.

තිවිධඔකාසාධිගමවණ්ණනා

288. **සුඛස්සාධිගමායාති** ඣානසුඛස්ස මග්ගසුඛස්ස ඵලසුඛස්ස ච අධිගමාය. **සංසට්ඨොති** සම්පයුත්තචිත්තො. **අරියධම්මන්ති** අරියෙන භගවතා බුද්ධෙන දෙසිතං ධම්මං. **සුණාතීති** සත්ථු සම්මුඛා භික්ඛුභික්ඛුනීආදීහි වා දෙසියමානං සුණාති. **යොනිසො මනසිකරොතීති** උපායතො පථතො කාරණතො ‘අනිච්ච’න්තිආදිවසෙන මනසි කරොති. **‘‘යොනිසො මනසිකාරො** නාම උපායමනසිකාරො පථමනසිකාරො, අනිච්චෙ අනිච්චන්ති දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති අනත්තනි අනත්තාති අසුභෙ අසුභන්ති සච්චානුලොමිකෙන වා චිත්තස්ස ආවට්ටනා අන්වාවට්ටනා ආභොගො සමන්නාහාරො මනසිකාරො, අයං වුච්චති යොනිසොමනසිකාරො’’ති. එවං වුත්තෙ යොනිසොමනසිකාරෙ කම්මං ආරභතීති අත්ථො. **අසංසට්ඨොති** වත්ථුකාමෙහිපි කිලෙසකාමෙහිපි අසංසට්ඨො විහරති. **උප්පජ්ජති සුඛන්ති** උප්පජ්ජති පඨමජ්ඣානසුඛං. **සුඛා භිය්‍යො සොමනස්සන්ති** සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස ඣානසුඛපච්චයා අපරාපරං සොමනස්සං උප්පජ්ජති. **පමුදාති** තුට්ඨාකාරතො දුබ්බලපීති. **පාමොජ්ජන්ති** බලවතරං පීතිසොමනස්සං. **පඨමො ඔකාසාධිගමොති** පඨමජ්ඣානං පඤ්චනීවරණානි වික්ඛම්භෙත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා ‘‘පඨමො ඔකාසාධිගමො’’ති වුත්තං.

ඔළාරිකාති එත්ථ කායවචීසඞ්ඛාරා තාව ඔළාරිකා හොන්තු, චිත්තසඞ්ඛාරා කථං ඔළාරිකාති? අප්පහීනත්තා. කායසඞ්ඛාරා හි චතුත්ථජ්ඣානෙන පහීයන්ති, වචීසඞ්ඛාරා දුතියජ්ඣානෙන, චිත්තසඞ්ඛාරා නිරොධසමාපත්තියා. ඉති කායවචීසඞ්ඛාරෙසු පහීනෙසුපි තෙ තිට්ඨන්තියෙවාති පහීනෙ උපාදාය අප්පහීනත්තා ඔළාරිකා නාම ජාතා. **සුඛන්ති**

නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස උප්පන්නං චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්තිසුඛං. **සුඛා භියොයා සොමනස්සන්ති** ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස අපරාපරං සොමනස්සං. **දුතියො ඔකාසාධිගමොති** චතුත්ථජ්ඣානං සුඛං දුක්ඛං වික්ඛම්භෙත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා ''දුතියො ඔකාසාධිගමො''ති වුත්තං. දුතියතතියජ්ඣානානි පනෙත්ථ චතුත්ථෙ ගහිතෙ ගහිතානෙව හොන්තීති විසුං න වුත්තානීති.

ඉදං කුසලන්තිආදීසු **කුසලං** නාම දසකුසලකම්මපථා. **අකුසලන්ති** දසඅකුසලකම්මපථා. **සාවජ්ජදුකාදයොපි** එතෙසං වසෙනෙව වෙදිතබ්බා. සබ්බඤ්චෙව පනෙතං කණ්හඤ්ච සුක්කඤ්ච සප්පටිභාගඤ්චාති **කණ්හසුක්කසප්පටිභාගං.** නිබ්බානමෙව පනෙතං අප්පටිභාගං. **අවිජ්ජා පහීයතීති** වට්ටපටිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා පහීයති. **විජ්ජා උප්පජ්ජතීති** අරහත්තමග්ගවිජ්ජා උප්පජ්ජති. **සුඛන්ති** අරහත්තමග්ගසුඛඤ්චෙව ඵලසුඛඤ්ච. **සුඛා භියොයා සොමනස්සන්ති** ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස අපරාපරං සොමනස්සං. **තතියො ඔකාසාධිගමොති** අරහත්තමග්ගො සබ්බකිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා ''තතියො ඔකාසාධිගමො''ති වුත්තො. සෙසමග්ගා පන තස්මිං ගහිතෙ අන්තොගධා එවාති විසුං න වුත්තා.

ඉමෙ පන තයො ඔකාසාධිගමා අට්ඨතිංසාරම්මණවසෙන විත්ථාරෙත්වා කථෙතබ්බා. කථං? සබ්බානි ආරම්මණානි **විසුද්ධිමග්ගෙ** වුත්තනයෙනෙව උපචාරවසෙන ච අප්පනාවසෙන ච වවත්ථපෙත්වා චතුවීසතියා ඨානෙසු පඨමජ්ඣානං ''පඨමො ඔකාසාධිගමො''ති කථෙතබ්බං. තෙරසසු ඨානෙසු දුතියතතියජ්ඣානානි, පන්නරසසු ඨානෙසු චතුත්ථජ්ඣානඤ්ච නිරොධසමාපත්තිං පාපෙත්වා ''දුතියො ඔකාසාධිගමො''ති කථෙතබ්බං. දස උපචාරජ්ඣානානි පන මග්ගස්ස පදට්ඨානභූතානි තතියං ඔකාසාධිගමං භජන්ති. අපිච තීසු සික්ඛාසු අධිසීලසික්ඛා පඨමං ඔකාසාධිගමං භජති, අධිචිත්තසික්ඛා දුතියං, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා තතියන්ති එවං සික්ඛාවසෙනපි කථෙතබ්බං. සාමඤ්ඤඵලෙපි චූළසීලතො යාව පඨමජ්ඣානා පඨමො ඔකාසාධිගමො , දුතියජ්ඣානතො යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා දුතියො , විපස්සනාතො යාව අරහත්තා තතියො ඔකාසාධිගමොති එවං සාමඤ්ඤඵලසුත්තන්තවසෙනපි කථෙතබ්බං. තීසු පන පිටකෙසු විනයපිටකං පඨමං ඔකාසාධිගමං භජති, සුත්තන්තපිටකං දුතියං, අභිධම්මපිටකං තතියන්ති එවං පිටකවසෙනපි කථෙතබ්බං.

පුබ්බෙ කිර මහාථෙරා වස්සූපනායිකාය ඉමමෙව සුත්තං පට්ඨපෙන්ති. කිං කාරණා? තීණි පිටකානි විභජිත්වා කථෙතුං ලභිස්සාමාති. තෙපිටකෙන හි සමොධානෙත්වා කථෙන්තස්ස දුක්කථිතන්ති න සක්කා වත්තුං. තෙපිටකං භජාපෙත්වා කථිතමෙව ඉදං සුත්තං සුකථිතං හොතීති.

චතුසතිපට්ඨානවණ්ණනා

289. **කුසලස්සාධිගමායාති** මග්ගකුසලස්ස චෙව ඵලකුසලස්ස ච අධිගමත්ථාය. උභයම්පි හෙතං අනවජ්ජට්ඨෙන ඛෙමට්ඨෙන වා කුසලමෙව. **තත්ථ සම්මාසමාධියතීති** තස්මිං අජ්ඣත්තකායෙ සමාහිතො එකග්ගචිත්තො හොති. **බහිද්ධා පරකායෙ ඤාණදස්සනං අභිනිබ්බත්තෙතීති** අත්තනො කායතො පරස්ස කායාභිමුඛං ඤාණං පෙසෙති. එස නයො සබ්බත්ථ. සබ්බත්ථෙව ච **සතිමාති** පදෙන කායාදිපරිග්ගාහිකා සති, **ලොකොති** පදෙන පරිග්ගහිතකායාදයොව ලොකො. චත්තාරො චෙතෙ සතිපට්ඨානා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතාති වෙදිතබ්බා.

සත්තසමාධිපරික්ඛාරවණ්ණනා

290. **සමාධිපරික්ඛාරාති** එත්ථ තයො පරික්ඛාරා. ''රථො සීලපරික්ඛාරො ඣානක්ඛො චක්කවීරියො''ති (සං. නි. 5.4) හි එත්ථ අලඞ්කාරො පරික්ඛාරො නාම. ''සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛතං හොති''ති (අ. නි. 7.67) එත්ථ පරිවාරො පරික්ඛාරො නාම. ''ගිලානපච්චයජීවිතපරික්ඛාරො''ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ සම්භාරො පරික්ඛාරො නාම. ඉධ පන පරිවාරපරික්ඛාරවසෙන ''සත්ත සමාධිපරික්ඛාරා''ති වුත්තං. **පරික්ඛතාති** පරිවාරිතා. **අයං වුච්චති සො අරියො සම්මාසමාධීති** අයං සත්තහි රතනෙහි පරිවුතො චක්කවත්තී විය සත්තහි අඞ්ගෙහි පරිවුතො ''අරියො සම්මාසමාධී''ති වුච්චති. **සඋපනිසො ඉතිපීති** සඋපනිස්සයො ඉතිපි වුච්චති, සපරිවාරො යෙවාති වුත්තං හොති. **සම්මාදිට්ඨිස්සාති** සම්මාදිට්ඨියං ඨිතස්ස. **සම්මාසඞ්කප්පො පහොතීති** සම්මාසඞ්කප්පො පවත්තති. එස නයො සබ්බපදෙසු. අයං පනත්ථො මග්ගවසෙනාපි ඵලවසෙනාපි වෙදිතබ්බො. කථං? මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ඨිතස්ස මග්ගසම්මාසඞ්කප්පො පහොති…පෙ…. මග්ගඤාණෙ ඨිතස්ස මග්ගවිමුත්ති පහොති. තථා ඵලසම්මාදිට්ඨියං ඨිතස්ස ඵලසම්මාසඞ්කප්පො පහොති…පෙ…. ඵලසම්මාඤාණෙ ඨිතස්ස ඵලවිමුත්ති පහොතීති.

ස්වාක්ඛාතොතිආදීනි **විසුද්ධිමග්ගෙ** වණ්ණිතානි. **අපාරුතාති** විවටා. **අමතස්සාති** නිබ්බානස්ස. **ද්වාරාති** පවෙසනමග්ගා. **අවෙච්චප්පසාදෙනාති** අචලප්පසාදෙන. **ධම්මවිනීතාති** සම්මානියානෙන නියාතා.

අත්ථායං ඉතරා පජාති අනාගාමිනො සන්ධායාහ, අනාගාමිනො ච අත්ථීති වුත්තං හොති. **පුඤ්ඤභාගාති** පුඤ්ඤකොට්ඨාසෙන නිබ්බත්තා. **ඔත්තප්පන්ති** ඔත්තප්පමානො. තෙන කදාචි නාම මුසා අස්සාති මුසාවාදභයෙන සඞ්ඛාතුං න සක්කොමි, න පන මම සඞ්ඛාතුං බලං නත්ථීති දීපෙති.

291. **තං කිං මඤ්ඤති භව**න්ති ඉමිනා කෙවලං වෙස්සවණං පුච්ඡති, න පනස්ස එවරූපො සත්ථා නාහොසීති වා න භවිස්සතීති වා ලද්ධි අත්ථි. සබ්බබුද්ධානඤ්හි අභිසමයෙ විසෙසො නත්ථි.

292. **සයංපරිසාය**න්ති අත්තනො පරිසාය‍ං. **තයිදං බ්‍රහ්මචරිය**න්ති තං ඉදං සකලං සික්ඛත්තයබ්‍රහ්මචරියං. සෙසං උත්තානමෙව. ඉමානි පන පදානි ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි ඨපිතානීති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය‍ං

ජනවසභසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනා

293. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාගොවින්දසුත්තං. තත්‍රායමනුත්තානපදවණ්ණනා – **පඤ්චසිඛොති** පඤ්චචූළො පඤ්චකුණ්ඩලිකො. සො කිර මනුස්සපථෙ පුඤ්ඤකම්මකරණකාලෙ දහරො පඤ්චචූළකදාරකකාලෙ වච්ඡපාලකජෙට්ඨකො හුත්වා අඤ්ඤෙපි දාරකෙ ගහෙත්වා බහිගාමෙ චතුමග්ගට්ඨානෙසු සාලං කරොන්තො පොක්ඛරණිං ඛණන්තො සෙතුං බන්ධන්තො විසමං මග්ගං සමං කරොන්තො යානානං අක්ඛපටිඝාතනරුක්ඛෙ හරන්තොති එවරූපානි පුඤ්ඤානි කරොන්තො විචරිත්වා දහරොව කාලමකාසි. තස්ස සො අත්තභාවො ඉට්ඨො කන්තො මනාපො අහොසි. සො කාලං කත්වා චාතුමහාරාජිකදෙවලොකෙ නවුතිවස්සසතසහස්සප්පමාණං ආයුං ගහෙත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස තිගාවුතප්පමාණො සුවණ්ණක්ඛන්ධසදිසො අත්තභාවො අහොසි. සො සකටසහස්සමත්තං ආභරණං පසාධෙත්වා නවකුම්භමත්තෙ ගන්ධෙ විලිම්පිත්වා දිබ්බරත්තවත්ථධරො රත්තසුවණ්ණකණ්ණිකං පිළන්ධිත්වා පඤ්චහි කුණ්ඩලකෙහි පිට්ඨියං වත්තමානෙහි පඤ්චචූළකදාරකපරිහාරෙනෙව විචරති. තෙනෙතං ‘‘පඤ්චසිඛො’’ ත්වෙව සඤ්ජානන්ති.

අභික්කන්තාය රත්තියාති අභික්කන්තාය ඛීණාය රත්තියා, එකකොට්ඨාසං අතීතායාති අත්ථො. **අභික්කන්තවණ්ණොති** අතිඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණො. පකතියාපි හෙස කන්තවණ්ණො, අලඞ්කරිත්වා ආගතත්තා පන අභික්කන්තවණ්ණො අහොසි. **කෙවලකප්පන්ති** අනවසෙසං සමන්තතො. අනවසෙසත්ථො එත්ථ කෙවලසද්දො. කෙවලපරිපුණ්ණන්ති එත්ථ විය. සමන්තතො අත්ථො කප්පසද්දො, කෙවලකප්පං ජෙතවනන්තිආදීසු විය. **ඔභාසෙත්වාති** ආභාය ඵරිත්වා, චන්දිමා විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකපජ්ජොතං කරිත්වාති අත්ථො.

දෙවසභාවණ්ණනා

294. **සුධම්මායං සභායන්ති** සුධම්මාය නාම ඉත්ථියා රතනමත්තකණ්ණිකරුක්ඛනිස්සන්දෙන නිබ්බත්තසභායං . තස්සා කිර ඵලිකමයා භූමි, මණිමයා ආණියො , සුවණ්ණමයා ථම්භා, රජතමයා ථම්භඝටිකා ච සඞ්ඝාතා ච, පවාළමයානි වාළරූපානි, සත්තරතනමයා ගොපානසියො ච පක්ඛපාසකා ච මුඛවට්ටි ච, ඉන්දනීලඉට්ඨකාහි ඡදනං, සොවණ්ණමයං ඡදනපීඨං, රජතමයා ථූපිකා, ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච තීණි යොජනසතානි, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතානි, උබ්බෙධතො පඤ්චයොජනසතානි, එවරූපායං සුධම්මායං සභායං.

ධතරට්ඨොතිආදීසු **ධතරට්ඨො** ගන්ධබ්බරාජා ගන්ධබ්බදෙවතානං කොටිසතසහස්සෙන පරිවුතො කොටිසතසහස්සසුවණ්ණමයානි ඵලකානි ච සුවණ්ණසත්තියො ච ගාහාපෙත්වා පුරත්ථිමාය දිසාය පච්ඡිමාභිමුඛො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්නො.

විරූළ්හකො කුම්භණ්ඩරාජා කුම්භණ්ඩදෙවතානං කොටිසතසහස්සෙන පරිවුතො කොටිසතසහස්සරජතමයානි ඵලකානි ච සුවණ්ණසත්තියො ච ගාහාපෙත්වා දක්ඛිණාය දිසාය උත්තරාභිමුඛො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්නො.

විරූපක්ඛො නාගරාජා නාගානං කොටිසතසහස්සෙන පරිවුතො කොටිසතසහස්සමණිමයානි මහාඵලකානි ච සුවණ්ණසත්තියො ච ගාහාපෙත්වා පච්ඡිමාය දිසාය පුරත්ථිමාභිමුඛො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්නො.

වෙස්සවණො යක්ඛරාජා යක්ඛානං කොටිසතසහස්සෙන පරිවුතො කොටිසතසහස්සපවාළමයානි මහාඵලකානි ච සුවණ්ණසත්තියො ච ගාහාපෙත්වා උත්තරාය දිසාය දක්ඛිණාභිමුඛො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්නොති වෙදිතබ්බො.

අථ පච්ඡා අම්හාකං ආසනං හොතීති තෙසං පච්ඡතො අම්හාකං නිසීදිතුං ඔකාසො පාපුණාති. තතො පරං පවිසිතුං වා පස්සිතුං වා න ලභාම. සන්නිපාතකාරණං පනෙත්ථ පුබ්බෙ වුත්තං චතුබ්බිධමෙව. තෙසු වස්සූපනායිකසඞ්ගහො විත්ථාරිතො. යථා පන වස්සූපනායිකාය, එවං මහාපවාරණායපි පුණ්ණමදිවසෙ සන්නිපතිත්වා ‘‘අජ්ජ කත්ථ ගන්ත්වා කස්ස සන්තිකෙ පවාරෙස්සාමා’’ති මන්තෙන්ති. තත්ථ සක්කො දෙවානමින්දො යෙභුයෙන පියඞ්ගුදීපමහාවිහාරස්මිංයෙව පවාරෙති. සෙසා දෙවතා පාරිච්ඡත්තකාදීනි දිබ්බපුප්ඵානි චෙව දිබ්බචන්දනචුණ්ණානි ච ගහෙත්වා අත්තනො අත්තනො මනාපට්ඨානමෙව ගන්ත්වා පවාරෙන්ති. එවං පවාරණසඞ්ගහත්ථාය සන්නිපතන්ති .

දෙවලොකෙ පන **ආසාවතී** නාම ලතා අත්ථි. සා පුප්ඵිස්සතීති දෙවා වස්සසහස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති. පාරිච්ඡත්තකෙ පුප්ඵමානෙ එකවස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති. තෙ තස්ස පණ්ඩුපලාසාදිභාවතො පට්ඨාය අත්තමනා හොන්ති. යථාහ –

''යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො පණ්ඩුපලාසො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති – 'පණ්ඩුපලාසො ඛො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, න චිරස්සෙව පන්නපලාසො භවිස්සතී'ති. යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො පන්නපලාසො හොති, ඛාරකජාතො හොති, ජාලකජාතො හොති, කුටුමලකජාතො හොති, කොරකජාතො හොති. අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති – 'කොරකජාතො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො න චිරස්සෙව සබ්බපාලිඵුල්ලො භවිස්සතී'ති (අ. නි. 7.69).

සබ්බපාලිඵුල්ලස්ස ඛො පන, භික්ඛවෙ, පාරිච්ඡත්තකස්ස කොවිළාරස්ස සමන්තා පඤ්ඤාස යොජනානි ආභාය ඵුටං හොති, අනුවාතං යොජනසතං ගන්ධො ගච්ඡති. අයමානුභාවො පාරිච්ඡත්තකස්ස කොවිළාරස්සා''ති.

පුප්ඵිතෙ පාරිච්ඡත්තකෙ ආරොහණකිච්චං වා අඞ්කුසකං ගහෙත්වා නමනකිච්චං වා පුප්ඵාහරණත්ථං චඞ්කොටකකිච්චං වා නත්ථි, කන්තනකවාතො උට්ඨහිත්වා පුප්ඵානි වණ්ටතො කන්තති, සම්පටිච්ඡනකවාතො සම්පටිච්ඡති, පවෙසනකවාතො සුධම්මං දෙවසභං පවෙසෙති, සම්මජ්ජනකවාතො පුරාණපුප්ඵානි නීහරති, සන්ථරණකවාතො පත්තකණ්ණිකකෙසරානි නච්චන්තො සන්ථරති, මජ්ඣට්ඨානෙ ධම්මාසනං හොති. යොජනප්පමාණො රතනපල්ලඞ්කො උපරි තියොජනෙන සෙතච්ඡත්තෙන ධාරයමානෙන, තදනන්තරං සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ආසනං අත්ථරියති. තතො තෙත්තිංසාය දෙවපුත්තානං, තතො අඤ්ඤාසං මහෙසක්ඛදෙවතානං. අඤ්ඤතරදෙවතානං පන පුප්ඵකණ්ණිකාව ආසනං හොති.

දෙවා දෙවසභං පවිසිත්වා නිසීදන්ති. තතො පුප්ඵෙහි රෙණුවට්ටි උග්ගන්ත්වා උපරි කණ්ණිකං ආහච්ච නිපතමානා දෙවතානං තිගාවුතප්පමාණං අත්තභාවං ලාඛාරසපරිකම්මසජ්ජිතං විය කරොති. තෙසං සා කීළා චතූහි මාසෙහි පරියොසානං ගච්ඡති. එවං පාරිච්ඡත්තකකීළානුභවනත්ථාය සන්නිපතන්ති.

මාසස්ස පන අට්ඨදිවසෙ දෙවලොකෙ මහාධම්මසවනං ඝුසති. තත්ථ සුධම්මායං දෙවසභායං සනඞ්කුමාරො වා මහාබ්‍රහ්මා, සක්කො වා දෙවානමින්දො, ධම්මකථිකභික්ඛු වා, අඤ්ඤතරො වා ධම්මකථිකො දෙවපුත්තො ධම්මකථං කථෙති. අට්ඨමියං පක්ඛස්ස චතුන්නං මහාරාජානං අමච්චා, චාතුද්දසියං පුත්තා, පන්නරසෙ සයං චත්තාරො මහාරාජානො නික්ඛමිත්වා සුවණ්ණපට්ටඤ්ච ජාතිහිඞ්ගුලකඤ්ච ගණ්හිත්වා ගාමනිගමරාජධානියො අනුවිචරන්ති. තෙ – ''අසුකා නාම ඉත්ථී වා පුරිසො වා බුද්ධං සරණං ගතො, ධම්මං සරණං ගතො. සඞ්ඝං සරණං ගතො. පඤ්චසීලානි රක්ඛති. මාසස්ස අට්ඨ උපොසථෙ කරොති. මාතුඋපට්ඨානං පූරෙති. පිතුඋපට්ඨානං පූරෙති. අසුකට්ඨානෙ උප්පලහත්ථකසතෙන පුප්ඵකුම්භෙන පූජා කතා. දීපසහස්සං ආරොපිතං. අකාලධම්මසවනං කාරිතං. ඡත්තවෙදිකා පුටවෙදිකා කුච්ඡිවෙදිකා සීහාසනං සීහසොපානං කාරිතං. තීණි සුචරිතානි පූරෙති. දසකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තතී''ති සුවණ්ණපට්ටෙ ජාතිහිඞ්ගුලකෙන ලිඛිත්වා ආහරිත්වා පඤ්චසිඛස්ස හත්ථෙ දෙන්ති. පඤ්චසිඛො මාතලිස්ස හත්ථෙ දෙති. මාතලි සඞ්ගාහකො සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො දෙති.

යදා පුඤ්ඤකම්මකාරකා බහූ න හොන්ති, පොත්ථකො බුද්දකො හොති, තං දිස්වාව දෙවා – ''පමත්තො, වත භො මහාජනො විහරති, චත්තාරො අපායා පරිපූරිස්සන්ති, ඡ දෙවලොකා තුච්ඡා භවිස්සන්තී''ති අනත්තමනා හොන්ති. සචෙ පන පොත්ථකො මහා හොති, තං දිස්වාව දෙවා – ''අප්පමත්තො, වත භො, මහාජනො විහරති, චත්තාරො අපායා සුඤ්ඤා භවිස්සන්ති , ඡ දෙවලොකා පරිපූරිස්සන්ති, බුද්ධසාසනෙ පුඤ්ඤානි කරිත්වා ආගතෙ මහාපුඤ්ඤෙ පුරක්ඛත්වා නක්ඛත්තං කීළිතුං ලභිස්සාමා''ති අත්තමනා හොන්ති. තං පොත්ථකං ගහෙත්වා සක්කො දෙවරාජා වාචෙති. තස්ස පකතිනියාමෙන කථෙන්තස්ස සද්දො ද්වාදස යොජනානි ගණ්හාති. උච්චෙන සරෙන කථෙන්තස්ස ච සකලං දසයොජනසහස්සං දෙවනගරං ඡාදෙත්වා තිට්ඨති. එවං ධම්මසවනත්ථාය සන්නිපතන්ති. ඉධ පන පවාරණසඞ්ගහත්ථාය සන්නිපතිතාති වෙදිතබ්බා.

තථාගතං නමස්සන්තාති නවහි කාරණෙහි තථාගතං නමස්සමානා . **ධම්මස්ස ච සුධම්මතන්ති** ස්වාක්ඛාතතාදිභෙදං ධම්මස්ස සුධම්මතං උජුප්පටිපන්නතාදිභෙදං සඞ්ඝස්ස ච සුප්පටිපත්තින්ති අත්ථො.

අට්ඨයථාභුච්චවණ්ණනා

296. **යථාභුච්චෙති** යථාභූතෙ යථාසභාවෙ. **වණ්ණෙති** ගුණෙ. **පයිරුදාහාසීති** කථෙසි. **බහුජනහිතාය පටිපන්නොති** කථං පටිපන්නො? දීපඞ්කරපාදමූලෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා බුද්ධත්ථාය අභිනීහරමානොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො නාම හොති.

දානපාරමී, සීලපාරමී, නෙක්ඛම්මපාරමී, පඤ්ඤාපාරමී, වීරියපාරමී, ඛන්තිපාරමී, සච්චපාරමී, අධිට්ඨානපාරමී, මෙත්තාපාරමී, උපෙක්ඛාපාරමීති කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි ඉමා දස පාරමියො පූරෙන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො.

ඛන්තිවාදිතාපසකාලෙ, චූළධම්මපාලකුමාරකාලෙ, ඡද්දන්තනාගරාජකාලෙ, භූරිදත්තචම්පෙය්‍යසඞ්ඛපාලනාගරාජකාලෙ, මහාකපිකාලෙ ච තාදිසානි දුක්කරානි කරොන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො. වෙස්සන්තරත්තභාවෙ ඨත්වා සත්තසතකමහාදානං දත්වා සත්තසු ඨානෙසු පථවිං කම්පෙත්වා පාරමීකූටං ගණ්හන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො. තතො අනන්තරෙ අත්තභාවෙ තුසිතපුරෙ යාවතායුකං තිට්ඨන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො.

තත්ථ පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතාහි යාචිතො පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා දෙවානං සඞ්ගහත්ථාය පටිඤ්ඤං දත්වා තුසිතපුරා චවිත්වා මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො.

දස මාසෙ මාතුකුච්ඡියං වසිත්වා ලුම්බිනීවනෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමන්තොපි, එකූනතිංසවස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසිත්වා මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා අනොමනදීතීරෙ පබ්බජන්තොපි, ඡබ්බස්සානි පධානෙන අත්තානං කිලමෙත්වා බොධිපල්ලඞ්කං ආරුය්හ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣන්තොපි, සත්තසත්තාහං බොධිමණ්ඩෙ යාපෙන්තොපි, ඉසිපතනං ආගම්ම අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තොපි, යමකපාටිහාරියං කරොන්තොපි, දෙවොරොහණං ඔරොහන්තොපි, බුද්ධො හුත්වා පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි තිට්ඨන්තොපි, ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජන්තොපි, යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායන්තොපි බහුජනහිතාය පටිපන්නො. යාවජ්ජ සාසපමත්තාපි ධාතුයො ධරන්ති, තාව බහුජනහිතාය පටිපන්නොති වෙදිතබ්බො. සෙසපදානි එතස්සෙව වෙවචනානි. තත්ථ පච්ඡිමං පච්ඡිමං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථො.

නෙව අතීතංසෙ සමනුපස්සාම, න පනෙතරහීති අතීතෙපි බුද්ධතො අඤ්ඤං න සමනුපස්සාම, අනාගතෙපි න සමනුපස්සාම, එතරහි පන අඤ්ඤස්ස සත්ථුනො අභාවතොයෙව අඤ්ඤත්‍ර තෙන භගවතා න සමනුපස්සාමාති අයමෙත්ථ අත්ථො. අට්ඨකථායම්පි හි – ‘‘අතීතානාගතා බුද්ධා අම්හාකං සත්ථාරා සදිසායෙව, කිං සක්කො කථෙතී’’ති විචාරෙත්වා – ‘‘එතරහි බහුජනහිතාය පටිපන්නො සත්ථා අම්හාකං සත්ථාරං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤො කොචි නත්ථී, තස්මා න පස්සාමාති කථෙතී’’ති වුත්තං. යථා ච එත්ථ, එවං ඉතො පරෙසුපි පදෙසු අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. ස්වාක්ඛාතාදීනි ච කුසලාදීනි ච වුත්තත්ථානෙව.

ගඞ්ගොදකං යමුනොදකෙනාති ගඞ්ගායමුනානං සමාගමට්ඨානෙ උදකං වණ්ණෙනපි ගන්ධෙනපි රසෙනපි සංසන්දති සමෙති, මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණං විය එකසදිසමෙව හොති, න මහාසමුද්දඋදකෙන සංසට්ඨකාලෙ විය විසදිසං. පරිසුද්ධස්ස නිබ්බානස්ස පටිපදාපි පරිසුද්ධාව. න හි දහරකාලෙ වෙජ්ජකම්මාදීනි කත්වා අගොචරෙ චරිත්වා මහල්ලකකාලෙ නිබ්බානං දට්ඨුං සක්කා, නිබ්බානගාමිනී පන පටිපදා පරිසුද්ධාව වට්ටති ආකාසූපමා. යථා හි ආකාසම්පි අලග්ගං පරිසුද්ධං චන්දිමසූරියානං ආකාසෙ ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡන්තානං විය නිබ්බානං ගච්ඡන්තස්ස භික්ඛුනො පටිපදාපි කුලෙ වා ගණෙ වා අලග්ගා අබද්ධා ආකාසූපමා වට්ටති. සා පනෙසා තාදිසාව භගවතා පඤ්ඤත්තා කථිතා දෙසිතා. තෙන වුත්තං – ‘‘සංසන්දති නිබ්බානඤ්ච පටිපදා චා’’ති.

පටිපන්නානන්ති පටිපදාය ඨිතානං. **වුසිතවතන්ති** වුත්ථවාසානං එතෙසං. **ලද්ධසහායොති** එතෙසං තත්ථ තත්ථ සහ අයනතො සහායො. ‘‘අදුතියො අසහායො අප්පටිසමො’’ති ඉදං පන අසදිසට්ඨෙන වුත්තං. **අපනුජ්ජාති** තෙසං මජ්ඣෙපි ඵලසමාපත්තියා විහරන්තො චිත්තෙන අපනුජ්ජ, අපනුජ්ජෙව එකාරාමතං අනුයුත්තො විහරතීති අත්ථො.

අභිනිප්ඵන්නො ඛො පන තස්ස භගවතො ලාභොති තස්ස භගවතො මහාලාභො උප්පන්නො. කදා පට්ඨාය උප්පන්නො? අභිසම්බොධිං පත්වා සත්තසත්තාහං අතික්කමිත්වා ඉසිපතනෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා අනුක්කමෙන දෙවමනුස්සානං දමනං කරොන්තස්ස තයො ජටිලෙ පබ්බාජෙත්වා රාජගහං ගතස්ස බිම්බිසාරදමනතො පට්ඨාය උප්පන්නො. යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන භගවා සක්කතො හොති ගරුකතො මානිතො පූජිතො අපචිතො ලාභී චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන’’න්ති (සං. නි. 2.70). සතසහස්සකප්පාධිකෙසු චතූසු අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසු උස්සන්නපුඤ්ඤනිස්සන්දසමුප්පන්නො ලාභසක්කාරො මහොඝො විය අජ්ඣොත්ථරමානො ආගච්ඡති.

එකස්මිං කිර සමයෙ රාජගහෙ සාවත්ථියං සාකෙතෙ කොසම්බියං බාරාණසියං භගවතො පටිපාටිභත්තං නාම උප්පන්නං, තත්ථෙකො – ‘‘අහං සතං විස්සජ්ජෙත්වා දානං දස්සාමී’’ති පණ්ණං ලිඛිත්වා විහාරද්වාරෙ බන්ධි. අඤ්ඤො – අහං ද්වෙ සතානි. අඤ්ඤො – අහං පඤ්ච සතානි. අඤ්ඤො – අහං සහස්සං. අඤ්ඤො – අහං ද්වෙ සහස්සානි. අඤ්ඤො – අහං පඤ්ච. දස. වීසති. පඤ්ඤාසං; අඤ්ඤො – අහං සතසහස්සං. අඤ්ඤො – අහං ද්වෙ සතසහස්සානි විස්සජ්ජෙත්වා දානං දස්සාමී’’ති පණ්ණං ලිඛිත්වා විහාරද්වාරෙ බන්ධි. ජනපදචාරිකං චරන්තම්පි ඔකාසං ලභිත්වා – ‘‘දානං දස්සාමී’’ති සකටානි පූරෙත්වා මහාජනො අනුබන්ධියෙව. යථාහ – ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන ජානපදා මනුස්සා බහුං ලොණම්පි තෙලම්පි තණ්ඩුලම්පි ඛාදනීයම්පි සකටෙසු ආරොපෙත්වා භගවතො පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධා හොන්ති – ‘යත්ථ පටිපාටිං ලභිස්සාම, තත්ථ භත්තං කරිස්සාමා’ති’’ (මහාව. 282). එවං අඤ්ඤානිපි ඛන්ධකෙ ච විනයෙ ච බහූනි වත්ථූනි වෙදිතබ්බානි.

අසදිසදානෙ පනෙස ලාභො මත්ථකං පත්තො. එකස්මිං කිර සමයෙ භගවති ජනපදචාරිකං චරිත්වා ජෙතවනං සම්පත්තෙ රාජා නිමන්තෙත්වා දානං අදාසි. දුතියදිවසෙ නාගරා අදංසු. පුන තෙසං දානතො අතිරෙකං රාජා, තස්ස දානතො අතිරෙකං නාගරාති එවං බහූසු දිවසෙසු ගතෙසු රාජා චින්තෙසි – ''ඉමෙ නාගරා දිවසෙ දිවසෙ අතිරෙකතරං කරොන්ති, පඨවිස්සරො පන රාජා නාගරෙහි දානෙ පරාජිතොති ගරහා භවිස්සතී''ති. අථස්ස මල්ලිකා උපායං ආචික්ඛි. සො රාජඞ්ගණෙ සාලකල්‍යාණිපදරෙහි මණ්ඩපං කාරෙත්වා තං නීලුප්පලෙහි ඡාදෙත්වා පඤ්ච ආසනසතානි පඤ්ඤාපෙත්වා පඤ්ච හත්ථිසතානි ආසනානං පච්ඡාභාගෙ ඨපෙත්වා එකෙකෙන හත්ථිනා එකෙකස්ස භික්ඛුනො සෙතච්ඡත්තං ධාරාපෙසි. ද්වින්නං ද්වින්නං ආසනානං අන්තරෙ සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා එකෙකා ඛත්තියධීතා චතුජ්ජාතියගන්ධං පිසති. නිට්ඨිතං නිට්ඨිතං මජ්ඣට්ඨානෙ ගන්ධම්බණෙ පක්ඛිපති, තං අපරා ඛත්තියධීතා නීලුප්පලහත්ථකෙන සම්පරිවත්තෙති. එවං එකෙකස්ස භික්ඛුනො තිස්සො තිස්සො ඛත්තියධීතරො පරිවාරා, අපරා සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා ඉත්ථී තාලවණ්ටං ගහෙත්වා බීජති, අඤ්ඤා ධමකරණං ගහෙත්වා උදකං පරිස්සාවෙති, අඤ්ඤා පත්තතො උදකං හරති. භගවතො චත්තාරි අනග්ඝානි අහෙසුං. පාදකථලිකා ආධාරකො අපස්සෙනඵලකං ඡත්තපාදමණීති ඉමානි චත්තාරි අනග්ඝානි අහෙසුං. සඞ්ඝනවකස්ස දෙය්‍යධම්මො සතසහස්සං අග්ඝති. තස්මිඤ්ච දානෙ අඞ්ගුලිමාලත්ථෙරො සඞ්ඝනවකො අහොසි. තස්ස ආසනසමීපෙ ආනීතො හත්ථී තං උපගන්තුං නාසක්ඛි. තතො රඤ්ඤො ආරොචෙසුං. රාජා – ''අඤ්ඤො හත්ථී නත්ථී''ති? දුට්ඨහත්ථී පන අත්ථි, ආනෙතුං න සක්කාති. සම්මාසම්බුද්ධො – සඞ්ඝනවකො කතරො මහාරාජාති? අඞ්ගුලිමාලත්ථෙරො භගවාති. තෙන හි තං දුට්ඨහත්ථිං ආනෙත්වා ඨපෙතු, මහාරාජාති. හත්ථිං මණ්ඩයිත්වා ආනයිංසු. සො ථෙරස්ස තෙජෙන නාසාවාතසඤ්චරණමත්තම්පි කාතුං නාසක්ඛි. එවං නිරන්තරං සත්ත දිවසානි දානං දීයිත්ථ. සත්තමෙ දිවසෙ රාජා දසබලං වන්දිත්වා – ''භගවා මය්හං ධම්මං දෙසෙථා''ති ආහ.

තස්සඤ්ච පරිසති කාළො ච ජුණ්හො චාති ද්වෙ අමච්චා හොන්ති. කාළො චින්තෙසි – ''නස්සති රාජකුලස්ස සන්තකං, කිං නාමෙතෙ එත්තකා ජනා කරිස්සන්ති, භුඤ්ජිත්වා විහාරං ගන්ත්වා නිද්දායිස්සන්තෙව, ඉදං පන එකො රාජපුරිසො ලභිත්වා කිං නාම න කරෙය්‍ය, අහො නස්සති රඤ්ඤො සන්තක''න්ති. ජුණ්හො චින්තෙසි – ''මහන්තං ඉදං රාජත්තනං නාම, කො අඤ්ඤො ඉදං කාතුං සක්ඛිස්සති? කිං රාජා නාම සො, යො රාජත්තනෙ ඨිතොපි එවරූපං දානං දාතුං න සක්කොතී''ති. භගවා පරිසාය අජ්ඣාසයං ඔලොකෙන්තො තෙසං ද්වින්නං අජ්ඣාසයං විදිත්වා – ''සචෙ අජ්ජ ජුණ්හස්ස අජ්ඣාසයෙන ධම්මකථං කථෙමි, කාළස්ස සත්තධා මුද්ධා ඵලිස්සති . මයා ඛො පන සත්තානුද්දයතාය පාරමියො පූරිතා. ජුණ්හො අඤ්ඤස්මිම්පි දිවසෙ මයි ධම්මං කථයන්තෙ මග්ගඵලං පටිවිජ්ඣිස්සති, ඉදානි පන කාළං ඔලොකෙස්සාමී''ති රඤ්ඤො චතුප්පදිකමෙව ගාථං අභාසි –

''න වෙ කදරියා දෙවලොකං වජන්ති,
බාලා හවෙ නප්පසංසන්ති දානං;
ධීරො ච දානං අනුමොදමානො,
තෙනෙව සො හොති සුඛී පරත්ථා''ති. (ධ. ප. 177);

රාජා අනත්තමනො හුත්වා – ''මයා මහාදානං දින්නං, සත්ථා ච මෙ මන්දමෙව ධම්මං කථෙසි, නාසක්ඛිං මඤ්ඤෙ දසබලස්ස චිත්තං ගහෙතු''න්ති. සො භුත්තපාතරාසො විහාරං ගන්ත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා පුච්ඡි – ''මයා, භන්තෙ, මහන්තං දානං දින්නං, අනුමොදනා ච මෙ න මහතී කතා, කො නු ඛො මෙ, භන්තෙ, දොසො''ති? නත්ථි, මහාරාජ, තව දොසො, පරිසා පන අපරිසුද්ධා, තස්මා ධම්මං න දෙසෙසින්ති. කස්මා පන භගවා පරිසා න සුද්ධාති? සත්ථා ද්වින්නං අමච්චානං පරිවිතක්කං ආරොචෙසි. රාජා කාළං පුච්ඡි – ''එවං, තාත, කාළා''ති? ''එවං, මහාරාජා''ති. ''මයි මම සන්තකං දදමානෙ තව කතරං ඨානං රුජ්ජති, න තං සක්කොමි පස්සිතුං, පබ්බාජෙථ නං මම රට්ඨතො''ති ආහ. තතො ජුණ්හං පක්කොසාපෙත්වා පුච්ඡි – ''එවං කිර, තාත, චින්තෙසී''ති? ''ආම, මහාරාජා''ති. ''තව චිත්තානුරූපමෙව හොතූ''ති තස්මිංයෙව මණ්ඩපෙ එවං පඤ්ඤත්තෙසුයෙව ආසනෙසු පඤ්ච භික්ඛුසතානි නිසීදාපෙත්වා තායෙව ඛත්තියධීතරො පරිවාරාපෙත්වා රාජගෙහතො ධනං ගහෙත්වා මයා දින්නසදිසමෙව සත්ත දිවසානි දානං දෙහීති. සො තථා අදාසි. දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ – ''ධම්මං භගවා දෙසෙථා''ති ආහ.

සත්ථා ද්වින්නම්පි දානානං අනුමොදනං එකතො කත්වා ද්වෙ මහානදියො එකොඝපුණ්ණා කුරුමානො විය මහාධම්මදෙසනං දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ජුණ්හො සොතාපන්නො අහොසි. රාජා පසීදිත්වා දසබලස්ස බාහිරවත්ථුං නාම අදාසි. එවං අභිනිප්ඵන්නො ඛො පන තස්ස භගවතො ලාභොති වෙදිතබ්බො.

අභිනිප්ඵන්නො සිලොකොති වණ්ණගුණකිත්තනං. සොපි භගවතො ධම්මචක්කප්පවත්තනතො පට්ඨාය අභිනිප්ඵන්නො. තතො පට්ඨාය හි භගවතො ඛත්තියාපි වණ්ණං කථෙන්ති. බ්‍රාහ්මණාපි ගහපතයොපි නාගා සුපණ්ණා ගන්ධබ්බා දෙවතා බ්‍රහ්මානොපි කිත්තිං වත්වා – ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා. අඤ්ඤතිත්ථියාපි වරරොජස්ස සහස්සං දත්වා සමණස්ස ගොතමස්ස අවණ්ණං කථෙහීති උය්‍යොජෙසුං. සො සහස්සං ගහෙත්වා දසබලං පාදතලතො පට්ඨාය යාව කෙසන්තා අපලොකයමානො ලික්ඛාමත්තම්පි වජ්ජං අදිස්වා – ''විප්පකිණ්ණද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙ අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනවිභූසිතෙ බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛිත්තෙ සුඵුල්ලිතපාරිච්ඡත්තකතාරාගණසමුජ්ජලිතඅන්තලික්ඛවිචිත්තකුසුමසස්සිරිකනන්දනවනසදිසෙ අනවජ්ජඅත්තභාවෙ අවණ්ණං වදන්තස්ස මුඛම්පි විපරිවත්තෙය්‍ය, මුද්ධාපි සත්තධා ඵලෙය්‍ය, අවණ්ණං වත්තුං උපායො නත්ථි,

වණ්ණමෙව වදිස්සාමී''ති පාදතලතො පට්ඨාය යාව කෙසන්තා අතිරෙකපදසහස්සෙන වණ්ණමෙව කථෙසි. යමකපාටිහාරියෙ පනෙස **වණ්ණො** නාම මත්ථකං පත්තො. එවං අභිනිප්ඵන්නො සිලොකොති.

යාව මජ්ඣෙ ඛත්තියාති ඛත්තියා බ්‍රාහ්මණා වෙස්සා සුද්දා නාගා සුපණ්ණා යක්ඛා අසුරා දෙවා බ්‍රහ්මානොති සබ්බෙව තෙ සම්පියායමානරූපා හට්ඨතුට්ඨා විහරන්ති. **විගතමදො ඛො පනාති** එත්තකා මං ජනා සම්පියායමානරූපා විහරන්තීති න මදපමත්තො හුත්වා දවාදිවසෙන ආහාරං ආහාරෙති, අඤ්ඤදත්ථු විගතමදො ඛො පන සො භගවා ආහාරං ආහාරෙති.

යථාවාදීති යං වාචාය වදති, තදන්වයමෙවස්ස කායකම්මං හොති. යඤ්ච කායෙන කරොති, තදන්වයමෙවස්ස වචීකම්මං හොති. කායො වා වාචං, වාචා වා කායං නාතික්කමති, වාචා කායෙන, කායො ච වාචාය සමෙති. යථා ච –

''වාමෙන සූකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො''ති. –

අයං සූකරයක්ඛො සූකරෙ දිස්වා සූකරසදිසං වාමපස්සං දස්සෙත්වා තෙ ගහෙත්වා ඛාදති, අජාමිගෙ දිස්වා තංසදිසං දක්ඛිණපස්සං දස්සෙත්වා තෙ ගහෙත්වා ඛාදති, නෙලකවච්ඡකෙ දිස්වා වච්ඡකරවං රවන්තො තෙ ගහෙත්වා ඛාදති, ගොණෙ දිස්වා තෙසං විසාණසදිසානි විසාණානි මාපෙත්වා තෙ දූරතොව – ''ගොණො විය දිස්සතී''ති එවං උපගතෙ ගහෙත්වා ඛාදති. යථා ච ධම්මිකවායසජාතකෙ සකුණෙහි පුට්ඨො වායසො – ''අහං වාතභක්ඛො, වාතභක්ඛතාය මුඛං විවරිත්වා පාණකානඤ්ච මරණභයෙන එකෙනෙව පාදෙන ඨිතො, තස්මා තුම්හෙපි –

''ධම්මං චරථ භද්දං වො, ධම්මං චරථ ඤාතයො;
ධම්මචාරී සුඛං සෙති, අස්මිං ලොකෙ පරම්හි චා''ති.

සකුණෙසු විස්සාසං උප්පාදෙසි, තතො –

''භද්දකො වතායං පක්ඛී, දිජො පරමධම්මිකො;
එකපාදෙන තිට්ඨන්තො, ධම්මො ධම්මොති භාසතී''ති.

එවං විස්සාසමාගතෙ සකුණෙ ඛාදිත්ථ. තෙන තෙසං වාචා කායෙන, කායො ච වාචාය න සමෙති, න එවං භගවතො. භගවතො පන වාචා කායෙන, කායො ච වාචාය සමෙතියෙවාති දස්සෙති.

තිණ්ණා තරිතා විචිකිච්ඡා අස්සාති **තිණ්ණවිචිකිච්ඡො.** ''කථමිදං කථමිද''න්ති එවරූපා විගතා කථංකථා අස්සාති **විගතකථංකථො.** යථා හි මහාජනො – ''අයං රුක්ඛො, කිං රුක්ඛො නාම, අයං ගාමො, අයං ජනපදො, ඉදං රට්ඨං, කිං රට්ඨං නාම, කස්මා නු ඛො අයං රුක්ඛො උජුක්ඛන්ධො, අයං වඞ්කක්ඛන්ධො, කස්මා කණ්ටකො කොචි උජුකො හොති, කොචි වඞ්කො, පුප්ඵං කිඤ්චි සුගන්ධං, කිඤ්චි දුග්ගන්ධං, ඵලං කිඤ්චි මධුරං, කිඤ්චි අමධුර''න්ති සකඞ්ඛොව හොති, න එවං සත්ථා. සත්ථා හි – ''ඉමෙසං නාම ධාතූනං උස්සන්නුස්සන්නත්තා ඉදං එවං හොතී''ති විගතකථංකථොව . යථා ච පඨමජ්ඣානාදිලාභීනං දුතියජ්ඣානාදීසු කඞ්ඛා හොති. පච්චෙකබුද්ධානම්පි හි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ යාථාවසන්නිට්ඨානාභාවතො වොහාරවසෙන කඞ්ඛා නාම හොතියෙව, න එවං බුද්ධස්ස. සො හි භගවා සබ්බත්ථ විගතකථංකථොති දස්සෙති.

පරියොසිතසඞ්කප්පොති යථා කෙචි සීලමත්තෙන, කෙචි විපස්සනාමත්තෙන, කෙචි පඨමජ්ඣානෙන…පෙ.… කෙචි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා, කෙචි සොතාපන්නභාවමත්තෙන…පෙ.… කෙචි අරහත්තෙන, කෙචි සාවකපාරමීඤාණෙන, කෙචි පච්චෙකබොධිඤාණෙන පරියොසිතසඞ්කප්පා පරිපුණ්ණමනොරථා හොන්ති, න එවං මම සත්ථා. මම පන සත්ථා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන පරියොසිතසඞ්කප්පොති දස්සෙති.

අජ්ඣාසයං ආදිබ්‍රහ්මචරියන්ති කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනං, අධිකාසයෙන උත්තමනිස්සයභූතෙන ආදිබ්‍රහ්මචරියෙන පොරාණබ්‍රහ්මචරියභූතෙන ච අරියමග්ගෙන තිණ්ණවිචිකිච්ඡො විගතකථංකථො පරියොසිතසඞ්කප්පොති අත්ථො. ''පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො, බලෙසු ච වසීභාව''න්ති හි වචනතො පරියොසිතසඞ්කප්පතාපි භගවතො අරියමග්ගෙනෙව නිප්ඵන්නාති.

297. යථරිව භගවාති යථා භගවා, එවං එකස්මිං ජම්බුදීපතලෙ චතූසු දිසාසු චාරිකං චරමානා අහො වත චත්තාරො ජිනා ධම්මං දෙසෙය්‍යුන්ති පච්චාසීසමානා වදන්ති. අපරෙ තීසු මණ්ඩලෙසු එකතො විචරණභාවං ආකඞ්ඛමානා **තයො සම්මාසම්බුද්ධාති** ආහංසු. අපරෙ – ''දස පාරමියො නාම පූරෙත්වා චතුන්නං තිණ්ණං වා උප්පත්ති දුල්ලභා, සචෙ පන එකො නිබද්ධවාසං වසන්තො ධම්මං දෙසෙය්‍ය, එකො චාරිකං චරන්තො, එවම්පි ජම්බුදීපො සොභෙය්‍ය චෙව, බහුඤ්ච හිතසුඛමධිගච්ඡෙය්‍යා''ති චින්තෙත්වා **අහො වත, මාරිසාති** ආහංසු.

298. **අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යන්ති** එත්ථ ඨානං අවකාසොති උභයමෙතං කාරණාධිවචනමෙව. කාරණඤ්හි තිට්ඨති එත්ථ තදායත්තවුත්තිතාය ඵලන්ති ඨානං. ඔකාසො විය චස්ස තං තෙන විනා අඤ්ඤත්ථ අභාවතොති අවකාසො. **යන්ති** කරණත්ථෙ පච්චත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘යෙන කාරණෙන එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ බුද්ධා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තං කාරණං නත්ථී’’ති.

එත්ථ ච –

‘‘යාවතා චන්දිමසූරියා, පරිහරන්ති දිසා භන්ති විරොචනා;
තාව සහස්සධා ලොකො, එත්ථ තෙ වත්තතෙ වසො’’ති. (ම. නි. 1.503) –

ගාථාය එකචක්කවාළමෙව එකා ලොකධාතු. ‘‘සහස්සී ලොකධාතු අකම්පිත්ථා’’ති (අ. නි. 3.126) ආගතට්ඨානෙ චක්කවාළසහස්සං එකා ලොකධාතු. ‘‘ආකඞ්ඛමානො, ආනන්ද, තථාගතො තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙය්‍ය, ඔභාසෙන ච ඵරෙය්‍යා’’ති (අ. නි. 3.81) ආගතට්ඨානෙ තිසහස්සිමහාසහස්සී එකා ලොකධාතු. ‘‘අයඤ්ච දසසහස්සී ලොකධාතූ’’ති (ම. නි. 3.201) ආගතට්ඨානෙ දසචක්කවාළසහස්සානි එකා ලොකධාතු. තං සන්ධාය **එකිස්සා ලොකධාතුයාති** ආහ. එත්තකඤ්හි **ජාතිඛෙත්තං නාම.** තත්‍රාපි ඨපෙත්වා ඉමස්මිං චක්කවාළෙ ජම්බුදීපස්ස මජ්ඣිමදෙසං න අඤ්ඤත්‍ර බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති ජාතිඛෙත්තතො පන පරං බුද්ධානං උප්පත්තිට්ඨානමෙව න පඤ්ඤායති. **යෙනත්ථෙනාති** යෙන පවාරණසඞ්ගහත්ථෙන.

සනඞ්කුමාරකථාවණ්ණනා

300. **වණ්ණෙන චෙව යසසා චාති** අලඞ්කාරපරිවාරෙන ච පුඤ්ඤසිරියා චාති අත්ථො.

301. **සාධු මහාබ්‍රහ්මෙති** එත්ථ සම්පසාදනෙ සාධුසද්දො. **සඞ්ඛාය මොදාමාති** ජානිත්වා මොදාම.

ගොවින්දබ්‍රාහ්මණවත්ථුවණ්ණනා

304. **යාව දීඝරත්තං මහාපඤ්ඤොව සො භගවාති** එත්තකන්ති පරිච්ඡින්දිත්වා න සක්කා වත්තුං, අථ ඛො යාව දීඝරත්තං අතිචිරරත්තං මහාපඤ්ඤොව සො භගවා. **නොති** කථං තුම්හෙ මඤ්ඤථාති. අථ සයමෙවෙතං පඤ්හං බ්‍යාකාතුකාමො – ‘‘අනච්ඡරියමෙතං, මාරිසා, යං ඉදානි පාරමියො පූරෙත්වා බොධිපල්ලඞ්කෙ තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං භින්දිත්වා පටිවිද්ධඅසාධාරණඤාණො සො භගවා මහාපඤ්ඤො භවෙය්‍ය, කිමෙත්ථ අච්ඡරියං, අපරිපක්කාය පන බොධියා පදෙසඤාණෙ ඨිතස්ස සරාගාදිකාලෙපි මහාපඤ්ඤභාවමෙව වො, මාරිසා, කථෙස්සාමී’’ති භවපටිච්ඡන්නකාරණං ආහරිත්වා දස්සෙන්තො **භූතපුබ්බං භොතිආදිමාහ**.

පුරොහිතොති සබ්බකිච්චානි අනුසාසනපුරොහිතො. **ගොවින්දොති** ගොවින්දියාභිසෙකෙන අභිසිත්තො , පකතියා පනස්ස අඤ්ඤදෙව නාමං, අභිසිත්තකාලතො පට්ඨාය ‘‘ගොවින්දො’’ති සඞ්ඛ්‍යං ගතො. **ජොතිපාලොති** ජොතනතො ච පාලනතො ච ජොතිපාලො. තස්ස කිර ජාතදිවසෙ සබ්බාවුධානි උජ්ජොතිංසු. රාජාපි පච්චූසසමයෙ අත්තනො මඞ්ගලාවුධං පජ්ජලිතං දිස්වා භීතො අට්ඨාසි. ගොවින්දො පාතොව රාජුපට්ඨානං ගන්ත්වා සුඛසෙය්‍යං පුච්ඡි රාජා – ‘‘කුතො මෙ ආචරිය, සුඛසෙය්‍යා’’ති වත්වා තං කාරණං ආරොචෙසි. මා භායි, මහාරාජ, මය්හං පුත්තො ජාතො, තස්සානුභාවෙන සකලනගරෙ ආවුධානි පජ්ජලිංසූති. රාජා – ‘‘කිං නු ඛො මෙ කුමාරො පච්චත්ථිකො භවෙය්‍යා’’ති චින්තෙත්වා සුට්ඨුතරං භායි. ‘‘කිං විතක්කෙසි මහාරාජා’’ති ච පුට්ඨො තමත්ථං ආරොචෙසි. අථ නං ගොවින්දො ‘‘මා භායි මහාරාජ, නෙසො කුමාරො තුම්හාකං දුබ්භිස්සති, සකලජම්බුදීපෙ පන තෙන සමො පඤ්ඤාය න භවිස්සති, මම පුත්තස්ස වචනෙන මහාජනස්ස කඞ්ඛා ඡිජ්ජිස්සති, තුම්හාකඤ්ච සබ්බකිච්චානි අනුසාසිස්සතී’’ති සමස්සාසෙති. රාජා තුට්ඨො – ‘‘කුමාරස්ස ඛීරමූලං හොතූ’’ති සහස්සං දත්වා ‘‘කුමාරං මහල්ලකකාලෙ මම දස්සෙථා’’ති ආහ. කුමාරො අනුපුබ්බෙන වුඩ්ඪිමනුප්පත්තො. ජොතිතත්තා පනස්ස පාලනසමත්ථතාය ච ජොතිපාලොත්වෙව නාමං අකංසු. තෙන වුත්තං – ‘‘ජොතනතො ච පාලනතො ච ජොතිපාලො’’ති.

සම්මා වොස්සජ්ජිත්වාති සම්මා වොස්සජ්ජිත්වා. අයමෙව වා පාඨො. **අලමත්ථදසතරොති** සමත්ථො පටිබලො අත්ථදසො අලමත්ථදසො, තං අලමත්ථදසං තිරෙතීති අලමත්ථදසතරො. **ජොතිපාලස්සෙව මාණවස්ස අනුසාසනියාති** සොපි ජොතිපාලංයෙව පුච්ඡිත්වා අනුසාසතීති දස්සෙති.

305. **භවමත්ථු භවන්තං ජොතිපාලන්ති** භොතො ජොතිපාලස්ස භවො වුද්ධි විසෙසාධිගමො සබ්බකල්‍යාණඤ්චෙව මඞ්ගලඤ්ච හොතූති අත්ථො. **සම්මොදනීයං කථන්ති**? ‘‘අලං, මහාරාජ, මා චින්තයි, ධුවධම්මො එස සබ්බසත්තාන’’න්තිආදිනා නයෙන මරණප්පටිසංයුත්තං සොකවිනොදනපටිසන්ථාරකථං පරියොසාපෙත්වා. **මා නො භවං ජොතිපාලො අනුසාසනියා පච්චබ්‍යාභාසීති** මා පටිබ්‍යාකාසි, ‘‘අනුසාසා’’ති වුත්තො – ‘‘නාහං අනුසාසාමී’’ති නො මා අනුසාසනියා පච්චක්ඛාසීති අත්ථො. **අභිසම්භොසීති** සංවිදහිත්වා පට්ඨපෙසි. **මනුස්සා එවමාහංසූති** තං පිතරා මහාපඤ්ඤතරං සබ්බකිච්චානි අනුසාසන්තං සබ්බකම්මෙ අභිසම්භවන්තං දිස්වා තුට්ඨචිත්තා **ගොවින්දො වත, භො,**

බ්‍රාහ්මණො, මහාගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණොති එවමාහංසු. ඉදං වුත්තං හොති, ‘‘ගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණො අහොසි එතස්ස පිතා; අයං පන මහාගොවින්දො වත, භො, බ්‍රාහ්මණො’’ති.

රජ්ජසංවිභජනවණ්ණනා

306. **යෙන තෙ ඡ ඛත්තියාති** යෙ තෙ ‘‘සහායා’’ති වුත්තා ඡ ඛත්තියා, තෙ කිර රෙණුස්ස එකපිතිකා කනිට්ඨභාතරො, තස්මා මහාගොවින්දො ‘‘අයං අභිසිත්තො එතෙසං රජ්ජසංවිභාගං කරෙය්‍ය වා න වා, යංනූනාහං තෙ පටිකච්චෙව රෙණුස්ස සන්තිකං පෙසෙත්වා පටිඤ්ඤං ගණ්හාපෙය්‍ය’’න්ති චින්තෙන්තො යෙන තෙ ඡ ඛත්තියා තෙනුපසඞ්කමි. **රාජකත්තාරොති** රාජකාරකා අමච්චා.

307. **මදනීයා කාමාති** මදකරා පමාදකරා කාමා. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ එස අනුස්සරිතුම්පි න සක්කුණෙය්‍ය, තස්මා ආයන්තු භොන්තො ආගච්ඡන්තූති අත්ථො.

308. **සරාමහං භොති** තදා කිර මනුස්සානං සච්චවාදිකාලො හොති, තස්මා ‘‘කදා මයා වුත්තං, කෙන දිට්ඨං, කෙන සුත’’න්ති අභූතං අවත්වා ‘‘සරාමහං භො’’ති ආහ. **සම්මොදනීයං කථන්ති** කිං මහාරාජ දෙවත්තං ගතෙ රඤ්ඤෙ මා චින්තයිත්ථ, ධුවධම්මො එස සබ්බසත්තානං, එවංභාවිනො සඞ්ඛාරාති එවරූපං පටිසන්ථාරකථං. **සබ්බානි සකටමුඛානි පට්ඨපෙසීති** සබ්බානි ඡ රජ්ජානි සකටමුඛානි පට්ඨපෙසි. එකෙකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජං තියොජනසතං හොති, රෙණුස්ස රඤ්ඤො රජ්ජොසරණපදෙසො දසගාවුතං, මජ්ඣෙ පන රෙණුස්ස රජ්ජං විතානසදිසං අහොසි. කස්මා එවං පට්ඨපෙසීති? කාලෙන කාලං රාජානං පස්සිතුං ආගච්ඡන්තා අඤ්ඤස්ස රජ්ජං අපීළෙත්වා අත්තනො අත්තනො රජ්ජපදෙසෙනෙව ආගමිස්සන්ති චෙව ගමිස්සන්ති ච. පරරජ්ජං ඔතිණ්ණස්ස හි – ‘‘හත්ථං දෙථ, ගොණං දෙථා’’ති වදතො මනුස්සා උජ්ඣායන්ති – ‘‘ඉමෙ රාජානො අත්තනො අත්තනො විජිතෙන න ගච්ඡන්ති, අම්හාකං පීළං කරොන්තී’’ති. අත්තනො විජිතෙන ගච්ඡන්තස්ස ‘‘අම්හාකං සන්තිකා ඉමිනා ඉදඤ්චිදඤ්ච ලද්ධබ්බමෙවා’’ති මනුස්සා පීළං න මඤ්ඤන්ති. ඉමමත්ථං චින්තයිත්වා මහාගොවින්දො ‘‘සම්මොදමානා රාජානො චිරං රජ්ජමනුසාසන්තූ’’ති එවං පට්ඨපෙසි.

‘‘දන්තපුරං කලිඞ්ගානං, අස්සකානඤ්ච පොතනං;
මාහිස්සති අවන්තීනං, සොවීරානඤ්ච රොරුකං.
මිථිලා ච විදෙහානං, චම්පා අඞ්ගෙසු මාපිතා;
බාරාණසී ච කාසීනං, එතෙ ගොවින්දමාපිතා’’ති. –

එතානි සත්ත නගරානි මහාගොවින්දෙනෙව තෙසං රාජූනං අත්ථාය මාපිතානි.

‘‘සත්තභූ බ්‍රහ්මදත්තො ච, වෙස්සභූ භරතො සහ;
රෙණු ද්වෙ ච ධතරට්ඨා, තදාසුං සත්ත භාරධා’’ති. –

ඉමානි තෙසං සත්තන්නම්පි නාමානි. තෙසු හි එකො සත්තභූ නාම අහොසි, එකො බ්‍රහ්මදත්තො නාම, එකො වෙස්සභූ නාම, එකො තෙනෙව සහ භරතො නාම, එකො රෙණු නාම, ද්වෙ පන ධතරට්ඨාති ඉමෙ සත්ත ජම්බුදීපතලෙ භාරධා මහාරාජානො අහෙසුන්ති.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කිත්තිසද්දඅබ්භුග්ගමනවණ්ණනා

311. **උපසඞ්කමිංසූති** ‘‘අම්හාකං අයං ඉස්සරියසම්පත්ති න අඤ්ඤස්සානුභාවෙන, මහාගොවින්දස්සානුභාවෙන නිප්ඵන්නා. මහාගොවින්දො අම්හෙ සත්ත රාජානො සමග්ගෙ කත්වා ජම්බුදීපතලෙ පතිට්ඨාපෙසි, පුබ්බූපකාරිස්ස පන න සුකරා පටිකිරියා කාතුං. අම්හෙ සත්තපි ජනෙ එසොයෙව අනුසාසතු, එතංයෙව සෙනාපතිඤ්ච පුරොහිතඤ්ච කරොම, එවං නො වුද්ධි භවිස්සතී’’ති චින්තෙත්වා උපසඞ්කමිංසු. මහාගොවින්දොපි – ‘‘මයා එතෙ සමග්ගා කතා, සචෙ එතෙසං අඤ්ඤො සෙනාපති පුරොහිතො ච භවිස්සති, තතො අත්තනො අත්තනො සෙනාපතිපුරොහිතානං වචනං ගහෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං භින්දිස්සන්ති, අධිවාසෙමි නෙසං සෙනාපතිට්ඨානඤ්ච පුරොහිතට්ඨානඤ්චා’’ති චින්තෙත්වා ‘‘එවං භො’’ති පච්චස්සොසි.

සත්ත ච බ්‍රාහ්මණමහාසාලෙති ‘‘අහං සබ්බට්ඨානෙසු සම්මුඛො භවෙය්‍යං වා න වා, යත්ථාහං සම්මුඛො න භවිස්සාමි, තත්ථෙව තෙ කත්තබ්බං කරිස්සන්තී’’ති සත්ත අනුපුරොහිතෙ ඨපෙසි. තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං – ‘‘සත්ත ච බ්‍රාහ්මණමහාසාලෙ’’ති. දිවසස්ස ද්වික්ඛත්තුං වා සායං පාතො වා නහායන්තීති **නහාතකා.** වතචරියපරියොසානෙ වා නහාතා, තතො පට්ඨාය බ්‍රාහ්මණෙහි සද්ධිං න ඛාදන්ති න පිවන්තීති නහාතකා.

312. **අබ්භුග්ගච්ඡීති** අභිඋග්ගච්ඡි. තදා කිර මනුස්සානං ''න බ්‍රහ්මුනා සද්ධිං අමන්තෙත්වා සක්කා එවං සකලජම්බුදීපං අනුසාසිතු''න්ති නිසින්නනිසින්නට්ඨානෙ අයමෙව කථා පවත්තිත්ථ. **න ඛො පනාහන්ති** මහාපුරිසො කිර – ''අයං මය්හං අභූතො වණ්ණො උප්පන්නො, වණ්ණුප්පත්ති ඛො පන න භාරියා, උප්පන්නස්ස වණ්ණස්ස රක්ඛනමෙව භාරියං, අයඤ්ච මෙ අචින්තෙත්වා අමන්තෙත්වා කරොන්තස්සෙව වණ්ණො උප්පන්නොව, චින්තෙත්වා මන්තෙත්වා කරොන්තස්ස පන විත්ථාරිකතරො භවිස්සතී''ති බ්‍රහ්මදස්සනෙ උපායං පරියෙසන්තො තං දිස්වා **සුතං ඛො පන මෙතන්ති**ආදිඅත්ථං පරිවිතක්කෙසි.

313. **යෙන රෙණු රාජා තෙනුපසඞ්කමීති** එවං මෙ අන්තරා දට්ඨුකාමො වා සල්ලපිතුකාමො වා න භවිස්සති, යතො ඡින්නපලිබොධො සුඛං විහරිස්සාමීති පලිබොධුපච්ඡෙදනත්ථං උපසඞ්කමි, එස නයො සබ්බත්ථ.

316. **සාදිසියොති** සමවණ්ණා සමජාතිකා.

317. **නවං සන්ධාගාරං කාරෙත්වාති** රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානවඞ්කමනසම්පන්නං වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ වසනක්ඛමං බහි නළපරික්ඛිත්තං විවිත්තං ආවසථං කාරෙත්වා. **කරුණං ඣානං ඣායීති** කරුණාය තිකචතුක්කජ්ඣානං ඣායි, කරුණාමුඛෙන පනෙත්ථ අවසෙසාපි තයො බ්‍රහ්මවිහාරා ගහිතාව. **උක්කණ්ඨනා පරිතස්සනාති** ඣානභූමියං ඨිතස්ස අනභිරතිඋක්කණ්ඨනා වා භයපරිතස්සනා වා නත්ථි, බ්‍රහ්මුනො පන ආගමනපත්ථනා ආගමනතණ්හා අහූති අත්ථො.

බ්‍රහ්මුනාසාකච්ඡාවණ්ණනා

318. **භයන්ති** චිත්තුත්‍රාසභයමෙව. **අජානන්තාති** අජානමානා. **කථං ජානෙමු තං මයන්ති** (දී. නි. 2.179) මයං කින්ති තං ජානාම, අයං කත්ථවාසිකො, කින්නාමො, කිං ගොත්තොතිආදීනං ආකාරානං කෙන ආකාරෙන තං ධාරයාමාති අත්ථො.

මං වෙ කුමාරං ජානන්තීති මං ''කුමාරො''ති ''දහරො''ති ජානන්ති. **බ්‍රහ්මලොකෙති** සෙට්ඨලොකෙ. **සනන්තනන්ති** චිරතනං පොරාණකං . අහං සො පොරාණකුමාරො සනඞ්කුමාරො නාම බ්‍රහ්මාති දස්සෙති. **එවං ගොවින්ද ජානාහීති** ගොවින්ද පණ්ඩිත, ත්වං එවං ජානාහි, එවං මං ධාරෙහි.

> ''ආසනං උදකං පජ්ජං, මධුසාකඤ්ච බ්‍රහ්මුනො;
> අග්ඝෙ භවන්තං පුච්ඡාම, අග්ඝං කුරුතු නො භව''න්ති. –

එත්ථ **අග්ඝන්ති** අතිථිනො උපනාමෙතබ්බං වුච්චති. තෙනෙව ඉදමාසනං පඤ්ඤත්තං, එත්ථ නිසීදථ, ඉදං උදකං පරිසුද්ධං, ඉතො පානීයං පිවථ, පාදෙ ධොවථ, ඉදං පජ්ජං පාදානං හිතත්ථාය අභිසඞ්ඛතං තෙලං, ඉතො පාදෙ මක්ඛෙථ, ඉදං මධුසාකන්ති. බොධිසත්තස්ස බ්‍රහ්මචරියං න අඤ්ඤෙසං බ්‍රහ්මචරියසදිසං හොති, න සො ''ඉදං ස්වෙ, ඉදං තතියදිවසෙ භවිස්සතී''ති සන්නිධිං නාම කරොති. මධුසාකං පන අලොණං අධූපනං අතක්කං උදකෙන සෙදිතසාකං, තං සන්ධායෙස – ''ඉදං පරිභුඤ්ජථා''ති වදන්තො ''අග්ඝෙ භවන්තං පුච්ඡාමා''තිආදිමාහ. ඉමෙ සබ්බෙපි අග්ඝා බ්‍රහ්මුනො අත්ථි. තෙ **අග්ඝෙ භවන්තං පුච්ඡාම.** එවං පුච්ඡන්තානඤ්ච **අග්ඝං කුරුතු නො භවං,** පටිග්ගණ්හාතු නො භවං ඉදමග්ඝන්ති වුත්තං හොති. කිං පනෙස – ''ඉතො එකම්පි බ්‍රහ්මා න භුඤ්ජතී''ති ඉදං න ජානාතීති. නො න ජානාති, ජානන්තොපි අත්තනො සන්තිකෙ ආගතො අතිථි පුච්ඡිතබ්බොති වත්තසීසෙන පුච්ඡති.

අථ ඛො බ්‍රහ්මා – ''කිං නු ඛො පණ්ඩිතො මම පරිභොගකරණාභාවං ඤත්වා පුච්ඡති, උදාහු කොහඤ්ඤෙ ඨත්වා පුච්ඡතී''ති සමන්නාහරන්තො ''වත්තසීසෙ ඨිතො පුච්ඡතී''ති ඤත්වා පටිග්ගණ්හිතුං දානි මෙ වට්ටතීති **පටිග්ගණ්හාම තෙ අග්ඝං, යං ත්වං ගොවින්ද භාසසීති** ආහ. යං ත්වං ගොවින්ද භාසසි – ''ඉදමාසනං පඤ්ඤත්තං, එත්ථ නිසීදථා''තිආදි, තත්‍ර තෙ මයං ආසනෙ නිසින්නා නාම හොම, පානීයං පීතා නාම හොම, පාදාපි මෙ ධොතා නාම හොන්තු, තෙලෙනපි මක්ඛිතා නාම හොන්තු, උදකසාකම්පි පරිභුත්තං නාම හොතු, තයා දින්නං අධිවාසිතකාලතො පට්ඨාය යං යං ත්වං භාසසි, තං තං මයා පටිග්ගහිතමෙව හොති. තෙන වුත්තං – ''පටිග්ගණ්හාම තෙ අග්ඝං, යං ත්වං ගොවින්ද භාසසී''ති. එවං පන අග්ඝං පටිග්ගණ්හිත්වා පඤ්හස්ස ඔකාසං කරොන්තො **දිට්ඨධම්මහිතත්ථායාති**ආදිමාහ.

කඞ්ඛී අකඞ්ඛිං පරවෙදියෙසූති අහං සවිචිකිච්ඡො භවන්තං පරෙන සයං අභිසඞ්ඛතත්තා පරස්ස පාකටෙසු පරවෙදියෙසු පඤ්හෙසු නිබ්බිචිකිච්ඡං.

හිත්වා මමත්තන්ති ඉදං මම, ඉදං මමාති උපකරණතණ්හං වජ්ජෙත්වා. **මනුජෙසූති** සත්තෙසු, මනුජෙසු යො කොචි මනුජො මමත්තං හිත්වාති අත්ථො. **එකොදිභූතොති** එකීභූතො, එකො තිට්ඨන්තො එකො නිසීදන්තොති. වචනත්ථො පනෙත්ථ එකො උදෙති පවත්තතීති එකොදි, තාදිසො භූතොති එකොදිභූතො . **කරුණෙධිමුත්තොති** කරුණාඣානෙ අධිමුත්තො, තං ඣානං නිබ්බත්තෙත්වාති අත්ථො. **නිරාමගන්ධොති** විස්සගන්ධවිරහිතො. **එත්ථ ඨිතොති** එතෙසු

ධම්මෙසු ඨිතො. **එත්ථ ච සික්ඛමානොති** එතෙසු ධම්මෙසු සික්ඛමානො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන උපරි මහාගොවින්දෙන ච බ්‍රහ්මුනා ච වුත්තොයෙව.

320. තත්ථ **එතෙ අවිද්වාති** එතෙ ආමගන්ධෙ අහං අවිද්වා, න ජානාමීති අත්ථො. **ඉධ බ්‍රූහි ධීරාති** තෙ මෙ ත්වං ඉධ ධීර පණ්ඩිත, බ්‍රූහි, වද. **කෙනාවටා වාති පජා කුරුතූති** කතමෙන කිලෙසාවරණෙන ආවරිතා පජා පූතිකා වායති. **ආපායිකාති** අපායූපගා. **නිවුතබ්‍රහ්මලොකාති** නිවුතො පිහිතො බ්‍රහ්මලොකො අස්සාති නිවුතබ්‍රහ්මලොකො. කතමෙන කිලෙසෙන පජාය බ්‍රහ්මලොකූපගො මග්ගො නිවුතො පිහිතො පටිච්ඡන්නොති පුච්ඡති.

කොධො මොසවජ්ජං නිකති ච දූබ්හොති කුජ්ඣනලක්ඛණො කොධො ච, පරවිසංවාදනලක්ඛණො මුසාවාදො ච, සදිසං දස්සෙත්වා වඤ්චනලක්ඛණා නිකති ච, මිත්තදූබ්හනලක්ඛණො දූබ්හො ච. **කදරියතා අතිමානො උසූයාති** ථද්ධමච්ඡරියලක්ඛණා කදරියතා ච, අතික්කමිත්වා මඤ්ඤනලක්ඛණො අතිමානො ච, පරසම්පත්තිඛීයනලක්ඛණා **උසූයා ච. ඉච්ඡා විවිච්ඡා පරහෙඨනා චාති** තණ්හාලක්ඛණා ඉච්ඡා ච, මච්ඡරියලක්ඛණා විවිච්ඡා ච, විහිංසාලක්ඛණා පරහෙඨනා ච. **ලොභො ච දොසො ච මදො ච මොහොති** යත්ථ කත්ථචි ලුබ්භනලක්ඛණො ලොභො ච, දුස්සනලක්ඛණො දොසො ච, මජ්ජනලක්ඛණො මදො ච, මුය්හනලක්ඛණො මොහො ච. **එතෙසු යුත්තා අනිරාමගන්ධාති** එතෙසු චුද්දසසු කිලෙසෙසු යුත්තා පජා නිරාමගන්ධා න හොති, ආමගන්ධා සකුණපගන්ධා පූතිගන්ධායෙවාති වදති. **ආපායිකා නිවුතබ්‍රහ්මලොකාති** එසා පන ආපායිකා චෙව හොති, පටිච්ඡන්නබ්‍රහ්මලොකමග්ගා චාති. ඉදං පන සුත්තං කථෙන්තෙන **ආමගන්ධසුත්තෙන** දීපෙත්වා කථෙතබ්බං, ආමගන්ධසුත්තම්පි ඉමිනා දීපෙත්වා කථෙතබ්බං.

තෙ න සුනිම්මදයාති තෙ ආමගන්ධා සුනිම්මදයා සුඛෙන නිම්මදෙතබ්බා පහාතබ්බා න හොන්ති, දුප්පජහා දුජ්ජයාති අත්ථො. **යස්ස දානි භවං ගොවින්දො කාලං මඤ්ඤතීති** ''යස්සා පබ්බජ්ජාය භවං ගොවින්දො කාලං මඤ්ඤති, අයමෙව හොතු, එවං සති මය්හම්පි තව සන්තිකෙ ආගමනං ස්වාගමනං භවිස්සති, කථිතධම්මකථා සුකථිතා භවිස්සති, ත්වං තාත සකලජම්බුදීපෙ අග්ගපුරිසො දහරො පඨමවයෙ ඨිතො, එවං මහන්තං නාම සම්පත්තිසිරිවිලාසං පහාය තව පබ්බජනං නාම ගන්ධහත්ථිනො අයබන්ධනං ඡින්දිත්වා ගමනං විය අතිඋළාරං, බුද්ධතන්ති නාමෙසා''ති මහාපුරිසස්ස දළ්හීකම්මං කත්වා බ්‍රහ්මා සනඞ්කුමාරො බ්‍රහ්මලොකමෙව ගතො.

රෙණුරාජආමන්තනාවණ්ණනා

321. මහාපුරිසොපි ''මම ඉතොව නික්ඛමිත්වා පබ්බජනං නාම න යුත්තං, අහං රාජකුලස්ස අත්ථං අනුසාසාමි, තස්මා රඤ්ඤො ආරොචෙස්සාමි. සචෙ සොපි පබ්බජිස්සති, සුන්දරමෙව. නො චෙ පබ්බජිස්සති, පුරොහිතට්ඨානං නියාතෙත්වා අහං පබ්බජිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා රාජානං උපසඞ්කමි, තෙන වුත්තං – ''අථ ඛො භො මහාගොවින්දො,…පෙ.… නාහං පොරොහච්චෙ රමෙ''ති.

තත්ථ **ත්වං පජානස්සු රජ්ජෙනාති** තව රජ්ජෙන ත්වමෙව ජානාහි. **නාහං පොරොහිච්චෙ රමෙති** අහං පුරොහිතභාවෙ න රමාමි, උක්කණ්ඨිතොස්මි, අඤ්ඤං අනුසාසකං ජානාහි, නාහං පොරොහිච්චෙ රමෙති.

අථ රාජා – ''ධුවං චත්තාරො මාසෙ පටිසල්ලීනස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ භොගා මන්දා ජාතා''ති චින්තෙත්වා ධනෙන නිමන්තෙන්තො – ''සචෙ තෙ ඌනං කාමෙහි. අහං පරිපූරයාමි තෙ''ති වත්වා පුන – ''කින්නු ඛො එස එකකො විහරන්තො කෙනචි විහිංසිතො භවෙය්‍යා''ති චින්තෙත්වා,

> ''යො තං හිංසති වාරෙමි, භූමිසෙනාපති අහං;
> තුවං පිතා අහං පුත්තො, මා නො ගොවින්ද පාජහී''ති. –

ආහ . තස්සත්ථො – යො තං හිංසති, තං වාරෙමි, කෙවලං තුම්හෙ ''අසුකො''ති ආචික්ඛථ, අහමෙත්ථ කත්තබ්බං ජානිස්සාමීති. **භූමිසෙනාපති අහන්ති** අථ වා අහං පථවියා සාමී, ස්වාහං ඉමං රජ්ජං තුම්හෙයෙව පටිච්ඡාපෙස්සාමි. **තුවං පිතා අහං පුත්තොති** ත්වං පිතිට්ඨානෙ ඨස්සසි, අහං පුත්තට්ඨානෙ. සො ත්වං මම මනං හරිත්වා අත්තනොයෙව මනං ගොවින්ද, පාජෙහි; යථා ඉච්ඡසි තථා පවත්තස්සු. අහං පන තව මනංයෙව අනුවත්තන්තො තයා දින්නපිණ්ඩං පරිභුඤ්ජන්තො තං අසිවම්මහත්ථො වා උපට්ඨහිස්සාමි, රථං වා තෙ පාජෙස්සාමි. ''මා නො ගොවින්ද, පජහී''ති වා පාඨො . තස්සත්ථො – ත්වං පිතිට්ඨානෙ තිට්ඨ, අහං පුත්තට්ඨානෙ ඨස්සාමි. මා නො ත්වං භො ගොවින්ද, පජහි, මා පරිච්චජීති. අථ මහාපුරිසො යං රාජා චින්තෙසි, තස්ස අත්තනි අභාවං දස්සෙන්තො –

> ''න මත්ථි ඌනං කාමෙහි, හිංසිතා මෙ න විජ්ජති;
> අමනුස්සවචො සුත්වා, තස්මාහං න ගහෙ රමෙ''ති. –

ආහ. තත්ථ **න මත්ථීති** න මෙ අත්ථි. **ගහෙති** ගෙහෙ. අථ නං රාජා පුච්ඡි –

‘‘අමනුස්සො කථං වණ්ණො, කිං තෙ අත්ථං අභාසථ;
යඤ්ච සුත්වා ජහාසි නො, ගෙහෙ අම්හෙ ච කෙවලී’’ති.

තත්ථ **ජහාසි නො, ගෙහෙ අම්හෙ ච කෙවලීති** බ්‍රාහ්මණස්ස සම්පත්තිහරිතෙ ගෙහෙ සඞ්ගහවසෙන අත්තනො ගෙහෙ කරොන්තො යං සුත්වා අම්හාකං ගෙහෙ ච අම්හෙ ච කෙවලී සබ්බෙ අපරිසෙසෙ ජම්බුදීපවාසිනො ජහාසීති වදති.

අථස්ස ආචික්ඛන්තො මහාපුරිසො **උපවුත්ථස්ස මෙ පුබ්බෙති**ආදිමාහ. තත්ථ **උපවුත්ථස්සාති** චත්තාරො මාසෙ එකීභාවං උපගන්ත්වා වුත්ථස්ස. **යිට්ඨකාමස්ස මෙ සතොති** යජිතුකාමස්ස මෙ සමානස්ස. **අග්ගි පජ්ජලිතො ආසි, කුසපත්තපරිත්ථතොති** කුසපත්තෙහි පරිත්ථතො සප්පිදධිමධුආදීනි පක්ඛිපිත්වා අග්ගි ජලයිතුමාරද්ධො ආසි, එවං අග්ගිං ජාලෙත්වා ‘‘මහාජනස්ස දානං දස්සාමී’’ති එවං චින්තෙත්වා ඨිතස්ස මමාති අයමෙත්ථ අත්ථො.

සනන්තනොති සනඞ්කුමාරො බ්‍රහ්මා. තතො රාජා සයම්පි පබ්බජිතුකාමො හුත්වා **සද්දහාමීති**ආදිමාහ. තත්ථ **කථං වත්තෙථ අඤ්ඤථාති** කථං තුම්හෙ අඤ්ඤථා වත්තිස්සථ. **තෙ තං අනුවත්තිස්සාමාති** තෙ මයම්පි තුම්හෙයෙව අනුවත්තිස්සාම, අනුපබ්බජිස්සාමාති අත්ථො. ‘‘අනුවජිස්සාමා’’තිපි පාඨො, තස්ස අනුගච්ඡිස්සාමාති අත්ථො. **අකාචොති** නික්කාචො අකක්කසො. **ගොවින්දස්සානුසාසනෙති** තව ගොවින්දස්ස සාසනෙ. භවන්තං ගොවින්දමෙව සත්ථාරං කරිත්වා චරිස්සාමාති වදති.

ඡ ඛත්තියආමන්තනාවණ්ණනා

322. **යෙන තෙ ඡ ඛත්තියා තෙනුපසඞ්කමීති** රෙණුං රාජානං ‘‘සාධු මහාරාජ රජ්ජං නාම මාතරං පිතරං භාතිභගිනීආදයොපි මාරෙත්වා ගණ්හන්තෙසු සත්තෙසු එවං මහන්තං රජ්ජසිරිං පහාය පබ්බජිතුකාමෙන උළාරං මහාරාජෙන කත’’න්ති උපත්ථම්භෙත්වා දළ්හතරමස්ස උස්සාහං කත්වා උපසඞ්කමි . **එවං සමචින්තෙසුන්ති** රඤ්ඤො චින්තිතනයෙනෙව කදාචි බ්‍රාහ්මණස්ස භොගා පරිහීනා භවෙය්‍යුන්ති මඤ්ඤමානා සමචින්තෙසුං. **ධනෙන සික්ඛෙය්‍යාමාති** උපලාපෙය්‍යාම සඞ්ගණ්හෙය්‍යාම. **තාවතකං ආහරීයතන්ති** තාවතකං ආහරාපියතු ගණ්හියතු, යත්තකං ඉච්ඡථ, තත්තකං ගණ්හථාති වුත්තං හොති. **භවන්තානංයෙව වාහසාති** භවන්තෙ පච්චයං කත්වා, තුම්හෙහි දින්නත්තායෙව පහූතං සාපතෙය්‍යං ජාතං.

323. **සචෙ ජහථ කාමානීති** සචෙ වත්ථුකාමෙ ච කිලෙසකාමෙ ච පරිච්චජථ. **යත්ථ සත්තො පුථුජ්ජනොති** යෙසු කාමෙසු පුථුජ්ජනො සත්තො ලග්ගො ලග්ගිතො. **ආරම්භවහො දළ්හා හොථාති** එවං සන්තෙ වීරියං ආරභථ, අසිථිලපරක්කමතං අධිට්ඨාය දළ්හා භවථ. **ඛන්තීබලසමාහිතාති** ඛන්තිබලෙන සමන්නාගතා භවථාති රාජූනං උස්සාහං ජනෙති.

එස මග්ගො උජුමග්ගොති එස කරුණාඣානමග්ගො උජුමග්ගො නාම. **එස මග්ගො අනුත්තරොති** එසෙව බ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා අසදිසමග්ගො උත්තමමග්ගො නාම. **සද්ධම්මො සබ්භි රක්ඛිතොති** එසො එව ච බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකෙහි සබ්භිරක්ඛිතධම්මො නාම. ඉති කරුණාඣානස්ස වණ්ණභණනෙනාපි තෙසං අනිවත්තනත්ථාය දළ්හීකම්මමෙව කරොති.

කො නු ඛො පන භො ජානාති ජීවිතානන්ති භො ජීවිතං නාම උදකපුප්ඵුළූපමං තිණග්ගෙ උස්සාවබින්දූපමං තඞ්ඛණවිද්ධංසනධම්මං, තස්ස කො ගතිං ජානාති, කිස්මිං ඛණෙ භිජ්ජිස්සති? **ගමනීයො සම්පරායොති** පරලොකො පන අවස්සං ගන්තබ්බොව, තත්ථ පණ්ඩිතෙන කුලපුත්තෙන **මන්තායං බොද්ධබ්බං.** මන්තා වුච්චති පඤ්ඤා, තාය මන්තෙතබ්බං බුජ්ඣිතබ්බං, උපපරික්ඛිතබ්බඤ්ච ජානිතබ්බඤ්චාති අත්ථො. කරණත්ථෙ වා භුම්මං. **මන්තායං බොද්ධබ්බන්ති** මන්තාය බුජ්ඣිතබ්බං, ඤාණෙන ජානිතබ්බන්ති අත්ථො. කිං බුජ්ඣිතබ්බං? ජීවිතස්ස දුජ්ජානතා, සම්පරායස්ස ච අවස්සං ගමනීයතා, බුජ්ඣිත්වා ච පන සබ්බපලිබොධෙ ඡින්දිත්වා **කත්තබ්බං කුසලං චරිතබ්බං බ්‍රහ්මචරියං.** කස්මා? යස්මා නත්ථි ජාතස්ස අමරණං.

බ්‍රාහ්මණමහාසාලාදීනං ආමන්තනාවණ්ණනා

324. **අප්පෙසක්ඛා ච අප්පලාභා චාති** භො පබ්බජ්ජා නාම අප්පයසා චෙව, පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය හි රජ්ජං පහාය පබ්බජිතං විහෙඨෙත්වා විහෙඨෙත්වා ලාමකං අනාථං කත්වාව කථෙන්ති. අප්පලාභා ච, සකලගාමං චරිත්වාපි අජ්ඣොහරණීයං දුල්ලභමෙව. ඉදං පන **බ්‍රහ්මඤ්ඤං මහෙසක්ඛඤ්ච** මහායසත්තා, **මහාලාභඤ්ච** ලාභසක්කාරසම්පන්නත්තා. භවඤ්හි එතරහි සකලජම්බුදීපෙ අග්ගපුරොහිතො සබ්බත්ථ අග්ගාසනං අග්ගොදකං අග්ගභත්තං අග්ගගන්ධං අග්ගමාලං ලභතීති.

රාජාව රඤ්ඤන්ති අහඤ්හි හො එතරහි පකතිරඤ්ඤං මජ්ඣෙ චක්කවත්තිරාජා විය. **බ්‍රහ්මාව බ්‍රහ්මානන්ති** පකතිබ්‍රහ්මානං මජ්ඣෙ මහාබ්‍රහ්මසදිසො. **දෙවතාව ගහපතිකානන්ති** අවසෙසගහපතිකානං පනම්හි සක්කදෙවරාජසදිසො.

හරියානං ආමන්තනාවණ්ණනා

325. **චත්තාරීසා හරියා සාදිසියොති** සාදිසියොව චත්තාරීසා හරියා, අඤ්ඤා පනස්ස තීසු වයෙසු නාටකිත්ථියො බහුකායෙව.

මහාගොවින්දපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

326. **චාරිකං චරතීති** ගාමනිගමපටිපාටියා චාරිකං චරති, ගතගතට්ඨානෙ **බුද්ධකොලාහලං** විය හොති. මනුස්සා ''මහාගොවින්දපණ්ඩිතො කිර ආගච්ඡතී''ති සුත්වා පුරෙතරමෙව මණ්ඩපං කාරෙත්වා මග්ගං අලඞ්කරිත්වා පච්චුග්ගන්ත්වා ගණ්හිත්වා එන්ති, මහාලාභසක්කාරො මහොඝො විය අජ්ඣොත්ථරන්තො උප්පජ්ජි. **සත්තපුරොහිතස්සාති** සත්තන්නං රාජූනං පුරොහිතස්ස. ඉති යථා එතරහි එවරූපෙසු වා ඨානෙසු කිස්මිඤ්චිදෙව දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ ''නමො බුද්ධස්සා''ති වදන්ති, එවං තදා ''නමත්ථු මහාගොවින්දස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස, නමත්ථු සත්තපුරොහිතස්සා''ති වදන්ති.

327. **මෙත්තාසහගතෙනාති**ආදිනා නයෙන පාළියං බ්‍රහ්මවිහාරාව ආගතා, මහාපුරිසො පන සබ්බාපි අට්ඨ සමාපත්තියො ච පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙසි. **සාවකානඤ්ච බ්‍රහ්මලොකසහබ්‍යතාය මග්ගං දෙසෙසීති** බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මුනා සහභාවාය මග්ගං කථෙසි.

328. **සබ්බෙනසබ්බන්ති** යෙ අට්ඨ ච සමාපත්තියො පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙසුං. **යෙ න සබ්බෙන සබ්බං සාසනං ආජානිංසූති** යෙ අට්ඨසු සමාපත්තීසු එකසමාපත්තිම්පි න ජානිංසු, න සක්ඛිංසු නිබ්බත්තෙතුං. **අමොඝාති** සවිපාකා. **අවඤ්ඣාති** න වඤ්ඣා. සබ්බනිහීනං පසවන්ති ගන්ධබ්බකායං පසවි. **සඵලාති** අවසෙසදෙවලොකූපපත්තීහි සාත්ථා. **සඋද්‍රයාති** බ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා සවුඩ්ඪී.

329. **සරාමහන්ති** සරාමි අහං පඤ්චසිඛ, ඉමිනා කිර පදෙන අයං සුත්තන්තො බුද්ධභාසිතො නාම ජාතො. **න නිබ්බිදායාති** න වට්ටෙ නිබ්බින්දනත්ථාය. **න විරාගායාති** න වට්ටෙ විරාගත්ථාය. **න නිරොධායාති** න වට්ටස්ස නිරොධත්ථාය. **න උපසමායාති** න වට්ටස්ස උපසමනත්ථාය. **න අභිඤ්ඤායාති** න වට්ටං අභිජානනත්ථාය. **න සම්බොධායාති** න කිලෙසනිද්දාවිගමෙන වට්ටතො පබුජ්ඣනත්ථාය. **න නිබ්බානායාති** න අමතනිබ්බානත්ථාය.

එකන්තනිබ්බිදායාති එකන්තමෙව වට්ටෙ නිබ්බින්දනත්ථාය. එත්ථ පන **නිබ්බිදායාති** විපස්සනා. **විරාගායාති** මග්ගො. **නිරොධාය උපසමායාති** නිබ්බානං. **අභිඤ්ඤාය සම්බොධායාති** මග්ගො. **නිබ්බානායාති** නිබ්බානමෙව. එවං එකස්මිං ඨානෙ විපස්සනා, තීසු මග්ගො, තීසු නිබ්බානං වුත්තන්ති එවං වවත්ථානකථා වෙදිතබ්බා. පරියායෙන පන සබ්බානිපෙතානි මග්ගවෙවචනානිපි නිබ්බානවෙවචනානිපි හොන්තියෙව. **සම්මාදිට්ඨීආදීසු** යං වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගෙ සච්චවණ්ණනායං වුත්තමෙව.

330. **යෙ න සබ්බෙනසබ්බන්ති** යෙ චත්තාරොපි අරියමග්ගෙ පරිපූරෙතුං න ජානන්ති, තීණි වා ද්වෙ වා එකං වා නිබ්බත්තෙන්ති. **සබ්බෙසංයෙව ඉමෙසං කුලපුත්තානන්ති** බ්‍රහ්මචරියචිණ්ණකුලපුත්තානං. **අමොඝා…පෙ…. සඵලා සඋද්‍රයාති** අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වාති (දී. නි. 2.188) භගවතො ධම්මදෙසනං චිත්තෙන සම්පටිච්ඡන්තො අභිනන්දිත්වා වාචාය පසංසමානො අනුමොදිත්වා මහන්තං අඤ්ජලිං සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා පසන්නලාඛාරසෙ නිමුජ්ජමානො විය දසබලස්ස ඡබ්බණ්ණරස්මිජාලන්තරං පවිසිත්වා චතූසු ඨානෙසු වන්දිත්වා තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා භගවන්තං අභිත්ථවන්තො අභිත්ථවන්තො සත්ථු පුරතො අන්තරධායිත්වා අත්තනො දෙවලොකමෙව අගමාසීති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාසමයසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

331. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාසමයසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – **සක්කෙසූති** අම්බට්ඨසුත්තෙ වුත්තෙන උප්පත්තිනයෙන ‘‘සක්‍යා වත, භො කුමාරා’’ති උදානං පටිච්ච **සක්කාති** ලද්ධනාමානං රාජකුමාරානං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීසද්දෙන ‘‘සක්කා’’ති වුච්චති, තස්මිං සක්කෙසු ජනපදෙ. **මහාවනෙති** සයංජාතෙ අරොපිතෙ හිමවන්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධෙ මහති වනෙ. **සබ්බෙහෙව අරහන්තෙහීති** ඉමං සුත්තං කථිතදිවසෙයෙව පත්තඅරහත්තෙහි.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – සාකියකොලියා කිර කපිලවත්ථුනගරස්ස ච කොලියනගරස්ස ච අන්තරෙ රොහිණිං නාම නදිං එකෙනෙව ආවරණෙන බන්ධාපෙත්වා සස්සානි කරොන්ති, අථ ජෙට්ඨමූලමාසෙ සස්සෙසු මිලායන්තෙසු උභයනගරවාසිකානම්පි කම්මකරා සන්නිපතිංසු. තත්ථ කොලියනගරවාසිනො ආහංසු – ‘‘ඉදං උදකං උභතො හරියමානං න තුම්හාකං න අම්හාකං පහොස්සති, අම්හාකං පන සස්සං එකෙන උදකෙනෙව නිප්ඵජ්ජිස්සති, ඉදං උදකං අම්හාකං දෙථා’’ති. කපිලවත්ථුනගරවාසිනො ආහංසු – ‘‘තුම්හෙසු කොට්ඨෙ පූරෙත්වා ඨිතෙසු මයං රත්තසුවණ්ණනීලමණිකාළකහාපණෙ ච ගහෙත්වා පච්ඡිපසිබ්බකාදිහත්ථා න සක්ඛිස්සාම තුම්හාකං ඝරද්වාරෙ විචරිතුං, අම්හාකම්පි සස්සං එකෙනෙව උදකෙන නිප්ඵජ්ජිස්සති, ඉදං උදකං අම්හාකං දෙථා’’ති. ‘‘න මයං දස්සාමා’’ති. ‘‘මයම්පි න දස්සාමා’’ති. එවං කලහං වඩ්ඪෙත්වා එකො උට්ඨාය එකස්ස පහාරං අදාසි, සොපි අඤ්ඤස්සාති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං පහරිත්වා රාජකුලානං ජාතිං ඝට්ටෙත්වා කලහං වඩ්ඪයිංසු.

කොලියකම්මකරා වදන්ති – ‘‘තුම්හෙ කපිලවත්ථුවාසිකෙ ගහෙත්වා ගජ්ජථ, යෙ සොණසිඞ්ගාලාදයො විය අත්තනො භගිනීහි සද්ධිං සංවසිංසු. එතෙසං හත්ථීනො ච අස්සා ච ඵලකාවුධානි ච අම්හාකං කිං කරිස්සන්තී’’ති? සාකියකම්මකරාපි වදන්ති – ‘‘තුම්හෙ දානි කුට්ඨීනො දාරකෙ ගහෙත්වා ගජ්ජථ, යෙ අනාථා නිග්ගතිකා තිරච්ඡානා විය කොලරුක්ඛෙ වසිංසු, එතෙසං හත්ථීනො ච අස්සා ච ඵලකාවුධානි ච අම්හාකං කිං කරිස්සන්තී’’ති? තෙ ගන්ත්වා තස්මිං කම්මෙ නියුත්තඅමච්චානං කථෙසුං, අමච්චා රාජකුලානං කථෙසුං, තතො සාකියා – ‘‘භගිනීහි සද්ධිං සංවාසිකානං ථාමඤ්ච බලඤ්ච දස්සෙස්සාමා’’ති යුද්ධසජ්ජා නික්ඛමිංසු. කොලියාපි – ‘‘කොලරුක්ඛවාසීනං ථාමඤ්ච බලඤ්ච දස්සෙස්සාමා’’ති යුද්ධසජ්ජා නික්ඛමිංසු.

භගවාපි රත්තියා පච්චූසසමයෙව මහාකරුණාසමාපත්තිතො වුට්ඨාය ලොකං වොලොකෙන්තො ඉමෙ එවං යුද්ධසජ්ජෙ නික්ඛමන්තෙ අද්දස. දිස්වා – ‘‘මයි ගතෙ අයං කලහො වූපසමිස්සති නු ඛො උදාහු නො’’ති උපධාරෙන්තො – ‘‘අහමෙත්ථ ගන්ත්වා කලහවූපසමනත්ථං තීණි ජාතකානි කථෙස්සාමි, තතො කලහො වූපසමිස්සති. අථ සාමග්ගිදීපනත්ථාය ද්වෙ ජාතකානි කථෙත්වා **අත්තදණ්ඩසුත්තං** දෙසෙස්සාමි. දෙසනං සුත්වා උභයනගරවාසිනොපි අඩ්ඪතියානි අඩ්ඪතියානි කුමාරසතානි දස්සන්ති, අහං තෙ පබ්බාජෙස්සාමි, තදා මහාසමාගමො භවිස්සතී’’ති සන්නිට්ඨානමකාසි. තස්මා ඉමෙසු යුද්ධසජ්ජෙසු නික්ඛමන්තෙසු කස්සචි අනාරොචෙත්වා සයමෙව පත්තචීවරමාදාය ගන්ත්වා ද්වින්නං සෙනානං අන්තරෙ ආකාසෙ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙත්වා නිසීදි.

කපිලවත්ථුවාසිනො භගවන්තං දිස්වාව – ‘‘අම්හාකං ඤාතිසෙට්ඨො සත්ථා ආගතො, දිට්ඨො නු ඛො තෙන අම්හාකං කලහකාරණභාවො’’ති චින්තෙත්වා – ‘‘න ඛො පන සක්කා භගවති ආගතෙ අම්හෙහි පරස්ස සරීරෙ සත්ථං පාතෙතුං, කොලියනගරවාසිනො අම්හෙ හනන්තු වා පචන්තු වා’’ති ආවුධානි ඡඩ්ඩෙත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා නිසීදිංසු. කොලියනගරවාසිනොපි තථෙව චින්තෙත්වා ආවුධානි ඡඩ්ඩෙත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා නිසීදිංසු.

භගවා ජානන්තොව – ‘‘කස්මා ආගතත්ථ මහාරාජා’’ති පුච්ඡි. භගවා, න තිත්ථකීළාය න පබ්බතකීළාය න නදීකීළාය න ගිරිදස්සනත්ථං, ඉමස්මිං පන ඨානෙ සඞ්ගාමං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ආගතම්හාති. කිං නිස්සාය වො කලහො මහාරාජාති? උදකං, භන්තෙති. උදකං කිං අග්ඝති මහාරාජාති? අප්පග්ඝං, භන්තෙති. පඨවී නාම කිං අග්ඝති මහාරාජාති? අනග්ඝා, භන්තෙති. ඛත්තියා කිං අග්ඝන්ති මහාරාජාති? ඛත්තියා නාම අනග්ඝා භන්තෙති. අප්පමූලකං උදකං නිස්සාය කිමත්ථං අනග්ඝෙ ඛත්තියෙ නාසෙථ, මහාරාජාති? ‘‘කලහෙ අස්සාදො නාම නත්ථි, කලහවසෙන මහාරාජා අට්ඨානෙ වෙරං කත්වා එකාය රුක්ඛදෙවතාය කාළසීහෙන සද්ධිං බද්ධාඝාතො සකලම්පි ඉමං කප්පං අනුප්පත්තොයෙවා’’ති වත්වා **ඵන්දනජාතකං** කථෙසි. තතො ‘‘පරපත්තියෙන නාම මහාරාජා න භවිතබ්බං. පරපත්තියා හුත්වා හි එකස්ස සසකස්ස කථාය තියොජනසහස්සවිත්ථතෙ හිමවන්තෙ චතුප්පදගණා මහාසමුද්දං පක්ඛන්දිනො අහෙසුං. තස්මා පරපත්තියෙන න භවිතබ්බ’’න්ති වත්වා **පඨවීඋන්ද්‍රියජාතකං** කථෙසි. තතො – ‘‘කදාචි, මහාරාජා, දුබ්බලොපි මහබ්බලස්ස රන්ධං විවරං පස්සති, කදාචි මහබ්බලො දුබ්බලස්ස. ලටුකිකාපි හි සකුණිකා හත්ථිනාගං ඝාතෙසී’’ති වත්වා **ලටුකිකජාතකං** කථෙසි. එවං කලහවූපසමත්ථාය තීණි ජාතකානි කථෙත්වා සාමග්ගිපරිදීපනත්ථාය ද්වෙ ජාතකානි කථෙසි. කථං? සමග්ගානඤ්හි මහාරාජා කොචි ඔතාරං නාම පස්සිතුං න සක්කොතීති වත්වා **රුක්ඛධම්මජාතකං** කථෙසි. තතො ‘‘සමග්ගානං මහාරාජා කොචි විවරං පස්සිතුං නාසක්ඛි. යදා

පන අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදමකංසු, අථ තෙ නෙසාදපුත්තො ජීවිතා වොරොපෙත්වා ආදාය ගතො. විවාදෙ අස්සාදො නාම නත්ථී''ති වත්වා **වට්ටකජාතකං** කථෙසි. එවං ඉමානි පඤ්ච ජාතකානි කථෙත්වා අවසානෙ අත්තදණ්ඩසුත්තං කථෙසි.

රාජානො පසන්නා – ''සචෙ සත්ථා නාගමිස්ස, මයං සහත්ථා අඤ්ඤමඤ්ඤංයෙව වධිත්වා ලොහිතනදිං පවත්තයිස්සාම, අම්හාකං පුත්තභාතරො ගෙහද්වාරෙ න පස්සෙය්‍යාම, සාසනපටිසාසනම්පි නො ආහරණකො න භවිස්සති. සත්ථාරං නිස්සාය නො ජීවිතං ලද්ධං. සචෙ පන සත්ථා අගාරං අජ්ඣාවසිස්ස, ද්විසහස්සදීපපරිවාරෙසු චතූසු මහාදීපෙසු රජ්ජමස්ස හත්ථගතං අභවිස්ස, අතිරෙකසහස්සං ඛො පනස්ස පුත්තා අභවිස්සංසු, තතො ඛත්තියපරිවාරොව අවිචරිස්ස. තං ඛො පනෙස සම්පත්තිං පහාය නික්ඛමිත්වා සම්බොධිං පත්තො, ඉදානිපි ඛත්තියපරිවාරොයෙව විචරතූ''ති උභයනගරවාසිනො අඩ්ඪතියානි අඩ්ඪතියානි කුමාරසතානි අදංසු. භගවා තෙ පබ්බාජෙත්වා මහාවනං අගමාසි. තෙසං ගරුගාරවවසෙන න අත්තනො රුචියා පබ්බජිතානං අනභිරති උප්පජ්ජි. පුරාණදුතියිකායොපි නෙසං ''අය්‍යපුත්තා උක්කණ්ඨන්තු, ඝරාවාසො න සණ්ඨාති''තිආදීනි වත්වා සාසනං පෙසෙන්ති. තෙ අතිරෙකතරං උක්කණ්ඨිංසු.

භගවා ආවජ්ජන්තො තෙසං අනභිරතභාවං ඤත්වා ''ඉමෙ භික්ඛූ මාදිසෙන බුද්ධෙන සද්ධිං එකතො වසන්තා උක්කණ්ඨන්ති, හන්ද නෙසං කුණාලදහස්ස වණ්ණං කථෙත්වා තත්ථ නෙත්වා අනභිරතිං විනොදෙස්සාමී''ති කුණාලදහස්ස වණ්ණං කථෙසි. තෙ තං දට්ඨුකාමා අහෙසුං. දට්ඨුකාමත්ථ, භික්ඛවෙ, කුණාලදහන්ති? ආම භගවාති. යදි එවං, එථ, ගච්ඡාමාති. ඉද්ධිමන්තානං භගවා ගමනට්ඨානං මයං කථං ගමිස්සාමාති? තුම්හෙ ගන්තුකාමා හොථ, අහං මමානුභාවෙන ගහෙත්වා ගමිස්සාමීති. සාධු, භන්තෙති. අථ භගවා පඤ්ච භික්ඛුසතානි ගහෙත්වා ආකාසෙ උප්පතිත්වා කුණාලදහෙ පතිට්ඨාය තෙ භික්ඛූ ආහ – ''භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං කුණාලදහෙ යෙසං මච්ඡානං නාමං න ජානාථ, තෙසං නාමං පුච්ඡථා''ති.

තෙ පුච්ඡිංසු, භගවා පුච්ඡිතපුච්ඡිතං කථෙසි. න කෙවලං මච්ඡානංයෙව, තස්මිං වනසණ්ඩෙ රුක්ඛානම්පි පබ්බතපාදෙ ද්විපදචතුප්පදසකුණානම්පි නාමානි පුච්ඡාපෙත්වා කථෙසි. අථ ද්වීහි සකුණෙහි මුඛතුණ්ඩකෙන ඩංසිත්වා ගහිතදණ්ඩකෙ නිසින්නො කුණාලසකුණරාජා පුරතො පච්ඡතො උභොසු පස්සෙසු සකුණසඞ්ඝපරිවුතො ආගච්ඡති. භික්ඛූ තං දිස්වා – ''එස, භන්තෙ, ඉමෙසං සකුණානං රාජා භවිස්සති, පරිවාරා එතෙ එතස්සා''ති මඤ්ඤාමාති. එවමෙව, භික්ඛවෙ, අයම්පි මම වංසො මම පවෙණීති. ඉදානි තාව මයං, භන්තෙ, එතෙ සකුණෙ පස්සාම. යං පන භගවා ''අයම්පි මම වංසො මම පවෙණී''ති ආහ, තං සොතුකාමම්හාති. සොතුකාමත්ථ භික්ඛවෙති? ආම, භගවාති. තෙන හි සුණාථාති තීහි ගාථාසතෙහි මණ්ඩෙත්වා **කුණාලජාතකං** කථෙන්තො අනභිරතිං විනොදෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ සබ්බෙපි සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිංසු, මග්ගෙනෙව ච නෙසං ඉද්ධිපි ආගතා. භගවා – ''හොතු තාව එත්තකං එතෙසං භික්ඛූන''න්ති ආකාසෙ උප්පතිත්වා මහාවනමෙව අගමාසි. තෙපි භික්ඛූ ගමනකාලෙ දසබලස්ස ආනුභාවෙන ගන්ත්වා ආගමනකාලෙ අත්තනො ආනුභාවෙන භගවන්තං පරිවාරෙත්වා මහාවනෙ ඔතරිංසු.

භගවා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදිත්වා තෙ භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා – ''එථ, භික්ඛවෙ, නිසීදථ, උපරිමග්ගත්තයවජ්ඣානං වො කිලෙසානං පහානාය කම්මට්ඨානං කථෙස්සාමී''ති කම්මට්ඨානං කථෙසි. භික්ඛූ චින්තෙසුං – ''භගවා අම්හාකං අනභිරතභාවං ඤත්වා කුණාලදහං නෙත්වා අනභිරතිං විනොදෙසි, තත්ථ සොතාපත්තිඵලප්පත්තානං නො ඉදානි ඉධ තිණ්ණං මග්ගානං කම්මට්ඨානං අදාසි, න ඛො පනම්හෙහි 'සොතාපන්නා මය'න්ති වීතිනාමෙතුං වට්ටති, උත්තමපුරිසසදිසෙහි නො භවිතුං වට්ටතී''ති තෙ දසබලස්ස පාදෙ වන්දිත්වා උට්ඨාය නිසීදනං පප්ඵොටෙත්වා විසුං විසුං පබ්භාරරුක්ඛමූලෙසු නිසීදිංසු.

භගවා චින්තෙසි – ''ඉමෙ භික්ඛූ පකතියාපි අවිස්සට්ඨකම්මට්ඨානා, ලද්ධුපායස්ස පන භික්ඛුනො කිලමනකාරණං නාම නත්ථි. ගච්ඡන්තා ගච්ඡන්තා ච විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පත්වා – ''අත්තනා අත්තනා පටිලද්ධගුණං ආරොචෙස්සාමා'ති මම සන්තිකං ආගමිස්සන්ති. එතෙසු ආගතෙසු දසසහස්සචක්කවාළෙ දෙවතා එකචක්කවාළෙ සන්නිපතිස්සන්ති, මහාසමයො භවිස්සති, විවිත්තෙ ඔකාසෙ මයා නිසීදිතුං වට්ටතී''ති. තතො විවිත්තෙ ඔකාසෙ බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙත්වා නිසීදි.

සබ්බපඨමං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගතථෙරො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. තතො අපරො තතො අපරොති පඤ්චසතාපි පදුමිනියං පදුමානි විය විකසිංසු. සබ්බපඨමං අරහත්තප්පත්තභික්ඛු – ''භගවතො ආරොචෙස්සාමී''ති පල්ලඞ්කං විනිබ්භුජිත්වා නිසීදනං පප්ඵොටෙත්වා උට්ඨාය දසබලාභිමුඛො අහොසි. එවං අපරොපි අපරොපීති පඤ්චසතාපි හත්තසාලං පවිසන්තා විය පටිපාටියාව ආගමංසු. පඨමං ආගතො වන්දිත්වා නිසීදනං පඤ්ඤපෙත්වා එකමන්තං නිසීදිත්වා පටිලද්ධගුණං ආරොචෙතුකාමො – ''අත්ථි නු ඛො අඤ්ඤො කොචි, නත්ථී''ති නිවත්තිත්වා ආගමනමග්ගං ඔලොකෙන්තො අපරම්පි අද්දස අපරම්පි අද්දස. ඉති සබ්බෙපි තෙ ආගන්ත්වා එකමන්තං නිසීදිත්වා අයං ඉමස්ස හරායමානො න කථෙසි, අයං ඉමස්ස හරායමානො න කථෙසීති. ඛීණාසවානං කිර ද්වෙ ආකාරා හොන්ති – ''අහො වත මයා පටිලද්ධගුණං සදෙවකො ලොකො ඛිප්පමෙව පටිවිජ්ඣෙය්‍යා''ති චිත්තං උප්පජ්ජති. පටිලද්ධභාවං පන නිධිලද්ධපුරිසො විය න අඤ්ඤස්ස ආරොචෙතුකාමො හොති.

එවං ඔසීදමත්තෙ පන තස්මිං අරියමණ්ඩලෙ පාචීනයුගන්ධරපරික්ඛෙපතො අබ්භා, මහිකා, ධූමො, රජො, රාහූති ඉමෙහි උපක්කිලෙසෙහි විප්පමුත්තං බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතස්ස ලොකස්ස රාමණෙය්‍යකදස්සනත්ථං පාචීනදිසාය

උක්ඛිත්තරජතමයමහාආදාසමණ්ඩලං විය, නෙමිවට්ටියං ගහෙත්වා පරිවත්තියමානරජතචක්කසස්සිරිකං පුණ්ණචන්දමණ්ඩලං උල්ලඞ්ඝිත්වා අනිලපථං පටිපජ්ජිත්ථ. ඉති එවරූපෙ ඛණෙ ලයෙ මුහුත්තෙ භගවා සක්කෙසු විහරති කපිලවත්ථුස්මිං මහාවනෙ මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං පඤ්චමත්තෙහි භික්ඛුසතෙහි සබ්බෙහෙව අරහන්තෙහි.

තත්ථ භගවාපි මහාසම්මතස්ස වංසෙ උප්පන්නො, තෙපි පඤ්චසතා භික්ඛූ මහාසම්මතස්ස කුලෙ උප්පන්නා. භගවාපි ඛත්තියගබ්භෙ ජාතො, තෙපි ඛත්තියගබ්භෙ ජාතා. භගවාපි රාජපබ්බජිතො, තෙපි රාජපබ්බජිතා. භගවාපි සෙතච්ඡත්තං පහාය හත්ථගතං චක්කවත්තිරජ්ජං නිස්සජ්ජෙත්වා පබ්බජිතො, තෙපි සෙතච්ඡත්තං පහාය හත්ථගතානි රජ්ජානි නිස්සජ්ජෙත්වා පබ්බජිතා. ඉති භගවා පරිසුද්ධෙ ඔකාසෙ පරිසුද්ධෙ රත්තිභාගෙ සයං පරිසුද්ධො පරිසුද්ධපරිවාරො වීතරාගො වීතරාගපරිවාරො වීතදොසො වීතදොසපරිවාරො වීතමොහො වීතමොහපරිවාරො නිත්තණ්හො නිත්තණ්හපරිවාරො නික්කිලෙසො නික්කිලෙසපරිවාරො සන්තො සන්තපරිවාරො දන්තො දන්තපරිවාරො මුත්තො මුත්තපරිවාරො අතිවිය විරොචතීති. වණ්ණභූමි නාමෙසා, යත්තකං සක්කොති, තත්තකං වත්තබ්බං. ඉති ඉමෙ භික්ඛූ සන්ධාය වුත්තං – ''පඤ්චමත්තෙහි භික්ඛුසතෙහි සබ්බෙහෙව අරහන්තෙහී''ති.

යෙභුය්‍යෙනාති බහුතරා සන්නිපතිතා, මන්දා න සන්නිපතිතා අසඤ්ඤා අරූපාවචරදෙවතා සමාපන්නදෙවතා ච. තත්‍රායං සන්නිපාතක්කමො මහාවනස්ස කිර සාමන්තා දෙවතා චලිංසු – ''ආයාම, භො බුද්ධදස්සනං නාම බහූපකාරං, ධම්මස්සවනං බහූපකාරං, භික්ඛුසඞ්ඝදස්සනං බහූපකාරං, ආයාම ආයාමා''ති මහාසද්දං කුරුමානා ආගන්ත්වා භගවන්තඤ්ච තංමුහුත්තං අරහත්තප්පත්තඛීණාසවෙ ච වන්දිත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු. එතෙනෙව උපායෙන තාසං තාසං සද්දං සුත්වා සද්දන්තරඅඩ්ඪගාවුතගාවුතඅඩ්ඪයොජනයොජනාදිවසෙන තියොජනසහස්සවිත්ථතෙ හිමවන්තෙ, තික්ඛත්තුං තෙසට්ඨියා නගරසහස්සෙසු, නවනවුතියා දොණමුඛසතසහස්සෙසු, ඡන්නවුතියා පට්ටනකොටිසතසහස්සෙසු, ඡපණ්ණාසාය රතනාකරෙසූති සකලජම්බුදීපෙ, පුබ්බවිදෙහෙ, අපරගොයානෙ, උත්තරකුරුම්හි, ද්වීසු පරිත්තදීපසහස්සෙසූති සකලචක්කවාළෙ, තතො දුතියතතියචක්කවාළෙති එවං දසසහස්සචක්කවාළෙසු දෙවතා සන්නිපතිතාති වෙදිතබ්බා. දසසහස්සචක්කවාළඤ්හි ඉධ දසලොකධාතුයොති අධිප්පෙතා. තෙන වුත්තං – ''දසහි ච ලොකධාතූහි දෙවතා යෙභුය්‍යෙන සන්නිපතිතා හොන්තී''ති.

එවං සන්නිපතිතාහි දෙවතාහි සකලචක්කවාළගබ්භං යාව බ්‍රහ්මලොකා සූචිඝරෙ නිරන්තරං පක්ඛිත්තසූචීහි විය පරිපුණ්ණං හොති. තත්‍ර බ්‍රහ්මලොකස්ස එවං උච්චත්තනං වෙදිතබ්බං. ලොහපාසාදෙ කිර සත්තකූටාගාරසමො පාසාණො බ්‍රහ්මලොකෙ ඨත්වා අධො ඛිත්තො චතූහි මාසෙහි පථවිං පාපුණාති. එවං මහන්තෙ ඔකාසෙ යථා හෙට්ඨා ඨත්වා ඛිත්තානි පුප්ඵානි වා ධූමො වා උපරි ගන්තුං, උපරි වා ඨත්වා ඛිත්තසාසපා හෙට්ඨා ඔතරිතුං අන්තරං න ලභන්ති, එවං නිරන්තරං දෙවතා අහෙසුං. යථා ඛො පන චක්කවත්තිරඤ්ඤො නිසින්නට්ඨානං අසම්බාධං හොති, ආගතාගතා මහෙසක්ඛා ඛත්තියා ඔකාසං ලභන්තියෙව, පරතො පරතො පන අතිසම්බාධං හොති, එවමෙව භගවතො නිසින්නට්ඨානං අසම්බාධං, ආගතාගතා මහෙසක්ඛා දෙවතා ච මහාබ්‍රහ්මානො ච ඔකාසං ලභන්තියෙව. අපිසුදං භගවතො ආසන්නාසන්නට්ඨානෙ මහාපරිනිබ්බානෙ වුත්තනයෙනෙව වාලග්ගකොටිනිතුදනමත්තෙ පදෙසෙ දසපි වීසම්පි සබ්බපරතො තිංසම්පි දෙවතා සුඛුමෙ සුඛුමෙ අත්තභාවෙ මාපෙත්වා අට්ඨංසු. සට්ඨී සට්ඨී දෙවතා අට්ඨංසු.

සුද්ධාවාසකායිකානන්ති සුද්ධාවාසවාසීනං. **සුද්ධාවාසා** නාම සුද්ධානං අනාගාමිඛීණාසවානං ආවාසා පඤ්ච බ්‍රහ්මලොකා. **එතදහොසීති** කස්මා අහොසි? තෙ කිර බ්‍රහ්මානො සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා යථාපරිච්ඡෙදෙන වුට්ඨිතා බ්‍රහ්මභවනං ඔලොකෙන්තා පච්ඡාභත්තෙ භත්තගෙහං විය සුඤ්ඤතං අද්දසංසු. තතො ''කුහිං බ්‍රහ්මානො ගතා''ති ආවජ්ජන්තා මහාසමාගමං ඤත්වා – ''අයං සමාගමො මහා, මයං ඔහීනා, ඔහීනකානං ඔකාසො දුල්ලභො හොති, තස්මා ගච්ඡන්තා අතුච්ඡහත්ථා හුත්වා එකෙකං ගාථං අභිසඞ්ඛරිත්වා ගච්ඡාම. තාය මහාසමාගමෙ ච අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙස්සාම, දසබලස්ස ච වණ්ණං භාසිස්සාමා''ති. ඉති තෙසං සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ආවජ්ජිතත්තා එතදහොසි.

332. **භගවතො පුරතො පාතුරහෙසුන්ති** පාළියං භගවතො සන්තිකෙ අභිමුඛට්ඨානෙයෙව ඔතිණ්ණා විය කත්වා වුත්තා, න ඛො පනෙත්ථ එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙ පන බ්‍රහ්මලොකෙ ඨිතායෙව ගාථා අභිසඞ්ඛරිත්වා එකො පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතරි, එකො දක්ඛිණචක්කවාළමුඛවට්ටියං, එකො පච්ඡිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං, එකො උත්තරචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතරි. තතො පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මා නීලකසිණං සමාපජ්ජිත්වා නීලරස්මියො විස්සජ්ජිත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතානං මණිවම්මං පටිමුඤ්චන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා බුද්ධවීථි නාම කෙනචි ඔත්ථරිතුං න සක්කා, තස්මා පහටබුද්ධවීථියාව ආගන්ත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි. එකමන්තං ඨිතො අත්තනා අභිසඞ්ඛතං ගාථං අභාසි.

දක්ඛිණචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මාපි පීතකසිණං සමාපජ්ජිත්වා පීතරස්මියො සුවණ්ණපභං මුඤ්චිත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතානං සුවණ්ණපටං පාරුපෙන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා තථෙව අට්ඨාසි. පච්ඡිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මාපි ලොහිතකසිණං සමාපජ්ජිත්වා ලොහිතරස්මියො මුඤ්චිත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතානං රත්තවරකම්බලෙන පරික්ඛිපන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා තථෙව අට්ඨාසි. උත්තරචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතිණ්ණබ්‍රහ්මාපි ඔදාතකසිණං සමාපජ්ජිත්වා ඔදාතරස්මියො මුඤ්චිත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතානං සුමනපටං පාරුපන්තො විය අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙත්වා තථෙව අට්ඨාසි.

පාළියං පන ‘‘භගවතො පුරතො පාතුරහෙසුං. අථ ඛො තා දෙවතා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨංසූ’’ති එවං එකක්ඛණං විය පුරතො පාතුභාවො ච අභිවාදෙත්වා එකමන්තං ඨිතභාවො ච වුත්තො, සො ඉමිනා අනුක්කමෙන අහොසි, එකතො කත්වා පන දස්සිතො. ගාථාභාසනං පන පාළියං විසුං විසුංයෙව වුත්තං.

තත්ථ **මහාසමයොති** මහාසමූහො. **පවනං** වුච්චති වනසණ්ඩො. උභයෙනපි භගවා ඉමස්මිං වනසණ්ඩෙ අජ්ජ මහාසමූහො මහාසන්නිපාතොති ආහ. තතො යෙසං සො සන්නිපාතො, තෙ දස්සෙතුං **දෙවකායා සමාගතාති** ආහ. තත්ථ **දෙවකායාති** දෙවඝටා. **ආගතම්හ ඉමං ධම්මසමයන්ති** එවං සමාගතෙ දෙවකායෙ දිස්වා මයම්පි ඉමං ධම්මසමූහං ආගතා. කිං කාරණා? **දක්ඛිතායෙ අපරාජිතසඞ්ඝං,** කෙනචි අපරාජිතං අජ්ජෙව තයො මාරෙ මද්දිත්වා විජිතසඞ්ගාමං ඉමං අපරාජිතසඞ්ඝං දස්සනත්ථාය ආගතම්හාති අත්ථො. සො පන බ්‍රහ්මා ඉමං ගාථං භාසිත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ටියංයෙව අට්ඨාසි.

අථ දුතියො වුත්තනයෙනෙව ආගන්ත්වා අභාසි. තත්ථ **තත්‍ර භික්ඛවොති** තස්මිං සන්නිපාතට්ඨානෙ භික්ඛූ. **සමාදහංසූති** සමාධිනා යොජෙසුං. **චිත්තමත්තනො උජුකං අකංසූති** අත්තනො චිත්තං සබ්බෙ වඞ්කකුටිලජිම්හභාවෙ හරිත්වා උජුකං අකරිංසු. **සාරථීව නෙත්තානි ගහෙත්වාති** යථා සමප්පවත්තෙසු සින්ධවෙසු ඔධස්තපතොදො සාරථී සබ්බයොත්තානි ගහෙත්වා අචොදෙන්තො අවාරෙන්තො තිට්ඨති, එවං ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාසමන්නාගතා ගුත්තද්වාරා සබ්බෙපෙතෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ ඉන්ද්‍රියානි රක්ඛන්ති පණ්ඩිතා, එතෙ දට්ඨුං ඉධාගතම්හ භගවාති. සොපි ගන්ත්වා යථාඨානෙයෙව අට්ඨාසි.

අථ තතියො වුත්තනයෙනෙව ආගන්ත්වා අභාසි. තත්ථ **ඡෙත්වා ඛීලන්ති** රාගදොසමොහඛීලං ඡින්දිත්වා. **පලිඝන්ති** රාගදොසමොහපලිඝමෙව. **ඉන්දඛීලන්තිපි** රාගදොසමොහඉන්දඛීලමෙව. **ඌහච්ච මනෙජාති** එතෙ තණ්හාඑජාය අභාවෙන අනෙජා භික්ඛූ ඉන්දඛීලං ඌහච්ච සමූහනිත්වා. **තෙ චරන්තීති** චතූසු දිසාසු අප්පටිහතචාරිකං චරන්ති. **සුද්ධාති** නිරුපක්කිලෙසා. **විමලාති** නිම්මලා. ඉදං තස්සෙව වෙවචනං. **චක්ඛුමතාති** පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමන්තෙන. **සුදන්තාති** චක්ඛුතොපි දන්තා, සොතතොපි ඝානතොපි ජිව්හාතොපි කායතොපි මනතොපි දන්තා. **සුසුනාගාති** තරුණනාගා. තෙ එවරූපෙන අනුත්තරෙන යොගාචරියෙන දමිතෙ තරුණනාගෙ දස්සනාය ආගතම්හ භගවාති. සොපි ගන්ත්වා යථාඨානෙයෙව අට්ඨාසි.

අථ චතුත්ථො වුත්තනයෙනෙව ආගන්ත්වා අභාසි. තත්ථ **ගතාසෙති** නිබ්බෙමතිකසරණගමනෙන ගතා. සොපි ගන්ත්වා යථාඨානෙයෙව අට්ඨාසි.

දෙවතාසන්නිපාතවණ්ණනා

333. අථ භගවා ඔලොකෙන්තො පථවීතලතො යාව චක්කවාළමුඛවට්ටිපරිච්ඡෙදා යාව අකනිට්ඨබ්‍රහ්මලොකා දෙවතාසන්නිපාතං දිස්වා චින්තෙසි – ‘‘මහා අයං දෙවතාසමාගමො, භික්ඛූ පන එවං මහා දෙවතාය සමාගමොති න ජානන්ති, හන්ද, නෙසං ආචික්ඛාමී’’ති, එවං චින්තෙත්වා ‘‘අථ ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසී’’ති සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. තත්ථ **එතපරමාති** එතං පරමං පමාණං එතෙසන්ති එතපරමා. ඉදානි බුද්ධානං පන අභාවා ‘‘යෙපි තෙ, භික්ඛවෙ, එතරහී’’ති තතියො වාරො න වුත්තො. **ආචික්ඛිස්සාමි, භික්ඛවෙති** කස්මා ආහ? දෙවතානං චිත්තකල්ලතාජනනත්ථං. දෙවතා කිර චින්තෙසුං – ‘‘භගවා එවං මහන්තෙ සමාගමෙ මහෙසක්ඛානංයෙව දෙවතානං නාමගොත්තානි කථෙස්සති, අප්පෙසක්ඛානං කිං කථෙස්සතී’’ති? අථ භගවා ‘‘ඉමා දෙවතා කිං චින්තෙන්තී’’ති ආවජ්ජන්තො මුඛෙන හත්ථං පවෙසෙත්වා හදයමංසං මද්දන්තො විය සභණ්ඩං චොරං ගණ්හන්තො විය ච තං තාසං චිත්තාචාරං ඤත්වා – ‘‘දසසහස්සචක්කවාළතො ආගතාගතානං අප්පෙසක්ඛමහෙසක්ඛානං සබ්බාසම්පි දෙවතානං නාමගොත්තං කථෙස්සාමී’’ති චින්තෙසි.

බුද්ධා නාම මහන්තා එතෙ සත්තවිසෙසා, යං සදෙවකස්ස ලොකස්ස දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, න කිඤ්චි කත්ථචි නීලාදිවසෙන විභත්තරූපාරම්මණෙසු රූපාරම්මණං වා භෙරිසද්දාදිවසෙන විභත්තසද්දාරම්මණාදීසු විසුං විසුං සද්දාදිආරම්මණං වා අත්ථි, යං එතෙසං ඤාණමුඛෙ ආපාථං නාගච්ඡති. යථාහ –

> ‘‘යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, තමහං ජානාමි, තමහං පස්සාමි, තමහං අබ්භඤ්ඤාසි’’න්ති (අ. නි. 4.24).

එවං සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණො භගවා සබ්බාපි තා දෙවතා භබ්බාභබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකාසි. ‘‘කම්මාවරණෙන වා සමන්නාගතා’’තිආදිනා නයෙන වුත්තා සත්තා **අභබ්බා** නාම. තෙ එකවිහාරෙ වසන්තෙපි බුද්ධා න ඔලොකෙන්ති. විපරීතා පන **භබ්බා** නාම, තෙ දූරෙ වසන්තෙපි ගන්ත්වා සඞ්ගණ්හන්ති. තස්මා තස්මිම්පි දෙවතාසන්නිපාතෙ යෙ අභබ්බා, තෙ පහාය භබ්බෙ පරිග්ගහෙසි. පරිග්ගහෙත්වා – ‘‘එත්තකා එත්ථ රාගචරිතා, එත්තකා දොසචරිතා, එත්තකා මොහචරිතා’’ති චරිතවසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ අකාසි. අථ නෙසං සප්පායං ධම්මදෙසනං උපධාරයන්තො – ‘‘රාගචරිතානං දෙවතානං **සම්මාපරිබ්බාජනියසුත්තං** කථෙස්සාමි, දොසචරිතානං **කලහවිවාදසුත්තං,**

මොහචරිතානං **මහාබ්‍යූහසුත්තං,** විතක්කචරිතානං **චූළබ්‍යූහසුත්තං,** සද්ධාචරිතානං **තුවට්ටකපටිපදං,** බුද්ධිචරිතානං **පුරාභෙදසුත්තං** කථෙස්සාමී''ති දෙසනං ඨපෙත්වා පුන තං පරිසං මනසාකාසි – ''අත්තජ්ඣාසයෙන නු ඛො ජානෙය්‍යා, පරජ්ඣාසයෙන අට්ඨුප්පත්තිකෙන පුච්ඡාවසෙනා''ති. තතො ''පුච්ඡාවසෙන ජානෙය්‍යා''ති ඤත්වා ''අත්ථි නු ඛො කොචි දෙවතානං අජ්ඣාසයං ගහෙත්වා චරිතවසෙන පඤ්හං පුච්ඡිතුං සමත්ථො''ති ''තෙසු පඤ්චසතෙසු භික්ඛූසු එකොපි න සක්කොතී''ති අද්දස. තතො අසීතිමහාසාවකෙ ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ච සමන්නාහරිත්වා ''තෙපි න සක්කොන්තී''ති දිස්වා චින්තෙසි ''සචෙ පච්චෙකබුද්ධො භවෙය්‍ය, සක්කුණෙය්‍ය නු ඛො''ති ''සොපි න සක්කුණෙය්‍යා''ති ඤත්වා ''සක්කසුයාමාදීසු කොචි සක්කුණෙය්‍යා''ති සමන්නාහරි. සචෙ හි තෙසු කොචි සක්කුණෙය්‍ය, තං පුච්ඡාපෙත්වා අත්තනා විස්සජ්ජෙය්‍ය, න පන තෙසුපි කොචි සක්කොති.

අථස්ස එතදහොසි – ''මාදිසො බුද්ධොයෙව සක්කුණෙය්‍ය, අත්ථි පන කත්ථචි අඤ්ඤො බුද්ධො''ති අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තඤාණං පත්ථරිත්වා ඔලොකෙන්තො අඤ්ඤං බුද්ධං න අද්දස. අනච්ඡරියඤ්චෙතං, යං ඉදානි අත්තනා සමං න පස්සෙය්‍ය, සො ජාතදිවසෙපි බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං වුත්තනයෙන අත්තනා සමං අපස්සන්තො – ''අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා''ති අප්පටිවත්තියං සීහනාදං නදි. එවං අඤ්ඤං අත්තනා සමං අපස්සිත්වා චින්තෙසි – ''සචෙ අහං පුච්ඡිත්වා අහමෙව විස්සජ්ජෙය්‍යං, එවම්පෙතා දෙවතා න සක්ඛිස්සන්ති පටිවිජ්ඣිතුං. අඤ්ඤස්මිං පන බුද්ධෙයෙව පුච්ඡන්තෙ මයි ච විස්සජ්ජන්තෙ අච්ඡෙරකං භවිස්සති, සක්ඛිස්සන්ති ච දෙවතා පටිවිජ්ඣිතුං, තස්මා නිම්මිතබුද්ධං මාපෙස්සාමී''ති අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය – ''පත්තචීවරගහණං ආලොකිතවිලොකිතං සමිඤ්ජිතපසාරිතඤ්ච මම සදිසංයෙව හොතූ''ති කාමාවචරචිත්තෙහි පරිකම්මං කත්වා පාචීනයුගන්ධරපරික්ඛෙපතො උල්ලඞ්ඝමානං චන්දමණ්ඩලං භින්දිත්වා නික්ඛමන්තං විය රූපාවචරචිත්තෙන අධිට්ඨාසි.

දෙවසඞ්ඝො තං දිස්වා – ''අඤ්ඤොපි නු ඛො, භො, චන්දො උග්ගතො''ති ආහ. අථ චන්දං ඔහාය ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න චන්දො, සූරියො උග්ගතො''ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න සූරියො, දෙවවිමානං එක''න්ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න දෙවවිමානං, දෙවපුත්තො එකො''ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න දෙවපුත්තො, මහාබ්‍රහ්මා එකො''ති, පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න මහාබ්‍රහ්මා, අපරොපි භො බුද්ධො ආගතො''ති ආහ. තත්ථ පුථුජ්ජනදෙවතා චින්තයිංසු – ''එකබුද්ධස්ස තාව අයං දෙවතාසන්නිපාතො, ද්වින්නං කීව මහන්තො භවිස්සතී''ති. අරියදෙවතා චින්තයිංසු – ''එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ බුද්ධා නාම නත්ථි, අද්ධා භගවතා අත්තනා සදිසො අඤ්ඤො එකො බුද්ධො නිම්මිතො''ති.

අථ තස්ස දෙවසඞ්ඝස්ස පස්සන්තස්සෙව නිම්මිතබුද්ධො ආගන්ත්වා දසබලං අවන්දිත්වාව සම්මුඛට්ඨානෙ සමසමං කත්වා මාපිතෙ ආසනෙ නිසීදි. භගවතොපි ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණානි, නිම්මිතස්සාපි ද්වත්තිංසාව, භගවතොපි සරීරා ඡබ්බණ්ණරස්මියො නික්ඛමන්ති , නිම්මිතස්සාපි, භගවතො සරීරරස්මියො නිම්මිතස්ස සරීරෙ පටිහඤ්ඤන්ති, නිම්මිතස්ස සරීරරස්මියො භගවතො කායෙ පටිහඤ්ඤන්ති. තා ද්වින්නම්පි බුද්ධානං සරීරතො උග්ගම්ම අකනිට්ඨභවනං ආහච්ච තතො පටිනිවත්තිත්වා දෙවතානං මත්ථකපරියන්තෙ ඔතරිත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියං පතිට්ඨහිංසු. සකලචක්කවාළගබ්භං සුවණ්ණමයවඞ්කගොපානසීවිනද්ධමිව චෙතියඝරං විරොචිත්ථ. දසසහස්සචක්කවාළදෙවතා එකචක්කවාළෙ රාසිභූතා ද්වින්නං බුද්ධානං රස්මිගබ්භන්තරං පවිසිත්වා අට්ඨංසු. නිම්මිතබුද්ධො නිසීදන්තොයෙව දසබලස්ස බොධිපල්ලඞ්කෙ කිලෙසප්පහානං අභිත්ථවන්තො –

> ''පුච්ඡාමි මුනිං පහූතපඤ්ඤං,
> තිණ්ණං පාරඞ්ගතං පරිනිබ්බුතං ඨිතත්තං;
> නික්ඛම්ම ඝරා පනුජ්ජ කාමෙ,
> කථං භික්ඛු සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බජෙය්‍යා''ති. (සු. නි. 361) –

ගාථං අභාසි. සත්ථා දෙවතානං තාව චිත්තකල්ලතාජනනත්ථං ආගතාගතානං නාමගොත්තානි කථෙස්සාමීති චින්තෙත්වා **ආචික්ඛිස්සාමි, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ.

334. තත්ථ **සිලොකමනුකස්සාමී**ති අක්ඛරපදනියමිතං වචනසඞ්ඛාතං පවත්තයිස්සාමි. **යත්ථ භුම්මා තදස්සිතා**ති යෙසු යෙසු ඨානෙසු භුම්මා දෙවතා තං තං නිස්සිතා. **යෙ සිතා ගිරිගබ්භර**න්තිආදීහි තෙසං භික්ඛූනං වණ්ණං කථෙසි, යෙ භික්ඛූ ගිරිකුච්ඡිං නිස්සිතාති අත්ථො. **පහිතත්තා**ති පෙසිතචිත්තා. **සමාහිතා**ති අවික්ඛිත්තා.

පුථූති බහුජනා. **සීහාව සල්ලීනා**ති සීහා විය නිලීනා එකත්තං උපගතා. **ලොමහංසාභිසම්භුනො**ති ලොමහංසං අභිභවිත්වා ඨිතා, නිබ්භයාති වුත්තං හොති. **ඔදාතමනසා සුද්ධා**ති ඔදාතචිත්තා හුත්වා සුද්ධා. **විප්පසන්නාමනාවිලා**ති විප්පසන්නඅනාවිලා.

භියොපඤ්චසතෙ ඤත්වාති සම්මාසම්බුද්ධෙන සද්ධිං අතිරෙකපඤ්චසතෙ භික්ඛූ ජානිත්වා. **වනෙ කාපිලවත්ථවෙ**ති කපිලවත්ථුසමීපම්හි ජාතෙ වනසණ්ඩෙ. **තතො ආමන්තයී සත්ථා**ති තදා ආමන්තයි. **සාවකෙ සාසනෙ රතෙ**ති අත්තනො ධම්මදෙසනාය සවනන්තෙ ජාතත්තා සාවකෙ සික්ඛත්තයසාසනෙ රතත්තා සාසනෙ රතෙ. ඉදං සබ්බං – ''සිලොකමනුකස්සාමී''ති වචනතො අඤ්ඤෙන වුත්තං විය කත්වා වදති.

දෙවකායා අභික්කන්තා, තෙ විජානාථ භික්ඛවොති තෙ දිබ්බචක්ඛුනා විජානාථාති තෙසං භික්ඛූනං දිබ්බචක්ඛුඤාණාභිනීහාරත්ථාය කථෙසි. **තෙ ච ආතප්පමකරුං, සුත්වා බුද්ධස්ස සාසනන්ති** තෙ ච භික්ඛූ තං බුද්ධසාසනං සුත්වා තාවදෙව තදත්ථාය වීරියං කරිංසු.

එවං කතමත්තාතප්පානංයෙව **තෙසං පාතුරහු ඤාණං.** කීදිසං? අමනුස්සානං දස්සනං දිබ්බචක්ඛුඤාණං උප්පජ්ජි. න තං තෙහි තස්මිං ඛණෙ පරිකම්මං කත්වා උප්පාදිතං. අරියමග්ගෙනෙව හි තං නිප්ඵන්නං. අමනුස්සදස්සනත්ථං පනස්ස අභිනීහාරමත්තමෙව කතං. සත්ථාපි – ‘‘අත්ථි තුම්හාකං ඤාණං, තං නීහරිත්වා තෙන හි තෙ විජානාථා’’ති ඉදමෙව සන්ධාය ‘‘තෙ විජානාථ, භික්ඛවො’’ති ආහ.

අප්පෙකෙ සතමද්දක්ඛුන්ති තෙසු භික්ඛූසු එකච්චෙ භික්ඛූ අමනුස්සානං සතං අද්දසංසු. **සහස්සං අථ සත්තරින්ති** එකෙ සහස්සං. එකෙ සත්තති සහස්සානි.

සතං එකෙ සහස්සානන්ති එකෙ සතසහස්සං අද්දසංසු. **අප්පෙකෙනන්තමද්දක්ඛුන්ති** විපුලං අද්දසංසු, සතවසෙන සහස්සවසෙන ච අපරිච්ඡින්නෙපි අද්දසංසූති අත්ථො. කස්මා? යස්මා **දිසා සබ්බා ඵුටා අහුං,** හරිතා සම්පුණ්ණාව අහෙසුං.

තඤ්ච සබ්බං අභිඤ්ඤායාති යං තෙසු එකෙනෙකෙන දිට්ඨං, තඤ්ච සබ්බං ජානිත්වා. **වවත්ථිත්වාන චක්ඛුමාති** හත්ථතලෙ ලෙඛං විය පඤ්චචක්ඛුනා වවත්ථපෙත්වා පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා සත්ථා. **තතො ආමන්තයීති** පුබ්බෙ වුත්තගාථමෙව නාමගොත්තකිත්තනත්ථාය ආහ. තුම්හෙ එතෙ විජානාථ, පස්සථ, ඔලොකෙථ, යෙ වොහං කිත්තයිස්සාමීති අයමෙත්ථ සම්බන්ධො. **ගිරාහීති** වචනෙහි. **අනුපුබ්බසොති** අනුපටිපාටියා.

335. **සත්තසහස්සා තෙ යක්ඛා, භුම්මා කාපිලවත්ථවාති** සත්තසහස්සා තාවෙත්ථ කපිලවත්ථුං නිස්සාය නිබ්බත්තා භුම්මා යක්ඛායෙවාති වදති . **ඉද්ධිමන්තොති** දිබ්බිද්ධියුත්තා. **ජුතිමන්තොති** ආනුභාවසම්පන්නා. **වණ්ණවන්තොති** සරීරවණ්ණසම්පන්නා. **යසස්සිනොති** පරිවාරසම්පන්නා. **මොදමානා අභික්කාමුන්ති** තුට්ඨචිත්තා ආගතා. **භික්ඛූනං සමිතිං වනන්ති** ඉමං මහාවනං භික්ඛූනං සන්තිකං භික්ඛූනං දස්සනත්ථාය ආගතා. අථ වා **සමිතින්ති** සමූහං, භික්ඛුසමූහං දස්සනාය ආගතාතිපි අත්ථො.

ඡසහස්සා හෙමවතා, යක්ඛා නානත්තවණ්ණිනොති ඡසහස්සා හෙමවතපබ්බතෙ නිබ්බත්තයක්ඛා, තෙ ච සබ්බෙපි නීලාදිවණ්ණවසෙන නානත්තවණ්ණා.

සාතාගිරා තිසහස්සාති සාතාගිරිපබ්බතෙ නිබ්බත්තයක්ඛා තිසහස්සා.

ඉච්චෙතෙ සොළසසහස්සාති එතෙ සබ්බෙපි සොළසසහස්සා හොන්ති.

වෙස්සාමිත්තා පඤ්චසතාති වෙස්සාමිත්තපබ්බතෙ නිබ්බත්තා පඤ්චසතා.

කුම්භීරො රාජගහිකොති රාජගහනගරෙ නිබ්බත්තො කුම්භීරො නාම යක්ඛො. **වෙපුල්ලස්ස නිවෙසනන්ති** තස්ස වෙපුල්ලපබ්බතො නිවෙසනං නිවාසනට්ඨානන්ති අත්ථො. **භියො නං සතසහස්සං, යක්ඛානං පයිරුපාසතීති** තං අතිරෙකං යක්ඛානං සතසහස්සං පයිරුපාසති. **කුම්භීරො රාජගහිකො, සොපාගා සමිතිං වනන්ති** සොපි කුම්භීරො සපරිවාරො ඉමං වනං භික්ඛුසමිතිං දස්සනත්ථාය ආගතො.

336. **පුරිමඤ්ච දිසං රාජා, ධතරට්ඨො පසාසතීති** පාචීනදිසං අනුසාසති. **ගන්ධබ්බානං අධිපතීති** චතූසුපි දිසාසු ගන්ධබ්බානං ජෙට්ඨකො. සබ්බෙ තෙ තස්ස වසෙ වත්තන්ති. **මහාරාජා යසස්සිසොති** මහාපරිවාරො එසො මහාරාජා.

පුත්තාපි තස්ස බහවො, ඉන්දනාමා මහබ්බලාති තස්ස ධතරට්ඨස්ස බහවො මහබ්බලා පුත්තා, තෙ සබ්බෙ සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො නාමධාරකා.

විරූළ්හො තං පසාසතීති තං දිසං විරූළ්හො අනුසාසති.

පුත්තාපි තස්සාති තස්සාපි තාදිසායෙව පුත්තා. පාළියං පන ‘‘මහබ්බලා’’ති ලිඛන්ති. අට්ඨකථායං සබ්බවාරෙසු ‘‘මහාබලා’’ති පායො.

‘‘පුරිමං දිසං ධතරට්ඨො, දක්ඛිණෙන විරූළ්හකො;
පච්ඡිමෙන විරූපක්ඛො, කුවෙරො උත්තරං දිසං.

චත්තාරො තෙ මහාරාජා, සමන්තා චතුරො දිසා;
දද්දල්ලමානා අට්ඨංසු, වනෙ කාපිලවත්ථවෙ''ති.

ඉමා පන ගාථා සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන වුත්තා.

අයඤ්චෙත්ථ අත්ථො – දසසහස්සචක්කවාළෙ ධතරට්ඨා නාම මහාරාජානො අත්ථි. තෙ සබ්බෙපි කොටිසතසහස්සකොටිසතසහස්සගන්ධබ්බපරිවාරා ආගන්ත්වා පුරත්ථිමාය දිසාය කපිලවත්ථුමහාවනතො පට්ඨාය චක්කවාළගබ්භං පූරෙත්වා ඨිතා. එවං දක්ඛිණදිසාදීසු විරූළ්හකාදයො. තෙනෙවාහ – ''සමන්තා චතුරො දිසා, දද්දල්ලමානා අට්ඨංසූ''ති. ඉදඤ්හි වුත්තං හොති – ''සමන්තා චක්කවාළෙහි ආගන්ත්වා චතුරො දිසා පබ්බතමත්ථකෙසු අග්ගික්ඛන්ධා විය සුට්ඨු ජලමානා ඨිතා''ති. තෙ පන යස්මා කපිලවත්ථුවනමෙව සන්ධාය ආගතා, තස්මා චක්කවාළං පූරෙත්වා චක්කවාළෙන සමසමා ඨිතාපි – ''වනෙ කාපිලවත්ථවෙ''ති වුත්තා.

337. **තෙසං මායාවිනො දාසා, ආගුං වඤ්චනිකා සඨාති** තෙසං මහාරාජානං කතපාපපටිච්ඡාදනලක්ඛණාය මායාය යුත්තා කුටිලාචාරා දාසා අත්ථි, යෙ සම්මුඛපරම්මුඛවඤ්චනාහි ලොකං වඤ්චනතො ''වඤ්චනිකා''ති ච, කෙරාටියසාඨෙය්‍යෙන සමන්නාගතත්තා ''සඨා''ති ච වුච්චන්ති, තෙපි ආගතාති අත්ථො. **මායා කුටෙණ්ඩු විටෙණ්ඩු, විටුච්ච විටුටො සහාති** තෙ දාසා සබ්බෙපි මායාකාරකාව. නාමෙන පනෙත්ථ එකො **කුටෙණ්ඩු** නාම, එකො **විටෙණ්ඩු** නාම. පාළියං පන ''වෙටෙණ්ඩූ''ති ලිඛන්ති. එකො **විටුච්ච** නාම, එකො **විටුටො** නාම. **සහාති** සොපි විටුටො තෙහි සහෙව ආගතො.

චන්දනො කාමසෙට්ඨො ච, කින්නිඝණ්ඩු නිඝණ්ඩු චාති අපරො කින්නිඝණ්ඩු නාම. පාළියං පන ''කින්නුඝණ්ඩූ''ති ලිඛන්ති. **නිඝණ්ඩු චාති** අඤ්ඤො නිඝණ්ඩු නාම, එත්තකා දාසා. ඉතො පරෙ පන –

''පනාදො ඔපමඤ්ඤො ච, දෙවසූතො ච මාතලි;
චිත්තසෙනො ච ගන්ධබ්බො, නළො රාජා ජනෙසභො;
ආගුං පඤ්චසිඛො චෙව, තිම්බරූ සූරියවච්ඡසා''ති. –

ඉමෙ දෙවරාජානො. තත්ථ **දෙවසූතොති** දෙවසාරථි. **චිත්තසෙනොති** චිත්තො ච සෙනො ච චිත්තසෙනො ච. **ගන්ධබ්බොති** අයං චිත්තසෙනො ගන්ධබ්බකායිකො දෙවපුත්තො, න කෙවලං චෙස, සබ්බෙ පෙතෙ පනාදාදයො ගන්ධබ්බා එව. **නළොරාජාති** නළකාරදෙවපුත්තො නාමෙකො. **ජනෙසභොති** ජනවසභො දෙවපුත්තො. **ආගුං පඤ්චසිඛො චෙවාති** පඤ්චසිඛො චෙව දෙවපුත්තො ආගතො. **තිම්බරූති** තිම්බරූ නාම ගන්ධබ්බදෙවරාජා. **සූරියවච්ඡසාති** තස්සෙව ධීතා.

එතෙ චඤ්ඤෙ ච රාජානො, ගන්ධබ්බා සහ රාජුභීති එතෙ ච නාමවසෙන වුත්තගන්ධබ්බරාජානො අඤ්ඤෙ ච එතෙහි රාජූහි සද්ධිං බහූ ගන්ධබ්බා. **මොදමානා අභික්කාමුං, භික්ඛූනං සමිතිං වනන්ති** හට්ඨතුට්ඨචිත්තා භික්ඛුසඞ්ඝසමිතිං ඉමං වනං ආගතාති අත්ථො.

338. **අථාගුං නාගසා නාගා, වෙසාලා සහතච්ඡකාති** නාගසදහවාසිකා ච වෙසාලිවාසිකා ච නාගා සහ තච්ඡකනාගපරිසාය ආගතාති අත්ථො. **කම්බලස්සතරාති** කම්බලො ච අස්සතරො ච. එතෙ කිර සිනෙරුපාදෙ වසන්ති, සුපණ්ණෙහිපි අනුද්ධරණීයා මහෙසක්ඛනාගා **පායාගා සහ ඤාතිභීති** පයාගතිත්ථවාසිනො ච සහ ඤාතිසඞ්ඝෙන ආගතා.

යාමුනා ධතරට්ඨා චාති යමුනවාසිනො ච ධතරට්ඨකුලෙ උප්පන්නා නාගා ච. **එරාවණො මහානාගොති** එරාවණො ච දෙවපුත්තො, ජාතියා නාගො න හොති. නාගවොහාරෙන පනෙස වොහරියති. **සොපාගාති** සොපි ආගතො.

යෙ නාගරාජෙ සහසා හරන්තීති යෙ ඉමෙ වුත්තප්පකාරෙ නාගෙ ලොභාභිභූතා සාහසං කත්වා හරන්ති ගණ්හන්ති. **දිබ්බා දිජා පක්ඛී විසුද්ධචක්ඛූති** දිබ්බානුභාවතො දිබ්බා මාතුකුච්ඡිතො ච අණ්ඩකොසතො චාති ද්වෙ වාරෙ ජාතාති දිජා පක්ඛයුත්තතාය පක්ඛී යොජනසතන්තරෙපි යොජනසහස්සන්තරෙපි නාගෙ දස්සනසමත්ථචක්ඛුතාය විසුද්ධචක්ඛූ. **වෙහායසා තෙ වනමජ්ඣපත්තාති** තෙ ආකාසෙනෙව ඉමං මහාවනං සම්පත්තා. **චිත්‍රා සුපණ්ණා ඉති තෙස නාමන්ති** තෙසං ''චිත්‍රසුපණ්ණා''ති නාමං.

අභයං තදා නාගරාජානමාසි, සුපණ්ණතො ඛෙමමකාසි බුද්ධොති තස්මා සබ්බෙපි තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං **සණ්හාහි වාචාහි උපව්හයන්තා** මිත්තා විය බන්ධවා විය ච සමුල්ලපන්තා සම්මොදමානා ආලිඞ්ගන්තා හත්ථෙ ගණ්හන්තා අංසකූටෙ හත්ථං ඨපෙන්තා හට්ඨතුට්ඨචිත්තා. **නාගා සුපණ්ණා සරණමකංසු බුද්ධන්ති** බුද්ධංයෙව සරණං ගතා.

339. **ජිතා වජිරහත්ථෙනාති** ඉන්දෙන දෙවරඤ්ඤා ජිතා. **සමුද්දං අසුරාසිතාති** මහාසමුද්දවාසිනො සුජාතාය අසුරකඤ්ඤාය කාරණා සබ්බෙපි **භාතරො වාසවස්සෙතෙ, ඉද්ධිමන්තො යසස්සිනො.**

තෙසු **කාලකඤ්චා මහාභිස්මාති** කාලකඤ්චා ච මහන්තෙ භිංසනෙ අත්තභාවෙ මාපෙත්වා ආගමිංසු. **අසුරා දානවෙඝසාති** දානවෙඝසා නාම අඤ්ඤෙ ධනුග්ගහඅසුරා. **වෙපචිත්ති සුචිත්ති ච, පහාරාදො නමුචී සහාති** වෙපචිත්තිඅසුරො, සුචිත්තිඅසුරො චාති එතෙ ච අසුරා නමුචි ච මාරො දෙවපුත්තො එතෙහි සහෙව ආගතො. ඉමෙ අසුරා මහාසමුද්දවාසිනො, අයං පරනිම්මිතදෙවලොකවාසී, කස්මා එතෙහි සහාගතොති? අච්ඡන්දිකත්තා. තෙපි හි අච්ඡන්දිකා අභබ්බා, අයම්පි තාදිසොයෙව. තස්මා ධාතුසො සංසන්දමානො ආගතො.

සතඤ්ච බලිපුත්තානන්ති බලිනො මහාඅසුරස්ස පුත්තානං සතං. **සබ්බෙ වෙරොචනාමකාති** සබ්බෙ අත්තනො මාතුලස්ස රාහුස්සෙව නාමධරා. **සන්නය්හිත්වා බලිසෙනන්ති** අත්තනො බලිසෙනං සන්නය්හිත්වා සබ්බෙ කතසන්නාහාව හුත්වා. **රාහුභද්දමුපාගමුන්ති** රාහුඅසුරින්දං උපසඞ්කමිංසු. **සමයො දානි භද්දන්තෙති** භද්දං තව හොතු, සමයො තෙ භික්ඛූනං සමිතිං වනං උපසඞ්කමිත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං දස්සනායාති අත්ථො.

340. **ආපො ච දෙවා පඨවී, තෙජො වායො තදාගමුන්ති** ආපොකසිණාදීසු පරිකම්මං කත්වා නිබ්බත්තා ආපොතිආදිනාමකා දෙවා ආගමුං. **වරුණා වාරණා දෙවා, සොමො ච යසසා සහාති** වරුණදෙවතා , වාරණදෙවතා, සොමදෙවතාති එවං නාමකා ච දෙවා යසසා නාම දෙවෙන සහාගතාති අත්ථො. **මෙත්තාකරුණාකායිකාති** මෙත්තාඣානෙ ච කරුණාඣානෙ ච පරිකම්මං කත්වා නිබ්බත්තදෙවා. **ආගුං දෙවා යසස්සිනොති** එතෙපි මහායසා දෙවා ආගතා.

දසෙතෙ දසධා කායා, සබ්බෙ නානත්තවණ්ණිනොති තෙ දසධා ඨිතා දස දෙවකායා සබ්බෙ නීලාදිවසෙන නානත්තවණ්ණා ආගතාති අත්ථො.

වෙණ්ඩු ච දෙවාති වෙණ්ඩුදෙවතා ච. **සහලි චාති** සහලිදෙවතා ච. **අසමා ච ද්‍වෙ යමාති** අසමදෙවතා ච ද්වෙ ච යමකා දෙවා. **චන්දස්සූපනිසා දෙවා, චන්දමාගුං පුරක්ඛත්වාති** චන්දනිස්සිතකා දෙවා චන්දං පුරතො කත්වා ආගතා. තථා සූරියනිස්සිතකා දෙවා සූරියං පුරක්ඛත්වා. **නක්ඛත්තානි පුරක්ඛත්වාති** නක්ඛත්තනිස්සිතාපි දෙවා නක්ඛත්තානි පුරතො කත්වා ආගතා. **ආගුං මන්දවලාහකාති** වාතවලාහකා, අබ්භවලාහකා, උණ්හවලාහකා එතෙ සබ්බෙපි වලාහකායිකා ‘‘මන්දවලාහකා’’ නාම වුච්චන්ති. තෙපි ආගතාති අත්ථො. **වසූනං වාසවො සෙට්ඨො, සක්කොපාගා පුරින්දදොති** වසූනං දෙවතානං සෙට්ඨො වාසවො යො සක්කොති ච, පුරින්දදොති ච වුච්චති, සොපි ආගතො.

දසෙතෙ දසධා කායාති එතෙපි දස දෙවකායා දසධාව ආගතා. **සබ්බෙ නානත්තවණ්ණිනොති** නීලාදිවසෙන නානත්තවණ්ණා.

අථාගුං සහභූ දෙවාති අථ සහභූ නාම දෙවා ආගතා. **ජලමග්ගිසිඛාරිවාති** අග්ගිසිඛා විය ජලන්තා. ජලමග්ගි ච සිඛාරිවාති ඉමානි තෙසං නාමානීතිපි වුත්තං. **අරිට්ඨකා ච රොජා චාති** අරිට්ඨකදෙවා ච රොජදෙවා ච. **උමාපුප්ඵනිභාසිනොති උමාපුප්ඵදෙවා** නාම එතෙ දෙවා . උමාපුප්ඵසදිසා හි තෙසං සරීරාභා, තස්මා ‘‘උමාපුප්ඵනිභාසිනො’’ති වුච්චන්ති.

වරුණා සහධම්මා චාති එතෙ ච ද්වෙ ජනා. **අච්චුතා ච අනෙජකාති** අච්චුතදෙවතා ච අනෙජකදෙවතා ච. **සූලෙය්‍යරුචිරා ආගුන්ති** සූලෙය්‍යා ච රුචිරා ච ආගතා. **ආගුං වාසවනෙසිනොති** වාසවනෙසීදෙවා නාම ආගතා. **දසෙතෙ දසධා කායාති** එතෙපි දසදෙවකායා දසධාව ආගතා.

සමානා මහාසමානාති සමානා ච මහාසමානා ච. **මානුසා මානුසුත්තමාති** මානුසා ච මානුසුත්තමා ච. **ඛිඩ්ඩාපදොසිකා ආගුං, ආගුං මනොපදොසිකාති** ඛිඩ්ඩාපදොසිකා මනොපදොසිකා ච දෙවා ආගතා.

අථාගුං හරයො දෙවාති හරිදෙවා නාම ආගතා. **යෙ ච ලොහිතවාසිනොති** ලොහිතවාසිනො ච ආගතා. **පාරගා මහාපාරගාති** එතෙ ච දුවිධා ආගතා. **දසෙතෙ දසධා කායාති** එතෙපි දසදෙවකායා දසධාව ආගතා.

සුක්කා කරම්භා අරුණා, ආගුං වෙඝනසා සහාති එතෙ සුක්කාදයො තයො, තෙහි සහ වෙඝනසා ච ආගතා. **ඔදාතගය්හා පාමොක්ඛාති** ඔදාතගය්හා නාම පාමොක්ඛදෙවා ආගතා. **ආගුං දෙවා විචක්ඛණාති** විචක්ඛණා නාම දෙවා ආගතා.

සදාමත්තා හාරගජාති සදාමත්තා ච හාරගජා ච. **මිස්සකා ච යසස්සිනොති** යසසම්පන්නා මිස්සකදෙවා ච. **ථනයං ආග පජ්ජුන්නොති** පජ්ජුන්නො ච දෙවරාජා ථනයන්තො ආගතො. **යො දිසා අභිවස්සතීති** යො යං යං දිසං යාති, තත්ථ තත්ථ දෙවො වස්සති. **දසෙතෙ දසධා කායාති** එතෙපි දසදෙවකායා දසධා ආගතා.

ඛෙමියා තුසිතා යාමාති ඛෙමියා දෙවා තුසිතපුරවාසිනො ච යාමාදෙවලොකවාසිනො ච. **කට්ඨකා ච යසස්සිනොති** යසසම්පන්නා කට්ඨකදෙවා ච. පාළියං පන ‘‘කට්ඨකා චා’’ති ලිඛන්ති. **ලම්බීතකා ලාමසෙට්ඨාති** ලම්බිතකදෙවා ච

ලාමසෙට්ඨදෙවා ච. **ජොතිනාමා ච ආසවාති** පබ්බතමත්ථකෙ කතනළග්ගික්ඛන්ධො විය ජොතමානා ජොතිදෙවා නාම අත්ථි, තෙ ච ආසා ච දෙවා ආගතාති අත්ථො. පාළියං පන ''ජාතිනාමා''ති ලිඛන්ති. ආසා දෙවතා ඡන්දවසෙන **ආසවාති** වුත්තා. **නිම්මානරතිනො ආගුං, අථාගුං පරනිම්මිතා. දසෙතෙ දසධා කායාති** එතෙපි දස දෙවකායා දසධාව ආගතා.

සට්ඨෙතෙ දෙවනිකායාති එතෙ ච ආපො ච දෙවාතිආදිකා ඡ දසකා සට්ඨි දෙවනිකායා සබ්බෙ නීලාදිවසෙන නානත්තවණ්ණිනො. **නාමන්වයෙන ආගච්ඡුන්ති** නාමභාගෙන නාමකොට්ඨාසෙන ආගතා. **යෙ චඤ්ඤෙ සදිසා සහාති** යෙ ච අඤ්ඤෙපි තෙහි සදිසා වණ්ණතොපි නාමතොපි එතාදිසායෙව සෙසචක්කවාළෙසු දෙවා, තෙපි ආගතායෙවාති එකපදෙනෙව කලාපං විය පුටකං විය ච කත්වා සබ්බා දෙවතා නිද්දිසති.

එවං දසසු ලොකධාතුසහස්සෙසු දෙවකායෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි යදත්ථං තෙ ආගතා, තං දස්සෙන්තො **පවුට්ඨජාතින්ති** ගාථමාහ. තස්සත්ථො – පවුට්ඨා විගතා ජාති අස්සාති අරියසඞ්ඝො පවුට්ඨජාති නාම, **තං පවුට්ඨජාතිං** රාගදොසමොහඛීලානං අභාවා **අඛීලං** චත්තාරො ඔඝෙ තරිත්වා ඨිතත්තා **ඔඝතිණ්ණං** චතුන්නං ආසවානං අභාවෙන **අනාසවං** අරියසඞ්ඝං දක්ඛෙම පස්සිස්සාම. තෙසඤ්ඤෙව ඔඝානං තිණ්ණත්තා **ඔඝතරං** ආගුං අකරණතො **නාගං. අසිතාතිගන්ති** කාළකභාවාතීතං චන්දංව සිරියා විරොචමානං දසබලඤ්ච දක්ඛෙම පස්සිස්සාමාති එතදත්ථං සබ්බෙපි තෙ නාමන්වයෙන ආගච්ඡුං, යෙ චඤ්ඤෙ සදිසා සහාති.

341. ඉදානි බ්‍රහ්මානො දස්සෙන්තො **සුබ්‍රහ්මා පරමත්තො** **චාති**ආදිමාහ. තත්ථ **සුබ්‍රහ්මාති** එකො බ්‍රහ්මා. පරමත්තොපි බ්‍රහ්මාව. **පුත්තා ඉද්ධිමතො සහාති** එතෙ ඉද්ධිමතො බුද්ධස්ස භගවතො පුත්තා අරියබ්‍රහ්මානො සහෙව ආගතා. **සනඞ්කුමාරො තිස්සො චාති** සනඞ්කුමාරො ච තිස්සමහාබ්‍රහ්මා ච. **සොපාගාති** සොපි ආගතො.

> ''සහස්සං බ්‍රහ්මලොකානං, මහාබ්‍රහ්මාභිතිට්ඨති;
> උපපන්නො ජුතිමන්තො, භිස්මාකායො යසස්සි සො''ති. –

එත්ථ **සහස්සං බ්‍රහ්මලොකානන්ති** එකඞ්ගුලියා එකසහස්සචක්කවාළෙ දසහි අඞ්ගුලීහි දසසහස්සිචක්කවාළෙ ආලොකඵරණසමත්ථානං මහාබ්‍රහ්මානං සහස්සං ආගතං. **මහාබ්‍රහ්මාභිතිට්ඨතීති** යත්ථ එකෙකො මහාබ්‍රහ්මා අඤ්ඤෙ බ්‍රහ්මෙ අභිභවිත්වා තිට්ඨති. **උපපන්නොති** බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො. **ජුතිමන්තොති** ආනුභාවසම්පන්නො. **භිස්මාකායොති** මහාකායො, ද්වීහි තීහි මාගධිකෙහි ගාමක්ඛෙත්තෙහි සමප්පමාණඅත්තභාවො. **යසස්සිසොති** අත්තභාවසිරිසඞ්ඛාතෙන යසෙන සමන්නාගතො.

දසෙත්ථ ඉස්සරා ආගුං, පච්චෙකවසවත්තිනොති එතස්මිඤ්ච බ්‍රහ්මසහස්සෙ යෙ පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං වසං වත්තෙන්ති, එවරූපා දස ඉස්සරා මහාබ්‍රහ්මානො ආගතා. **තෙසඤ්ච මජ්ඣතො ආග, හාරිතො පරිවාරිතොති** තෙසං බ්‍රහ්මානං මජ්ඣෙ හාරිතො නාම මහාබ්‍රහ්මා සතසහස්සබ්‍රහ්මපරිවාරො ආගතො.

342. **තෙ ච සබ්බෙ අභික්කන්තෙ, සඉන්දෙ දෙවෙ සබ්‍රහ්මකෙති** තෙ සබ්බෙපි සක්කං දෙවරාජානං ජෙට්ඨකං කත්වා ආගතෙ දෙවකායෙ, හාරිතමහාබ්‍රහ්මානං ජෙට්ඨකං කත්වා ආගතෙ බ්‍රහ්මකායෙ ච. **මාරසෙනා අභික්කාමීති** මාරසෙනා අභිගතා. **පස්ස කණ්හස්ස මන්දියන්ති** කාළකස්ස මාරස බාලභාවං පස්සථ.

එථ ගණ්හථ බන්ධථාති එවං අත්තනො පරිසං ආණාපෙසි. **රාගෙන බද්ධමත්ථු චොති** සබ්බං වො ඉදං දෙවමණ්ඩලං රාගෙන බද්ධං හොතු. **සමන්තා පරිවාරෙථ, මා වො මුඤ්චිත්ථ කොචි නන්ති** තුම්හාකං එකොපි එතෙසු එකම්පි මා මුඤ්චි. ''මා වො මුඤ්චෙථා''තිපි පාඨො, එසෙවත්ථො.

ඉති තත්ථ මහාසෙනො, කණ්හො සෙනං අපෙසයීති එවං තත්ථ මහාසමයෙ මහාසෙනො මාරො මාරසෙනං අපෙසයි. **පාණිනා තලමාහච්චාති** හත්ථෙන පථවීතලං පහරිත්වා. **සරං කත්වාන භෙරවන්ති** මාරවිභිංසකදස්සනත්ථං භයානකං සරඤ්ච කත්වා.

යථා පාවුස්සකො මෙඝො, ථනයන්තො සවිජ්ජුකොති සවිජ්ජුකො පාවුස්සකමෙඝො විය මහාගජ්ජිතං ගජ්ජන්තො. **තදා සො පච්චුදාවත්තීති** තස්මිං සමයෙ සො මාරො තං විභිංසනකං දස්සෙත්වා පටිනිවත්තො . **සඞ්කුද්ධො අසයං වසෙති** සුට්ඨු කුද්ධො කුපිතො කඤ්චි වසෙ වත්තෙතුං අසක්කොන්තො අසයංවසෙ අසයංවසී අත්තනො වසෙන අකාමකො හුත්වා නිවත්තො. භගවා කිර ''අයං මාරො ඉමං මහාසමාගමං දිස්වා 'අභිසමයන්තරායං කරිස්සාමී'ති අන්තරන්තරෙ මාරසෙනං පෙසෙත්වා මාරං විභිංසකං දස්සෙතී''ති අඤ්ඤාසි. පකති චෙසා භගවතො, යත්ථ අභිසමයො න භවිස්සති, තත්ථ මාරං විභිංසකං දස්සෙන්තං න නිවාරෙති. යත්ථ පන අභිසමයො හොති, තත්ථ යථා පරිසා නෙව මාරස්ස රූපං පස්සති, න සද්දං සුණාති, එවං අධිට්ඨාතීති. ඉමස්මිඤ්ච සමාගමෙ මහාභිසමයො භවිස්සති, තස්මා යථා දෙවතා නෙව තස්ස රූපං පස්සන්ති, න සද්දං සුණන්ති, එවං අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –''තදා සො පච්චුදාවත්ති, සඞ්කුද්ධො අසයංවසෙ''ති.

343. **තඤ්ච සබ්බං අභිඤ්ඤාය, වවත්ථිත්වාන චක්ඛුමා**ති තං සබ්බං භගවා ජානිත්වා වවත්ථපෙත්වා ච.

මාරසෙනා අභික්කන්තා, තෙ විජානාථ භික්ඛවොති භික්ඛවෙ මාරසෙනා අභික්කන්තා, තෙ තුම්හෙ අත්තනො අනුරූපං විජානාථ, ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජථාති වදති. **ආතප්පමකරු**න්ති ඵලසමාපත්තිං පවිසනත්ථාය වීරියං ආරභිංසු. **වීතරාගෙහි පක්කාමු**න්ති මාරො ච මාරසෙනා ච වීතරාගෙහි අරියෙහි දූරතොව අපක්කමුං. **නෙසං ලොමාපි ඉඤ්ජයු**න්ති තෙසං වීතරාගානං ලොමානිපි න චාලයිංසු. අථ මාරො භික්ඛුසඞ්ඝං ආරබ්භ ඉමං ගාථං අභාසි –

> ‘‘සබ්බෙ විජිතසඞ්ගාමා, භයාතීතා යසස්සිනො;
> මොදන්ති සහ භූතෙහි, සාවකා තෙ ජනෙසුතා’’ති.

තත්ථ **මොදන්ති සහ භූතෙහී**ති දසබලස්ස සාසනෙ භූතෙහි සඤ්ජාතෙහි අරියෙහි සද්ධිං මොදන්ති පමොදන්ති. **ජනෙසුතා**ති ජනෙ විස්සුතා පාකටා අභිඤ්ඤාතා.

ඉදං පන මහාසමයසුත්තං නාම දෙවතානං පියං මනාපං, තස්මා මඞ්ගලං වදන්තෙන අභිනවට්ඨානෙසු ඉදමෙව සුත්තං වත්තබ්බං. දෙවතා කිර –‘‘ඉමං සුත්තං සුණිස්සාමා’’ති ඔහිතසොතා විචරන්ති. දෙසනාපරියොසානෙ පනස්ස කොටිසතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා, සොතාපන්නාදීනං ගණනා නත්ථි.

දෙවතානඤ්චස්ස පියමනාපභාවෙ ඉදං වත්ථු – කොටිපබ්බතවිහාරෙ කිර නාගලෙණද්වාරෙ නාගරුක්ඛෙ එකා දෙවධීතා වසති. එකො දහරො අන්තොලෙණෙ ඉමං සුත්තං සජ්ඣායති. දෙවධීතා සුත්වා සුත්තපරියොසානෙ මහාසද්දෙන සාධුකාරමදාසි. කො එසොති. අහං, භන්තෙ, දෙවධීතාති. කස්මා සාධුකාරමදාසීති? භන්තෙ, දසබලෙන මහාවනෙ නිසීදිත්වා කථිතදිවසෙ ඉමං සුත්තං සුත්වා අජ්ජ අස්සොසිං, භගවතා කථිතතො එකක්ඛරම්පි අහාපෙත්වා සුග්ගහිතො අයං ධම්මො තුම්හෙහීති. දසබලස්ස කථයතො සුතං තයාති? ආම, භන්තෙති. මහා කිර දෙවතාසන්නිපාතො අහොසි, ත්වං කත්ථ ඨිතා සුණීති?

අහං, භන්තෙ, මහාවනවාසියා දෙවතා, මහෙසක්ඛාසු පන දෙවතාසු ආගච්ඡන්තීසු ජම්බුදීපෙ ඔකාසං නාලත්ථං, අථ ඉමං තම්බපණ්ණිදීපං ආගන්ත්වා ජම්බුකොලපට්ටනෙ ඨත්වා සොතුං ආරද්ධම්හි, තත්‍රාපි මහෙසක්ඛාසු දෙවතාසු ආගච්ඡන්තීසු අනුක්කමෙන පටික්කමමානා රොහණජනපදෙ මහාගාමස්ස පිට්ඨිභාගතො සමුද්දෙ ගලප්පමාණං උදකං පවිසිත්වා තත්ථ ඨිතා අස්සොසින්ති. තුය්හං ඨිතට්ඨානතො දූරෙ සත්ථාරං පස්සසි දෙවතෙති? කිං කථෙථ, භන්තෙ, සත්ථා මහාවනෙ ධම්මං දෙසෙන්තො නිරන්තරං මමඤ්ඤෙව ඔලොකෙතීති මඤ්ඤමානා ඔතප්පමානා ඌමීසු නිලයාමීති.

තං දිවසං කිර කොටිසතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා, තුම්හෙපි තදා අරහත්තං පත්තාති? නත්ථි, භන්තෙ. අනාගාමිඵලං පත්තත්ථ මඤ්ඤෙති? නත්ථි, භන්තෙ. සකදාගාමිඵලං පත්තත්ථ මඤ්ඤෙති? නත්ථි, භන්තෙ. තයො මග්ගෙ පත්තා දෙවතා කිර ගණනපථං අතීතා, සොතාපන්නා ජාතත්ථ මඤ්ඤෙති? දෙවතා තං දිවසං සොතාපත්තිඵලං පත්තත්තා හරායමානා –‘‘අපුච්ඡිතබ්බං පුච්ඡති අය්‍යො’’ති ආහ. තතො නං සො භික්ඛු ආහ – ‘‘සක්කා පන දෙවතෙ, තව අත්තභාවං අම්හාකං දස්සෙතු’’න්ති? න සක්කා භන්තෙ සකලකායං දස්සෙතුං, අඞ්ගුලිපබ්බමත්තං දස්සෙස්සාමි අය්‍යස්සාති කුඤ්චිකඡිද්දෙන අඞ්ගුලිං අන්තොලෙණාභිමුඛං අකාසි, චන්දසහස්සසූරියසහස්සඋග්ගමනකාලො විය අහොසි. දෙවධීතා ‘‘අප්පමත්තා, භන්තෙ, හොථා’’ති දහරභික්ඛුං වන්දිත්වා අගමාසි. එවං ඉමං සුත්තං දෙවතානං පියං මනාපං, මමායන්ති නං දෙවතාති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

මහාසමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සක්කපඤ්හසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

344. එවං මෙ සුතන්ති සක්කපඤ්හසුත්තං. තත්‍රායමනුත්තානපදවණ්ණනා – **අම්බසණ්ඩා නාම බ්‍රාහ්මණගාමොති** සො කිර ගාමො අම්බසණ්ඩානං අවිදූරෙ නිවිට්ඨො, තස්මා ‘‘අම්බසණ්ඩා’’ ත්වෙව වුච්චති. **වෙදියකෙ පබ්බතෙති** සො කිර පබ්බතො පබ්බතපාදෙ ජාතෙන මණිවෙදිකාසදිසෙන නීලවනසණ්ඩෙන සමන්තා පරික්ඛිත්තො, තස්මා ‘වෙදියකපබ්බතො’ ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතො. **ඉන්දසාලගුහායන්ති** පුබ්බෙපි සා ද්වින්නං පබ්බතානං අන්තරෙ ගුහා, ඉන්දසාලරුක්ඛො චස්සා ද්වාරෙ, තස්මා ‘ඉන්දසාලගුහා’ති සඞ්ඛ්‍යං ගතා. අථ නං කුට්ටෙහි පරික්ඛිපිත්වා ද්වාරවාතපානානි යොජෙත්වා සුපරිනිට්ඨිතසුධාකම්මමාලාකම්මලතාකම්මවිචිත්තං ලෙණං කත්වා භගවතො අදංසු. පුරිමවොහාරවසෙන පන ‘‘ඉන්දසාලගුහා’’ ත්වෙව නං සඤ්ජානන්ති. තං සන්ධාය වුත්තං ‘ඉන්දසාලගුහාය’න්ති.

උස්සුක්කං උදපාදීති ධම්මිකො උස්සාහො උප්පජ්ජි. නනු ච එස අභිණ්හදස්සාවී භගවතො, න සො දෙවතාසන්නිපාතො නාම අත්ථි, යත්ථායං න ආගතපුබ්බො, සක්කෙන සදිසො අප්පමාදවිහාරී දෙවපුත්තො නාම නත්ථි. අථ කස්මා බුද්ධදස්සනං අනාගතපුබ්බස්ස විය අස්ස උස්සාහො උදපාදීති? මරණභයෙන සන්තජ්ජිතත්තා. තස්මිං කිරස්ස සමයෙ ආයු පරික්ඛීණො, සො පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා ‘‘පරික්ඛීණො දානි මෙ ආයූ’’ති අඤ්ඤාසි. යෙසඤ්ච දෙවපුත්තානං මරණනිමිත්තානි ආවි භවන්ති, තෙසු යෙ පරිත්තකෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා, තෙ ‘‘කුහිං නු ඛො ඉදානි නිබ්බත්තිස්සාමා’’ති භයං සන්තාසං ආපජ්ජන්ති. යෙ කතභීරුත්තානා බහුං පුඤ්ඤං කත්වා නිබ්බත්තා, තෙ අත්තනා දින්නදානං රක්ඛිතසීලං භාවිතභාවනඤ්ච ආගම්ම ‘‘උපරිදෙවලොකෙ සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා’’ති න භායන්ති.

සක්කො පන දෙවරාජා පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා දසයොජනසහස්සං දෙවනගරං, යොජනසහස්සුබ්බෙධං වෙජයන්තං, තියොජනසතිකං සුධම්මදෙවසභං, යොජනසතුබ්බෙධං පාරිච්ඡත්තකං, සට්ඨියොජනිකං පණ්ඩුකම්බලසිලං, අඩ්ඪතියා නාටකකොටියො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවපරිසං, නන්දනවනං, චිත්තලතාවනං , මිස්සකවනං, ඵාරුසකවනන්ති එතං සබ්බසම්පත්තිං ඔලොකෙත්වා ‘‘නස්සති වත භො මෙ අයං සම්පත්තී’’ති භයාභිභූතො අහොසි.

තතො ‘‘අත්ථි නු ඛො කොචි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ලොකපිතාමහො මහාබ්‍රහ්මා වා, යො මෙ හදයනිස්සිතං සොකසල්ලං සමුද්ධරිත්වා ඉමං සම්පත්තිං ථාවරං කරෙය්‍යා’’ති ඔලොකෙන්තො කඤ්චි අදිස්වා පුන අද්දස ‘‘මාදිසානං සතසහස්සානම්පි උප්පන්නං සොකසල්ලං සම්මාසම්බුද්ධො උද්ධරිතුං පටිබලො’’ති. අථෙවං පරිවිතක්කෙන්තස්ස තෙන ඛො පන සමයෙන සක්කස්ස දෙවානමින්දස්ස උස්සුක්කං උදපාදි භගවන්තං දස්සනාය.

කහං නු ඛො භගවා එතරහි විහරතීති කතරස්මිං ජනපදෙ කතරං නගරං උපනිස්සාය කස්ස පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තො කස්ස අමතං ධම්මං දෙසයමානො විහරතීති. **අද්දසා ඛොති** අද්දක්ඛි පටිවිජ්ඣි. **මාරිසාති** පියවචනමෙතං, දෙවතානං පාටියෙක්කො වොහාරො. නිද්දුක්ඛාතිපි වුත්තං හොති. කස්මා පනෙස දෙවෙ ආමන්තෙසි? සහායත්ථාය. පුබ්බෙ කිරෙස භගවති සළලඝරෙ විහරන්තෙ එකකොව දස්සනාය අගමාසි. සත්ථා ‘‘අපරිපක්කං තාවස්ස ඤාණං, කතිපාහං පන අතික්කමිත්වා මයි ඉන්දසාලගුහායං විහරන්තෙ පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා මරණභයභීතො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතාහි සද්ධිං උපසඞ්කමිත්වා චුද්දස පඤ්හෙ පුච්ඡිත්වා උපෙක්ඛාපඤ්හවිස්සජ්ජනාවසානෙ අසීතියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිස්සතී’’ති චින්තෙත්වා ඔකාසං නාකාසි. සො ‘‘මම පුබ්බෙපි එකකස්ස ගතත්තා සත්ථාරා ඔකාසො න කතො, අද්ධා මෙ නත්ථි මග්ගඵලස්ස උපනිස්සයො, එකස්ස පන උපනිස්සයෙ සති චක්කවාළපරියන්තායපි පරිසාය භගවා ධම්මං දෙසෙතියෙව. අවස්සං ඛො පන ද්වීසු දෙවලොකෙසු කස්සචි දෙවස්ස උපනිස්සයො භවිස්සති, තං සන්ධාය සත්ථා ධම්මං දෙසෙස්සති. තං සුත්වා අහම්පි අත්තනො දොමනස්සං වූපසමෙස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා සහායත්ථාය ආමන්තෙසි.

එවං භද්දං තවාති ඛො දෙවා තාවතිංසාති එවං හොතු මහාරාජ, ගච්ඡාම භගවන්තං දස්සනාය, දුල්ලභො බුද්ධුප්පාදො, භද්දං තව, යො ත්වං ‘‘පබ්බතකීළං නදීකීළං ගච්ඡාමා’’ති අවත්වා අම්හෙ එවරූපෙසු ඨානෙසු නියොජෙසීති. **පච්චස්සොසුන්ති** තස්ස වචනං සිරසා සම්පටිච්ඡිංසු.

345. **පඤ්චසිඛං ගන්ධබ්බදෙවපුත්තං ආමන්තෙසීති** දෙවෙ තාව ආමන්තෙතු, ඉමං කස්මා විසුං ආමන්තෙසි? ඔකාසකරණත්ථං. එවං කිරස්ස අහොසි ‘‘ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතා ගහෙත්වා ධුරෙන පහරන්තස්ස විය සත්ථාරං උපසඞ්කමිතුං න යුත්තං, අයං පන පඤ්චසිඛො දසබලස්ස උපට්ඨාකො වල්ලභො ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ ගන්ත්වා පඤ්හං පුච්ඡිත්වා ධම්මං සුණාති, ඉමං පුරතො පෙසෙත්වා ඔකාසං කාරෙත්වා ඉමිනා කතොකාසෙ උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡිස්සාමී’’ති ඔකාසකරණත්ථං ආමන්තෙසි.

එවං භද්දං තවාති සො ‘‘එවං මහාරාජ, හොතු, භද්දං තව, යො ත්වං මං ‘එහි, මාරිස, උය්‍යානකීළාදීනි වා නටසමජ්ජාදීනි වා දස්සනාය ගච්ඡාමා’ති අවත්වා ‘බුද්ධං පස්සිස්සාම, ධම්මං සොස්සාමා’ති වදසී’’ති දළ්හතරං

උපත්ථම්භෙන්තො දෙවානමින්දස්ස වචනං පටිස්සුත්වා අනුචරියං සහචරණං එකතො ගමනං උපාගමි.

තත්ථ **බෙලුවපණ්ඩුන්ති** බෙලුවපක්කං විය පණ්ඩුවණ්ණං. තස්ස කිර සොවණ්ණමයං පොක්ඛරං, ඉන්දනීලමයො දණ්ඩො, රජතමයා තන්තියො, පවාළමයා වෙඨකා, වීණාපත්තකං ගාවුතං, තන්තිබන්ධනට්ඨානං ගාවුතං, උපරි දණ්ඩකො ගාවුතන්ති තිගාවුතප්පමාණා වීණා. ඉති සො තං වීණං ආදාය සමපඤ්ඤාසමුච්ඡනා මුච්ඡෙත්වා අග්ගනඛෙහි පහරිත්වා මධුරං ගීතස්සරං නිච්ඡාරෙත්වා සෙසදෙවෙ සක්කස්ස ගමනකාලං ජානාපෙන්තො එකමන්තං අට්ඨාසි. එවං තස්ස ගීතවාදිතසඤ්ඤාය සන්නිපතිතෙ දෙවගණෙ **අථ ඛො සක්කො දෙවානමින්දො...පෙ.... වෙදියකෙ පබ්බතෙ පච්චුට්ඨාසි.**

346. **අතිරිව ඔභාසජාතොති** අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු එකස්සෙව දෙවස්ස වා මාරස්ස වා බ්‍රහ්මුනො වා ඔභාසෙන ඔභාසජාතො හොති, තංදිවසං පන ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතානං ඔභාසෙන අතිරිව ඔභාසජාතො එකපජ්ජොතො සහස්සචන්දසූරියඋග්ගතකාලසදිසො අහොසි. **පරිතො ගාමෙසු මනුස්සාති** සමන්තා ගාමෙසු මනුස්සා. පකතිසායමාසකාලෙයෙව කිර ගාමමජ්ඣෙ දාරකෙසු කීළන්තෙසු තත්ථ සක්කො අගමාසි, තස්මා මනුස්සා පස්සිත්වා එවමාහංසු. නනු ච මජ්ඣිමයාමෙ දෙවතා භගවන්තං උපසඞ්කමන්ති, අයං කස්මා පඨමයාමස්සාපි පුරිමභාගෙයෙව ආගතොති? මරණභයෙනෙව තජ්ජිතත්තා. **කිංසු නාමාති** කිංසු නාම හො එතං, කො නු ඛො අජ්ජ මහෙසක්ඛො දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා භගවන්තං පඤ්හං පුච්ඡිතුං ධම්මං සොතුං උපසඞ්කමන්තො, කථංසු නාම හො භගවා පඤ්හං විස්සජ්ජෙස්සති ධම්මං දෙසෙස්සති, ලාභා අම්හාකං, යෙසං නො එවං දෙවතානං කඞ්ඛාවිනොදකො සත්ථා අවිදූරෙ විහාරෙ වසති, යෙ ලභාම ථාලකභික්ඛම්පි කටච්ඡුභික්ඛම්පි දාතුන්ති සංවිග්ගා ලොමහට්ඨජාතා උද්ධග්ගලොමා හුත්වා දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා නමස්සමානා අට්ඨංසු.

347. **දූරුපසඞ්කමාති** දූපයිරුපාසියා. අහං සරාගො සදොසො සමොහො, සත්ථා වීතරාගො වීතදොසො වීතමොහො, තස්මා දූපයිරුපාසියා තථාගතා මාදිසෙන. **ඣායීති** ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ච ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙන ච ඣායී. තස්මිඤ්ඤෙව ඣානෙ රතාති **ඣානරතා. තදන්තරං පටිසල්ලීනාති** තදන්තරං පටිසල්ලීනා සම්පති පටිසල්ලීනා වා. තස්මා න කෙවලං ඣායී ඣානරතාති දූරුපසඞ්කමා, ඉදානිමෙව පටිසල්ලීනාතිපි දූරුපසඞ්කමා. **පසාදෙය්‍යාසීති** ආරාධෙය්‍යාසි, ඔකාසං මෙ කාරෙත්වා දදෙය්‍යාසීති වදති. **බෙලුවපණ්ඩුවීණං ආදායාති** නනු පුබ්බෙව ආදින්නාති? ආම , ආදින්නා. මග්ගගමනවසෙන පන අංසකූටෙ ලග්ගිතා, ඉදානි නං වාමහත්ථෙ ඨපෙත්වා වාදනසජ්ජං කත්වා ආදියි. තෙන වුත්තං ‘‘ආදායා’’ති.

පඤ්චසිඛගීතගාථාවණ්ණනා

348. **අස්සාවෙසීති** සාවෙසි. **බුද්ධූපසඤ්හිතාති** බුද්ධං ආරබ්භ බුද්ධං නිස්සයං කත්වා පවත්තාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

වන්දෙ තෙ පිතරං භද්දෙ, තිම්බරුං සූරියවච්ඡසෙති එත්ථ **සූරියවච්ඡසාති** සූරියසමානසරීරා. තස්සා කිර දෙවධීතාය පාදන්තතො රස්මි උට්ඨහිත්වා කෙසන්තං ආරොහති, තස්මා බාලසූරියමණ්ඩලසදිසා ඛායති, ඉති නං ‘‘සූරියවච්ඡසා’’ති සඤ්ජානන්ති. තං සන්ධායාහ – ‘‘භද්දෙ, සූරියවච්ඡසෙ, තව පිතරං තිම්බරුං ගන්ධබ්බදෙවරාජානං වන්දාමී’’ති. **යෙන ජාතාසි කල්‍යාණීති** යෙන කාරණභූතෙන යං තිම්බරුං දෙවරාජානං නිස්සාය ත්වං ජාතා, කල්‍යාණී සබ්බඞ්ගසොභනා. **ආනන්දජනනී මමාති** මය්හං පීතිසොමනස්සවඩ්ඪනී.

වාතොව සෙදතං කන්තොති යථා සඤ්ජාතසෙදානං සෙදහරණත්ථං වාතො ඉට්ඨො හොති කන්තො මනාපො, එවන්ති අත්ථො. **පානීයංව පිපාසතොති** පාතුමිච්ඡන්තස්ස පිපාසතො පිපාසාභිභූතස්ස. **අඞ්ගීරසීති** අඞ්ගෙ රස්මියො අස්සාති අඞ්ගීරසී, තමෙව ආරබ්භ ආලපන්තො වදති. **ධම්මො අරහතාමිවාති** අරහන්තානං නවලොකුත්තරධම්මො විය.

ජිඝච්ඡතොති භුඤ්ජිතුකාමස්ස ඛුදාභිභූතස්ස. **ජලන්තමිව වාරිනාති** යථා කොචි ජලන්තං ජාතවෙදං උදකකුම්භෙන නිබ්බාපෙය්‍ය, එවං තව කාරණා උප්පන්නං මම කාමරාගපරිළාහං නිබ්බාපෙහීති වදති.

යුත්තං කිඤ්ජක්ඛරෙණුනාති පදුමකෙසරරෙණුනා යුත්තං. **නාගො සම්මාභිතත්තොවාති** සම්මාභිතත්තහත්ථී විය. **ඔගාහෙ තෙ ථනූදරන්ති** යථා සො නාගො පොක්ඛරණිං ඔගාහිත්වා පිවිත්වා අග්ගසොණ්ඩමත්තං පඤ්ඤායමානං කත්වා නිමුග්ගො සුඛං සාතං වින්දති, එවං කදා නු ඛො තෙ ථනූදරං ථනවෙමජ්ඣං උදරඤ්ච ඔතරිත්වා අහං සුඛං සාතං පටිලභිස්සාමීති වදති.

> ‘‘අච්චඞ්කුසොව නාගොව, ජිතං මෙ තුත්තතොමරං;
> කාරණං නප්පජානාමි, සම්මත්තො ලක්ඛණූරුයා’’ති. –

එත්ථ **තුත්තං** වුච්චති කණ්ණමූලෙ විජ්ඣනඅයදණ්ඩකො. **තොමරන්ති** පාදාදීසු විජ්ඣනදණ්ඩතොමරං. **අඞ්කුසොති** මත්ථකෙ විජ්ඣනකුටිලකණ්ටකො. යො ච නාගො පභින්නමත්තො අච්චඞ්කුසො හොති, අඞ්කුසං

අතීතො; අඞ්කුසෙන විජ්ඣියමානොපි වසං න ගච්ඡති, සො ‘‘ජිතං මයා තුත්තතොමරං, යො අහං අඞ්කුසස්සපි වසං න ගච්ඡාමී’’ති මදදප්පෙන කිඤ්චි කාරණං න බුජ්ඣති. යථා සො අච්චඞ්කුසො නාගො ‘‘ජිතං මෙ තුත්තතොමර’’න්ති කිඤ්චි කාරණං නප්පජානාති, එවං අහම්පි ලක්ඛණසම්පන්නඌරුතාය ලක්ඛණූරුයා සම්මත්තො මත්තො පමත්තො උම්මත්තො විය කිඤ්චි කාරණං නප්පජානාමීති වදති. අථ වා අච්චඞ්කුසොව නාගො අහම්පි සම්මත්තො ලක්ඛණූරුයා කිඤ්චි තතො විරාගකාරණං නප්පජානාමි. කස්මා? යස්මා තෙන නාගෙන විය ජිතං මෙ තුත්තතොමරං, න කස්සචි වදතො වචනං ආදියාමි.

තයි ගෙධිතචිත්තොස්මීති භද්දෙ ලක්ඛණූරු තයි බද්ධචිත්තොස්මි. **ගෙධිතචිත්තොති** වා ගෙධං අජ්ඣුපෙතචිත්තො. **චිත්තං විපරිණාමිතන්ති** පකතිං ජහිත්වා ඨිතං. **පටිගන්තුං න සක්කොමීති** නිවත්තිතුං න සක්කොමි. **වඞ්කසස්තොව අම්බුජොති** බළිසං ගිලිත්වා ඨිතමච්ඡො විය. ‘‘සසො’’තිපි පාඨො, අයමෙවත්ථො.

වාමූරූති වාමාකාරෙන සණ්ඨිතඌරු, කදලික්ඛන්ධසදිසඌරූති වා අත්ථො. **සජාති** ආලිඞ්ග. **මන්දලොචනෙති** ඉත්ථියො න තිඛිණං නිජ්ඣායන්ති මන්දං ආලොචෙන්ති ඔලොකෙන්ති, තස්මා ‘‘මන්දලොචනා’’ති වුච්චන්ති. **පලිස්සජාති** සබ්බතොභාගෙන ආලිඞ්ග. **එතං මෙ අභිපත්ථිතන්ති** එතං මයා අභිණ්හං පත්ථිතං.

අප්පකො වත මෙ සන්තොති පකතියාව මන්දො සමානො. **වෙල්ලිතකෙසියාති** කෙසා මුඤ්චිත්වා පිට්ඨියං විස්සට්ඨකාලෙ සප්පො විය වෙල්ලන්තා ගච්ඡන්තා අස්සාති වෙල්ලිතකෙසී, තස්සා වෙල්ලිතකෙසියා. **අනෙකභාවො සමුප්පාදීති** අනෙකවිධො ජාතො. **අනෙකභාගොති** වා පාඨො. **අරහන්තෙව දක්ඛිණාති** අරහන්තම්හි දින්නදානං විය නානප්පකාරතො පභින්නො.

යං මෙ අත්ථි කතං පුඤ්ඤන්ති යං මයා කතං පුඤ්ඤමත්ථි. **අරහන්තෙසු තාදිසූති** තාදිලක්ඛණප්පත්තෙසු අරහන්තෙසු. **තයා සද්ධිං විපච්චතන්ති** සබ්බං තයා සද්ධිමෙව විපාකං දෙතු.

එකොදීති එකීභාවං ගතො. **නිපකො සතොති** නෙපක්කං වුච්චති පඤ්ඤා, තාය සමන්නාගතොති නිපකො. සතියා සමන්නාගතත්තා සතො. **අමතං මුනි ජිගීසානොති** යථා සො බුද්ධමුනි අමතං නිබ්බානං ජිගීසති පරියෙසති, එවං තං අහං සූරියවච්ඡසෙ ජිගීසාමි පරියෙසාමි. යථා වා සො අමතං ජිගීසානො එසන්තො ගවෙසන්තො විචරති, එවාහං තං එසන්තො ගවෙසන්තො විචරාමීතිපි අත්ථො.

යථාපි මුනි නන්දෙය්‍ය, පත්වා සම්බොධිමුත්තමන්ති යථා බුද්ධමුනි බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පත්වා නන්දෙය්‍ය තොසෙය්‍ය. **එවං නන්දෙය්‍යන්ති** එවමෙව අහම්පි තයා මිස්සීභාවං ගතො නන්දෙය්‍යං, පීතිසොමනස්සජාතො භවෙය්‍යන්ති වදති.

තාහං භද්දෙ වරෙය්‍යාහෙති අහෙති ආමන්තනං, අහෙ භද්දෙ සූරියවච්ඡසෙ, සක්කෙන දෙවානමින්දෙන ‘‘කිං ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවරජ්ජං ගණ්හසි, සූරියවච්ඡස’’න්ති, එවං වරෙ දින්නෙ දෙවරජ්ජං පහාය ‘‘සූරියවච්ඡසං ගණ්හාමී’’ති එවං තං අහං වරෙය්‍යං ඉච්ඡෙය්‍යං ගණ්හෙය්‍යන්ති අත්ථො.

සාලංව න චිරං ඵුල්ලන්ති තව පිතු නගරද්වාරෙ නචිරං පුප්ඵිතො සාලො අත්ථි. සො අතිවිය මනොහරො. තං නචිරං ඵුල්ලසාලං විය. **පිතරං තෙ සුමෙධසෙති** අතිසස්සිරීකං තව පිතරං **වන්දමානො නමස්සාමි** නමො කරොමි. **යස්සාසෙතාදිසී පජාති** යස්ස ආසි එතාදිසී ධීතා.

349. **සංසන්දතීති** කස්මා ගීතසද්දස්ස චෙව වීණාසද්දස්ස ච වණ්ණං කථෙසි? කිං තත්ථ භගවතො සාරාගො අත්ථීති? නත්ථි. ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො භගවා එතාදිසෙසු ඨානෙසු, කෙවලං ඉට්ඨානිට්ඨං ජානාති, න තත්ථ රජ්ජති. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘සංවිජ්ජති ඛො, ආවුසො, භගවතො චක්ඛු, පස්සති භගවා චක්ඛුනා රූපං, ඡන්දරාගො භගවතො නත්ථි, සුවිමුත්තචිත්තො භගවා. සංවිජ්ජති ඛො, ආවුසො, භගවතො සොත’’න්තිආදි (සං. නි. 4.232). සචෙ පන වණ්ණං න කථෙය්‍ය, පඤ්චසිඛො ‘‘ඔකාසො මෙ කතො’’ති න ජානෙය්‍ය. අථ සක්කො ‘‘භගවතා පඤ්චසිඛස්ස ඔකාසො න කතො’’ති දෙවතා ගහෙත්වා තතොව පටිනිවත්තෙය්‍ය, තතො මහාජානියො භවෙය්‍ය. වණ්ණෙ පන කථිතෙ ‘‘කතො භගවතා පඤ්චසිඛස්ස ඔකාසො’’ති දෙවතාහි සද්ධිං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනාවසානෙ අසීතියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිස්සතීති ඤත්වා වණ්ණං කථෙසි.

තත්ථ **කදා සංයූළ්හාති** කදා ගන්ථිතා පිණ්ඩිතා. **තෙන ඛො පනාහං, භන්තෙ, සමයෙනාති** තෙන සමයෙන තස්මිං තුම්හාකං සම්බොධිප්පත්තිතො පට්ඨාය අට්ඨමෙ සත්තාහෙ. **භද්දා නාම සූරියවච්ඡසාති** නාමතො භද්දා සරීරසම්පත්තියා සූරියවච්ඡසා. **භගිනීති** වොහාරවචනමෙතං, දෙවධීතාති අත්ථො. **පරකාමිනීති** පරං කාමෙති අභිකඞ්ඛති.

උපනච්චන්තියාති නච්චමානාය. සා කිර එකස්මිං සමයෙ චාතුමහාරාජිකදෙවෙහි සද්ධිං සක්කස්ස දෙවරාජස්ස නච්චං දස්සනත්ථාය ගතා, තස්මිඤ්ච ඛණෙ සක්කො තථාගතස්ස අට්ඨ යථාභුච්චෙ ගුණෙ පයිරුදාහාසි. එවං තස්මිං

දිවසෙ ගන්ත්වා නච්චන්තී අස්සොසි.

සක්කූපසඞ්කමවණ්ණනා

350. **පටිසම්මොදතීති** ''සංසන්දති ඛො තෙ''තිආදීනි වදන්තො භගවා සම්මොදති, පඤ්චසිඛො පටිසම්මොදති. ගාථා ච භාසන්තො පඤ්චසිඛො සම්මොදති, භගවා පටිසම්මොදති. **ආමන්තෙසීති** ජානාපෙසි. තස්ස කිරෙවං අහොසි ''අයං පඤ්චසිඛො මයා මම කම්මෙන පෙසිතො අත්තනො කම්මං කරොති. එවරූපස්ස සත්ථු සන්තිකෙ ඨත්වා කාමගුණූපසඤ්හිතං අනනුච්ඡවිකං කථෙසි, නටා නාම නිල්ලජ්ජා හොන්ති, කථෙන්තො විප්පකාරම්පි දස්සෙය්‍ය, හන්ද නං මම කම්මං ජානාපෙමී''ති චින්තෙත්වා ආමන්තෙසි.

351. **එවඤ්ච පන තථාගතාති** ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි ඨපිතවචනං. **අභිවදන්තීති** අභිවාදනසම්පටිච්ඡනෙන වඩ්ඪිතවචනෙන වදන්ති. **අභිවදිතොති** වඩ්ඪිතවචනෙන වුත්තො.

උරුන්දා සමපාදීති මහන්තා විවටා අහොසි, අන්ධකාරො ගුහායං අන්තරධායි. **ආලොකො උදපාදීති** යො පකතියා ගුහායං අන්ධකාරො, සො අන්තරහිතො, ආලොකො ජාතො. සබ්බමෙතං ධම්මසඞ්ගාහකානං වචනං.

352. **චිරපටිකාහං, භන්තෙති** චිරතො අහං, චිරතො පට්ඨායාහං දස්සනකාමොති අත්ථො. **කෙහිචි කෙහිචි කිච්චකරණීයෙහීති** දෙවානං ධීතා ච පුත්තා ච අඞ්කෙ නිබ්බත්තන්ති, පාදපරිචාරිකා ඉත්ථියො සයනෙ නිබ්බත්තන්ති, තාසං මණ්ඩනපසාධනකාරිකා දෙවතා සයනං පරිවාරෙත්වා නිබ්බත්තන්ති, වෙය්‍යාවච්චකරා අන්තොවිමානෙ නිබ්බත්තන්ති, එතෙසං අත්ථාය අඩ්ඩකරණං නාම නත්ථි. යෙ පන සීමන්තරෙ නිබ්බත්තන්ති, තෙ ''තව සන්තකා, මම සන්තකා''ති නිච්ඡෙතුං අසක්කොන්තා අඩ්ඩං කරොන්ති, සක්කං දෙවරාජානං පුච්ඡන්ති. සො ''යස්ස විමානං ආසන්නතරං, තස්ස සන්තකා''ති වදති. සචෙ ද්වෙපි සමට්ඨානෙ හොන්ති, ''යස්ස විමානං ඔලොකෙන්තී ඨිතා, තස්ස සන්තකා''ති වදති. සචෙ එකම්පි න ඔලොකෙති, තං උභින්නං කලහුපච්ඡෙදනත්ථං අත්තනො සන්තකං කරොති. කීළාදීනිපි කිච්චානි කරණීයානෙව. එවරූපානි තානි කරණීයානි සන්ධාය ''කෙහිචි කෙහිචි කිච්චකරණීයෙහී''ති ආහ.

සලළාගාරකෙති සලළමයගන්ධකුටියං. **අඤ්ඤතරෙන සමාධිනාති** තදා කිර භගවා සක්කස්සෙව අපරිපාකගතං ඤාණං විදිත්වා ඔකාසං අකාරෙතුකාමො ඵලසමාපත්තිවිහාරෙන නිසීදි. තං එස අජානන්තො ''අඤ්ඤතරෙන සමාධිනා''ති ආහ. **භූජති ච නාමාති භූජතීති** තස්සා නාමං. **පරිචාරිකාති** පාදපරිචාරිකා දෙවධීතා. සා කිර ද්වෙ ඵලානි පත්තා, තෙනස්සා දෙවලොකෙ අභිරතියෙව නත්ථි. නිච්චං භගවතො උපට්ඨානං ආගන්ත්වා අඤ්ජලිං සිරසි ඨපෙත්වා භගවන්තං නමස්සමානා තිට්ඨති. **නෙමිසද්දෙන තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨිතොති** ''සමාපන්නො සද්දං සුණාතී''ති නො වත රෙ වත්තබ්බෙ, නනු භගවා සක්කස්ස දෙවානමින්දස්ස ''අපිචාහං ආයස්මතො චක්කනෙමිසද්දෙන තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨිතො''ති භණතීති. තිට්ඨතු නෙමිසද්දො, සමාපන්නො නාම අන්තොසමාපත්තියං කණ්ණමූලෙ ධමමානස්ස සඞ්ඛයුගලස්සාපි අසනිසන්නිපාතස්සාපි සද්දං න සුණාති. භගවා පන ''එත්තකං කාලං සක්කස්ස ඔකාසං න කරිස්සාමී''ති පරිච්ඡින්දිත්වා කාලවසෙන ඵලසමාපත්තිං සමාපන්නො. සක්කො ''න දානි මෙ සත්ථා ඔකාසං කරොතී''ති ගන්ධකුටිං පදක්ඛිණං කත්වා රථං නිවත්තෙත්වා දෙවලොකාභිමුඛං පෙසෙසි. ගන්ධකුටිපරිවෙණං රථසද්දෙන සමොහිතං පඤ්චඞ්ගිකතූරියං විය අහොසි. භගවතො යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස රථසද්දෙනෙව පඨමාවජ්ජනං උප්පජ්ජි, තස්මා එවමාහ.

ගොපකවත්ථුවණ්ණනා

353. **සීලෙසු පරිපූරකාරිනීති** පඤ්චසු සීලෙසු පරිපූරකාරිනී. **ඉත්ථිත්තං විරාජෙත්වාති** ඉත්ථිත්තං නාම අලං, න හි ඉත්ථිත්තෙ ඨත්වා චක්කවත්තිසිරිං, න සක්කමාරබ්‍රහ්මසිරියො පච්චනුභවිතුං, න පච්චෙකබොධිං, න සම්මාසම්බොධිං ගන්තුං සක්කාති එවං ඉත්ථිත්තං විරාජෙති නාම. මහන්තමිදං පුරිසත්තං නාම සෙට්ඨං උත්තමං, එත්ථ ඨත්වා සක්කා එතා සම්පත්තියො පාපුණිතුන්ති එවං පන පුරිසත්තං භාවෙති නාම. සාපි එවමකාසි. තෙන වුත්තං – ''ඉත්ථිත්තං විරාජෙත්වා පුරිසත්තං භාවෙත්වා''ති. **හීනං ගන්ධබ්බකායන්ති** හීනං ලාමකං ගන්ධබ්බනිකායං. කස්මා පන තෙ පරිසුද්ධසීලා තත්ථ උප්පන්නාති? පුබ්බනිකන්තියා. පුබ්බෙපි කිර නෙසං එතදෙව වසිතට්ඨානං, තස්මා නිකන්තිවසෙන තත්ථ උප්පන්නා. **උපට්ඨානන්ති** උපට්ඨානසාලං. **පාරිචරියන්ති** පරිචරණභාවං. ගීතවාදිතෙහි අම්හෙ පරිචරිස්සාමාති ආගච්ඡන්ති.

පටිචොදෙසීති සාරෙසි. සො කිර තෙ දිස්වා ''ඉමෙ දෙවපුත්තා අතිවිය විරොචෙන්ති අතිවණ්ණවන්තො, කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ආගතා''ති ආවජ්ජන්තො ''භික්ඛූ අහෙසු''න්ති අද්දස. තතො ''භික්ඛූ හොන්තු, සීලෙසු පරිපූරකාරිනො''ති උපධාරෙන්තො ''පරිපූරකාරිනො''ති අද්දස. ''පරිපූරකාරිනො හොන්තු, අඤ්ඤො ගුණො අත්ථි නත්ථී''ති උපධාරෙන්තො ''ඣානලාභිනො''ති අද්දස. ''ඣානලාභිනො හොන්තු, කුහිං වාසිකා''ති උපධාරෙන්තො ''මය්හංව කුලූපකා''ති අද්දස. පරිසුද්ධසීලා නාම ඡසු දෙවලොකෙසු යත්ථිච්ඡන්ති, තත්ථ නිබ්බත්තන්ති. ඉමෙ පන උපරිදෙවලොකෙ ච න නිබ්බත්තා. ඣානලාභිනො නාම බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, ඉමෙ ච බ්‍රහ්මලොකෙ න නිබ්බත්තා. අහං පන එතෙසං ඔවාදෙ ඨත්වා දෙවලොකසාමිකස්ස සක්කස්ස දෙවානමින්දස්ස පල්ලඞ්කෙ පුත්තො

හුත්වා නිබ්බත්තො, ඉමෙ හීනෙ ගන්ධබ්බකායෙ නිබ්බත්තා. අට්ඨිවෙධපුග්ගලා නාමෙතෙ වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා ගාළ්හං විජ්ඣිතබ්බාති චින්තෙත්වා **කුතොමුඛා නාමා**තිආදීහි වචනෙහි පටිචොදෙසි.

තත්ථ **කුතොමුඛා**ති භගවතො අභිමුඛෙ ධම්මං දෙසෙන්තෙ තුම්හෙ කුතොමුඛා කිං අඤ්ඤා විහිතා ඉතො චිතො ච ඔලොකයමානා උදාහු නිද්දායමානා? **දුද්දිට්ඨරූප**න්ති දුද්දිට්ඨසභාවං දට්ඨුං අයුත්තං . **සහධම්මිකෙ**ති එකස්ස සත්ථු සාසනෙ සමාචිණ්ණධම්මෙ කතපුඤ්ඤෙ. **තෙසං හන්තෙ**ති තෙසං ගොපකෙන දෙවපුත්තෙන එවං වත්වා පුන ‘‘අහො තුම්හෙ නිල්ලජ්ජා අහිරිකා’’තිආදීහි වචනෙහි පටිචොදිතානං ද්වෙ දෙවා දිට්ඨෙව ධම්මෙ සතිං පටිලභිංසු.

කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතන්ති තෙ කිර චින්තයිංසු – ‘‘නටෙහි නාම නච්චන්තෙහි ගායන්තෙහි වාදෙන්තෙහි ආගන්ත්වා දායො නාම ලභිතබ්බො අස්ස, අයං පන අම්හාකං දීඝකාලතො පට්ඨාය පක්ඛිත්තලොණං උද්ධනං විය තටතටායතෙව, කිං නු ඛො ඉද’’න්ති ආවජ්ජන්තා අත්තනො සමණභාවං පරිසුද්ධසීලතං ඣානලාභිතං තස්සෙව කුලූපකභාවඤ්ච දිස්වා ‘‘පරිසුද්ධසීලා නාම ඡසු දෙවලොකෙසු යථාරුචිතෙ ඨානෙ නිබ්බත්තන්ති, ඣානලාභිනො බ්‍රහ්මලොකෙ. මයං උපරිදෙවලොකෙපි බ්‍රහ්මලොකෙපි නිබ්බත්තිතුං නාසක්ඛිම්හ. අම්හාකං ඔවාදෙ ඨත්වා අයං ඉත්ථිකා උපරි නිබ්බත්තා, මයං භික්ඛූ සමානා භගවති බ්‍රහ්මචරියං චරිත්වා හීනෙ ගන්ධබ්බකායෙ නිබ්බත්තා. තෙන නො අයං එවං නිග්ගණ්හාතී’’ති ඤත්වා තස්ස කථං සුණන්තායෙව තෙසු ද්වෙ ජනා පඨමජ්ඣානසතිං පටිලභිත්වා ඣානං පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තා අනාගාමිඵලෙයෙව පතිට්ඨහිංසු. අථ නෙසං සො පරිත්තො කාමාවචරත්තභාවො ධාරෙතුං නාසක්ඛි. තස්මා තාවදෙව චවිත්වා බ්‍රහ්මපුරොහිතෙසු නිබ්බත්තා. සො ච නෙසං කායො තත්ථ ඨිතානංයෙව නිබ්බත්තො. තෙන වුත්තං – ‘‘තෙසං, භන්තෙ, ගොපකෙන දෙවපුත්තෙන පටිචොදිතානං ද්වෙ දෙවා දිට්ඨෙව ධම්මෙ සතිං පටිලභිංසු කායං බ්‍රහ්මපුරොහිත’’න්ති.

තත්ථ **දිට්ඨෙව ධම්මෙ**ති තස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ ඣානසතිං පටිලභිංසු. තත්ථෙව ඨත්වා චුතා පන කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතං බ්‍රහ්මපුරොහිතසරීරං පටිලභිංසූති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. **එකො පන දෙවො**ති එකො දෙවපුත්තො නිකන්තිං ජිනිතුං අසක්කොන්තො කාමෙ අජ්ඣාවසි, තත්ථෙව ආවාසිකො අහොසි.

354. **සඞ්ඝඤ්චුපට්ඨාසි**න්ති සඞ්ඝඤ්ච උපට්ඨාසිං.

සුධම්මතායාති ධම්මස්ස සුන්දරභාවෙන. **තිදිවූපපන්නො**ති තිදිවෙ තිදසපුරෙ උපපන්නො. **ගන්ධබ්බකායූපගතෙ වසීනෙ**ති ගන්ධබ්බකායං ආවාසිකො හුත්වා උපගතෙ. **යෙ ච මයං පුබ්බෙ මනුස්සභූතා**ති යෙ පුබ්බෙ මනුස්සභූතා මයං අන්නෙන පානෙන උපට්ඨහිම්හාති ඉමිනා සද්ධිං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පාදූපසඞ්ගය්හාති පාදෙ උපසඞ්ගය්හ පාදධොවනපාදමක්ඛනානුප්පදානෙන පූජෙත්වා චෙව වන්දිත්වා ච. **සකෙ නිවෙසනෙ**ති අත්තනො ඝරෙ. ඉමස්සාපි පදස්ස උපට්ඨහිම්හාති ඉමිනාව සම්බන්ධො.

පච්චත්තං වෙදිතබ්බොති අත්තනාව වෙදිතබ්බො. **අරියාන සුභාසිතානී**ති තුම්හෙහි වුච්චමානානි බුද්ධානං භගවන්තානං සුභාසිතානි.

තුම්හෙ පන සෙට්ඨමුපාසමානාති උත්තමං බුද්ධං භගවන්තං උපාසමානා අනුත්තරෙ බුද්ධසාසනෙ වා. **බ්‍රහ්මචරිය**න්ති සෙට්ඨචරියං. **භවතූපපත්තී**ති භවන්තානං උපපත්ති.

අගාරෙ වසතො මය්හන්ති ඝරමජ්ඣෙ වසන්තස්ස මය්හං.

ස්වජ්ජාති සො අජ්ජ. **ගොතමසාවකෙනා**ති ඉධ ගොපකො ගොතමසාවකොති වුත්තො. **සමෙච්චා**ති සමාගන්ත්වා.

හන්ද වියායාම බ්‍යායාමාති හන්ද උය්‍යාමාම බ්‍යායමාම. **මා නො මයං පරපෙස්සා අහුම්හා**ති **නො**ති නිපාතමත්තං, මා මයං පරස්ස පෙසනකාරකාව අහුම්හාති අත්ථො. **ගොතමසාසනානී**ති ඉධ පකතියා පටිවිද්ධං පඨමජ්ඣානමෙව ගොතමසාසනානීති වුත්තං, තං අනුස්සරං අනුස්සරිත්වාති අත්ථො.

චිත්තානි විරාජයිත්වාති පඤ්චකාමගුණිකචිත්තානි විරාජයිත්වා. **කාමෙසු ආදීනව**න්ති වික්ඛම්භනවසෙන පඨමජ්ඣානෙන කාමෙසු ආදීනවං අද්දසංසු, සමුච්ඡෙදවසෙන තතියමග්ගෙන. **කාමසංයොජනබන්ධනානී**ති කාමසඤ්ඤොජනානි ච කාමබන්ධනානි ච. **පාපිමයොගානී**ති පාපිමතො මාරස්ස යොගභූතානි, බන්ධනභූතානීති අත්ථො. **දුරච්චයානී**ති දුරතික්කමානි. **සඉන්දා දෙවා සපජාපතිකා**ති ඉන්දං ජෙට්ඨකං කත්වා උපවිට්ඨා සඉන්දා පජාපතිං දෙවරාජානං ජෙට්ඨකං කත්වා උපවිට්ඨා සපජාපතිකා. **සභායුපවිට්ඨා**ති සභායං උපවිට්ඨා, නිසින්නාති අත්ථො.

වීරාති සූරා. **විරාගා**ති වීතරාගා. **විරජං කරොන්තා**ති විරජං අනාගාමිමග්ගං කරොන්තා උප්පාදෙන්තා. **නාගොව සන්නානි ගුණානී**ති කාමසඤ්ඤොජනබන්ධනානි ඡෙත්වා දෙවෙ තාවතිංසෙ අතික්කමිංසු. **සංවෙගජාතස්සා**ති

ජාතසංවෙගස්ස සක්කස්ස.

කාමාභිභූති දුවිධානම්පි කාමානං අභිභූ. **සතියා විහීනා**ති ඣානසතිවිරහිතා.

තිණ්ණං තෙසන්ති තෙසු තීසු ජනෙසු. **ආවසිනෙත්ථ එකො**ති තත්ථ හීනෙ කායෙ එකොයෙව ආවාසිකො ජාතො. **සම්බොධිපථානුසාරිනො**ති අනාගාමිමග්ගානුසාරිනො. **දෙවෙපි හීළෙන්තී**ති ද්වෙ දෙවලොකෙ හීළෙන්තා අධොකරොන්තා උපචාරප්පනාසමාධීහි සමාහිතත්තා අත්තනො පාදපංසුං දෙවතානං මත්ථකෙ ඔකිරන්තා ආකාසෙ උප්පතිත්වා ගතාති.

එතාදිසී ධම්මප්පකාසනෙත්ථාති එත්ථ සාසනෙ එවරූපා ධම්මප්පකාසනා, යාය සාවකා එතෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතා හොන්ති. **න තත්ථ කිං කඞ්ඛති කොචි සාවකො**ති කිං තත්ථ තෙසු සාවකෙසු කොචි එකසාවකොපි බුද්ධාදීසු වා චාතුද්දිසභාවෙ වා න කඞ්ඛති ''සබ්බදිසාසු අසජ්ජමානො අගය්හමානො විහරතී''ති. ඉදානි භගවතො වණ්ණං භණන්තො ''නිතිණ්ණඔඝං විචිකිච්ඡඡින්නං, බුද්ධං නමස්සාම ජිනං ජනින්ද''න්ති ආහ. තත්ථ **විචිකිච්ඡඡින්න**න්ති ඡින්නවිචිකිච්ඡං. **ජනින්ද**න්ති සබ්බලොකුත්තමං.

යං තෙ ධම්මන්ති යං තව ධම්මං. **අජ්ඣගංසු තෙ**ති තෙ දෙවපුත්තා අධිගතා. **කායං බ්‍රහ්මපුරොහිත**න්ති අම්හාකං පස්සන්තානංයෙව බ්‍රහ්මපුරොහිතසරීරං. ඉදං වුත්තං හොති – යං තව ධම්මං ජානිත්වා තෙසං තිණ්ණං ජනානං තෙ ද්වෙ විසෙසගූ අම්හාකං පස්සන්තානංයෙව කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතං අධිගන්ත්වා මග්ගඵලවිසෙසං අජ්ඣගංසු, මයම්පි තස්ස ධම්මස්ස පත්තියා ආගතම්හාසි මාරිසාති. **ආගතම්හසෙ**ති සම්පත්තම්හ. **කතාවකාසා භගවතා, පඤ්හං පුච්ඡෙමු මාරිසා**ති සචෙ නො භගවා ඔකාසං කරොති, අථ භගවතා කතාවකාසා හුත්වා පඤ්හං, මාරිස, පුච්ඡෙය්‍යාමාති අත්ථො.

මසමාණවවත්ථු

355. දීඝරත්තං විසුද්ධො ඛො අයං යක්ඛොති චිරකාලතො පභුති විසුද්ධො. කීව චිරකාලතො? අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ මගධරට්ඨෙ මචලගාමකෙ මසමාණවකාලතො පට්ඨාය. තදා කිරෙස එකදිවසං කාලස්සෙව වුට්ඨාය ගාමමජ්ඣෙ මනුස්සානං ගාමකම්මකරණට්ඨානං ගන්ත්වා අත්තනො ඨිතට්ඨානං පාදන්තෙනෙව පංසුකචවරං අපනෙත්වා රමණීයමකාසි, අඤ්ඤො ආගන්ත්වා තත්ථ අට්ඨාසි. සො තාවතකෙනෙව සතිං පටිලභිත්වා මජ්ඣෙ ගාමස්ස බලමණ්ඩලමත්තං ඨානං සොධෙත්වා වාලුකං ඔකිරිත්වා දාරූනි ආහරිත්වා සීතකාලෙ අග්ගිං කරොති, දහරා ච මහල්ලකා ච ආගන්ත්වා තත්ථ නිසීදන්ති.

අථස්ස එකදිවසං එතදහොසි – ''මයං නගරං ගන්ත්වා රාජරාජමහාමත්තාදයො පස්සාම, ඉමෙසුපි චන්දිමසූරියෙසු 'චන්දො නාම දෙවපුත්තො, සූරියො නාම දෙවපුත්තො'ති වදන්ති. කිං නු ඛො කත්වා එතෙ එතා සම්පත්තියො අධිගතා''ති? තතො ''නාඤ්ඤං කිඤ්චි, පුඤ්ඤකම්මමෙව කත්වා''ති චින්තෙත්වා ''මයාපි එවංවිධසම්පත්තිදායකං පුඤ්ඤකම්මමෙව කත්තබ්බ''න්ති චින්තෙසි.

සො කාලස්සෙව වුට්ඨාය යාගුං පිවිත්වා වාසිඵරසුකුදාලමුසලහත්ථො චතුමහාපථං ගන්ත්වා මුසලෙන පාසාණෙ උච්චාලෙත්වා පවට්ටෙති, යානානං අක්ඛපටිඝාතරුක්ඛෙ හරති, විසමං සමං කරොති, චතුමහාපථෙ සාලං කරොති, පොක්ඛරණිං ඛණති, සෙතුං බන්ධති, එවං දිවසං කම්මං කත්වා අත්ථඞ්ගතෙ සූරියෙ ඝරං එති. තං අඤ්ඤො පුච්ඡි – ''භො, මස, ත්වං පාතොව නික්ඛමිත්වා සායං අරඤ්ඤතො එසි, කිං කම්මං කරොසී''ති? පුඤ්ඤකම්මං කරොමි. සග්ගගාමිමග්ගං සොධෙමීති. කිමිදං, භො, පුඤ්ඤං නාමාති? ත්වං න ජානාසීති? ආම, න ජානාමීති. නගරං ගතකාලෙ දිට්ඨපුබ්බා තෙ රාජරාජමහාමත්තාදයොති? ආම, දිට්ඨපුබ්බාති. පුඤ්ඤකම්මං කත්වා තෙහි තං ඨානං ලද්ධං, අහම්පි එවංවිධසම්පත්තිදායකං කම්මං කරොමි. ''චන්දො නාම දෙවපුත්තො, සූරියො නාම දෙවපුත්තො''ති සුතපුබ්බං තයාති? ආම සුතපුබ්බන්ති. එතස්ස සග්ගස්ස ගමනමග්ගං අහං සොධෙමීති. ඉදං පන පුඤ්ඤකම්මං කිං තවෙව වට්ටති, අඤ්ඤස්ස න වට්ටතීති? න කස්සචෙතං වාරිතන්ති. යදි එවං ස්වෙ අරඤ්ඤං ගමනකාලෙ මය්හම්පි සද්දං දෙහීති. පුනදිවසෙ තං ගහෙත්වා ගතො, එවං තස්මිං ගාමෙ තෙත්තිංස මනුස්සා තරුණවයා සබ්බෙ තස්සෙව අනුවත්තකා අහෙසුං. තෙ එකච්ඡන්දා හුත්වා පුඤ්ඤකම්මානි කරොන්තා විචරන්ති. යං දිසං ගච්ඡන්ති, මග්ගං සමං කරොන්තා එකදිවසෙනෙව කරොන්ති, පොක්ඛරණිං ඛණන්තා, සාලං කරොන්තා, සෙතුං බන්ධන්තා එකදිවසෙනෙව නිට්ඨාපෙන්ති.

අථ නෙසං ගාමභොජකො චින්තෙසි – ''අහං පුබ්බෙ එතෙසු සුරං පිවන්තෙසු පාණඝාතාදීනි කරොන්තෙසු ච කහාපණාදිවසෙන චෙව දණ්ඩබලිවසෙන ච ධනං ලභාමි. ඉදානි එතෙසං පුඤ්ඤකරණකාලතො පට්ඨාය එත්තකො ආයො නත්ථි, හන්ද නෙ රාජකුලෙ පරිභින්දාමී''ති රාජානං උපසඞ්කමිත්වා චොරෙ, මහාරාජ, පස්සාමීති. කුහිං, තාතාති? මය්හං ගාමෙති. කිං චොරා නාම, තාතාති? රාජාපරාධිකා දෙවාති. කිං ජාතිකාති? ගහපතිජාතිකා දෙවාති. ගහපතිකා කිං කරිස්සන්ති, තයා ජානමානෙන කස්මා මය්හං න කථිතන්ති? භයෙන, මහාරාජ, න කථෙමි, ඉදානි මා මය්හං දොසං කරෙය්‍යාථාති. අථ රාජා ''අයං මය්හං මහාරවං රවතී''ති සද්දහිත්වා ''තෙන හි ගච්ඡ, ත්වමෙව නෙ ආනෙහී''ති බලං දත්වා පෙසෙසි. සො ගන්ත්වා දිවසං අරඤ්ඤෙ කම්මං කත්වා සායමාසං භුඤ්ජිත්වා ගාමමජ්ඣෙ නිසීදිත්වා ''ස්වෙ කිං කම්මං කරිස්සාම, කිං මග්ගං සමං කරොම, පොක්ඛරණිං ඛණාම, සෙතුං බන්ධාමා''ති

මන්තයමානෙයෙව තෙ පරිවාරෙත්වා ‘‘මා එන්දිත්ථ, රඤ්ඤො ආණා’’ති බන්ධිත්වා පායාසි. අථ බො නෙසං ඉත්ථියො ‘‘සාමිකා කිර වො ‘රාජාපරාධිකා චොරා’ති බන්ධිත්වා නියානන්තී’’ති සුත්වා ‘‘අතිචිරෙන කූටා එතෙ ‘පුඤ්ඤකම්මං කරොමා’ති දිවසෙ දිවසෙ අරඤ්ඤෙව අච්ඡන්ති, සබ්බකම්මන්තා පරිහීනා, ගෙහෙ න කිඤ්චි වඩ්ඪති, සුට්ඨු බද්ධා සුට්ඨු ගහිතා’’ති වදිංසු.

ගාමභොජකොපි තෙ නෙත්වා රඤ්ඤො දස්සෙසි. රාජා අනුපපරික්ඛිත්වායෙව ‘‘හත්ථිනා මද්දාපෙථා’’ති ආහ. තෙසු නීයමානෙසු මඝො ඉතරෙ ආහ – ‘‘භො, සක්ඛිස්සථ මම වචනං කාතු’’න්ති? තව වචනං කරොන්තායෙවම්හ ඉමං භයං පත්තා, එවං සන්තෙපි තව වචනං කරොම, භණ භො, කිං කරොමාති? එත්ථ භො වට්ටෙ චරන්තානං නාම නිබද්ධං එතං, කිං පන තුම්හෙ චොරාති? න චොරම්හාති. ඉමස්ස ලොකස්ස සච්චකිරියා නාම අවස්සයො, තස්මා සබ්බෙපි ‘‘යදි අම්හෙ චොරා, හත්ථී මද්දතු, අථ න චොරා, මා මද්දතූ’’ති සච්චකිරියං කරොථාති. තෙ තථා අකංසු. හත්ථී උපගන්තුම්පි න සක්කොති, විරවන්තො පලායති, හත්ථිං තුත්තතොමරඞ්කුසෙහි කොට්ටෙන්තාපි උපනෙතුං න සක්කොන්ති. ‘‘හත්ථිං උපනෙතුං න සක්කොමා’’ති රඤ්ඤො ආරොචෙසුං. තෙන හි උපරි කටෙන පටිච්ඡාදෙත්වා මද්දාපෙථාති. උපරි කටෙ දින්නෙ දිගුණරවං විරවන්තො පලායති.

රාජා සුත්වා පෙසුඤ්ඤකාරකං පක්කොසාපෙත්වා ආහ – ‘‘තාත, හත්ථී මද්දිතුං න ඉච්ඡතී’’ති? ආම, දෙව, ජෙට්ඨකමාණවො මන්තං ජානාති, මන්තස්සෙව අයමානුභාවොති. රාජා තං පක්කොසාපෙත්වා ‘‘මන්තො කිර තෙ අත්ථී’’ති පුච්ඡි? නත්ථි, දෙව, මය්හං මන්තො, සච්චකිරියං පන මයං කරිම්හ – ‘‘යදි අම්හෙ රඤ්ඤො චොරා, මද්දතු, අථ න චොරා, මා මද්දතූ’’ති, සච්චකිරියාය නො එස ආනුභාවොති. කිං පන, තාත, තුම්හෙ කම්මං කරොථාති? අම්හෙ, දෙව, මග්ගං සමං කරොම, චතුමහාපථෙ සාලං කරොම , පොක්ඛරණිං ඛණාම, සෙතුං බන්ධාම, එවරූපානි පුඤ්ඤකම්මානි කරොන්තා විචරිම්හාති.

අයං තුම්හෙ කිමත්ථං පිසුණෙසීති? අම්හාකං පමත්තකාලෙ ඉඤ්චිඤ්ච ලභති, අප්පමත්තකාලෙ තං නත්ථි, එතෙන කාරණෙනාති. තාත, අයං හත්ථී නාම තිරච්ඡානො, සොපි තුම්හාකං ගුණෙ ජානාති. අහං මනුස්සො හුත්වාපි න ජානාමි, තුම්හාකං වසනගාමං තුම්හාකංයෙව පුන අහරණීයං කත්වා දෙමි, අයම්පි හත්ථී තුම්හාකංයෙව හොතු, පෙසුඤ්ඤකාරකොපි තුම්හාකංයෙව දාසො හොතු. ඉතො පට්ඨාය මය්හම්පි පුඤ්ඤකම්මං කරොථාති ධනං දත්වා විස්සජ්ජෙසි. තෙ ධනං ගහෙත්වා වාරෙන වාරෙන හත්ථිං ආරුය්හ ගච්ඡන්තා මන්තයන්ති ‘‘භො පුඤ්ඤකම්මං නාම අනාගතභවත්ථාය කරියති, අම්හාකං පන අන්තොඋදකෙ පුප්ඵිතං නීලුප්පලං විය ඉමස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. ඉදානි අතිරෙකං පුඤ්ඤං කරිස්සාමා’’ති, කිං කරොමාති? චතුමහාපථෙ ථාවරං කත්වා මහාජනස්ස විස්සමනසාලං කරොම, ඉත්ථීහි පන සද්ධිං අපත්තිකං කත්වා කරිස්සාම, අම්හෙසු හි ‘‘චොරා’’ති ගහෙත්වා නීයමානෙසු ඉත්ථීනං එකාපි චින්තාමත්තකම්පි අකත්වා ‘‘සුබද්ධා සුගහිතා’’ති උට්ඨහිංසු, තස්මා තාසං පත්තිං න දස්සාමාති. තෙ අත්තනො ගෙහානි ගන්ත්වා හත්ථිනො තෙත්තිංසපිණ්ඩං දෙන්ති, තෙත්තිංස තිණමුට්ඨියො ආහරන්ති, තං සබ්බං හත්ථිස්ස කුච්ඡිපූරං ජාතං. තෙ අරඤ්ඤං පවිසිත්වා රුක්ඛෙ ඡින්දන්ති, ඡින්නං ඡින්නං හත්ථී කඩ්ඪිත්වා සකටපථෙ ඨපෙසි. තෙ රුක්ඛෙ තච්ඡෙත්වා සාලාය කම්මං ආරභිංසු.

මඝස්ස ගෙහෙ සුජාතා, සුධම්මා, චිත්තා, නන්දාති චතස්සො භරියායො අහෙසුං. සුධම්මා වඩ්ඪකිං පුච්ඡති – ‘‘තාත, ඉමෙ සහායා කාලස්සෙව ගන්ත්වා සායං එන්ති, කිං කම්මං කරොන්තී’’ති? ‘‘සාලං කරොන්ති, අම්මා’’ති. ‘‘තාත, මය්හම්පි සාලාය පත්තිං කත්වා දෙහී’’ති. ‘‘ඉත්ථීහි අපත්තිකං කරොමා’’ති එතෙ වදන්තීති. සා වඩ්ඪකිස්ස අට්ඨ කහාපණෙ දත්වා ‘‘තාත, යෙන කෙනචි උපායෙන මය්හං පත්තිකං කරොහී’’ති ආහ. සො ‘‘සාධු අම්මා’’ති වත්වා පුරෙතරං වාසිඵරසුං ගහෙත්වා ගාමමජ්ඣෙ ඨත්වා ‘‘කිං භො අජ්ජ ඉමස්මිම්පි කාලෙ න නික්ඛමථා’’ති උච්චාසද්දං කත්වා ‘‘සබ්බෙ මග්ගං ආරුළ්හා’’ති ඤත්වා ‘‘ගච්ඡථ තාව තුම්හෙ, මය්හං පපඤ්චො අත්ථී’’ති තෙ පුරතො කත්වා අඤ්ඤං මග්ගං ආරුය්හ කණ්ණිකූපගං රුක්ඛං ඡින්දිත්වා තච්ඡෙත්වා මට්ඨං කත්වා ආහරිත්වා සුධම්මාය ගෙහෙ ඨපෙසි – ‘‘මයා දෙහීති වුත්තදිවසෙ නීහරිත්වා දදෙය්යාසී’’ති.

අථ නිට්ඨිතෙ දබ්බසම්භාරකම්මෙ භූමිකම්මතො පට්ඨාය වයබන්ධනථම්භුස්සාපන සඞ්ඝාටයොජන කණ්ණිකමඤ්චබන්ධනෙසු කතෙසු සො වඩ්ඪකී කණ්ණිකමඤ්චෙ නිසීදිත්වා චතූහි දිසාහි ගොපානසියො උක්ඛිපිත්වා ‘‘භො එකං පමුට්ඨං අත්ථී’’ති ආහ. කිං භො පමුට්ඨං, සබ්බමෙව ත්වං පමුස්සසීති. ඉමා භො ගොපානසියො කත්ථ පතිට්ඨහිස්සන්තීති? කණ්ණිකා නාම ලද්ධුං වට්ටතීති. කුහිං භො ඉදානි සක්කා ලද්ධුන්ති? කුලානං ගෙහෙ සක්කා ලද්ධුන්ති. ආහිණ්ඩන්තා පුච්ඡථාති. තෙ අන්තොගාමං පවිසිත්වා පුච්ඡිත්වා සුධම්මාය සරද්වාරෙ ‘‘ඉමස්මිං ඝරෙ කණ්ණිකා අත්ථී’’ති ආහංසු. සා ‘‘අත්ථී’’ති ආහ. හන්ද මූලං ගණ්හාහීති. මූලං න ගණ්හාමි, සචෙ මම පත්තිං කරොථ, දස්සාමීති. එථ භො මාතුගාමස්ස පත්තිං න කරොම, අරඤ්ඤං ගන්ත්වා රුක්ඛං ඡින්දිස්සාමාති නික්ඛමිංසු.

තතො වඩ්ඪකී ‘‘කිං න ලද්ධා, තාත, කණ්ණිකා’’ති පුච්ඡි. තෙ තමත්ථං ආරොචයිංසු. වඩ්ඪකී කණ්ණිකමඤ්චෙ නිසින්නොව ආකාසං උල්ලොකෙත්වා ‘‘භො අජ්ජ නක්ඛත්තං සුන්දරං, ඉදං අඤ්ඤං සංවච්ඡරං අතික්කමිත්වා සක්කා ලද්ධුං, තුම්හෙහි ච දුක්ඛෙන ආහතා දබ්බසම්භාරා, තෙ සකලසංවච්ඡරෙන ඉමස්මිඤ්ඤෙව ඨානෙ පූතිකා භවිස්සන්ති. දෙවලොකෙ නිබ්බත්තකාලෙ තස්සාපි එකස්මිං කොණෙ සාලා හොතු, ආහරථ න’’න්ති ආහ. සාපි යාව තෙ න පුන ආගච්ඡන්ති, තාව කණ්ණිකාය හෙට්ඨිමතලෙ ‘‘අයං සාලා **සුධම්මා** නාමා’’ති අක්ඛරානි ඡින්දාපෙත්වා අහතෙන වත්ථෙන වෙඨෙත්වා ඨපෙසි. කම්මිකා ආගන්ත්වා – ‘‘ආහර, රෙ කණ්ණිකං , යං හොතු තං හොතු. තුය්හම්පි පත්තිං

කරිස්සාමා''ති ආහංසු. සා නීහරිත්වා ''තාතා, යාව අට්ඨ වා සොළස වා ගොපානසියො න ආරොහන්ති, තාව ඉමං වත්ථං මා නිබ්බෙඨයිත්ථා''ති වත්වා අදාසි. තෙ ''සාධූ''ති සම්පටිච්ඡිත්වා ගහෙත්වා ගොපානසියො ආරොපෙත්වාව වත්ථං නිබ්බෙඨෙසුං.

එකො මහාගාමිකමනුස්සො උද්ධං උල්ලොකෙන්තො අක්ඛරානි දිස්වා ''කිං, භො, ඉද''න්ති අක්ඛරඤ්ඤුං මනුස්සං පක්කොසාපෙත්වා දස්සෙසි. සො ''සුධම්මා නාම අයං සාලා''ති ආහ. ''හරථ, භො, මයං ආදිතො පට්ඨාය සාලං කත්වා නාමමත්තම්පි න ලභාම, එසා රතනමත්තෙන කණ්ණිකරුක්ඛෙන සාලං අත්තනො නාමෙන කාරෙතී''ති විරවන්ති. වඩ්ඪකී තෙසං විරවන්තානංයෙව ගොපානසියො පවෙසෙත්වා ආණිං දත්වා සාලාකම්මං නිට්ඨාපෙසි.

සාලං තිධා විභජිංසු, එකස්මිං කොට්ඨාසෙ ඉස්සරානං වසනට්ඨානං අකංසු, එකස්මිං දුග්ගතානං, එකස්මිං ගිලානානං. තෙත්තිංස ජනා තෙත්තිංස ඵලකානි පඤ්ඤපෙත්වා හත්ථිස්ස සඤ්ඤං අදංසු – ''ආගන්තුකො ආගන්ත්වා යස්ස අත්ථතෙ ඵලකෙ නිසීදති, තං ගහෙත්වා ඵලකසාමිකස්සෙව ගෙහෙ පතිට්ඨපෙහි. තස්ස පාදපරිකම්මපිට්ඨිපරිකම්මඛාදනීයභොජනීයසයනානි සබ්බානි ඵලකසාමිකස්සෙව භාරො භවිස්සතී''ති. හත්ථී ආගතාගතං ගහෙත්වා ඵලකසාමිකස්ස ගෙහං නෙති, සො තස්ස තං දිවසං කත්තබ්බං කරොති.

මඝමාණවො සාලතො අවිදූරෙ ඨානෙ කොවිළාරරුක්ඛං රොපාපෙසි, මූලෙ චස්ස පාසාණඵලකං අත්ථරි. **නන්දා** නාමස්ස භරියා අවිදූරෙ පොක්ඛරණිං ඛණාපෙසි, **චිත්තා** මාලාවච්ඡෙ රොපාපෙසි, සබ්බජෙට්ඨිකා පන ආදාසං ගහෙත්වා අත්තභාවං මණ්ඩයමානාව විචරති. මඝො තං ආහ – ''භද්දෙ, සුධම්මා, සාලාය පත්තිකා ජාතා, නන්දා පොක්ඛරණිං ඛණාපෙසි, චිත්තා මාලාවච්ඡෙ රොපාපෙසි. තව පන පුඤ්ඤකම්මං නාම නත්ථි, එකං පුඤ්ඤං කරොහි, භද්දෙ''ති සා ''ත්වං කස්ස කාරණා කරොසි, නනු තයා කතං මය්හමෙවා''ති වත්වා අත්තභාවමණ්ඩනමෙව අනුයුඤ්ජති.

මඝො යාවතායුකං ඨත්වා තතො චවිත්වා තාවතිංසභවනෙ සක්කො හුත්වා නිබ්බත්ති, තෙපි තෙත්තිංස ගාමිකමනුස්සා කාලඞ්කත්වා තෙත්තිංස දෙවපුත්තා හුත්වා තස්සෙව සන්තිකෙ නිබ්බත්තා. සක්කස්ස වෙජයන්තො නාම පාසාදො සත්ත යොජනසතානි උග්ගච්ඡි, ධජො තීණි යොජනසතානි උග්ගච්ඡි, කොවිළාරරුක්ඛස්ස නිස්සන්දෙන සමන්තා තියොජනසතපරිමණ්ඩලො පඤ්චදසයොජනපරිණාහක්ඛන්ධො පාරිච්ඡත්තකො නිබ්බත්ති, පාසාණඵලකස්ස නිස්සන්දෙන පාරිච්ඡත්තකමූලෙ සට්ඨියොජනිකා පණ්ඩුකම්බලසිලා නිබ්බත්ති. සුධම්මාය කණ්ණිකරුක්ඛස්ස නිස්සන්දෙන තියොජනසතිකා සුධම්මා දෙවසභා නිබ්බත්ති. නන්දාය පොක්ඛරණියා නිස්සන්දෙන පඤ්ඤාසයොජනා නන්දා නාම පොක්ඛරණී නිබ්බත්ති. චිත්තාය මාලාවච්ඡවත්ථුනිස්සන්දෙන සට්ඨියොජනිකං චිත්තලතාවනං නාම උය්යානං නිබ්බත්ති.

සක්කො දෙවරාජා සුධම්මාය දෙවසභාය යොජනිකෙ සුවණ්ණපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො තියොජනිකෙ සෙතච්ඡත්තෙ ධාරියමානෙ තෙහි දෙවපුත්තෙහි තාහි දෙවකඤ්ඤාහි අඩ්ඪතියාහි නාටකකොටීහි ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවතාහි ච පරිවාරිතො මහාසම්පත්තිං ඔලොකෙන්තො තා තිස්සො ඉත්ථියො දිස්වා ''ඉමා තාව පඤ්ඤායන්ති, සුජාතා කුහි''න්ති ඔලොකෙන්තො ''අයං මම වචනං අකත්වා ගිරිකන්දරාය බකසකුණිකා හුත්වා නිබ්බත්තා''ති දිස්වා දෙවලොකතො ඔතරිත්වා තස්සා සන්තිකං ගතො. සා දිස්වාව සඤ්ජානිත්වා අධොමුඛා ජාතා. ''බාලෙ, ඉදානි කිං සීසං න උක්ඛිපසි? ත්වං මම වචනං අකත්වා අත්තභාවමෙව මණ්ඩයමානා වීතිනාමෙසි. සුධම්මාය ච නන්දාය ච චිත්තාය ච මහාසම්පත්ති නිබ්බත්තා, එහි අම්හාකං සම්පත්තිං පස්සා''ති දෙවලොකං නෙත්වා නන්දාය පොක්ඛරණියා පක්ඛිපිත්වා පල්ලඞ්කෙ නිසීදි.

නාටකිත්ථියො ''කුහිං ගතත්ථ, මහාරාජා''ති පුච්ඡිංසු. සො අනාරොචෙතුකාමොපි තාහි නිප්පීළියමානො ''සුජාතාය සන්තික''න්ති ආහ. කුහිං නිබ්බත්තා, මහාරාජාති? කන්දරපාදෙති. ඉදානි කුහින්ති? නන්දාපොක්ඛරණියං මෙ විස්සට්ඨාති. එථ, භො, අම්හාකං අය්යං පස්සාමාති සබ්බා තත්ථ අගමංසු. සා පුබ්බෙ සබ්බජෙට්ඨිකා හුත්වා තා අවමඤ්ඤිත්ථ. ඉදානි තාපි තං දිස්වා – ''පස්සථ, භො අම්හාකං අය්යාය මුඛං කක්කටකච්ඡක්ඛනසූලසදිස''න්තිආදීනි වදන්තියො කෙළිං අකංසු. සා අතිවිය අට්ටියමානා සක්කං දෙවරාජානං ආහ – ''මහාරාජ, ඉමානි සුවණ්ණරජතමණිවිමානානි වා නන්දාපොක්ඛරණී වා මය්හං කිං කරිස්සති, ජාතිභූමියෙව මහාරාජ සත්තානං සුඛා, මං තත්ථෙව කන්දරපාදෙ විස්සජ්ජෙහී''ති. සක්කො තං තත්ථ විස්සජ්ජෙත්වා ''මම වචනං කරිස්සසී''ති ආහ. කරිස්සාමි, මහාරාජාති. පඤ්ච සීලානි ගහෙත්වා අඛණ්ඩානි කත්වා රක්ඛ, කතිපාහෙන තං එතාසං ජෙට්ඨිකං කරිස්සාමීති. සා තථා අකාසි.

සක්කො කතිපාහස්ස අච්චයෙන ''සක්කා නු ඛො සීලං රක්ඛිතු''න්ති ගන්ත්වා මච්ඡරූපෙන උත්තානකො හුත්වා තස්සා පුරතො උදකපිට්ඨෙ ඔසරති, සා ''මතමච්ඡකො භවිස්සතී''ති ගන්ත්වා සීසෙ අග්ගහෙසි. මච්ඡො නඞ්ගුට්ඨං චාලෙසි. සා ''ජීවති මඤ්ඤෙ''ති උදකෙ විස්සජ්ජෙසි. සක්කො ආකාසෙ ඨත්වා ''සාධු, සාධු, රක්ඛසි සික්ඛාපදං, එවං තං රක්ඛමානං කතිපාහෙනෙව නාටකානං ජෙට්ඨිකං කරිස්සාමී''ති ආහ. තස්සාපි පඤ්ච වස්සසතානි ආයු අහොසි. එකදිවසම්පි උදරපූරං නාලත්ථං, සුක්ඛිත්වා පරිසුක්ඛිත්වා මිලායමානාපි සීලං අඛණ්ඩෙත්වා කාලඞ්කත්වා බාරාණසියං කුම්භකාරගෙහෙ නිබ්බත්ති.

සක්කො ‘‘කුහිං නිබ්බත්තා’’ති ඔලොකෙන්තො දිස්වා ‘‘තතො ඉධ ආනෙතුං න සක්කා, ජීවිතවුත්තිමස්සා දස්සාමී’’ති සුවණ්ණඑළාලුකානං යානකං පූරෙත්වා මජ්ඣෙ ගාමස්ස මහල්ලකවෙසෙන නිසීදිත්වා ‘‘එළාලුකානි ගණ්හථා’’ති උක්කුට්ඨිමකාසි. සමන්තා ගාමවාසිකා ආගන්ත්වා ‘‘දෙහි, තාතා’’ති ආහංසු. අහං සීලරක්ඛකානං දෙමි, තුම්හෙ සීලං රක්ඛථාති. තාත මයං සීලං නාම කීදිසන්තිපි න ජානාම, මූලෙන දෙහීති. ‘‘සීලරක්ඛකානංයෙව දම්මී’’ති ආහ. ‘‘එථ, රෙ කොසි අයං එළාලුකමහල්ලකො’’ති සබ්බෙ නිවත්තිංසු.

සා දාරිකා පුච්ඡි – ‘‘අම්ම, තුම්හෙ එළාලුකත්ථාය ගතා තුච්ඡහත්ථාව ආගතා’’ති. කොසි, අම්ම, එළාලුකමහල්ලකො ‘‘අහං සීලරක්ඛකානං දම්මී’’ති වදති, නූනිමස්ස දාරිකා සීලං බාදිත්වා වත්තන්ති, මයං සීලමෙව න ජානාමාති. සා ‘‘මය්හං ආනීතං භවිස්සතී’’ති ගන්ත්වා ‘‘එළාලුකං, තාත, දෙහී’’ති ආහ. ‘‘ත්වං සීලානි රක්ඛසි අම්මා’’ති? ‘‘ආම, තාත රක්ඛාමී’’ති. ඉදං මයා තුය්හමෙව ආහතන්ති ගෙහද්වාරෙ යානෙන සද්ධිං ඨපෙත්වා පක්කාමි. සාපි යාවජීවං සීලං රක්ඛිත්වා චවිත්වා වෙපචිත්තිඅසුරස්ස ධීතා හුත්වා නිබ්බත්ති. සීලනිස්සන්දෙන පාසාදිකා අහොසි. සො ‘‘ධීතුවිවාහමඞ්ගලං කරිස්සාමී’’ති අසුරෙ සන්නිපාතෙසි.

සක්කො ‘‘කුහිං නිබ්බත්තා’’ති ඔලොකෙන්තො ‘‘අසුරභවනෙ නිබ්බත්තා, අජ්ජස්සා විවාහමඞ්ගලං කරිස්සන්තී’’ති දිස්වා ‘‘ඉදානි යංකිඤ්චි කත්වා ආනෙතබ්බා මයා’’ති අසුරවණ්ණං නිම්මිනිත්වා ගන්ත්වා අසුරානං අන්තරෙ අට්ඨාසි. ‘‘තව සාමිකං වදෙහී’’ති තස්සා හත්ථෙ පිතා පුප්ඵදාමං අදාසි ‘‘යං ඉච්ඡසි, තස්සූපරි ඛිපාහී’’ති. සා ඔලොකෙන්තී සක්කං දිස්වා පුබ්බසන්නිවාසෙන සඤ්ජාතසිනෙහා ‘‘අයං මෙ සාමිකො’’ති තස්සූපරි දාමං ඛිපි. සො තං බාහාය ගහෙත්වා ආකාසෙ උප්පති, තස්මිං ඛණෙ අසුරා සඤ්ජානිංසු. තෙ ‘‘ගණ්හථ, ගණ්හථ, ජරසක්කං, වෙරිකො අම්හාකං, න මයං එතස්ස දාරිකං දස්සාමා’’ති අනුබන්ධිංසු. වෙපචිත්ති පුච්ඡි ‘‘කෙනාභටා’’ති? ‘‘ජරසක්කෙන මහාරාජා’’ති. ‘‘අවසෙසෙසු අයමෙව සෙට්ඨො, අපෙථා’’ති ආහ. සක්කො නං නෙත්වා අඩ්ඪතියකොටිනාටකානං ජෙට්ඨිකට්ඨානෙ ඨපෙසි. සා සක්කං වරං යාචි – ‘‘මහාරාජ, මය්හං ඉමස්මිං දෙවලොකෙ මාතා වා පිතා වා භාතා වා භගිනී වා නත්ථි, යත්ථ යත්ථ ගච්ඡසි, තත්ථ තත්ථ මං ගහෙත්වාව ගච්ඡ මහාරාජා’’ති. සක්කො ‘‘සාධූ’’ති පටිඤ්ඤං අදාසි.

එවං මචලගාමකෙ මඝමාණවකාලතො පට්ඨාය විසුද්ධභාවමස්ස සම්පස්සන්තො භගවා ‘‘දීඝරත්තං විසුද්ධො ඛො අයං යක්ඛො’’ති ආහ. **අත්ථසඤ්හිතන්ති** අත්ථනිස්සිතං කාරණනිස්සිතං.

පඤ්හවෙය්‍යාකරණවණ්ණනා

357. **කිං සංයොජනාති** කිං බන්ධනා, කෙන බන්ධනෙන බද්ධා හුත්වා. **පුථුකායාති** බහුජනා. **අවෙරාති** අප්පටිසා. **අදණ්ඩාති** ආවුධදණ්ඩධනදණ්ඩවිනිමුත්තා. **අසපත්තාති** අපච්චත්ථිකා. **අබ්‍යාපජ්ජාති** විගතදොමනස්සා. **විහරෙමු අවෙරිනොති** අහො වත කෙනචි සද්ධිං අවෙරිනො විහරෙය්‍යාම, කත්ථචි කොපං න උප්පාදෙත්වා අච්ඡරාය ගහිතකං ඣඩසහස්සෙන සද්ධිං පරිභුඤ්ජෙය්‍යාමාති දානං දත්වා පූජං කත්වා ච පත්ථයන්ති. **ඉති ච නෙසං හොතීති** එවඤ්ච නෙසං අයං පත්ථනා හොති. **අථ ච පනාති** එවං පත්ථනාය සතිපි.

ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනාති පරසම්පත්තිඛීයනලක්ඛණා ඉස්සා, අත්තසම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහනලක්ඛණං මච්ඡරියං, ඉස්සා ච මච්ඡරියඤ්ච සංයොජනං එතෙසන්ති ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන ඉස්සාමච්ඡරියානි අභිධම්මෙ වුත්තානෙව.

ආවාසමච්ඡරියෙන පනෙත්ථ යක්ඛො වා පෙතො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සඞ්කාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා විචරති. කුලමච්ඡරියෙන තස්මිං කුලෙ අඤ්ඤෙසං දානාදීනි කරොන්තෙ දිස්වා ‘‘භින්නං වතිදං කුලං මමා’’ති චින්තයතො ලොහිතම්පි මුඛතො උග්ගච්ඡති, කුච්ඡිවිරෙචනම්පි හොති, අන්තානිපි ඛණ්ඩාඛණ්ඩානි හුත්වා නික්ඛමන්ති. ලාභමච්ඡරියෙන සඞ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා සන්තකෙ ලාභෙ මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකපරිභොගෙන පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙතො වා මහාඅජගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. සරීරවණ්ණගුණවණ්ණමච්ඡරියෙන පන පරියත්තිධම්මමච්ඡරියෙන ච අත්තනොව වණ්ණං වණ්ණෙති, න පරෙසං වණ්ණං, ‘‘කිං වණ්ණො එසො’’ති තං තං දොසං වදන්තො පරියත්තිඤ්ච කස්සචි කිඤ්චි අදෙන්තො දුබ්බණ්ණො චෙව එළමූගො ච හොති.

අපිච ආවාසමච්ඡරියෙන ලොහගෙහෙ පච්චති. කුලමච්ඡරියෙන අප්පලාභො හොති. ලාභමච්ඡරියෙන ගූථනිරයෙ නිබ්බත්තති. වණ්ණමච්ඡරියෙන භවෙ නිබ්බත්තස්ස වණ්ණො නාම න හොති. ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළනිරයෙ නිබ්බත්තති. ඉදං පන ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනං සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයති. යාව තං නප්පහීයති, තාව දෙවමනුස්සා අවෙරතාදීනි පත්ථයන්තාපි වෙරාදීහි න පරිමුච්චන්තියෙව.

තිණ්ණා මෙත්ථ කඞ්ඛාති එතස්මිං පඤ්හෙ මයා තුම්හාකං වචනං සුත්වා කඞ්ඛා තිණ්ණාති වදති, න මග්ගවසෙන තිණ්ණකඞ්ඛතං දීපෙති. **විගතා කථංකථාති** ඉදං කථං, ඉදං කථන්ති අයම්පි කථංකථා විගතා.

358. **නිදානාදීනි** වුත්තත්ථානෙව. **පියාප්පියනිදානන්ති** පියසත්තසඞ්ඛාරනිදානං මච්ඡරියං, අප්පියසත්තසඞ්ඛාරනිදානා ඉස්සා. උභයං වා උභයනිදානං. පබ්බජිතස්ස හි සද්ධිවිහාරිකාදයො, ගහට්ඨස්ස පුත්තාදයො

හත්ථිඅස්සාදයො වා සත්තා පියා හොන්ති කෙළායිතා මමායිතා, මුහුත්තම්පි තෙ අපස්සන්තො අධිවාසෙතුං න සක්කොති. සො අඤ්ඤං තාදිසං පියසත්තං ලභන්තං දිස්වා ඉස්සං කරොති. ''ඉමිනා අම්හාකං කිඤ්චි කම්මං අත්ථි, මුහුත්තං තාව නං දෙථා''ති තමෙව අඤ්ඤෙහි යාචිතො ''න සක්කා දාතුං, කිලමිස්සති වා උක්කණ්ඨිස්සති වා''තිආදීනි වත්වා මච්ඡරියං කරොති. එවං තාව උභයම්පි පියසත්තනිදානං හොති. භික්ඛුස්ස පන පත්තචීවරපරික්ඛාරජාතං, ගහට්ඨස්ස වා අලඞ්කාරාදිඋපකරණං පියං හොති මනාපං, සො අඤ්ඤස්ස තාදිසං උප්පජ්ජමානං දිස්වා ''අහො වතස්ස එවරූපං න භවෙය්‍යා''ති ඉස්සං කරොති, යාචිතො වාපි ''මයම්පෙතං මමායන්තා න පරිභුඤ්ජාම, න සක්කා දාතු''න්ති මච්ඡරියං කරොති. එවං උභයම්පි පියසඞ්ඛාරනිදානං හොති. අප්පියෙ පන තෙ වුත්තප්පකාරෙ සත්තෙ ච සඞ්ඛාරෙ ච ලභිත්වා සචෙපිස්ස තෙ අමනාපා හොන්ති, තථාපි කිලෙසානං විපරීතවුත්තිතාය ''ඨපෙත්වා මං කො අඤ්ඤො එවරූපස්ස ලාභී''ති ඉස්සං වා කරොති, යාචිතො තාවකාලිකම්පි අදදමානො මච්ඡරියං වා කරොති. එවං උභයම්පි අප්පියසත්තසඞ්ඛාරනිදානං හොති.

ඡන්දනිදානන්ති එත්ථ පරියෙසනඡන්දො, පටිලාභඡන්දො, පරිභොගඡන්දො, සන්නිධිඡන්දො, විස්සජ්ජනඡන්දොති පඤ්චවිධො ඡන්දො.

කතමො **පරියෙසනඡන්දො?** ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො රූපං පරියෙසති, සද්දං. ගන්ධං. රසං. ඵොට්ඨබ්බං පරියෙසති, ධනං පරියෙසති. අයං පරියෙසනඡන්දො.

කතමො **පටිලාභඡන්දො?** ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො රූපං පටිලභති, සද්දං. ගන්ධං. රසං. ඵොට්ඨබ්බං පටිලභති, ධනං පටිලභති. අයං පටිලාභඡන්දො.

කතමො **පරිභොගඡන්දො?** ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො රූපං පරිභුඤ්ජති, සද්දං. ගන්ධං. රසං. ඵොට්ඨබ්බං පරිභුඤ්ජති, ධනං පරිභුඤ්ජති. අයං පරිභොගඡන්දො.

කතමො **සන්නිධිඡන්දො?** ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො ධනසන්නිචයං කරොති ''ආපදාසු භවිස්සතී''ති. අයං සන්නිධිඡන්දො.

කතමො **විස්සජ්ජනඡන්දො?** ඉධෙකච්චො අතිත්තො ඡන්දජාතො ධනං විස්සජ්ජෙති, හත්ථාරොහානං, අස්සාරොහානං, රථිකානං, ධනුග්ගහානං – ''ඉමෙ මං රක්ඛිස්සන්ති ගොපිස්සන්ති මමායිස්සන්ති සම්පරිවාරයිස්සන්තී''ති. අයං විස්සජ්ජනඡන්දො. ඉමෙ පඤ්ච ඡන්දා. ඉධ තණ්හාමත්තමෙව, තං සන්ධාය ඉදං වුත්තං.

විතක්කනිදානොති එත්ථ ''ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො''ති (දී. නි. 2.110) එවං වුත්තො විනිච්ඡයවිතක්කො විතක්කො නාම. **විනිච්ඡයොති** ද්වෙ විනිච්ඡයා තණ්හාවිනිච්ඡයො ච, දිට්ඨිවිනිච්ඡයො ච. අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතං තණ්හාවිනිච්ඡයො නාම. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිවිනිච්ඡයො නාමාති එවං වුත්තතණ්හාවිනිච්ඡයවසෙන හි ඉට්ඨානිට්ඨපියාප්පියවවත්ථානං න හොති. තදෙව හි එකච්චස්ස ඉට්ඨං හොති, එකච්චස්ස අනිට්ඨං පච්චන්තරාජමජ්ඣිමදෙසරාජූනං ගණ්ඩුප්පාදමිගමංසාදීසු විය. තස්මිං පන තණ්හාවිනිච්ඡයවිනිච්ඡිතෙ පටිලද්ධවත්ථුස්මිං ''එත්තකං රූපස්ස භවිස්සති, එත්තකං සද්දස්ස, එත්තකං ගන්ධස්ස, එත්තකං රසස්ස, එත්තකං ඵොට්ඨබ්බස්ස භවිස්සති, එත්තකං මය්හං භවිස්සති, එත්තකං පරස්ස භවිස්සති, එත්තකං නිදහිස්සාමි, එත්තකං පරස්ස දස්සාමී''ති වවත්ථානං විතක්කවිනිච්ඡයෙන හොති. තෙනාහ ''ඡන්දො ඛො, දෙවානමින්ද, විතක්කනිදානො''ති.

පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛානිදානොති තයො පපඤ්චා තණ්හාපපඤ්චො, මානපපඤ්චො, දිට්ඨිපපඤ්චොති. තත්ථ අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතං තණ්හාපපඤ්චො නාම. නවවිධො මානො මානපපඤ්චො නාම. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිපපඤ්චො නාම. තෙසු ඉධ තණ්හාපපඤ්චො අධිප්පෙතො. කෙනට්ඨෙන පපඤ්චො? මත්තපමත්තාකාරපාපනට්ඨෙන පපඤ්චො. තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤා පපඤ්චසඤ්ඤා. සඞ්ඛා වුච්චති කොට්ඨාසො ''සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා''තිආදීසු විය. ඉති පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛානිදානොති පපඤ්චසඤ්ඤාකොට්ඨාසනිදානො විතක්කොති අත්ථො.

පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛානිරොධසාරුප්පගාමිනින්ති එතිස්සා පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛාය ඛයා නිරොධො වූපසමො, තස්ස සාරුප්පඤ්චෙව තත්ථ ගාමිනිං චාති සහ විපස්සනාය මග්ගං පුච්ඡති.

වෙදනාකම්මට්ඨානවණ්ණනා

359. අථස්ස භගවා **සොමනස්සංපාහන්ති** තිස්සො වෙදනා ආරභි. කිං පන භගවතා පුච්ඡිතං කථිතං, අපුච්ඡිතං, සානුසන්ධිකං, අනනුසන්ධිකන්ති? පුච්ඡිතමෙව කථිතං, නො අපුච්ඡිතං, සානුසන්ධිකමෙව, නො අනනුසන්ධිකං. දෙවතානඤ්හි රූපතො අරූපං පාකටතරං, අරූපෙපි වෙදනා පාකටතරා. කස්මා? දෙවතානඤ්හි කරජකායං සුඛුමං, කම්මජං බලවං, කරජකායස්ස සුඛුමත්තා, කම්මජස්ස බලවත්තා එකාහාරම්පි අතික්කමිත්වා න තිට්ඨන්ති, උණ්හපාසාණෙ ඨපිතසප්පිපිණ්ඩි විය විලීයන්තීති සබ්බං **බ්‍රහ්මජාලෙ** වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. තස්මා භගවා

සක්කස්ස තිස්සො වෙදනා ආරභි. දුවිධඤ්හි කම්මට්ඨානං – රූපකම්මට්ඨානං, අරූපකම්මට්ඨානඤ්ච. රූපපරිග්ගහො, අරූපපරිග්ගහොතිපි එතදෙව වුච්චති. තත්ථ භගවා යස්ස රූපං පාකටං, තස්ස සඞ්ඛෙපමනසිකාරවසෙන වා විත්ථාරමනසිකාරවසෙන වා චතුධාතුවවත්ථානං විත්ථාරෙන්තො රූපකම්මට්ඨානං කථෙති. යස්ස අරූපං පාකටං, තස්ස අරූපකම්මට්ඨානං කථෙති. කථෙන්තො ච තස්ස වත්ථුභූතං රූපකම්මට්ඨානං දස්සෙත්වාව කථෙති, දෙවානං පන අරූපකම්මට්ඨානං පාකටන්ති අරූපකම්මට්ඨානවසෙන වෙදනා ආරභි.

තිවිධො හි අරූපකම්මට්ඨානෙ අභිනිවෙසො – ඵස්සවසෙන, වෙදනාවසෙන, චිත්තවසෙනාති. කථං? එකච්චස්ස හි සඞ්ඛිත්තෙන වා විත්ථාරෙන වා පරිග්ගහිතෙ රූපකම්මට්ඨානෙ තස්මිං ආරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකානං පඨමාභිනිපාතො තං ආරම්මණං ඵුසන්තො උප්පජ්ජමානො **ඵස්සො** පාකටො හොති. එකච්චස්ස තං ආරම්මණං අනුභවන්තී උප්පජ්ජමානා **වෙදනා** පාකටා හොති. එකච්චස්ස තං ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා තං විජානන්තං උප්පජ්ජමානං **විඤ්ඤාණං** පාකටං හොති.

තත්ථ යස්ස ඵස්සො පාකටො හොති, සොපි න කෙවලං ඵස්සොව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙව ආරම්මණං අනුභවමානා වෙදනාපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජතීති ඵස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස වෙදනා පාකටා හොති, සොපි න කෙවලං වෙදනාව උප්පජ්ජති, තාය සද්ධිං තදෙව ආරම්මණං ඵුසමානො ඵස්සොපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජතීති ඵස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස විඤ්ඤාණං පාකටං හොති, සොපි න කෙවලං විඤ්ඤාණමෙව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙවාරම්මණං ඵුසමානො ඵස්සොපි උප්පජ්ජති, අනුභවමානා වෙදනාපි, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි උප්පජ්ජතීති ඵස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති.

සො ''ඉමෙ ඵස්සපඤ්චමකා ධම්මා කිං නිස්සිතා''ති උපධාරෙන්තො ''වත්ථුනිස්සිතා''ති පජානාති. වත්ථු නාම කරජකායො, යං සන්ධාය වුත්තං – ''ඉදඤ්ච පන මෙ විඤ්ඤාණං එත්ථ සිතං එත්ථ පටිබද්ධ''න්ති. සො අත්ථතො භූතානි චෙව උපාදාරූපානි ච. එවමෙත්ථ වත්ථු රූපං, ඵස්සපඤ්චමකා නාමන්ති නාමරූපමත්තමෙව පස්සති. රූපඤ්චෙත්ථ රූපක්ඛන්ධො, නාමං චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධාති පඤ්චක්ඛන්ධමත්තං හොති. නාමරූපවිනිමුත්තා හි පඤ්චක්ඛන්ධා, පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං වා නාමරූපං නත්ථි. සො ''ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කිං හෙතුකා''ති උපපරික්ඛන්තො ''අවිජ්ජාදිහෙතුකා''ති පස්සති. තතො ''පච්චයො චෙව පච්චයුප්පන්නඤ්ච ඉදං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථි, සුද්ධසඞ්ඛාරපුඤ්ජමත්තමෙවා''ති සප්පච්චයනාමරූපවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනාපටිපාටියා ''අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා''ති සම්මසන්තො විචරති , සො අජ්ජ අජ්ජාති පටිවෙධං ආකඞ්ඛමානො තථාරූපෙ දිවසෙ උතුසප්පායං, පුග්ගලසප්පායං, භොජනසප්පායං, ධම්මසවනසප්පායං වා ලභිත්වා එකපල්ලඞ්කෙන නිසින්නොව විපස්සනං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එවම්මෙසම්පි තිණ්ණං ජනානං යාව අරහත්තා කම්මට්ඨානං කථිතං හොති.

ඉධ පන භගවා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙන්තො වෙදනාසීසෙන කථෙසි. ඵස්සවසෙන හි විඤ්ඤාණවසෙන වා කථියමානං එතස්ස න පාකටං හොති, අන්ධකාරං විය ඛායති. වෙදනාවසෙන පන පාකටං හොති. කස්මා? වෙදනානං උප්පත්තියා පාකටතාය. සුඛදුක්ඛවෙදනානඤ්හි උප්පත්ති පාකටා. යදා සුඛං උප්පජ්ජති, තදා සකලං සරීරං ඛොභෙන්තං මද්දන්තං ඵරමානං අභිසන්දයමානං සතධොතසප්පිං ඛාදාපයන්තං විය, සතපාකතෙලං මක්ඛයමානං විය, ඝටසහස්සෙන පරිළාහං නිබ්බාපයමානං විය, ''අහො සුඛං, අහො සුඛ''න්ති වාචං නිච්ඡාරයමානමෙව උප්පජ්ජති. යදා දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තදා සකලසරීරං ඛොභෙන්තං මද්දන්තං ඵරමානං අභිසන්දයමානං තත්තඵාලං පවෙසෙන්තං විය, විලීනතම්බලොහෙන ආසිඤ්චන්තං විය, සුක්ඛතිණවනප්පතිම්හි අරඤ්ඤෙ දාරුඋක්කාකලාපං ඛිපමානං විය ''අහො දුක්ඛං, අහො දුක්ඛ''න්ති විප්පලාපයමානමෙව උප්පජ්ජති. ඉති සුඛදුක්ඛවෙදනානං උප්පත්ති පාකටා හොති.

අදුක්ඛමසුඛා පන දුද්දීපනා අන්ධකාරෙන විය අභිභූතා. සා සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටික්ඛෙපවසෙන මජ්ඣත්තාකාරභූතා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති නයතො ගණ්හන්තස්ස පාකටා හොති. යථා කිං? යථා අන්තරා පිට්ඨිපාසාණං ආරුහිත්වා පලාතස්ස මිගස්ස අනුපදං ගච්ඡන්තො මිගලුද්දකො පිට්ඨිපාසාණස්ස ඔරභාගෙපි පරභාගෙපි පදං දිස්වා මජ්ඣෙ අපස්සන්තොපි ''ඉතො ආරුළ්හො, ඉතො ඔරුළ්හො, මජ්ඣෙ පිට්ඨිපාසාණෙ ඉමිනා පදෙසෙන ගතො භවිස්සති''ති නයතො ජානාති . එවං ආරුළ්හට්ඨානෙ පදං විය හි සුඛවෙදනාය උප්පත්ති පාකටා හොති, ඔරුළ්හට්ඨානෙ පදං විය දුක්ඛවෙදනාය උප්පත්ති පාකටා හොති, ඉතො ආරුය්හ, ඉතො ඔරුය්හ, මජ්ඣෙ එවං ගතොති නයතො ගහණං විය සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටික්ඛෙපවසෙන මජ්ඣත්තාකාරභූතා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති නයතො ගණ්හන්තස්ස පාකටා හොති. එවං භගවා පඨමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්වා දස්සෙසි.

න කෙවලඤ්ච ඉධෙව එවං දස්සෙසි, **මහාසතිපට්ඨානෙ, මජ්ඣිමනිකායම්හි සතිපට්ඨානෙ, චූළතණ්හාසඞ්ඛයෙ, මහාතණ්හාසඞ්ඛයෙ, චූළවෙදල්ලසුත්තෙ, මහාවෙදල්ලසුත්තෙ, රට්ඨපාලසුත්තෙ, මාගණ්ඩියසුත්තෙ, ධාතුවිභඞ්ගෙ, ආනෙඤ්ජසප්පායෙ, සකලෙ වෙදනාසංයුත්තෙ**ති එවං අනෙකෙසු සුත්තන්තෙසු පඨමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්වා දස්සෙසි. යථා ච තෙසු තෙසු, එවං ඉමස්මිම්පි සක්කපඤ්හෙ

පඨමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්වා දස්සෙසි. රූපකම්මට්ඨානං පනෙත්ථ වෙදනාය ආරම්මණමත්තකංයෙව සඞ්ඛිත්තං, තස්මා පාළියං නාරුළ්හං භවිස්සති.

360. අරූපකම්මට්ඨානෙ යං තස්ස පාකටං වෙදනාවසෙන අභිනිවෙසමුඛං, තමෙව දස්සෙතුං **සොමනස්සංපාහං, දෙවානමින්දා**තිආදිමාහ. තත්ථ **දුවිධෙනා**ති ද්විවිධෙන, ද්වීහි කොට්ඨාසෙහීති අත්ථො. **එවරූපං සොමනස්සං න සෙවිතබ්බ**න්ති එවරූපං ගෙහසිතසොමනස්සං න සෙවිතබ්බං. ගෙහසිතසොමනස්සං නාම ''තත්ථ කතමානි ඡ ගෙහසිතානි සොමනස්සානි? චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානං රූපානං ඉට්ඨානං කන්තානං මනාපානං මනොරමානං ලොකාමිසපටිසංයුත්තානං පටිලාභං වා පටිලාභතො සමනුපස්සතො, පුබ්බෙ වා පටිලද්ධපුබ්බං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං සමනුස්සරතො උප්පජ්ජති සොමනස්සං, යං එවරූපං සොමනස්සං, ඉදං වුච්චති ගෙහසිතං සොමනස්ස''න්ති එවං ඡසු ද්වාරෙසු වුත්තකාමගුණනිස්සිතං සොමනස්සං (ම. නි. 3.306).

එවරූපං සොමනස්සං සෙවිතබ්බන්ති එවරූපං නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සං සෙවිතබ්බං. නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සං නාම – ''තත්ථ කතමානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානි? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං පුබ්බෙ චෙව රූපා එතරහි ච සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා, දුක්ඛා, විපරිණාමධම්මාති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො උප්පජ්ජති සොමනස්සං, යං එවරූපං සොමනස්සං, ඉදං වුච්චති නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්ස''න්ති (ම. නි. 3.308) එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං සක්කොන්තස්ස ''උස්සුක්කිතා මෙ විපස්සනා''ති සොමනස්සජාතස්ස උප්පන්නං සොමනස්සං. **සෙවිතබ්බ**න්ති ඉදං නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පඨමජ්ඣානාදිවසෙන ච උප්පජ්ජනකසොමනස්සං සෙවිතබ්බං නාම.

තත්ථ **යං චෙ සවිතක්කං සවිචාර**න්ති තස්මිම්පි නෙක්ඛම්මසිතෙ සොමනස්සෙ යං නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පඨමජ්ඣානවසෙන ච උප්පන්නං සවිතක්කං සවිචාරං සොමනස්සන්ති ජානෙය්‍ය. **යං චෙ අවිතක්කං අවිචාර**න්ති යං පන දුතියතතියජ්ඣානවසෙන උප්පන්නං අවිතක්කං අවිචාරං සොමනස්සන්ති ජානෙය්‍ය. **යෙ අවිතක්කෙ අවිචාරෙ, තෙ පණීතතරෙ**ති එතෙසුපි ද්වීසු යං අවිතක්කං අවිචාරං, තං පණීතතරන්ති අත්ථො.

ඉමිනා කිං කථිතං හොති? ද්වින්නං අරහත්තං කථිතං. කථං? එකො කිර භික්ඛු සවිතක්කසවිචාරෙ සොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ''ඉදං සොමනස්සං කිං නිස්සිත''න්ති උපධාරෙන්තො ''වත්ථුනිස්සිත''න්ති පජානාතීති එස්සපඤ්චමකෙ වුත්තනයෙනෙව අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එකො අවිතක්කඅවිචාරෙ සොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා වුත්තනයෙනෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. තත්ථ අභිනිවිට්ඨසොමනස්සෙසුපි සවිතක්කසවිචාරතො අවිතක්කඅවිචාරං පණීතතරං. සවිතක්කසවිචාරසොමනස්සවිපස්සනාතොපි අවිතක්කඅවිචාරවිපස්සනා පණීතතරා. සවිතක්කසවිචාරසොමනස්සඵලසමාපත්තිතොපි අවිතක්කඅවිචාරසොමනස්සඵලසමාපත්තියෙව පණීතතරා. තෙනාහ භගවා ''යෙ අවිතක්කෙ අවිචාරෙ, තෙ පණීතතරෙ''ති.

361. **එවරූපං දොමනස්සං න සෙවිතබ්බ**න්ති එවරූපං ගෙහසිතදොමනස්සං න සෙවිතබ්බං. ගෙහසිතදොමනස්සං නාම – ''තත්ථ කතමානි ඡ ගෙහසිතානි දොමනස්සානි? චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානං රූපානං ඉට්ඨානං කන්තානං මනාපානං මනොරමානං ලොකාමිසපටිසංයුත්තානං අප්පටිලාභං වා අප්පටිලාභතො සමනුපස්සතො පුබ්බෙ වා අපටිලද්ධපුබ්බං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං සමනුස්සරතො උප්පජ්ජති දොමනස්සං, යං එවරූපං දොමනස්සං, ඉදං වුච්චති ගෙහසිතදොමනස්ස''න්ති (ම. නි. 3.307). එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණං නානුභවිං, නානුභවිස්සාමි, නානුභවාමීති විතක්කයතො උප්පන්නං කාමගුණනිස්සිතං දොමනස්සං.

එවරූපං දොමනස්සං සෙවිතබ්බන්ති එවරූපං නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සං සෙවිතබ්බං. නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සං නාම – ''තත්ථ කතමානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි දොමනස්සානි? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං පුබ්බෙ චෙව රූපා එතරහි ච සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා, දුක්ඛා, විපරිණාමධම්මාති එවමෙතං යථාභූතං සම්පප්පඤ්ඤාය දිස්වා අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපෙති 'කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං, උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යදරියා එතරහි ආයතනං උපසම්පජ්ජ විහරන්තී'ති. ඉති අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො උප්පජ්ජති පිහපච්චයා දොමනස්සං, යං එවරූපං දොමනස්සං, ඉදං වුච්චති නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්ස''න්ති (ම. නි. 3.307) එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනුත්තරවිමොක්ඛසඞ්ඛාතඅරියඵලධම්මෙසු පිහං උපට්ඨපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුමසක්කොන්තස්ස ඉමම්පි පක්ඛං, ඉමම්පි මාසං, ඉමම්පි සංවච්ඡරං විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියභූමිං පාපුණිතුං නාසක්ඛින්ති අනුසොචතො උප්පන්නං දොමනස්සං. **සෙවිතබ්බ**න්ති ඉදං නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පඨමජ්ඣානාදිවසෙන ච උප්පජ්ජනකදොමනස්සං සෙවිතබ්බං නාම.

තත්ථ **යං චෙ සවිතක්කසවිචාර**න්ති තස්මිම්පි දුවිධෙ දොමනස්සෙ ගෙහසිතදොමනස්සමෙව සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සං නාම. නෙක්ඛම්මවසෙන, විපස්සනාවසෙන, අනුස්සතිවසෙන, පඨමදුතියජ්ඣානවසෙන ච උප්පන්නදොමනස්සං පන අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සන්ති වෙදිතබ්බං. නිප්පරියායෙන පන

අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සං නාම නත්ථි. දොමනස්සින්ද්‍රියඤ්හි එකංසෙන අකුසලඤ්චෙව සවිතක්කසවිචාරඤ්ච, එතස්ස පන භික්ඛුනො මඤ්ඤනවසෙන සවිතක්කසවිචාරන්ති ච අවිතක්කඅවිචාරන්ති ච වුත්තං.

තත්‍රායං නයො – ඉධ භික්ඛු දොමනස්සපච්චයභූතෙ සවිතක්කසවිචාරධම්මෙ අවිතක්කඅවිචාරධම්මෙ ච දොමනස්සපච්චයා එව උප්පන්නෙ මග්ගඵලධම්මෙ ච අඤ්ඤෙසං පටිපත්තිදස්සනවසෙන දොමනස්සන්ති ගහෙත්වා ‘‘කදා නු ඛො මෙ සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සෙ විපස්සනා පට්ඨපිතා භවිස්සති, කදා අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සෙ’’ති ච ‘‘කදා නු ඛො මෙ සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සඵලසමාපත්ති නිබ්බත්තිතා භවිස්සති, කදා අවිතක්කඅවිචාරදොමනස්සඵලසමාපත්තී’’ති චින්තෙත්වා තෙමාසිකං, ඡමාසිකං, නවමාසිකං වා පටිපදං ගණ්හාති. තෙමාසිකං ගහෙත්වා පඨමමාසෙ එකං යාමං ජග්ගති, ද්වෙ යාමෙ නිද්දාය ඔකාසං කරොති, මජ්ඣිමෙ මාසෙ ද්වෙ යාමෙ ජග්ගති, එකං යාමං නිද්දාය ඔකාසං කරොති, පච්ඡිමමාසෙ චඞ්කමනිසජ්ජායෙව යාපෙති. එවං චෙ අරහත්තං පාපුණාති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො චෙ පාපුණාති, විසෙසෙත්වා ඡමාසිකං ගණ්හාති. තත්‍රාපි ද්වෙ ද්වෙ මාසෙ වුත්තනයෙන පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං පාපුණිතුං අසක්කොන්තො විසෙසෙත්වා නවමාසිකං ගණ්හාති. තත්‍රාපි තයො තයො මාසෙ තථෙව පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං පාපුණිතුං අසක්කොන්තස්ස ‘‘න ලද්ධං වත මෙ සබ්‍රහ්මචාරීහි සද්ධිං විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙතු’’න්ති ආවජ්ජතො දොමනස්සං උප්පජ්ජති, අස්සුධාරා පවත්තන්ති ගාමන්තපබ්භාරවාසීමහාසීවත්ථෙරස්ස විය.

මහාසීවත්ථෙරවත්ථු

ථෙරො කිර අට්ඨාරස මහාගණෙ වාචෙසි. තස්සොවාදෙ ඨත්වා තිංසසහස්සා භික්ඛූ අරහත්තං පාපුණිංසු. අථෙකො භික්ඛු ‘‘මය්හං තාව අබ්භන්තරෙ ගුණා අප්පමාණා, කීදිසා නු ඛො මෙ ආචරියස්ස ගුණා’’ති ආවජ්ජන්තො පුථුජ්ජනභාවං පස්සිත්වා ‘‘අම්හාකං ආචරියො අඤ්ඤෙසං අවස්සයො හොති, අත්තනො භවිතුං න සක්කොති, ඔවාදමස්ස දස්සාමී’’ති ආකාසෙන ගන්ත්වා විහාරසමීපෙ ඔතරිත්වා දිවාට්ඨානෙ නිසින්නං ආචරියං උපසඞ්කමිත්වා වත්තං දස්සෙත්වා එකමන්තං නිසීදි.

ථෙරො – ‘‘කිං කාරණා ආගතොසි පිණ්ඩපාතිකා’’ති ආහ. එකං අනුමොදනං ගණ්හිස්සාමීති ආගතොස්මි, භන්තෙති. ඔකාසො න භවිස්සති, ආවුසොති? විතක්කමාළකෙ ඨිතකාලෙ පුච්ඡිස්සාමි, භන්තෙති. තස්මිං ඨානෙ අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. භික්ඛාචාරමග්ගෙ, භන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. දුපට්ටනිවාසනට්ඨානෙ, සඞ්ඝාටිපාරුපනට්ඨානෙ, පත්තනීහරණට්ඨානෙ, ගාමෙ චරිත්වා ආසනසාලායං යාගුපීතකාලෙ, භන්තෙති. තත්ථ අට්ඨකථාථෙරා අත්තනො කඞ්ඛං විනොදෙන්ති, ආවුසොති. අන්තොගාමතො නික්ඛන්තකාලෙ පුච්ඡිස්සාමි, භන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. අන්තරාමග්ගෙ, භන්තෙ, භොජනසාලායං භත්තකිච්චපරියොසානෙ, භන්තෙ, දිවාට්ඨානෙ, පාදධොවනකාලෙ, මුඛධොවනකාලෙ, භන්තෙති? තදා අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. තතො පට්ඨාය යාව අරුණා අපරෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. දන්තකට්ඨං ගහෙත්වා මුඛධොවනත්ථං ගමනකාලෙ, භන්තෙති? තදා අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. මුඛං ධොවිත්වා ආගමනකාලෙ, භන්තෙති? තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. සෙනාසනං පවිසිත්වා නිසින්නකාලෙ, භන්තෙති? තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. භන්තෙ, නනු මුඛං ධොවිත්වා සෙනාසනං පවිසිත්වා තයො චත්තාරො පල්ලඞ්කෙ උසුමං ගාහාපෙත්වා යොනිසොමනසිකාරෙ කම්මං කරොන්තානං ඔකාසකාලෙන භවිතබ්බං සියා, මරණඛණම්පි න ලභිස්සථ, භන්තෙ, ඵලකසදිසත්ථ භන්තෙ පරස්ස අවස්සයො හොථ, අත්තනො භවිතුං න සක්කොථ, න මෙ තුම්හාකං අනුමොදනාය අත්ථොති ආකාසෙ උප්පතිත්වා අගමාසි.

ථෙරො – ‘‘ඉමස්ස භික්ඛුනො පරියත්තියා කම්මං නත්ථි, මය්හං පන අඞ්කුසකො භවිස්සාමීති ආගතො’’ති ඤත්වා ‘‘ඉදානි ඔකාසො න භවිස්සති, පච්චූසකාලෙ ගමිස්සාමී’’ති පත්තචීවරං සමීපෙ කත්වා සබ්බං දිවසභාගං පඨමයාමමජ්ඣිමයාමඤ්ච ධම්මං වාචෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ එකස්මිං ථෙරෙ උද්දෙසං ගහෙත්වා නික්ඛන්තෙ පත්තචීවරං ගහෙත්වා තෙනෙව සද්ධිං නික්ඛන්තො. නිසින්නඅන්තෙවාසිකා ආචරියො කෙනචි පපඤ්චෙන නික්ඛන්තොති මඤ්ඤිංසු. නික්ඛන්තො ථෙරො කොචි දෙව සමානාචරියභික්ඛූති සඤ්ඤං අකාසි.

ථෙරො කිර ‘‘මාදිසස්ස අරහත්තං නාම කිං, ද්වීහතීහෙනෙව පාපුණිත්වා පච්චාගමිස්සාමී’’ති අන්තෙවාසිකානං අනාරොචෙත්වාව ආසාළ්හීමාසස්ස ජුණ්හපක්ඛතෙරසියා නික්ඛන්තො ගාමන්තපබ්භාරං ගන්ත්වා වඩ්කමං ආරුය්හ කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො තං දිවසං අරහත්තං ගහෙතුං නාසක්ඛි. උපොසථදිවසෙ සම්පත්තෙ ‘‘ද්වීහතීහෙන අරහත්තං ගණ්හිස්සාමීති ආගතො , ගහෙතුං පන නාසක්ඛිං. තයො මාසෙ පන තීණි දිවසානි විය යාව මහාපවාරණා තාව ජානිස්සාමී’’ති වස්සං උපගන්ත්වාපි ගහෙතුං නාසක්ඛි. පවාරණාදිවසෙ චින්තෙසි – ‘‘අහං ද්වීහතීහෙන අරහත්තං ගණ්හිස්සාමීති ආගතො , තෙමාසෙනාපි නාසක්ඛිං, සබ්‍රහ්මචාරිනො පන විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙන්තී’’ති. තස්සෙවං චින්තයතො අස්සුධාරා පවත්තන්ති. තතො ‘‘න මඤ්චෙ මය්හං චතූහි ඉරියාපථෙහි මග්ගඵලං උප්පජ්ජිස්සති, අරහත්තං අප්පත්වා නෙව මඤ්චෙ පිට්ඨිං පසාරෙස්සාමි, න පාදෙ ධොවිස්සාමී’’ති මඤ්චං උස්සාපෙත්වා ඨපෙසි. පුන අන්තොවස්සං පත්තං, අරහත්තං ගහෙතුං නාසක්ඛියෙව. එකූනතිංසපවාරණාසු අස්සුධාරා පවත්තන්ති. ගාමදාරකා ථෙරස්ස පාදෙසු ඵාලිතට්ඨානානි කණ්ටකෙහි සිබ්බන්ති, දවං කරොන්තාපි ‘‘අයාස්ස මහාසීවත්ථෙරස්ස විය පාදා හොන්තූ’’ති දවං කරොන්ති.

ථෙරො තිංසසංවච්ඡරෙ මහාපවාරණාදිවසෙ ආලම්බණඵලකං නිස්සාය ඨිතො ''ඉදානි මෙ තිංස වස්සානි සමණධම්මං කරොන්තස්ස, නාසක්ඛිං අරහත්තං පාපුණිතුං, අද්ධා මෙ ඉමස්මිං අත්තභාවෙ මග්ගො වා ඵලං වා නත්ථි, න මෙ ලද්ධං සබ්‍රහ්මචාරීහි සද්ධිං විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙතු''න්ති චින්තෙසි. තස්සෙවං චින්තයතොව දොමනස්සං උප්පජ්ජි, අස්සුධාරා පවත්තන්ති. අථ අවිදූරට්ඨානෙ එකා දෙවධීතා රොදමානා අට්ඨාසි. ''කො එත්ථ රොදසී''ති? ''අහං, භන්තෙ, දෙවධීතා''ති. ''කස්මා රොදසී''ති? ''රොදමානෙන මග්ගඵලං නිබ්බත්තිතං, තෙන අහම්පි එකං ද්වෙ මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙස්සාමීති රොදාමි, භන්තෙ''ති.

තතො ථෙරො – ''භො මහාසීවත්ථෙර, දෙවතාපි තයා සද්ධිං කෙළිං කරොන්ති, අනුච්ඡවිකං නු ඛො තෙ එත''න්ති විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං අග්ගහෙසි. සො ''ඉදානි නිපජ්ජිස්සාමී''ති සෙනාසනං පටිජග්ගිත්වා මඤ්චකං පඤ්ඤපෙත්වා උදකට්ඨානෙ උදකං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ''පාදෙ ධොවිස්සාමී''ති සොපානඵලකෙ නිසීදි.

අන්තෙවාසිකාපිස්ස ''අම්හාකං ආචරියස්ස සමණධම්මං කාතුං ගච්ඡන්තස්ස තිංස වස්සානි, සක්ඛි නු ඛො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං, නාසක්ඛී''ති ආවජ්ජයමානා ''අරහත්තං පත්වා පාදධොවනත්ථං නිසින්නො''ති දිස්වා ''අම්හාකං ආචරියො අම්හාදිසෙසු අන්තෙවාසිකෙසු තිට්ඨන්තෙසු 'අත්තනාව පාදෙ ධොවිස්සතී'ති අට්ඨානමෙතං, අහං ධොවිස්සාමි අහං ධොවිස්සාමී''ති තිංසසහස්සානිපි ආකාසෙන ගන්ත්වා වන්දිත්වා ''පාදෙ ධොවිස්සාම, භන්තෙ''ති ආහංසු. ආවුසො, ඉදානි තිංස වස්සානි හොන්ති මම පාදානං අධොතානං, තිට්ඨථ, තුම්හෙ, අහමෙව ධොවිස්සාමීති.

සක්කොපි ආවජ්ජන්තො – ''මය්හං අය්‍යො මහාසීවත්ථෙරො අරහත්තං පත්තො තිංසසහස්සානං අන්තෙවාසිකානං 'පාදෙ ධොවිස්සාමා'ති ආගතානං පාදෙ ධොවිතුං න දෙති. මාදිසෙ පන උපට්ඨාකෙ තිට්ඨන්තෙ 'මය්හං අය්‍යො සයං පාදෙ ධොවිස්සතී'ති අට්ඨානමෙතං, අහං ධොවිස්සාමී''ති සන්නිට්ඨානං කත්වා සුජාතාය දෙවියා සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝස්ස සන්තිකෙ පාතුරහොසි. සො සුජං අසුරකඤ්ඤං පුරතො කත්වා ''අපෙථ, භන්තෙ, මාතුගාමො''ති ඔකාසං කාරෙත්වා ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා පුරතො උක්කුටිකො නිසීදිත්වා ''පාදෙ ධොවිස්සාමි, භන්තෙ''ති ආහ. කොසිය, ඉදානි මෙ තිංස වස්සානි පාදානං අධොතානං, දෙවතානඤ්ච පකතියාපි මනුස්සසරීරගන්ධො නාම ජෙගුච්ඡො, යොජනසතෙ ඨිතානම්පි කණ්ඨෙ ආසත්තකුණපං විය හොති, අහමෙව ධොවිස්සාමීති. භන්තෙ, අයං ගන්ධො නාම න පඤ්ඤායති, තුම්හාකං පන සීලගන්ධො ඡ දෙවලොකෙ අතික්කමිත්වා උපරි භවග්ගං පත්වා ඨිතො. සීලගන්ධතො අඤ්ඤො උත්තරිතරො ගන්ධො නාම නත්ථි, භන්තෙ, තුම්හාකං සීලගන්ධෙනම්හි ආගතොති වාමහත්ථෙන ගොප්ඵකසන්ධිං ගහෙත්වා දක්ඛිණහත්ථෙන පාදතලං පරිමජ්ජි. දහරකුමාරස්සෙව පාදා අහෙසුං. සක්කො පාදෙ ධොවිත්වා වන්දිත්වා දෙවලොකමෙව ගතො.

එවං ''න ලභාමි සබ්‍රහ්මචාරීහි සද්ධිං විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙතු''න්ති ආවජ්ජන්තස්ස උප්පන්නං දොමනස්සං නිස්සාය භික්ඛුනො මඤ්ඤනවසෙන විපස්සනාය ආරම්මණම්පි විපස්සනාපි මග්ගොපි ඵලම්පි සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සන්ති ච අවිතක්කාවිචාරදොමනස්සන්ති ච වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ එකො භික්ඛු සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ඉදං දොමනස්සං කිං නිස්සිතන්ති උපධාරෙන්තො වත්ථුනිස්සිතන්ති පජානාතීති එස්සපඤ්චමකෙ වුත්තනයෙනෙව අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එකො අවිතක්කාවිචාරෙ දොමනස්සෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා වුත්තනයෙනෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. තත්ථ අභිනිවිට්ඨදොමනස්සෙසුපි සවිතක්කසවිචාරතො අවිතක්කඅවිචාරං පණීතතරං. සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සවිපස්සනාතොපි අවිතක්කාවිචාරදොමනස්සවිපස්සනා පණීතතරා. සවිතක්කසවිචාරදොමනස්සඵලසමාපත්තිතොපි අවිතක්කාවිචාරදොමනස්සඵලසමාපත්තියෙව පණීතතරා . තෙනාහ භගවා – ''යෙ අවිතක්කඅවිචාරෙ තෙ පණීතතරෙ''ති.

362. **එවරූපා උපෙක්ඛා න සෙවිතබ්බාති** එවරූපා ගෙහසිතඋපෙක්ඛා න සෙවිතබ්බා. ගෙහසිතඋපෙක්ඛා නාම ''තත්ථ කතමා ඡ ගෙහසිතඋපෙක්ඛා. චක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා බාලස්ස මූළ්හස්ස පුථුජ්ජනස්ස අනොධිජිනස්ස අවිපාකජිනස්ස අනාදීනවදස්සාවිනො අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස, යා එවරූපා උපෙක්ඛා, රූපං සා නාතිවත්තති, තස්මා සා උපෙක්ඛා ගෙහසිතාති වුච්චති''ති එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ ගුළපිණ්ඩිකෙ නිලීනමක්ඛිකා විය රූපාදීනි අනතිවත්තමානා තත්ථෙව ලග්ගා ලග්ගිතා හුත්වා උප්පන්නා කාමගුණනිස්සිතා උපෙක්ඛා න සෙවිතබ්බා.

එවරූපා උපෙක්ඛා සෙවිතබ්බාති එවරූපා නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා සෙවිතබ්බා. නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා නාම – ''තත්ථ කතමා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං 'පුබ්බෙ චෙව රූපා එතරහි ච, සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා, දුක්ඛා, විපරිණාමධම්මා'ති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා, යා එවරූපා උපෙක්ඛා, රූපං සා අතිවත්තති, තස්මා සා උපෙක්ඛා නෙක්ඛම්මසිතාති වුච්චතී''ති (ම. නි. 3.308). එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨානිට්ඨආරම්මණෙ ආපාථගතෙ ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තස්ස, අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්ස, අසමපෙක්ඛනෙන අසම්මුය්හන්තස්ස උප්පන්නා විපස්සනා ඤාණසම්පයුත්තා උපෙක්ඛා. අපිච වෙදනාසභාගා තත්‍ර මජ්ඣත්තුපෙක්ඛාපි එත්ථ උපෙක්ඛාව. තස්මා **සෙවිතබ්බාති** අයං

නෙක්ඛම්මවසෙන විපස්සනාවසෙන අනුස්සතිට්ඨානවසෙන පඨමදුතියතතියචතුත්ථජ්ඣානවසෙන ච උප්පජ්ජනකඋපෙක්ඛා සෙවිතබ්බා නාම.

එත්ථ **යං චෙ සවිතක්කං සවිචාරන්ති** තායපි නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාය යං නෙක්ඛම්මවසෙන විපස්සනාවසෙන අනුස්සතිට්ඨානවසෙන පඨමජ්ඣානවසෙන ච උප්පන්නං සවිතක්කසවිචාරං උපෙක්ඛන්ති ජානෙය්‍යා. **යං චෙ අවිතක්කං අවිචාරන්ති** යං පන දුතියජ්ඣානාදිවසෙන උප්පන්නං අවිතක්කාවිචාරං උපෙක්ඛන්ති ජානෙය්‍යා. **යෙ අවිතක්කෙ අවිචාරෙ තෙ පණීතතරෙති** එතාසු ද්වීසු යා අවිතක්කඅවිචාරා, සා පණීතතරාති අත්ථො. ඉමිනා කිං කථිතං හොති ? ද්වින්නං අරහත්තං කථිතං. එකො හි භික්ඛු සවිතක්කසවිචාරඋපෙක්ඛාය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අයං උපෙක්ඛා කිං නිස්සිතාති උපධාරෙන්තො වත්ථුනිස්සිතාති පජානාතීති එස්සපඤ්චමකෙ වුත්තනයෙනෙව අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එකො අවිතක්කාවිචාරාය උපෙක්ඛාය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා වුත්තනයෙනෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. තත්ථ අභිනිවිට්ඨඋපෙක්ඛාසුපි සවිතක්කසවිචාරතො අවිතක්කාවිචාරා පණීතතරා. සවිතක්කසවිචාරඋපෙක්ඛාවිපස්සනාතොපි අවිතක්කාවිචාරඋපෙක්ඛාවිපස්සනාපණීතතරා. සවිතක්කසවිචාරඋපෙක්ඛාඵලසමාපත්තිතොපි අවිතක්කාවිචාරුපෙක්ඛාඵලසමාපත්තියෙව පණීතතරා. තෙනාහ භගවා ‘‘යෙ අවිතක්කෙ අවිචාරෙ තෙ පණීතතරෙ’’ති.

363. **එවං පටිපන්නො ඛො, දෙවානමින්ද, භික්ඛු පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛානිරොධසාරුප්පගාමිනිං පටිපදං පටිපන්නො හොතීති** භගවා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි. සක්කො පන සොතාපත්තිඵලං පත්තො. බුද්ධානඤ්හි අජ්ඣාසයො හීනො න හොති, උක්කට්ඨොව හොති. එකස්සපි බහුනම්පි ධම්මං දෙසෙන්තා අරහත්තෙනෙව කූටං ගණ්හන්ති. සත්තා පන අත්තනො අනුරූපෙ උපනිස්සයෙ ඨිතා කෙචි සොතාපන්නා හොන්ති, කෙචි සකදාගාමී, කෙචි අනාගාමී, කෙචි අරහන්තො. රාජා විය හි භගවා, රාජකුමාරා විය වෙනෙය්‍යා. යථා හි රාජා භොජනකාලෙ අත්තනො පමාණෙන පිණ්ඩං උද්ධරිත්වා රාජකුමාරානං උපනෙති, තෙ තතො අත්තනො මුඛප්පමාණෙනෙව කබළං කරොන්ති, එවං භගවා අත්තජ්ඣාසයානුරූපාය දෙසනාය අරහත්තෙනෙව කූටං ගණ්හාති. වෙනෙය්‍යා අත්තනො උපනිස්සයප්පමාණෙන තතො සොතාපත්තිඵලමත්තං වා සකදාගාමිඅනාගාමිඅරහත්තඵලමෙව වා ගණ්හන්ති. සක්කො පන සොතාපන්නො ජාතො. සොතාපන්නො ච හුත්වා භගවතො පුරතොයෙව චවිත්වා තරුණසක්කො හුත්වා නිබ්බත්ති, දෙවතානඤ්හි චවමානානං අත්තභාවස්ස ගතාගතට්ඨානං නාම න පඤ්ඤායති, දීපසිඛාගමනං විය හොති. තස්මා සෙසදෙවතා න ජානිංසු. සක්කො පන සයං චුතත්තා භගවා ච අප්පටිහතඤාණත්තා ද්වෙව ජනා ජානිංසු. අථ සක්කො චින්තෙසි ‘‘මය්හඤ්හි භගවතා තීසු ඨානෙසු නිබ්බත්තිතඵලමෙව කථිතං, අයඤ්ච පන මග්ගො වා ඵලං වා සකුණිකාය විය උප්පතිත්වා ගහෙතුං න සක්කා, ආගමනීයපුබ්බභාගපටිපදාය අස්ස භවිතබ්බං. හන්දාහං උපරි ඛීණාසවස්ස පුබ්බභාගපටිපදං පුච්ඡාමී’’ති.

පාතිමොක්ඛසංවරවණ්ණනා

364. තතො තං පුච්ඡන්තො **කථං පටිපන්නො පන, මාරිසා**තිආදිමාහ. තත්ථ **පාතිමොක්ඛසංවරායාති** උත්තමජෙට්ඨකසීලසංවරාය. **කායසමාචාරම්පීති**ආදි සෙවිතබ්බකායසමාචාරාදිවසෙන පාතිමොක්ඛසංවරදස්සනත්ථං වුත්තං. සීලකථා ච නාමෙසා කම්මපථවසෙන වා පණ්ණත්තිවසෙන වා කථෙතබ්බා හොති.

තත්ථ කම්මපථවසෙන කථෙන්තෙන අසෙවිතබ්බකායසමාචාරො තාව පාණාතිපාතඅදින්නාදානමිච්ඡාචාරෙහි කථෙතබ්බො. පණ්ණත්තිවසෙන කථෙන්තෙන කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමවසෙන කථෙතබ්බො. සෙවිතබ්බකායසමාචාරො පාණාතිපාතාදිවෙරමණීහි චෙව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදඅවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො. අසෙවිතබ්බවචීසමාචාරො මුසාවාදාදිචතුව්චරිතෙන චෙව වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො. සෙවිතබ්බවචීසමාචාරො මුසාවාදාදිවෙරමණීහි චෙව වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදඅවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො.

පරියෙසනා පන කායවාචාහි පරියෙසනායෙව. සා කායවචීසමාචාරගහණෙන ගහිතාපි සමානා යස්මා ආජීවට්ඨමකසීලං නාම එතස්මිඤ්ඤෙව ද්වාරද්වයෙ උප්පජ්ජති, න ආකාසෙ, තස්මා ආජීවට්ඨමකසීලදස්සනත්ථං විසුං වුත්තා. තත්ථ නසෙවිතබ්බපරියෙසනා අනරියපරියෙසනාය කථෙතබ්බා. සෙවිතබ්බපරියෙසනා අරියපරියෙසනාය. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, පරියෙසනා අනරියා ච පරියෙසනා, අරියා ච පරියෙසනා. කතමා ච, භික්ඛවෙ, අනරියා පරියෙසනා? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මංයෙව පරියෙසති, අත්තනා ජරාධම්මො, බ්‍යාධිධම්මො, මරණධම්මො, සොකධම්මො, සංකිලෙසධම්මො සමානො සංකිලෙසධම්මංයෙව පරියෙසති.
>
> කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, ජාතිධම්මං වදෙථ? පුත්තභරියං, භික්ඛවෙ , ජාතිධම්මං, දාසිදාසං ජාතිධම්මං අජෙළකං ජාතිධම්මං, කුක්කුටසූකරං ජාතිධම්මං, හත්ථිගවාස්සවළවං ජාතිධම්මං, ජාතරූපරජතං ජාතිධම්මං. ජාතිධම්මා හෙතෙ, භික්ඛවෙ, උපධයො, එත්ථායං ගථිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣාපන්නො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මංයෙව පරියෙසති.

> කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, ජරාධම්මං වදෙථ? පුත්තභරියං, භික්ඛවෙ, ජරාධම්මං…පෙ…. ජරාධම්මංයෙව පරියෙසති.
>
> කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, බ්‍යාධිධම්මං වදෙථ? පුත්තභරියං, භික්ඛවෙ, බ්‍යාධිධම්මං, දාසිදාසං බ්‍යාධිධම්මං, අජෙළකං, කුක්කුටසූකරං, හත්ථිගවාස්සවළවං බ්‍යාධිධම්මං. බ්‍යාධිධම්මා හෙතෙ, භික්ඛවෙ, උපධයො, එත්ථායං ගථිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣාපන්නො අත්තනා බ්‍යාධිධම්මො සමානො බ්‍යාධිධම්මංයෙව පරියෙසති.
>
> කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, මරණධම්මං වදෙථ? පුත්තභරියං, භික්ඛවෙ, මරණධම්මං…පෙ…. මරණධම්මංයෙව පරියෙසති.
>
> කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, සොකධම්මං වදෙථ? පුත්තභරියං…පෙ…. සොකධම්මංයෙව පරියෙසති.
>
> කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, සංකිලෙසධම්මං වදෙථ…පෙ…. ජාතරූපරජතං සංකිලෙසධම්මං. සංකිලෙසධම්මා , හෙතෙ, භික්ඛවෙ, උපධයො, එත්ථායං ගථිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣාපන්නො අත්තනා සංකිලෙසධම්මො සමානො සංකිලෙසධම්මංයෙව පරියෙසති. අයං, භික්ඛවෙ, අනරියා පරියෙසනාති (ම. නි. 1.274).

අපිච කුහනාදිවසෙන පඤ්චවිධා, අගොචරවසෙන ඡබ්බිධා වෙජ්ජකම්මාදිවසෙන එකවීසතිවිධා, එවං පවත්තා සබ්බාපි අනෙසනා අනරියපරියෙසනායෙවාති වෙදිතබ්බා.

> ‘‘කතමා ච, භික්ඛවෙ, අරියා පරියෙසනා? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මෙ ආදීනවං විදිත්වා අජාතං අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං පරියෙසති, අත්තනා ජරාධම්මො, බ්‍යාධි, මරණ, සොක, සංකිලෙසධම්මො සමානො සංකිලෙසධම්මෙ ආදීනවං විදිත්වා අසංකිලිට්ඨං අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං පරියෙසති. අයං අරියා පරියෙසනාති (ම. නි. 1.275).

අපිච පඤ්ච කුහනාදීනි ඡ අගොචරෙ එකවීසතිවිධඤ්ච අනෙසනං වජ්ජෙත්වා භික්ඛාචරියාය ධම්මෙන සමෙන පරියෙසනාපි අරියපරියෙසනායෙවාති වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ච යො යො ‘‘න සෙවිතබ්බො’’ති වුත්තො, සො සො පුබ්බභාගෙ පාණාතිපාතාදීනං සම්භාරපරියෙසනාපයොගකරණගමනකාලතො පට්ඨාය න සෙවිතබ්බොව. ඉතරො ආදිතො පට්ඨාය සෙවිතබ්බො, අසක්කොන්තෙන චිත්තම්පි උප්පාදෙතබ්බං. අපිච සඞ්ඝභෙදාදීනං අත්ථාය පරක්කමන්තානං දෙවදත්තාදීනං විය කායසමාචාරො න සෙවිතබ්බො, දිවසස්ස ද්වත්තික්ඛත්තුං තිණ්ණං රතනානං උපට්ඨානගමනාදිවසෙන පවත්තො ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදීනං විය කායසමාචාරො සෙවිතබ්බො. ධනුග්ගහපෙසනාදිවසෙන වාචං භින්දන්තානං දෙවදත්තාදීනං විය වචීසමාචාරො න සෙවිතබ්බො, තිණ්ණං රතනානං ගුණකිත්තනාදිවසෙන පවත්තො ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදීනං විය වචීසමාචාරො සෙවිතබ්බො. අනරියපරියෙසනං පරියෙසන්තානං දෙවදත්තාදීනං විය පරියෙසනා න සෙවිතබ්බා, අරියපරියෙසනමෙව පරියෙසන්තානං ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදීනං විය පරියෙසනා සෙවිතබ්බා.

එවං පටිපන්නො ඛොති එවං අසෙවිතබ්බං කායවචීසමාචාරං පරියෙසනඤ්ච පහාය සෙවිතබ්බානං පාරිපූරියා පටිපන්නො, දෙවානමින්ද, භික්ඛු පාතිමොක්ඛසංවරාය උත්තමජෙට්ඨකසීලසංවරත්ථාය පටිපන්නො නාම හොතීති භගවා ඛීණාසවස්ස ආගමනීයපුබ්බභාගපටිපදං කථෙසි.

ඉන්ද්‍රියසංවරවණ්ණනා

365. දුතියපුච්ඡායං **ඉන්ද්‍රියසංවරායාති** ඉන්ද්‍රියානං පිධානාය, ගුත්තද්වාරතාය සංවුතද්වාරතායාති අත්ථො. විස්සජ්ජනෙ පනස්ස **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං රූපම්පීති**ආදි සෙවිතබ්බරූපාදිවසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **එවං වුත්තෙති** හෙට්ඨා සොමනස්සාදිපඤ්හාවිස්සජ්ජනානං සුතත්තා ඉමිනාපි එවරූපෙන භවිතබ්බන්ති සඤ්ජාතපටිභානො භගවතා එවං වුත්තෙ සක්කො දෙවානමින්දො භගවන්තං එතදවොච, එතං **ඉමස්ස ඛො අහං, භන්තෙති** ආදිකං වචනං අවොච. භගවාපිස්ස ඔකාසං දත්වා තුණ්හී අහොසි. කථෙතුකාමොපි හි යො අත්ථං සම්පාදෙතුං න සක්කොති, අත්ථං සම්පාදෙතුං සක්කොන්තො වා න කථෙතුකාමො හොති, න තස්ස භගවා ඔකාසං කරොති. අයං පන යස්මා කථෙතුකාමො චෙව, සක්කොති ච අත්ථං සම්පාදෙතුං තෙනස්ස භගවා ඔකාසමකාසි.

තත්ථ **එවරූපං න සෙවිතබ්බ**න්ති ආදීසු අයං සඞ්ඛෙපො – යං රූපං පස්සතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, තං න සෙවිතබ්බං න දට්ඨබ්බං න ඔලොකෙතබ්බන්ති අත්ථො. යං පන පස්සතො අසුභසඤ්ඤා වා සණ්ඨාති, පසාදො වා උප්පජ්ජති, අනිච්චසඤ්ඤාපටිලාභො වා හොති, තං සෙවිතබ්බං.

යං චිත්තක්ඛරං චිත්තබ්‍යඤ්ජනම්පි සද්දං සුණතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපො සද්දො න සෙවිතබ්බො. යං පන අත්ථනිස්සිතං ධම්මනිස්සිතං කුම්භදාසිගීතම්පි සුණන්තස්ස පසාදො වා උප්පජ්ජති, නිබ්බිදා වා සණ්ඨාති,

එවරූපො සද්දො සෙවිතබ්බො.

යං ගන්ධං සායතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපො ගන්ධො න සෙවිතබ්බො. යං පන ගන්ධං සායතො අසුභසඤ්ඤාදිපටිලාභො හොති, එවරූපො ගන්ධො සෙවිතබ්බො.

යං රසං සායතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපො රසො න සෙවිතබ්බො. යං පන රසං සායතො ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤා චෙව උප්පජ්ජති, සායිතපච්චයා ච කායබලං නිස්සාය අරියභූමිං ඔක්කමිතුං සක්කොති, මහාසීවත්ථෙරභාගිනෙය්‍යසීවසාමණෙරස්ස විය පරිභුඤ්ජන්තස්සෙව කිලෙසක්ඛයො වා හොති, එවරූපො රසො සෙවිතබ්බො.

යං ඵොට්ඨබ්බං ඵුසතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, එවරූපං ඵොට්ඨබ්බං න සෙවිතබ්බං. යං පන ඵුසතො සාරිපුත්තත්ථෙරාදීනං විය ආසවක්ඛයො චෙව, වීරියඤ්ච සුපග්ගහිතං, පච්ඡිමා ච ජනතා දිට්ඨානුගතිං ආපාදනෙන අනුග්ගහිතා හොති, එවරූපං ඵොට්ඨබ්බං සෙවිතබ්බං. සාරිපුත්තත්ථෙරො කිර තිංස වස්සානි මඤ්චෙ පිට්ඨිං න පසාරෙසි. තථා මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො. මහාකස්සපත්ථෙරො වීසවස්සසතං මඤ්චෙ පිට්ඨිං න පසාරෙසි. අනුරුද්ධත්ථෙරො පඤ්ඤාස වස්සානි. භද්දියත්ථෙරො තිංස වස්සානි. සොණත්ථෙරො අට්ඨාරස වස්සානි. රට්ඨපාලත්ථෙරො ද්වාදස. ආනන්දත්ථෙරො පන්නරස. රාහුලත්ථෙරො ද්වාදස. බාකුලත්ථෙරො අසීති වස්සානි. නාළකත්ථෙරො යාවපරිනිබ්බානා මඤ්චෙ පිට්ඨිං න පසාරෙසීති.

යෙ මනොවිඤ්ඤෙය්‍යො ධම්මෙ සමන්නාහරන්තස්ස රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, ''අහො, වත යං පරෙසං පරවිත්තූපකරණං තං මමස්සා''තිආදිනා නයෙන වා අභිජ්ඣාදීනි ආපාථමාගච්ඡන්ති එවරූපා ධම්මා න සෙවිතබ්බා. ''සබ්බෙ සත්තා අවෙරා හොන්තූ''ති එවං මෙත්තාදිවසෙන, යෙ වා පන තිණ්ණං ථෙරානං ධම්මා, එවරූපා සෙවිතබ්බා. තයො කිර ථෙරා වස්සූපනායිකදිවසෙ කාමවිතක්කාදයො අකුසලවිතක්කා න විතක්කෙතබ්බාති කතිකං අකංසු. අථ පවාරණදිවසෙ සඞ්ඝත්ථෙරො සඞ්ඝනවකං පුච්ඡි – ''ආවුසො, ඉමස්මිං තෙමාසෙ කිත්තකෙ ඨානෙ චිත්තස්ස ධාවිතුං දින්න''න්ති? න, භන්තෙ, පරිවෙණපරිච්ඡෙදතො බහි ධාවිතුං අදාසින්ති. දුතියං පුච්ඡි – ''තව ආවුසො''ති? නිවාසගෙහතො, භන්තෙ, බහි ධාවිතුං න අදාසින්ති. අථ ද්වෙපි ථෙරං පුච්ඡිංසු ''තුම්හාකං පන, භන්තෙ''ති? නියකජ්ඣත්තඛන්ධපඤ්චකතො, ආවුසො, බහි ධාවිතුං න අදාසින්ති. තුම්හෙහි, භන්තෙ, දුක්කරං කතන්ති. එවරූපො මනොවිඤ්ඤෙය්‍යො ධම්මො සෙවිතබ්බො.

366. **එකන්තවාදා**ති එකොයෙව අන්තො වාදස්ස එතෙසං, න ද්වෙධා ගතවාදාති **එකන්තවාදා,** එකඤ්ඤෙව වදන්තීති පුච්ඡති. **එකන්තසීලා**ති එකාචාරා. **එකන්තඡන්දා**ති එකලද්ධිකා. **එකන්තඅජ්ඣොසානා**ති එකන්තපරියොසානා.

අනෙකධාතු නානාධාතු ඛො, දෙවානමින්ද, ලොකොති දෙවානමින්ද, අයං ලොකො අනෙකජ්ඣාසයො නානජ්ඣාසයො. එකස්මිං ගන්තුකාමෙ එකො ඨාතුකාමො හොති. එකස්මිං ඨාතුකාමෙ එකො සයිතුකාමො හොති. ද්වෙ සත්තා එකජ්ඣාසයා නාම දුල්ලභා. තස්මිං අනෙකධාතුනානාධාතුස්මිං ලොකෙ යං යදෙව ධාතුං යං යදෙව අජ්ඣාසයං සත්තා අභිනිවිසන්ති ගණ්හන්ති, තං තදෙව. **ථාමසා පරාමාසා**ති ථාමෙන ච පරාමාසෙන ච. **අභිනිවිස්ස වොහරන්තී**ති සුට්ඨු ගණ්හිත්වා වොහරන්ති, කථෙන්ති දීපෙන්ති කිත්තෙන්ති. **ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ**න්ති ඉදං අම්හාකමෙව වචනං සච්චං, අඤ්ඤෙසං වචනං මොඝං තුච්ඡං නිරත්ථකන්ති.

අච්චන්තනිට්ඨාති අන්තො වුච්චති විනාසො, අන්තං අතීතා නිට්ඨා එතෙසන්ති අච්චන්තනිට්ඨා. යා එතෙසං නිට්ඨා, යො පරමස්සාසො නිබ්බානං, තං සබ්බෙසං විනාසාතික්කන්තං නිච්චන්ති වුච්චති. **යොගක්ඛෙමො**ති නිබ්බානස්සෙව නාමං, අච්චන්තො යොගක්ඛෙමො එතෙසන්ති **අච්චන්තයොගක්ඛෙමී.** සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මං අරියමග්ගං චරන්තීති **බ්‍රහ්මචාරී.** අච්චන්තත්ථාය බ්‍රහ්මචාරී **අච්චන්තබ්‍රහ්මචාරී. පරියොසාන**න්තිපි නිබ්බානස්ස නාමං. අච්චන්තං පරියොසානං එතෙසන්ති **අච්චන්තපරියොසානා.**

තණ්හාසඞ්ඛයවිමුත්තාති තණ්හාසඞ්ඛයොති මග්ගොපි නිබ්බානම්පි. මග්ගො තණ්හං සඞ්ඛිණාති විනාසෙතීති තණ්හාසඞ්ඛයො. නිබ්බානං යස්මා තං ආගම්ම තණ්හා සඞ්ඛියති විනස්සති, තස්මා තණ්හාසඞ්ඛයො. තණ්හාසඞ්ඛයෙන මග්ගෙන විමුත්තා, තණ්හාසඞ්ඛයෙ නිබ්බානෙ විමුත්තා අධිමුත්තාති **තණ්හාසඞ්ඛයවිමුත්තා.**

එත්තාවතා ච භගවතා චුද්දසපි මහාපඤ්හා බ්‍යාකතා හොන්ති. චුද්දස මහාපඤ්හා නාම ඉස්සාමච්ඡරියං එකො පඤ්හො, පියාප්පියං එකො, ඡන්දො එකො, විතක්කො එකො, පපඤ්චො එකො, සොමනස්සං එකො, දොමනස්සං එකො, උපෙක්ඛා එකො, කායසමාචාරො එකො, වචීසමාචාරො එකො, පරියෙසනා එකො, ඉන්ද්‍රියසංවරො එකො, අනෙකධාතු එකො, අච්චන්තනිට්ඨා එකොති.

367. **එජා**ති චලනට්ඨෙන තණ්හා වුච්චති. සා පීළනට්ඨෙන **රොගො,** අන්තො පදුස්සනට්ඨෙන **ගණ්ඩො,** අනුප්පවිට්ඨට්ඨෙන **සල්ලං. තස්මා අයං පුරිසො**ති යස්මා එජා අත්තනා කතකම්මානුරූපෙන පුරිසං තත්ථ තත්ථ

අභිනිබ්බත්තත්ථාය කඩ්ඪති, තස්මා අයං පුරිසො තෙසං තෙසං භවානං වසෙන උච්චාවචං ආපජ්ජති. බ්‍රහ්මලොකෙ උච්චො හොති, දෙවලොකෙ අවචො. දෙවලොකෙ උච්චො, මනුස්සලොකෙ අවචො. මනුස්සලොකෙ උච්චො, අපායෙ අවචො. **යෙසාහං, භන්තෙති** යෙසං අහං භන්තෙ. සන්ධිවසෙන පනෙත්ථ ''යෙසාහ''න්ති හොති. **යථාසුතං යථාපරියත්තන්ති** යථා මයා සුතො චෙව උග්ගහිතො ච, එවං. **ධම්මං දෙසෙමීති** සත්තවතපදං ධම්මං දෙසෙමි. **න චාහං තෙසන්ති** අහං පන තෙසං සාවකො න සම්පජ්ජාමි. **අහං ඛො පන, භන්තෙති**ආදිනා අත්තනො සොතාපන්නභාවං ජානාපෙති.

සොමනස්සපටිලාභකථාවණ්ණනා

368. **වෙදපටිලාභන්ති** තුට්ඨිපටිලාභං. **දෙවාසුරසඞ්ගාමොති** දෙවානඤ්ච අසුරානඤ්ච සඞ්ගාමො. **සමුපබ්‍යූළ්හොති** සමාපන්නො නලාටෙන නලාටං පහරණාකාරප්පත්තො විය. එතෙසං කිර කදාචි මහාසමුද්දපිට්ඨෙ සඞ්ගාමො හොති තත්ථ පන ඡෙදනවිජ්ඣනාදීහි අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝාතො නාම නත්ථි, දාරුමෙණ්ඩකයුද්ධං විය ජයපරාජයමත්තමෙව හොති. කදාචි දෙවා ජිනන්ති, කදාචි අසුරා. තත්ථ යස්මිං සඞ්ගාමෙ දෙවා පුන අපච්චාගමනාය අසුරෙ ජිනිංසු, තං සන්ධාය **තස්මිං ඛො පන භන්තෙති**ආදිමාහ. **උභයමෙතන්ති** උභයං එතං. දුවිධම්පි ඔජං එත්ථ දෙවලොකෙ දෙවායෙව පරිභුඤ්ජිස්සන්තීති එවමස්ස ආවජ්ජන්තස්ස බලවපීතිසොමනස්සං උප්පජ්ජි. **සදණ්ඩාවචරොති** සදණ්ඩාවචරකො, දණ්ඩග්ගහණෙන සත්ථග්ගහණෙන සද්ධිං අහොසි, න නික්ඛිත්තදණ්ඩසත්ථොති දස්සෙති. **එකන්තනිබ්බිදායාති** එකන්තෙනෙව වට්ටෙ නිබ්බින්දනත්ථායාති සබ්බං මහාගොවින්දසුත්තෙ වුත්තමෙව.

369. **පවෙදෙසීති** කථෙසි දීපෙසි. **ඉධෙවාති** ඉමස්මිඤ්ඤෙව ඔකාසෙ. **දෙවභූතස්ස මෙ සතොති** දෙවස්ස මෙ සතො. **පුනරායු ච මෙ ලද්ධොති** පුන අඤ්ඤෙන කම්මවිපාකෙන මෙ ජීවිතං ලද්ධන්ති, ඉමිනා අත්තනො චුතභාවං චෙව උපපන්නභාවඤ්ච ආවිකරොති.

දිවියා කායාති දිබ්බා අත්තභාවා. **ආයුං හිත්වා අමානුසන්ති** දිබ්බං ආයුං ජහිත්වා. **අමූළ්හො ගබ්භමෙස්සාමීති** නියතගතිකත්තා අමූළ්හො හුත්වා. **යත්ථ මෙ රමතී මනොති** යත්ථ මෙ මනො රමිස්සති, තත්ථෙව ඛත්තියකුලාදීසු ගබ්භං උපගච්ඡිස්සාමීති සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙ ච මානුසෙ චාති ඉමමත්ථං දීපෙති.

ඤායෙන විහරිස්සාමීති මනුස්සෙසු උපපන්නොපි මාතරං ජීවිතා වොරොපනාදීනං අභබ්බත්තා ඤායෙන කාරණෙන සමෙන විහරිස්සාමීති අත්ථො.

සම්බොධි චෙ භවිස්සතීති ඉදං සකදාගාමිමග්ගං සන්ධාය වදති, සචෙ සකදාගාමී භවිස්සාමීති දීපෙති. **අඤ්ඤාතා විහරිස්සාමීති** අඤ්ඤාතා ආජානිතුකාමො හුත්වා විහරිස්සාමි. **ස්වෙව අන්තො භවිස්සතීති** සො එව මෙ මනුස්සලොකෙ අන්තො භවිස්සතීති.

පුන දෙවො භවිස්සාමි, දෙවලොකස්මිං උත්තමොති පුන දෙවලොකස්මිං උත්තමො සක්කො දෙවානමින්දො භවිස්සාමීති වදති.

අන්තිමෙ වත්තමානම්හීති අන්තිමෙ භවෙ වත්තමානෙ. **සො නිවාසො භවිස්සතීති** යෙ තෙ ආයුනා ච පඤ්ඤාය ච අකනිට්ඨා ජෙට්ඨකා සබ්බදෙවෙහි පණීතතරා දෙවා, අවසානෙ මෙ සො නිවාසො භවිස්සති . අයං කිර තතො සක්කත්තභාවතො චුතො තස්මිං අත්තභාවෙ අනාගාමිමග්ගස්ස පටිලද්ධත්තා උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී හුත්වා අවිහාදීසු නිබ්බත්තන්තො අවසානෙ අකනිට්ඨෙ නිබ්බත්තිස්සති. තං සන්ධාය එවමාහ. එස කිර අවිහෙසු කප්පසහස්සං වසිස්සති, අතප්පෙසු ද්වෙ කප්පසහස්සානි, සුදස්සෙසු චත්තාරි කප්පසහස්සානි, සුදස්සීසු අට්ඨ, අකනිට්ඨෙසු සොළසාති එකතිංස කප්පසහස්සානි බ්‍රහ්මආයුං අනුභවිස්සති. සක්කො දෙවරාජා අනාථපිණ්ඩිකො ගහපති විසාඛා මහාඋපාසිකාති තයොපි හි ඉමෙ එකප්පමාණආයුකා එව, වට්ටාභිරතසත්තා නාම එතෙහි සදිසා සුඛභාගිනො නාම නත්ථි.

370. **අපරියොසිතසඞ්කප්පොති** අනිට්ඨිතමනොරථො. **යස්සු මඤ්ඤාමි සමණෙති** යෙ ච සමණෙ පවිවිත්තවිහාරිනොති මඤ්ඤාමි.

ආරාධනාති සම්පාදනා. **විරාධනාති** අසම්පාදනා. **න සම්පායන්තීති** සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්කොන්ති.

ආදිච්චබන්ධුනන්ති ආදිච්චොපි ගොතමගොත්තො, භගවාපි ගොතමගොත්තො, තස්මා එවමාහ. **යං කරොමසීති** යං පුබ්බෙ බ්‍රහ්මුනො නමක්කාරං කරොම. **සමං දෙවෙහීති** දෙවෙහි සද්ධිං, ඉතො පට්ඨාය ඉදානි අම්හාකං බ්‍රහ්මුනො නමක්කාරකරණං නත්ථීති දස්සෙති. **සාමං කරොමාති** නමක්කාරං කරොම.

371. **පරාමසිත්වාති** තුට්ඨචිත්තො සහායං හත්ථෙන හත්ථම්හි පහරන්තො විය පථවිං පහරිත්වා, සක්ඛිභාවත්ථාය වා පහරිත්වා ''යථා ත්වං නිච්චලො, එවමහං භගවතී''ති. **අජ්ඣිට්ඨපඤ්හාති** අජ්ඣෙසිතපඤ්හා පත්ථිතපඤ්හා. සෙසං

සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

සක්කපඤ්හසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

උද්දෙසවාරකථාවණ්ණනා

373. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාසතිපට්ඨානසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – **එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගොති** කස්මා භගවා ඉදං සුත්තමභාසි? කුරුරට්ඨවාසීනං ගම්භීරදෙසනාපටිග්ගහණසමත්ථතාය. කුරුරට්ඨවාසිනො කිර භික්ඛූ භික්ඛුනියො උපාසකා උපාසිකායො උතුපච්චයාදිසම්පන්නත්තා තස්ස රට්ඨස්ස සප්පායඋතුපච්චයසෙවනෙන නිච්චං කල්ලසරීරා කල්ලචිත්තා ච හොන්ති. තෙ චිත්තසරීරකල්ලතාය අනුග්ගහිතපඤ්ඤාබලා ගම්භීරකථං පටිග්ගහෙතුං සමත්ථා හොන්ති. තෙන නෙසං භගවා ඉමං ගම්භීරදෙසනාපටිග්ගහණසමත්ථතං සම්පස්සන්තො එකවීසතියා ඨානෙසු කම්මට්ඨානං අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා ඉදං ගම්භීරත්ථං මහාසතිපට්ඨානසුත්තං අභාසි. යථා හි පුරිසො සුවණ්ණචඞ්කොටකං ලභිත්වා තත්ථ නානාපුප්ඵානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුවණ්ණමඤ්ජූසං වා පන ලභිත්වා සත්තරතනානි පක්ඛිපෙය්‍ය, එවං භගවා කුරුරට්ඨවාසිපරිසං ලභිත්වා ගම්භීරදෙසනං දෙසෙසි. තෙනෙවෙත්ථ අඤ්ඤානිපි ගම්භීරත්ථානි ඉමස්මිං දීඝනිකායෙ **මහානිදානං** මජ්ඣිමනිකායෙ **සතිපට්ඨානං, සාරොපමං, රුක්ඛොපමං, රට්ඨපාලං, මාගණ්ඩියං, ආනෙඤ්ජසප්පාය**න්ති අඤ්ඤානිපි සුත්තානි දෙසෙසි.

අපිච තස්මිං ජනපදෙ චතස්සො පරිසා පකතියාව සතිපට්ඨානභාවනානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති, අන්තමසො දාසකම්මකරපරිජනාපි සතිපට්ඨානපටිසංයුත්තමෙව කථං කථෙන්ති. උදකතිත්ථසුත්තකන්තනට්ඨානාදීසුපි නිරත්ථකකථා නාම නප්පවත්තති. සචෙ කාචි ඉත්ථී ‘‘අම්ම, ත්වං කතරං සතිපට්ඨානභාවනං මනසිකරොසී’’ති පුච්ඡිතා ‘‘න කිඤ්චී’’ති වදති, තං ගරහන්ති ‘‘ධිරත්ථු තව ජීවිතං, ජීවමානාපි ත්වං මතසදිසා’’ති. අථ නං ‘‘මා දානි පුන එවමකාසී’’ති ඔවදිත්වා අඤ්ඤතරං සතිපට්ඨානං උග්ගණ්හාපෙන්ති. යා පන ‘‘අහං අසුකසතිපට්ඨානං නාම මනසිකරොමී’’ති වදති, තස්සා ‘‘සාධු සාධූ’’ති සාධුකාරං කත්වා ‘‘තව ජීවිතං සුජීවිතං, ත්වං නාම මනුස්සත්තං පත්තා, තවත්ථාය සම්මාසම්බුද්ධො උප්පන්නො’’තිආදීහි පසංසන්ති. න කෙවලඤ්චෙත්ථ මනුස්සජාතිකාව සතිපට්ඨානමනසිකාරයුත්තා, තෙ නිස්සාය විහරන්තා තිරච්ඡානගතාපි.

තත්‍රිදං වත්ථු – එකො කිර නටකො සුවපොතකං ගහෙත්වා සික්ඛාපෙන්තො විචරති. සො භික්ඛුනුපස්සයං උපනිස්සාය වසිත්වා ගමනකාලෙ සුවපොතකං පමුස්සිත්වා ගතො. තං සාමණෙරියො ගහෙත්වා පටිජග්ගිංසු. බුද්ධරක්ඛිතොති තිස්ස නාමං අකංසු. තං එකදිවසං පුරතො නිසින්නං දිස්වා මහාථෙරී ආහ – ‘‘බුද්ධරක්ඛිතා’’ති. කිං, අය්‍යෙති? අත්ථි තෙ කොචි භාවනාමනසිකාරොති? නත්ථි, අය්‍යෙති. ආවුසො, පබ්බජිතානං සන්තිකෙ වසන්තෙන නාම විස්සට්ඨඅත්තභාවෙන භවිතුං න වට්ටති, කොචිදෙව මනසිකාරො ඉච්ඡිතබ්බො, ත්වං පන අඤ්ඤං න සක්ඛිස්සසි, ‘‘අට්ඨි අට්ඨී’’ති සජ්ඣායං කරොහීති. සො ථෙරියා ඔවාදෙ ඨත්වා ‘‘අට්ඨි අට්ඨී’’ති සජ්ඣායන්තො චරති.

තං එකදිවසං පාතොව තොරණග්ගෙ නිසීදිත්වා බාලාතපං තපමානං එකො සකුණො නඛපඤ්ජරෙන අග්ගහෙසි. සො ‘‘කිරි කිරී’’ති සද්දමකාසි. සාමණෙරියො සුත්වා ‘‘අය්‍යෙ බුද්ධරක්ඛිතො සකුණෙන ගහිතො, මොචෙම න’’න්ති ලෙඩ්ඩුආදීනි ගහෙත්වා අනුබන්ධිත්වා මොචෙසුං . තං ආනෙත්වා පුරතො ඨපිතං ථෙරී ආහ – ‘‘බුද්ධරක්ඛිත, සකුණෙන ගහිතකාලෙ කිං චින්තෙසී’’ති? න, අය්‍යෙ, අඤ්ඤං කිඤ්චි චින්තෙසිං, අට්ඨිපුඤ්ජොව අට්ඨිපුඤ්ජං ගහෙත්වා ගච්ඡති, කතරස්මිං ඨානෙ විප්පකිරිස්සතීති, එවං අය්‍යෙ අට්ඨිපුඤ්ජමෙව චින්තෙසින්ති. සාධු, සාධු, බුද්ධරක්ඛිත, අනාගතෙ භවක්ඛයස්ස තෙ පච්චයො භවිස්සතීති. එවං තත්ථ තිරච්ඡානගතාපි සතිපට්ඨානමනසිකාරයුත්තා. තස්මා නෙසං භගවා සතිපට්ඨානබුද්ධිමෙව ජනෙන්තො ඉදං සුත්තමභාසි.

තත්ථ **එකායනොති** එකමග්ගො. මග්ගස්ස හි –

> ‘‘මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
> නාවා උත්තරසෙතු ච, කුල්ලො ච භිසිසඞ්කමො’’ති.

බහූනි නාමානි. ස්වායමිධ අයනනාමෙන වුත්තො, තස්මා **එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගොති** එත්ථ එකමග්ගො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො න ද්විධා පථභූතොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බොති එකායනො. එකෙනාති ගණසඞ්ගණිකං පහාය වූපකට්ඨෙන පවිවිත්තචිත්තෙන. අයිතබ්බො පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකස්ස අයනො එකායනො. **එකස්සාති** සෙට්ඨස්ස. සබ්බසත්තසෙට්ඨො ච භගවා, තස්මා භගවතොති වුත්තං හොති. කිඤ්චාපි හි තෙන අඤ්ඤෙපි අයන්ති, එවං සන්තෙපි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිතත්තා. යථාහ ‘‘සො හි, බ්‍රාහ්මණ, භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා’’තිආදි (ම. නි. 3.79). අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනොති එකායනො, ඉමස්මිඤ්ඤෙව ධම්මවිනයෙ පවත්තති, න අඤ්ඤත්ථාති වුත්තං හොති. යථාහ – ‘‘ඉමස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භතී’’ති (දී. නි. 2.214). දෙසනාභෙදොයෙව හෙසො, අත්ථතො පන එකොව. අපිච එකං අයතීති එකායනො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානයප්පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති. යථාහ බ්‍රහ්මා සහම්පති –

එකායනං ජාතිඛයන්තදස්සී,
මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔඝන්ති. (සං. නි. 5.409);

කෙචි පන ''න පාරං දිගුණං යන්ති''ති ගාථානයෙන යස්මා එකවාරං නිබ්බානං ගච්ඡති, තස්මා ''එකායනො''ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති. ඉමස්ස හි අත්ථස්ස සකිං අයනොති ඉමිනා බ්‍යඤ්ජනෙන භවිතබ්බං. යදි පන එකං අයනමස්ස එකා ගති පවත්තීති එවං අත්ථං යොජෙත්වා වුච්චෙය්‍ය, බ්‍යඤ්ජනං යුජ්ජෙය්‍ය, අත්ථො පන උභයථාපි න යුජ්ජති. කස්මා? ඉධ පුබ්බභාගමග්ගස්ස අධිප්පෙතත්තා. කායාදිචතුආරම්මණප්පවත්තො හි පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගො ඉධාධිප්පෙතො, න ලොකුත්තරො, සො ච අනෙකවාරම්පි අයති, අනෙකඤ්චස්ස අයනං හොති.

පුබ්බෙපි ච ඉමස්මිං පදෙ මහාථෙරානං සාකච්ඡා අහොසියෙව. තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගොති ආහ. ආචරියො පනස්ස තිපිටකචූළසුමත්ථෙරො මිස්සකමග්ගොති ආහ. පුබ්බභාගො භන්තෙති? මිස්සකො, ආවුසොති. ආචරියෙ පන පුනප්පුනං භණන්තෙ අප්පටිබාහිත්වා තුණ්හී අහොසි. පඤ්හං අවිනිච්ඡිනිත්වාව උට්ඨහිංසු. අථාචරියත්ථෙරො නහානකොට්ඨකං ගච්ඡන්තො ''මයා මිස්සකමග්ගො කථිතො, චූළනාගො පුබ්බභාගමග්ගොති ආදාය වොහරති, කො නු ඛො එත්ථ නිච්ඡයො''ති සුත්තන්තං ආදිතො පට්ඨාය පරිවත්තෙන්තො ''යො හි කොචි , භික්ඛවෙ, ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ එවං භාවෙය්‍ය සත්ත වස්සානී''ති ඉමස්මිං ඨානෙ සල්ලක්ඛෙසි. ලොකුත්තරමග්ගො උප්පජ්ජිත්වා සත්ත වස්සානි තිට්ඨමානො නාම නත්ථි, මයා වුත්තො මිස්සකමග්ගො න ලබ්භති. චූළනාගෙන දිට්ඨො පුබ්බභාගමග්ගොව ලබ්භතීති ඤත්වා අට්ඨමියං ධම්මසවනෙ සඞ්ඝුට්ඨෙ අගමාසි.

පොරාණකත්ථෙරා කිර පියධම්මසවනා හොන්ති, සද්දං සුත්වාව ''අහං පඨමං, අහං පඨම''න්ති එකප්පහාරෙනෙව ඔසරන්ති. තස්මිඤ්ච දිවසෙ චූළනාගත්ථෙරස්ස වාරො, තෙන ධම්මාසනෙ නිසීදිත්වා බීජනිං ගහෙත්වා පුබ්බගාථාසු වුත්තාසු ථෙරස්ස ආසනපිට්ඨියං ඨිතස්ස එතදහොසි – ''රහො නිසීදිත්වා න වක්ඛාමී''ති. පොරාණකත්ථෙරා හි අනුසූයකා හොන්ති. න අත්තනො රුචිමෙව උච්ඡුභාරං විය එවං උක්ඛිපිත්වා විචරන්ති, කාරණමෙව ගණ්හන්ති, අකාරණං විස්සජ්ජෙන්ති. තස්මා ථෙරො ''ආවුසො, චූළනාගා''ති ආහ. සො ආචරියස්ස විය සද්දොති ධම්මං ඨපෙත්වා ''කිං භන්තෙ''ති ආහ. ආවුසො, චූළනාග, මයා වුත්තො මිස්සකමග්ගො න ලබ්භති, තයා වුත්තො පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගොව ලබ්භතීති. ථෙරො චින්තෙසි – ''අම්හාකං ආචරියො සබ්බපරියත්තිකො තෙපිටකො සුතබුද්ධො, එවරූපස්සාපි නාම භික්ඛුනො අයං පඤ්හො ආලුළෙති, අනාගතෙ මම භාතිකා ඉමං පඤ්හං ආලුළෙස්සන්තීති සුත්තං ගහෙත්වා ඉමං පඤ්හං නිච්චලං කරිස්සාමී''ති පටිසම්භිදාමග්ගතො ''එකායනමග්ගො වුච්චති පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගො''.

මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා;
විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා.

එසෙව මග්ගො නත්ථඤ්ඤො, දස්සනස්ස විසුද්ධියා;
එතඤ්හි තුම්හෙ පටිපජ්ජථ, මාරසෙනප්පමද්දනං;
එතඤ්හි තුම්හෙ පටිපන්නා, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සථාති. –

සුත්තං ආහරිත්වා ඨපෙසි.

මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානගමනට්ඨෙන නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙන ච. **සත්තානං විසුද්ධියාති** රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහි ච උපක්කිලෙසෙහි කිලිට්ඨචිත්තානං සත්තානං විසුද්ධත්ථාය. තථා හි ඉමිනාව මග්ගෙන ඉතො සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුන්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං උපරි එකස්මිංයෙව කප්පෙ නිබ්බත්තෙ තණ්හඞ්කරමෙධඞ්කරසරණඞ්කරදීපඞ්කරනාමකෙ බුද්ධෙ ආදිං කත්වා සක්‍යමුනිපරියොසානා අනෙකෙ සම්මාසම්බුද්ධා අනෙකසතා පච්චෙකබුද්ධා ගණනපථං වීතිවත්තා අරියසාවකා චාති ඉමෙ සත්තා සබ්බෙ චිත්තමලං පවාහෙත්වා පරමවිසුද්ධිං පත්තා. රූපමලවසෙන පන සංකිලෙසවොදානපඤ්ඤත්තියෙව නත්ථි. තථා හි –

''රූපෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
රූපෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, අනක්ඛාතං මහෙසිනා.

චිත්තෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
චිත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති වුත්තං මහෙසිනා''.

යථාහ – ''චිත්තසංකිලෙසා, භික්ඛවෙ, සත්තා සංකිලිස්සන්ති, චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී''ති. තඤ්ච චිත්තවොදානං ඉමිනා සතිපට්ඨානමග්ගෙන හොති. තෙනාහ ''සත්තානං විසුද්ධියා''ති.

සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායාති සොකස්ස ච පරිදෙවස්ස ච සමතික්කමාය පහානායාති අත්ථො, අයඤ්හි මග්ගො භාවිතො **සන්තතිමහාමත්තාදීනං** විය සොකසමතික්කමාය, **පටාචාරාදීනං** විය පරිදෙවසමතික්කමාය සංවත්තති. තෙනාහ ‘‘සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා’’ති. කිඤ්චාපි හි සන්තතිමහාමත්තො –

‘‘යං පුබ්බෙ තං විසොධෙහි, පච්ඡා තෙ මාහු කිඤ්චනං;
මජ්ඣෙ චෙ නො ගහෙස්සසි, උපසන්තො චරිස්සසී’’ති. (සු. නි. 945);

ඉමං ගාථං සුත්වාව සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්තො. පටාචාරා –

‘‘න සන්ති පුත්තා තාණාය, න පිතා නාපි බන්ධවා;
අන්තකෙනාධිපන්නස්ස, නත්ථි ඤාතීසු තාණතා’’ති. (ධ. ප. 288);

ඉමං ගාථං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතා. යස්මා පන කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු කඤ්චි ධම්මං අනාමසිත්වා භාවනා නාම නත්ථි, තස්මා තෙපි ඉමිනාව මග්ගෙන සොකපරිදෙවෙ සමතික්කන්තාති වෙදිතබ්බා.

දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමායාති කායිකදුක්ඛස්ස චෙතසිකදොමනස්සස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං අත්ථඞ්ගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. අයඤ්හි මග්ගො භාවිතො තිස්සත්ථෙරාදීනං විය දුක්ඛස්ස, සක්කාදීනං විය ච දොමනස්සස්ස අත්ථඞ්ගමාය සංවත්තති.

තත්‍රායං අත්ථදීපනා – සාවත්ථියං කිර **තිස්සො** නාම කුටුම්බිකපුත්තො චත්තාලීස හිරඤ්ඤකොටියො පහාය පබ්බජිත්වා අගාමකෙ අරඤ්ඤෙ විහරති. තස්ස කනිට්ඨභාතු භරියා ‘‘ගච්ඡථ, නං ජීවිතා වොරොපෙථා’’ති පඤ්චසතෙ චොරෙ පෙසෙසි. තෙ ගන්ත්වා ථෙරං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. ථෙරො ආහ – ‘‘කස්මා ආගතත්ථ උපාසකා’’ති? තං ජීවිතා වොරොපෙස්සාමාති. පාටිභොගං මෙ උපාසකා, ගහෙත්වා අජ්ජෙකරත්තිං ජීවිතං දෙථාති. කො තෙ, සමණ, ඉමස්මිං ඨානෙ පාටිභොගො භවිස්සතීති? ථෙරො මහන්තං පාසාණං ගහෙත්වා ද්වෙ ඌරුට්ඨීනි භින්දිත්වා ‘‘වට්ටති උපාසකා පාටිභොගො’’ති ආහ. තෙ අපක්කමිත්වා චඞ්කමනසීසෙ අග්ගිං කත්වා නිපජ්ජිංසු. ථෙරස්ස වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා සීලං පච්චවෙක්ඛතො පරිසුද්ධං සීලං නිස්සාය පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජි. තතො අනුක්කමෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො තියාමරත්තිං සමණධම්මං කත්වා අරුණුග්ගමනෙ අරහත්තං පත්තො ඉමං උදානං උදානෙසි –

‘‘උභො පාදානි භින්දිත්වා, සඤ්ඤපෙස්සාමි වො අහං;
අට්ටියාමි හරායාමි, සරාගමරණං අහං.

එවාහං චින්තයිත්වාන, යථාභූතං විපස්සිසං;
සම්පත්තෙ අරුණුග්ගම්හි, අරහත්තමපාපුණි’’න්ති.

අපරෙපි **තිංස භික්ඛූ** භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤවිහාරෙ වස්සං උපගන්ත්වා ‘‘ආවුසො, තියාමරත්තිං සමණධම්මොව කාතබ්බො, න අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සන්තිකං ආගන්තබ්බ’’න්ති වත්වා විහරිංසු. තෙසං සමණධම්මං කත්වා පච්චූසසමයෙ පචලායන්තානං එකො බ්‍යග්ඝො ආගන්ත්වා එකෙකං භික්ඛුං ගහෙත්වා ගච්ඡති. න කොචි ‘‘මං බ්‍යග්ඝො ගණ්හී’’ති වාචම්පි නිච්ඡාරෙසි. එවං පඤ්චසු දසසු භික්ඛූසු ඛාදිතෙසු උපොසථදිවසෙ ‘‘ඉතරෙ, ආවුසො , කුහි’’න්ති පුච්ඡිත්වා ඤත්වා ච ‘‘ඉදානි ගහිතෙන ගහිතොම්හීති වත්තබ්බ’’න්ති වත්වා විහරිංසු . අථ අඤ්ඤතරං දහරභික්ඛුං පුරිමනයෙනෙව බ්‍යග්ඝො ගණ්හි. සො ‘‘බ්‍යග්ඝො භන්තෙ’’ති ආහ. භික්ඛූ කත්තරදණ්ඩෙ ච උක්කායො ච ගහෙත්වා මොචෙස්සාමාති අනුබන්ධිංසු. බ්‍යග්ඝො භික්ඛූනං අගතිං ඡින්නතටට්ඨානමාරුය්හ තං භික්ඛුං පාදඞ්ගුට්ඨකතො පට්ඨාය ඛාදිතුං ආරභි. ඉතරෙපි ‘‘ඉදානි සප්පුරිස, අම්හෙහි කත්තබ්බං නත්ථි, භික්ඛූනං විසෙසො නාම එවරූපෙ ඨානෙ පඤ්ඤායතී’’ති ආහංසු. සො බ්‍යග්ඝමුඛෙ නිපන්නොව තං වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො යාව ගොප්ඵකා ඛාදිතසමයෙ සොතාපන්නො හුත්වා, යාව ජණ්ණුකා ඛාදිතසමයෙ සකදාගාමී, යාව නාභියා ඛාදිතසමයෙ අනාගාමී හුත්වා, හදයරූපෙ අඛාදිතෙයෙව සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා ඉමං උදානං උදානෙසි –

‘‘සීලවා වතසම්පන්නො, පඤ්ඤවා සුසමාහිතො;
මුහුත්තං පමාදමන්වාය, බ්‍යග්ඝෙනොරුද්ධමානසො.

පඤ්ජරස්මිං ගහෙත්වාන, සිලාය උපරී කතො;
කාමං ඛාදතු මං බ්‍යග්ඝො, අට්ඨීයා ච න්හාරුස්ස ච;
කිලෙසෙ ඛෙපයිස්සාමි, ඵුසිස්සාමි විමුත්තිය’’න්ති.

අපරොපි පීතමල්ලත්ථෙරො නාම ගිහිකාලෙ තීසු රජ්ජෙසු පටාකං ගහෙත්වා තම්බපණ්ණිදීපං ආගම්ම රාජානං පස්සිත්වා රඤ්ඤා කතානුග්ගහො එකදිවසං කිලඤ්ජකාපණසාලද්වාරෙන ගච්ඡන්තො ‘‘රූපං, භික්ඛවෙ, න තුම්හාකං, තං පජහථ, තං වො පහීනං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සතී’’ති න තුම්හාකවාක්‍යං සුත්වා චින්තෙසි ‘‘නෙව කිර රූපං

අත්තනො, න වෙදනා''ති. සො තංයෙව අඞ්කුසං කත්වා නික්ඛමිත්වා මහාවිහාරං ගන්ත්වා පබ්බජ්ජං යාචිත්වා පබ්බජිතො උපසම්පන්නො ද්වෙමාතිකා පගුණා කත්වා තිංස භික්ඛූ ගහෙත්වා ගබලවාලියඅඞ්ගණං ගන්ත්වා සමණධම්මං අකාසි. පාදෙසු අවහන්තෙසු ජණ්ණුකෙහි චඞ්කමති. තමෙනං රත්තිං එකො මිගලුද්දකො මිගොති මඤ්ඤමානො පහරි. සත්ති විනිවිජ්ඣිත්වා ගතා, සො තං සත්තිං හරාපෙත්වා පහරණමුඛානි තිණවට්ටියා පූරාපෙත්වා පාසාණපිට්ඨියං අත්තානං නිසීදාපෙත්වා ඔකාසං කාරෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා උක්කාසිතසද්දෙන ආගතානං භික්ඛූනං බ්‍යාකරිත්වා ඉමං උදානං උදානෙසි –

''භාසිතං බුද්ධසෙට්ඨස්ස, සබ්බලොකග්ගවාදිනො;
න තුම්හාකමිදං රූපං, තං ජහෙය්‍යාථ භික්ඛවො.

අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා, උප්පාදවයධම්මිනො;
උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තෙසං වූපසමො සුඛො''ති.

එවං තාව අයං මග්ගො තිස්සත්ථෙරාදීනං විය දුක්ඛස්ස අත්ථඞ්ගමාය සංවත්තති.

සක්කො පන දෙවානමින්දො අත්තනො පඤ්චවිධපුබ්බනිමිත්තං දිස්වා මරණභයසන්තජ්ජිතො දොමනස්සජාතො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡි. සො උපෙක්ඛාපඤ්හවිස්සජ්ජනාවසානෙ අසීතිසහස්සාහි දෙවතාහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. සා චස්ස උපපත්ති පුන පාකතිකාව අහොසි.

සුබ්‍රහ්මාපි දෙවපුත්තො අච්ඡරාසහස්සපරිවුතො සග්ගසම්පත්තිං අනුභොති. තත්ථ පඤ්චසතා අච්ඡරායො රුක්ඛතො පුප්ඵානි ඔචිනන්තියො චවිත්වා නිරයෙ උප්පන්නා. සො ''කිං ඉමා චිරායන්තී''ති උපධාරෙන්තො තාසං නිරයෙ නිබ්බත්තනභාවං ඤත්වා ''කිත්තකං නු ඛො මම ආයූ''ති උපපරික්ඛන්තො අත්තනො ආයුපරික්ඛයං විදිත්වා චවිත්වා තත්ථෙව නිරයෙ නිබ්බත්තනභාවං දිස්වා භීතො අතිවිය දොමනස්සජාතො හුත්වා ''ඉමං මෙ දොමනස්සං සත්ථා විනයිස්සති, න අඤ්ඤො''ති අවසෙසා පඤ්චසතා අච්ඡරායො ගහෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡි –

''නිච්චං උත්‍රස්තමිදං චිත්තං, නිච්චං උබ්බිග්ගිදං මනො;
අනුප්පන්නෙසු කිච්ඡෙසු, අථො උප්පතිතෙසු ච;
සචෙ අත්ථි අනුත්‍රස්තං, තං මෙ අක්ඛාහි පුච්ඡිතොති. (සං. නි. 1.98);

තතො නං භගවා ආහ –

''නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣා තපසා, නාඤ්ඤත්‍රින්ද්‍රියසංවරා;
නාඤ්ඤත්‍ර සබ්බනිස්සග්ගා, සොත්ථිං පස්සාමි පාණින''න්ති. (සං. නි. 1.98);

සො දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චහි අච්ඡරාසතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය තං සම්පත්තිං ථාවරං කත්වා දෙවලොකමෙව අගමාසීති. එවං අයං මග්ගො භාවිතො සක්කාදීනං විය දොමනස්සස්ස අත්ථඞ්ගමාය සංවත්තතීති වෙදිතබ්බො.

ඤායස්ස අධිගමායාති ඤායො වුච්චති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, තස්ස අධිගමාය, පත්තියාති වුත්තං හොති. අයඤ්හි පුබ්බභාගෙ ලොකියො සතිපට්ඨානමග්ගො භාවිතො ලොකුත්තරමග්ගස්ස අධිගමාය සංවත්තති. තෙනාහ ''ඤායස්ස අධිගමායා''ති. **නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති** තණ්හාවානවිරහිතත්තා නිබ්බානන්ති ලද්ධනාමස්ස අමතස්ස සච්ඡිකිරියාය, අත්තපච්චක්ඛතායාති වුත්තං හොති. අයඤ්හි මග්ගො භාවිතො අනුපුබ්බෙන නිබ්බානසච්ඡිකිරියං සාධෙති. තෙනාහ ''නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා''ති.

තත්ථ කිඤ්චාපි ''සත්තානං විසුද්ධියා''ති වුත්තෙ සොකසමතික්කමාදීනි අත්ථතො සිද්ධානෙව හොන්ති, ඨපෙත්වා පන සාසනයුත්තිකොවිදෙ අඤ්ඤෙසං න පාකටානි, න ච භගවා පඨමං සාසනයුත්තිකොවිදං ජනං කත්වා පච්ඡා ධම්මං දෙසෙති. තෙන තෙනෙව පන සුත්තෙන තං තං අත්ථං ඤාපෙති. තස්මා ඉධ යං යං අත්ථං එකායනමග්ගො සාධෙති, තං තං පාකටං කත්වා දස්සෙන්තො ''සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා''තිආදිමාහ. යස්මා වා යා සත්තානං විසුද්ධි එකායනමග්ගෙන සංවත්තති, සා සොකපරිදෙවානං සමතික්කමෙන හොති. සොකපරිදෙවානං සමතික්කමො දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමෙන, දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමො ඤායස්සාධිගමෙන, ඤායස්සාධිගමො නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියාය. තස්මා ඉමම්පි කමං දස්සෙන්තො ''සත්තානං විසුද්ධියා''ති වත්වා ''සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා''තිආදිමාහ.

අපිච වණ්ණභණනමෙතං එකායනමග්ගස්ස. යථෙව හි භගවා – ''ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣෙකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙස්සාමි යදිදං ඡඡක්කානී''ති (ම. නි. 3.420) ඡඡක්කදෙසනාය අට්ඨහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි. යථා ච

අරියවංසදෙසනාය ‘‘චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, අරියවංසා අග්ගඤ්ඤා රත්තඤ්ඤා වංසඤ්ඤා පොරාණා අසංකිණ්ණා අසංකිණ්ණපුබ්බා න සඞ්කීයන්ති න සඞ්කීයිස්සන්ති, අප්පටිකුට්ඨා සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤූහී’’ති (අ. නි. 4.28) නවහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි; එවං ඉමස්සාපි එකායනමග්ගස්ස සත්තානං විසුද්ධියාතිආදීහි සත්තහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි. කස්මාති චෙ, තෙසං භික්ඛූනං උස්සාහජනනත්ථං. වණ්ණභාසනඤ්හි සුත්වා තෙ භික්ඛූ ‘‘අයං කිර මග්ගො හදයසන්තාපභූතං සොකං, වාචාවිප්පලාපභූතං පරිදෙවං, කායිකඅසාතභූතං දුක්ඛං, චෙතසිකඅසාතභූතං දොමනස්සන්ති චත්තාරො උපද්දවෙ හනති, විසුද්ධිං ඤායං නිබ්බානන්ති තයො විසෙසෙ ආවහතී’’ති උස්සාහජාතා ඉමං ධම්මදෙසනං උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බං ධාරෙතබ්බං, වාචෙතබ්බං, ඉමඤ්ච මග්ගං භාවෙතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති. ඉති තෙසං භික්ඛූනං උස්සාහජනනත්ථං වණ්ණං අභාසි. කම්බලවාණිජාදයො කම්බලාදීනං වණ්ණං විය.

යථා හි සතසහස්සග්ඝනිකපණ්ඩුකම්බලවාණිජෙන ‘කම්බලං ගණ්හථා’ති උග්ඝොසිතෙපි අසුකකම්බලොති න තාව මනුස්සා ජානන්ති. කෙසකම්බලවාළකම්බලාදයොපි හි දුග්ගන්ධා ඛරසම්ඵස්සා කම්බලාත්වෙව වුච්චන්ති. යදා පන තෙන ගන්ධාරකො රත්තකම්බලො සුඛුමො උජ්ජලො සුඛසම්ඵස්සොති උග්ඝොසිතං හොති, තදා යෙ පහොන්ති, තෙ ගණ්හන්ති. යෙ නප්පහොන්ති, තෙපි දස්සනකාමා හොන්ති; එවමෙව ‘එකායනො, භික්ඛවෙ, අයං මග්ගො’ති වුත්තෙපි අසුකමග්ගොති න තාව පාකටො හොති. නානප්පකාරකා හි අනියානිකමග්ගාපි මග්ගාත්වෙව වුච්චන්ති. ‘‘සත්තානං විසුද්ධියා’’තිආදිම්හි පන වුත්තෙ ‘‘අයං කිර මග්ගො චත්තාරො උපද්දවෙ හනති, තයො විසෙසෙ ආවහතී’’ති උස්සාහජාතා ඉමං ධම්මදෙසනං උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බං ධාරෙතබ්බං වාචෙතබ්බං, ඉමඤ්ච මග්ගං භාවෙතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තීති වණ්ණං භාසන්තො ‘‘සත්තානං විසුද්ධියා’’තිආදිමාහ. යථා ච සතසහස්සග්ඝනිකපණ්ඩුකම්බලවාණිජූපමා; එවං රත්තජම්බුනදසුවණ්ණඋදකප්පසාදකමණිරතනසුවිසුද්ධමුත්තරතනපවාළාදිවාණිජූපමාදයොපෙත්ථ ආහරිතබ්බා.

යදිදන්ති නිපාතො, යෙ ඉමෙති අයමස්ස අත්ථො. **චත්තාරොති** ගණනපරිච්ඡෙදො. තෙන න තතො හෙට්ඨා, න උද්ධන්ති සතිපට්ඨානපරිච්ඡෙදං දීපෙති. **සතිපට්ඨානාති** තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතාපි, සතිපි. ‘‘චතුන්නං , භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච දෙසෙස්සාමි, තං සුණාථ…පෙ…. කො ච, භික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයො. ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයො’’තිආදීසු (සං. නි. 5.408) හි සතිගොචරො සතිපට්ඨානන්ති වුච්චති. තථා ‘‘කායො උපට්ඨානං නො සති, සති පන උපට්ඨානඤ්චෙව සති චා’’තිආදීසුපි (පටි. ම. 3.35). තස්සත්ථො – පතිට්ඨාති අස්මින්ති **පට්ඨානං.** කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං **සතිපට්ඨානං,** පධානං ඨානන්ති වා පට්ඨානං. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං හත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

‘‘තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුං අරහතී’’ති (ම. නි. 3.311) එත්ථ තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතා ‘‘සතිපට්ඨාන’’න්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බතොති? සතියා. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත සම්බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 3.147) පන සතියෙව ‘‘සතිපට්ඨාන’’න්ති වුච්චති. තස්සත්ථො – පට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතීති අත්ථො. සතියෙව සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙන සති, උපට්ඨානට්ඨෙන පට්ඨානං. ඉති සති ච සා පට්ඨානං චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදමිධාධිප්පෙතං.

යදි එවං කස්මා ‘‘සතිපට්ඨානා’’ති බහුවචනං? සතිබහුත්තා. ආරම්මණභෙදෙන හි බහුකා එතා සතියො. අථ මග්ගොති කස්මා එකවචනං? මග්ගට්ඨෙන එකත්තා. චතස්සොපි හි එතා සතියො මග්ගට්ඨෙන එකත්තං ගච්ඡන්ති. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානගමනට්ඨෙන. නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙන චා’’ති. චතස්සොපි චෙතා අපරභාගෙ කායාදීසු ආරම්මණෙසු කිච්චං සාධයමානා නිබ්බානං ගච්ඡන්ති, ආදිතො පට්ඨාය ච නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියන්ති, තස්මා චතස්සොපි එකො මග්ගොති වුච්චන්ති. එවඤ්ච සති වචනානුසන්ධිනා සානුසන්ධිකාව දෙසනා හොති, ‘‘මාරසෙනප්පමද්දනං, වො භික්ඛවෙ, මග්ගං දෙසෙස්සාමි, තං සුණාථ…පෙ…. කතමො ච, භික්ඛවෙ, මාරසෙනප්පමද්දනො මග්ගො? යදිදං සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා’’තිආදීසු (සං. නි. 5.224) විය. යථා මාරසෙනප්පමද්දනොති ච, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගාති ච අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙවෙත්ථ නානං . එවං ‘‘එකායනමග්ගො’’ති ච ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’ති ච අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙවෙත්ථ නානං, තස්මා මග්ගට්ඨෙන එකත්තා එකවචනං. ආරම්මණභෙදෙන සතිබහුත්තා බහුවචනං වෙදිතබ්බං.

කස්මා පන භගවතා චත්තාරොව සතිපට්ඨානා වුත්තා අනූනා අනධිකාති? වෙනෙය්‍යහිතත්තා. තණ්හාචරිතදිට්ඨිචරිතසමථයානිකවිපස්සනායානිකෙසු හි මන්දතික්ඛවසෙන ද්වෙධා ද්වෙධා පවත්තෙසු වෙනෙය්‍යෙසු මන්දස්ස තණ්හාචරිතස්ස ඔළාරිකං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස සුඛුමං වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. දිට්ඨිචරිතස්සපි මන්දස්ස නාතිප්පභෙදගතං චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස අතිප්පභෙදගතං ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො. සමථයානිකස්ස ච මන්දස්ස අකිච්ඡෙන අධිගන්තබ්බනිමිත්තං පඨමං සතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස ඔළාරිකාරම්මණෙ අසණ්ඨහනතො දුතියං. විපස්සනායානිකස්සපි මන්දස්ස නාතිප්පභෙදගතාරම්මණං තතියං, තික්ඛස්ස අතිප්පභෙදගතාරම්මණං චතුත්ථං. ඉති චත්තාරොව වුත්තා අනූනා අනධිකාති.

සුභසුඛනිච්චඅත්තභාවවිපල්ලාසප්පහානත්ථං වා. කායො හි අසුභො, තත්ථ ච සුභවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ අසුභභාවදස්සනෙන තස්ස විපල්ලාසස්ස පහානත්ථං පඨමං සතිපට්ඨානං වුත්තං. සුඛං නිච්චං අත්තාති ගහිතෙසුපි ච වෙදනාදීසු වෙදනා දුක්ඛා, චිත්තං අනිච්චං, ධම්මා අනත්තා, තෙසු ච සුඛනිච්චඅත්තවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ දුක්ඛාදිභාවදස්සනෙන තෙසං විපල්ලාසානං පහානත්ථං සෙසානි තීණි වුත්තානීති එවං සුභසුඛනිච්චඅත්තභාවවිපල්ලාසප්පහානත්ථං වා චත්තාරොව වුත්තා අනූනා අනධිකාති වෙදිතබ්බා. න කෙවලඤ්ච විපල්ලාසප්පහානත්ථමෙව, අථ ඛො චතුරොඝයොගාසවගන්ථඋපාදානඅගතිපහානත්ථම්පි චතුබ්බිධාහාරපරිඤ්ඤත්ථඤ්ච චත්තාරොව වුත්තාති වෙදිතබ්බා. අයං තාව පකරණනයො.

අට්ඨකථායං පන සරණවසෙන චෙව එකත්තසමොසරණවසෙන ච එකමෙව සතිපට්ඨානං ආරම්මණවසෙන චත්තාරොති එතදෙව වුත්තං. යථා හි චතුද්වාරෙ නගරෙ පාචීනතො ආගච්ඡන්තා පාචීනදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා පාචීනද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, දක්ඛිණතො. පච්ඡිමතො. උත්තරතො ආගච්ඡන්තා උත්තරදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා උත්තරද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති; එවං – සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. නගරං විය හි නිබ්බානමහානගරං, ද්වාරං විය අට්ඨඞ්ගිකො ලොකුත්තරමග්ගො, පාචීනදිසාදයො විය කායාදයො.

යථා පාචීනතො ආගච්ඡන්තා පාචීනදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා පාචීනද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං කායානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං භාවෙත්වා කායානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. යථා දක්ඛිණතො ආගච්ඡන්තා දක්ඛිණාය දිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං වෙදනානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං භාවෙත්වා වෙදනානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. යථා පච්ඡිමතො ආගච්ඡන්තා පච්ඡිමදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා පච්ඡිමද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං චිත්තානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං භාවෙත්වා චිත්තානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. යථා උත්තරතො ආගච්ඡන්තා උත්තරදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා උත්තරද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං ධම්මානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං භාවෙත්වා ධම්මානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව ඔසරන්ති. එවං සරණවසෙන චෙව එකත්තසමොසරණවසෙන ච එකමෙව සතිපට්ඨානං ආරම්මණවසෙන චත්තාරොව වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

කතමෙ චත්තාරොති කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා. **ඉධාති** ඉමස්මිං සාසනෙ. **භික්ඛවෙති** ධම්මපටිග්ගාහකපුග්ගලාලපනමෙතං. **භික්ඛූති** පටිපත්තිසම්පාදකපුග්ගලනිදස්සනමෙතං. අඤ්ඤෙපි ච දෙවමනුස්සා පටිපත්තිං සම්පාදෙන්තියෙව, සෙට්ඨත්තා පන පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතො ච ''භික්ඛූ''ති ආහ. භගවතො හි අනුසාසනිං සම්පටිච්ඡන්තෙසු භික්ඛු සෙට්ඨො, සබ්බප්පකාරාය අනුසාසනියා භාජනභාවතො. තස්මා සෙට්ඨත්තා ''භික්ඛූ''ති ආහ. තස්මිං ගහිතෙ පන සෙසා ගහිතාව හොන්ති, රාජගමනාදීසු රාජග්ගහණෙන සෙසපරිසා විය. යො ච ඉමං පටිපත්තිං පටිපජ්ජති, සො භික්ඛු නාම හොතීති පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතොපි ''භික්ඛූ''ති ආහ. පටිපන්නකො හි දෙවො වා හොතු මනුස්සො වා, භික්ඛූති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතියෙව යථාහ –

> ''අලඞ්කතො චෙපි සමං චරෙය්‍ය,
> සන්තො දන්තො නියතො බ්‍රහ්මචාරී;
> සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
> සො බ්‍රාහ්මණො සො සමණො ස භික්ඛූ''ති. (ධ. ප. 142);

කායෙති රූපකායෙ. රූපකායො හි ඉධ අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානං සමූහට්ඨෙන හත්ථිකායරථකායාදයො විය කායොති අධිප්පෙතො. යථා ච සමූහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානඤ්හි පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උප්පත්තිදෙසො. තත්ථායං වචනත්ථො. ආයන්ති තතොති ආයො. කෙ ආයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං ආයොති කායො.

කායානුපස්සීති කායෙ අනුපස්සනසීලො කායං වා අනුපස්සමානො. කායෙති ච වත්වාපි පුන කායානුපස්සීති දුතියකායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වවත්ථානඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථං කතන්ති වෙදිතබ්බං. තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සී වා, චිත්තධම්මානුපස්සී වා, අථ ඛො කායානුපස්සීයෙවාති කායසඞ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා න කායෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සී, යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතො කායො, තත්ථපි න භූතුපාදායවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකො විය අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහානුපස්සී, නගරාවයවානුපස්සකො විය කෙසලොමාදිසමූහානුපස්සී, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිනිබ්භුජකො විය රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙඨකො විය ච භූතුපාදායසමූහානුපස්සීයෙවාති නානප්පකාරතො සමූහවසෙනෙව කායසඞ්ඛාතස්ස වත්ථුනො දස්සනෙන ඝනවිනිබ්භොගො දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාවුත්තසමූහවිනිමුත්තො කායො වා ඉත්ථී වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති, යථාවුත්තධම්මසමූහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘යං පස්සති න තං දිට්ඨං, යං දිට්ඨං තං න පස්සති;
අපස්සං බජ්ඣතෙ මූළ්හො, බජ්ඣමානො න මුච්චතී’’ති.

ඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථන්ති වුත්තං, ආදිසද්දෙන චෙත්ථ අයම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්හි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සීයෙව, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සීති වුත්තං හොති. යථා අනුදකභූතායපි මරීචියා උදකානුපස්සිනො හොන්ති, න එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභභූතෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛඅත්තසුභභාවානුපස්සී, අථ ඛො කායානුපස්සී අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභාකාරසමූහානුපස්සීයෙවාති වුත්තං හොති. අථ වා ය්වායං පරතො ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා…පෙ…. සො සතොව අස්සසතී’’තිආදිනා නයෙන අස්සාසපස්සාසාදිචුණ්ණිකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො වුත්තො, යො ච ‘‘ඉධෙකච්චො පථවීකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං කෙසකායං ලොමකායං ඡවිකායං චම්මකායං මංසකායං රුධිරකායං න්හාරුකායං අට්ඨිකායං අට්ඨිමිඤ්ජකාය’’න්ති (පටි. ම. 3.35) පටිසම්භිදායං කායො වුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිඤ්ඤෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සීති එවම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අථ වා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා එවං ගහෙතබ්බස්ස යස්ස කස්සචි අනනුපස්සනතො, තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමූහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිධම්මසමූහසඞ්ඛාතකායානුපස්සීති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

අපිච ‘‘ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො’’තිආදිනා අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො ආකාරසමූහසඞ්ඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සීති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො. තථා හි අයං කායෙ කායානුපස්සනාපටිපදං පටිපන්නො භික්ඛු ඉමං කායං අනිච්චානුපස්සනාදීනං සත්තන්නං අනුපස්සනානං වසෙන අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො. දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො. අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො. නිබ්බින්දති, නො නන්දති, විරජ්ජති, නො රජ්ජති, නිරොධෙති. නො සමුදෙති, පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. සො තං අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති , දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං පජහති, අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං පජහති, නිබ්බින්දන්තො නන්දිං පජහති , විරජ්ජන්තො රාගං පජහති, නිරොධෙන්තො සමුදයං පජහති, පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහතීති වෙදිතබ්බො.

විහරතීති ඉරියති. **ආතාපීති** තීසු භවෙසු කිලෙසෙ ආතාපෙතීති ආතාපො, වීරියස්සෙතං නාමං. ආතාපො අස්ස අත්ථීති ආතාපී. **සම්පජානොති** සම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන සමන්නාගතො. **සතිමාති** කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්නාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති, න හි සතිවිරහිතස්ස අනුපස්සනා නාම අත්ථි, තෙනෙවාහ – ‘‘සතිඤ්ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමී’’ති (සං. නි. 5.234). තස්මා එත්ථ ‘‘කායෙ කායානුපස්සී විහරතී’’ති එත්තාවතා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං වුත්තං හොති. අථ වා යස්මා අනාතාපිනො අන්තොසඞ්ඛෙපො අන්තරායකරො හොති, අසම්පජානො උපායපරිග්ගහෙ අනුපායපරිවජ්ජනෙ ච සම්මුය්හති, මුට්ඨස්සති උපායාපරිච්චාගෙ අනුපායාපරිග්ගහෙ ච අසමත්ථො හොති, තෙනස්ස තං කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති. තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති, තෙසං දස්සනත්ථං ‘‘ආතාපී සම්පජානො සතිමා’’ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං සම්පයොගඞ්ගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා ඉදානි පහානඞ්ගං දස්සෙතුං **විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්**ති වුත්තං. තත්ථ **විනෙය්‍යාති** තදඞ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා විනයිත්වා. **ලොකෙති** තස්මිඤ්ඤෙව කායෙ. කායො හි ඉධ ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අධිප්පෙතො. යස්මා පනස්ස න කායමත්තෙයෙව අභිජ්ඣාදොමනස්සං පහීයති, වෙදනාදීසුපි පහීයතියෙව. තස්මා පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකොති විභඞ්ගෙ වුත්තං. ලොකසඞ්ඛාතත්තා වා තෙසං ධම්මානං අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං වුත්තං. යං පනාහ – ‘‘තත්ථ කතමො ලොකො? ස්වෙව කායො ලොකො’’ති, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. තස්මිං ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං විනෙය්‍යාති එවං සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. යස්මා පනෙත්ථ අභිජ්ඣාග්ගහණෙන කාමච්ඡන්දො, දොමනස්සග්ගහණෙන බ්‍යාපාදො සඞ්ගහං ගච්ඡති, තස්මා නීවරණපරියාපන්නබලවධම්මද්වයදස්සනෙන නීවරණප්පහානං වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං.

විසෙසෙන චෙත්ථ අභිජ්ඣාවිනයෙන කායසම්පත්තිමූලකස්ස අනුරොධස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායවිපත්තිමූලකස්ස විරොධස්ස, අභිජ්ඣාවිනයෙන ච කායෙ අභිරතියා, දොමනස්සවිනයෙන කායභාවනාය අනභිරතියා, අභිජ්ඣාවිනයෙන කායෙ අභූතානං සුභසුඛභාවාදීනං පක්ඛෙපස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායෙ භූතානං අසුභාසුඛභාවාදීනං අපනයනස්ස ච පහානං වුත්තං. තෙන යොගාවචරස්ස යොගානුභාවො යොගසමත්ථතා ච දීපිතා හොති. යොගානුභාවො හි එස, යදිදං අනුරොධවිරොධවිප්පමුත්තො අරතිරතිසහො අභූතපක්ඛෙපභූතාපනයනවිරහිතො ච හොති. අනුරොධවිරොධවිප්පමුත්තො චෙස අරතිරතිසහො අභූතං අපක්ඛිපන්තො භූතඤ්ච අනපනයන්තො යොගසමත්ථො හොතීති.

අපරො නයො ‘‘කායෙ කායානුපස්සී’’ති එත්ථ අනුපස්සනාය කම්මට්ඨානං වුත්තං. ‘‘විහරතී’’ති එත්ථ වුත්තවිහාරෙන කම්මට්ඨානිකස්ස කායපරිහරණං, ‘‘ආතාපී’’තිආදීසු පන ආතාපෙන සම්මප්පධානං,

සතිසම්පජඤ්ඤෙන සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානං, කම්මට්ඨානපරිහරණූපායො වා. සතියා වා කායානුපස්සනාවසෙන පටිලද්ධසමථො, සම්පජඤ්ඤෙන විපස්සනා අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයෙන භාවනාබලං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

විභඞ්ගෙ පන **අනුපස්සී**ති තත්ථ ''කතමා අනුපස්සනා? යා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො ධම්මවිචයො සල්ලක්ඛණා උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යා චින්තා උපපරික්ඛා භූරීමෙධා පරිණායිකා විපස්සනා සම්පජඤ්ඤං පතොදො පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො පඤ්ඤාආලොකො පඤ්ඤාඔභාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති අනුපස්සනා. ඉමාය අනුපස්සනාය උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො උපපන්නො සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති අනුපස්සීති. **විහරතී**ති ඉරියති පවත්තති පාලෙති යපෙති යාපෙති චරති විහරති, තෙන වුච්චති විහරතීති. **ආතාපී**ති තත්ථ කතමං ආතාපං? යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො නික්කමො පරක්කමො උය්‍යාමො වායාමො උස්සාහො උස්සොළ්හී ථාමො ධිති අසිථිලපරක්කමතා අනික්ඛිත්තඡන්දතා අනික්ඛිත්තධුරතා ධුරසම්පග්ගාහො වීරියං වීරියින්ද්‍රියං වීරියබලං සම්මාවායාමො, ඉදං වුච්චති ආතාපං. ඉමිනා ආතාපෙන උපෙතො හොති...පෙ.... සමන්නාගතො , තෙන වුච්චති ආතාපීති. **සම්පජානො**ති තත්ථ කතමං සම්පජඤ්ඤං? යා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො ධම්මවිචයො සල්ලක්ඛණා උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යා චින්තා උපපරික්ඛා භූරීමෙධා පරිණායිකා විපස්සනා සම්පජඤ්ඤං පතොදො පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො පඤ්ඤාආලොකො පඤ්ඤාඔභාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි, ඉදං වුච්චති සම්පජඤ්ඤං. ඉමිනා සම්පජඤ්ඤෙන උපෙතො හොති ...පෙ. ... සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති සම්පජානොති. **සතිමා**ති තත්ථ කතමා සති? යා සති අනුස්සති පටිස්සති සති සරණතා ධාරණතා අපිලාපනතා අසම්මුසනතා සති සතින්ද්‍රියං සතිබලං සම්මාසති , අයං වුච්චති සති. ඉමාය සතියා උපෙතො හොති...පෙ.... සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති සතිමාති.

විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති තත්ථ කතමො ලොකො? ස්වෙව කායො ලොකො. පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකො, අයං වුච්චති ලොකො. තත්ථ කතමා අභිජ්ඣා? යො රාගො සාරාගො අනුනයො අනුරොධො නන්දී නන්දිරාගො චිත්තස්ස සාරාගො, අයං වුච්චති අභිජ්ඣා. තත්ථ කතමං දොමනස්සං? යං චෙතසිකං අසාතං චෙතසිකං දුක්ඛං චෙතොසම්ඵස්සජං අසාතං දුක්ඛං වෙදයිතං, චෙතොසම්ඵස්සජා අසාතා දුක්ඛා වෙදනා, ඉදං වුච්චති දොමනස්සං. ඉති අයඤ්ච අභිජ්ඣා, ඉදඤ්ච දොමනස්සං ඉමම්හි ලොකෙ විනීතා හොන්ති පටිවිනීතා සන්තා සමිතා වූපසමිතා අත්ථඞ්ගතා අබ්භත්ථඞ්ගතා අප්පිතා බ්‍යප්පිතා සොසිතා විසොසිතා බ්‍යන්තීකතා, තෙන වුච්චති විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස''න්ති (විභ. 357-362).

එවමෙතෙසං පදානං අත්ථො වුත්තො. තෙන සහ අයං අට්ඨකථානයො යථා සංසන්දති, එවං වෙදිතබ්බො. අයං තාව කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානුද්දෙසස්ස අත්ථවණ්ණනා.

ඉදානි වෙදනාසු. චිත්තෙ. ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති...පෙ.... විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති එත්ථ **වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී**ති එවමාදීසු වෙදනාදීනං පුන වචනෙ පයොජනං කායානුපස්සනායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී. චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී. ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සීති එත්ථ පන **වෙදනා**ති තිස්සො වෙදනා, තා ච ලොකියා එව. චිත්තම්පි ලොකියං, තථා ධම්මා. තෙසං විභාගො නිද්දෙසවාරෙ පාකටො භවිස්සති. කෙවලං පනිධ යථා වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා, තථා තා අනුපස්සන්තො ''වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී''ති වෙදිතබ්බො. එස නයො චිත්තධම්මෙසුපි. කථඤ්ච වෙදනා අනුපස්සිතබ්බාති? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා සල්ලතො, අදුක්ඛමසුඛා අනිච්චතො. යථාහ –

''යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
ස වෙ සම්මද්දසො භික්ඛු, උපසන්තො චරිස්සතී''ති. (සං. නි. 4.253);

සබ්බා එව චෙතා ''දුක්ඛා''තිපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං – ''යං කිඤ්චි වෙදයිතං, තං දුක්ඛස්මින්ති වදාමී''ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ච අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ ''සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා''ති (ම. නි. 1.465) සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. අපිච අනිච්චාදිසත්තඅනුපස්සනාවසෙනපි අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං නිද්දෙසවාරෙයෙව පාකටං භවිස්සති.

චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තභෙදානං අනිච්චාදිඅනුපස්සනානං නිද්දෙසවාරෙ ආගතසරාගාදිභෙදානඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බං. ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤතධම්මස්ස අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං නිද්දෙසවාරෙ ආගතසන්තාදිභෙදානඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං වුත්තනයමෙව. කාමඤ්චෙත්ථ යස්ස කායසඞ්ඛාතෙ ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං පහීනං, තස්ස වෙදනාදීසුපි තං පහීනමෙව. නානාපුග්ගලවසෙන පන නානාචිත්තක්ඛණිකසතිපට්ඨානභාවනාවසෙන ච සබ්බත්ථ වුත්තං. යතො වා එකත්ථ පහීනං සෙසෙසුපි පහීනං හොති, තෙනෙවස්ස තත්ථ පහානදස්සනත්ථම්පි එතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බන්ති.

උද්දෙසවාරකථා නිට්ඨිතා.

කායානුපස්සනා ආනාපානපබ්බවණ්ණනා

374. ඉදානි සෙය්‍යථාපි නාම ඡෙකො විලීවකාරකො ථූලකිලඤ්ජසණ්හකිලඤ්ජචඞ්කොටකපෙළාපුටාදීනි උපකරණානි කත්තුකාමො එකං මහාවෙළුං ලභිත්වා චතුධා භින්දිත්වා තතො එකෙකං වෙළුඛණ්ඩං ගහෙත්වා ඵාලෙත්වා තං තං උපකරණං කරෙය්‍ය, එවමෙව භගවා සතිපට්ඨානදෙසනාය සත්තානං අනෙකප්පකාරං විසෙසාධිගමං කත්තුකාමො එකමෙව සම්මාසතිං ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරතී’’තිආදිනා නයෙන ආරම්මණවසෙන චතුධා භින්දිත්වා තතො එකෙකං සතිපට්ඨානං ගහෙත්වා කායං විභජන්තො ‘‘කථඤ්ච භික්ඛවෙ’’තිආදිනා නයෙන නිද්දෙසවාරං වත්තුමාරද්ධො.

තත්ථ **කථඤ්චා**තිආදි විත්ථාරෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, කෙන ච පකාරෙන භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරතීති? එස නයො සබ්බපුච්ඡාවාරෙසු. **ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛූ**ති භික්ඛවෙ ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. අයඤ්හෙත්ථ ඉධසද්දො සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනො අඤ්ඤසාසනස්ස තථාභාවපටිසෙධනො ච. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘ඉධෙව භික්ඛවෙ, සමණො…පෙ…. සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී’’ති (ම. නි. 1.139). තෙන වුත්තං ‘‘ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛූ’’ති.

අරඤ්ඤගතො වා රුක්ඛමූලගතො වා සුඤ්ඤාගාරගතො වාති ඉදමස්ස සතිපට්ඨානභාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපනං. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො දීඝරත්තං රූපාදීසු ආරම්මණෙසු අනුවිසටං චිත්තං කම්මට්ඨානවීථිං ඔතරිතුං න ඉච්ඡති, කූටගොණයුත්තරථො විය උප්පථමෙව ධාවති. තස්මා සෙය්‍යථාපි නාම ගොපො කූටධෙනුයා සබ්බං ඛීරං පිවිත්වා වඩ්ඪිතං කූටවච්ඡං දමෙතුකාමො ධෙනුතො අපනෙත්වා එකමන්තෙ මහන්තං ථම්භං නිඛණිත්වා තත්ථ යොත්තෙන බන්ධෙය්‍ය. අථස්ස සො වච්ඡො ඉතො චිතො ච විප්ඵන්දිත්වා පලායිතුං අසක්කොන්තො තමෙව ථම්භං උපනිසීදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා, එවමෙව ඉමිනාපි භික්ඛුනා දීඝරත්තං රූපාරම්මණාදිරසපානවඩ්ඪිතං දුට්ඨචිත්තං දමෙතුකාමෙන රූපාදිආරම්මණතො අපනෙත්වා අරඤ්ඤං වා රුක්ඛමූලං වා සුඤ්ඤාගාරං වා පවිසිත්වා තත්ථ සතිපට්ඨානාරම්මණත්ථම්භෙ සතියොත්තෙන බන්ධිතබ්බං. එවමස්ස තං චිත්තං ඉතො චිතො ච විප්ඵන්දිත්වාපි පුබ්බෙ ආචිණ්ණාරම්මණං අලභමානං සතියොත්තං ඡින්දිත්වා පලායිතුං අසක්කොන්තං තමෙවාරම්මණං උපචාරප්පනාවසෙන උපනිසීදති චෙව උපනිපජ්ජති ච. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘යථා ථම්භෙ නිබන්ධෙය්‍ය, වච්ඡං දමං නරො ඉධ;
බන්ධෙය්‍යෙවං සකං චිත්තං, සතියාරම්මණෙ දළ්හ’’න්ති.

එවමස්සෙතං සෙනාසනං භාවනානුරූපං හොති. තෙන වුත්තං ‘‘ඉදමස්ස සතිපට්ඨානභාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපන’’න්ති.

අපිච යස්මා ඉදං කායානුපස්සනාය මුද්ධභූතං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානං ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං ඉත්ථිපුරිසහත්ථිඅස්සාදිසද්දසමාකුලං ගාමන්තං අපරිච්චජිත්වා න සුකරං සම්පාදෙතුං, සද්දකණ්ඩකත්තා ඣානස්ස. අගාමකෙ පන අරඤ්ඤෙ සුකරං යොගාවචරෙන ඉදං කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව ඣානං පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණිතුං, තස්මාස්ස අනුරූපසෙනාසනං දස්සෙන්තො භගවා, ‘‘අරඤ්ඤගතො වා’’තිආදිමාහ.

වත්ථුවිජ්ජාචරියො විය හි භගවා. සො යථා වත්ථුවිජ්ජාචරියො නගරභූමිං පස්සිත්වා සුට්ඨු උපපරික්ඛිත්වා ‘‘එත්ථ නගරං මාපෙථා’’ති උපදිසති, සොත්ථිනා ච නගරෙ නිට්ඨිතෙ රාජකුලතො මහාසක්කාරං ලභති, එවමෙව යොගාවචරස්ස අනුරූපසෙනාසනං උපපරික්ඛිත්වා ‘‘එත්ථ කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජිතබ්බ’’න්ති උපදිසති, තතො තත්ථ කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජන්තෙන යොගිනා අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පත්තෙ ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා’’ති මහන්තං සක්කාරං ලභති.

අයං පන භික්ඛු දීපිසදිසොති වුච්චති. යථා හි මහාදීපිරාජා අරඤ්ඤෙ තිණගහනං වා වනගහනං වා පබ්බතගහනං වා නිස්සාය නිලීයිත්වා වනමහිංසගොකණ්ණසූකරාදයො මිගෙ ගණ්හාති, එවමෙව අයං අරඤ්ඤාදීසු කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො භික්ඛු යථාක්කමෙන චත්තාරො මග්ගෙ චෙව චත්තාරි අරියඵලානි ච ගණ්හාති. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘යථාපි දීපිකො නාම, නිලීයිත්වා ගණ්හතී මිගෙ;
තථෙවායං බුද්ධපුත්තො, යුත්තයොගො විපස්සකො;
අරඤ්ඤං පවිසිත්වාන, ගණ්හාති ඵලමුත්තම’’න්ති.

තෙනස්ස පරක්කමජවයොග්ගභූමිං අරඤ්ඤසෙනාසනං දස්සෙන්තො භගවා ‘‘අරඤ්ඤගතො වා’’තිආදිමාහ. ඉතො පරං ඉමස්මිං ආනාපානපබ්බෙ යං වත්තබ්බං සියා, තං විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තමෙව. **සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, දක්ඛො භමකාරො වාති** ඉදඤ්හි උපමාමත්තමෙව **ඉති අජ්ඣත්තං වා කායෙති** ඉදං අප්පනාමත්තමෙව ච තත්ථ අනාගතං, සෙසං ආගතමෙව.

යං පන අනාගතං, තත්ථ **දක්ඛොති** ඡෙකො. **දීඝං වා අඤ්ඡන්තොති** මහන්තානං භෙරිපොක්ඛරාදීනං ලිඛනකාලෙ හත්ථෙ ච පාදෙ ච පසාරෙත්වා දීඝං කඩ්ඪන්තො. **රස්සං වා අඤ්ඡන්තොති** බුද්දකානං දන්තසූචිවෙධකාදීනං ලිඛනකාලෙ මන්දමන්දං රස්සං කඩ්ඪන්තො. **එවමෙව බොති** එවං අයම්පි භික්ඛු අද්ධානවසෙන ඉත්තරවසෙන ච පවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං වසෙන දීඝං වා අස්සසන්තො දීඝං අස්සසාමීති පජානාති…පෙ…. පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතීති. තස්සෙවං සික්ඛතො අස්සාසපස්සාසනිමිත්තෙ චත්තාරි ඣානානි උප්පජ්ජන්ති, සො ඣානා වුට්ඨහිත්වා අස්සාසපස්සාසෙ වා පරිග්ගණ්හාති ඣානඞ්ගානි වා.

තත්ථ අස්සාසපස්සාසකම්මිකො ‘‘ඉමෙ අස්සාසපස්සාසා කිං නිස්සිතා? වත්ථුනිස්සිතා. වත්ථු නාම කරජකායො, කරජකායො නාම චත්තාරි මහාභූතානි උපාදාරූපඤ්චෙ’’ති එවං රූපං පරිග්ගණ්හාති. තතො තදාරම්මණෙ ඵස්සපඤ්චමකෙ නාමන්ති. එවං නාමරූපං පරිග්ගහෙත්වා තස්ස පච්චයං පරියෙසන්තො අවිජ්ජාදිපටිච්චසමුප්පාදං දිස්වා ‘‘පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මමත්තමෙවෙතං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී’’ති විතිණ්ණකඞ්ඛො සප්පච්චයනාමරූපෙ තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො අනුක්කමෙන අරහත්තං පාපුණාති. ඉදං එකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිය්‍යානමුඛං.

ඣානකම්මිකොපි ‘‘ඉමානි ඣානඞ්ගානි කිං නිස්සිතානි, වත්ථුනිස්සිතානි, වත්ථු නාම කරජකායො ඣානඞ්ගානි නාමං, කරජකායො රූප’’න්ති නාමරූපං ව‌වත්ථපෙත්වා තස්ස පච්චයං පරියෙසන්තො අවිජ්ජාදිපච්චයාකාරං දිස්වා ‘‘පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මමත්තමෙවෙතං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී’’ති විතිණ්ණකඞ්ඛො සප්පච්චයනාමරූපෙ තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො අනුක්කමෙන අරහත්තං පාපුණාති. ඉදමෙකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිය්‍යානමුඛං.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං අත්තනො වා අස්සාසපස්සාසකායෙ කායානුපස්සී විහරති. **බහිද්ධා වාති** පරස්ස වා අස්සාසපස්සාසකායෙ. **අජ්ඣත්තබහිද්ධා වාති** කාලෙන අත්තනො, කාලෙන පරස්ස අස්සාසපස්සාසකායෙ. එතෙනස්ස පගුණකම්මට්ඨානං අට්ඨපෙත්වා අපරාපරං සඤ්චරණකාලො කථිතො. එකස්මිං කාලෙ පනිදං උභයං න ලබ්භති.

සමුදයධම්මානුපස්සී වාති යථා නාම කම්මාරස්ස භස්තඤ්ච ගග්ගරනාළිඤ්ච තජ්ජඤ්ච වායාමං පටිච්ච වාතො අපරාපරං සඤ්චරති, එවං භික්ඛුනො කරජකායඤ්ච නාසපුටඤ්ච චිත්තඤ්ච පටිච්ච අස්සාසපස්සාසකායො අපරාපරං සඤ්චරති. කායාදයො ධම්මා සමුදයධම්මා, තෙ පස්සන්තො ‘‘සමුදයධම්මානුපස්සී වා කායස්මිං විහරතී’’ති වුච්චති. **වයධම්මානුපස්සී වාති** යථා භස්තාය අපනීතාය ගග්ගරනාළියා භින්නාය තජ්ජෙ ච වායාමෙ අසති සො වාතො නප්පවත්තති, එවමෙව කායෙ භින්නෙ නාසපුටෙ විද්ධස්තෙ චිත්තෙ ච නිරුද්ධෙ අස්සාසපස්සාසකායො නාම නප්පවත්තතීති කායාදිනිරොධා අස්සාසපස්සාසනිරොධොති එවං පස්සන්තො ‘‘වයධම්මානුපස්සී වා කායස්මිං විහරතී’’ති වුච්චති. **සමුදයවයධම්මානුපස්සී වාති** කාලෙන සමුදයං කාලෙන වයං අනුපස්සන්තො. **අත්ථි කායොති වා පනස්සාති** කායොව අත්ථි, න සත්තො, න පුග්ගලො, න ඉත්ථී, න පුරිසො, න අත්තා, න අත්තනියං, නාහං, න මම, න කොචි, න කස්සචීති එවමස්ස සති පච්චුපට්ඨිතා හොති.

යාවදෙවාති පයොජනපරිච්ඡෙදවවත්ථාපනමෙතං. ඉදං වුත්තං හොති – යා සා සති පච්චුපට්ඨිතා හොති, සා න අඤ්ඤදත්ථාය. අථ ඛො යාවදෙව ඤාණමත්තාය අපරාපරං උත්තරුත්තරි ඤාණපමාණත්ථාය චෙව සතිපමාණත්ථාය ච, සතිසම්පජඤ්ඤානං වුඩ්ඪත්ථායාති අත්ථො. **අනිස්සිතො ච විහරතීති** තණ්හානිස්සයදිට්ඨිනිස්සයානං වසෙන අනිස්සිතොව විහරති. **න ච කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතීති** ලොකස්මිං කිඤ්චි රූපං වා…පෙ…. විඤ්ඤාණං වා ‘‘අයං මෙ අත්තා වා අත්තනියං වා’’ති න ගණ්හාති. **එවම්පීති** උපරි අත්ථං උපාදාය සම්පිණ්ඩනත්ථො පි-කාරො. ඉමිනා පන පදෙන භගවා ආනාපානපබ්බදෙසනං නිය්‍යාතෙත්වා දස්සෙති.

තත්ථ අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, දුක්ඛපරිජානනො සමුදයපජහනො නිරොධාරම්මණො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදමෙකස්ස අස්සාසපස්සාසවසෙන අභිනිවිට්ඨස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිය්‍යානමුඛන්ති.

ආනාපානපබ්බං නිට්ඨිතං.

ඉරියාපථපබ්බවණ්ණනා

375. එවං අස්සාසපස්සාසවසෙන කායානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි ඉරියාපථවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ කාමං සොණසිඞ්ගාලාදයොපි ගච්ඡන්තා ‘‘ගච්ඡාමා’’ති ජානන්ති, න පනෙතං එවරූපං ජානනං සන්ධාය වුත්තං. එවරූපඤ්හි ජානනං සත්තූපලද්ධිං න පජහති, අත්තසඤ්ඤං න උග්ඝාටෙති, කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න හොති. ඉමස්ස පන භික්ඛුනො ජානනං සත්තූපලද්ධිං පජහති, අත්තසඤ්ඤං උග්ඝාටෙති කම්මට්ඨානඤ්චෙව සතිපට්ඨානභාවනා ච හොති. ඉදඤ්හි ‘‘කො ගච්ඡති, කස්ස ගමනං, කිං කාරණා ගච්ඡතී’’ති එවං සම්පජානනං සන්ධාය වුත්තං. ඨානාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ කො ගච්ඡතීති? න කොචි සත්තො වා පුග්ගලො වා ගච්ඡති. කස්ස ගමනන්ති? න කස්සචි සත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා ගමනං. කිං කාරණා ගච්ඡතීති ? චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන ගච්ඡති. තස්මා එස එවං පජානාති – ‘‘ගච්ඡාමී’’ති චිත්තං උප්පජ්ජති , තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන සකලකායස්ස පුරතො අභිනීහාරො ගමනන්ති වුච්චති. ඨානාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්රාපි හි ‘‘තිට්ඨාමී’’ති චිත්තං උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන සකලකායස්ස කොටිතො පට්ඨාය උස්සිතභාවො ඨානන්ති වුච්චති. ‘‘නිසීදාමී’’ති චිත්තං උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන හෙට්ඨිමකායස්ස සමිඤ්ජනං උපරිමකායස්ස උස්සිතභාවො නිසජ්ජාති වුච්චති. ‘‘සයාමී’’ති චිත්තං උප්පජ්ජති, තං වායං ජනෙති, වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන සකලසරීරස්ස තිරියතො පසාරණං සයනන්ති වුච්චතීති.

තස්ස එවං පජානතො එවං හොති ‘‘සත්තො ගච්ඡති, සත්තො තිට්ඨතී’’ති වුච්චති, අත්ථතො පන කොචි සත්තො ගච්ඡන්තො වා ඨිතො වා නත්ථි. යථා පන ‘‘සකටං ගච්ඡති, සකටං තිට්ඨතී’’ති වුච්චති, න ච කිඤ්චි සකටං නාම ගච්ඡන්තං වා ඨිතං වා අත්ථි, චත්තාරො පන ගොණෙ යොජෙත්වා ඡෙකම්හි සාරථිම්හි පාජෙන්තෙ ‘‘සකටං ගච්ඡති, සකටං තිට්ඨතී’’ති වොහාරමත්තමෙව හොති, එවමෙව අජානනට්ඨෙන සකටං විය කායො, ගොණා විය චිත්තජවාතා, සාරථි විය චිත්තං. ‘‘ගච්ඡාමි තිට්ඨාමී’’ති චිත්තෙ උප්පන්නෙ වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන ගමනාදීනි පවත්තන්ති, තතො ‘‘සත්තො ගච්ඡති, සත්තො තිට්ඨති, අහං ගච්ඡාමි, අහං තිට්ඨාමී’’ති වොහාරමත්තං හොති. තෙනාහ –

‘‘නාවා මාලුතවෙගෙන, ජියාවෙගෙන තෙජනං;
යථා යාති තථා කායො, යාති වාතාහතො අයං.

යන්තං සුත්තවසෙනෙව, චිත්තසුත්තවසෙනිදං;
පයුත්තං කායයන්තම්පි, යාති ඨාති නිසීදති.

කො නාම එත්ථ සො සත්තො, යො විනා හෙතුපච්චයෙ;
අත්තනො ආනුභාවෙන, තිට්ඨෙ වා යදි වා වජෙ’’ති.

තස්මා එවං හෙතුපච්චයවසෙනෙව පවත්තානි ගමනාදීනි සල්ලක්ඛෙන්තො එස ‘‘ගච්ඡන්තො වා ගච්ඡාමීති පජානාති, ඨිතො වා, නිසින්නො වා, සයානො වා සයානොම්හීති පජානාතී’’ති වෙදිතබ්බො.

යථා යථා වා පනස්ස කායො පණිහිතො හොති, තථා තථා නං පජානාතීති සබ්බසඞ්ගාහිකවචනමෙතං. ඉදං වුත්තං හොති – යෙන යෙන වා ආකාරෙනස්ස කායො ඨිතො හොති, තෙන තෙන නං පජානාති. ගමනාකාරෙන ඨිතං ගච්ඡතීති පජානාති. ඨානනිසජ්ජසයනාකාරෙන ඨිතං සයානොති පජානාතීති.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං අත්තනො වා චතුඉරියාපථපරිග්ගණ්හනෙන කායෙ කායානුපස්සී විහරති. **බහිද්ධා වා**ති පරස්ස වා චතුඉරියාපථපරිග්ගණ්හනෙන. **අජ්ඣත්තබහිද්ධා වා**ති කාලෙන අත්තනො, කාලෙන පරස්ස චතුඉරියාපථපරිග්ගණ්හනෙන කායෙ කායානුපස්සී විහරති. **සමුදයධම්මානුපස්සී වා**තිආදීසු පන අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයොතිආදිනා නයෙන පඤ්චහාකාරෙහි රූපක්ඛන්ධස්ස සමුදයො ච වයො ච නීහරිතබ්බො. තඤ්හි සන්ධාය ඉධ ‘‘සමුදයධම්මානුපස්සී වා’’තිආදි වුත්තං. **අත්ථි කායොති වා පනස්සා**තිආදි වුත්තසදිසමෙව.

ඉධාපි චතුඉරියාපථපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, දුක්ඛපරිජානනො සමුදයපජහනො නිරොධාරම්මණො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදමෙකස්ස චතුඉරියාපථපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නියයානමුඛන්ති.

ඉරියාපථපබ්බං නිට්ඨිතං.

චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා

376. එවං ඉරියාපථවසෙන කායානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි චතුසම්පජඤ්ඤවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ . තත්ථ **අභික්කන්තෙති**ආදීනි **සාමඤ්ඤඵලෙ** වණ්ණිතානි. **ඉති අජ්ඣත්තං වාති** එවං චතුසම්පජඤ්ඤපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සී විහරති. ඉධාපි **සමුදයවයධම්මානුපස්සී**තිආදීසු රූපක්ඛන්ධස්සෙව සමුදයො ච වයො ච නීහරිතබ්බො. සෙසං වුත්තසදිසමෙව.

ඉධ චතුසම්පජඤ්ඤපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, වුත්තප්පකාරො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදමෙකස්ස චතුසම්පජඤ්ඤපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො වසෙන යාව අරහත්තා නිය්‍යානමුඛන්ති.

චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං නිට්ඨිතං.

පටිකූලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

377. එවං චතුසම්පජඤ්ඤවසෙන කායානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි පටිකූලමනසිකාරවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **ඉමමෙව කායන්ති**ආදීසු යං වත්තබ්බං සියා, තං සබ්බං සබ්බාකාරෙන වින්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ කායගතාසතිකම්මට්ඨානෙ වුත්තං. **උභතොමුඛාති** හෙට්ඨා ච උපරි චාති ද්වීහි මුඛෙහි යුත්තා. **නානාවිහිතස්සාති** නානාවිධස්ස.

ඉදං පනෙත්ථ ඔපම්මසංසන්දනං – උභතොමුඛා පුතොළි විය හි චාතුමහාභූතිකො කායො, තත්ථ මිස්සෙත්වා පක්ඛිත්තනානාවිධධඤ්ඤං විය කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා, චක්ඛුමා පුරිසො විය යොගාවචරො, තස්ස තං පුතොළිං මුඤ්චිත්වා පච්චවෙක්ඛතො නානාවිධධඤ්ඤස්ස පාකටකාලො විය යොගිනො ද්වත්තිංසාකාරස්ස විභූතකාලො වෙදිතබ්බො. **ඉති අජ්ඣත්තං වාති** එවං කෙසාදිපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සී විහරති. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ ද්වත්තිංසාකාරපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං පුරිමසදිසමෙවාති.

පටිකූලමනසිකාරපබ්බං නිට්ඨිතං.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

378. එවං පටිකූලමනසිකාරවසෙන කායානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි ධාතුමනසිකාරවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථායං ඔපම්මසංසන්දනෙන සද්ධිං අත්ථවණ්ණනා – යථා කොචි ගොඝාතකො වා තස්සෙව වා භත්තවෙතනභතො අන්තෙවාසිකො ගාවිං වධිත්වා විනිවිජ්ඣිත්වා චතස්සො දිසා ගතානං මහාපථානං වෙමජ්ඣට්ඨානසඞ්ඛාතෙ චතුමහාපථෙ කොට්ඨාසං කොට්ඨාසං කත්වා නිසින්නො අස්ස, එවමෙව භික්ඛු චතුන්නං ඉරියාපථානං යෙන කෙනචි ආකාරෙන ඨිතත්තා යථාඨිතං, යථාඨිතත්තා ච යථාපණිහිතං කායං ''අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ පථවීධාතු…පෙ…. වායොධාතූ''ති එවං පච්චවෙක්ඛති.

කිං වුත්තං හොති – යථා ගොඝාතකස්ස ගාවිං පොසෙන්තස්සාපි ආඝාතනං ආහරන්තස්සාපි ආහරිත්වා තත්ථ බන්ධිත්වා ඨපෙන්තස්සපි වධෙන්තස්සාපි වධිතං මතං පස්සන්තස්සාපි තාවදෙව ගාවීති සඤ්ඤා න අන්තරධායති, යාව නං පදාලෙත්වා බිලසො න විභජති. විභජිත්වා නිසින්නස්ස පනස්ස ගාවීති සඤ්ඤා අන්තරධායති, මංසසඤ්ඤා පවත්තති. නාස්ස එවං හොති – ''අහං ගාවිං වික්කිණාමි, ඉමෙ ගාවිං හරන්තී''ති. අථ ඛ්වස්ස ''අහං මංසං වික්කිණාමි, ඉමෙ මංසං හරන්ති''ච්චෙව හොති; එවමෙව ඉමස්සාපි භික්ඛුනො පුබ්බෙ බාලපුථුජ්ජනකාලෙ ගිහිභූතස්සාපි පබ්බජිතස්සාපි තාවදෙව සත්තොති වා පුග්ගලොති වා සඤ්ඤා න අන්තරධායති, යාව ඉමමෙව කායං යථාඨිතං යථාපණිහිතං ඝනවිනිබ්භොගං කත්වා ධාතුසො න පච්චවෙක්ඛති. ධාතුසො පච්චවෙක්ඛතො පනස්ස සත්තසඤ්ඤා අන්තරධායති, ධාතුවසෙනෙව චිත්තං සන්තිට්ඨති. තෙනාහ භගවා – '''ඉමමෙව කායං යථාඨිතං යථාපණිහිතං ධාතුසො පච්චවෙක්ඛති 'අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ පථවීධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතූ'ති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, දක්ඛො ගොඝාතකො වා…පෙ…. වායොධාතූ''ති. ගොඝාතකො විය හි යොගී, ගාවීති සඤ්ඤා විය සත්තසඤ්ඤා, චතුමහාපථො විය චතුඉරියාපථො, බිලසො විභජිත්වා නිසින්නභාවො විය ධාතුසො පච්චවෙක්ඛණන්ති අයමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා. කම්මට්ඨානකථා පන විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතා.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං චතුධාතුපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සී විහරති. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ චතුධාතුපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං, සෙසං පුරිමසදිසමෙවාති.

ධාතුමනසිකාරපබ්බං නිට්ඨිතං.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා

379. එවං ධාතුමනසිකාරවසෙන කායානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි නවහි සිවථිකපබ්බෙහි විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **සෙය්‍යථාපි පස්සෙය්‍යාති** යථා පස්සෙය්‍ය. **සරීරන්ති** මතසරීරං. **සිවථිකාය ඡඩ්ඩිතන්ති** සුසානෙ අපවිද්ධං. එකාහං මතස්ස අස්සාති **එකාහමතං.** ද්වීහං මතස්ස අස්සාති **ද්වීහමතං.** තීහං මතස්ස අස්සාති **තීහමතං.** කම්මාරභස්තා විය වායුනා උද්ධං ජීවිතපරියාදානා යථානුක්කමං සමුග්ගතෙන සූනභාවෙන උද්ධුමාතත්තා උද්ධුමාතං, උද්ධුමාතමෙව **උද්ධුමාතකං.** පටිකූලත්තා වා කුච්ඡිතං උද්ධුමාතන්ති උද්ධුමාතකං. විනීලං වුච්චති විපරිභින්නවණ්ණං, විනීලමෙව **විනීලකං.** පටිකූලත්තා වා කුච්ඡිතං විනීලන්ති විනීලකං. මංසුස්සදට්ඨානෙසු රත්තවණ්ණස්ස පුබ්බසන්නිචයට්ඨානෙසු සෙතවණ්ණස්ස යෙභුය්‍යෙන ච නීලවණ්ණස්ස නීලට්ඨානෙසු නීලසාටකපාරුතස්සෙව ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. පරිභින්නට්ඨානෙහි නවහි වා වණමුඛෙහි විස්සන්දමානපුබ්බං විපුබ්බං, විපුබ්බමෙව විපුබ්බකං. පටිකූලත්තා වා කුච්ඡිතං විපුබ්බන්ති විපුබ්බකං. විපුබ්බකං ජාතං තථාභාවං ගතන්ති **විපුබ්බකජාතං.**

සො ඉමමෙව කායන්ති සො භික්ඛු ඉමං අත්තනො කායං තෙන කායෙන සද්ධිං ඤාණෙන උපසංහරති උපනෙති. කථං? **අයම්පි ඛො කායො එවංධම්මො එවංභාවී එවංඅනතීතොති**. ඉදං වුත්තං හොති – ආයු, උස්මා, විඤ්ඤාණන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං ධම්මානං අත්ථිතාය අයං කායො ඨානගමනාදිඛමො හොති, ඉමෙසං පන විගමා අයම්පි ඛො කායො එවංධම්මො එවං පූතිකසභාවොයෙව, **එවංභාවී** එවං උද්ධුමාතාදිභෙදො භවිස්සති, **එවංඅනතීතො** එවං උද්ධුමාතාදිභාවං අනතික්කන්තොති. **ඉති අජ්ඣත්තං වා**ති එවං උද්ධුමාතාදිපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සී විහරති.

ඛජ්ජමානන්ති උදරාදීසු නිසීදිත්වා උදරමංසඔට්ඨමංසඅක්ඛිකූටාදීනි ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වා ඛාදියමානං. **සමංසලොහිතන්ති** සාවසෙසමංසලොහිතයුත්තං. **නිමංසලොහිතමක්ඛිතන්ති** මංසෙ ඛීණෙපි ලොහිතං න සුස්සති, තං සන්ධාය වුත්තං ''නිමංසලොහිතමක්ඛිත''න්ති. **අඤ්ඤෙනාති** අඤ්ඤෙන දිසාභාගෙන. **හත්ථට්ඨිකන්ති** චතුසට්ඨිභෙදම්පි හත්ථට්ඨිකං පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං විප්පකිණ්ණං. **පාදට්ඨිකාදීසුපි** එසෙව නයො.

තෙරොවස්සිකානීති අතික්කන්තසංවච්ඡරානි. **පූතීනීති** අබ්භොකාසෙ ඨිතානි වාතාතපවුට්ඨිසම්ඵස්සෙන තෙරොවස්සිකානෙව පූතීනි හොන්ති, අන්තොභූමිගතානි පන චිරතරං තිට්ඨන්ති. **චුණ්ණකජාතානීති** චුණ්ණං චුණ්ණං හුත්වා විප්පකිණ්ණානි. සබ්බත්ථ සො ඉමමෙවාති වුත්තනයෙන ඛජ්ජමානාදීනං වසෙන යොජනා කාතබ්බා. **ඉති අජ්ඣත්තං වා**ති එවං ඛජ්ජමානාදිපරිග්ගණ්හනෙන යාව චුණ්ණකභාවා අත්තනො වා කායෙ, පරස්ස වා කායෙ කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස කායෙ කායානුපස්සී විහරති.

ඉධ පන ඨත්වා නවසිවථිකා සමොධානෙතබ්බා. එකාහමතං වාති හි ආදිනා නයෙන වුත්තා සබ්බාපි එකා, කාකෙහි වා ඛජ්ජමානන්තිආදිකා එකා, අට්ඨිකසඞ්ඛලිකං සමංසලොහිතං න්හාරුසම්බන්ධන්ති එකා, නිමංසලොහිතමක්ඛිතං න්හාරුසම්බන්ධන්ති එකා, අපගතමංසලොහිතං න්හාරුසම්බන්ධන්ති එකා, අට්ඨිකානි අපගතසම්බන්ධානීතිආදිකා එකා අට්ඨිකානි සෙතානි සඞ්ඛවණ්ණපටිභාගානීති එකා, පුඤ්ජකිතානි තෙරොවස්සිකානීති එකා, පූතීනි චුණ්ණකජාතානීති එකාති.

එවං ඛො, භික්ඛවෙති ඉදං නවසිවථිකා දස්සෙත්වා කායානුපස්සනං නිට්ඨපෙන්තො ආහ. තත්ථ නවසිවථිකපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චං, තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, දුක්ඛපරිජානනො සමුදයපජහනො නිරොධාරම්මණො අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. එවං චතුසච්චවසෙන උස්සක්කිත්වා නිබ්බුතිං පාපුණාතීති ඉදං නවසිවථිකපරිග්ගාහකානං භික්ඛූනං යාව අරහත්තා නිය්‍යානමුඛන්ති.

නවසිවථිකපබ්බං නිට්ඨිතං.

එත්තාවතා ච ආනාපානපබ්බං, ඉරියාපථපබ්බං, චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං, පටිකූලමනසිකාරපබ්බං, ධාතුමනසිකාරපබ්බං, නවසිවථිකපබ්බානීති චුද්දසපබ්බා කායානුපස්සනා නිට්ඨිතා හොති. තත්ථ ආනාපානපබ්බං, පටිකූලමනසිකාරපබ්බන්ති ඉමානෙව ද්වෙ අප්පනාකම්මට්ඨානානි, සිවථිකානං පන ආදීනවානුපස්සනාවසෙන වුත්තත්තා සෙසානි ද්වාදසාපි උපචාරකම්මට්ඨානානෙවාති.

කායානුපස්සනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා

380. එවං භගවා චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං කථෙත්වා ඉදානි නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං කථෙතුං **කථඤ්ච, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **සුඛං වෙදනන්ති** කායිකං වා චෙතසිකං වා සුඛං වෙදනං වෙදයමානො ''අහං සුඛං වෙදනං වෙදයාමී''ති පජානාතීති අත්ථො. තත්ථ කාමං උත්තානසෙය්‍යකාපි දාරකා ථඤ්ඤපිවනාදිකාලෙ සුඛං වෙදයමානා ''සුඛං වෙදනං වෙදයාමා''ති පජානන්ති, න පනෙතං එවරූපං ජානනං සන්ධාය වුත්තං. එවරූපඤ්හි

ජානනං සත්තූපලද්ධිං න ජහති, අත්තසඤ්ඤං න උග්ඝාටෙති, කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න හොති. ඉමස්ස පන භික්ඛුනො ජානනං සත්තූපලද්ධිං ජහති, අත්තසඤ්ඤං උග්ඝාටෙති, කම්මට්ඨානඤ්චෙව සතිපට්ඨානභාවනා ච හොති. ඉදඤ්හි ''කො වෙදයති, කස්ස වෙදනා, කිං කාරණා වෙදනා''ති එවං සම්පජානවෙදියනං සන්ධාය වුත්තං.

තත්ථ කො වෙදයතීති න කොචි සත්තො වා පුග්ගලො වා වෙදයති. කස්ස වෙදනාති න කස්සචි සත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා වෙදනා. කිං කාරණා වෙදනාති වත්ථුආරම්මණාව පනස්ස වෙදනා, තස්මා එස එවං පජානාති ''තං තං සුඛාදීනං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයති තං පන වෙදනාය පවත්තිං උපාදාය'අහං වෙදයාමී'ති වොහාරමත්තං හොතී''ති. එවං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතීති සල්ලක්ඛෙන්තො එස ''සුඛං වෙදනං වෙදයාමීති පජානාතී''ති වෙදිතබ්බො චිත්තලපබ්බතෙ අඤ්ඤතරත්ථෙරො විය.

ථෙරො කිර අඵාසුකකාලෙ බලවවෙදනාය නිත්ථුනන්තො අපරාපරං පරිවත්තති, තමෙකො දහරො ආහ – ''කතරං වො, භන්තෙ, ඨානං රුජ්ජතී''ති. ආවුසො, පාටියෙක්කං රුජ්ජනට්ඨානං නාම නත්ථි, වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතීති. එවං ජානනකාලතො පට්ඨාය අධිවාසෙතුං වට්ටති නො, භන්තෙ,ති. අධිවාසෙමි, ආවුසොති. අධිවාසනා, භන්තෙ, සෙය්‍යොති. ථෙරො අධිවාසෙසි. වාතො යාව හදයා ඵාලෙසි, මඤ්චකෙ අන්තානි රාසිකතානි අහෙසුං. ථෙරො දහරස්ස දස්සෙසි ''වට්ටතාවුසො, එත්තකා අධිවාසනා''ති. දහරො තුණ්හී අහොසි. ථෙරො වීරියසමතං යොජෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිත්වා **සමසීසී** හුත්වා පරිනිබ්බායි.

යථා ච සුඛං, එවං දුක්ඛං…පෙ…. නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදයමානො ''නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදයාමී''ති පජානාති. ඉති භගවා රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙන්තො යස්මා ඵස්සවසෙන චිත්තවසෙන වා කථියමානං පාකටං න හොති , අන්ධකාරං විය ඛායති, වෙදනානං පන උප්පත්තිපාකටතාය වෙදනාවසෙන පාකටං හොති, තස්මා සක්කපඤ්හෙ විය ඉධාපි වෙදනාවසෙන අරූපකම්මට්ඨානං කථෙසි. තත්ථ ''දුවිධඤ්හි කම්මට්ඨානං රූපකම්මට්ඨානං අරූපකම්මට්ඨානඤ්චා''තිආදි කථාමග්ගො **සක්කපඤ්හෙ** වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **සුඛං වෙදනන්ති**ආදීසු අයං අපරොපි පජානනපරියායො, සුඛං වෙදනං වෙදයාමීති පජානාතීති සුඛවෙදනාක්ඛණෙ දුක්ඛවෙදනාය අභාවතො සුඛං වෙදනං වෙදයමානො ''සුඛං වෙදනංයෙව වෙදයාමී''ති පජානාති. තෙන යා පුබ්බෙ භූතපුබ්බා දුක්ඛවෙදනා, තස්ස ඉදානි අභාවතො ඉමිස්සා ච සුඛාය වෙදනාය ඉතො පඨමං අභාවතො වෙදනා නාම අනිච්චා අධුවා විපරිණාමධම්මා, ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා –

> ''යස්මිං, අග්ගිවෙස්සන, සමයෙ සුඛං වෙදනං වෙදෙති, නෙව තස්මිං සමයෙ දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති, න අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදෙති, සුඛංයෙව තස්මිං සමයෙ වෙදනං වෙදෙති. යස්මිං, අග්ගිවෙස්සන, සමයෙ දුක්ඛං…පෙ…. අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදෙති, නෙව තස්මිං සමයෙ සුඛං වෙදනං වෙදෙති, න දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති, අදුක්ඛමසුඛංයෙව තස්මිං සමයෙ වෙදනං වෙදෙති. සුඛාපි, ඛො, අග්ගිවෙස්සන, වෙදනා අනිච්චා සඞ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා. දුක්ඛාපි, ඛො…පෙ…. අදුක්ඛමසුඛාපි ඛො, අග්ගිවෙස්සන, වෙදනා අනිච්චා…පෙ…. නිරොධධම්මා. එවං පස්සං, අග්ගිවෙස්සන, සුතවා අරියසාවකො සුඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්දති, දුක්ඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්දති, අදුක්ඛමසුඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්දති, නිබ්බින්දං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මිං 'විමුත්තමී'ති ඤාණං හොති, 'ඛීණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, කතං කරණීයං, නාපරං ඉත්ථත්තායා'ති පජානාතී''ති (ම. නි. 2.205).

සාමිසං වා සුඛන්තිආදීසු **සාමිසා සුඛා** නාම පඤ්චකාමගුණාමිසසන්නිස්සිතා ඡ ගෙහසිතසොමනස්සවෙදනා. **නිරාමිසා සුඛා** නාම ඡ නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සවෙදනා. **සාමිසා දුක්ඛා** නාම ඡ ගෙහසිතදොමනස්සවෙදනා. **නිරාමිසා දුක්ඛා** නාම ඡ නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සවෙදනා. **සාමිසා අදුක්ඛමසුඛා** නාම ඡ ගෙහසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. **නිරාමිසා අදුක්ඛමසුඛා** නාම ඡ නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. තාසං විභාගො **සක්කපඤ්හෙ** වුත්තොයෙව.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං සුඛවෙදනාදිපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා වෙදනාසු, පරස්ස වා වෙදනාසු, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී විහරති. **සමුදයවයධම්මානුපස්සී වාති** එත්ථ පන අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයොතිආදීහි පඤ්චහි පඤ්චහි ආකාරෙහි වෙදනානං සමුදයඤ්ච වයඤ්ච පස්සන්තො ''සමුදයධම්මානුපස්සී වා වෙදනාසු විහරති, වයධම්මානුපස්සී වා වෙදනාසු විහරති, කාලෙන සමුදයධම්මානුපස්සී වා වෙදනාසු, කාලෙන වයධම්මානුපස්සී වා වෙදනාසු විහරතී''ති වෙදිතබ්බො. ඉතො පරං කායානුපස්සනායං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ වෙදනාපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා වෙදනාපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං, සෙසං තාදිසමෙවාති.

වෙදනානුපස්සනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා

381. එවං නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං කථෙත්වා ඉදානි සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං කථෙතුං **කථඤ්ච, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **සරාගන්ති** අට්ඨවිධලොභසහගතං. **වීතරාගන්ති** ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. ඉදං පන යස්මා සම්මසනං න ධම්මසමොධානං තස්මා ඉධ එකපදෙපි ලොකුත්තරං න ලබ්භති. සෙසානි චත්තාරි අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං න පච්ඡිමපදං භජන්ති. **සදොසන්ති** දුවිධදොමනස්සසහගතං. **වීතදොසන්ති** ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. සෙසානි දස අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං භජන්ති. **සමොහන්ති** විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව, උද්ධච්චසහගතඤ්චාති දුවිධං. යස්මා පන මොහො සබ්බාකුසලෙසු උප්පජ්ජති, තස්මා සෙසානිපි ඉධ වට්ටන්තියෙව. ඉමස්මිඤ්ඤෙව හි දුකෙ ද්වාදසාකුසලචිත්තානි පරියාදින්නානීති. **වීතමොහන්ති** ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. **සඞ්ඛිත්තන්ති** ථිනමිද්ධානුපතිතං. එතඤ්හි සඞ්කුටිතචිත්තං නාම. **වික්ඛිත්තන්ති** උද්ධච්චසහගතං, එතඤ්හි පසටචිත්තං නාම.

මහග්ගතන්ති රූපාරූපාවචරං. **අමහග්ගතන්ති** කාමාවචරං. **සඋත්තරන්ති** කාමාවචරං. **අනුත්තරන්ති** රූපාවචරං අරූපාවචරඤ්ච. තත්‍රාපි සඋත්තරං රූපාවචරං, අනුත්තරං අරූපාවචරමෙව. **සමාහිතන්ති** යස්ස අප්පනාසමාධි උපචාරසමාධි වා අත්ථි. **අසමාහිතන්ති** උභයසමාධිවිරහිතං . **විමුත්තන්ති** තදඞ්ගවික්ඛම්භනවිමුත්තීහි විමුත්තං. **අවිමුත්තන්ති** උභයවිමුත්තිවිරහිතං. සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමුත්තීනං පන ඉධ ඔකාසොව නත්ථි.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං සරාගාදිපරිග්ගණ්හනෙන යස්මිං යස්මිං ඛණෙ යං යං චිත්තං පවත්තති, තං තං සල්ලක්ඛෙන්තො අත්තනො වා චිත්තෙ, පරස්ස වා චිත්තෙ, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී විහරති. **සමුදයවයධම්මානුපස්සීති** එත්ථ පන අවිජ්ජාසමුදයා විඤ්ඤාණසමුදයොති එවං පඤ්චහි පඤ්චහි ආකාරෙහි විඤ්ඤාණස්ස සමුදයො ච වයො ච නීහරිතබ්බො. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ චිත්තපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං පදයොජනං කත්වා චිත්තපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

චිත්තානුපස්සනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනා නීවරණපබ්බවණ්ණනා

382. එවං සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං කථෙත්වා ඉදානි පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙතුං **කථඤ්ච, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. අපිච භගවතා කායානුපස්සනාය සුද්ධරූපපරිග්ගහො කථිතො, වෙදනාචිත්තානුපස්සනාහි සුද්ධඅරූපපරිග්ගහො. ඉදානි රූපාරූපමිස්සකපරිග්ගහං කථෙතුං ''කථඤ්ච, භික්ඛවෙ''තිආදිමාහ. කායානුපස්සනාය වා රූපක්ඛන්ධපරිග්ගහොව කථිතො, වෙදනානුපස්සනාය වෙදනාක්ඛන්ධපරිග්ගහොව, චිත්තානුපස්සනාය විඤ්ඤාණක්ඛන්ධපරිග්ගහොව ඉදානි සඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරිග්ගහම්පි කථෙතුං ''කථඤ්ච, භික්ඛවෙ''තිආදිමාහ.

තත්ථ **සන්තන්ති** අභිණ්හසමුදාචාරවසෙන සංවිජ්ජමානං. **අසන්තන්ති** අසමුදාචාරවසෙන වා පහීනත්තා වා අසංවිජ්ජමානං. **යථා චාති** යෙන කාරණෙන කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොති. **තඤ්ච පජානාතීති** තඤ්ච කාරණං පජානාති. ඉති ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොති. **සුභනිමිත්තං** නාම සුභම්පි සුභනිමිත්තං, සුභාරම්මණම්පි සුභනිමිත්තං. **අයොනිසොමනසිකාරො** නාම අනුපායමනසිකාරො උප්පථමනසිකාරො අනිච්චෙ නිච්චන්ති වා, දුක්ඛෙ සුඛන්ති වා, අනත්තනි අත්තාති වා, අසුභෙ සුභන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස භිය්‍යොභාවාය වෙපුල්ලාය''ති (සං. නි. 5.232).

අසුභනිමිත්තෙ පන යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. **අසුභනිමිත්තං** නාම අසුභම්පි අසුභාරම්මණම්පි. **යොනිසොමනසිකාරො** නාම උපායමනසිකාරො පථමනසිකාරො අනිච්චෙ අනිච්චන්ති වා, දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති වා, අනත්තනි අනත්තාති වා, අසුභෙ අසුභන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො පහීයති. තෙනාහ භගවා – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අසුභනිමිත්තං, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය''ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්හි අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පහීයති, භාවෙන්තස්සාපි ඉන්ද්‍රියෙසු පිහිතද්වාරස්සාපි චතුන්නං පඤ්චන්නං ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිවිත්වා යාපනසීලතාය භොජනමත්තඤ්ඤුනොපි. තෙනෙව වුත්තං –

''චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;

අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො''ති. (ථෙරගා. 983);

අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදිසෙ අසුභභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි කාමච්ඡන්දො පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු දසඅසුභනිස්සිතසප්පායකථාය පහීයති, තෙන වුත්තං – ''ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්තී''ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනකාමච්ඡන්දස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

පටිඝනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන පන බ්‍යාපාදස්ස උප්පාදො හොති. තත්ථ පටිඝම්පි පටිඝනිමිත්තං , පටිඝාරම්මණම්පි පටිඝනිමිත්තං. අයොනිසොමනසිකාරො සබ්බත්ථ එකලක්ඛණොව. තං තස්මිං නිමිත්තෙ බහුලං පවත්තයතො බ්‍යාපාදො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, පටිඝනිමිත්තං , තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස උප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස භිය්‍යොභාවාය වෙපුල්ලාය''ති (සං. නි. 5.232).

මෙත්තාය පන චෙතොවිමුත්තියා යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. තත්ථ **මෙත්තාති** වුත්තෙ අප්පනාපි උපචාරොපි වට්ටති. **චෙතොවිමුත්තීති** අප්පනාව. යොනිසොමනසිකාරො වුත්තලක්ඛණොව. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො බ්‍යාපාදො පහීයති. තෙනාහ භගවා – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, මෙත්තා චෙතොවිමුත්ති, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය''ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො මෙත්තාභාවනානුයොගො කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා පටිසඞ්ඛානබහුලතා කල්‍යාණමිත්තතා සප්පායකථාති. ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණානඤ්හි අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පහීයති, ඔධිසොඅනොධිසොඵරණවසෙන මෙත්තං භාවෙන්තස්සාපි. ''ත්වං එතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි, කිමස්ස සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සසි, නනු ත්වං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගමිස්සසි, පරස්ස කුජ්ඣනං නාම වීතච්චිතඞ්ගාර තත්තඅය සලාකගූථාදීනි ගහෙත්වා පරං පහරිතුකාමතාසදිසං හොති. එසොපි තව කුද්ධො කිං කරිස්සති, කිං තෙ සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති, එස අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගමිස්සති, අප්පටිච්ඡිතපහෙණකං විය පටිවාතං ඛිත්තරජොමුට්ඨි විය ච එතස්සෙවෙස කොධො මත්ථකෙ පතිස්සතී''ති එවං අත්තනො ච පරස්ස ච කම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛතොපි, උභයකම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඞ්ඛානෙ ඨිතස්සාපි, අස්සගුත්තත්ථෙරසදිසෙ මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පහීයති. ඨානනිසජ්ජාදීසු මෙත්තානිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං – ''ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්තී''ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනස්ස බ්‍යාපාදස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

අරතිආදීසු අයොනිසොමනසිකාරෙන ථිනමිද්ධස්ස උප්පාදො හොති. **තන්දී** නාම කායාලසියතා. **විජම්භිතා** නාම කායවිනමනා. **භත්තසම්මදො** නාම භත්තමුච්ඡා භත්තපරිළාහො. **චෙතසො ලීනත්තං** නාම චිත්තස්ස ලීනාකාරො. ඉමෙසු අරතිආදීසු අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො ථිනමිද්ධං උප්පජ්ජති. තෙනාහ – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අරති තන්දී විජම්භිතා භත්තසම්මදො චෙතසො ලීනත්තං, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස භිය්‍යොභාවාය වෙපුල්ලාය''ති (සං. නි. 5.232).

ආරම්භධාතුආදීසු පන යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. **ආරම්භධාතු** නාම පඨමාරම්භවීරියං. **නික්කමධාතු** නාම කොසජ්ජතො නික්ඛන්තතාය තතො බලවතරං. **පරක්කමධාතු** නාම පරං පරං ඨානං අක්කමනතො තතොපි බලවතරං. ඉමස්මිං තිප්පභෙදෙ වීරියෙ යොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො ථිනමිද්ධං පහීයති. තෙනාහ – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු පරක්කමධාතු, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස පහානායා''ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා ථිනමිද්ධස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපථසම්පරිවත්තනතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. ආහරහත්ථක තත්‍රවට්ටක අලංසාටක කාකමාසක භුත්තවමිතකභොජනං භුඤ්ජිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්නස්ස හි සමණධම්මං කරොතො ථිනමිද්ධං මහාහත්ථී විය ඔත්ථරන්තං ආගච්ඡති, චතුපඤ්චආලොපඔකාසං පන ඨපෙත්වා පානීයං පිවිත්වා යාපනසීලස්ස භික්ඛුනො තං න හොතීති එවං අතිභොජනෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්සාපි ථිනමිද්ධං පහීයති. යස්මිං ඉරියාපථෙ ථිනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො අඤ්ඤං පරිවත්තෙන්තස්සාපි, රත්තිං චන්දාලොකදීපාලොකඋක්කාලොකෙ දිවා සූරියාලොකං මනසිකරොන්තස්සාපි, අබ්භොකාසෙ වසන්තස්සාපි, මහාකස්සපත්ථෙරසදිසෙ පහීනථිනමිද්ධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි ථිනමිද්ධං පහීයති. ඨානනිසජ්ජාදීසු ධුතඞ්ගනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං – ''ඡ ධම්මා ථිනමිද්ධස්ස පහානාය සංවත්තන්තී''ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනස්ස ථිනමිද්ධස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

චෙතසො අවූපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදො හොති. **අවූපසමො** නාම අවූපසන්තාකාරො, උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙවෙතං අත්ථතො. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො උද්ධච්චකුක්කුච්චං උප්පජ්ජති. තෙනාහ – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, චෙතසො අවූපසමො, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය''ති.

සමාධිසඞ්ඛාතෙ පන චෙතසො වූපසමෙ යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. තෙනාහ – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, චෙතසො වූපසමො, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය''ති.

අපිච ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති බහුස්සුතතා පරිපුච්ඡකතා විනයෙ පකතඤ්ඤුතා වුද්ධසෙවිතා කල්‍යාණමිත්තතා සප්පායකථාති. බාහුස්සච්චෙනපි හි එකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සාපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති. කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයපඤ්ඤත්තියං චිණ්ණවසීභාවතාය පකතඤ්ඤුනොපි, වුඩ්ඪෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඞ්කමන්තස්සාපි, උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං – ''ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති''ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනෙ උද්ධච්චකුක්කුච්චෙ උද්ධච්චස්ස අරහත්තමග්ගෙන , කුක්කුච්චස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

විචිකිච්ඡාඨානීයෙසු ධම්මෙසු අයොනිසොමනසිකාරෙන විචිකිච්ඡාය උප්පාදො හොති. **විචිකිච්ඡාඨානීයා ධම්මා** නාම පුනප්පුනං විචිකිච්ඡාය කාරණත්තා විචිකිච්ඡාව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති. තෙනාහ – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, විචිකිච්ඡාඨානීයා ධම්මා, තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය උප්පාදාය, උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය භියොභාවාය වෙපුල්ලාය''ති (සං. නි. 5.232).

කුසලාදිධම්මෙසු යොනිසොමනසිකාරෙන පනස්සා පහානං හොති, තෙනාහ – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බා ධම්මා හීනපණීතා ධම්මා කණ්හසුක්කසප්පටිභාගා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො, අනුප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය අනුප්පාදාය; උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය පහානාය''ති.

අපිච ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤුතා, අධිමොක්ඛබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. බාහුස්සච්චෙනපි හි එකං වා…පෙ…. පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පහීයති, තීණි රතනානි ආරබ්භ පරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයෙ චිණ්ණවසීභාවස්සාපි, තීසු රතනෙසු ඔකප්පනියසද්ධාසඞ්ඛාතඅධිමොක්ඛබහුලස්සාපි, සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු තිණ්ණං රතනානං ගුණනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං – ''ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති''ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනාය විචිකිච්ඡාය සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං පඤ්චනීවරණපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා ධම්මෙසු, පරස්ස වා ධම්මෙසු, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ සුභනිමිත්තඅසුභනිමිත්තාදීසු අයොනිසොමනසිකාරයොනිසොමනසිකාරවසෙන පඤ්චසු නීවරණෙසු වුත්තායෙව නීහරිතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ නීවරණපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා නීවරණපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

නීවරණපබ්බං නිට්ඨිතං.

ඛන්ධපබ්බවණ්ණනා

383. එවං පඤ්චනීවරණවසෙන ධම්මානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසූ**ති උපාදානස්ස ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, උපාදානස්ස පච්චයභූතා ධම්මපුඤ්ජා ධම්මරාසයොති අත්ථො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන ඛන්ධකථා විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තා.

ඉති රූපන්ති ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො පරං රූපං අත්ථීති සභාවතො රූපං පජානාති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරෙන පන රූපාදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ ඛන්ධකථායමෙව වුත්තානි. **ඉති රූපස්ස සමුදයොති** එවං අවිජ්ජාසමුදයාදිවසෙන පඤ්චහාකාරෙහි රූපස්ස සමුදයො. **ඉති රූපස්ස අත්ථඞ්ගමොති** එවං

අවිජ්ජානිරොධාදිවසෙන පඤ්චහාකාරෙහි රූපස්ස අත්ථඞ්ගමො. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ උදයබ්බයඤාණකථාය වුත්තො.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං පඤ්චක්ඛන්ධපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා ධම්මෙසු, පරස්ස වා ධම්මෙසු, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ ''අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො''තිආදීනං පඤ්චසු ඛන්ධෙසු වුත්තානං පඤ්ඤාසාය ලක්ඛණානං වසෙන නීහරිතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ ඛන්ධපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා ඛන්ධපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

ඛන්ධපබ්බං නිට්ඨිතං.

ආයතනපබ්බවණ්ණනා

384. එවං පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන ධම්මානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි ආයතනවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **ඡසු අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු ආයතනෙසූති** චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො මනොති ඉමෙසු ඡසු අජ්ඣත්තිකෙසු, රූපං සද්දො ගන්ධො රසො ඵොට්ඨබ්බො ධම්මොති ඉමෙසු ඡසු බාහිරෙසු. **චක්ඛුඤ්ච පජානාතීති** චක්ඛුපසාදං යාථාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානාති. **රූපෙ ච පජානාතීති** බහිද්ධා චතුසමුට්ඨානිකරූපඤ්ච යාථාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානාති. **යඤ්ච තදුභයං පටිච්ච උප්පජ්ජති සංයොජනන්ති** යඤ්ච තං චක්ඛුං චෙව රූපෙ චාති උභයං පටිච්ච. කාමරාගසංයොජනං පටිඝ, මාන, දිට්ඨි, විචිකිච්ඡා, සීලබ්බතපරාමාස, භවරාග, ඉස්සා, මච්ඡරිය, අවිජ්ජාසංයොජනන්ති දසවිධං සංයොජනං උප්පජ්ජති, තඤ්ච යාථාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානාති.

කථං පනෙතං උප්පජ්ජතීති? චක්ඛුද්වාරෙ තාව ආපාථගතං ඉට්ඨාරම්මණං කාමස්සාදවසෙන අස්සාදයතො අභිනන්දතො කාමරාගසංයොජනං උප්පජ්ජති. අනිට්ඨාරම්මණෙ කුජ්ඣතො පටිඝසංයොජනං උප්පජ්ජති. ''ඨපෙත්වා මං කො අඤ්ඤො එතං ආරම්මණං විභාවෙතුං සමත්ථො අත්ථී''ති මඤ්ඤතො මානසංයොජනං උප්පජ්ජති. එතං රූපාරම්මණං නිච්චං ධුවන්ති ගණ්හතො දිට්ඨිසංයොජනං උප්පජ්ජති. ''එතං රූපාරම්මණං සත්තො නු ඛො, සත්තස්ස නු ඛො''ති විචිකිච්ඡතො විචිකිච්ඡාසංයොජනං උප්පජ්ජති. ''සම්පත්තිභවෙ වත නො ඉදං සුලභං ජාත''න්ති භවං පත්ථෙන්තස්ස භවරාගසංයොජනං උප්පජ්ජති. ''ආයතිම්පි එවරූපං සීලබ්බතං සමාදියිත්වා සක්කා ලද්ධු''න්ති සීලබ්බතං සමාදියන්තස්ස සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනං උප්පජ්ජති. ''අහො වත තං රූපාරම්මණං අඤ්ඤෙ න ලභෙය්‍යු''න්ති උසූයතො ඉස්සාසංයොජනං උප්පජ්ජති. අත්තනා ලද්ධං රූපාරම්මණං අඤ්ඤස්ස මච්ඡරායතො මච්ඡරියසංයොජනං උප්පජ්ජති. සබ්බෙහෙව සහජාතඅඤ්ඤාණවසෙන අවිජ්ජාසංයොජනං උප්පජ්ජති.

යථා ච අනුප්පන්නස්සාති යෙන කාරණෙන අසමුදාචාරවසෙන අනුප්පන්නස්ස තස්ස දසවිධස්සාපි සංයොජනස්ස උප්පාදො හොති, තඤ්ච කාරණං පජානාති. **යථා ච උප්පන්නස්සාති** අප්පහීනට්ඨෙන පන සමුදාචාරවසෙන වා උප්පන්නස්ස තස්ස දසවිධස්සාපි සංයොජනස්ස යෙන කාරණෙන පහානං හොති, තඤ්ච කාරණං පජානාති. **යථා ච පහීනස්සාති** තදඞ්ගවික්ඛම්භනප්පහානවසෙන පහීනස්සාපි තස්ස දසවිධස්ස සංයොජනස්ස යෙන කාරණෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති, තඤ්ච පජානාති. කෙන කාරණෙන පනස්ස ආයතිං අනුප්පාදො හොති? දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසඉස්සාමච්ඡරියභෙදස්ස තාව පඤ්චවිධස්ස සංයොජනස්ස සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති. කාමරාගපටිඝසංයොජනද්වයස්ස ඔළාරිකස්ස සකදාගාමිමග්ගෙන, අණුසහගතස්ස අනාගාමිමග්ගෙන, මානභවරාගාවිජ්ජාසංයොජනත්තයස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති. **සොතඤ්ච පජානාති සද්දෙ චාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. අපිචෙත්ථ **ආයතනකථා** විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ ආයතනනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං අජ්ඣත්තිකායතනපරිග්ගණ්හනෙන අත්තනො වා ධම්මෙසු බාහිරායතනපරිග්ගණ්හනෙන පරස්ස වා ධම්මෙසු, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ ''අවිජ්ජාසමුදයා චක්ඛුසමුදයො''ති රූපායතනස්ස රූපක්ඛන්ධෙ, අරූපායතනෙසු මනායතනස්ස විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ, ධම්මායතනස්ස සෙසක්ඛන්ධෙසු වුත්තනයෙන නීහරිතබ්බා. ලොකුත්තරධම්මා න ගහෙතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ ආයතනපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා ආයතනපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නිය්‍යානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

ආයතනපබ්බං නිට්ඨිතං.

බොජ්ඣඞ්ගපබ්බවණ්ණනා

385. එවං ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනවසෙන ධම්මානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි බොජ්ඣඞ්ගවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **බොජ්ඣඞ්ගෙසූති** බුජ්ඣනකසත්තස්ස අඞ්ගෙසු. **සන්තන්ති** පටිලාභවසෙන සංවිජ්ජමානං. **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගන්ති** සතිසඞ්ඛාතං සම්බොජ්ඣඞ්ගං. එත්ථ හි සම්බුජ්ඣති ආරද්ධවිපස්සකතො පට්ඨාය

යොගාවචරොති **සම්බොධි.** යාය වා සො සතිආදිකාය සත්තධම්මසාමග්ගියා සම්බුජ්ඣති කිලෙසනිද්දාතො උට්ඨාති, සච්චානි වා පටිවිජ්ඣති, සා ධම්මසාමග්ගී සම්බොධි. තස්ස සම්බොධිස්ස, තස්සා වා සම්බොධියා අඞ්ගන්ති **සම්බොජ්ඣඞ්ගං.** තෙන වුත්තං – ''සතිසඞ්ඛාතං සම්බොජ්ඣඞ්ග''න්ති. සෙසසම්බොජ්ඣඞ්ගෙසුපි ඉමිනාව නයෙන වචනත්ථො වෙදිතබ්බො.

අසන්තන්ති අප්පටිලාභවසෙන අවිජ්ජමානං. **යථා ච අනුපන්නස්සාති**ආදීසු පන සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස තාව ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති (සං. නි. 5.232) එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ සතියෙව සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා. යොනිසොමනසිකාරො වුත්තලක්ඛණොයෙව. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති.

අපිච චත්තාරො ධම්මා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති සතිසම්පජඤ්ඤං මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනතා උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති. අභික්කන්තාදීසු හි සත්තසු ඨානෙසු සතිසම්පජඤ්ඤෙන, භත්තනික්ඛිත්තකාකසදිසෙ මුට්ඨස්සතිපුග්ගලෙ පරිවජ්ජනෙන, තිස්සදත්තත්ථෙරඅභයත්ථෙරසදිසෙ උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලෙ සෙවනෙන, ඨානනිසජ්ජාදීසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතාය ච සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති. එවං චතූහි කාරණෙහි උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි හොතීති පජානාති.

ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස පන ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා…පෙ…. කණ්හසුක්කසප්පටිභාගා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති එවං උප්පාදො හොති.

අපිච සත්ත ධම්මා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති පරිපුච්ඡකතා වත්ථුවිසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා ගම්භීරඤාණචරියපච්චවෙක්ඛණා තදධිමුත්තතාති. තත්ථ **පරිපුච්ඡකතාති** ඛන්ධධාතුආයතනඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගඣානඞ්ගසමථවිපස්සනානං අත්ථසන්නිස්සිතපරිපුච්ඡාබහුලතා. **වත්ථුවිසදකිරියාති** අජ්ඣත්තිකබාහිරානං වත්ථූනං විසදභාවකරණං. යදා හිස්ස කෙසනඛලොමානි දීඝානි හොන්ති, සරීරං වා උස්සන්නදොසඤ්චෙව සෙදමලමක්ඛිතඤ්ච, තදා අජ්ඣත්තිකං වත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. යදා පන චීවරං ජිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං හොති, සෙනාසනං වා උක්ලාපං, තදා බාහිරවත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. තස්මා කෙසාදිඡෙදාපනෙන උද්ධංවිරෙචනඅධොවිරෙචනාදීහි සරීරසල්ලහුකභාවකරණෙන උච්ඡාදනනහාපනෙන ච අජ්ඣත්තිකවත්ථු විසදං කාතබ්බං. සූචිකම්මධොවනරජනපරිභණ්ඩකරණාදීහි බාහිරවත්ථු විසදං කාතබ්බං. එතස්මිඤ්හි අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ වත්ථුම්හි අවිසදෙ උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණම්පි අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං අපරිසුද්ධානි දීපකපල්ලවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. විසදෙ පන අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ වත්ථුම්හි උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණම්පි විසදං හොති පරිසුද්ධානි දීපකපල්ලවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. තෙන වුත්තං ''වත්ථුවිසදකිරියා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තතී''ති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සචෙ හිස්ස සද්ධින්ද්‍රියං බලවං හොති, ඉතරානි මන්දානි, තතො වීරියින්ද්‍රියං පග්ගහකිච්චං, සතින්ද්‍රියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධින්ද්‍රියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤින්ද්‍රියං දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති. තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා, යථා වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන හාපෙතබ්බං. වක්කලිත්ථෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සනං. සචෙ පන වීරියින්ද්‍රියං බලවං හොති, අථ සද්ධින්ද්‍රියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං න සක්කොති, න ඉතරානි ඉතරකිච්චභෙදං. තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය හාපෙතබ්බං. තත්‍රාපි සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු දස්සෙතබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවභාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසතො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමතං පසංසන්ති. බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුධප්පසන්නො හොති, අවත්ථුස්මිං පසීදති. බලවපඤ්ඤො මන්දසද්ධො කෙරාටිකපක්ඛං භජති, භෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොති. චිත්තුප්පාදමත්තෙනෙව කුසලං හොතීති අතිධාවිත්වා දානාදීනි අකරොන්තො නිරයෙ උප්පජ්ජති. උභින්නං සමතාය වත්ථුස්මිංයෙව පසීදති. බලවසමාධිං පන මන්දවීරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති. බලවවීරියං මන්දසමාධිං වීරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. සමාධි පන වීරියෙන සංයොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලභති, වීරියං සමාධිනා සංයොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලභති. තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති.

අපිච සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සද්දහන්තො ඔකප්පෙන්තො අප්පනං පාපුණිස්සති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්හි සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්හි සො ලක්ඛණපටිවෙධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමතායපි

අප්පනා හොතියෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි චිත්තං උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවීරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතතො, කොසජ්ජපක්ඛිකෙන ච සමාධිනා කොසජ්ජපාතතො රක්ඛති. තස්මා සා ලොණධූපනං විය සබ්බබ්‍යඤ්ජනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ච, සබ්බරාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ – ''සති ච පන සබ්බත්ථිකා වුත්තා භගවතා, කිං කාරණා? චිත්තඤ්හි සතිපටිසරණං, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා ච සති, න විනා සතියා චිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහො හොතී'' ති. **දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා** නාම ඛන්ධාදිභෙදෙ අනොගාළ්හපඤ්ඤානං දුම්මෙධපුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. **පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා** නාම සමපඤ්ඤාසලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්නාගතපුග්ගලසෙවනා. **ගම්භීරඤාණචරියපච්චවෙක්ඛණා** නාම ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය පභෙදපච්චවෙක්ඛණා. **තදධිමුත්තතා** නාම ඨානනිසජ්ජාදීසු ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි හොතීති පජානාති.

වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු පරක්කමධාතු, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති එවං උප්පාදො හොති.

අපිච එකාදස ධම්මා වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති අපායභයපච්චවෙක්ඛණතා ආනිසංසදස්සාවිතා ගමනවීථිපච්චවෙක්ඛණතා පිණ්ඩපාතාපචායනතා දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති.

තත්ථ නිරයෙසු පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨාය මහාදුක්ඛානුභවනකාලෙපි, තිරච්ඡානයොනියං ජාලඛිපනකුමීනාදීහි ගහිතකාලෙපි, පාජනකණ්ටකාදිප්පහාරතුන්නස්ස සකටවහනාදිකාලෙපි, පෙත්තිවිසයෙ අනෙකානිපි වස්සසහස්සානි එකං බුද්ධන්තරම්පි ඛුප්පිපාසාහි ආතුරීභූතකාලෙපි, කාලකඤ්චිකඅසුරෙසු සට්ඨිහත්ථඅසීතිහත්ථප්පමාණෙන අට්ඨිචම්මමත්තෙනෙව අත්තභාවෙන වාතාතපාදිදුක්ඛානුභවනකාලෙපි න සක්කා වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගං උප්පාදෙතුං, අයමෙව තෙ භික්ඛු කාලො වීරියකරණායාති එවං අපායභයං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති.

න සක්කා කුසීතෙන නවලොකුත්තරධම්මං ලද්ධුං, ආරද්ධවීරියෙනෙව සක්කා අයමානිසංසො වීරියස්සාති එවං ආනිසංසදස්සාවිනොපි උප්පජ්ජති. සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධමහාසාවකෙහි තෙ ගතමග්ගො ගන්තබ්බො, සො ච න සක්කා කුසීතෙන ගන්තුන්ති එවං ගමනවීථිං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති. යෙ තං පිණ්ඩපාතාදීහි උපට්ඨහන්ති, ඉමෙ තෙ මනුස්සා නෙව ඤාතකා, න දාසකම්මකරා, නාපි තං නිස්සාය ජීවිස්සාමාති තෙ පණීතානි චීවරාදීනි දෙන්ති. අථ ඛො අත්තනො කාරානං මහප්ඵලතං පච්චාසීසමානා දෙන්ති. සත්ථාරාපි ''අයං ඉමෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිත්වා කායදළ්හීබහුලො සුඛං විහරිස්සතී''ති න එවං සම්පස්සතා තුය්හං පච්චයා අනුඤ්ඤාතා. අථ ඛො ''අයං ඉමෙ පරිභුඤ්ජමානො සමණධම්මං කත්වා වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිස්සතී''ති තෙ පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, සො දානි ත්වං කුසීතො විහරන්තො න තං පිණ්ඩං අපචායිස්සති. ආරද්ධවීරියස්සෙව හි පිණ්ඩපාතාපචායනං නාම හොතීති එවං පිණ්ඩපාතාපචායනං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති අයාමිත්තත්ථෙරස්ස විය.

ථෙරො කිර කස්සකලෙණෙ නාම පටිවසති. තස්ස ච ගොචරගාමෙ එකා මහාඋපාසිකා ථෙරං පුත්තං කත්වා පටිජග්ගති. සා එකදිවසං අරඤ්ඤං ගච්ඡන්තී ධීතරං ආහ – ''අම්ම, අසුකස්මිං ඨානෙ පුරාණතණ්ඩුලා, අසුකස්මිං සප්පි, අසුකස්මිං ඛීරං, අසුකස්මිං ඵාණිතං, තව භාතිකස්ස අයාමිත්තස්ස ආගතකාලෙ භත්තං පචිත්වා ඛීරසප්පිඵාණිතෙහි සද්ධිං දෙහි, ත්වඤ්ච භුඤ්ජෙය්‍යාසි. අහං පන හියො පක්කපාරිවාසිකභත්තං කඤ්ජියෙන භුත්තාම්හී''ති. දිවා කිං භුඤ්ජිස්සසි අම්මා,ති? සාකපණ්ණං පක්ඛිපිත්වා කණතණ්ඩුලෙහි අම්බිලයාගුං පචිත්වා ඨපෙහි අම්මා,ති.

ථෙරො චීවරං පාරුපිත්වා පත්තං නීහරන්තොව තං සද්දං සුත්වා අත්තානං ඔවදි ''මහාඋපාසිකා කිර කඤ්ජියෙන පාරිවාසිකභත්තං භුඤ්ජි, දිවාපි කණපණ්ණම්බිලයාගුං භුඤ්ජිස්සති , තුය්හං අත්ථාය පන පුරාණතණ්ඩුලාදීනි ආචික්ඛති, තං නිස්සාය ඛො පනෙසා නෙව ඛෙත්තං න වත්ථුං න භත්තං න වත්ථං පච්චාසීසති, තිස්සො පන සම්පත්තියො පත්ථයමානා දෙති, ත්වං එතිස්සා තා සම්පත්තියො දාතුං සක්ඛිස්සසි, න සක්ඛිස්සසීති, අයං ඛො පන පිණ්ඩපාතො තයා සරාගෙන සදොසෙන සමොහෙන න සක්කා ගණ්හිතු''න්ති පත්තං ථවිකාය පක්ඛිපිත්වා ගණ්ඨිකං මුඤ්චිත්වා නිවත්තිත්වා කස්සකලෙණමෙව ගන්ත්වා පත්තං හෙට්ඨාමඤ්චෙ චීවරං චීවරවංසෙ ඨපෙත්වා ''අරහත්තං අපාපුණිත්වා න නික්ඛමිස්සාමී''ති වීරියං අධිට්ඨහිත්වා නිසීදි. දීඝරත්තං අප්පමත්තො හුත්වා නිවුත්ථභික්ඛු විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා පුරෙභත්තමෙව අරහත්තං පත්වා විකසමානමිව පදුමං මහාඛීණාසවො සිතං කරොන්තොව නිසීදි. ලෙණද්වාරෙ රුක්ඛම්හි අධිවත්ථා දෙවතා –

''නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
යස්ස තෙ ආසවා ඛීණා, දක්ඛිණෙය්‍යොසි මාරිසා''ති. –

උදානං උදානෙත්වා ''භන්තෙ, පිණ්ඩාය පවිට්ඨානං තුම්හාදිසානං අරහන්තානං භික්ඛං දත්වා මහල්ලකිත්ථියො දුක්ඛා මුච්චිස්සන්තී''ති ආහ. ථෙරො උට්ඨහිත්වා ද්වාරං විවරිත්වා කාලං ඔලොකෙන්තො ''පාතොයෙවා''ති ඤත්වා පත්තචීවරමාදාය ගාමං පාවිසි.

දාරිකාපි භත්තං සම්පාදෙත්වා ''ඉදානි මෙ භාතා ආගමිස්සති, ඉදානි ආගමිස්සතී''ති ද්වාරං ඔලොකයමානා නිසීදි. සා ථෙරෙ ඝරද්වාරං සම්පත්තෙ පත්තං ගහෙත්වා සප්පිඵාණිතයොජිතස්ස ඛීරපිණ්ඩපාතස්ස පූරෙත්වා හත්ථෙ ඨපෙසි. ථෙරො ''සුඛං හොතූ''ති අනුමොදනං කත්වා පක්කාමි. සාපි තං ඔලොකයමානා අට්ඨාසි. ථෙරස්ස හි තදා අතිවිය පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො අහොසි, විප්පසන්නානි ඉන්ද්‍රියානි, මුඛං බන්ධනා පවුත්තතාලපක්කං විය අතිවිය විරොචිත්ථ.

මහාඋපාසිකා අරඤ්ඤා ආගන්ත්වා ''කිං, අම්ම, භාතිකො තෙ ආගතො''ති පුච්ඡි. සා සබ්බං තං පවත්තිං ආරොචෙසි. උපාසිකා ''අජ්ජ මම පුත්තස්ස පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පත්ත''න්ති ඤත්වා ''අභිරමති තෙ, අම්ම, භාතා බුද්ධසාසනෙ, න උක්කණ්ඨතී''ති ආහ.

මහන්තං ඛො පනෙතං සත්ථුදායජ්ජං යදිදං සත්ත අරියධනානි නාම, තං න සක්කා කුසීතෙන ගහෙතුං. යථා හි විප්පටිපන්නං පුත්තං මාතාපිතරො ''අයං අම්හාකං අපුත්තො''ති පරිබාහිරං කරොන්ති, සො තෙසං අච්චයෙන දායජ්ජං න ලභති, එවං කුසීතොපි ඉදං අරියධනදායජ්ජං න ලභති, ආරද්ධවීරියොව ලභතීති **දායජ්ජමහත්තං** පච්චවෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

මහා ඛො පන තෙ සත්ථා, සත්ථුනො හි තෙ මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිගණ්හනකාලෙපි අභිනික්ඛමනෙපි අභිසම්බොධියම්පි ධම්මචක්කප්පවත්තනයමකපාටිහාරියදෙවොරොහනආයුසඞ්ඛාරවොස්සජ්ජනෙසුපි පරිනිබ්බානකාලෙපි දසසහස්සිලොකධාතු අකම්පිත්ථ, යුත්තං නු තෙ එවරූපස්ස සත්ථු සාසනෙ පබ්බජිත්වා කුසීතෙන භවිතුන්ති එවං **සත්ථුමහත්තං** පච්චවෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

ජාතියාපි ත්වං ඉදානි න ලාමකජාතිකො, අසම්භින්නාය මහාසම්මතපවෙණියා ආගතඋක්කාකරාජවංසෙ ජාතොසි, සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ච මහාමායාදෙවියා ච නත්තා, රාහුලභද්දස්ස කනිට්ඨො, තයා නාම එවරූපෙන ජිනපුත්තෙන හුත්වා න යුත්තං කුසීතෙන විහරිතුන්ති එවං **ජාතිමහත්තං** පච්චවෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

සාරිපුත්තමහාමොග්ගල්ලානා චෙව අසීති ච මහාසාවකා වීරියෙනෙව ලොකුත්තරධම්මං පටිවිජ්ඣිංසු, ත්වං එතෙසං සබ්‍රහ්මචාරීනං මග්ගං පටිපජ්ජසි, න පටිපජ්ජසීති එවං **සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තං** පච්චවෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

කුච්ඡිං පූරෙත්වා ඨිතඅජගරසදිසෙ විස්සට්ඨකායිකචෙතසිකවීරියෙ කුසීතපුග්ගලෙ පරිවජ්ජන්තස්සාපි ආරද්ධවීරියෙ පහිතත්තෙ පුග්ගලෙ සෙවන්තස්සාපි ඨානනිසජ්ජාදීසු වීරියුප්පාදනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතීති පජානාති.

පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති එවං උප්පාදො හොති . තත්ථ පීතියෙව පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා නාම. තස්සා උප්පාදකමනසිකාරො යොනිසොමනසිකාරො නාම.

අපිච එකාදස ධම්මා පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති බුද්ධානුස්සති, ධම්ම, සඞ්ඝ , සීල, චාග, දෙවතානුස්සති උපසමානුස්සති ලූඛපුග්ගලපරිවජ්ජනතා සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණතා තදධිමුත්තතාති. බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි හි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති, ධම්මසඞ්ඝගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි, දීඝරත්තං අඛණ්ඩං කත්වා රක්ඛිතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි දසසීලං පඤ්චසීලං පඤ්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, දුබ්භික්ඛභයාදීසු පණීතභොජනං සබ්‍රහ්මචාරීනං දත්වා ''එවං නාම අදම්හා''ති චාගං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි එවරූපෙ කාලෙ සීලවන්තානං දින්නදානං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, යෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතා දෙවතා දෙවත්තං පත්තා, තථාරූපානං ගුණානං අත්තනි අත්ථිතං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, සමාපත්තියා වික්ඛම්භිතා කිලෙසා සට්ඨිපි සත්තතිපි වස්සානි න සමුදාචරන්තීති පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, චෙතියදස්සනබොධිදස්සනථෙරදස්සනෙසු අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලූඛභාවෙ බුද්ධාදීසු පසාදසිනෙහාභාවෙන ගද්‍රභපිට්ඨෙ රජසදිසෙ ලූඛපුග්ගලෙ පරිවජ්ජන්තස්සාපි, බුද්ධාදීසු පසාදබහුලෙ මුදුචිත්තෙ සිනිද්ධපුග්ගලෙ සෙවන්තස්සාපි, රතනත්තයගුණපරිදීපකෙ පසාදනීයසුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු පීතිඋප්පාදනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතීති පජානාති.

පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, කායපස්සද්ධි චිත්තපස්සද්ධි, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය,

උප්පන්නස්ස වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති එවං උප්පාදො හොති.

අපිච සත්ත ධම්මා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති පණීතභොජනසෙවනතා උතුසුඛසෙවනතා ඉරියාපථසුඛසෙවනතා මජ්ඣත්තපයොගතා සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනතා පස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති. පණීතඤ්හි සිනිද්ධං සප්පායභොජනං භුඤ්ජන්තස්සාපි, සීතුණ්හෙසු ච උතූසු ඨානාදීසු ච ඉරියාපථෙසු සප්පායඋතුඤ්ච ඉරියාපථඤ්ච සෙවන්තස්සාපි පස්සද්ධි උප්පජ්ජති. යො පන මහාපුරිසජාතිකො සබ්බඋතුඉරියාපථක්ඛමො හොති, න තං සන්ධායෙතං වුත්තං. යස්ස සභාගවිසභාගතා අත්ථි, තස්සෙව විසභාගෙ උතුඉරියාපථෙ වජ්ජෙත්වා සභාගෙ සෙවන්තස්ස උප්පජ්ජති. මජ්ඣත්තපයොගො වුච්චති අත්තනො ච පරස්ස ච කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා. ඉමිනා මජ්ඣත්තපයොගෙන උප්පජ්ජති. යො ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි පරං විහෙඨයමානො විචරති, එවරූපං සාරද්ධකායං පුග්ගලං පරිවජ්ජන්තස්සාපි, සංයතපාදපාණිං පස්සද්ධකායං පුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු පස්සද්ධිඋප්පාදනත්ථාය නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතීති පජානාති.

සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, සමථනිමිත්තං අබ්‍යග්ගනිමිත්තං, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො, අනුප්පන්නස්ස වා සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ සමථොව සමථනිමිත්තං අවික්ඛෙපට්ඨෙන ච අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති.

අපිච එකාදස ධම්මා සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති වත්ථුවිසදකිරියතා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා නිමිත්තකුසලතා සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතා සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතා සමයෙ සම්පහංසනතා සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා ඣානවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණතා තදධිමුත්තතාති. තත්ථ **වත්ථුවිසදකිරියතා** ච **ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා** ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා. **සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතාති** යස්මිං සමයෙ අතිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස පග්ගණ්හනං. **සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතාති** යස්මිං සමයෙ ආරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස නිග්ගණ්හනං. **සමයෙ සම්පහංසනතාති** යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානධිගමෙන වා නිරස්සාදං හොති, තස්මිං සමයෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙජෙති . **අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනි** නාම ජාති ජරා බ්‍යාධි මරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති. රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන ච පසාදං ජනෙති, අයං වුච්චති ''සමයෙ සම්පහංසනතා''ති.

සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා නාම යස්මිං සමයෙ සම්මාපටිපත්තිං ආගම්ම අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති, සාරථී විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුච්චති – ''සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා''ති. **අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා** නාම උපචාරං වා අප්පනං වා අප්පත්තානං වික්ඛිත්තචිත්තානං පුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. **සමාහිතපුග්ගලසෙවනා** නාම උපචාරෙන වා අප්පනාය වා සමාහිතචිත්තානං සෙවනා භජනා පයිරුපාසනා. **තදධිමුත්තතා** නාම ඨානනිසජ්ජාදීසු සමාධිඋප්පාදනත්ථංයෙව නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවඤ්හි පටිපජ්ජතො එස උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතීති පජානාති.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තතී''ති එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ උපෙක්ඛාව උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා නාම.

අපිච පඤ්ච ධම්මා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති සත්තමජ්ඣත්තතා සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතා සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා සත්තසඞ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති. තත්ථ ද්වීහාකාරෙහි **සත්තමජ්ඣත්තතං** සමුට්ඨාපෙති ''ත්වං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගමිස්සසි, එසොපි අත්තනොව කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගමිස්සති, ත්වං කං කෙලායසී''ති එවං කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණෙන, ''පරමත්ථතො සත්තොයෙව නත්ථි, සො ත්වං කං කෙලායසී''ති එවං නිස්සත්තපච්චවෙක්ඛණෙන චාති. ද්වීහෙවාකාරෙහි **සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතං** සමුට්ඨාපෙති – ''ඉදං චීවරං අනුපුබ්බෙන වණ්ණවිකාරතඤ්චෙව ජිණ්ණභාවඤ්ච උපගන්ත්වා පාදපුඤ්ඡනචොළකං හුත්වා යට්ඨිකොටියා ඡඩ්ඩනීයං භවිස්සති, සචෙ පනස්ස සාමිකො භවෙය්‍ය, නාස්ස එවං විනස්සිතුං දදෙය්‍යා''ති එවං

අස්සාමිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ච, ‘‘අනද්ධනියං ඉදං තාවකාලික’’න්ති එවං තාවකාලිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන චාති. යථා ච චීවරෙ, එවං පත්තාදීසුපි යොජනා කාතබ්බා.

සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතාති එත්ථ යො පුග්ගලො ගිහි වා අත්තනො පුත්තධීතාදිකෙ, පබ්බජිතො වා අත්තනො අන්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකාදිකෙ මමායති, සහත්ථෙනෙව නෙසං කෙසච්ඡෙදනසූචිකම්මචීවරධොවනරජනපත්තපචනාදීනි කරොති, මුහුත්තම්පි අපස්සන්තො ‘‘අසුකො සාමණෙරො කුහිං අසුකො දහරො කුහි’’න්ති භන්තමිගො විය ඉතො චිතො ච ඔලොකෙති, අඤ්ඤෙන කෙසච්ඡෙදනාදීනං අත්ථාය ‘‘මුහුත්තං අසුකං පෙසෙථා’’ති යාචියමානොපි ‘‘අම්හෙපි තං අත්තනො කම්මං න කාරෙම, තුම්හෙ නං ගහෙත්වා කිලමෙස්සථා’’ති න දෙති, අයං සත්තකෙලායනො නාම.

යො පන චීවරපත්තථාලකකත්තරයට්ඨිආදීනි මමායති, අඤ්ඤස්ස හත්ථෙන පරාමසිතුම්පි න දෙති, තාවකාලිකං යාචිතො ‘‘මයම්පි ඉදං මමායන්තා න පරිභුඤ්ජාම, තුම්හාකං කිං දස්සාමා’’ති වදති, අයං **සඞ්ඛාරකෙලායනො** නාම. යො පන තෙසු ද්වීසුපි වත්ථූසු මජ්ඣත්තො උදාසිනො, අයං **සත්තසඞ්ඛාරමජ්ඣත්තො** නාම. ඉති අයං උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො එවරූපං සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලං ආරකා පරිවජ්ජන්තස්සාපි, සත්තසඞ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු තදුප්පාදනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතීති පජානාති.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං අත්තනො වා සත්ත සම්බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිග්ගණ්හිත්වා, පරස්ස වා, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස සම්බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ සම්බොජ්ඣඞ්ගානං නිබ්බත්තිනිරොධවසෙන වෙදිතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ බොජ්ඣඞ්ගපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා බොජ්ඣඞ්ගපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නියානමුඛං වෙදිතබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

බොජ්ඣඞ්ගපබ්බං නිට්ඨිතං.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා

386. එවං සත්තබොජ්ඣඞ්ගවසෙන ධම්මානුපස්සනං විභජිත්වා ඉදානි චතුසච්චවසෙන විභජිතුං **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ **ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජානාතී**ති ඨපෙත්වා තණ්හං තෙභූමකධම්මෙ ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති යථාසභාවතො පජානාති, තස්සෙව ඛො පන දුක්ඛස්ස ජනිකං සමුට්ඨාපිකං පුරිමතණ්හං ‘‘අයං දුක්ඛසමුදයො’’ති, උභින්නං අප්පවත්තිනිබ්බානං ‘‘අයං දුක්ඛනිරොධො’’ති, දුක්ඛපරිජානනං සමුදයපජහනං නිරොධසච්ඡිකරණං අරියමග්ගං ‘‘අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදා’’ති යථාසභාවතො පජානාතීති අත්ථො. අවසෙසා අරියසච්චකථා ඨපෙත්වා ජාතිආදීනං පදභාජනකථං විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතායෙව.

දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

388. පදභාජනෙ පන **කතමා ච, භික්ඛවෙ, ජාතී**ති භික්ඛවෙ, යා ජාතිපි දුක්ඛාති එවං වුත්තා ජාති, සා කතමාති එවං සබ්බපුච්ඡාසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **යා තෙසං තෙසං සත්තාන**න්ති ඉදං ‘‘ඉමෙසං නාමා’’ති නියමාභාවතො සබ්බසත්තානං පරියාදානවචනං. **තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ**ති ඉදම්පි සබ්බසත්තනිකායපරියාදානවචනං ජනනං **ජාති** සවිකාරානං පඨමාභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධානමෙතං අධිවචනං. **සඤ්ජාතී**ති ඉදං තස්සා එව උපසග්ගමණ්ඩිතවෙවචනං. සා එව අනුපවිට්ඨාකාරෙන ඔක්කමනට්ඨෙන **ඔක්කන්ති.** නිබ්බත්තිසඞ්ඛාතෙන අභිනිබ්බත්තනට්ඨෙන **අභිනිබ්බත්ති.** ඉති අයං චතුබ්බිධාපි සම්මුතිකථා නාම . **ඛන්ධානං පාතුභාවො**ති අයං පන පරමත්ථකථා. එකවොකාරභවාදීසු එකචතුපඤ්චභෙදානං ඛන්ධානංයෙව පාතුභාවො, න පුග්ගලස්ස, තස්මිං පන සති පුග්ගලො පාතුභූතොති වොහාරමත්තං හොති. **ආයතනානං පටිලාභො**ති ආයතනානි පාතුභවන්තානෙව පටිලද්ධානි නාම හොන්ති, සො තෙසං පාතුභාවසඞ්ඛාතො පටිලාභොති අත්ථො.

389. **ජරා**ති සභාවනිද්දෙසො. **ජීරණතා**ති ආකාරභාවනිද්දෙසො. **ඛණ්ඩිච්ච**න්තිආදි විකාරනිද්දෙසො. දහරකාලස්මිඤ්හි දන්තා සමසෙතා හොන්ති. තෙයෙව පරිපච්චන්තෙ අනුක්කමෙන වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජිත්වා තත්ථ තත්ථ පතන්තන්ති. අථ පතිතඤ්ච ඨිතඤ්ච උපාදාය ඛණ්ඩිතදන්තා ඛණ්ඩිතා නාම. ඛණ්ඩිතානං භාවො **ඛණ්ඩිච්ච**න්ති වුච්චති. අනුක්කමෙන පණ්ඩරභූතානි කෙසලොමානි පලිතානි නාම. පලිතානි සඤ්ජාතානි අස්සාති පලිතො, පලිතස්ස භාවො **පාලිච්චං.** ජරාවාතප්පහාරෙන සොසිතමංසලොහිතතාය වලියො තචස්මිං අස්සාති වලිත්තචො, තස්ස භාවො **වලිත්තචතා.** එත්තාවතා දන්තකෙසලොමතචෙසු විකාරදස්සනවසෙන පාකටීභූතා පාකටජරා දස්සිතා.

යථෙව හි උදකස්ස වා වාතස්ස වා අග්ගිනො වා තිණරුක්ඛාදීනං සංභග්ගපලිභග්ගතාය වා ඣාමතාය වා ගතමග්ගො පාකටො හොති, න ච සො ගතමග්ගො තානෙව උදකාදීනි, එවමෙව ජරාය දන්තාදීනං ඛණ්ඩිච්චාදිවසෙන ගතමග්ගො පාකටො, චක්ඛුං උම්මිලෙත්වාපි ගය්හති, න ච ඛණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරා. න හි ජරා චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා හොති.

යස්මා පන ජරං පත්තස්ස ආයු හායති, තස්මා ජරා ''ආයුනො සංහානී''ති ඵලූපචාරෙන වුත්තා. යස්මා දහරකාලෙ සුප්පසන්නානි සුඛුමම්පි අත්තනො විසයං සුඛෙනෙව ච ගණ්හනසමත්ථානි චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි ජරං පත්තස්ස පරිපක්කානි ආලුලිතානි අවිසදානි ඔළාරිකම්පි අත්තනො විසයං ගහෙතුං අසමත්ථානි හොන්ති, තස්මා ''ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකො''තිපි ඵලූපචාරෙනෙව වුත්තා.

390. මරණනිද්දෙසෙ **ය**න්ති මරණං සන්ධාය නපුංසකනිද්දෙසො, යං මරණං චුතීති වුච්චති, චවනතාති වුච්චතීති අයමෙත්ථ යොජනා. තත්ථ **චුතී**ති සභාවනිද්දෙසො. **චවනතා**ති ආකාරභාවනිද්දෙසො. මරණං පත්තස්ස ඛන්ධා භිජ්ජන්ති චෙව අන්තරධායන්ති ච අදස්සනං ගච්ඡන්ති, තස්මා තං **භෙදො අන්තරධාන**න්ති වුච්චති. **මච්චුමරණ**න්ති මච්චුමරණං, න ඛණිකමරණං. **කාලකිරියා**ති මරණකාලකිරියා. අයං සබ්බාපි සම්මුතිකථාව. **ඛන්ධානං භෙදො**ති අයං පන පරමත්ථකථා. එකවොකාරභවාදීසු එකචතුපඤ්චභෙදානං ඛන්ධානංයෙව භෙදො, න පුග්ගලස්ස, තස්මිං පන සති පුග්ගලො මතොති වොහාරමත්තං හොති.

කළෙවරස්ස නික්ඛෙපොති අත්තභාවස්ස නික්ඛෙපො. මරණං පත්තස්ස හි නිරත්ථංව කලිඞ්ගරං අත්තභාවො පතති, තස්මා තං කළෙවරස්ස නික්ඛෙපොති වුත්තං. ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො පන සබ්බාකාරතො පරමත්ථතො මරණං. එතදෙව සම්මුතිමරණන්ති පි වුච්චති. ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදමෙව හි ගහෙත්වා ලොකියා ''තිස්සො මතො, ඵුස්සො මතො''ති වදන්ති.

391. **බ්‍යසනෙනා**ති ඤාතිබ්‍යසනාදීසු යෙන කෙනචි බ්‍යසනෙන. **දුක්ඛධම්මෙනා**ති වධබන්ධාදිනා දුක්ඛකාරණෙන. **ඵුට්ඨස්සා**ති අජ්ඣොත්ථටස්ස අභිභූතස්ස. **සොකො**ති යො ඤාතිබ්‍යසනාදීසු වා වධබන්ධනාදීසු වා අඤ්ඤතරස්මිං සති තෙන අභිභූතස්ස උප්පජ්ජති සොචනලක්ඛණො සොකො. **සොචිතත්ත**න්ති සොචිතභාවො. යස්මා පනෙස අබ්භන්තරෙ සොසෙන්තො පරිසොසෙන්තො උප්පජ්ජති, තස්මා **අන්තොසොකො අන්තොපරිසොකො**ති වුච්චති.

392. ''මය්හං ධීතා, මය්හං පුත්තො''ති එවං ආදිස්ස ආදිස්ස දෙවන්ති පරිදෙවන්ති එතෙනාති **ආදෙවො.** තං තං වණ්ණං පරිකිත්තෙත්වා දෙවන්ති එතෙනාති **පරිදෙවො.** තතො පරා ද්වෙ තස්සෙව භාවනිද්දෙසා.

393. **කායික**න්ති කායපසාදවත්ථුකං. දුක්ඛමනට්ඨෙන **දුක්ඛං. අසාත**න්ති අමධුරං. **කායසම්ඵස්සජං දුක්ඛ**න්ති කායසම්ඵස්සතො ජාතං දුක්ඛං. **අසාතං වෙදයිත**න්ති අමධුරං වෙදයිතං.

394. **චෙතසික**න්ති චිත්තසම්පයුත්තං. සෙසං දුක්ඛෙ වුත්තනයමෙව.

395. **ආයාසො**ති සංසීදනවිසීදනාකාරප්පත්තො චිත්තකිලමථො. බලවතරං ආයාසො **උපායාසො.** තතො පරා ද්වෙ අත්තත්තනියාභාවදීපකා භාවනිද්දෙසා.

398. **ජාතිධම්මාන**න්ති ජාතිසභාවානං. **ඉච්ඡා උප්පජ්ජතී**ති තණ්හා උප්පජ්ජති. **අහො වතා**ති පත්ථනා. **න ඛො පනෙතං ඉච්ඡායා**ති එවං ජාතියා අනාගමනං විනා මග්ගභාවනං න ඉච්ඡාය පත්තබ්බං. **ඉදම්පී**ති එතම්පි උපරි සෙසානි උපාදාය පිකාරො. **යම්පිච්ඡ**න්ති යෙනපි ධම්මෙන අලබ්භනෙය්‍යවත්ථුං ඉච්ඡන්තො න ලභති, තං අලබ්භනෙය්‍ය වත්ථුම්හි ඉච්ඡනං දුක්ඛං. එස නයො සබ්බත්ථ.

399. ඛන්ධනිද්දෙසෙ රූපඤ්ච තං උපාදානක්ඛන්ධො චාති **රූපුපාදානක්ඛන්ධො** එවං සබ්බත්ථ.

සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

400. **යායං තණ්හා**ති යා අයං තණ්හා. **පොනොබ්භවිකා**ති පුනබ්භවකරණං පුනොබ්භවො, පුනොබ්භවො සීලං අස්සාති **පොනොබ්භවිකා.** නන්දීරාගෙන සහ ගතාති **නන්දීරාගසහගතා.** නන්දීරාගෙන සද්ධිං අත්ථතො එකත්තමෙව ගතාති වුත්තං හොති. **තත්‍රතත්‍රාභිනන්දිනී**ති යත්‍ර යත්‍ර අත්තභාවො, තත්‍ර තත්‍ර අභිනන්දිනී. රූපාදීසු වා ආරම්මණෙසු තත්‍ර තත්‍ර අභිනන්දිනී, රූපාභිනන්දිනී සද්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බ, ධම්මාභිනන්දිනීති අත්ථො. **සෙය්‍යථීද**න්ති නිපාතො. තස්ස සා කතමා චෙති අත්ථො. කාමෙ තණ්හා **කාමතණ්හා,** පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙතං නාමං. භවෙ තණ්හා **භවතණ්හා,** භවපත්ථනාවසෙන උප්පන්නස්ස සස්සතදිට්ඨිසහගතස්ස රූපාරූපභවරාගස්ස ච ඣානනිකන්තියා චෙතං අධිවචනං. විභවෙ තණ්හා **විභවතණ්හා,** උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතරාගස්සෙතං අධිවචනං.

ඉදානි තස්සා තණ්හාය වත්ථුං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **සා ඛො පනෙසා**තිආදිමාහ. තත්ථ **උප්පජ්ජතී**ති ජායති. **නිවිසතී**ති පුනප්පුනං පවත්තිවසෙන පතිට්ඨහති. **යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූප**න්ති යං ලොකස්මිං පියසභාවඤ්චෙව මධුරසභාවඤ්ච. **චක්ඛු ලොකෙ**තිආදීසු ලොකස්මිඤ්හි චක්ඛාදීසු මමත්තෙන අභිනිවිට්ඨා සත්තා සම්පත්තියං පතිට්ඨිතා අත්තනො චක්ඛුං ආදාසතලාදීසු නිමිත්තග්ගහණානුසාරෙන විප්පසන්නං පඤ්චපසාදං සුවණ්ණවිමානෙ

උග්ඝාටිතමණිසීහපඤ්ජරං විය මඤ්ඤන්ති, සොතං රජතපනාළිකං විය, පාමඞ්ගසුත්තං විය ච මඤ්ඤන්ති, ‘‘තුඞ්ගනාසා’’ති ලද්ධවොහාරං ඝානං වට්ටෙත්වා ඨපිතහරිතාලවට්ටං විය මඤ්ඤන්ති, ජිව්හං රත්තකම්බලපටලං විය මුදුසිනිද්ධමධුරසදං මඤ්ඤන්ති, කායං සාලලට්ඨිං විය, සුවණ්ණතොරණං විය ච මඤ්ඤන්ති, මනං අඤ්ඤෙසං මනෙන අසදිසං උළාරං මඤ්ඤන්ති. රූපං සුවණ්ණකණිකාරපුප්ඵාදිවණ්ණං විය, සද්දං මත්තකරවීක කොකිලමන්දධමිතමණිවංසනිග්ඝොසං විය, අත්තනා පටිලද්ධානි චතුසමුට්ඨානිකගන්ධාරම්මණාදීනි ‘‘කස්සඤ්ඤස්ස එවරූපානි අත්ථී’’ති මඤ්ඤන්ති. තෙසං එවං මඤ්ඤමානානං තානි චක්ඛාදීනි පියරූපානි චෙව සාතරූපානි ච හොන්ති. අථ නෙසං තත්ථ අනුප්පන්නා චෙව තණ්හා උප්පජ්ජති , උප්පන්නා ච තණ්හා පුනප්පුනං පවත්තිවසෙන නිවිසති. තස්මා භගවා ‘‘චක්ඛු ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතී’’තිආදිමාහ. තත්ථ **උප්පජ්ජමානා**ති යදා උප්පජ්ජමානා හොති, තදා එත්ථ උප්පජ්ජතීති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ.

නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

401. **අසෙසවිරාගනිරොධො**තිආදීනි සබ්බානි නිබ්බානවෙවචනානෙව. නිබ්බානඤ්හි ආගම්ම තණ්හා අසෙසා විරජ්ජති නිරුජ්ඣති, තස්මා තං ‘‘තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො’’ති වුච්චති. නිබ්බානඤ්ච ආගම්ම තණ්හා චජීයති පටිනිස්සජ්ජියති විමුච්චති න අල්ලීයති, තස්මා නිබ්බානං ‘‘චාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො’’ති වුච්චති. එකමෙව හි නිබ්බානං, නාමානි පනස්ස සබ්බසඞ්ඛතානං නාමපටිපක්ඛවසෙන අනෙකානි හොන්ති. සෙය්‍යථිදං, අසෙසවිරාගො අසෙසනිරොධො චාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො තණ්හක්ඛයො අනුප්පාදො අප්පවත්තං අනිමිත්තං අප්පණිහිතං අනායූහනං අප්පටිසන්ධි අනුපපත්ති අගති අජාතං අජරං අබ්‍යාධි අමතං අසොකං අපරිදෙවං අනුපායාසං අසංකිලිට්ඨන්ති.

ඉදානි මග්ගෙන ඡින්නාය නිබ්බානං ආගම්ම අප්පවත්තිපත්තායපි ච තණ්හාය යෙසු වත්ථූසු තස්සා උප්පත්ති දස්සිතා, තත්ථෙව අභාවං දස්සෙතුං **සා ඛො පනෙසා**තිආදිමාහ. තත්ථ යථා පුරිසො ඛෙත්තෙ ජාතං තිත්තඅලාබුවල්ලිං දිස්වා අග්ගතො පට්ඨාය මූලං පරියෙසිත්වා ඡින්දෙය්‍ය, සා අනුපුබ්බෙන මිලායිත්වා අපඤ්ඤත්තිං ගච්ඡෙය්‍ය. තතො තස්මිං ඛෙත්තෙ තිත්තඅලාබු නිරුද්ධා පහීනාති වුච්චෙය්‍ය, එවමෙව ඛෙත්තෙ තිත්තඅලාබු විය චක්ඛාදීසු තණ්හා. සා අරියමග්ගෙන මූලච්ඡින්නා නිබ්බානං ආගම්ම අප්පවත්තිං ගච්ඡති. එවං ගතා පන තෙසු වත්ථූසු ඛෙත්තෙ තිත්තඅලාබු විය න පඤ්ඤායති.

යථා ච අටවිතො චොරෙ ආනෙත්වා නගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ ඝාතෙය්‍යුං, තතො අටවියං චොරා මතාති වා මාරිතාති වා වුච්චෙය්‍යුං, එවං අටවියං චොරා විය චක්ඛාදීසු තණ්හා. සා දක්ඛිණද්වාරෙ චොරා විය නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධත්තා නිබ්බානෙ නිරුද්ධා. එවං නිරුද්ධා පනෙතෙසු වත්ථූසු අටවියං චොරා විය න පඤ්ඤායති, තෙනස්සා තත්ථෙව නිරොධං දස්සෙන්තො ‘‘චක්ඛු ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පහීයමානා පහීයති, එත්ථ නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣතී’’තිආදිමාහ.

මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

402. **අයමෙවා**ති අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපනත්ථං නියමනං. **අරියො**ති තං තං මග්ගවජ්ඣෙහි කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරත්තා ච අරියො. **දුක්ඛෙ ඤාණ**න්තිආදිනා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සිතං. තත්ථ පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං, පච්ඡිමානි විවට්ටං. තෙසු භික්ඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාභිනිවෙසො හොති, විවට්ටෙ නත්ථි අභිනිවෙසො. පුරිමානි හි ද්වෙ සච්චානි ‘‘පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො’’ති එවං සඞ්ඛෙපෙන ච ‘‘කතමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, රූපක්ඛන්ධො’’තිආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන ච ආචරියස්ස සන්තිකෙ උග්ගණ්හිත්වා වාචාය පුනප්පුනං පරිවත්තෙන්තො යොගාවචරො කම්මං කරොති. ඉතරෙසු පන ද්වීසු සච්චෙසු නිරොධසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මග්ගසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපන්ති එවං සවනෙන කම්මං කරොති. සො එවං කරොන්තො චත්තාරි සච්චානි එකපටිවෙධෙනෙව පටිවිජ්ඣති එකාභිසමයෙන අභිසමෙති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති, සමුදයං පහානපටිවෙධෙන, නිරොධං සච්ඡිකිරියාපටිවෙධෙන, මග්ගං භාවනාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන…පෙ…. මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති. එවමස්ස පුබ්බභාගෙ ද්වීසු සච්චෙසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණසම්මසනපටිවෙධො හොති, ද්වීසු පන සවනපටිවෙධොයෙව. අපරභාගෙ තීසු කිච්චතො පටිවෙධො හොති, නිරොධෙ ආරම්මණපටිවෙධො. පච්චවෙක්ඛණා පන පත්තසච්චස්ස හොති. අයඤ්ච ආදිකම්මිකො, තස්මා සා ඉධ න වුත්තා.

ඉමස්ස ච භික්ඛුනො පුබ්බෙ පරිග්ගහතො ‘‘දුක්ඛං පරිජානාමි, සමුදයං පජහාමි, නිරොධං සච්ඡිකරොමි, මග්ගං භාවෙමී’’ති ආභොගසමන්නාහාරමනසිකාරපච්චවෙක්ඛණා නත්ථි, පරිග්ගහතො පට්ඨාය හොති. අපරභාගෙ පන දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතමෙව…පෙ…. මග්ගො භාවිතොව හොති. තත්ථ ද්වෙ සච්චානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි, ද්වෙ ගම්භීරත්තා දුද්දසානි. දුක්ඛසච්චඤ්හි උප්පත්තිතො පාකටං, ඛාණුකණ්ටකපහාරාදීසු ‘‘අහො දුක්ඛ’’න්ති වත්තබ්බතම්පි ආපජ්ජති. සමුදයම්පි ඛාදිතුකාමතාභුඤ්ජිතුකාමතාදිවසෙන උප්පත්තිතො පාකටං. ලක්ඛණපටිවෙධතො පන උභයම්පි ගම්භීරං. ඉති තානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි. ඉතරෙසං පන ද්වින්නං දස්සනත්ථාය පයොගො භවග්ගගහණත්ථං හත්ථප්පසාරණං විය අවීචිඵුසනත්ථං පාදප්පසාරණං විය සතධා භින්නස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිපාදනං විය ච හොති. ඉති තානි ගම්භීරත්තා දුද්දසානි. එවං දුද්දසත්තා ගම්භීරෙසු ගම්භීරත්තා ච දුද්දසෙසු චතූසු

සච්චෙසු උග්ගහාදිවසෙන පුබ්බභාගඤාණුප්පත්තිං සන්ධාය ඉදං **දුක්ඛෙ ඤාණ**න්තිආදි වුත්තං. පටිවෙධක්ඛණෙ පන එකමෙව තං ඤාණං හොති.

නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු උප්පන්නස්ස අකුසලසඞ්කප්පස්ස පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානො එකොව කුසලසඞ්කප්පො උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාසඞ්කප්පො** නාම.

මුසාවාදාවෙරමණිආදයොපි මුසාවාදාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු උප්පන්නාය අකුසලදුස්සීල්‍යචෙතනාය පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාවාචා** නාම .

පාණාතිපාතාවෙරමණිආදයොපි පාණාතිපාතාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු උප්පන්නාය අකුසලදුස්සීල්‍යචෙතනාය අකිරියතො පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති, අයං **සම්මාකම්මන්තො** නාම.

මිච්ඡාආජීවන්ති ඛාදනීයභොජනීයාදීනං අත්ථාය පවත්තිතං කායවචීදුච්චරිතං. **පහායා**ති වජ්ජෙත්වා. **සම්මාආජීවෙනා**ති බුද්ධපසත්ථෙන ආජීවෙන. **ජීවිතං කප්පෙතී**ති ජීවිතප්පවත්තිං පවත්තෙති. සම්මාආජීවොපි කුහනාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව සත්තසු ඨානෙසු උප්පන්නාය මිච්ඡාජීවදුස්සීල්‍යචෙතනාය පදපච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති, අයං **සම්මාආජීවො** නාම.

අනුප්පන්නානන්ති එකස්මිං වා භවෙ තථාරූපෙ වා ආරම්මණෙ අත්තනො න උප්පන්නානං. පරස්ස පන උප්පජ්ජමානෙ දිස්වා ''අහො වත මෙ එවරූපා පාපකා අකුසලධම්මා න උප්පජ්ජෙය්‍යු''න්ති එවං අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය. **ඡන්දං ජනෙතී**ති තෙසං අනුප්පාදකපටිපත්තිසාධකං වීරියඡන්දං ජනෙති. **වායමතී**ති වායාමං කරොති. **වීරියං ආරභතී**ති වීරියං පවත්තෙති. **චිත්තං පග්ගණ්හාතී**ති වීරියෙන චිත්තං පග්ගහිතං කරොති. **පදහතී**ති කාමං තචො ච න්හාරු ච අට්ඨී ච අවසිස්සතූති පදහනං පවත්තෙති.

උප්පන්නානන්ති සමුදාචාරවසෙන අත්තනො උප්පන්නපුබ්බානං. ඉදානි තාදිසෙ න උප්පාදෙස්සාමීති තෙසං පහානාය ඡන්දං ජනෙති. **අනුප්පන්නානං කුසලාන**න්ති අප්පටිලද්ධානං පඨමජ්ඣානාදීනං. **උප්පන්නාන**න්ති තෙසංයෙව පටිලද්ධානං. **ඨිතියා**ති පුනප්පුනං උප්පත්තිපබන්ධවසෙන ඨිතත්ථං. **අසම්මොසායා**ති අවිනාසනත්ථං. **භිය්‍යොභාවායා**ති උපරිභාවාය. **වෙපුල්ලායා**ති විපුලභාවාය. **භාවනාය පාරිපූරියා**ති භාවනාය පරිපූරණත්ථං. අයම්පි සම්මාවායාමො අනුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනාදිචිත්තානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව චතූසු ඨානෙසු කිච්චසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානං එකමෙව කුසලවීරියං උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාවායාමො** නාම.

සම්මාසතිපි කායාදිපරිග්ගාහකචිත්තානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන චතූසු ඨානෙසු කිච්චසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව සති උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාසති** නාම.

ඣානානි පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානා, පුබ්බභාගෙ සමාපත්තිවසෙන නානා, මග්ගක්ඛණෙ නානාමග්ගවසෙන. එකස්ස හි පඨමමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො හොති, දුතියමග්ගාදයොපි පඨමජ්ඣානිකා වා දුතියජ්ඣානාදීසු අඤ්ඤතරඣානිකා වා. එකස්සපි පඨමමග්ගො දුතියාදීනං අඤ්ඤතරඣානිකො හොති, දුතියාදයොපි දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා පඨමජ්ඣානිකා වා. එවං චත්තාරොපි මග්ගා ඣානවසෙන සදිසා වා අසදිසා වා එකච්චසදිසා වා හොන්ති. අයං පනස්ස විසෙසො පාදකජ්ඣානනියමෙන හොති.

පාදකජ්ඣානනියමෙන තාව පඨමජ්ඣානලාභිනො පඨමජ්ඣානා වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො පඨමජ්ඣානිකො හොති. මග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගානි පනෙත්ථ පරිපුණ්ණානෙව හොන්ති. දුතියජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො දුතියජ්ඣානිකො හොති. මග්ගඞ්ගානි පනෙත්ථ සත්ත හොන්ති. තතියජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො තතියජ්ඣානිකො. මග්ගඞ්ගානි පනෙත්ථ සත්ත , බොජ්ඣඞ්ගානි ඡ හොන්ති. එස නයො චතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං.

ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති, තඤ්ච ලොකුත්තරං, නො ලොකියන්ති වුත්තං, එත්ථ කථන්ති? එත්ථාපි පඨමජ්ඣානාදීසු යතො වුට්ඨාය සොතාපත්තිමග්ගං පටිලභිත්වා අරූපසමාපත්තිං භාවෙත්වා සො ආරුප්පෙ උප්පන්නො, තං ඣානිකාවස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජන්ති. එවං පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති.

කෙචි පන ථෙරා ''විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා නියමෙන්තී''ති වදන්ති. කෙචි ''පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙතී''ති වදන්ති. කෙචි ''වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා නියමෙතී''ති වදන්ති. තෙසං වාදවිනිච්ඡයො විසුද්ධිමග්ගෙ

වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාධිකාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධීති අයං පුබ්බභාගෙ ලොකියො අපරභාගෙ ලොකුත්තරො සම්මාසමාධීති වුච්චති.

ඉති අජ්ඣත්තං වාති එවං අත්තනො වා චත්තාරි සච්චානි පරිග්ගණ්හිත්වා, පරස්ස වා, කාලෙන වා අත්තනො, කාලෙන වා පරස්ස චත්තාරි සච්චානි පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති. සමුදයවයා පනෙත්ථ චතුන්නං සච්චානං යථාසම්භවතො උප්පත්තිනිවත්තිවසෙන වෙදිතබ්බා. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව. කෙවලඤ්හි ඉධ චතුසච්චපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්චන්ති එවං යොජනං කත්වා සච්චපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො නියානමුඛං වෙදිතබ්බං, සෙසං තාදිසමෙවාති.

චතුසච්චපබ්බං නිට්ඨිතං.

404. එත්තාවතා ආනාපානපබ්බං චතුඉරියාපථපබ්බං චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං ද්වත්තිංසාකාරං චතුධාතුවවත්ථානං නවසිවථිකා වෙදනානුපස්සනා චිත්තානුපස්සනා නීවරණපරිග්ගහො ඛන්ධපරිග්ගහො ආයතනපරිග්ගහො බොජ්ඣඞ්ගපරිග්ගහො සච්චපරිග්ගහොති එකවීසති කම්මට්ඨානානි. තෙසු ආනාපානං ද්වත්තිංසාකාරං නවසිවථිකාති එකාදස අප්පනාකම්මට්ඨානානි හොන්ති. දීඝභාණකමහාසීවත්ථෙරො පන ''නවසිවථිකා ආදීනවානුපස්සනාවසෙන වුත්තා''ති ආහ. තස්මා තස්ස මතෙන ද්වෙයෙව අප්පනාකම්මට්ඨානානි, සෙසානි උපචාරකම්මට්ඨානානි. කිං පනෙතෙසු සබ්බෙසු අභිනිවෙසො ජායතීති? න ජායති. ඉරියාපථසම්පජඤ්ඤනීවරණබොජ්ඣඞ්ගෙසු හි අභිනිවෙසො න ජායති, සෙසෙසු ජායතීති. **මහාසීවත්ථෙරො** පනාහ ''එතෙසුපි අභිනිවෙසො ජායති. අයඤ්හි 'අත්ථි නු ඛො මෙ චත්තාරො ඉරියාපථා උදාහු නත්ථි, අත්ථි නු ඛො මෙ චතුසම්පජඤ්ඤං උදාහු නත්ථි, අත්ථි නු ඛො මෙ පඤ්චනීවරණා උදාහු නත්ථි, අත්ථි නු ඛො මෙ සත්තබොජ්ඣඞ්ගා උදාහු නත්ථී'ති එවං පරිග්ගණ්හාති. තස්මා සබ්බත්ථ අභිනිවෙසො ජායතී''ති.

යො හි කොචි, භික්ඛවෙති යො හි කොචි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු වා භික්ඛුනී වා උපාසකො වා උපාසිකා වා. **එවං භාවෙය්‍යාති**ආදිතො පට්ඨාය වුත්තෙන භාවනානුක්කමෙන භාවෙය්‍ය. **පාටිකඞ්ඛන්**ති පටිකඞ්ඛිතබ්බං ඉච්ඡිතබ්බං අවස්සංභාවීති අත්ථො. **අඤ්ඤාති** අරහත්තං. **සති වා උපාදිසෙසෙති** උපාදානසෙසෙ වා සති අපරික්ඛීණෙ. **අනාගාමිතාති** අනාගාමිභාවො.

එවං සත්තන්නං වස්සානං වසෙන සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවං දස්සෙත්වා පුන තතො අප්පතරෙපි කාලෙ දස්සෙන්තො **තිට්ඨන්තු, භික්ඛවෙති**ආදිමාහ. සබ්බම්පි චෙතං මජ්ඣිමස්ස වෙනෙය්‍යපුග්ගලස්ස වසෙන වුත්තං, තික්ඛපඤ්ඤං පන සන්ධාය ''පාතොව අනුසිට්ඨො සායං විසෙසං අධිගමිස්සති, සායං අනුසිට්ඨො පාතො විසෙසං අධිගමිස්සතී''ති වුත්තං. ඉති භගවා ''එවං නිය්‍යානිකං, භික්ඛවෙ, මම සාසන''න්ති දස්සෙත්වා එකවීසතියාපි ඨානෙසු අරහත්තනිකූටෙන දෙසිතං දෙසනං නිය්‍යාතෙන්තො ''එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො…පෙ…. ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති ආහ. සෙසං උත්තානත්ථමෙවාති. දෙසනාපරියොසානෙ පන තිංස භික්ඛුසහස්සානි අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසූති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

406. එවං මෙ සුතන්ති පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – **ආයස්මාති** පියවචනමෙතං. **කුමාරකස්සපොති** තස්ස නාමං. කුමාරකාලෙ පබ්බජිතත්තා පන භගවතා ‘‘කස්සපං පක්කොසථ, ඉදං ඵලං වා ඛාදනීයං වා කස්සපස්ස දෙථා’’ති වුත්තෙ ‘‘කතරකස්සපස්සා’’ති. ‘‘කුමාරකස්සපස්සා’’ති එවං ගහිතනාමත්තා තතො පට්ඨාය වුඩ්ඪකාලෙපි ‘‘කුමාරකස්සපො’’ ත්වෙව වුච්චති. අපිච රඤ්ඤො පොසාවනිකපුත්තත්තාපි තං කුමාරකස්සපොති සඤ්ජානිංසු.

අයං පනස්ස පුබ්බයොගතො පට්ඨාය ආවිභාවකථා – ථෙරො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සෙට්ඨිපුත්තො අහොසි. අථෙකදිවසං භගවන්තං චිත්‍රකථිං එකං අත්තනො සාවකං එතදග්ගෙ ඨපෙන්තං දිස්වා භගවතො සත්තාහං දානං දත්වා ‘‘අහම්පි භගවා අනාගතෙ එකස්ස බුද්ධස්ස අයං ථෙරො විය චිත්‍රකථී සාවකො භවාමී’’ති පත්ථනං කත්වා පුඤ්ඤානි කරොන්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. තදා කිර පරිනිබ්බුතස්ස භගවතො සාසනෙ ඔසක්කන්තෙ පඤ්ච භික්ඛූ නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා පබ්බතං ආරුය්හ සමණධම්මං අකංසු. සඞ්ඝත්ථෙරො තතියදිවසෙ අරහත්තං පත්තො, අනුථෙරො චතුත්ථදිවසෙ අනාගාමී අහොසි, ඉතරෙ තයො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා.

තෙසං එකං බුද්ධන්තරං දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභවන්තානං එකො තක්කසිලායං රාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා පක්කුසාති නාම රාජා හුත්වා භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිත්වා රාජගහං උද්දිස්ස ආගච්ඡන්තො කුම්භකාරසාලායං භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා අනාගාමිඵලං පත්තො. එකො එකස්මිං සමුද්දපට්ටනෙ කුලඝරෙ නිබ්බත්තිත්වා නාවං ආරුය්හ භින්නනාවො දාරුචීරානි නිවාසෙත්වා ලාභසම්පත්තිං පත්තො ‘‘අහං අරහා’’ති චිත්තං උප්පාදෙත්වා ‘‘න ත්වං අරහා, ගච්ඡ, සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡා’’ති අත්ථකාමාය දෙවතාය චොදිතො තථා කත්වා අරහත්තඵලං පත්තො.

එකො රාජගහෙ එකිස්සා කුලදාරිකාය කුච්ඡිම්හි උප්පන්නො. සා ච පඨමං මාතාපිතරො යාචිත්වා පබ්බජ්ජං අලභමානා කුලඝරං ගන්ත්වා ගබ්භං ගණ්හි . ගබ්භසණ්ඨිතම්පි අජානන්ති සාමිකං ආරාධෙත්වා තෙන අනුඤ්ඤාතා භික්ඛුනීසු පබ්බජිතා, තස්සා ගබ්භනිමිත්තං දිස්වා භික්ඛුනියො දෙවදත්තං පුච්ඡිංසු. සො ‘‘අස්සමණී’’ති ආහ. දසබලං පුච්ඡිංසු. සත්ථා උපාලිත්ථෙරං සම්පටිච්ඡාපෙසි. ථෙරො සාවත්ථිනගරවාසිනී කුලානි විසාඛඤ්ච උපාසිකං පක්කොසාපෙත්වා සොධෙන්තො ‘‘පුරෙ ලද්ධො ගබ්භො, පබ්බජ්ජා අරොගා’’ති ආහ. සත්ථා ‘‘සුවිනිච්ඡිතං අධිකරණ’’න්ති ථෙරස්ස සාධුකාරමදාසි. සා භික්ඛුනී සුවණ්ණබිම්බසදිසං පුත්තං විජායි. තං ගහෙත්වා රාජා පසෙනදි කොසලො පොසාපෙසි. ‘‘කස්සපො’’ති චස්ස නාමං කත්වා අපරභාගෙ අලඞ්කරිත්වා සත්ථු සන්තිකං නෙත්වා පබ්බාජෙසි. ඉති නං රඤ්ඤො පොසාවනිකපුත්තත්තාපි ‘‘කුමාරකස්සපො’’ති සඤ්ජානිංසූති. තං එකදිවසං අන්ධවනෙ සමණධම්මං කරොන්තං අත්ථකාමා දෙවතා පඤ්හෙ උග්ගහාපෙත්වා ‘‘ඉමෙ පඤ්හෙ භගවන්තං පුච්ඡා’’ති ආහ. ථෙරො පඤ්හෙ පුච්ඡිත්වා පඤ්හවිස්සජ්ජනාවසානෙ අරහත්තං පාපුණි. භගවාපි තං චිත්‍රකථිකානං භික්ඛූනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි.

සෙතබ්‍යාති තස්ස නගරස්ස නාමං. **උත්තරෙන සෙතබ්‍යන්ති** සෙතබ්‍යතො උත්තරදිසාය. **රාජඤ්ඤොති** අනභිසිත්තකරාජා. **දිට්ඨිගතන්ති** දිට්ඨියෙව. යථා ගූථගතං මුත්තගතන්ති වුත්තෙ න ගූථාදිතො අඤ්ඤං අත්ථි, එවං දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතං. **ඉතිපි නත්ථීති** තං තං කාරණං අපදිසිත්වා එවම්පි නත්ථීති වදති. **පුරා…පෙ…. සඤ්ඤාපෙතීති** යාව න සඤ්ඤාපෙති.

චන්දිමසූරියඋපමාවණ්ණනා

411. **ඉමෙ භො, කස්සප, චන්දිමසූරියාති** සො කිර ථෙරෙන පුච්ඡිතො චින්තෙසි ‘‘අයං සමණො පඨමං චන්දිමසූරියෙ උපමං ආහරි, චන්දිමසූරියසදිසො භවිස්සති පඤ්ඤාය, අනභිභවනීයො අඤ්ඤෙන, සචෙ පනාහං ‘චන්දිමසූරියා ඉමස්මිං ලොකෙ’ති භණිස්සාමි, ‘කිං නිස්සිතා එතෙ, කිත්තකපමාණා, කිත්තකං උච්චා’තිආදීහි පලිවෙඨෙස්සති. අහං ඛො පනෙතං නිබ්බෙඨෙතුං න සක්ඛිස්සාමි, ‘පරස්මිං ලොකෙ’ ඉච්චෙවස්ස කථෙස්සාමී’’ති. තස්මා එවමාහ.

භගවා පන තතො පුබ්බෙ න චිරස්සෙව **සුධාභොජනීයජාතකං** කථෙසි. තත්ථ ‘‘චන්දෙ චන්දො දෙවපුත්තො, සූරියෙ සූරියො දෙවපුත්තො’’ති ආගතං. භගවතා ච කථිතං ජාතකං වා සුත්තන්තං වා සකලජම්බුදීපෙ පත්ථටං හොති, තෙන සො ‘‘එත්ථ නිවාසිනො දෙවපුත්තා නත්ථී’’ති න සක්කා වත්තුන්ති චින්තෙත්වා **දෙවා තෙ න මනුස්සාති** ආහ.

412. **අත්ථි පන, රාජඤ්ඤ, පරියායොති** අත්ථි පන කාරණන්ති පුච්ඡති. **ආබාධිකාති** විසභාගවෙදනාසඞ්ඛාතෙන ආබාධෙන සමන්නාගතා. **දුක්ඛිතාති** දුක්ඛප්පත්තා. **බාළ්හගිලානාති** අධිමත්තගිලානා. **සද්ධායිකාති** අහං තුම්හෙ

සද්දහාමි, තුම්හෙ මය්හං සද්ධායිකා සද්ධායිතබ්බවචනාති අත්ථො. **පච්චයිකාති** අහං තුම්හෙ පත්තියාමි, තුම්හෙ මය්හං පච්චයිකා පත්තියායිතබ්බාති අත්ථො.

චොරාදිඋපමාවණ්ණනා

413. **උද්දිසිත්වාති** තෙසං අත්තානඤ්ච පටිසාමිතභණ්ඩකඤ්ච දස්සෙත්වා, සම්පටිච්ඡාපෙත්වාති අත්ථො. **විප්පලපන්තස්සාති** ''පුත්තො මෙ, ධීතා මෙ, ධනං මෙ''ති විවිධං පලපන්තස්ස. **නිරයපාලෙසූති** නිරයෙ කම්මකාරණිකසත්තෙසු. යෙ පන ''කම්මමෙව කම්මකාරණං කරොති, නත්ථි නිරයපාලා''ති වදන්ති. තෙ ''තමෙනං, භික්ඛවෙ, නිරයපාලා''ති දෙවදූතසුත්තං පටිබාහන්ති. මනුස්සලොකෙ රාජකුලෙසු කාරණිකමනුස්සා විය හි නිරයෙ නිරයපාලා හොන්ති.

415. **වෙළුපෙසිකාහීති** වෙළුවිලීවෙහි. **සුනිම්මජ්ජථාති** යථා සුට්ඨු නිම්මජ්ජිතං හොති, එවං නිම්මජ්ජථ, අපනෙථාති අත්ථො.

අසුචීති අමනාපො. **අසුචිසඞ්ඛාතොති** අසුචිකොට්ඨාසභූතො අසුචීති ඤාතො වා. **දුග්ගන්ධොති** කුණපගන්ධො. **ජෙගුච්ඡොති** ජිගුච්ඡිතබ්බයුත්තො. **පටිකූලොති** දස්සනෙනෙව පටිසාවහො. **උබ්බාධතීති** දිවසස්ස ද්වික්ඛත්තුං න්හත්වා තික්ඛත්තුං වත්ථානි පරිවත්තෙත්වා අලඞ්කතපටිමණ්ඩිතානං චක්කවත්තිආදීනම්පි මනුස්සානං ගන්ධො යොජනසතෙ ඨිතානං දෙවතානං කණ්ඨෙ ආසත්තකුණපං විය බාධති.

416. පුන පාණාතිපාතාදිපඤ්චසීලානි සමාදායවත්තෙන්තානං වසෙන වදති. **තාවතිංසානන්ති** ඉදඤ්ච දූරෙ නිබ්බත්තා තාව මා ආගච්ඡන්තු, ඉමෙ කස්මා න එන්තීති වදති.

418. **ජච්චන්ධූපමො මඤ්ඤෙ පටිභාසීති** ජච්චන්ධො විය උපට්ඨාසි. **අරඤ්ඤවනපත්ථානීති** අරඤ්ඤලක්ඛණයුත්තතාය අරඤ්ඤානි, මහාවනසණ්ඩතාය වනපත්ථානි. **පන්තානීති** දූරානි.

419. **කල්‍යාණධම්මෙති** තෙනෙව සීලෙන සුන්දරධම්මෙ. **දුක්ඛපටිකූලෙති** දුක්ඛං අපත්ථෙන්තෙ. **සෙය්‍යො භවිස්සතීති** පරලොකෙ සුගතිසුඛං භවිස්සතීති අධිප්පායො.

420. **උපවිජඤ්ඤාති** උපගතවිජායනකාලා, පරිපක්කගබ්භා න චිරස්සෙව විජායිස්සතීති අත්ථො. **ඔපභොග්ගා භවිස්සතීති** පාදපරිචාරිකා භවිස්සති. **අනයබ්‍යසනන්ති** මහාදුක්ඛං. අයොති සුඛං, න අයො අනයො, දුක්ඛං. තදෙතං සබ්බසො සුඛං බ්‍යසති වික්ඛිපතීති බ්‍යසනං. ඉති අනයොව බ්‍යසනං **අනයබ්‍යසනං,** මහාදුක්ඛන්ති අත්ථො. **අයොනිසොති** අනුපායෙන. **අපක්කං න පරිපාචෙන්තීති** අපරිණතං අඛීණං ආයුං අන්තරාව න උපච්ඡින්දන්ති. **පරිපාකං ආගමෙන්තීති** ආයුපරිපාකකාලං ආගමෙන්ති. ධම්මසෙනාපතිනාපෙතං වුත්තං –

> ''නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිනන්දාමි ජීවිතං;
> කාලඤ්ච පටිකඞ්ඛාමි, නිබ්බිසං භතකො යථාති. (ථෙරගා. 1001)

421. **උබ්භින්දිත්වාති** මත්තිකාලෙපං භින්දිත්වා.

422. **රාමණෙය්‍යකන්ති** රමණීයභාවං. **වෙලාසිකාති** ඛිඩ්ඩාපරායිකා. **කොමාරිකාති** තරුණදාරිකා. **තුය්හං ජීවන්ති** සුපිනදස්සනකාලෙ නික්ඛමන්තං වා පවිසන්තං වා ජීවං අපි නු පස්සන්ති. ඉධ චිත්තාචාරං ''ජීව''න්ති ගහෙත්වා ආහ. සො හි තත්ථ ජීවසඤ්ඤීති.

423. **ජියායාති** ධනුජියාය, ගීවං වෙඨෙත්වාති අත්ථො. **පත්ථින්නතරොති** ථද්ධතරො. ඉමිනා කිං දස්සෙති? තුම්හෙ ජීවකාලෙ සත්තස්ස පඤ්චක්ඛන්ධාති වදන්ති, චවනකාලෙ පන රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව අවසිස්සති, තයො ඛන්ධා අප්පවත්තා හොන්ති, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො ගච්ඡති. අවසිට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධෙන ලහුතරෙන භවිතබ්බං, ගරුකතරො ච හොති. තස්මා නත්ථි කොචි කුහිං ගන්තාති ඉමමත්ථං දස්සෙති.

424. **නිබ්බුතන්ති** වූපසන්තතෙජං.

425. **අනුපහච්චාති** අවිනාසෙත්වා. **ආමතො හොතීති** අද්ධමතො මරිතුං ආරද්ධො හොති. **ඔධුනාථාති** ඔරතො කරොථ. **සන්ධුනාථාති** පරතො කරොථ. **නිද්ධුනාථාති** අපරාපරං කරොථ. **තඤ්චායතනං න පටිසංවෙදෙතීති** තෙන චක්ඛුනා තං රූපායතනං න විභාවෙති. එස නයො සබ්බත්ථ.

426. **සඞ්ඛධමොති** සඞ්ඛධමකො. **උපලාපෙත්වාති** ධමිත්වා.

428. **අග්ගිකොති** අග්ගිපරිචාරකො. **ආපාදෙය්‍යන්ති** නිප්ඵාදෙය්‍යං, ආයුං වා පාපුණාපෙය්‍යං. **පොසෙය්‍යන්ති** භොජනාදීහි භරෙය්‍යං. **වඩ්ඪෙය්‍යන්ති** වඩ්ඪිං ගමෙය්‍යං. **අරණීසහිතන්ති** අරණීයුගළං.

429. **තිරොරාජානොපීති** තිරොරට්ඨෙ අඤ්ඤස්මිම්පි ජනපදෙ රාජානො ජානන්ති. **අබ්‍යත්තොති** අවිසදො අඡෙකො. **කොපෙනපීති** යෙ මං එවං වක්ඛන්ති, තෙසු උප්පජ්ජනකෙන කොපෙනපි එතං දිට්ඨිගතං හරිස්සාමි පරිහරිස්සාමීති ගහෙත්වා විචරිස්සාමි. **මක්ඛෙනාති** තයා වුත්තයුත්තකාරණමක්ඛලක්ඛණෙන මක්ඛෙනාපි. **පලාසෙනාති** තයා සද්ධිං යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පලාසෙනාපි.

430. **හරිතකපණ්ණන්ති** යං කිඤ්චි හරිතකං, අන්තමසො අල්ලතිණපණ්ණම්පි න හොතීති අත්ථො. **සන්නද්ධකලාපන්ති** සන්නද්ධධනුකලාපං. **ආසිත්තොදකානි වටුමානීති** පරිපුණ්ණසලිලා මග්ගා ච කන්දරා ච. **යොග්ගානීති** බලිබද්දෙ.

බහුනික්ඛන්තරොති **බහුනික්ඛන්තො** චිරනික්ඛන්තොති අත්ථො. **යථාහතෙන භණ්ඩෙනාති** යං වො තිණකට්ඨොදකභණ්ඩකං ආරොපිතං, තෙන යථාහතෙන යථාරොපිතෙන, යථාගහිතෙනාති අත්ථො.

අප්පසාරානීති අප්පග්ඝානි. **පණියානීති** භණ්ඩානි.

ගූථභාරිකාදිඋපමාවණ්ණනා

432. **මම ච සූකරභත්තන්ති** මම ච සූකරානං ඉදං භත්තං. **උග්ඝරන්තන්ති** උපරි ඝරන්තං. **පග්ඝරන්තන්ති** හෙට්ඨා පරිස්සවන්තං. **තුම්හෙ ඛ්වෙත්ථ භණෙති** තුම්හෙ ඛො එත්ථ භණෙ. අයමෙව වා පාඨො. **තථා හි පන මෙ සූකරභත්තන්ති** තථා හි පන මෙ අයං ගූථො සූකරානං භත්තං.

434. **ආගතාගතං කලිං ගිලතීති** ආගතාගතං පරාජයගුළං ගිලති. **පජ්ජොහිස්සාමීති** පජ්ජොහනං කරිස්සාමි, බලිකම්මං කරිස්සාමීති අත්ථො. **අක්ඛෙහි දිබ්බිස්සාමාති** ගුළෙහි කීළිස්සාම. **ලිත්තං පරමෙන තෙජසාති** පරමතෙජෙන විසෙන ලිත්තං.

436. ගාමපට්ටන්ති වුට්ඨිතගාමපදෙසො වුච්චති. ''ගාමපද''න්තිපි පාඨො, අයමෙවත්ථො. **සාණභාරන්ති** සාණවාකභාරං. **සුසන්නද්ධොති** සුබද්ධො. **ත්වං පජානාහීති** ත්වං ජාන. සචෙ ගණ්හිතුකාමොසි, ගණ්හාහීති වුත්තං හොති.

ඛොමන්ති ඛොමවාකං. **අයන්ති** කාළලොහං. **ලොහන්ති** තම්බලොහං. **සජ්ඣන්ති** රජතං. **සුවණ්ණන්ති** සුවණ්ණමාසකං. **අභිනන්දිංසූති** තුස්සිංසු.

437. **අත්තමනොති** සකමනො තුට්ඨචිත්තො. **අභිරද්ධොති** අභිප්පසන්නො. **පඤ්හාපටිභානානීති** පඤ්හපට්ඨානානි. **පච්චනීකං කත්තබ්බන්ති** පච්චනීකං පටිවිරුද්ධං විය කත්තබ්බං අමඤ්ඤිස්සං, පටිලොමගාහං ගහෙත්වා අට්ඨාසින්ති අත්ථො.

438. **සඞ්ඝාතං ආපජ්ජන්තීති** සඞ්ඝාතං විනාසං මරණං ආපජ්ජන්ති. **න මහප්ඵලොති** විපාකඵලෙන න මහප්ඵලො හොති. **න මහානිසංසොති** ගුණානිසංසෙන මහානිසංසො න හොති. **න මහාජුතිකොති** ආනුභාවජුතියා මහාජුතිකො න හොති. **න මහාවිප්ඵාරොති** විපාකවිප්ඵාරතාය මහාවිප්ඵාරො න හොති. **බීජනඞ්ගලන්ති** බීජඤ්ච නඞ්ගලඤ්ච. **දුක්ඛෙත්තෙති** දුට්ඨුඛෙත්තෙ නිස්සාරඛෙත්තෙ. **දුබ්භූමෙති** විසමභූමිභාගෙ. **පතිට්ඨාපෙය්‍යාති** ඨපෙය්‍ය. **ඛණ්ඩානීති** ඡින්නභින්නානි. **පූතීනීති** නිස්සාරානි. **වාතාතපහතානීති** වාතෙන ච ආතපෙන ච හතානි පරියාදින්නතෙජානි. **අසාරාදානීති** තණ්ඩුලසාරාදානරහිතානි පලාලානි. **අසුඛසයිතානීති** යානි සුක්ඛාපෙත්වා කොට්ඨෙ ආකිරිත්වා ඨපිතානි, තානි සුඛසයිතානි නාම. එතානි පන න තාදිසානි. **අනුප්පවෙච්ඡෙය්‍යාති** අනුපවෙසෙය්‍ය, න සම්මා වස්සෙය්‍ය, අන්වද්ධමාසං අනුදසාහං අනුපඤ්චාහං න වස්සෙය්‍යාති අත්ථො. **අපි නු තානීති** අපි නු එවං ඛෙත්තබීජවුට්ඨිදොසෙ සති තානි බීජානි අඞ්කුරමූලපත්තාදීහි උද්ධං වුද්ධිං හෙට්ඨා විරූළ්හිං සමන්තතො ච වෙපුල්ලං ආපජ්ජෙය්‍යුන්ති . **එවරූපො ඛො රාජඤ්ඤ යඤ්ඤොති** එවරූපං රාජඤ්ඤ දානං පරූපඝාතෙන උප්පාදිතපච්චයතොපි දායකතොපි පරිග්ගාහකතොපි අවිසුද්ධත්තා න මහප්ඵලං හොති.

එවරූපො ඛො රාජඤ්ඤ යඤ්ඤොති එවරූපං රාජඤ්ඤදානං අපරූපඝාතෙන උප්පන්නපච්චයතොපි අපරූපඝාතිතාය සීලවන්තදායකතොපි සම්මාදිට්ඨිආදිගුණසම්පන්නපටිග්ගාහකතොපි මහප්ඵලං හොති. සචෙ පන ගුණාතිරෙකං නිරොධා වුට්ඨිතං පටිග්ගාහකං ලභති, චෙතනා ච විපුලා හොති, දිට්ඨෙව ධම්මෙ විපාකං දෙතීති.

439. ඉමං පන ථෙරස්ස ධම්මකථං සුත්වා පායාසිරාජඤ්ඤො ථෙරං නිමන්තෙත්වා සත්තාහං ථෙරස්ස මහාදානං දත්වා තතො පට්ඨාය මහාජනස්ස දානං පට්ඨපෙසි. තං සන්ධාය **අථ ඛො පායාසි රාජඤ්ඤො**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කණාජක**න්ති සකුණ්ඩකං උත්තණ්ඩුලභත්තං. **බිලඞ්ගදුතිය**න්ති කඤ්ජිකදුතියං. **ධොරකානි ච වත්ථානී**ති ථූලානි ච වත්ථානි. **ගුළවාලකානී**ති ගුළදසානි, පුඤ්ජපුඤ්ජවසෙන ඨිතමහන්තදසානීති අත්ථො. **එවං අනුද්දිසතී**ති එවං උපදිසති. **පාදාපී**ති පාදෙනපි.

440. **අසක්කච්ච**න්ති සද්ධාවිරහිතං අස්සද්ධදානං. **අසහත්ථා**ති න සහත්ථෙන. **අචිත්තීකත**න්ති චිත්තීකාරවිරහිතං, න චිත්තීකාරම්පි පච්චුපට්ඨාපෙත්වා න පණීතචිත්තං කත්වා අදාසි. **අපවිද්ධ**න්ති ඡඩ්ඩිතං විප්පතිතං. **සුඤ්ඤං සෙරීසක**න්ති සෙරීසකං නාම එකං තුච්ඡං රජතවිමානං උපගතො. තස්ස කිර ද්වාරෙ මහාසිරීසරුක්ඛො, තෙන තං ''සෙරීසක''න්ති වුච්චති.

441. **ආයස්මා ගවංපතී**ති ථෙරො කිර පුබ්බෙ මනුස්සකාලෙ ගොපාලදාරකානං ජෙට්ඨකො හුත්වා මහතො සිරීසස්ස මූලං සොධෙත්වා වාලිකං ඔකිරිත්වා එකං පිණ්ඩපාතිකත්ථෙරං රුක්ඛමූලෙ නිසීදාපෙත්වා අත්තනා ලද්ධං ආහාරං දත්වා තතො චුතො තස්සානුභාවෙන තස්මිං රජතවිමානෙ නිබ්බත්ති. සිරීසරුක්ඛො විමානද්වාරෙ අට්ඨාසි. සො පඤ්ඤාසාය වස්සෙහි ඵලති, තතො පඤ්ඤාස වස්සානි ගතානීති දෙවපුත්තො සංවෙගං ආපජ්ජති. සො අපරෙන සමයෙන අම්හාකං භගවතො කාලෙ මනුස්සෙසු නිබ්බත්තිත්වා සත්ථු ධම්මකථං සුත්වා අරහත්තං පත්තො. පුබ්බාචිණ්ණවසෙන පන දිවාවිහාරත්ථාය තදෙව විමානං අභිණ්හං ගච්ඡති, තං කිරස්ස උතුසුඛං හොති. තං සන්ධාය ''තෙන ඛො පන සමයෙන ආයස්මා ගවංපතී''තිආදි වුත්තං.

සො සක්කච්චං දානං දත්වාති සො පරස්ස සන්තකම්පි දානං සක්කච්චං දත්වා. **එවමාරොචෙසී**ති ''සක්කච්චං දානං දෙථා''තිආදිනා නයෙන ආරොචෙසි. තඤ්ච පන ථෙරස්ස ආරොචනං සුත්වා මහාජනො සක්කච්චං දානං දත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො. පායාසිස්ස පන රාජඤ්ඤස්ස පරිචාරකා සක්කච්චං දානං දත්වාපි නිකන්තිවසෙන ගන්ත්වා තස්සෙව සන්තිකෙ නිබ්බත්තා. තං කිර දිසාචාරිකවිමානං වත්තනිඅටවියං අහොසි. පායාසිදෙවපුත්තො ච එකදිවසං වාණිජකානං දස්සෙත්වා අත්තනො කතකම්මං කථෙසීති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථායං

පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච මහාවග්ගස්සත්ථවණ්ණනා.

මහාවග්ගට්ඨකථා නිට්ඨිතා.